

SCI-CONF.COM.UA

**SCIENCE AND SOCIETY:
MODERN TRENDS
IN A CHANGING WORLD**

**PROCEEDINGS OF VII INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
JUNE 10-12, 2024**

**VIENNA
2024**

SCIENCE AND SOCIETY: MODERN TRENDS IN A CHANGING WORLD

Proceedings of VII International Scientific and Practical Conference

Vienna, Austria

10-12 June 2024

Vienna, Austria

2024

UDC 001.1

The 7th International scientific and practical conference “Science and society: modern trends in a changing world” (June 10-12, 2024) MDPC Publishing, Vienna, Austria. 2024. 670 p.

ISBN 978-3-954754-01-4

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Science and society: modern trends in a changing world. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Vienna, Austria. 2024. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-society-modern-trends-in-a-changing-world-10-12-06-2024-viden-avstriya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: vienna@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2024 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2024 MDPC Publishing ®

©2024 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Shapovalova A.* 15
CURRENT METHODS FOR INCREASING THE YIELD OF GRAIN CROPS
2. *Turovnik A. A., Fedelezh-Gladynets M. I.* 17
PREDATORS OF THE BUNCHGRASS MOTH AND WAYS TO INCREASE THEIR ROLE IN LIMITING THE NUMBER OF BUNCHGRASS MOTHS IN THE CARPATHIAN REGION
3. *Дудка А. А., Нечипоренко О. О., Погуляй К. О., Шерстюк Є. В., Литвиненко В. О.* 19
ОПТИМІЗАЦІЯ ВИРОЩУВАННЯ САДИВНОГО МАТЕРІАЛУ В УМОВАХ РОЗСАДНИКІВ
4. *Дудка А. А., Патюцько С. С., Подоляка П. В., Петрівний Р. В., Цветков А. М.* 24
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КІЛЬКОСТІ ТА МАСИ БУЛЬБОЧКОВИХ БАКТЕРІЙ НА РОСЛИНАХ СОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД СОРТУ ТА НОРМ ДОБРИВ В ПІВНІЧНО-СХІДНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ
5. *Ліскович В. А.* 28
ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В УМОВАХ БЕЗПРИВ'ЯЗНОГО УТРИМАННЯ
6. *Сич З. Д., Кубрак С. М., Шубенко Л. А.* 33
МІНЛИВІСТЬ ЦИБУЛІ ШАЛОТ В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

BIOLOGICAL SCIENCES

7. *Huseynova Lala Samaddin, Mammadova Sevinj Nadir* 37
GENETIC RESEARCH OF FAMILIAL MEDITERRANEAN FEVER DISEASE IN AZERBAIJAN POPULATION
8. *Долгополов А. М., Опарін С. М., Земцова І. І.* 44
ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У СПОРТСМЕНІВ–ВЕСЛУВАЛЬНИКІВ НА ПЕРЕДЗМАГАЛЬНОМУ ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ
9. *Кочижев Д. В., Палюх Н. Д.* 49
ПОЛІПШЕННЯ СКЛАДУ АКВАКУЛЬТУРИ ЗА РАХУНОК КУЛЬТИВУВАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДУ CYCLOPOIDA

MEDICAL SCIENCES

10. *Amonov M. H., Vokhidov U. N.* 52
SPECIFIC COURSE OF AUTOMYCOSIS DISEASE IN CHILDREN
11. *Kurbanov S. Ju., Bakieva S. K.* 56
COMPARATIVE COMPARISON OF SURGICAL TREATMENT IN THE MAXILLARY SINUS

12.	<i>Pikas O. B.</i>	59
	FEATURES LEVEL OF METABOLITES OF THE NITRIC OXIDE (II) IN BLOOD FROM LIQUIDATORS OF CONSEQUENCES OF THE Ch NPP, PATIENTS BY THE DISSEMINATED PULMONARY TUBERCULOSIS	
13.	<i>Pikas P. B., Smorzhevskiy V. Yo.</i>	61
	CURRENT ISSUES OF METABOLIC CHANGES IN THE BLOOD DURING THE DEVELOPMENT OF POLYPS IN THE STOMACH	
14.	<i>Pryimak D. V., Menkus B. B., Pautina O. I.</i>	64
	PROSPECTS AND RISKS OF USING ORAL HYPOGLYCEMIC AGENTS IN PREGNANT PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS	
15.	<i>Адамович О. О., Криницький Р. П., Рудницька Х. І., Масна З. З., Чалий І.-В. Т., Камінська М. Я., Онутчак Т. А.</i>	67
	ОСОБЛИВОСТІ СИМЕТРІЇ ЛИЦЯ У ЖІНОК РІЗНОГО ВІКУ	
16.	<i>Алієв Р. Б., Абуватфа С., Фітенко Н. О.</i>	70
	СУЧАСНІ МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ ВІРУСНОГО ГЕПАТИТУ С	
17.	<i>Алієв Р. Б., Потій Д. О., Кадукова А. В.</i>	73
	СУЧАСНІ МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ТУБЕРКУЛЬОЗУ	
18.	<i>Грищенко В. В., Кайсина С. М., Кащєєва К. М., Лєсний В. В.</i>	76
	ЕНДОСКОПІЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПРИ ХРОНІЧНОМУ ПАНКРЕАТИТІ: БЛОКАДА НЕРВІВ ЧЕРЕВНОГО СПЛЕТЕННЯ	
19.	<i>Гудь В. О., Овчаренко І. А.</i>	78
	ПОШИРЕНІСТЬ ПОЗАЛЕГЕНЕВОГО ТУБЕРКУЛЬОЗУ В УКРАЇНІ	
20.	<i>Кавин В. О., Іванчук М. Ю., Бондар Т. Б.</i>	81
	ВПЛИВ ДИСПЛАЗІЇ КУЛЬШОВОГО СУГЛОБУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОПОРНО-РУХОВОЇ СИСТЕМИ: ЛІКУВАЛЬНІ ПІДХОДИ	
21.	<i>Кузнєцов А. А., Тищенко К. Д.</i>	87
	РОЗРОБКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПРОГРАМ АКТИВНОЇ КІНЕЗОТЕРАПІЇ ДЛЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПАЦІЄНТІВ З ШЕМІЧНИМ СУПРАТЕНТОРІАЛЬНИМ ІНСУЛЬТОМ В РАНЬОМУ ВІДНОВНОМУ ПЕРІОДІ ЗАХВОРЮВАННЯ	
22.	<i>Леонтьєв П. О., Велієва Л. П.</i>	90
	МИШ'ЯКОВИСТИЙ ВОДЕНЬ ЯК ГЕМОЛІТИЧНА ОТРУТА	
23.	<i>Марута Н. О., Федченко В. Ю., Панько Т. В., Явдак І. О.</i>	95
	ВИДІЛЕННЯ МШЕНЕЙ ТЕРАПЕВТИЧНОГО ВПЛИВУ В ОСІБ ІЗ ПСИХІЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОГО COVID-19 З УРАХУВАННЯМ ЕТІОПАТОГЕНЕТИЧНИХ МЕХАНІЗМІВ	
24.	<i>Роговець Ю. Ю., Левченко Є. О., Дурас І. Г.</i>	99
	АНАЛІЗ ПОГІРШЕННЯ ЗОРУ СЕРЕД СТУДЕНТІВ З ПОЧАТКУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	

25. *Русанова В. В., Краснікова Л. В.* 102
ПОІНФОРМОВАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ПРО ЗАХВОРЮВАНІСТЬ
ТА ПРОФІЛАКТИКУ ПРАВЦЯ
26. *Рябова О. О.* 105
СУЧАСНІ МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ ГІПЕРПІГМЕНТАЦІЇ ШКІРИ
27. *Тащук М. В., Ілащук Т. О.* 107
КІЛЬКІСНА ОЦІНКА ЕКГ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ ЯК
ПРОГНОСТИЧНОГО МАРКЕРА ЕНДОТЕЛІАЛЬНОЇ
ДИСФУНКЦІЇ
28. *Шкурашівська С. В., Бондар Т. Б., Іванчук М. Ю.* 110
АКРОМЕГАЛІЯ: СЕРЦЕВО-СУДИННІ НАСЛІДКИ НАДЛИШКУ
СОМАТОТРОПНОГО ГОРМОНУ ТА ІНСУЛІНОПОДІБНОГО
ФАКТОРА РОСТУ
29. *Шкурашівська С. В., Скрипник Є. В., Бекіш Х. В.* 114
БІОХІМІЯ БОЛЮ ТА МЕТОДИКА ЗНЕБОЛЕННЯ В УМОВАХ
ВІЙНИ

PHARMACEUTICAL SCIENCES

30. *Грицик К. І., Костинська Н. Є.* 119
ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ
АПТЕЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
31. *Грицик К. І., Костинська Н. Є.* 123
СИСТЕМА МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ АПТЕЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
32. *Лозинський В. С.* 127
ДІАБЕТИЧНА ФАРМАЦЕВТИЧНА АНАЛІТИКА: ОГЛЯД
РИНКУ ТА МАРКЕТИНГОВІ ПЕРСПЕКТИВИ
33. *Нікітіна О. О., Козаченко В. О.* 134
ПРОТИЗАПАЛЬНА І АНТИБАКТЕРІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ
ФІТОСПОЛУК *CANNABIS SATIVA L.* ВОЛОКНИСТОГО ТИПУ
34. *Петренко А. О., Стремоухов О. О.* 141
ЗАСТОСУВАННЯ В МЕДИЦИНІ ПРЕПАРАТІВ НА ОСНОВІ
РОСЛИН ПОЛИНУ
35. *Стремоухов О. О., Дроздюк О. В.* 144
ФАРМАКОГНОСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ЗАСТОСУВАННЯ В МЕДИЦИНІ ПРЕПАРАТІВ НА ОСНОВІ
ШИПШИНИ

TECHNICAL SCIENCES

36. *Balaka M., Teteryatnik A., Didkivskyi O.* 150
KINEMATIC FEATURES OF THE WORKING PROCESS THE
HIGH-SPEED WORKING BODIES
37. *Chyhur I.* 157
THE SYSTEM OF AUTOMATIC CONTROL OF THE TUBULAR
FURNACE

38.	<i>Kozis K., Osinovy G.</i> PROBLEMATIC ISSUES OF MINING ON THE MOON	163
39.	<i>Андрєєва С. С., Пивоваров Є. П., Кретов М. В.</i> РОЗРОБЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СОУСУ «БЕШАМЕЛЬ» ДЛЯ ОПЕРАТОРІВ РИНКУ HoReCa	166
40.	<i>Баранов Г. Л., Комісаренко О. С., Мазур В. С.</i> НАУКОВІ АВІДО ДЛЯ РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МЕРЕЖІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ НЕ СТАЦІОНАРНОГО ВСЕСВІТУ	172
41.	<i>Василенко О. В., Сиротіна А. В.</i> РОЗРОБЛЕННЯ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ТА ЗАСТОСУВАННЯ PR ТЕХНОЛОГІЙ У РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ	179
42.	<i>Дорохович В. В.</i> РОЗРОБЛЕННЯ КЕКСІВ ТА ЗДОБНОГО ПЕЧИВА ЗНИЖЕНОЇ ЖИРОМІСТКОСТІ	183
43.	<i>Заміховська О. Л., Яшан А.</i> РОЗРОБЛЕННЯ ВЕБ-ДОДАТКУ ДЛЯ ОПЛАТИ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ ІЗ ЄДИНИМ ВІКНОМ ДОСТУПУ	186
44.	<i>Конончук С. В., Пукалов В. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕРАТОРНОГО ГАЗУ ДЛЯ СУШКИ ЛИВАРНИХ ФОРМ	192
45.	<i>Котов В. В., Середюк В. Я.</i> РОЗРОБЛЕННЯ МОБІЛЬНОГО ЗАСТОСУНКУ ДЛЯ РОЗУМНОГО БУДИНКУ «SMARTHOME»	195
46.	<i>Ложечніков В. Ф., Трофімов Н. А.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАФІЧНОГО ІНТЕРФЕЙСУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СОРТУВАЛЬНИМ ЦЕНТРОМ	202
47.	<i>Мардинавка О. В., Гудзенко В. О., Кітчак Н. Ю.</i> IOS ТА ANDROID – ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ	205
48.	<i>Мерінова С. В., Щерба А. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВА З ВИРОБНИЦТВА ПОБУТОВИХ ЕЛЕКТРОПРИЛАДІВ	209
49.	<i>Півненко В. М.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК FORWARD КОНВЕРТОРА	216
50.	<i>Савчук Т. О., Коханівський А. П.</i> УДОСКОНАЛЕНИЙ АЛГОРИТМ ПОШУКУ РІЗНОФОРМАТНИХ МАТЕРІАЛІВ В БАЗАХ ДАНИХ	219

51.	<i>Торжков А. А.</i>	225
	АВТОМАТИЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	
52.	<i>Чеботасєв Д. О.</i>	232
	РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИХ СИСТЕМ ДЛЯ МЕРЕЖ СПОРТИВНИХ КЛУБІВ	
53.	<i>Ялова А. М., Аноченко Д. Р., Маркевич Б. В.</i>	238
	КОНСТРУКЦІЇ ВОДОГРІЙНИХ КОТЛІВ ДЛЯ БІЛЬШ ЕФЕКТИВНОГО СПАЛЮВАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ТВЕРДОГО ПАЛИВА	
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
54.	<i>Rehesha O.</i>	243
	THE ROLE OF THE SMALL HYDRO ENERGETIC BRANCH OF UKRAINE	
55.	<i>Кузьмин А. В.</i>	246
	ОБ ОДНОМ АЛГОРИТМЕ РЕШЕНИЯ ОБРАТНОЙ ЗАДАЧИ ВНЕШНЕЙ БАЛИСТИКИ	
GEOGRAPHICAL SCIENCES		
56.	<i>Korzhov Ye. I.</i>	251
	CHANGES IN THE MAIN HYDROPHYSICAL PROPERTIES OF THE LOWER DNIEPER SECTION WATER MASSES DUE TO THE DESTRUCTION OF THE KAKHOVKA DAM	
57.	<i>Vitriak O., Verbytska M., Sydorenko S.</i>	258
	UKRAINE OPENS ITS DOOR TO CRAFT ENOTOURISM: NEW DEVELOPMENT PROSPECTS	
ARCHITECTURE		
58.	<i>Lysko B.</i>	261
	DEVELOPMENT OF COMPREHENSIVE RESEARCH METHODOLOGY FOR DETERMINATION OF GNSS EXCEEDINGS USING THE GNSS METHOD	
59.	<i>Попович В. В., Чабанюк О. Я.</i>	265
	ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОЕКТУВАННЯ СТАНДАРТИЗОВАНОГО ТА ТИПОВОГО ЖИТЛА ПЕРІОДУ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	
PEDAGOGICAL SCIENCES		
60.	<i>Abdullayeva Fatima Bahruz qizi</i>	269
	THE PERCEPTIONS OF VIRTUAL REALITY, CYBERBULLYING, AND VIRTUAL MANIPULATION BY HIGH SCHOOL STUDENTS (AZERBAIJAN EXAMPLE)	

61.	<i>Bielkova T. O., Prosandieieva O. I.</i>	276
	HEALTH-PRESERVING TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT	
62.	<i>Rozhi I., Vitkovska O.</i>	283
	BASIC PRINCIPLES AND FACTORS OF TEXTILE INDUSTRY LOCATION	
63.	<i>Rybalchenko A. A., Dmytrieva M. V.</i>	286
	IMPLEMENTATION OF THE TIKTOK SOCIAL NETWORK IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT	
64.	<i>Yakymenko S. I., Yakymenko P. V.</i>	293
	INNOVATIVE TECHNOLOGY OF PRACTICE DESIGN IN THE INTEGRATED PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY SCHOOL	
65.	<i>Андрющенко О. О., Замирайло П. О.</i>	300
	РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В СТИМУЛЮВАННІ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	
66.	<i>Андрющенко О. О., Коваль В. А.</i>	306
	ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ЯК СУЧАСНОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
67.	<i>Гріньова В. В.</i>	311
	НАВЧАННЯ РОЗВАГОЮ: ЗАНЯТТЯ В СУЧАСНІЙ МУЗИЧНІЙ ШКОЛІ ЗА МЕТОДОМ EDUTAINMENT	
68.	<i>Єфремова А. Г.</i>	319
	ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ФАХІВЦІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ	
69.	<i>Заболотній О. А.</i>	322
	АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРІВ У СВІТІ	
70.	<i>Науменко А. М.</i>	327
	МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	
71.	<i>Пислар Т. П.</i>	332
	РОЛЬ ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ: СТРАТЕГІЇ ТА ВИКЛИКИ	
72.	<i>Рябовол Г. С.</i>	336
	ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПРОЦЕС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ	
73.	<i>Товканець Г. В.</i>	339
	СУЧАСНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ: СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ І ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ	

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

74. *Panasiuk Yu. V., Grokhol'ska Ju. Yu.* 345
FEATURES OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS
75. *Гудінова І. Л.* 352
ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ОСНОВА ОСОБИСТІСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ
76. *Кернас А. В., Маковецька М. О.* 357
ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОЇ ПРИРОДИ ТЕМПЕРАМЕНТУ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СТАНОМ ТРИВОГИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ
77. *Кернас А. В., Толокова Є. О.* 362
ОСОБИСТІСТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ. ТЕОРЕТИЧНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ
78. *Колесніченко Л. А., Сапсай М. Ю.* 366
ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ
79. *Меднікова Г. І., Бляхарська А. В.* 373
ПРОБЛЕМА РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПСИХОЛОГІЇ
80. *Мельничук М. М.* 377
ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
81. *Фесенко О. М., Юра Г. В.* 385
РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПОДОЛАННІ СТРЕСОВИХ СТАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

82. *Туболець І. І.* 393
СОЦІАЛЬНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛОЯЛЬНОСТІ СПОЖИВАЧІВ ДО БРЕНДУ

JOURNALISM

83. *Мігріна А. М.* 396
ВІЙНА ЯК КАТАЛІЗАТОР ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН
84. *Птицина І. Д.* 402
РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА У СУЧАСНОМУ МАРКЕТИНГУ

ART

85. *Печко М. Р.* 407
THE STYLISH MODEL OF INSTRUMENTAL PIANO CYCLES IN
THE WORK OF UKRAINIAN COMPOSERS AT THE END OF THE
20TH CENTURY

HISTORICAL SCIENCES

86. *Марущак Я. С.* 413
ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН АРМАНА РИШЕЛЬЄ
87. *Сустрєтов А. С., Михайлюк С. С.* 418
МЕДИЦИНА КОЛОНІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ – ІСПАНІЯ
88. *Сустрєтов А. С., Михайлюк С. С.* 423
РОЗВИТОК КОСМЕТОЛОГІЇ 18-19 СТ. В МЕДИЦИНІ

CULTUROLOGY

89. *Aleshugina N., Zelenska O.* 427
ON THE ORIGIN OF HOME CARVING OF THE SIVERSHCHYNA
90. *Костюченко К. І.* 435
СРІБНИЙ З ПОЗОЛОТОЮ ХРЕСТ 1546 Р. З ЗІБРАННЯ
СКАРБНИЦІ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

POLITICAL SCIENCES

91. *Babashova S. A.* 439
COOPERATION BETWEEN TURKSOY – INTERNATIONAL
ORGANIZATION OF TURKIC CULTURE AND THE REPUBLIC OF
AZERBAIJAN
92. *Shariashvili T.* 444
THE CHURCH'S VIEW ON WAR AND PEACE
93. *Лях А. В.* 448
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ
94. *Швець А. О., Шаповалова А. М.* 455
ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА
УКРАЇНИ ТА КРАЇН БАЛТІЇ

PHILOLOGICAL SCIENCES

95. *Глущенко В. А.* 462
ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕЛЕОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ
ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО МЕТОДУ
96. *Дука А. Б., Паладьєва А. Ф.* 469
АНАЛІЗ МОВНИХ ЗАСОБІВ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ
ПАТРІОТИЗМ У АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТЕКСТАХ
97. *Карпенко М. Ю., Осипова К. С.* 473
ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАНІПУЛЯЦІЙ В
ПРОПАГАНДІ

98. *Кривда Л. Р.* 482
 ВИКОРИСТАННЯ НІМЕЦЬКОМОВНИХ СЕРІАЛІВ ДЛЯ
 РОЗВИТКУ НАВИЧОК АУДІЮВАННЯ
99. *Ли Цинцин* 484
 ОСОБЕННОСТИ ТОПОНИМОВ КИТАЙСКОГО
 ПРОИСХОЖДЕНИЯ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ
100. *Ушакова С. В.* 491
 ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
 ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

PHILOSOPHICAL SCIENCES

101. *Ігнат'єв В. А., Нікуліна М. А.* 495
 ВПЛИВ ФІЛОСОФІЇ НІЩЕ НА РОЗВИТОК
 ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ
102. *Савош Г. П., Майоренко Д. В.* 498
 ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ ЯК СИМПТОМИ
 КРИЗИ ТЕХНОГЕННОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

ECONOMIC SCIENCES

103. *Dendeberia D.* 507
 ENVIRONMENTAL LEGISLATION IN THE FIELD OF SUPPLY
 CHAIN MANAGEMENT
104. *Hanisyan A.* 512
 THE MODERN TRENDS IN ECONOMIC SCIENCE AND SOCIETY
105. *Бандура Ю., Назаренко К.* 522
 САМОМЕНЕДЖМЕНТ КЕРІВНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО
 ЧАСУ
106. *Єременко А. В.* 526
 ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК НАЙЦІННІША
 СКЛАДОВА НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ
107. *Єрсіна К. В.* 534
 СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА З
 МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
108. *Заяц О. В., Журенко М. М.* 537
 МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ В СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ
109. *Кудінов О. М.* 542
 ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ
 ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
110. *Лимар В. В., Сафаров Уд'ві Абузер огли* 546
 СТРУКТУРУВАННЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ТЕОРІЇ
 МІЖАНРОДНОЇ ТОРГІВЛІ
111. *Ольховий С. В.* 550
 ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ Е-КОМЕРЦІЇ В УМОВАХ
 ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

112. **Пугач В. В.** 555
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В
УПРАВЛІННІ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ
ПІДПРИЄМСТВА

LEGAL SCIENCES

113. **Kuz V. O.** 564
THE LIBERALIZATION OF ANTI-CORRUPTION LEGISLATION
THROUGH THE DECRIMINALIZATION OF THE OFFENSE
SPECIFIED IN ARTICLE 366-3 OF THE CRIMINAL CODE OF
UKRAINE
114. **Авраменко Т. О.** 569
АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ РЕЧОВИХ ПРАВ В КОНТИНЕНТАЛЬНОМУ
ТА ЗАГАЛЬНОМУ ПРАВІ
115. **Авраменко Т. О.** 572
ПРАВО ВЛАСНОСТІ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПІДСТАВИ
НАБУТТЯ В ЗАРУБІЖНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ
116. **Авраменко Т. О.** 576
ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ: ПОРІВНЯННЯ РОМАНО-
ГЕРМАНСЬКОЇ ТА АНГЛОСАКСОНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ
СИСТЕМИ
117. **Белей А. О.** 581
ЯК ЛІБЕРАЛІЗУВАТИ АКТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО
УКРАЇНИ?
118. **Білоус Д. М., Смірнова І. О.** 587
КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В
УКРАЇНІ
119. **Бондар В. В.** 590
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ
120. **Буров Д. О., Жеглінська Т. О.** 596
ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЗОКРЕМА ЗА УМОВ
ДІЇ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ
121. **Варава В. В., Кисельов Б. В.** 600
АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ
ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ РОЗКРИТТЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
122. **Ващущин П. В., Гаркуша А. Г.** 605
ГАРАНТІЯ ПРАВ ТА СВОБОД ОСІБ ЯК УЧАСНИКІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
123. **Войнов Д. С., Гаркуша А. Г.** 610
ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

124.	Войнов Д. С., Гаркуша А. Г.	614
	ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ВИГЛЯДІ АРЕШТУ МАЙНА	
125.	Журавель О. А., Перетятко О. В., Хорольська Т. В.	617
	МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ	
126.	Ланьо О.	621
	КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЇ	
127.	Магась-Демидас Ю. І.	628
	ПРОФСПІЛКОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ФРАНЦІЇ У ХVІІІ – НА ПОЧ. ХХ СТ.	
128.	Мельничук Д. Д.	633
	ПЕРЕГЛЯД СТРАТЕГІЧНОГО НАПРЯМКУ ЗМІНИ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	
129.	Мигаль М. Т.	639
	СТРАТЕГІЇ «ПОМ'ЯГШЕННЯ» АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	
130.	Мітясов Д. О., Бобровник С. В.	645
	МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ	
131.	Нетреба К. А., Червяков О. І.	650
	ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА	
132.	Розумний Ю. В., Логінова М. В.	654
	ОБМЕЖЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ ПРОТЯГОМ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	
133.	Чигрін А. О., Ведькал В. А.	657
	ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ДОКТРИН СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО І ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНОГО ПРАВА	
134.	Чорнобук О. В.	663
	ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПІДВОДНІ КАМЕНІ	
135.	Шестопалов А. І.	667
	МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ВПЛИВУ	

AGRICULTURAL SCIENCES

CURRENT METHODS FOR INCREASING THE YIELD OF GRAIN CROPS

Shapovalova Alina

Студентка

Українсько інженерно-педагогічна академія

м. Харків, Україна

The yield of grain crops is a key factor in ensuring food security and economic growth of agrarian countries.

Modern methods of increasing productivity include the use of the latest agrotechnical practices, genetic innovations, as well as information technologies.

Innovative agrotechnical methods

- Conservation agriculture: conservation of soil cover through minimal tillage, which reduces erosion and conserves moisture.

- Crop rotation: implementation of crop rotation to improve soil structure and reduce the risk of disease and pests.

- Agroecological approaches: integration of beneficial plants and animals into the agroecosystem to improve soil conditions and biodiversity.

Use of fertilizers and plant protection products

- Microfertilizers: the use of specialized fertilizers that provide plants with the necessary trace elements for growth.

- Biofertilizers: use of organic fertilizers and compost to improve soil fertility.

- Biopesticides and biofungicides: natural means of protecting plants from pests and diseases, which are less toxic and environmentally safe.

Information technology and precision agriculture

1. Drones and satellite systems: monitoring the condition of crops, assessing moisture supply and identifying problem areas.

2. GPS and GIS systems: accurate determination of the place of application of

fertilizers and protection means for optimal use of resources.

3. Internet of Things (IoT): integration of sensors for automatic monitoring of soil and microclimate parameters, which allows prompt response to changes in conditions.

Conclusion

The integration of modern methods of increasing the yield of grain crops is a necessary condition for ensuring the sustainable development of agriculture.

Further research and innovation in agricultural technology and genetics can significantly improve the productivity of the agricultural sector and contribute to food security at the global level.

LITERATURE

1. Mosier, A. R., Syers, J. K., & Freney, J. R. (Eds.). (2013). *Agriculture and the Nitrogen Cycle: Assessing the Impacts of Fertilizer Use on Food Production and the Environment*. Island Press.

2. Batjes, N. H. (1996). Total carbon and nitrogen in the soils of the world. *European Journal of Soil Science*, 47(2), 151-163.

3. Godfray, H. C. J., Beddington, J. R., Crute, I. R., Haddad, L., Lawrence, D., Muir, J. F., ... & Toulmin, C. (2010). Food security: the challenge of feeding 9 billion people. *Science*, 327(5967), 812-818.

УДК 632.9:595.783(477)(292.451/.454)

**PREDATORS OF THE BUNCHGRASS MOTH AND WAYS TO INCREASE
THEIR ROLE IN LIMITING THE NUMBER OF BUNCHGRASS MOTHS IN
THE CARPATHIAN REGION**

Turovnik A. A.,

4th year student of the

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Fedelesh-Gladynets M. I.,

Associate Professor,

Candidate of Agricultural Sciences

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

An important reserve for increasing the production of fruit and berry plantations is the use of plant protection technologies against pests. The transfer of these technologies to an agrobiocenotic basis implies scientifically sound management of the phytosanitary condition of plantations by maximising the use of natural regulatory factors of agrobiocenosis. Practice shows that biocenotic approaches ensure the preservation and reproduction of the number of beneficial organisms of the agrobiocenosis and significantly reduce the consumption of pesticides for protective measures with almost complete preservation of products [2].

The phytosanitary condition of grape agrocenoses is significantly influenced by weather conditions, which annually affect the development of pests and the implementation of protective measures. In recent years, a slight decrease in air temperature below 0°C in winter has contributed to good wintering of grapes. At the same time, pests also successfully overwinter on the vineyards, which helps to maintain and increase their numbers. Analysis of monitoring data shows that over the past ten years, the average number of major pests of agrocenoses has doubled and continues to grow from year to year [1]. The bunch borer occurs throughout the industrial and private viticulture of Transcarpathia. It is also found in the southwestern and southern parts of Odesa, Mykolaiv, Kherson and Zaporizhzhia regions. In addition, 57 species of different plants from 21 families damage grapes

[3]. The number of grape leafhoppers is reduced mainly by predators and parasites. The damage threshold is 2-3 caterpillars per bush. Among the predators that reduce leaf beetle caterpillars, wasps and beetles, and especially ants, are of great importance. Among the predatory insects that suck the eggs of leafhoppers are the following species of the Aeolothripidae family: *Aeolothrips ericae* Pr., *A. versicalur* Uzer. During a day, one predatory thrips sucks up to 80-85 eggs when kept in large gauze sleeves. The following families of Anthocoridae were recorded from the egg sucking bugs: *Antocoris confuses* Reut, *A.nemorum* L. Eggs were also destroyed by *Forficula amrimlaria* L. Ticks (*Acarinae*) are found in small numbers. The size of an adult is about 0.15 mm, the mites have a transparent cylindrical body of milky white or yellow-green colour. The first generation of pests appears in May, as soon as the first leaves bloom, and the second generation closer to mid-summer. In 2023, 11-18% of household plots and vineyards adjacent to tree and shrub plantations died of bacterial diseases, and 13-18% of fungal diseases, respectively. In accordance with the above, we can conclude that in those areas of vineyards that are sown with vetch, mustard, dill and other nectar-bearing crops, leafhoppers are destroyed at all stages of development by up to 52-80%. Hence, the creation of a continuous conveyor belt around the vineyards or in the row spacing is of particular importance in limiting the reproduction of the bunch leaf beetle.

LIST OF REFERENCES

1. Babidorich M. M., Fedelesh-Gladynets M. I. Against the bunch leaf beetle // Plant Protection. Collection of scientific works. - 1997. №3. - C18.
2. Dyadechko M. P., Padiy M. M. Shelestova V. S. et al. Biological protection of plants. Edited by Dyadechko M.P. and Padiy M. M. - Bila Tserkva, 2001. 312.
3. Shelestova V. S., Dyadechko M. P. Replenishment of fruit and berry agrobiocenoses with species of Trichogramma and other entomophages and entomopathogens // Problems of the agro-industrial complex: search for achievement: Abstracts of the scientific conference of the teaching staff and postgraduate students - K., 1993. - P. 49.

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИРОЩУВАННЯ САДИВНОГО МАТЕРІАЛУ В УМОВАХ РОЗСАДНИКІВ

Дудка Ангеліна Анатоліївн,
д. ф., ст. викладач
Нечипоренко Олександр Олегович,
Погуляй Константин Олександрович,
Шерстюк Євген Володимирович,
Литвиненко Вікторія Олександрівна,
Студенти
Сумський національний університет
м. Суми, Україна

Вступ. Ліси є важливим елементом екосистеми, а їх збереження та відновлення мають вирішальне значення для пом'якшення зміни клімату та уповільнення глобальної втрати біорізноманіття [1]. Однак світова площа лісів продовжує скорочуватися відносно високими темпами (4,74 мільйона га на рік у період з 2010 по 2020 рік), що спричинено зменшенням первинних та інших природних лісів, що відновлюються [2]. Таким чином, підтримка та відновлення непошкоджених і багатофункціональних лісів, стійких до зміни клімату, є ключовим викликом у найближчі десятиліття.

Використання саджанців високої морфофізіологічної якості дозволяє легко досягати цілей якісного лісовідновлення. Якісний садивний матеріал має кращу приживлюваність, параметри росту та стійкості, адже в умовах змін клімату існує підвищена частота екстремальних посух, сильні зимові морози, шкідники та хвороби тощо. Еволюція принципів, процедур і можливостей прогнозування, пов'язаних із якістю садивного матеріалу впродовж усього виробничого ланцюга рослин, була і є актуальною серед науковців та розглянута протягом останніх десятиліть у різних технічних і наукових публікаціях [3, 4].

Мета роботи полягала у вивченні основних заходів оптимізації вирощування якісного садивного матеріалу які використовуються у розсадниках світу та України.

Матеріали та методи. Для досягнення даної мети було опрацьовано наукові праці вітчизняних та іноземних науковців щодо заходів які дозволять отримувати якісний садивний матеріал для відтворення лісів і стануть елементами майбутніх наукових досліджень.

Результати та обговорення. Спосіб отримання садивного матеріалу є важливим важелем для управління процесом отримання високоякісного садивного матеріалу деревних порід. Зокрема поширеними способами є вирощування саджанців з відкритою кореневою системою (ВКС) та закритою кореневою системою (ЗКС). Найпоширенішим із двох запропонованих способів який використовується в багатьох країнах є вирощування саджанців ЗКС. Саджанці вирощенні таким способом мають розвинену кореневу систему яка не пошкоджується під час висадки і здатна краще використовувати поживні речовини і воду [5]. Такі саджанці мають кращу приживлюваність і параметри росту хоч і мають вищу собівартість (на 40 %) порівняно із саджанцями ВКС [6].

Деякі науковці схильні до думки, що при створенні саджанців ЗКС важливим є і вибір контейнера. Контейнер використовуються як оболонка для придання форми кому в якому залишається субстрат. Це, в свою чергу, поліпшує адаптацію саджанців і сприяє механізації даних робіт. Вони можуть мати різні параметри: колір, форма, розмір, матеріал тощо [7]. Найбільш вживаними є чорні пластикові лотки оскільки чорний колір поглинає сонячне випромінювання та підвищує температуру субстрату, вони мають достатню структурну міцність і хорошу ізоляційну здатність для поліпшення механізованих робіт і транспорту саджанців [8].

Особливу увагу при створенні садивного матеріалу слід приділити вибору субстрату. Перш за все він повинен мати оптимальний рівень рН і рівень поживних речовин. Крім того, субстрати повинні забезпечувати необхідну аерацію кореневої системи та волого утримання, не містити патогенних мікроорганізмів та шкідників, бути стабільним [9, 10]. Для створення субстратів до ґрунту можна використовувати різні основи і їх пропорції: торф із високим

вмістом сфагнуму, пісок, кору хвойних і листяних порід дерев які є гарною альтернативою торфу, перліт, кокосове лушпиння, рисове лушпиння, жом цукрової тростини, кавава шкаралупа, стара тирса тощо [11, 12, 13].

Для забезпечення рослин поживними речовинами часто використовують мінеральні добрива, які використовуються не лише у сільському, а й лісовому господарстві. Для нормального росту і розвитку рослинам потрібно понад 16 необхідних елементів, серед яких головними мікроелементами є азот, фосфор і калій [14].

Сучасний ринок пропонує широкий їх вибір: від класичних твердих мінеральних добрив до рідких органо-мінеральних.

Вони можуть бути використані у різний спосіб: внесенням у ґрунт, для обробки насіння, позакореневого підживлення, внесення разом із поливною водою. Як і зазначалося раніше, препарати на основі макро- і мікроелементів можуть містити у своєму складі і інші допоміжні речовини: гумінові кислоти, амінокислоти та фітогормони. Дані речовини допомагають рослинам краще переносити несприятливі умови зростання пов'язані із дією занадто низьких або високих температур та підвищити їх стійкість проти поширених хвороб та шкідників [15].

Регулятори росту рослин – це органічні хімічні сполуки, що здатні змінювати і регулювати фізіологічні процеси в рослині. Вони стали гарним доповненням агротехнічних заходів для вирощування садивного матеріалу в умовах розсадників. Дослідження показують, що за їх допомогою можна вплинути на висоту рослин, діаметр кореневої шийки, довжину кореня тощо [16].

Висновки. Отже, на сьогодні існує багато заходів для оптимізації вирощування якісного садивного матеріалу в умовах розсадників. Дослідження вітчизняних та іноземних науковців доводять їх ефективність та відмічають позитивний вплив на формування високопродуктивних лісових насаджень у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Watson J. E. M., Evans T., Venter O., Williams B., Tulloch A., Stewart C., Thompson I., Ray J. C., Murray K., Salazar A. The exceptional value of intact forest ecosystems. *Nature Ecology & Evolution*. 2018. 2 (4). P. 599. <https://doi.org/10.1038/s41559-018-0490-x>
2. The State of the World's Forests 2020: Forestry, biodiversity and people. 2020. <https://doi.org/10.4060/ca8642en>
3. Dumroese R. K.; Landis T. D.; Pinto J. R.; Haase D. L.; Wilkinson K. W.; Davis A. S. Meeting Forest Restoration Challenges: Using the Target Plant Concept. *Reforesta*. 2016. 1. P. 37–52.
4. Хуторна І. В.; Кайдик О. Ю. Особливості вирощування садивного матеріалу в ДП Корюківське лісове господарство. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Лісівництво та декоративне садівництво*. 2015. 229: С. 105–111.
5. Лялін О. І. Стан і ріст соснових культур, створених садивним матеріалом із закритою кореневою системою. Лісівництво і агролісомеліорація. 2008. Вип. 113. С. 93–100.
6. Лялін О. І. Аналіз собівартості вирощування сіянців дуба звичайного (*Quercus robur* L.) із закритою кореневою системою. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2013. Вип. 123. С. 114–119.
7. Угаров В. М., Манойло В. О., Фатеев В. В., Ноженко Н. І. Особливості вирощування сіянців дуба звичайного із закритою кореневою системою. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Лісівництво та декоративне садівництво*. 2012. 171 (3). С. 296–302.
8. Gilman E. F. Effect of nursery production method, irrigation, and inoculation with mycorrhize-forming fungi on establishment of *Quercus virginiana*. *J. Arboric.* 2001. 27. P. 30–39.
9. Nosnikau V., Kimeichuk I., Rabko S., Kaidyk O., Khryk V. Growth and development of seedlings of Scots Pine and European Spruce container seedlings

using various materials to neutralise the substrate. *Scientific Horizons*. 2021. 24(4). P. 54–62.

10. Мухортов Д. І., Толчин А. Є. Вплив продуктивності пластикових контейнерів на ріст сіянців сосни із закритою кореневою системою. *Актуальні напрямки наукових досліджень XXI століття: теорія і практика*. 2014. 2(5-3). С. 52–56.

11. Андрієнко М. В. Розмноження садових, ягідних і малопоширених культур / М. В. Андрієнко, І. П. Надточій, І. С. Роман. – К. : Аграрна наука, 1997. - 155 с.

12. Токмань В. С. Удосконалення елементів технології вирощування садивного матеріалу *Taxus baccata* L. в умовах ННВК Сумського НАУ. *Вісник Сумського національного аграрного університету : науковий журнал*. - Сер. "Агрономія і біологія". 2018. Вип. 3 (35). С. 75–80.

13. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://forest.jrc.ec.europa.eu/en/european-atlas/qr-trees/scots-pine/>

14. Кімейчук І., Горновська С. Особливості вирощування садивного матеріалу та використання добрив у філії «Білоцерківське лісове господарство». *Вісник Малинського фахового коледжу*. 2023. (2). С. 70–97.

15. Мельник А. В., Романько А. Ю., Дудка А. А. Сучасні мікродобрива для позакореневого підживлення сої. *Рослинництво XXI століття: виклики і інновації. До 120-ти річчя кафедри рослинництва НУБіП України*. (Київ, 25–26 вересня 2019 р.). Київ 2019. С. 21–22.

16. Пузріна Н. В., Бойко Г. О. Сучасні методи інтенсифікації вирощування садивного матеріалу сосни звичайної (*Pinus silvestris* L.). *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Лісівництво та декоративне садівництво*. 2014. 198 (2). С. 209–214.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КІЛЬКОСТІ ТА МАСИ БУЛЬБОЧКОВИХ БАКТЕРІЙ НА РОСЛИНАХ СОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД СОРТУ ТА НОРМ ДОБРИВ В ПІВНІЧНО-СХІДНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Дудка Ангеліна Анатоліївна,
д. ф., ст. викладач
Патюцько Сергій Сергійович,
Подолька Павло Вікторович,
Петрівний Роман Володимирович,
Цветков Артем Миколайович,
Сумський національний університет
м. Суми, Україна

Вступ. Соя є основною білковою та олійною культурою світу, яка використовується для виробництва кормів для худоби, численних харчових компонентів і нехарчових продуктів. У 2021 році світове виробництво сої досягло історичного максимуму з глобальною посівною площею понад 129 мільйонів гектарів. У той час як Бразилія та Сполучені Штати вирощували 39 та 34,9 млн га відповідно, площа виробництва сої в Європі становила близько 5,5 млн га, з яких лише близько 900 000 га вирощувалися в Європейському Союзі [4].

Однією із особливостей рослин сої є здатність її фіксувати біологічний азот за допомогою бульбочкових бактерій. Ця здатність надає сої ряд переваг, з-поміж яких – зменшення обсягів використання мінеральних добрив та їх шкідливий вплив на довкілля [1].

Рід *Bradyrhizobium* вважається основним родом ризобій, який встановлює симбіоз з рослинами сої [2]. Ці мікроорганізми зазвичай мешкають у кореневій системі рослин, де вони колонізуються та ростуть ендofітно, продукуючи ферментний комплекс нітрогеназу, що дозволяє їм перетворювати атмосферний азот (N_2) на аміак та його подальше включення в біомолекули в кількох формах органічного азоту [3].

Серед науковців є багато думок щодо використання мінеральних добрив під сою. Одні говорять про недоцільність використання мінеральних добрив під дану культуру, оскільки азотні добрива негативно впливають на азот фіксуючу здатність [5]. Інші говорять про доцільність внесення стартової дози азотних добрив у нормі 20–30 кг/га д. р., які рослини будуть використовувати на початкових етапах росту і розвитку до етапу формування і функціонування симбіотичного апарату [6].

Мета роботи. Метою наших досліджень було вивчення особливостей формування кількості та маси бульбочкових бактерій на рослинах сої залежно від впливу сорту та рівня мінерального живлення в умовах північно-східного Лісостепу України.

Матеріали та методи. Дослідження проводились на дослідних полях навчально-науково-виробничого комплексу (ННВК) Сумського НАУ протягом 2019–2021 рр. Технологія вирощування була загальноприйнятою для зони вирощування, окрім її елементів, які вивчалися.

Схема досліду: Фактор А – сорти сої (Ліссабон, Кіото, Діадема Поділля); Фактор В – різні норми добрив: контроль (без застосування добрив); розрахункова ($N_{30}P_{60}K_{90}$), рекомендована ($N_{60}P_{60}K_{60}$). За аналізом гідротермічного коефіцієнта (ГТК) Селянинова встановлено, що за зволоженням 2019 та 2020 роки були сухими (ГТК=0,5–0,8), а 2021 рік-нормальним (ГТК 1,2).

Результати та обговорення. Кількість бульбочкових бактерій є важливим показником симбіотичної активності. За результатами наших досліджень встановлено, що серед сортів (фактор А) найбільшу кількість бульбочкових бактерій на рослині формував сорт Ліссабон – 34,1 шт. Дещо меншу кількість бульбочок мав сорт Діадема Поділля – 32,6 шт. Найменшою кількістю бульбочок характеризувався сорт Кіото – 28,4 шт.

За фактором В (норми добрив) виявлено позитивний вплив як розрахункової, так і рекомендованої норми – по 34,2 та 30,8 шт. на рослину, що більше від контролю на 0,8–4,2 шт.

Не менш важливою є і маса бульбочкових бактерій. За фактором А (сорт) найбільшу масу ризобій формував сорт Діадема Поділля – 0,69 г. Дещо меншу масу сформовано сортом Кіото – 0,61 г. Найменшу масу бульбочок серед досліджуваних сортів була у сорту Ліссабон – 0,50 г.

Як і у випадку із кількістю бульбочкових бактерій внесення застосування різних норм добрив (фактор В) призвело до збільшення загальної кількості бульбочок на рослині в середньому на 0,07–0,13 г порівняно з контролем. За внесення розрахункової норми добрив маса бульбочок становила 0,66 г, рекомендованої – 0,60 г.

Висновки. На основі вище наведених даних дослідження можна зробити висновок, що властивості сорту та внесення різних норм добрив впливають на симбіотичну активність сої. Найбільшу кількість бульбочкових бактерій на коренях однієї рослини сої сформовано сортом Ліссабон (34,1 шт.). Використання різних норм добрив ($N_{30}P_{60}K_{90}$ та $N_{60}P_{60}K_{60}$) сприяло збільшенню кількості (на 0,8–4,2 шт.) та маси бульбочкових бактерій (0,07–0,13 г) порівняно з варіантами без внесення добрив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bhattacharyya P. N., Jha D. K. Plant growth-promoting rhizobacteria (PGPR): emergence in agriculture. *World J. Microbiol. Biotechnol.* 2012. 28. P. 1327–1350. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11274-011-0979-9>

2. Hungria, Nogueira Araujo Hungria M, Nogueira MA, Araujo RS. Soybean seed co-inoculation with Bradyrhizobium spp. and Azospirillum brasilense: a new biotechnological tool to improve yield and sustainability. *American Journal of Plant Sciences.* 2015. 6. P. 811–817. DOI: <https://doi.org/10.4236/ajps.2015.66087>.

3. Oldroyd. Oldroyd GED. Speak, friend and enter: signalling systems that promote beneficial symbiotic associations in plants. *Nature Reviews Microbiology.* 2013. 11. P. 252–263. DOI: <https://doi.org/10.1038/nrmicro2990>.

4. Vollmann J. Introduction to the Soybean *Topical Issue and the upcoming*

World Soybean Research Conference 2023. 11. *OCL* 30: 8. DOI: <https://doi.org/10.1051/oc1/2023007>

5. Толкачов М. З. Вплив різних форм і доз мінеральних азотних добрив на симбіотичну азотфіксацію та продуктивність сої. *Корми і кормовиробництво*. 2004. Вип 53. С. 55–62.

6. Заболотний Г. М., Циганський В. І., Циганська О. І. Симбіотична продуктивність сої залежно від рівня удобрення в Правобережному Лісостепу : збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства НААН». 2015. Вип.4. С. 66–71.

ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В УМОВАХ БЕЗПРИВ'ЯЗНОГО УТРИМАННЯ

Ліскович Володимир Андрійович

к.с.-г.н., доцент

Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Вступ. Світова практика показує, що незалежно від чисельності поголів'я корів можна отримувати достатню кількість молока з високими технологічними параметрами, при умові ведення галузі за сучасних інноваційних технологій з врахування специфіки сільського господарства країни.

В сільськогосподарському виробництві на сьогодні існує значно більший ризик при запровадженні інновацій, тому що необхідно враховувати їх вплив не тільки на зростання виробництва, а й вплив на тварин на екологію [2].

Зростання продуктивності дійного стада корів і якості їх молока за рахунок використання сучасних, інноваційних технологій утримання, годівлі та доїння сприятиме розвитку молочної галузі, її конкурентоспроможності як на внутрішньому так і зовнішньому ринках [1].

Мета роботи. Вивчити основні елементи технології виробництва молока в умовах ТДВ «Терезине» Київської області.

На базі молочної ферми ТДВ «Терезине» вивчали найважливіші елементи технології виробництва молока утримання, годівлю, доїння корів та видалення гною.

Матеріал та методика проведення досліджень. Вивчення основних елементів технології виробництва молока проводилося на молочній фермі ТДВ «Терезине» Київської області.

При аналізі економічної ефективності виробництва молока використовували дані бухгалтерської та зоотехнічної звітності товариства.

Розрахунки економічної ефективності проводили з урахуванням витрат кормів на 1 ц молока, а також прибутку від реалізації молока.

Результати досліджень. Виробниче направлення господарства вирощування племінного молочно-м'ясного молодняка ВРХ з розвиненим рослинництвом. Кількість сільськогосподарських угідь у господарстві становить 4500 га. Виробництво молока відбувається на новозбудованій молочно – товарному фермі на 900 голів, який складається з трьох приміщень по 300 голів. У господарстві розводять корів голштинської та української чорно-рябої молочної порід. Річний надій на одну корову становить 12000 кг молока.

Молочна ферма – оснащена найсучаснішим доїльним залом системи «Паралель». На даній фермі проведено нове будівництво тваринницьких приміщень, що дає можливість привести технологію виробництва молока до європейського рівня.

Худобу утримують безприв'язно у високому, світлому, просторому приміщенні. Корови відпочивають у боксах із м'якими гумовими килимками (розмір боксу 1,2 м x 2,5 м). Біля боксу знаходиться кормовий стіл шириною 5,6 м, оснащений фіксуючою кормовою решіткою. Ширина проходів біля кормового столу становить 4,2 м, а між боксами – 3,2 м. Годують корів кормосумішами (силос, сінаж, сіно і концентрати). Кормосуміші завозять і роздають самохідним двошнековим вертикальним змішувачем KUHN – SPW 25 два рази на добу. Прибирання гною здійснюється за допомогою скреперної установки, яка працює автоматично, повільно й безшумно рухається в робочому і холостому режимах, не спричиняючи стресового стану у тварин.

В господарстві практикується однотипна годівля з використанням загально – змішаних раціонів, які згодуюють тваринам з кормових столів.

Дійна корова повинна споживати соковитіші корми, основою яких є силос. Для балансу й продуктивності додається ще комбікорм. Дійна корова в господарстві споживає 50 кг корму на добу, це 33 кг силосу, 2 кг сінажу, 5 кг соломи і 10 кг концентрованих кормів.

В таблиці 1 наведений раціон годівлі дійних корів з рівнем молочної продуктивності 30 кг молока 4,2 % жирності та живою масою 600 кг.

Аналіз даних таблиці свідчить, що до складу раціону входять: силос кукурудзяний – 33 кг, сінаж – 2 кг, солома ячмінна – 10 кг, шрот соєвий – 2 кг, дерть кукурудзяна – 4,5 кг, дерть пшенична – 3,5 кг. Такий раціон повністю відповідає нормам годівлі.

Дійні корови, які споживають цей раціон мають гарну вгодованість та достатньо високі показники надоїв молока.

Самохідні міксери з самозавантаженням KUHN SPW поєднують в одній машині кілька машин, які зазвичай беруть участь у змішуванні та подачі TMR.

Чотири машини об'єднані в одну (силосоутворювач, навантажувач, змішувач, силовий агрегат).

Таблиця 1

Раціон корів (добовий надій 30 кг, жирність 4,2 %, жива маса 600 кг)

Кормові інгредієнти	кг	Поживність раціону		
		ОЕ, МДж	Суша речовина, кг	Кишково – засвоюваний протеїн, г
Силос кукурудзяний	33	113,5	10,6	1386
Сінаж люцерни	2	7,7	0,9	134
Солома ячмінна	10	58,4	8,6	710
Шрот соєвий	2	16,4	1,8	504
Дерть кукурудзяна	4,5	34,4	3,8	540
Дерть пшенична	3,5	26,6	3,1	490
Разом	50	257	28,8	3224

Застосування фермських комбайнів забезпечує приготування однорідної кормосуміші із різних кормів, яку худоба споживає охоче і без відходів, лише один працівник виконує цілий комплекс технологічних операцій з автономного завантаження, транспортування, подрібнення, дозування, змішування та роздавання корму.

Кормові залишки відсунуті тваринами в процесі споживання корму за межі досягнення кормового столу підгортаються з допомогою засобів механізації.

Аналіз показників економічної ефективності виробництва молока в ТДВ

«Терезине» наведено в табл. 2.

Аналізуючи витрати, які несе товариство при виробництві молока, необхідно звернути увагу на витрати кормів та собівартість одиниці продукції. Так, витрати кормів в розрахунку на 1 ц молока становить 0,7 ц.к.од., виробнича собівартість 1 ц молока становить 1250 грн.

Таблиця 2

Економічна ефективність виробництва молока

Показники	Значення
Надій молока від корови, кг	12000
Витрати кормів на 1 ц молока, ц. к.од.	0,7
Собівартість 1 ц молока, грн.	1250
Виручка від реалізації 1 ц молока, грн.	1600
Чистий прибуток, грн.	+172
Рівень рентабельності, %	28

Дані таблиці 2 свідчать про те, що виробництво молока в товаристві з додатковою вартістю є прибутковим. Рентабельність виробництва молока досягає 122 % при надої 12000 кг молока на корову.

Висновки. Вивчення технології виробництва молока у ТДВ «Терезине» із застосуванням безприв'язн-боксового способу утримання, доїння корів на установці «Паралель», годівлею корів однотипними кормосумішами із кормового столу та групування тварин відповідно до їх фізіологічного стану та рівня молочної продуктивності свідчить про необхідність застосування сучасних інноваційних високотехнологічних систем у господарствах з різною формою власності та значним поголів'ям тварин.

Аналіз економічної ефективності виробництва молока свідчить що дотримання найважливіших елементів технології виробництва молока, а саме системи утримання, нормованої годівлі, машинного доїння корів та видалення гною, забезпечують високорентабельне виробництво молока.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Болтянська Н. І. Залежність якісних і кількісних показників молока від якості механічної стимуляції вимені. ТЕЗИ II Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні технології аграрного виробництва». Київ: НУБіП України, 2016. С. 109–110.
2. Борщенко В. В., Іванов В. Ю., Прокопчук Ю. А. Досвід застосування однотипної годівлі корів у СТОВ «Хлібороб» Козятинського району Вінницької області. Наукові читання. 2014 : наук.-теорет. зб. / ЖНАЕУ. Житомир. ЖНАЕУ, 2014. Т. 1. С. 16–21.

МІНЛИВІСТЬ ЦИБУЛІ ШАЛОТ В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Сич Зеновій Деонизович

д. с.-г. н., професор

Кубрак Світлана Миколаївна

к. с.-г. н., доцент

Шубенко Лідія Анатоліївна

к. с.-г. н., доцент

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Вступ. Цибуля шалот у світовому виробництві завжди користувалася великим попитом. В Україні за останні три роки інтерес до цієї овочевої культури значно посилюється, в результаті чого активізувалася селекційна робота з використанням місцевих форм [1, 2, 3]. Оцінка існуючих форм для адаптації до певних умов навколишнього середовища і використання їх у якості вихідного матеріалу для селекції пришвидшує процеси впровадження у виробництво. Використання толерантних місцевих форм є одним із найефективніших і недорогих варіантів селекційної технології. Українські фермери вирощують місцеві форми, які добре адаптовані до екологічних умов регіону. Бракує високоврожайних сортів, придатних для поширення в Україні і в Державному Реєстрі (у 2021 р. було занесено 3 сорти, а в 2022 р. – 4) [4, 5]. Тому виділення кращих сортів цибулі шалот за довжиною листків, кількістю їх на рослині та цибулин у «гнізді», урожайністю і масою цибулин потребують додаткового вивчення.

Мета роботи. Виділити кращі сорти та місцеві форми шалоту за морфологічними ознаками (довжина і кількість листків на рослині та цибулин у «гнізді»), урожайністю і масою цибулин для умов Правобережного Лісостепу України.

Матеріали та методи. Дослідження проводили впродовж 2019–2020 рр. в умовах дослідного поля Білоцерківського НАУ. Вивчали колекцію цибулі

шалот з 30-ти сортів та місцевих форм з різних областей України: Київської, Дніпропетровської, Кіровоградської, Чернігівської і Черкаської. Колекція зібрана кафедрою генетики, селекції і насінництва сільськогосподарських культур Білоцерківського НАУ. За контроль використано сорт Ліра, селекції Інституту овочівництва і баштанництва НААН. Дослід закладали згідно з «Методикою дослідної справи в овочівництві і баштанництві» [7]. Варіанти висаджували стрічковим способом за схемою 50+20+20x10 см (густота 286 тис. рослин/га). Отримані дані аналізували за допомогою статистичних методів дисперсійного аналізу, з використанням комп'ютерної програми "Statistica-7" [6].

Результати та обговорення. Проведені дослідження свідчать, що впродовж 2019-2020 рр. найкращою за середньою масою цибулин у гнізді (26,7 г) виявилася місцева форма Ш-1 з Київської області. Найвищою врожайністю цибулин характеризувалися зразки з Київської (під номерами каталогу Ш-1, Ш-2), Дніпропетровської (Ш-6, Ш-9) та Чернігівської областей (Ш-10) – відповідно 30,5; 25,4; 18,9; 18,1; 19,4 т/га. У сорту-контролю Ліра цей показник складав 15,5 т/га. Найнижча вона за вирощування зразків Ш-4 (12,2 т/га), Ш-7 (12,0 т/га), Ш-11 (11,9 т/га), Ш-12 (13,8 т/га), Ш-13 13,2 (т/га) та Ш-14 (13,0 т/га).

Для комплексного використання шалоту, як для отримання цибулин, так і для зелених листків під час вигонки, важливе значення мають ознаки як цибулин, так і листків. Зокрема, важливою є оцінка рослин за кількістю і довжиною листків, а також за формою цибулин і характером розміщення листків над поверхнею ґрунту. Зокрема, листки можуть мати розлогий і прямостоячий габітус, який корелює з формою цибулин. Округлі цибулини дають розлоге розміщення, а видовжені – прямостояче, що найбільше цінується для отримання врожаю зелених листків, особливо для вигонки.

Вивчення морфологічних ознак різних сортів та місцевих форм цибулі шалот показало мінливість ознак таких, як максимальна довжина та кількість листків, форма цибулини. Так, у 2019 р. максимальна довжина листків

коливалася від 30,2 (Ш-1) до 37,3 см (Ш-1). Для сорту контролю Ліри значення цього показника складало 32,8 см, а у варіантів Ш-3, Ш-6 не значно відрізнялося та становило відповідно 33,0 і 32,6 см. Однак, високі рослини формували зразки з Київської (Ш-2) та Чернігівської областей (Ш-10) – 35,3 і 35,4 см. У варіантів Ш-4, Ш-7, Ш-11, Ш-12, Ш-13, Ш-14 максимальна довжина листка була нижче за контроль на 1,0 -2,6 см.

Більш сприятливі погодні умови 2020 р. вплинули на довжину листків цибулі шалот. Найкращі результати щодо цього показника отримали від вирощування зразків, які були завезені з Київської (Ш-1, Ш-2) та Чернігівська областей (Ш-10). У них спостерігали довжину листка відповідно 38,6; 36,2; 37,0 см, що на 3,2; 0,8 та 1,6 см нижче за контроль Ліра. Найменшою вона була у зразка Ш-4 (31,3 см), Ш-7 (32,0 см), Ш-11(31,8 см), Ш-12 (32,8 см), Ш-13 (31,4 см), Ш-14 (31,9 см).

В середньому за два роки проведених досліджень встановлено найбільшу довжину листка цибулі шалот таких зразків, як Ш-1 і Ш-2 (Київська обл.) та Ш-10 (Чернігівська обл.). Цей показник у даному випадку становив 38,0; 35,8; 36,2 см. Істотно менші за довжиною листка рослини формувалися у зразків Ш-4 (Київська обл.) - 30,8 см, Ш-7 (Дніпропетровська обл.) – 31,4 см, Ш-11 (Чернігівська обл.) – 31,2 см, Ш-12 (Чернігівська обл.) – 32,3 см, Ш-13 (Черкаська обл.) – 31,1 см, Ш-14 (Черкаська обл.) – 31,5 см. Не виявили суттєвої різниці за цим показником для місцевих форм Ш-3, Ш-5, Ш-6, Ш-8, Ш-9. Максимальна довжина листка у них коливалася від 33,4 (Ш-6, Дніпропетровська обл.) до 34,6 см (Ш-5, Київська обл.).

За кількістю листків на рослині всі досліджувані зразки знаходилися на рівні з сортом-контролем Ліра, де цей показник в середньому за два роки складав 28 штук. Виключення у цьому випадку становили два зразки, походженням із Київської та Чернігівської областей – Ш-2 і Ш-10. Кількість листків у гнізді в даних варіантів була відповідно 42 та 39 штук.

Висновки. Найвищу врожайність цибулин мали місцеві форми Ш-1 (30,5 т/га), Ш-2 (25,4 т/га), Ш-6 (18,9 т/га), Ш-9 (18,1 т/га), Ш-10 (19,4 т/га).

Найбільша маса цибулини у «гнізді» була у зразка, що походить з Київської області Ш-1 і складає 26,7 г. Найбільша кількість цибулин у «гнізді» (6 штук) формувалася у двох місцевих сортів – Ш-2 і Ш-10. Максимальні за довжиною листки формували місцеві форми Ш-1 (38,0 см), Ш-2 (35,8 см) та Ш-10 (36, 2 см). Однак, найбільшу кількість листків на рослині спостерігали на Ш-2 (42 шт.), Ш-6 (35 шт.), Ш-9 (35 шт.) Ш-10 (39 шт.).

Список використаних джерел:

1. Sych Z. D. Breeding value of shallot cultivars and local forms in terms of economic characters for the RightBank Forest-Steppe of Ukraine/ Sych Z. D., Kubrak S. M., Shubenko L. A. // *Ovochivnytstvo i Bashtannytstvo: interdepartmental scientific collection*. Kharkiv, 2023. Issue 73. P. 40-48.
2. Біленька, О. М. (2015). Новий сорт цибулі шалоту Гранат. *Vegetable and Melon Growing*, (61), 34-38.
3. Біленька, О. М. (2018). Оцінка колекційних зразків цибулі шалот у селекції на врожайність. *Генетичні ресурси рослин*, (23), 58-66.
4. Грюнвальд Н. V. (2021). Державний реєстр сортів рослин, придатний для поширення в Україні у 2021 році / Н.В. Грюнвальд та ін., 531 с. URL: <https://sops.gov.ua/reestr-sortiv-roslin>.
5. Грюнвальд Н. V. (2022). Державний реєстр сортів рослин, придатний для поширення в Україні у 2022 році / Н.В. Грюнвальд та ін., 532 с. URL: <https://sops.gov.ua/reestr-sortiv-roslin>.
6. Сыч З. Д. (1993). Методические рекомендации по статистической оценке селекционного материала овощных и бахчевых культур. Харьков: ИОБ УААН, 72с.
7. Яковенко К. І. (2001). Методика дослідної справи в овочівництві і баштанництві. Харків: Основа. 369 с.

BIOLOGICAL SCIENCES

GENETIC RESEARCH OF FAMILIAL MEDITERRANEAN FEVER DISEASE IN AZERBAIJAN POPULATION

Huseynova Lala Samaddin
Mammadova Sevinj Nadir
Azerbaijan Medical University
Baku city

Key words: Gene, sequencing, nucleotide chain, amplification, diagnosis.

Introduction

The MEFV RoRet genes family contains exon 10, consisting of 10,000 nucleotide sequences. The length of the transcript consists of 3.7 thousand nucleotide sequences consisting of 761 synthesized pyridine protein amino acid bases. The pyrin (word pyrin is a Greek word for "flame", or marenostin meaning "our sea" in Latin, which stands mainly for Mediterranean Sea) is expressed in myeloid cells. MEFV gene is located between the genes responsible for the kidney polycystosis and Rubinstein-Teybi syndrome (1-3).

177 mutations of the MEFV gene were detected. Discovered mutations involve 154 mutations of missense type. Most commonly encountered mutations are methionine-694-valine missense mutation. It occurs in 30-67% cases; it has severe clinics and results in high amyloidosis.

In the second place takes the valine-726-alanine mutation and occurs in 5-35% of patients. Approximately every two mutations constitute 75% of all mutations found by coincidence. The molecular-genetic analysis of these mutant-carrying haplotypes revealed that they belonged to the same ancestor haplotype. In the process of evolution, the ancestor haplotype has been subjected to divergence (4, 5).

The majority of discovered mutations occur at the last exon 10. Approximately

70% of patients living in the Mediterranean Sea have one of five mutations (M694V, V726A, M694I, M680I and E148Q) (6, 7).

The disease occurs mostly on the Mediterranean coasts and in the Asia Minor communities: mostly in Armenians, Turks, Sephardic and Ashkenazi Jews, Arabs, and less in Greeks, Spanish and Italian. The heterogeneity of the disease among the people living on the Mediterranean Sea is 20%, and the rate of births of homozygous children is 1: 1000-1: 2500. There is sporadic frequency in other ethnic groups (8-11).

The following mutations of the MEFV gene have been identified in Turkey: E148Q, R202Q, P369S, F479L, M680GA, M680GC, M694V, M694I, K695R, V726A, A744S and R761H (12, 13).

In the diagnostics of the disease the great significance is given to who are the ancestors of the patient and to which ethnic group they belong (14, 15).

Aim

The results of molecular genetic studies of the MEFV gene in patients with a diagnosis: periodic disease (FMF) - are described.

We identified 7 previously known mutations of the gene MEFV: R761H, M694I, M694V, V726A, R202Q, M680I and E148Q for the population of Azerbaijan. Two mutations - E148Q and R202Q are located in the exon 2, the remaining 5 mutations - R761H, M694I, M694V, V726A, and M680I - in the exon 10 of the gene.

In order to prevent periodic illness in families with a genetic risk of having a sick child, prenatal diagnosis of the fetus in the first trimester of pregnancy is planned using molecular genetic methods of research.

For the first time in the population of the Republic of Azerbaijan, we aimed at studying the molecular-genetic characteristics of the MEFV gene in the Family Disease illness in ethnic Azerbaijanis.

Materials and methods

Material used was venous blood with anticoagulant of 18 patients. Patients aged between 2.5 and 8 years old. Genome DNA was obtained by automatic isolation

from 200 µl of venous blood. The DNA concentration was measured by the Digital spectrometer. Intactness of the isolated genomic DNA was detected in 0.7% agarose gel. The genome DNA underwent PCR procedure for every protein-encoding exon of the MEFV gene. Positive PCR samples that have been checked by the electrophoresis in agarose gel were purified by enzymatic method. Purified product was dyed with fluorescent dye by BiqDyeTerminator V.3.1., and processed at Cycle Sequencing PCR. Positive Cycle Sequencing PCR samples, controlled by electrophoresis in agarose gel, are extracted from the BiqDye XT with dye-purifying agent.

The nucleotide chain AB13130xI of each exon of the MEFV gene purified examples were sequenced in the automatic DNA chain analysis system. The obtained nucleotide chains were praised through Seascope V.2.7. Program, then compared by means of the Blast Ce NCBI to normal MEFV nucleotide chains, and only then substitutions and mutations were identified. Two DNA fragments were amplified: in exon 2 – 360 nucleotide bases long and in exon 10 – 400 nucleotide bases long. We used primers for exon 2 forward 5'-AAAACGGCACAGATGATTCCG-3' and reverse 5'-AAGGGCCTGCACTCCTTC-3'; and for exon 10 forward 5'-AGCAGGAAGAGAGATGCAGTG-3' and reverse 5'-TTGGAGACAAGACAGCATGG-3'.

Results and discussion

The molecular-genetic study of the MEFV gene isolated from the genome DNA of 18 patients suspected of Family Disease Fever has identified 7 mutations: R761H M694I, M694V, V726A, R202Q, M680I and E148Q. All of those seven mutations has been previously identified in the Turkish population (16, 17).

Three of 18 examined patients were heterozygotes, eight homozygotes, and seven double heterozygotes (compounds).

Two mutations R202Q and E148Q were found in exon 2 (28.57%) of the MEFV gene, but the remaining five mutations, M860I, R761H, M694I, M694V and V726A were located in the exon 10 of the gene (71.43%).

R202Q mutation was found in two heterozygous patients, mutation E148Q was heterozygous in one patient and as compound in two patients (R202Q /E148Q).

The homozygous form of R761H mutation was registered in four cases, and M694I mutation in two persons in compound state (R761H / M694I).

The M694I mutation was found in compound state separately with two other mutations as M694V and R202Q (M694I/ M694V and M694I / R202Q). M680I mutation was identified to be homozygous in two patients (M680I / M680I). The mutation of the V726A was identified as homozygous in three cases. It should be noted, that patients with homozygous form of mutations had parents in consanguineous marriages. Table 2 lists the gene frequencies of the found MEFV gene mutations in the Republic of Azerbaijan.

The highest gene frequency of the MEFV gene examined in 18 patients was 27.3% which belongs to R761H mutation. The second place takes mutation V726A (18.2%), and M694I (15.2%) stands in the third place.

According to world literature, five mutations, M694V, V726A, M694I, R202Q, M680I and E148Q, constitute 75% of all mutations found today (18-23). In our studies those five of seven mutations found belong to the same group, and makes up 57.6% of total mutations found.

To prevent the hereditary disease of the Family of Mediterranean Fever, parents of 18 patients were invited to the consultation of physician-genetics. Parents have got information about a healthy child prognosis for the next pregnancy. When the inheritance type is autosomal-recessive, it has been reported that the risk of a childbirth in the next pregnancy is 25%. As the majority of families are in reproductive age, they are preparing for the prenatal diagnosis of the fetus in the next pregnancy with their consent.

Conclusions

The results of molecular genetic studies of the MEFV gene in patients with a diagnosis: periodic disease are described.

We identified 7 previously known mutations of the gene MEFV: R761H, M694I, M694V, V726A, R202Q, M680I and E148Q for the population of Azerbaijan. Two mutations - E148Q and R202Q are located in the exon 2, the remaining 5 mutations - R761H, M694I, M694V, V726A, and M680I - in the exon

10 of the gene.

In order to prevent periodic illness in families with a genetic risk of having a sick child, prenatal diagnosis of the fetus in the first trimester of pregnancy is planned using molecular genetic methods of research.

REFERENCES:

1. Aksentijevich I, Torosyan Y, Samuels J, Centola M, Pras E, Chae JJ. Mutation and haplotype studies of familial Mediterranean fever reveal new ancestral relationships and evidence for a high carrier frequency with reduced penetrance in the Ashkenazi Jewish population. *Am J Hum Genet.* 1999;64(4):949–62. View Article PubMed PubMed Central Google Scholar

2. Booty MG, Chae JJ, Masters SL, Remmers EF, Barham B, Le JM, et al. Familial Mediterranean fever with a single MEFV mutation: where is the second hit? *Arthritis Rheum.* 2009;60:1851–61. View Article PubMed PubMed Central Google Scholar

3. Caglayan AO, Demiryilmaz F, Ozyazgan I, Gumus H. MEFV gene compound heterozygous mutations in familial Mediterranean fever phenotype: a retrospective clinical and molecular study. *Nephrol Dial Transplant.* 2010;25(8):2520–3. View Article PubMed Google Scholar

4. Chae JJ, Aksentijevich I, Kastner DL. Advances in the understanding of familial Mediterranean fever and possibilities for targeted therapy. *Br J Haematol.* 2009;146(5):467–78. View Article PubMed PubMed Central Google Scholar

5. Debeljak M, Toplak N, Abazi N, Szabados B, Mulaosmanović V, Radović J, et al. The carrier rate and spectrum of MEFV gene mutations in central and southeastern European populations. *Clin Exp Rheumatol.* 2015;33 (6 Suppl 94):S19-23. PubMed Google Scholar

6. Giaglis S, Papadopoulos V, Kambas K, Doumas M, Tsironidou V, Rafail S, et al. MEFV alterations and population genetics analysis in a large cohort of Greek patients with familial Mediterranean fever. *Clin Genet.* 2007;71(5):458–67. View Article PubMed Google Scholar

7. Kümpfel T, Gerdes LA, Wacker T, Blaschek A, Havla J, Krumbholz M, et al. Familial Mediterranean fever-associated mutation pyrin E148Q as a potential risk factor for multiple sclerosis. *Mult Scler.* 2012;18(9):1229–38. View Article PubMed Google Scholar
8. Ozturk A, Ozcakar B, Ekim M, Akar N. Is MEFV gene Arg202Gln (605G > A) A disease-causing mutation? *Turk J Med Sci.* 2008;38(3):205–8. Google Scholar
9. Papadopoulos VP, Giaglis S, Mitroulis I, Ritis K. The population genetics of familial Mediterranean fever: a meta-analysis study. *Ann Hum Genet.* 2008;72(Pt 6):752–61. View Article PubMed Google Scholar
10. Sahin M, Uğuz AC, Demirkan H, Nazıroğlu M. Colchicine modulates oxidative stress in serum and leucocytes from remission patients with Family Mediterranean Fever through regulation of Ca²⁺ release and the antioxidant system. *J Membr Biol.* 2011;240(1):55–62. View Article PubMed Google Scholar
11. Sarkisian T., Ajrapetian H., Beglarian A., Shahsuvarian G., Egiazarian A. Familial Mediterranean fever in Armenian population. // *Georgian Med News* 2008;156:105-11.
12. Sarkisian T., Ajrapetyan H., Shahsuvarian G. Molecular Study of FMF Patients in Armenia. *Current Drug Targets // Inflammation & Allergy*, 2005; 4:113-6.
13. Sayın Kocakap DB, Günel-Özcan A, Çabuk F, Ensari C. The frequency of Familial Mediterranean fever gene mutations and genotypes at Kirikkale and comparison with the mean of regional MEFV mutation frequency of Turkey. *Mol Biol Rep.* 2014;41(3):1419–26. View Article PubMed Google Scholar
14. Shinar Y, Obici L, Aksentijevich I, Bennetts B, Austrup F, Ceccherini I, et al. Guidelines for the genetic diagnosis of hereditary recurrent fevers. *Ann Rheum Dis.* 2012;71(10):1599–605. View Article PubMed PubMed Central Google Scholar
15. Topaloglu R, Ozaltin F, Yilmaz E, Ozen S, Balci B, Besbas N, et al. E148Q is a disease-causing MEFV mutation: a phenotypic evaluation in patients with familial Mediterranean fever. *Ann Rheum Dis.* 2005;64:750–2. View Article PubMed Google Scholar

16. Yalçinkaya F, Ozçakar ZB, Kasapçopur O, Oztürk A, Akar N, Bakkaloğlu A, et al. Prevalence of the MEFV gene mutations in childhood polyarteritis nodosa. *J Pediatr*. 2007;151(6):675–8. View Article PubMed Google Scholar
17. Yazici A, Cefle A, Savli H. The frequency of MEFV gene mutations in Behçet's disease and their relation with clinical findings. *Rheumatol Int*. 2012;32(10):3025–30. View Article PubMed Google Scholar
18. Yıldırım B, Tuncer C, Kan D, Tunc B, Demirag MD, Ferda Percin E, et al. MEFV gene mutations and its impact on the clinical course in ulcerative colitis patients. *Rheumatol Int*. 2011;31(7):859–64. View Article PubMed Google Scholar OMIM 134610
19. Huseynova L.S., Aliyeva K.A., Najafzade G.B., Yusufova Kh.J., Hashimova A.R. Molecular genetic research of MEFV gene in population of Azerbaijan Republic. *Sylwan. Poland*. 162 (5)., 2018. p.31-36.
20. Huseynova L.S., Aliyeva K.A., Rasulov E.M., Valiyeva G.A. Molecular genetic characteristics of MEFV gene for the Familial Mediterranean Fever disease in patient from Azerbaijan Republic. *Human genome and health 2nd International Conference. Translational Medicine in the Era of Omics*. 2019. p.13.
21. Huseynova L.S., Haqverdiyeva R.R. Pathogenetic potential of the mutations of MEFV gene in the Azerbaijan population. *Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference Global and regional aspects of sustainable development*. Copenhagen, Denmark. 26-28.02.2021. p. 372-377.
22. Huseynova L.S., Valiyeva G.A. Distribution of the MEFV gene mutation in Azerbaijan. *Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference Scientific research in XXI century*. No44. Ottawa, Canada. 6-8.03.2021. p. 414-419.
23. Huseynova L.S., Mammadova S.N., Aliyeva K.A. Frequencies of the MEFV gene mutations in Azerbaijan. *Balkan Journal of Medical Genetics*. 24 (2), 2021. p.33-38.

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У СПОРТСМЕНІВ-ВЕСЛУВАЛЬНИКІВ НА ПЕРЕДЗМАГАЛЬНОМУ ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ

Долгополов Андрій Михайлович,

Опарін Сергій Миколайович,

Магістранти

Земцова Ірина Іванівна,

Кандидат біологічних наук, доцент

Національний університет фізичного виховання і спорту України,

м. Київ, Україна

Вступ. Дослідження процесів відновлення у спортсменів є важливою складовою контролю тренувального процесу. З цією метою використовують різні методи досліджень і показники: частоту серцевих скорочень, частоту дихання, визначення активності ферментів крові та ін. Проте, деякі з цих методів не характеризують повне відновлення організму, або мають певні методичні труднощі. Тому найбільш розповсюдженим і доволі простим методом є визначення вмісту сечовини у крові, яка є надійним показником відновлення організму, оскільки свідчить про інтенсивність розпаду білків, використовуваних в якості джерела енергії як для м'язової діяльності, так і для характеристики стану відновлення організму спортсменів після м'язової діяльності.

Сечовина, що синтезується у печінці, є продуктом розпаду білків, дезамінування амінокислот з утворенням токсичного для організму людини аміаку. Якщо вміст сечовини у крові спортсменів, що узяті вранці натщесерце, перевищує значення $7 \text{ ммоль}\cdot\text{л}^{-1}$ для чоловіків та $5 \text{ ммоль}\cdot\text{л}^{-1}$ для жінок, то це свідчить про надмірні навантаження, які не відповідають функціональним можливостям організму спортсменів. Вміст сечовини у крові в межах $6\text{-}7 \text{ ммоль}\cdot\text{л}^{-1}$ (чоловіки) і $4\text{-}5 \text{ ммоль}\cdot\text{л}^{-1}$ (жінки) вказує на те, що обсяг навантаження попереднього дня був достатнім і адекватним функціональним можливостям організму спортсменів. Це найбільш проста і розповсюджена

інтерпретація зміни цього показника. Хоча бувають і інші типи реакції організму на фізичні навантаження: зменшення вмісту сечовини, значне зростання незалежно від подальших навантажень, які вказують на недостатнє відновлення організму. Тому в процесі біохімічного контролю бажано прослідковувати динаміку і рівень даного важливого показника.

Визначення стану процесів відновлення в організмі спортсменів має велике практичне значення. За відсутності цієї інформації унеможлиблюється правильна організація тренувального процесу, попередження виникнення стану хронічного стомлення та перенапруження фізіологічних систем організму, що є особливо важливими чинниками на етапі безпосередньої підготовки спортсменів до змагань.

Мета роботи – дослідити індивідуальну динаміку вмісту сечовини у крові спортсменів, які спеціалізуються у веслуванні на байдарках і каное, на етапі безпосередньої підготовки до змагань.

Матеріали та методи. У дослідженні взяли участь 6 спортсменів (чоловіків) кваліфікації МС та КМС у віці 20-28 років, які спеціалізуються у веслуванні на байдарках і каное. Досліджувані спортсмени знаходились на передзмагальному етапі змагального періоду.

Спортсмени використовували комплекс спеціальних тестових навантажень різної енергетичної спрямованості на веслувальному тренажері Concept 2, модель D PM5.

В ході дослідження у спортсменів визначався вміст сечовини у крові до виконання тестового навантаження, одразу після його виконання, через 3 години відновлювального періоду, а також вранці наступного дня (у стані спокою, натщесерце). Динаміку вмісту сечовини у крові визначали колориметричним методом з використанням фотометра LP-600 (Dr. Lange, Німеччина) і набору готових реактивів цього ж виробника.

Результати та обговорення.

Отримані результати проведеного дослідження свідчать про те, що у стані спокою значення вмісту сечовини у крові спортсменів різнилися та варіювали в

межах 4,6 – 6,5 ммоль·л⁻¹ (Табл.1). Хоч ці показники і відповідали референтним значенням для чоловіків-спортсменів, однак найвищі з них свідчать про більш значний розпад білків, що є ознакою неповної завершеності відновлювальних процесів.

Реакція організму спортсменів на виконання тестового навантаження також була різною. Вміст сечовини у крові змінювався у межах 7,1-9,3 ммоль·л⁻¹, що вказує на різний внесок білків у енергетичне забезпечення виконання тестового навантаження. Найбільший внесок білків в енергозабезпечення спостерігався у спортсменів 2 і 3, а мінімальний – у спортсменів 1 та 5.

Таблиця 1

Динаміка процесів відновлення у спортсменів за показником вмісту сечовини у крові, ммоль·л⁻¹

№	Стан спокою	Тестове навантаження		Відновлення	
		Одразу після завершення	Δ (зміна відносно стану спокою)	Через 3 години після завершення	Ранок наступного дня (стан основного обміну)
1	5,0	7,1	2,1	6,7	5,2
2	4,6	8,2	3,6	7,5	5,0
3	5,2	9,0	3,8	8,6	7,3
4	4,8	8,1	3,3	7,5	5,0
5	6,0	7,5	1,5	9,4	7,5
6	6,5	9,3	2,8	10,2	8,0

Абсолютний приріст вмісту сечовини у крові відносно стану спокою одразу після тестового навантаження складав різні величини: від 1,5 до 3,8 ммоль·л⁻¹. Таким чином, з урахуванням вихідних значень максимальний абсолютний приріст вмісту сечовини спостерігався у спортсменів 2, 3 та 4, що вказує на максимальний внесок білків у енергетичне забезпечення тестового навантаження.

Вміст сечовини у крові в процесі відновлення має певні індивідуальні особливості: у деяких спортсменів він швидко нормалізується, проте у інших відбувається затяжне відновлення за показником сечовини крові, що вказує на

інтенсивність розпаду білків, які використовуються на процеси відновлення.

Певне практичне значення мало визначення вмісту сечовини у крові через 3 години після завершення тестового навантаження. За результатом дослідження спортсмен 1 майже повністю відновився, однак у спортсменів 3, 5 та 6 відбувалось зтяжне відновлення не дивлячись на абсолютний приріст вмісту сечовини під впливом тестового навантаження.

Вважається, що вміст сечовини у стані спокою, натще є важливим показником, який необхідно знати спортсменам і тренерам на початку наступного мікроциклу. Бажано, щоб спортсмен був повністю відновлений, а якщо відбувається зтяжне відновлення, то тренер повинен вносити корекцію у тренувальний процес і, можливо, додати день відпочинку для завершення відновлювальних процесів. Із результатів нашого дослідження випливає, що спортсмени 3, 5, 6, у яких спостерігалось зтяжне відновлення, станом на ранок наступного дня повністю не відновилися. Таким чином, тренерам необхідно вносити корекцію в тренувальний процес, оскільки регулярне продовження тренувального процесу на тлі неповного відновлення може призвести до виникнення хронічного стомлення та перенапруження систем організму, що не бажано для спортсменів, які знаходяться на етапі безпосередньої підготовки до змагань.

Крім того, тренерам, які вносять корекції у структуру мікроциклів, обов'язково треба знати динаміку процесів відновлення в організмі спортсменів з метою правильної організації тренувального процесу і досягнення позитивних тренувальних ефектів.

Висновки.

Стан відновлювальних процесів оцінюють за допомогою різних методів: за ЧСС у стані спокою, частотою дихання, активністю ферментів тощо, які часто не відзеркалюють повну картину динаміки відновлювальних процесів, або ж є методично громіздкими. Але є відомий метод дослідження метаболізму за показником сечовини у крові, що свідчить про стан розпаду білків, які використовуються для забезпечення процесів відновлення.

Стан відновлювальних процесів доцільно визначати за показником вмісту сечовини у крові вранці в стані спокою та натщесерце, що вказує на стан процесів відновлення у спортсменів. Крім того, важливо прослідкувати динаміку цього показника, враховуючи індивідуальні особливості метаболізму: у стані основного обміну (ранок, спокій, натще), в динаміці відновлення (бажано через 3 години після завершення роботи) і ранком наступного дня (стан основного обміну).

Одержані відомості можуть свідчити про оптимальний хід процесів відновлення чи його зтяжний характер. Тому вміст сечовини у крові є надійним показником процесів відновлення, який необхідно знати тренерам і спортсменам для корекції тренувального процесу на найбільш відповідальному передзмагальному етапі змагального періоду.

ПОЛІПШЕННЯ СКЛАДУ АКВАКУЛЬТУРИ ЗА РАХУНОК КУЛЬТИВУВАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДУ *Cyclopoidea*

Кочижев Дмитро Вікторович

к.б.н., керівник міжрегіонального
проекту з екологічного порятунку р. Оріль
генеральний директор ПП «Авеста»

Палюх Назар Дмитрович

учень 10-Б класу
КНЗ «хіміко-екологічний ліцей» ДМР

Вступ. Дослідження присвячене вивченню та розвитку методів культивування представників роду *Cyclopoidea* як перспективний об'єкт аквакультури для поліпшення складу харчового ланцюжка для промислових риб. Вибір теми обумовлений важливістю цих водних організмів як джерела їжі для різних членів аквакультури. Робота включає вивчення оптимальних умов для утримання та розвитку *Cyclopoidea* з урахуванням таких чинників навколишнього середовища, як температура, освітленість та якість води.

Основними цілями дослідження є вдосконалення методів аквакультури для максимального підвищення продуктивності та якості *Cyclopoidea* і визначення параметрів довкілля, які найбільше підходять для стабільного розвитку популяції. Результати цього дослідження можуть зробити важливий внесок у розвиток індустрії аквакультури, забезпечивши ефективний і стійкий спосіб вирощування *Cyclopoidea* як джерела їжі для риб та інших представників аквакультури.

Мета роботи. вивчення можливостей та перспектив культивування представників роду *Cyclopoidea* як об'єкту аквакультури і розкриття потенційних переваг використання роду *Cyclopoidea* у сфері аквакультури, зокрема їх роль у забезпеченні харчових ресурсів, покращенні якості води та забезпеченні біорізноманіття водних екосистем.

Матеріали та методи дослідження. Культивування представників роду *Cyclopoidea* як об'єкту аквакультури та складової харчового ланцюжка мальків

карпа (*Cyprinus*).

Результати та обговорення. *Cyclopoidea* були вирощені у окремій ємності у кількості 10-12 особин у 1 кубічному сантиметрі. Вони додавались у ємність з культурою мальків карпа (*Cyprinus*), яка була розподілена розподілена на 2 акваріуми. При проведенні дослідження було додатково збагачено на *Cyclopoidea* культуру для годування мальків в одному з акваріумів. Культивування безхребетних починають підготовлювати за 2 місяці до початку вирощування мальку. В попередніх сезонах починають готувати ефіпіуми: їх розподіляють по скляним банкам та заливають водою, дотримуючись температури води біля 20°. Для культивування *Cyclopoidea* необхідно дотримуватися ряду вимог, що стосуються фізичних та хімічних властивостей води, а також біологічних властивостей гідробіонтів. Температура води для *Cyclopoidea* повинна бути не менше 18° - 20°. При штучному розведенні використовують додаткове освітлення, але не сонячне світло. Вода повинна бути чистою та прозорою та не містити хлору. Додатково використовувати фільтрацію та різні засоби аерації. Водневий показник води при культивуванні складає 6,5 – 8,5. Аерація води здійснюється за допомогою поверхневого фільтру або повітряного насоса, що буде сприяти обміну газів та є стійким рівнем підтримання кисню. Заміна води є однією з частин дотримання чистоти акваріуму, щоб уникнути накопиченню відходів та підтримувати стабільні умови.

Таблиця 1

**Показники хімічного складу води для культивування
представників роду *Cyclopoidea***

	<i>Cyclopoidea</i>
pH	6,5 – 8,5
Температура	18 – 25°C (64 - 77°F)
Розчинений кисень (DO)	> 5 мг/л
Аміак (NH ₃)	< 0,1 мг/л
Нітрит (NO ₂)	< 0,1 мг/л
Фосфати	00,5-0,1 мг/л
Солоність	0 – 1 псу
Загальна твердість (GH)	50 – 200 мг CaCO ₃ /л
Карбонатна твердість (KH)	50 – 200 мг CaCO ₃ /л

Спостерігали показники двох окремих акваріумів, один з яких

збагачувався культурою *Cyclopoidea*. Вносили у один з акваріумів з мальком карпа вирощену окремо культуру рачків. Дані спостережень показників двох акваріумів відображені на рисунку 1.

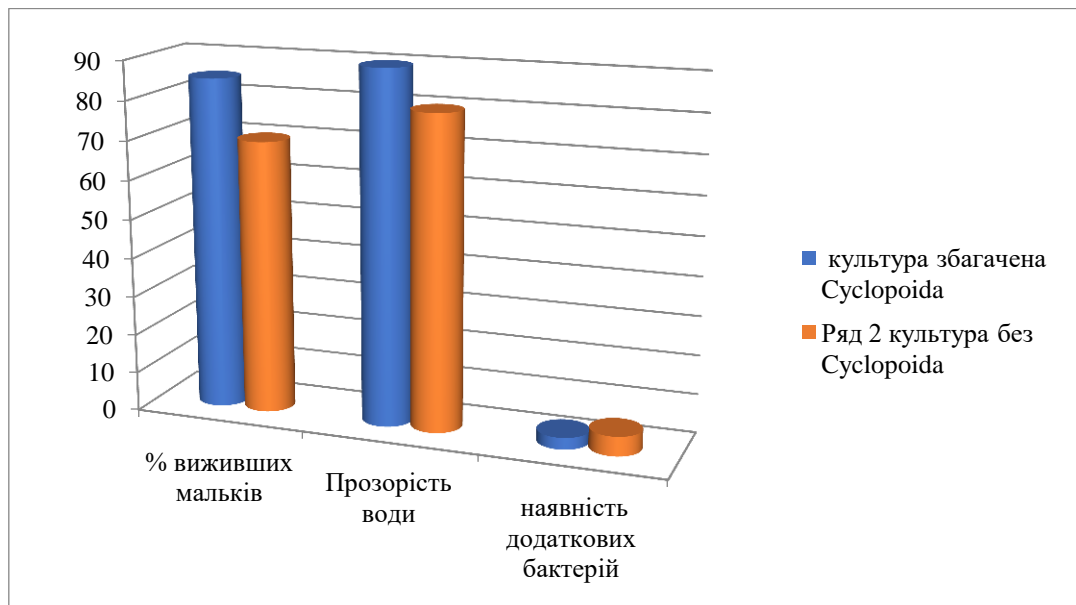

Рис. 1. Показники досліджуваних акваріумів.

Поведене спостереження дало змогу стверджувати, що Щелепнігі, а саме *Cyclopoidea* є простими у розведенні та ефективними у збагаченні аквакультури. Вони додатково очищують воду від бактерій, що сприяє підвищенню прозорості води, та значно збільшують показники виживання мальків.

Висновки

1. Біологічні особливості Щелепнігі ракоподібних (*Cyclopoidea*) сприяють формуванню ними великої маси зоопланктону у природних водоймах та їх функціональному значенню.

2. Гідробіологічні характеристики *Cyclopoidea* дозволяють культивувати їх в штучних умовах з метою створення кормів для різних вікових груп гідробіонтів та для використання їх в якості біомеліорантів в різних типах водойм.

3. Представники *Cyclopoidea* завдяки харчовим властивостям являються важливим кормовим об'єктом в аквакультурі серед різних вікових груп гідробіонтів.

MEDICAL SCIENCES

SPECIFIC COURSE OF AUTOMYCOSIS DISEASE IN CHILDREN

Amonov Murad Halimovich

Independent researcher of Bukhara State Medical Institute
Bukhara city, Uzbekistan

Vokhidov Ulugbek Nuridinovich

Deputy Director for Scientific Affairs
of the Republican Specialized Scientific and Practical Medical Center
of Otorhinolaryngology and Head and Neck Diseases
Tashkent city, Uzbekistan

Fungal otitis externa is common in children (40%), followed by ear infections after surgery (22%), and fungal otitis (18.9%) is the third most common. It should also be noted that the percentage of hospitalized children with fungal diseases of the ear and upper respiratory tract is increasing every year.

The purpose of the study: to study the characteristics of ear microflora in children with otomycosis in Bukhara.

Research material and method: As a research material, 120 children aged 1-10 years who were being treated in the Department of Otorhinolaryngology of Bukhara Regional Children's Multidisciplinary Medical Center were examined.

In the study, taking into account the duration of the disease and the specificity of the treatment, the patient children were divided into 4 groups according to the spread of the disease: 1 group of 50 children with fungal inflammation of the external auditory canal, 2 group of 24 children with fungal myringitis, 3 group of 30 children with fungal otitis media. children, 4 groups were made up of 26 children with post-surgical fungal otitis. General examination, collection of anamnesis data, endoscopic examination, X-ray (x-ray, MSCT, MRI) examination, audiometry, microbiological and mycological examination, immunological examination were performed in all patient children. All obtained data were subjected to statistical

analysis. Results were analyzed using Statistica 8.0 software.

Research results and their discussion: When the age of sick children is analyzed according to the WHO classification, 9 children in group 1 are 1-2 years old, 17 children are 3-6 years old, 24 children are 7-10 years old, 9 children in group 2 are 3-6 years old, 15 7-10 years old, 2 out of 3 groups of children were 3-6 years old, 28 were 7-10 years old, all 4 groups of children were only 7-10 years old. The prevalence of otomycosis was equally high in boys and girls. But according to the type of disease, the age of the patients was different, that is, external ear otomycosis was found in children of almost all ages, while the inflammatory process in the middle ear was often found in older children. Children in the study group were affected by various chronic effects, including their permanent living conditions, that is, 45 (37.5%) children living in urban conditions, and 75 (62.5%) in rural conditions.

Microbiological and mycological examinations were carried out in the bacteriological laboratory of the Bukhara regional sanitary-epidemiological center. The resulting smears were grown in special media and the type of bacteria and fungi were analyzed using a mass spectrometer (Vitek, South Korea).

Mycological examination allowed to determine different forms of fungi in the external auditory canal and drum cavity, single cases or the presence of several different fungi were noted.

When analyzing the ear microflora of children with otomycosis, *Staphylococcus aureus*, *Staphylococcus haemolyticus*, *Staphylococcus epidermidis*, *Pseudomonas aeruginosa*, *Klebsiella pneumoniae*, *Klebsiella oxitoca*, *Echerichia coli*, *Enterococcus faecalis*, *Alcaligenes species*, *Enterobacter aerogenes*, *Proteus mirabilis* were found.

When analyzing the cross section of groups, 18 patients of group 1 were diagnosed with *Staphylococcus aureus*, 11 patients with *Staphylococcus haemolyticus*, 14 patients with *Staphylococcus epidermidis*, 6 patients with *Pseudomonas aeruginosa*, 5 patients with *Klebsiella pneumoniae*, 5 patients with group 2 patients with *Staphylococcus aureus*, 3 patients with *Staphylococcus haemolyticus*, 6 patients *Staphylococcus epidermidis* was identified. In groups 3 and

4, this microflora predominance was noted.

In rare cases, *Klebsiella oxitoca*, *Echerichia coli*, *Enterococcus faecalis*, *Alcaligenes* species, *Enterobacter aerogenes*, *Proteus mirabilis* were detected.

In some cases, negative results were also recorded, these cases were recorded in 6 individuals of the 1st group, 2 individuals of the 2nd group, 3 individuals of the 3rd group, and 2 individuals of the 4th group.

In 17.6% of children with otomycosis, microflora of the genus *Staphylococcus* was cultured, in 25.8% of cases, representatives of the genus *Aspergillus*, and in 15.4% of cases representatives of the genus *Pseudomonas* and *Proteus* were isolated. In 1.3% of cases, the results of studies were negative. If we analyze the results of fungal flora together with the initial diagnosis as a correspondence between the initial diagnosis and the nature of the microflora, then the group of patients with the largest initial diagnosis was diagnosed with otomycosis.

The results of culture of fungal microflora in groups of children with different initial diagnoses are presented in Table 3.4. It can be seen from this table that in the group of children diagnosed with otomycosis, the highest percentage of fungal flora of both sexes is 100%, mold fungi of the genus *Aspergillus* have the highest diagnostic coefficient. It should also be noted that the growth of different fungal groups in different colors and shapes was noted.

Initial diagnosis of otomycosis shows the sufficient importance and proportion of clinical data in determining the results of microbiological research of otomycosis. The opposite situation is observed in the group of children with the initial diagnosis of otitis. Despite the fact that otomycosis is not clinically manifested in this group, 100% of the results are related to fungal microflora, which may indicate the need for treatment with an initial diagnosis and an otorhinolaryngologist with a certain control, a more careful approach to this category of patient children, as well as changes in the bacteriological examination of the ear before the development of clinical manifestations of otomycosis. indicates its existence.

Isolation of fungi is a more severe form of disruption of the microbial community, which corresponds to a more complex and severe clinical picture and

determines the difficulty of treating this group of sick children. The obtained data confirmed the prevalence of otomycosis in the Bukhara region, which helped to develop the task of a detailed assessment of the possibility and effectiveness of complex treatment of otomycosis in order to improve the treatment of this disease.

Thus, 28.0% of patients with inflammatory ear diseases in Bukhara region were isolated from *Staphylococcus aureus*, 11.36% from *Pseudomonas aeruginosa*, and 43.3% from fungal flora (fungi of the genus *Candida*). The highest percentage of fungal culture was 87.5% in the group of patients diagnosed with "otomycosis", microbiological study shows sufficient importance and correlation of clinical data in the initial diagnosis of otomycosis.

Conclusion: The examination of children suffering from otomycosis is mainly based on a thorough microbiological and mycological examination, and it is important to identify the causative agents of the disease and to determine sensitivity and resistance to it.

COMPARATIVE COMPARISON OF SURGICAL TREATMENT IN THE MAXILLARY SINUS

Kurbanov Shuhrat Jurajonovich

Independent researcher of the department of otorhinolaryngology of
Tashkent Medical Academy
Tashkent city, Uzbekistan

Bakieva Shakhlo Khamidullaevna

Professor of the department of otorhinolaryngology of
Tashkent Medical Academy
Tashkent city, Uzbekistan

In the world, rhinology and rhinosurgery have become the main direction in the work of hospital otorhinolaryngologists, and the problems of stopping and preventing the recurrence of inflammation of the paranasal sinuses are one of the important problems of otorhinolaryngology.

The purpose of the study is to increase the effectiveness and safety of operative treatment of patients requiring surgical rehabilitation of the upper jaw cavity while preserving the normally functioning structures of the ostiomeatal complex.

Research material and methods of investigation. We examined and treated patients in the ENT department of the multidisciplinary clinic of the Tashkent Medical Academy. 110 patients aged 18 to 69, 62 women and 48 men, participated in the study.

The average age of the patients was 39.7 ± 10.95 . Surgery in the upper jaw was performed unilaterally in 85 (86.23%) cases, bilaterally in 25 (13.77%) cases. The total number of patients who underwent upper jaw surgery was 135. According to the method of surgical treatment, all patients were divided into 2 groups: group 1 (main) - in 57 patients (71 sinuses), the upper jaw cavity was opened endoscopically endonasally through the lower nasal passage, the opening was closed by plastic method; Group 2 (control) - in 53 patients (64 sinuses), the maxillary cavity was opened endoscopically through the middle nasal passage.

Research results and their discussion. In the preoperative examination, all patients underwent computed tomography using a cone-beam tomograph. Unilateral damage to the maxillary sinus was detected in 85 (86.23%) cases, and maxillary cavity surgery was performed unilaterally, in 25 (13.77%) cases, surgery was performed bilaterally. The total number of surgically operated maxillary cavities was 135. Cystic formations, foreign bodies (teeth and their fragments, filling material, implants) were among the pathologies detected in the upper jaw cavity. In most cases, in all investigated groups, the pathological process was located in the basal part of the sinus.

In the pre-surgical examination, all patients underwent cone beam computed tomography of the nose and paranasal cavities. Unilateral damage of the maxillary sinus was found in 85 (86.23%) cases, and bilateral damage in 25 (13.77%) cases. Cystic formations, foreign bodies (teeth and their fragments, filling material, implants) were among the pathologies detected in the upper jaw cavity. In most cases, in all examined groups, the pathological process was located in the basal part of the sinus

At the stage of surgical planning, it was possible to compare the results of endoscopic examination in both groups of patients based on scoring.

On the 5th day after surgery, increased nasal congestion and runny nose were noted. In patients after surgery, the nature of discharge was muco-hemorrhagic in nature, purulent discharge was not noted. Patients did not notice discomfort in sinus projection, if this symptom was present at first, it decreased 1-5 days after surgery. Six months after the surgery, all groups had symptom relief

In a series of aerodynamic computer models, pathological mass transfer after endoscopic opening of the sinus through the inferior nasal passage and plastic closure of the opening was not noted ($0.01 \text{ ml/s} \pm 0.01$).

When the patients were examined dynamically during the postoperative period, recurrence of the disease was found in 5 (1.5%) cases: 2 (1.5%) cysts and 3 (2%) foreign bodies. All patients underwent successful reoperation.

Methods of surgical treatment of maxillary sinus pathology have been known

for several centuries and continue to develop and improve. This is due to the high prevalence of changes in the maxillary sinus and its anatomical topographical location. However, there is currently no single approach to surgery. The trend of less invasiveness has its place in the methods of opening the maxillary sinus. More and more attention is being paid to the preservation of adjacent anatomical structures that function normally. The initial opinion of FESS, that it is physiologically possible to perform sinus surgery only through the natural opening, is now changing. Natural hole expansion has limitations. Strong aeration of the nasal cavities leads to a change in the gas content in them, which in itself can cause a cascade of pathological reactions. Therefore, while maintaining the normal architecture of the ostiomeatal complex, it is necessary to try to preserve its anatomy.

Thus, it can be concluded that the peculiarity of surgical operations carried out through the lower nasal passages is that they can damage the tear ducts. But the development of endoscopic equipment makes it possible to determine the exit hole of the tear ducts, thereby reducing the risk of its damage.

FEATURES LEVEL OF METABOLITES OF THE NITRIC OXIDE (II) IN BLOOD FROM LIQUIDATORS OF CONSEQUENCES OF THE Ch NPP, PATIENTS BY THE DISSEMINATED PULMONARY TUBERCULOSIS

Pikas Olha Bohdanivna

MD, Dr. Sc., Full Professor

O. O. Bogomolets National Medical University

Kyiv, Ukraine

Actuality. Nitric oxide II (NO) is an important biological mediator of physiological processes of the human body that regulates blood pressure, intracellular signal transduction and antimicrobial protection. NO increases the permeability of blood vessels at tumors, increases access them nutrients and accelerates the growth of tumors.

NO has a short half-life (2-50 seconds). In living organisms NO rapidly converted to metabolites (nitrites or nitrates), that reduces its toxic action. When activated NO-system grows process of LPO. NO maintains low tonus walls of the arteries (creates dilatation effect). With intensified destruction NO tone regulation blocked. Hypoxia stimulates the synthesis of NO in blood vessels. Elevated level of NO and its deficit is harmful to the body. NO - an important mediator urinary, digestive and respiratory systems.

The study was aimed at evaluating status of the nitric (II) system, namely its metabolites (nitrates, nitrites and nitrozotioli) in plasma of blood from liquidators of the Ch NPP Accident consequences who were taken ill with disseminated pulmonary tuberculosis.

Materials and methods. It was inspected by us 103 (56,6 %) healthy persons (I group), 57 (31,3 %) patients by the disseminated white plague - not liquidators (II group) and 22 (12,1 %) liquidators of consequences of failure on Ch NPP, patients with disseminated pulmonary tuberculosis (III group).

The state of the system of NO was estimated after the level of him metabolites (nitrates, nitrites and low-molecular nitrozotioli). The determination of nitrates,

nitrites and nitrozotoli was performed in protein-free aliquots of blood plasma. The determination of nitrites utilized the reagent of Grissa, for determination of nitrates is a brucinic reagent, and for determination of low-molecular nitrozotoli is nitrate of mercury.

Results. At healthy persons (I group) in plasma of blood the amount of nitrates made $(6380,0 \pm 530,6)$ p mol/ml, nitrites – $(134,0 \pm 17,2)$ p mol/ml, and low-molecular nitrozotoli – $(285,7 \pm 29,7)$ p mol/ml.

In patients with disseminated pulmonary tuberculosis, there were revealed lowered plasma levels of nitrates, nitrites and nitrozotoli. At persons III groups the level of nitrates for certain goes down in 1,67 time, $p < 0,05$ (at persons II groups – in 1,59 time, $p < 0,05$), amount of nitrites – in 2,83 time, $p < 0,05$ (at persons II groups-in 1,71 time, $p < 0,05$), and level of nitrozotoli – in 2,87 time, $p < 0,05$ (at persons II groups – in 2,32 time, $p < 0,05$).

Conclusions. For the liquidators of consequences of failure on Ch NPP Accident consequences who were taken ill with disseminated pulmonary tuberculosis is mark more low level of metabolites NO as compared to analogical sick not liquidators, that more more substantial diminishes a vasodilatation role and anymore violates microcirculation of blood as a result more substantial than vasoconstriction and testifies to more widespread defeat of pulmonary vessels for the liquidators of consequences of the Ch NPP.

**CURRENT ISSUES OF METABOLIC CHANGES IN THE BLOOD DURING
THE DEVELOPMENT OF POLYPS IN THE STOMACH**

Pikas Petro B.,

Assistant

Shupyk National Healthcare University of Ukraine

Smorzhevskiy Valentyn Yo.

MD, Dr. Sc., Full Professor

Shupyk National Healthcare University of Ukraine

Introduction. The composition of biological membranes includes unsaturated fatty acids (FA). Fatty acids have a high metabolic activity; they participate in the structural and functional relationships of these membranes.

In the lumen of the large intestine, fatty acid is formed (in the process of bacterial fermentation) [3]. Butyric acid has anti-inflammatory and anticarcinogenic properties; it restores the level of antimicrobial proteins, supports intestinal homeostasis and has a beneficial effect on the barrier function of the colon [2, 3]. The level of short-chain butyric acid in the blood is related to long-chain fatty acids. Some fatty acids are interconverted into others.

The aim of the research was to evaluate the composition of fatty acid lipids in the blood serum of patients with gastric polyps.

Materials and methods. 35 (52.2%) healthy persons (I group, control) and 32 (47.8%) patients with 1-2 gastric polyps (II group) were examined.

The composition of fatty acids of phospholipids in blood serum was studied on a gas-liquid chromatography of the Cvet-500 series with a plasma ionization detector in isothermal mode. Assessment of the state of fatty acids of blood lipids was carried out according to their quantitative composition. The area normalization method was used - the peaks of fatty acid methyl esters and their fractions (in %) were determined [1, 4]. The error was $\pm 10\%$.

The research was conducted on the basis of the clinic of the State Institution "National Scientific Center of Surgery and Transplantation named after

O. O. Shalimov National Academy of Sciences of Ukraine". There were patients receiving outpatient or inpatient treatment here.

Results and discussion. In patients with gastric polyps (II group), the total content of unsaturated fatty acids (including polyunsaturated fatty acids (PN fatty acids)) increased and the total content of saturated fatty acids decreased. In patients of the II group, the total content of unsaturated fatty acids increased to $(54.7 \pm 1.8) \%$ ($p < 0.001$) compared to $(43.0 \pm 2.0) \%$ in the control group (I group). An increase in the content of polyunsaturated fatty acids in individuals of the II group to $(39.0 \pm 1.6) \%$ ($p < 0.001$) compared to $(18.8 \pm 1.8) \%$ in healthy individuals (I group). This happened as a result of an increase in the level of linoleic (C18:2) and arachidonic (C20:4) fatty acids.

The level of linoleic (C18:2) FA increased to $(26.4 \pm 1.5) \%$ in the II group ($p < 0.001$) compared to $(16.0 \pm 1.4) \%$ in the I group (comparison group). The level of arachidonic (C20:4) FA increased to $(11.3 \pm 1.0) \%$ in individuals of the II group ($p < 0.001$) (compared to $(2.8 \pm 0.3) \%$ in healthy individuals (I group)). The total content of saturated fatty acids decreased in patients of the II group to $(45.3 \pm 1.8) \%$ ($p < 0.001$) compared to $(57.0 \pm 2.0) \%$ in healthy individuals.

Myristin (C14:0) and margarine (C17:0) FA appeared in the blood serum of individuals of the II group ($(9.5 \pm 0.8) \%$ and $(0.7 \pm 0.1) \%$, respectively) ($p < 0.001$). These acids are absent in healthy individuals (I group). The amount of palmitic (C16:0) and stearic (C18:0) fatty acids decreased significantly ($p < 0.001$) in patients of the II group: to $(28.6 \pm 1.5) \%$ and $(5.8 \pm 0.6) \%$, respectively compared to healthy individuals. In healthy individuals (I group), the amount of palmitic FA was $(41.9 \pm 0.9) \%$, and stearic - $(15.1 \pm 1.3) \%$.

Conclusions. In patients with 1-2 gastric polyps (II group), the composition of fatty acids and lipids in the blood serum changes: the total content of unsaturated fatty acids (including polyunsaturated fatty acids) increases and the total content of saturated fatty acids decreases. Such changes indicate the need to correct the composition of fatty acids.

LIST OF REFERENCES.

1. Гичка С. Г., Брюзгина Т. С., Веретик Г. М. (1998). Газохроматографический метод определения липидных показателей крови при ишемической болезни сердца. Український кардіологічний журнал. № 7-8: 50-52.
2. Головенко О. В., Халиф И. Л., Головенко А. О. (2011). Роль масляной кислоты в лечении органических и функциональных заболеваний толстой кишки. Клинические перспективы гастроэнтерологии, гепатологии. № 3: 20–29.
3. Канани Р., Ди Констанцо М., Леоне Л. (2011). Возможные механизмы действия масляной кислоты при заболеваниях кишечника. Пер. с англ. Матвеева Л. Здоров'я України, вересень: 1.
4. Сазоненко Л. В., Вітовський Я. М., Брюзгіна Т. С. (2003). Вивчення ліпідних показників сироватки крові у вагітних з прееклампсією в динаміці лікування. Медична хімія. № 1: 86–88.

PROSPECTS AND RISKS OF USING ORAL HYPOGLYCEMIC AGENTS IN PREGNANT PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS

Pryimak D. V.

3rd year student of the II medical faculty
Kharkiv National Medical University
Kharkiv, Ukraine

Menkus B. B.

5th year student of the II medical faculty
Kharkiv National Medical University
Kharkiv, Ukraine

Pautina O. I.

Assistant of the Department of Pharmacology
and medical prescription
Kharkiv National Medical University
Kharkiv, Ukraine

Introduction. Diabetes mellitus is one of the most common problems in society. This disease in the mother during pregnancy can pose no less of a threat to the unborn child. Diabetes mellitus is a heterogeneous disorder of glucose intolerance, which is usually classified into the following categories: type 1 and type 2 diabetes and gestational diabetes.

According to the literature, the number of pregnancies complicated by type 2 diabetes mellitus and the development of gestational diabetes mellitus is currently high. The relevance of studying the prospects and risks of using oral hypoglycemic drugs is one of the tasks of today.

The purpose of this work is to theoretically substantiate the prospects and risks of using hypoglycemic drugs during pregnancy.

Materials and methods. To achieve this goal, we conducted a content analysis of the results of scientific publications in the scientific literature databases PubMed/MEDLINE and Google Scholar.

The search was performed using the following keywords: diabetes mellitus, hypoglycemic drugs, teratogenesis. Bibliosystematic and analytical methods were used.

Results and discussion. The current review, based on published data, presents studies of the main drugs commonly used in type 2 diabetes mellitus and their possible teratogenic effects on the fetus.

The effect of oral hypoglycemic drugs on the fetus in women with diabetes mellitus was reported in 1991. All women (N=21) received the following treatment during organogenesis: metformin (N=1), phenformin (N=2), sulfonylurea derivatives (N=17), unknown drug (N=1); duration 3-28 weeks. The control group consisted of 40 pregnant women with diabetes mellitus. Patients in both groups were switched to insulin during the first prenatal visit.

In the intervention group, 11 children (52%) were born with congenital malformations compared to 6 (15%) in the control group. In addition, 6 children in the intervention group (none in the control group) had ear defects, which is not common in diabetic embryopathy. No defects were found in any child exposed to metformin in utero. In the treatment group, 16 children were born alive, and in the control group, 36 children were born alive.

There was no difference between the groups in terms of hypoglycemia at birth (53% vs. 53%), but 3 infants in the intervention group had severe hypoglycemia that lasted 2, 4, and 7 days, respectively, even though the mothers were not taking oral medication before delivery.

In one of these cases, the mother was taking metformin (1500 mg/day) for 28 weeks. Hyperbilirubinemia was observed in 10 (67%) of 15 live births in the intervention group and 13 (36%) in the control group. Polycythemia and excessive blood viscosity requiring replacement transfusion were observed in 4 (27%) out of 15 vs. 1 (3%) in the control group.

Therefore, according to the literature, sulfonylurea derivatives are known to be safer than biguanides. Metformin and glyburide are not considered first-line drugs, as they both cross the placenta to the fetus and should be used with caution because of the increased risk of neonatal hypoglycemia. Some studies also show that it increases the risk of macrosomia.

Conclusion. Type 2 diabetes mellitus and gestational diabetes mellitus are characterized by insulin resistance and relatively reduced insulin secretion, so treatment with oral antihyperglycemic drugs targeting these defects is of potential interest. However, because the drugs are capable of transplacental passage, the possibility of teratogenic effects on the fetus and delayed prolonged neonatal hypoglycemia cannot be ruled out, and therefore oral antihyperglycemic drugs are not currently recommended during pregnancy. Today, insulin is still preferred for the treatment of pregnant patients with diabetes mellitus.

ОСОБЛИВОСТІ СИМЕТРІЇ ЛИЦЯ У ЖІНОК РІЗНОГО ВІКУ

Адамович Олена Олександрівна,

к.м.н., доцент

Криницький Роман Павлович,

к.м.н., асистент

Рудницька Христина Ігорівна,

к.м.н., доцент

Масна Зоряна Зеновіївна,

д.м.н., професор

Львівський національний медичний університет

імені Данила Галицького

м. Львів, Україна

Чалий Іван-Володимир Тарасович,

лікар-інтерн

КНП «1 Територіальне Медичне Об'єднання»

м. Львова ВП лікарня Святого Пантелеймона

Камінська Марта Яремівна,

лікар-інтерн

КНП ЛОР «Львівська обласна клінічна лікарня»

Онутчак Теодор Адріанович,

викладач

ВПНЗ Львівський медичний коледж «Монада»

м. Львів, Україна

Вступ. Візуальна оцінка лиця значною мірою визначається його симетрією, тому раннє виявлення проявів його асиметричності, пошук причин її виникнення та ефективних методів корекції належить до актуальних завдань сучасної медицини. Відомо, що фізіологічна асиметрія організму в цілому і лиця зокрема не викликає функціональних розладів, але під впливом різних чинників може посилюватись і трансформуватись в патологічну.

Мета роботи. Дослідження частоти різних проявів фізіологічної асиметрії лиця у осіб жіночої статі різного віку.

Матеріал і методи обстеження. Оглянуто 50 осіб жіночої статі (5 груп по 10 осіб кожна – дівчатка 8-11 років; підлітки 12-15 років; дівчата 16-20 років; жінки 21-35 років та 36-55 років), які звертались на плановий або

скринінговий огляд до стоматолога чи офтальмолога. Візуально визначали симетрію ширини лиця, величини і форми очей, брів, повік, носо-губних складок, кутів рота, усмішки, положення носа та величини і форми ніздрів, величини, форми та положення вух, співпадіння середньої лінії між центральними різцями верхньої та нижньої щелеп.

Результати та обговорення.

Встановлено, що найрідшими формами асиметрії у обстеженій групі є асиметрія величини, форми і положення вух, яка була виявлена лише у однієї жінки зрілого віку (2% від загальної кількості всіх обстежених осіб), а також асиметрія величини і форми очей, виявлена у 6 осіб (60% від загальної кількості всіх обстежених), в тому числі у однієї дівчинки підліткового віку, однієї дівчини юнацького віку та чотирьох жінок – по дві першого і другого періодів зрілого віку.

Найчастішими формами асиметрії є асиметрична усмішка та неспівпадіння середньої лінії між центральними різцями верхньої та нижньої щелеп (42% та 36% від загальної кількості всіх обстежених відповідно). Обидва варіанти асиметрії були виявлені у всіх вікових групах. Асиметричну усмішку мали 40% дітей, 30% підлітків, 50% дівчат юнацького віку, 2% жінок першого періоду зрілого віку та 70% жінок другого періоду зрілого віку. Неспівпадіння середньої лінії між центральними різцями верхньої та нижньої щелеп було виявлено у 50% дітей, 40% підлітків, 50% дівчат юнацького віку, 30% жінок першого періоду зрілого віку та 10% жінок другого періоду зрілого віку.

Асиметрію носо-губної складки було виявлено у 26% обстежених осіб, в тому числі у 20% підлітків, 20% дівчат юнацького віку 40% жінок першого періоду зрілого віку та 50% жінок другого періоду зрілого віку.

У 16% обстежених виявлено асиметрію повік. У 18% – асиметрію кутів рота та у 20% – асиметрію брів. Всі три форми асиметрії найчастіше виявляли у жінок другого періоду зрілого віку – по 30%, 40% та 50% відповідно.

Результати проведеного аналізу частоти виявлення різних форм асиметрії лиця засвідчили, що в рандомізованій вибірці дітей асиметрію було виявлено

лише за трьома показниками – повіки, усмішка та середня лінія між центральними різцями верхньої та нижньої щелеп.

У підлітків асиметрію було виявлено за шістьма показниками – величина та форма очей, брів, носо-губних складок, кутів рота, усмішка, середня лінія між центральними різцями верхньої та нижньої щелеп.

Серед дівчат юнацького віку виявлено асиметрію величини та форми очей, кутів рота, брів, повік, носо-губних складок, усмішки, середньої лінії між центральними різцями верхньої та нижньої щелеп.

У жінок першого періоду зрілого віку асиметрію було виявлено за сімома показниками – величина і форма очей, брови, повіки, кути рота, усмішка, носо-губні складки середня лінія між центральними різцями верхньої та нижньої щелеп.

Найбільше показників асиметрії було виявлено у жінок другого періоду зрілого віку – асиметрію форми та положення вух, неспівпадіння середньої лінії між центральними різцями верхньої та нижньої щелеп, асиметрію величини та форми очей, повік, кутів рота, брів, носо-губних складок і усмішки.

Ознак асиметрії не було виявлено лише у 8% обстежених, в тому числі у 30% обстежених дітей, 10% підлітків. У наступних вікових групах ознаки асиметрії було виявлено у всіх обстежуваних. Асиметрію за одним показником виявлено у 48% обстежених осіб, в тому числі у 40% дітей, 70% підлітків, 50% дівчат юнацького віку та жінок першого періоду зрілого віку і у 30% жінок другого періоду зрілого віку. Асиметрію за кількома показниками виявлено у 30% дітей, 20% підлітків, 50% дівчат юнацького віку та жінок першого періоду зрілого віку та 70% жінок другого періоду зрілого віку, що в сумі склало 44% від загальної кількості обстежених осіб.

Висновки. Отримані дані засвідчили, що з віком у жінок зростає як кількість показників асиметрії лица, так і їх частота, що дає змогу припустити значення мімічного навантаження та стану зубо-щелепного апарату на розвиток асиметрії різних ділянок лица.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ ВІРУСНОГО ГЕПАТИТУ С

Алієв Руфат Бахтіярович

доктор філософії в галузі медицини (PhD)

асистент кафедри внутрішньої медицини № 1

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький

Абуватфа Самі

старший викладач кафедри внутрішньої медицини № 3

м. Кропивницький, Україна

Фітенко Наталія Олександрівна

студентка

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Вступ: Вірус гепатиту С (ВГС) є поширеною причиною хронічного захворювання печінки та його ускладнень. За оцінками Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ), 71 мільйонів людей у всьому світі інфіковані вірусом, це дорівнює оціночній поширеності 0,64% від загальної кількості населення Європейського Союзу та орієнтовній поширеності 2–5% у країнах Східної Європи.

Мета: Узагальнити важливі оновлені рекомендації щодо сучасних методів лікування пацієнтів із хронічним ВГС.

Матеріали та методи. У дослідженні використано аналітичний та бібліосемантичний методи. Проведено пошук джерел літератури за ключовими словами: «лікування», «вірусний гепатит С», «противірусна терапія».

Результати. До дослідження було включено 56 пацієнтів, які пройшли лікування на основі інтерферону, що показало стійку вірусологічну відповідь пов'язану зі зниженням ризику на 68-79 % гепатоцелюлярної карциноми (ГЦК), смертності на 62-64 %, та зниження ризику необхідності трансплантації печінки на 90%.

Лікування гепатиту С не має собі рівних серед противірусних терапевтичних засобів і тому вважається медичною революцією, особливо з

переходом на пероральне лікування, яке показало незначні побічні ефекти або їх відсутність, високу ефективність і відносно короткий час, необхідний для остаточного лікування.

Лікування ВГС пройшло довгий шлях розвитку. Попереднє десятиліття у світі був встановлений стандарт лікування при хронічній інфекції ВГС. Він складався з комбінації пегільованого інтерферону (PEG-IFN) і рибавірину. На даний час схвалено та розблено нові специфічні підходи та засоби протівірусної терапії, а саме протівірусні препарати прямої дії (ПППД). Вони обумовлені тригерною дією на життєвий цикл вірусу. ПППД класифікуються відповідно до їх хімічної структури: інгібітори протеази NS3 (глекапревір, гразопревір, паритапревір, симепревір, воксилапревір), інгібітори серинової протеази NS5A (даклатасвір, елбасвір, ледіпасвір, омбітасвір, прибрентасвір, велпатасвір), інгібітори РНК-залежної РНК-нуклеозидної полімерази NS5B (софосбувір) і ненуклеозидної полімерази (дасабувір). Ці препарати відрізняються механізмом дії проти різних генотипів ВГС, а їх комбінації забезпечують більш високий бар'єр резистентності. Однак, як показали дослідження, найбільша ефективність досягається при блокуванні декількох етапів життєвого циклу вірусу, тому препарати, що застосовуються в комбінації вищезазначених груп, та мають широке використання через свою вірусологічну ефективність, простоту застосування, безпеку та кращу переносимість пацієнтами, були рекомендовані міжнародною асоціацією гепатологів та гастроентерологів.

Висновок: Лікування препаратами прямої дії проти ВГС є важливим кроком у боротьбі з інфекцією, тому можна зробити наступні висновки:

1. Висока ефективність: препарати прямої дії демонструють високі рівнівилікування для пацієнтів із гепатитом С. Багато з них досягають стійкого вірусологічного відповіді від 90% і більше.

2. Короткий курс лікування: багато з препаратів ПППД ВГС можуть бути прийняті лише протягом 8-12 тижнів, що робить їх більш зручними для пацієнтів порівняно з традиційними режимами лікування.

3. Загалом добре переносяться: більшість пацієнтів добре переносять ці препарати з мінімальною кількістю побічних ефектів.

4. Можливість комбінацій- препарати можуть використовуватися в комбінаціях для забезпечення ще більшої ефективності, особливо для пацієнтів з різними генотипами гепатиту С.

ВИКРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Девіс Г. Л., Баларт Л. А., Шифф Е. Р., Ліндсі К., Боденхаймер Х. К., молодший, Перрілло Р. П. та ін. Лікування хронічного гепатиту С рекомбінантним інтерфероном альфа. Багатоцентрове рандомізоване контрольоване дослідження. *N Engl J Med.* 1989 рік; 321 :1501–1506.

2. Zeuzem S. Огляд десятиріччя - ВГС: терапія гепатиту С - швидка та конкурентна гонка. *Nat Rev Gastroenterol Hepatol.* 2014 рік; 11 :644–645.

3. Friedrich-Rust M, Poynard T, Castera L. Critical comparison of elastography methods to assess chronic liver disease. *Nat Rev Gastroenterol Hepatol.* 2016;13:402–411.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ТУБЕРКУЛЬОЗУ

Алієв Руфат Бахтіярович

доктор філософії в галузі медицини (PhD)
асистент кафедри внутрішньої медицини № 1
Донецький національний медичний університет
м. Кропивницький, Україна

Потій Дмитро Олександрович

асистент кафедри внутрішньої медицини № 1
м. Кропивницький, Україна

Кадукова Анна Вадимівна

Студентка
Донецький національний медичний університет
м. Кропивницький, Україна

Вступ: Туберкульоз (ТБ) є провідною причиною захворюваності та смертності у всьому світі. Наростаюче розповсюдження туберкульозу вимагає по-новому розглянути діагностику захворювання, що спричинює *M.tuberculosis*.

Ціль роботи: вивчити та дослідити сучасні підходи до діагностики туберкульозу.

Матеріали та методи: Під час виконання роботи було проведено детальний огляд вітчизняних та закордонних медичних статей.

Результати: ТБ це інфекційне бактеріальне захворювання з високим рівнем смертності в усьому світі. Раннє виявлення та ефективне лікування має вирішальне значення для запобігання розповсюдження хвороби. Це захворювання входить до трійки найбільш смертельних інфекційних захворювань, що становлять загрозу Всесвітній Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ), особливо в країнах із середнім та низьким рівнем доходу.

Золотим стандартом діагностики туберкульозу є посів культури на живильне середовище. Зразок можна культивувати у твердій (наприклад, Левенштейна-Йенсена) або рідкому середовищі (наприклад, для використання із системою індикатора зростання мікобактерій туберкульозу (МБТ) ВАСТЕС, яка дозволяє одержати ріст мікобактерій через 10-18 днів. Вона спрямована на

виявленні МБТ, ріст яких ще невидимий оком. Це дослідження стало проривом в експрес виявленні росту мікобактерій і зараз використовується в багатьох лабораторіях всього світу, в основному у розвинених країнах, ресурси яких дозволяють використовувати цю методику. Чутливість, специфічність, рівень зараження та час виявлення сильно розрізняються в обох середовищах, причому ВООЗ виступає за подвійне використання систем там, де це можливо. Основною перевагою появи систем на рідкій основі є швидкий час виявлення, що часто скорочує час зростання збудника, але неоптимальне лабораторне обладнання в умовах обмежених ресурсів зменшує його практичне використання.

Пряма мікроскопія - це швидкий та недороговартісний метод виявлення кислотостійких бактерій (КСБ). Традиційно використовується фарбування за Цілем-Нільсеном, і зразок визначається, як «позитивний по мазку» або «негативний по мазку» залежно від наявності чи відсутності КСБ. Методом підвищення ефективності визначення ТБ включають використання флуоресцентної мікроскопії в парах ртуті та мікроскопії з використанням світлодіодів, які значною мірою замінили традиційне фарбування за Цілем-Нільсеном. Молекулярними методами є, полімеразна ланцюгова реакція та секвенування нового покоління. На сучасному етапі рекомендують використовувати Xpert (MTB/RIF або MTB/RIF Ultra, який дозволяє одночасно тестувати стійкість до рифампіцину), або Truenat (MTB або MTB Plus) як вихідний діагностичний тест вибору при підозрі на туберкульоз легень. Це тести збільшення фрагментів нуклеїнових кислот, які виявляють присутність ДНК ТБ, а також поширені мутації, пов'язані зі стійкістю до рифампіцину в гені *rpoB*, протягом 2 годин. Тести Xpert MTB/RIF та Xpert MTB/RIF Ultra також схвалені ВООЗ для діагностики позалегеневого ТБ та ТБ у дітей.

Існують також тести секвенування нового покоління, такі як аналіз Deeplex Мус-ТБ(GenoScreen,Франція),який дозволяє ідентифікувати вид, прогнозувати стійкість до ліків і філогенетично відстежити передачу інфекції в популяції. Враховуючи фінансові обмеження стало зрозуміло, що необхідні

більш доступні, недорогі методи скринінгу. Один із таких методів являє собою використання комп'ютерного програмного забезпечення для цифрової інтерпретації рентгенівських знімків грудної клітки та присвоєння балів, які вказують на можливість туберкульозу. Це може допомогти медичним центрам визначити, які пацієнти потребують подальшого молекулярного тестування.

Висновки. Проаналізувавши сучасні методи діагностики туберкульозу можна зробити висновок, що у виявленні цієї недуги зроблений вагомий внесок, щодо запровадження та використання нових технологій для виявлення захворювання на ранніх стадіях, що дає можливість швидкого, точного та комплексного виявлення хвороби, та дозволяє ефективно вживати заходи лікування та контролю за інфекцією.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Usmonov, Isomiddin Haydarovich, and Nodir Yusufovich Kobilov. "Epidemiology, Clinical Course, Diagnosis and Treatment of Tuberculosis in Modern Circumstances Literature Review." *Annals of the Romanian Society for Cell Biology* (2021): 3806-3819.
2. Usmonov, Isomiddin, and Umrzok Shukurov. "Features of the Clinical Course, the State of Diagnosis and Treatment of Hiv-Associated Pulmonary Tuberculosis in Modern Conditions Literature Review." *Annals of the Romanian Society for Cell Biology* (2021): 1809-1828.
3. Сучасні методи бактеріологічної діагностики туберкульозу і визначення медикаментозної стійкості збудника до антимікобактеріальних препаратів //О. А. Журило,, А. В. Пустовалова, А. І. Барбова, С. В. Миронченко.// ДУ \\"Національний інститут фтизіатрії і пульмонології імені Ф. Г. Яновського АМН України\". – 2009. – №1. – С. 1–12.
4. Tuberculosis: advances and challenges in development of new diagnostics and biomarkers / Prof Gerhard Walzl FRCP a b, Matthew Bates PhD, Ruth McNerney PhD c, Nelita du Plessis PhD a b,. // *The Lancet Infectious Diseases*. – 2018. – №7.

ЕНДОСКОПІЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПРИ ХРОНІЧНОМУ ПАНКРЕАТИТІ: БЛОКАДА НЕРВІВ ЧЕРЕВНОГО СПЛЕТЕННЯ

Грищенко Владислав Вячеславович

Кайсина Софія Михайлівна

Кашесва Катерина Максимівна

Студенти

Лесний Вадим Вікторович

К.мед.н., асистент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Хронічний панкреатит (ХП) — захворювання, з яким часто стикаються гастроентерологи та панкреатобіліарні хірурги. Поряд із медикаментозним та хірургічним лікуванням, існує різноманітність ендоскопічних методів, які зі змінним успіхом використовуються для лікування симптомів або ускладнень, пов'язаних із ХП. Основною метою більшості цих ендоскопічних методів є полегшення найпоширенішого симптому - болю.

Мета. Дослідити найпоширеніші ендоскопічні операції, які використовують для полегшення болю при Хронічному панкреатиті, сформувані рекомендації щодо діагностики та лікування.

Матеріали та методи. Було проведено комплексний пошук у інтерактивних базах даних, включаючи PubMed, з метою виявлення непорівняльних досліджень, в яких повідомлялося про ускладнення бариатричної хірургії, а також порівняльних досліджень. Використано мета-аналіз даних цих джерел.

Результати та їх обговорення. Сучасні підходи до ендоскопічної терапії ХП спрямовані на усунення каменів, що закупорюють протоку підшлункової залози, стриктур протоки підшлункової залози, дренивання псевдокіст підшлункової залози, блокади нервів черевного сплетення та доброякісні стриктури жовчовивідних шляхів.

Блокада нервів черевного сплетення – малоінвазивна операція, яка

спрямована на зменшення больового синдрому при Хронічному Панкреатиті. Цей варіант лікування спрямован на порушення передачі аферентних больових сигналів від підшлункової залози. Як правило, це включає ін'єкцію в черевне сплетення місцевого анестетика, змішаного з кортикостероїдом. Обґрунтування додавання стероїдів до ін'єкційного препарату може походити з анестезіологічної практики, де стероїди використовувалися як замітник етанолу, або метою було подовжити тривалість ефекту лікування.

Одним із найважливіших аспектів цієї терапії є забезпечення точної ін'єкції препарату в потрібне місце, і до появи флюороскопічного методу комп'ютерна томографія були основними методом контролю.

Таким чином, блокада сплетення з поєднанням стероїдів і анестетика є ефективним варіантом лікування болю, пов'язаного з хронічним панкреатитом. Багато хто віддає перевагу ендоскопічній ін'єкції під ультразвуковим контролем порівняно з КТ та флюороскопією. Хоча багато пацієнтів відчують негайну або ранню користь, ефекти часто нетривалі. Ця стратегія лікування не перевірена та несе кумулятивний ризик з кожним втручанням.

Висновки. Хронічний панкреатит – хвороба цивілізацій: все більше і більше людей стикаються з його проявами. Блокада нервів черевного сплетення–малоінвазивний метод, який здатен покращити життя пацієнтам з даною хворобою.

ПОШИРЕНІСТЬ ПОЗАЛЕГЕНЕВОГО ТУБЕРКУЛЬОЗУ В УКРАЇНІ

Гудь Вікторія Олександрівна,
Студентка

Овчаренко Ірина Анатоліївна,
к.мед.н., асистент

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Туберкульоз є глобальною проблемою охорони здоров'я. До пандемії COVID-19 він був дев'ятою основною причиною смерті в усьому світі, і згідно з Глобальним звітом ВООЗ про туберкульоз за 2021 рік він залишається основною причиною смертності серед інфекційних захворювань і до 25% випадків туберкульозу мають позалегенеve ураження. У 2022 році 17% від всіх випадків туберкульозу у світі мали позалегенеve локалізацію. Оскільки позалегеневий туберкульоз може вражати практично будь-який орган, він викликає широкий спектр клінічних проявів, які створюють проблеми для ефективної діагностики захворювання.

Мета роботи. / Aim. Визначення поширеності позалегеневого туберкульозу в Україні.

Матеріали та методи./Materials and methods. Було досліджено аналітично-статистичні дані туберкульозу на сайті "Центру громадського здоров'я МОЗ України" щодо випадків позалегеневого туберкульозу та статті PubMed і Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Результати та обговорення./Results and discussion. Проаналізувавши дані можна зазначити, що раніше позалегеневий туберкульоз зустрічався рідше, але це пов'язано зі складністю діагностики позалегеневого туберкульозу. У період з 1990-2000 рік в Україні захворюваність позалегеневим туберкульозом складала від 2,9 до 3,5 на 100 тис. населення.

Далі відбувалось поступове збільшення випадків позалегеневого туберкульозу у 2002-2004 роках та різке підвищення до 9,3 на 100 тис. населення у 2005 році. (рис. 1)

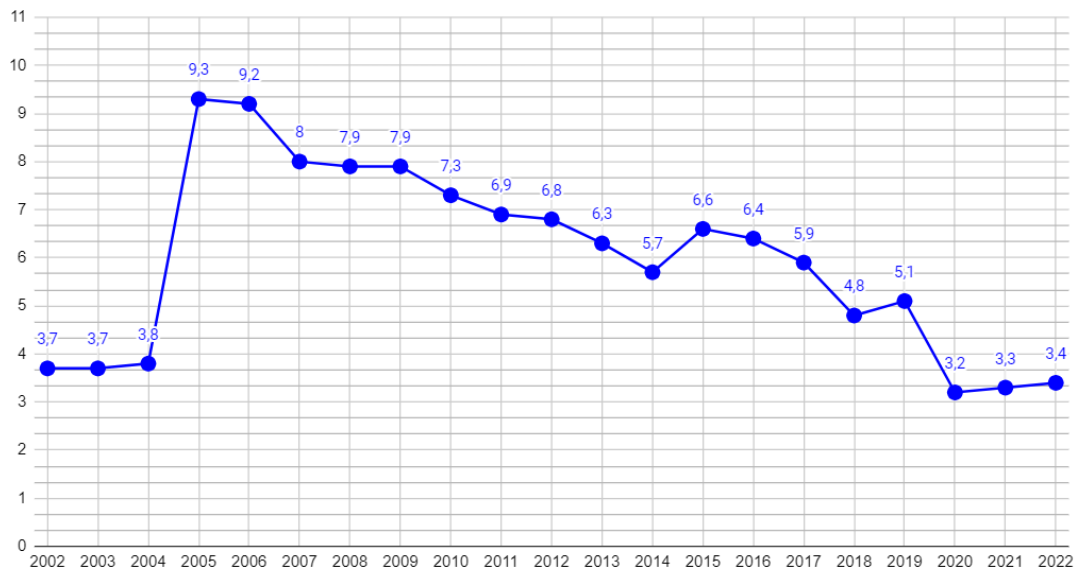

Рис. 1. Захворюваність на позалегеневий туберкульоз на 100 тис. населення в Україні

Після 2005 року спостерігалось поступове зменшення випадків позалегеневого туберкульозу. У період з 2015 по 2019 роки через зменшення загальної кількості випадків туберкульозу відбулося зменшення частки позалегеневого туберкульозу у загальній структурі захворюваності з 10,2% у 2015 до 8,8% у 2018 році. Однак, у 2019 році відзначається зростання частки позалегеневого ТБ до 9,6%. У 2020 та 2021 пандемія COVID-19 суттєво вплинула на кількість повідомлень про захворювання на туберкульоз. У всьому світі кількість людей, у яких діагностували туберкульоз скоротилася, відповідно і зменшилась кількість випадків з позалегеневим туберкульозом. Наразі в Україні через воєнний стан, збільшується кількість випадків туберкульозу. Зокрема, кількість випадків позалегеневого туберкульозу та рецидивів зросла з 3,9 на 100 тис. населення у 2022 році до 4,3 на 100 тис. населення у 2023 році.

Але відсоток позалегеневого туберкульозу серед усіх випадків туберкульозу дуже низький враховуючи те, що в Україні відзначається високий рівень поширеності ВІЛ/СНІДу, що може свідчити про недостатній рівень діагностики позалегеневого туберкульозу, особливо у хворих з ВІЛ/СНІДом.

Висновки./Conclusions. В Україні поширеність позалегеневого туберкульозу невелика. Однак, враховуючи, що він має різну клінічну картину та вражає велику кількість органів, діагностування стає складнішим, особливо у випадках, коли позалегеневий туберкульоз має симптоми іншого захворювання. Тому, незважаючи на низькі показники, треба покращувати методи діагностики позалегеневого туберкульозу.

**ВПЛИВ ДИСПЛАЗІЇ КУЛЬШОВОГО СУГЛОБУ НА
ФУНКЦІОНУВАННЯ ОПОРНО-РУХОВОЇ СИСТЕМИ:
ЛІКУВАЛЬНІ ПІДХОДИ**

Кавин Василь Олексійович

к.мед.н., доцент

Іванчук Мар'яна Юрївна

Бондар Тетяна Богданівна

Студенти

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Дисплазія кульшового суглоба (ДКС) є складним розладом, який охоплює широкий спектр проблем, пов'язаних із кульшовим суглобом, починаючи від неонатальної нестабільності до дисплазії стегнової кістки, підвивиху та вивиху стегна. Цей стан може спричинити структурні зміни в суглобі, які згодом можуть призвести до раннього розвитку коксартрозу, відносного вкорочення кінцівки. Фактори ризику цього захворювання визначені, а етіологія і патофізіологія залишаються незрозумілими.

Ефективний неонатальний скринінг, що включає фізичний огляд та ультразвукове дослідження, є критично важливим для ранньої діагностики ДКС впродовж перших місяців життя. Це дозволяє своєчасно вжити необхідних заходів для успішного лікування. Остеоартрит, який супроводжується болем, сильним дискомфортом, є наслідком недолікованої дисплазії та вимагає ендопротезування кульшового суглобу. На лікування впливає також вік пацієнта та ступінь тяжкості дисплазії.

Одночасно стимулювання розвитку кульшової западини та голівки стегнової кістки важливо для забезпечення стабільності суглоба, що запобігає подальшим ускладненням.

Абдукційно-згинальні ортези (фіксатор «Кошля», стремена Павлика, подушка Фрейка, шина Гневковського, ортез «Тюбінген» та інші) є типовими методами першого етапу раннього лікування дітей з ДКС, які слід розпочинати

як раніше. Коли ДКС супроводжується вивихом стегна, крім відвідних шин може застосовуватись методи тракційного витягу за допомогою клейового витяжіння (цинк-желатинова паста Уна), з подальшим вправленням вивиху та фіксацією. У випадку якщо консервативне лікування не ефективно або пацієнти звертаються за допомогою пізно (вік більше 18 місяців), необхідна зміна тактики лікування на користь оперативного. Навіть після успішного вправлення стегна та відновлення правильної анатомії суглоба, ДКС може залишатися проблемою. Це може бути пов'язано з різними факторами, включаючи структурні особливості суглоба, механічний стрес або недостатньою реабілітацію після репозиції. Остеотомія тазу буде необхідною у випадках стійкого, важкого, пізно виявленого варіанту ДКС, часто ускладненого вивихом стегна. Оцінка ДКС та її лікування є складними та активно досліджуваними питаннями.

Мета роботи. Провести огляд літературних даних стосовно аналізу сучасних стратегій виявлення та лікування ДКС, оскільки це є вирішальним для покращення якості життя дітей та запобіганням розвитку ускладнень.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження були дані наукових статей у фахових вітчизняних та закордонних виданнях. Використовувались методи контекстуального аналізу, порівняння, узагальнення.

Результати та обговорення. У нормальних умовах голівка стегнової кістки повинна правильно центруватися з кульшовою западиною. Відсутність цього центрування може призвести до розвитку ДКС, коли кульшова западина не формується належним чином, стаючи скошеною за формою, а голівка не розвивається належним чином, стаючи плоскою.

Під час народження проксимальна частина стегнової кістки складається в основному з хряща. З розвитком дитини, ядро окостеніння стегнової кістки з'являється у віці до шести-дев'яти місяців. Цей процес є важливим для формування стійкого та функціонального кульшового суглоба у дорослому житті.

Серед різних етіологічних теорії розвитку ДКС виділяють гормональні,

механічні та генетичні чинники як можливі спричинити цей стан. Факторами ризику розвитку ДКС є сідничне передлежання плоду, багатоплідна вагітність, багато- або маловоддя, аномалія розвитку матки матері дитини, спадковий фактор, стать дитини, зокрема жіноча.

Розуміння цих факторів допомагає визначити стратегії профілактики та лікування ДКС, спрямовані на підтримку оптимального розвитку суглоба та запобігання ускладнень.

Усі новонароджені, особливо ті, у яких є фактори ризику для ДКС, повинні пройти ретельний клінічний скринінг. До рутинного скринінгу мають бути включені: ортопедичний огляд, який полягає в перевірці симптомів Ортолані та Барлоу, а також окрема оцінка кожного стегна на наявність нестабільності. У дітей огляд кінцівок включає ретельну оцінку шкірних складок і/або розбіжностей уздовж довжини ніг, які можуть виникнути у випадках одностороннього вивиху стегна. Також можна використовувати позитивний знак Голеаці. Цей тест виконується шляхом укладання дитини в положення лежачи на спині із зігнутими кульшовими і колінними суглобами. Неоднакова висота колін свідчить про позитивний результат тесту. Насторожити має обмеження відведення стегон або надмірне відведення стегон. У 18% пацієнтів ДКС може бути безсимптомною.

У тесті Ортолані новонародженого слід покласти в положення лежачи на спині, згинаючи стегна під кутом 90 градусів. Досліджувач повинен покласти вказівний і середній пальці на латеральний бік великого вертлюга дитини, тримаючи великий палець медіально на паховій складці. Підтримуючи стабілізацію тазу шляхом утримання контралатерального стегна в нерухомому стані, проводиться поштовх вгору через великий вертлюг збоку. Відчуття стуку вважається позитивним результатом тесту Ортолані, що вказує на вивих та вправлення стегна.

У тесті на вивих Барлоу першим кроком є стабілізація таза, а потім обережно діють силою, спрямованою вниз, уздовж осі стегнової кістки, визначаючи будь-який можливий задній підвивих або вивих шляхом створення

тактильних відчуттів.

УЗД (ультразвукове дослідження) є методом вибору для діагностики ДКС у перші шість місяців життя. Оскільки голівка стегнової кістки та вертлюжна западина переважно складаються з хряща, стандартні рентгенограми мають обмежену діагностичну цінність у новонароджених (метод Графа).

УЗД дозволяє оцінити тонкі підтипи розладу, коли клінічне обстеження не є достатнім. Крім того, надає можливість отримати тривимірні зображення кульшових суглобів новонароджених у реальному часі. Інші переваги включають уникнення опромінення. За допомогою УЗД можна детально оцінити співставлення хрящової голівки стегнової кістки та вертлюжної западини.

Рентгенографія є більш точним методом для оцінки розвитку стегна, особливо у старших дітей. Рентгенологічно використовують кілька методів для оцінки ДКС. Лінія Хільгенрейнера проходить через обидва трипроменеві хрящі. Лінія Перкінса пролягає вздовж латерального краю вертлюжної западини і перпендикулярна до лінії Хільгенрейнера у нормальному стегні. Лінія Шентона описує кривизну, яка починається від малого вертлюга, піднімається до шийки стегнової кістки і з'єднується з лінією, яка проходить вздовж внутрішнього краю лобкової кістки. У нормальному стегні лінія Шентона є гладкою, але вона може бути неперервною у випадку підвищеної або зміщеної стегнової кістки. Вертлюжний індекс визначається як кут між лінією Гільгенрейнера та лінією, проведеною вздовж поверхні вертлюжної западини, і відображає нахил «даху» западини. У нормальних новонароджених вертлюжний індекс становить 27,50 градусів, але з віком цей кут зменшується: до 23,50 градусів у шість місяців і до 20 градусів на другий рік життя. Зазвичай 30 градусів вважаються нормальною верхньою межею, а будь-яке помітне збільшення цього значення може свідчити про наявність ДКС.

Методи лікування ДКС залежить від віку пацієнта на момент встановлення діагнозу та вимагають центрування голівки стегнової кістки у кульшову западину. При повному вивиху та підвивиху кульшового суглоба у

новонароджених рекомендується почати лікування без зволікань. Зведення голівки стегнової кістки у кульшовий суглоб в цьому випадку здійснюється легше, а застосування абдукційно-згинальних ортезів є найбільш поширеним методом для цього періоду. Рекомендується використовувати відвідні ортези з відведеними стегнами під кутом від 30° до 60° . Основною метою є досягнення співставлення та централізації голівки стегнової кістки у дітей від новонароджених до віку від 6 до 10 місяців з метою отримання оптимальних структурних і функціональних результатів.

За різними джерелами, абдукційно-згинальні ортези показали успішність на рівні 95% у випадках ДКС або підвиху стегна та 80% успішність у випадках повного виху стегна. Абдукційно-згинальні ортези вважаються найбільш широко використовуваним методом лікування дитячої ДКС від народження до шести місяців і залишається відносним стандартом у цьому віці. Його безпечність і висока ефективність підтвержені різними дослідженнями та публікаціями.

Для дітей старше шести місяців рекомендується проведення закритої репозиції та іммобілізації спицею під загальним наркозом. У цьому випадку стегно згинається під кутом $90-100$ градусів і контролюється відведення. Важливо, щоб іммобілізація не відводила стегно в надмірному положенні відведення. Щоб відстежувати розвиток стегна, зазвичай використовують послідовні рентгенограми. Дані свідчать, що більшість пацієнтів, які пройшли успішну закриту репозицію, можуть потребувати додаткового лікування через 18 місяців через виникнення стійкої дисплазії, що потребує подальших остеотомій кульшової западини. Примусова репозиція при наявності проміжних структур може призвести до негативних результатів і підвищеного ризику розвитку асептичного некрозу голівки стегнової кістки.

Висновки. Вчасна діагностика ДКС є ключовою для досягнення сприятливих результатів. У новонароджених з ДКС рекомендується застосування абдукційно-згинальних до віку шести місяців. Для тих дітей, у яких лікування відвідними шинами не ефективно, рекомендується проведення

закритої або відкритої репозиції. Дітей віком старших 18 місяців слід лікувати операційною репозицією разом із остеотомією стегнової кістки або таза, якщо це є необхідним. Післяопераційне радіологічне спостереження є обов'язковим для виявлення диспластичного кульшового суглоба, яке є поширеним ускладненням лікування ДКС. Хірурги повинні наголосити на важливості консультування батьків щодо можливості виникнення диспластичного кульшового суглоба та необхідності проведення додаткових операцій після закритої або операційної репозиції. Рішення про проведення додаткового лікування залежить від віку пацієнта, ступеня дисплазії, зрілості його скелета та величини дефіциту вертлюжної западини.

РОЗРОБКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПРОГРАМ АКТИВНОЇ КІНЕЗОТЕРАПІЇ ДЛЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПАЦІЄНТІВ З ІШЕМІЧНИМ СУПРАТЕНТОРІАЛЬНИМ ІНСУЛЬТОМ В РАННЬОМУ ВІДНОВНОМУ ПЕРІОДІ ЗАХВОРЮВАННЯ

Кузнєцов Антон Анатолійович

к.мед.н., доцент

Тіщенко Катерина Дмитрівна

студент

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Цереброваскулярні захворювання та їх найбільш розповсюджена форма – мозковий ішемічний інсульт з урахуванням провідних позицій в структурі причин смертності та інвалідизації дорослого населення у більшості країн світу є глобальною медико-соціальною проблемою. Більше двох третин пацієнтів, що вижили після ішемічного інсульту, мають ознаки стійкої втрати працездатності та залежності у повсякденному житті. Все викладене обґрунтовує доцільність подальших досліджень, спрямованих на підвищення ефективності лікувально-реабілітаційних заходів у зазначеного контингенту хворих [1, 2], при цьому одним з найбільш ефективних методів фізичної реабілітації згідно положень доказової медицини, безперечно, є активна кінезотерапія [3]. З огляду на вище наведене, розробка індивідуальних програм активної кінезотерапії як складова підвищення ефективності лікувально-реабілітаційних заходів в ранньому відновному періоді ішемічного інсульту є вельми актуальною.

Мета дослідження – розробити індивідуальні програми активної кінезотерапії для реабілітації пацієнтів в ранньому відновному періоді ішемічного супратенторіального інсульту та оцінити їх ефективність.

Матеріал та методи.

Для досягнення поставленої мети на базі реабілітаційного центру «Реалайв» (м. Одеса) проведено проспективне, когортне дослідження із

залученням 70 пацієнтів в ранньому відновному періоді ішемічного супратенторіального інсульту, що виник вперше. На першому етапі дослідження розроблено критерії розподілу пацієнтів на клініко-реабілітаційні групи з урахуванням результатів ініціальної оцінки за тестом рівноваги Берга на 14 добу захворювання. На другому етапі дослідження розроблено індивідуальні програми активної терапії для кожної клініко-реабілітаційної групи. На третьому етапі здійснено персоніфіковане застосування розроблених програм у відповідних клініко-реабілітаційних групах протягом 42 діб (6 тижнів). На четвертому етапі дослідження проведено оцінку динаміки показників індексу оцінки повсякденної активності Бартела, індексу мобільності Рівермід, тесту рівноваги Берга та оцінки функціональної здатності до переміщення за шкалою FAS в загальній когорті пацієнтів після завершення застосування відповідних програм активної кінезотерапії.

Результати. Розроблено критерії розподілу на 4 клініко-реабілітаційні групи. Критерієм належності до першої клініко-реабілітаційної групи виступає оцінка за тестом рівноваги Берга 0-3 бали, до другої клініко-реабілітаційної групи - оцінка за тестом рівноваги Берга 4-20 балів, до третьої клініко-реабілітаційної групи - оцінка за тестом рівноваги Берга 21-40 балів, до четвертої клініко-реабілітаційної групи - оцінка за тестом рівноваги Берга 41-56 балів. Розподіл пацієнтів на клініко-реабілітаційні групи був представлений наступним чином: 1 група – 24 (34,3%) хворих, 2 група – 34 (48,6%) осіб, 3 група – 8 (11,4%) пацієнтів, 4 група – 4 (5,7%) осіб. Розроблено програми фізичної терапії, які передбачають диференційоване застосування широкого спектру заходів активної кінезотерапії з урахуванням приналежності пацієнта до відповідної клініко-реабілітаційної групи.

На тлі застосування вище зазначених програм в загальній когорті зафіксовано збільшення показників індексу Бартела з 10 (0; 35) до 70 (55; 90) ($p < 0,0001$), індексу Рівермід з 2 (1; 3) до 11 (8; 12) ($p < 0,0001$), а також оцінок за тестом Берга на рівновагу з 5 (2; 12) до 42 (24; 51) ($p < 0,0001$) та шкалою функціональної здатності до переміщення з 1 (0; 2) до 5 (3; 6) ($p < 0,0001$).

Висновки. Розроблено індивідуальні програми активної кінезотерапії для реабілітації хворих на ішемічний супратенторіальний інсульт в ранньому відновному періоді захворювання, які враховують результати тесту Берга на рівновагу і є персоніфікованими за структурою складових компонентів. На тлі застосування розроблених індивідуальних програм активної кінезотерапії в ранньому відновному періоді ішемічного супратенторіального інсульту зафіксовано збільшення показників індексу Бартела, індексу Рівермід, а також оцінок за тестом Берга на рівновагу та шкалою функціональної здатності до переміщення.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Віничук С. М. Пошук нових підходів до лікування гострого ішемічного інсульту / С. М. Віничук, М. М. Прокопів, Т. М. Черенько // Український неврологічний журнал. – 2018. - № 1 (14). – С. 3-10.

2. Прокопів М. М. Особливості перебігу мозкових інсультів у сучасних реаліях / М. С. Окунєва, М. М. Прокопів, Т. І. Ілляш // SCIENCE, WORLDVIEW AND MODERN YOUTH Proceedings of the XXXI International Scientific and Practical Conference San Francisco, USA, 2023.

3. Cummings J. L., Trimble M. R. Concise Guide to Neuropsychiatry and Behavioral Neurology. 2nd ed. Washington, London: American Psychiatric Publishing, Inc 2020; 275.

МИШ'ЯКОВИСТИЙ ВОДЕНЬ ЯК ГЕМОЛІТИЧНА ОТРУТА

Леонт'єв Павло Олександрович

к.м.н., доцент

Велієва Лейла Парвізівна

Студент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Кров'яні отрути є одною з причин смертельних випадків, серед яких найбільше значення для судової медицини мають ті, що зв'язують гемоглобін [1, 2]. Найбільше значення у судовій практиці мають бертолетова сіль, анілін, оксид вуглецю та миш'яковистий водень [1, 2, 3]. До кров'яних отрут ми відносимо геміглобінотропні, аглютинуючі, отрути що впливають на процес кровотворення та гемолітичні [4, 5]. До гемолітичних відносимо гриби та отруєння від укусів гадюк, отрута яких призводить до внутрішньосудинного гемолізу, жовтяниці, гемоглобінурійного нефрозу та дистрофії печінки [5]. Випадки отруєння миш'яковистим воднем (арсеністий), який призводить до гемолізу еритроцитів, зустрічались у судово-медичній практиці ще у 18 столітті [6].

Мета роботи. Дослідити токсикодинаміку миш'яковистого водню (арсеністого).

Методи дослідження. були використані іноземні та вітчизняні бібліографічні джерела та дослідження.

Результати. Екологічними формами миш'яку є неорганічні та органічні, що існують у тривалентному або п'ятивалентному стані. Метаболізм миш'яку, який каталізується метилтрансферазою миш'яку, супроводжується відновленням від п'ятивалентності до тривалентності з подальшим окисним метилюванням назад до п'ятивалентного.

Тривалентний миш'як, як правило, більш токсикологічно сильний, ніж п'ятивалентний. Гостре отруєння миш'яком має місце від шлунково-кишкового розладу до смерті. Залежно від дози, хронічний вплив миш'яку може вплинути

на кілька основних систем органів. Основним з наслідків отруєнням миш'яку є рак, легенів, шкіри та сечового міхура. Основні симптоми гострого отруєння – біль у животі, нудота, діарея та блювання. [6] Миш'як виводиться з сечею і може накопичуватися в нирках. Хронічна хвороба нирок може характеризуватися зниженням швидкості клубочкової фільтрації і запаленням. Інтоксикація є причиною протеїнурії та спостерігається бета(2)-мікроглобулін у сечовині у мишей. Були досліджені співвідношення з накопиченням і виснаженням ендогенної антиоксидантної активності миш'яку, і прийшли до висновку, що він прискорює пошкодження тканин, викликаючи окисний стрес. Депонований неорганічний миш'як у нирках може бути перетворений у метильований метаболіт за допомогою ферменту метилтрансферази, що призводить до гідронефрозу.

Зв'язування тривалентного миш'яку з тіолвмісним антиоксидантом призводить до зміни складу жирних кислот, зниження антиоксидантної активності, пошкодження ДНК нирок і загибель клітин, що модулюють концентрацію Ca^{2+} . Він інгібує мітохондріальний ланцюг транспортування електронів шляхом інгібування активності ізоцитратдегідрогенази, α -кетоглутаратдегідрогенази, сукцинатдегідрогенази, NADH-дегідрогенази, цитохром-с-оксидази, збільшуючи перекисне окиснення ліпідів та знижуючи антиоксидантну активність у мітохондріях.

Миш'як знижує посилює дисфункцію та реабсорбцію нирок, знижуючи активність ферментів, одного з них - мембранозв'язану АТФ-азу, Дисфункція напряму пов'язана з ROS-опосередкованим запаленням, що спостерігалось в дослідженні *in vivo*. Миш'як може ініціювати TNF- α -опосередкований апоптоз і модулює сайт CpG на рівні -168 основ вище за сайт початку транскрипції в промотор IL-8 і його деметилювання разом із залученням CBP/P300, також спостерігається підвищене ацетилювання гістону H3 призводить до опосередкованої IL-8 патології нирок.

Має імуносупресивну дію, бо пригнічує Th1 (IF- γ , IL-12), Th2 (IL-4, IL-10) та комплементарний білок в нирках, підвищує сприйнятливність до

патогенної атаки. Гостра токсичність спричиняє зниження мітохондріальної функції та посилює експресію білку пов'язаного з множинною лікарською стійкістю, який допомагає виводитися з сечею та створювати толерантність нирок до As.

Метаболічні дослідження показали, що змінений енергетичний метаболізм, та інші види метаболізму призводять до апоптозу клітин при токсичності As. Миш'як регулює експресію різних метаболізуючих ферментів фази I та фази II арил-гідрокарбонівих рецепторів, ферментів фази I: цитохром P450 1A1, CYP1A2 та ферменти фази II NADPH: хінон оксидоредуктаза-1, глутатіон-S-трансфераза A1 [7].

Тест Марша став важливим моментом у аналізі миш'яку та початком кінця невиявлених отруєнь миш'яком. Цей метод тестування вперше був використаний на судовому процесі над Марі Лафарж у Франції в 1840 році, в якому Лафарж звинуватили в отруєнні свого чоловіка тістечками, насиченими миш'яком. Випробування включали змішування зразка, з цинком і кислотою та нагрівання посудини полум'ям, що призводило до накопичення сріблястої речовини на скляній посудині, що вважалося діагностичним для миш'яку в кількостях лише 0,02 мг. [6].

Починають з постановки досліду з реактивами та підтверджують відсутність миш'яку в сульфатній кислоті і цинку. Притаманні такі ознаки: наліт на фарфоровій пластинці при внесенні її в полум'я, в якому горить AsH_3 , який отримує синій колір, часниковий запах; і, помутніння розчину $AgNO_3$ при пропусканні в нього AsH_3 , Основне випробування – це термічне руйнування AsH_3 у вузькій частині трубки Марша. Трубку відокремлюють та нагрівають наліт при доступі кисню [8].

Агентство з реєстрації токсичних речовин і захворювань рекомендувало агресивну внутрішньовенну замісну терапію рідиною, промивання шлунка. Рекомендується гемодіаліз та хелатотерапії (2-3-димеркапто-1-пропансульфонату, мезо 2,3-димер-каптоянтарної кислоти). Поживні речовини та вітаміни, можуть бути ефективними для сприяння виведенню з нирок миш'яку [7].

Висновки. Миш'яковистий водень все ще не до кінця вивчена отрута, токсикодинаміка якої ще залишається не вивченою. Він є у навколишньому середовищі та є у харчових продуктах, у воді, але є доволі небезпечним у високих концентраціях, та ставав неодноразово «зброєю» у руках вбивць. З найвідоміших методів для визначення є - метод Марша, який був використаний багаторазово ще у 18-тому столітті, хоча за теперішніми тенденціями та розвитком технологій, його не можна вважати доволі сучасним.

ДЖЕРЕЛА.

1. Національний медичний університет ім. А. А. Богомольця, «Судова Медицина» 2014
2. Бабанін А. А., Мішалов В. Д., Біловицький О. В., Скребков О. Ю. Судова медицина. – Сімферополь, 2012. – 578 с.
3. Черняк В. В., Старченко І. І., Филенко Б. М., Ройко Н. В., Методичні вказівки для самостійної роботи здобувачів вищої освіти до практичного заняття та на занятті з дисципліни «Судова медицина. Медичне право України». Полтава : ПДМУ 2023. – 210 с.
4. А. І. Найда, О. Р. Малик, Комплексний навчальний посібник з судової медицини для студентів юридичного факультету та слухачів правничих спеціальностей. – Львів. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2011. – с.
5. А. І. Найда, О. Р. Малик, Комплексний навчальний посібник з судової медицини для студентів юридичного факультету та слухачів правничих спеціальностей. – Львів. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2011. – с.
6. Michael F. Hughes, Barbara D. Beck, Yu Chen, Ari S. Lewis, and David J. Tomas, Arsenic Exposure and Toxicology: A Historical Perspective, PMID: PMC3179678 PMID: 21750349 (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3179678/>)
7. Mohammad Nasiruddin Rana,a,b,* Jitbanjong Tangpong,a and Md. Masudur

Rahmanb, Toxicodynamics of Lead, Cadmium, Mercury and Arsenic- induced kidney toxicity and treatment strategy: A mini review,2018; 5: 704–713. Published online 2018 May 26, PMID: 29992094. (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6035907/)

8. О. І. Панасенко [та ін.]. - Запоріжжя : ЗДМУ,2015- 235 с.

ВИДІЛЕННЯ МІШЕНЕЙ ТЕРАПЕВТИЧНОГО ВПЛИВУ В ОСІБ ІЗ ПСИХІЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОГО COVID-19 З УРАХУВАННЯМ ЕТІОПАТОГЕНЕТИЧНИХ МЕХАНІЗМІВ

Марута Наталія Олександрівна

д-р мед. наук, проф.,
заступник директора з науково-дослідної роботи,
завідувач відділу пограничної психіатрії

Федченко Вікторія Юрївна

д-р мед. наук,
провідний науковий співробітник відділу пограничної психіатрії

Панько Тамара Василівна,

Явдак Ірина Олександрівна

канд. мед. наук,
провідні наукові співробітники відділу пограничної психіатрії
Державна установа «Інститут неврології, психіатрії та наркології
Національної академії медичних наук України»
м. Харків, Україна

Вступ. Глобальне навантаження пандемії COVID на психічне здоров'я вказує на необхідність вивчення не тільки самої структури психопатологічних наслідків, а й визначення терапевтичної тактики, яка має проводитися вже з самого початку виникнення психічних розладів. Терапія має базуватися на виділенні провідної симптоматики, що найбільшою мірою відбивається на працездатності та якості життя пацієнтів, і відповідно до біопсихосоціального підходу носити комплексний характер з одночасним застосуванням обмеженої цільової психофармакотерапії, індивідуальної психотерапії та персоналізованих соціально-реабілітаційних мультидисциплінарних заходів.

Ціль роботи. Виділення мішеней терапевтичного впливу (фармако- та психотерапії) в осіб із психічними порушеннями, що перенесли COVID-19 та зазнали впливу стресорів пандемії SARS-CoV-2.

Матеріали та методи. Для реалізації цілі роботи обстежені 95 пацієнтів з психічними порушеннями в анамнезі, чий стан загострився на фоні перенесеного COVID-19. До основної групи увійшли підгрупи пацієнтів з

депресивними розладами (F 32.0-32.2, 33.1, 33.2 – 31 пацієнт), психічними розладами органічного генезу (F 06.3, 06.4 – 33 пацієнти) і з невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами (F 41.1, 41.2, 42.2, 45.3, 48.0 – 31 пацієнт). Середній вік обстежених основної групи становив 48,54 років.

Використані клініко-психопатологічний, клініко-анамнестичний (анкета-опитувальник для ретельного аналізу анамнезу захворювання, включно з відомостями про перенесену коронавірусну хворобу COVID-19 та вплив стресорів пандемії SARS-COV-2 (Марута Н. О., Федченко В. Ю., Явдак І. О., Панько Т. В., Семікіна О. Є., 2023)), психометричний (шкала Монтгомері-Асберг для оцінки депресії (Montgomery-Asberg Depression Rating Scale – MADRS) (Montgomery S. A., Asberg M. A., 1979), шкала Гамільтона для оцінки тривоги (Hamilton Anxiety Rating Scale – HARS) (Hamilton M., 1960), особистісний опитувальник для оцінки рівня тривожності (General Anxiety Disorder-7 – GAD-7) (Spitzer R. L., Kroenke K., Williams J.B., Löwe B., 2006), шкала загального клінічного враження (Clinical Global Impression Scale – CGI) (Guy W., 2000)) та статистичні методи дослідження.

Результати та обговорення. В ході дослідження встановлено, що в механізмах формування психічних розладів після перенесеної коронавірусної хвороби COVID-19 важливу роль відіграють стресогенні чинники, які носять сполучений характер та характеризуються переважанням:

– при депресивних розладах – невизначеністю, пов'язаною з впливом пандемії на сімейний/ особистий соціально-економічний стан (51,61 % осіб) та широкомасштабними карантинні заходи з основним компонентом у вигляді самоізоляції (48,39 % осіб); потенційно загрозлива для життя ситуація з невизначеною тривалістю (45,16 % осіб); обмежений доступ до медичних послуг та догляду у зв'язку з соматичним або психічним захворюванням і множинні повідомлення про брак медичних засобів захисту (по 41,94 % осіб відповідно);

– при психічних розладах органічного генезу – високим ризиком

захворіти самому і членам родини, що доглядають хворого (69,70 % осіб), потенційно загрозливою для життя ситуацією з невизначеною тривалістю (66,67 % осіб), широкомасштабними карантинними заходами з основним компонентом у вигляді самоізоляції (63,64 % осіб); загрозливий інформаційний фон з надлишком суперечливої інформації та невизначеність, пов'язана з впливом пандемії на сімейний / особистий соціально-економічний стан (по 60,61 % осіб відповідно);

– при невротичних, пов'язаних зі стресом та соматоформних розладах – потенційно загрозливою для життя ситуацією з невизначеною тривалістю (87,50 % осіб), високим ризиком захворіти самому і членам родини, що доглядають хворого (77,42 % осіб); широкомасштабними карантинні заходи з основним компонентом у вигляді самоізоляції (74,19 % осіб); загрозливим інформаційним фоном з надлишком суперечливої інформації (70,97 % осіб).

Клінічні прояви характеризуються переважанням симптомів тривожно-депресивного та астеничного спектрів:

– при депресивних розладах симптоми зниженого настрою сягають важкого та середнього ступеню та характеризуються проявами суму, вітальної туги та ангедонії; ідеаторними порушеннями у вигляді надцінних ідей іпохондричного змісту з фіксацією на соматичних скаргах та розвитком побоювань щодо наявності важкої соматичної патології, можуть мати місце маячні ідеї іпохондричного змісту та ідей провини. З боку ефektorно-вольової сфери найбільш значущими були порушення вольової активності – суттєве зменшення мотивації щодо цілеспрямованої діяльності, симптоми гіпобулії. Сомато-вегетативні порушення переважно носили перманентний та змішаний характер;

– при психічних розладах органічного генезу тривога та депресія відповідають легкому та помірному рівню; має місце сполучення афективних порушень з когнітивними розладами легкого та середнього ступеню важкості. Афективні порушення включають симптоми тривожного спектру з нестійкістю та лабільністю емоційних реакцій. Депресивна симптоматика також

характеризується лабільністю афекту; когнітивні порушення включали зниження здатності концентрації уваги на поточні події, при цьому це сполучалося з складністю переключення уваги з хворобливих симптомів. Порушення мислення переважно представлені загальмованістю темпу мислення. Порушення пам'яті характеризується зниженням здатності запам'ятовувати нову інформацію, та швидко відтворювати необхідні дані в необхідний час. При цьому пригадування щодо давніших подій було без труднощів;

– при невротичних, пов'язаних зі стресом та соматоформних розладах прояви депресії та тривоги відповідають легкому рівню. Характерним є сполучення високого рівня тривожних переживань, які епізодично набували рівня панічних станів з вираженими соматовегетативними порушеннями, переважно серцево-судинної системи та дихальної системи, що супроводжувалося формуваннями фобічних переживань (агорафобія, кардіофобія) з obsесивними ознаками і подальшими змінами щодо поведінки хворого у формі запобігання «загрозливих ситуацій». Сомато-вегетативні порушення переважно мали пароксизмальний та змішаний характер.

Висновки. Доведено, що механізми формування психічних порушень після перенесеної коронавірусної хвороби визначаються патопластичними чинниками COVID-19 та особистісними реакціями пацієнта на хворобу, а також пов'язані з психогенним впливом стресорів пандемії SARS-COV-2. Показаний вплив цих механізмів на тяжкість та феноменологічну структуру психічних розладів після перенесеного COVID-19. Визначення особливостей клініко-психопатологічних мішеней є необхідною умовою для застосування адекватної фармако- та психотерапії у цієї категорії пацієнтів.

УДК 617.7

АНАЛІЗ ПОГІРШЕННЯ ЗОРУ СЕРЕД СТУДЕНТІВ З ПОЧАТКУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Роговець Юлія Юрїївна

Левченко Єлизавета Олександрівна

студенти

Дурас Інна Григорівна

к.мед.н., доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: Публікація актуалізує питання впливу дистанційного освітнього процесу на здоров'я студентів.

Ключові слова: Дистанційне навчання; зоровий стан студентів; погіршення зору; дискомфорт очей; екрани електронних пристроїв; здоров'я студентів.

Вступ. У центрі уваги сучасного освітнього процесу знаходиться вивчення впливу дистанційного навчання на здоров'я студентів. Одним із важливих аспектів, який потребує дослідження, є погіршення зору серед студентської аудиторії.

У зв'язку зі стрімким переходом до онлайн-формату навчання, студенти змушені проводити значну кількість часу перед екранами комп'ютерів, ноутбуків та інших електронних пристроїв.

Мета. Ця робота має на меті здійснити аналіз і визначити, наскільки поширене та серйозне це явище серед студентської громади.

Матеріали та методи. Створено форму для опитування (Google forms), яку пройшли 35 респондентів — студентів ХНМУ, та інших груп людей, а саме: працівників державних установ, домогосподарок та пенсіонерів. На основі цих відповідей був проведений аналіз. Статична обробка отриманих даних була проведена за допомогою програми “Excel”.

Результат та обговорення. Ми опитали певну кількість людей чоловічої (25,7%) та жіночої (74,3%) статі. Серед них були різні вікові групи, а саме від 18 до 25 років (62,9%), від 26 до 30 (8,6%), від 31 і більше (22,9%), до 17 років (5,7%).

Менша частина наших респондентів вже мала проблеми із зором ще до початку дистанційного заняття (48,6%), більша ж – не страждала (51,4%).

Ми вирішили дізнатися скільки годин на день заради навчання наші студенти проводять за комп'ютером. Від 1 години до 4 годин (17,1%), від 4 годин до 6 годин (34,3%), від 6 годин до 8 годин (28,6%), понад 8 годин (20%). Також ми припустили думку, що вони можуть використовувати також і телефон для освітнього процесу: до 1 години (20%), Від 1 години до 4 годин (37,1%), від 4 годин до 6 годин (28,6%), Від 6 годин до 8 годин (11,4%), понад 8 годин (2,9%).

Але сучасне життя передбачає використання гаджетів не лише для навчання, тому ми опитали респондентів, щодо кількості годин за комп'ютером чи ноутбуком для їх особистих потреб: до 1 години (28,6%), від 1 години до 4 годин (42,9%), від 4 годин до 6 годин (5,7%), від 6 годин до 8 годин (14,3%), понад 8 годин (8,6%). Не треба також забувати про мобільні телефони, які наразі є невіддільною складовою життя, тож наші респонденти використовують смартфони до 1 години (2,9%), від 1 години до 4 годин (48,6%), від 4 годин до 6 годин (25,7%), від 6 годин до 8 годин (5,7%), понад 8 годин (17,1%).

Такий великий час перебування за моніторами достатньо схвилював нашу групу, тому ми вирішили з'ясувати чи відчують респонденти якийсь дискомфорт від використання сучасних гаджетів. І як виявилось, це розповсюджена проблема. Лише 9 опитуємих не скаржаться на стан своїх очей, решта відчують біль, поколювання чи напругу очей після використання електроніки (65,7%), ще частина скаржаться на сухість (2,9%), помутніння зору (2,9%), чи всі вище перераховані симптоми, якщо не використовують спеціальні окуляри (2,9%).

Такими темпами ми з'ясували, що у більшій частині респондентів

гострота зору знизилася (74,3%), і лише у меншій частині стан очей залишився без суттєвих змін (25,7%). Серед тих студентів, які помітили, що гострота їх зору знизилася вирішили проконсультуватися в офтальмолога (56,7%), решта вирішила залишити це на власний розсуд (43,3%). Ми вирішили дізнатися чи використовують наші респонденти окуляри, лінзи чи лікарські засоби для покращання свого стану. Більша частина долає не використовують щось із вище перерахованого (65,7%); незначна частина респондентів використовують окуляри для покращання свого стану (20,2%); серед них також є люди, які використовують лінзи (5,8%); медикаментозні засоби за призначенням лікаря застосовують зовсім незначна кількість опитуємих (14,5%).

Висновки. В результаті проведеного дослідження виявлено, що вплив дистанційного навчання на зоровий стан студентів є серйозним. За даними опитування, більшість респондентів відчувають дискомфорт та погіршення зору внаслідок тривалого перебування перед екранами електронних пристроїв. Це проявляється у великій частині студентської аудиторії у вигляді болю, поколювання чи напруги очей, а також в інших симптомах, які впливають на комфорт та продуктивність навчання. Зазначено, що лише менша частина респондентів вже мала проблеми із зором перед початком дистанційного навчання, проте більшість зазначає погіршення стану після переходу до онлайн-формату. Також виявлено, що більшість студентів не звертаються за професійною допомогою, переважно використовуючи самостійні методи лікування або не вживаючи жодних заходів у цьому напрямку. Отже, важливою є необхідність удосконалення системи навчання з урахуванням здоров'я студентів, а також впровадження превентивних заходів для покращення їхнього зорового стану. Це може включати обмеження тривалості часу перебування перед екраном, впровадження регулярних перерв та рекомендацій щодо коректного використання електронних пристроїв. Також важливо підкреслити необхідність обов'язкового профілактичного медичного огляду для студентів з метою вчасного виявлення та лікування можливих проблем зі зором.

ПОІНФОРМОВАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ПРО ЗАХВОРЮВАНІСТЬ ТА ПРОФІЛАКТИКУ ПРАВЕЦЯ

Русанова Владислава Віталіївна,
здобувачка вищої освіти стоматологічного факультету
Краснікова Лариса Володимирівна,
асистентка кафедри мікробіології,
вірусології та імунології імені професора Д. П. Гриньова
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Правець - гостре інфекційне захворювання з групи сапронозів, що спричинює анаеробний мікроорганізм *Clostridium tetani*. Найчастіше це захворювання зустрічається в країнах зі слабкою економікою та системою охорони здоров'я.

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), правець уражає приблизно 4 мільйони людей і спричиняє приблизно 1 мільйон смертей у всьому світі щороку. Захворювання є досить актуальним і в Україні, оскільки правець займає четверте місце після СНІДу, сказу та меліоїдозу. Порівняно з іншими країнами Європи, де смертність від тяжких форм правця складає близько 31%, в нашій країні смертельні випадки відбуваються вдвічі частіше (60%).

Це пояснюється двома основними причинами: віковою структурою хворих, так як більшість з них – люди похилого віку, близько 80%; порушенням планово-активної та активно-пасивної імунізації. Як приклад, у Центральному регіоні України протягом 1980-2010 рр. було госпіталізовано 157 хворих на правець, 114 (72,6 %) з яких померли.

Ціль роботи. Вивчити актуальність порушеної теми та дослідити ступінь поінформованості суспільства щодо проблеми, пов'язаної з правцем, провести статистичну обробку, аналіз та узагальнення зібраних у ході дослідження даних.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети було проведено опитування за допомогою Google Forms, в якому взяли участь 60 респондентів.

Отримані дані були проаналізовані за допомогою програмного забезпечення MS Excel.

Результати та обговорення. В ході аналізу були оброблені анкети 60 осіб віком від 16 до 65 років, 70% опитуваних - жіночої статі. Майже ніхто з респондентів не має медичної або фармацевтичної освіти, тобто дослідження було проведено серед пересічного населення.

Серед опитаних було виявлено, що 22 людини (37%) не мають жодного уявлення про захворювання на правець. Молоді люди віком до 24 років дізналися про нього переважно при навчанні в закладах освіти (школа або університет), а старше покоління - від батьків, що каже про популяризацію і поширення знань про цю хворобу.

Менше половини респондентів знають про шляхи передачі правця і усі його ознаки. А вище зазначене свідчить нам про те, що населення переважно необізнане і має ризик захворіти, при цьому не знаючи яким чином це сталося.

52 людини (87%) опитуваних знають, що захворювання можна попередити щепленням – гарний результат, інші 18 осіб (13 % опитуваних) не знають про існування вакцини від правця. В результаті дослідження було встановлено, що 30% дотримуються календаря щеплень. Більшість респондентів вакцинувались лише у дитинстві або не пам'ятають про останнє щеплення взагалі.

Цей показник демонструє те, що вкрай необхідно пояснювати населенню наскільки небезпечним є це захворювання і як важливо своєчасно вакцинуватися. Майже всі знають вік, у якому треба проводити вакцинацію та ревакцинацію, і вважають це дуже важливим.

Висновки. На підставі проведеного анкетування було встановлено, що значна частина населення все ще недостатньо обізнана про саме захворювання, яким чином можна бути ураженим збудником правця та немає уявлення які прояви має хвороба. Проблема специфічної профілактики проти правця теж залишається досить актуальною, оскільки згідно з дослідженням, лише 30%

дотримуються календаря щеплень, що свідчить про недостатню інформаційну роботу серед населення щодо важливості своєчасної вакцинації захворювання.

Таким чином, результати роботи підкреслюють необхідність активної просвітницької діяльності для підвищення обізнаності про правець та важливість вакцинації, а реалізація отриманих знань забезпечує попередження розповсюдження хвороби та сприяє зниженню рівня смертності від цього небезпечного інфекційного захворювання.

СУЧАСНІ МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ ГІПЕРПІГМЕНТАЦІЇ ШКІРИ

Рябова Оксана Олександрівна

к.мед.н., доцент, завідувачка кафедри

косметології і ароматології

Національний фармацевтичний університет,

м. Харків, Україна

Вступ. Гіперпігментації шкіри (гіпермеланози) є досить поширеною проблемою медицини та косметології на сьогоднішній день. Поява гіперпігментацій шкіри досить часто пов'язана з впливом зовнішніх чинників (ультрафіолетове (УФ) випромінення), а також з певними внутрішніми змінами, що відбуваються в організмі (ендокринна патологія, захворювання печінки, вагітність тощо). Зовнішні косметичні недоліки шкіри, що пов'язані з гіперпігментацією, тенденція гіперпігментацій шкіри до рецидивів, певні труднощі в лікуванні гіпермеланозів суттєво впливають на психоемоційний стан, самооцінку та якість життя пацієнтів.

Мета роботи. Дослідити сучасні методи корекції гіпермеланозів шкіри на підставі даних наукових літературних джерел.

Матеріали та методи. Нами проведено дослідження сучасних наукових вітчизняних та іноземних літературних джерел щодо методів корекції гіпермеланозів шкіри.

Результати та обговорення. Аналіз сучасних наукових літературних джерел показав, що на сьогоднішній день існують різні підходи до корекції гіперпігментації шкіри, що включають методи апаратної косметології, хімічні пілінги, ін'єкційні методи, застосування косметичних засобів з активними інгредієнтами, що чинять відбілювальну та відлущувальну дії, з УФ-фільтрами, що захищають шкіру від УФ-випромінення.

Серед апаратних методів корекції гіперпігментацій шкіри широко застосовується лазеротерапія, зокрема використання абляційних та неабляційних лазерів для корекції обмеженої гіперпігментації шкіри. Сучасні дослідження свідчать про ефективність ELOS-терапії та фракційного

фототермолізу в видаленні мелази, лентиго, вторинних гіперпігментацій шкіри.

Ін'єкційні методи (мезотерапія) корекції гіпермеланозів шкіри включають застосування мезотерапевтичних засобів, зокрема вітамінів, антиоксидантів, ретиноїдів, аскорбінову кислоту тощо. Деякі дослідники вказують на позитивний вплив плазмотерапії (PRP-терапії) на обмежені гіпермеланози шкіри, зокрема мелазму.

В боротьбі з гіперпігментаціями шкіри широко рекомендовані хімічні пілінги з трихлороцтовою, гліколевою, саліциловою, молочною кислотами або їх комбінаціями через здатність спричиняти десквамацію поверхневих шарів епідермісу.

Багато досліджень присвячено вивченню ефективності застосування місцевих засобів з гідрохіноном, ретиноїдами, азелаїною, транексамовою кислотами для освітлення або відлущення шкіри.

Сучасні рекомендації підкреслюють необхідність фотозахисту шкіри, як способу профілактики виникнення гіпермеланозів шкіри, а також засоби з УФ-фільтрами застосовуються під час лікування.

Висновки. Сучасні дослідження свідчать про широкий арсенал методів косметологічної корекції гіпермеланозів шкіри. При виборі методу корекції слід враховувати вид гіпермеланозу, показання, протипоказання, побічні ефекти тощо.

КІЛЬКІСНА ОЦІНКА ЕКГ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ ЯК ПРОГНОСТИЧНОГО МАРКЕРА ЕНДОТЕЛІАЛЬНОЇ ДИСФУНКЦІЇ

Ташук Максим Вікторович

Аспірант 1 року навчання

Кафедра пропедевтики внутрішніх хвороб
Буковинського державного медичного університету

Ілащук Тетяна Олександрівна

Доктор медичних наук, професор

Кафедра пропедевтики внутрішніх хвороб
Буковинського державного медичного університету
Україна

Актуальність: Кардіологічні захворювання були та залишаються одним із провідних негативних факторів та складових статистики неінфекційних захворювань в Україні та Світі. Задля боротьби із такою ситуацією зусилля вчених спрямовані на пошук нових, ефективних та доступних методів діагностики, лікування, профілактики та предикції негативних змін в серцево-судинній системі. ЕндоТЕЛІАЛЬНА ДИСФУНКЦІЯ є раннім маркером патогенезу багатьох серцево-судинних захворювань, таких як атеросклероз, гіпертонічна хвороба та ішемічна хвороба серця. Виявлення та моніторинг ендоТЕЛІАЛЬНОЇ ДИСФУНКЦІЇ на ранніх стадіях є критично важливими для профілактики та ефективного лікування цих захворювань. Однак чинні методи діагностики, включаючи інвазивні тести та специфічні біомаркери, часто вимагають складної апаратури, є дорогими та мають обмежену доступність.

На цьому тлі кількісна оцінка електрокардіограми (ЕКГ) представляється перспективним неінвазивним підходом для виявлення ендоТЕЛІАЛЬНОЇ ДИСФУНКЦІЇ. ЕКГ є широко доступним, економічно вигідним та легким у виконанні методом дослідження. В останні роки з'являються дані про те, що певні параметри ЕКГ, зокрема інтервал QT, варіабельність зубців Т та інші, можуть корелювати зі станом ендоТЕЛІАЛІЮ.

Враховуючи зростаючу поширеність серцево-судинних захворювань у всьому світі, важливість раннього виявлення ризикованих пацієнтів не може

бути переоцінена. Кількісна оцінка ЕКГ, як прогностичний маркер ендотеліальної дисфункції, може забезпечити простий і ефективний інструмент для скринінгу та моніторингу пацієнтів у клінічній практиці. Це, своєю чергою, може сприяти зниженню захворюваності та смертності від серцево-судинних захворювань, покращуючи якість життя пацієнтів. Таким чином, дослідження можливостей кількісної оцінки ЕКГ як інструменту для діагностики та моніторингу ендотеліальної дисфункції є вкрай актуальним і перспективним напрямом у сучасній кардіології. Це може відкрити нові горизонти у неінвазивному моніторингу та запобіганню серцево-судинним захворюванням, сприяючи більш ефективному підходу до охорони здоров'я.

Мета: проаналізувати сучасну літературу присвячену використанню методів кількісного аналізу ЕКГ, та використанню методик кількісного аналізу задля оцінки стану ендотелію судин, та, опосередковано, ризику серцево-судинних захворювань.

Матеріали та методи: для реалізації наукового пошуку був проведений аналіз та оцінка літературних джерел, зокрема аналіз публікацій з використанням електронних баз індексації даних PubMed, Web-of-science та Google Scholar.

Аналізу піддано 7 досліджень: Проаналізовані дослідження виявили зв'язок між змінами симпатовагального балансу регуляції вегетативної нервової системи, виявленого шляхом оцінки кількісних параметрів електрокардіограми та станом ендотелію. У дослідженнях розглядалися показники прямої оцінки стану ендотелію, клінічні прояви серцево-судинних захворювань, оцінка якості життя та показники кількісного аналізу ЕКГ.

Результати також вказують на статистично значущу негативну кореляцію між значенням індексами HRV, що відображають збільшену парасимпатичну активність (RMSDD та HF%), у пацієнтів з більш вираженою ендотеліальною дисфункцією та позитивну кореляцію зі співвідношенням LF/HF, що виражає симпатовагальний баланс.

Ендотеліальна дисфункція, викликана надмірним оксидативним стресом і

зниженням значень NO, включає нездатність ендотелію розширюватися у відповідь на індуковані ішемічні стимули.

Ці дослідження підтверджують важливість кількісної оцінки ЕКГ для діагностики та моніторингу ендотеліальної дисфункції, що є критично важливим для раннього виявлення пацієнтів з підвищеним ризиком серцево-судинних захворювань. Виявлено, що судинне старіння, викликане пошкодженням ендотелію, було пов'язане з підвищенням різниці між показниками варіабельності серцевого ритму та фактичним хронологічним віком, що потенційно вказує на механізм прискореного фізіологічного старіння, асоційованим одночасно з ендотеліальними змінами та негативними показниками варіабельності серцевого ритму.

Висновки: Кількісна оцінка ЕКГ є достовірним потенційним прогностичним маркером ендотеліальної дисфункції, судинного старіння та несприятливих серцево-судинних подій.

Дослідження демонструє зв'язок між параметрами ЕКГ та показниками ендотеліальної функції у вибірці пацієнтів з різним ступенем серцево-судинного ризику. Результати показують, що певні параметри ЕКГ, такі як інтервал QT та варіабельність зубця T, мають значну прогностичну цінність щодо ендотеліальної дисфункції. Порушена периферійна ендотеліальна дисфункція, ймовірно, пов'язана з підвищеним «фізіологічним віком». Пацієнти з порушеною ендотеліальною дисфункцією та найвищим ступенем прискореного фізіологічного старіння, здається, фізіологічно старші за своїх однолітків з тією ж хронологічною віковою групою і мають підвищений ризик серцево-судинних подій. Це дослідження доводить що аналіз кількісних властивостей ЕКГ дозволяє не тільки оцінити ендотеліальну дисфункцію, але і виявити ознаки пришвидшеного і є маркером ризику серцево-судинних подій, хоча подальша валідація необхідна в різних когортах. Майбутні дослідження повинні оцінити корисність цих індексів фізіологічного старіння для управління пацієнтами з високим серцево-судинним ризиком.

АКРОМЕГАЛІЯ: СЕРЦЕВО-СУДИННІ НАСЛІДКИ НАДЛИШКУ СОМАТОТРОПНОГО ГОРМОНУ ТА ІНСУЛІНОПОДІБНОГО ФАКТОРА РОСТУ

Шкурашівська Світлана Василівна,

к.б.н., доцент

Бондар Тетяна Богданівна,

Іванчук Мар'яна Юріївна,

Студенти

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Акромегалія – патологічний стан організму дорослої людини, виникнення якого спричинене надмірним виділенням соматотропного гормону (гормону росту, ГР) та інсуліноподібного фактору росту 1 (ІФР-1), причиною якого найчастіше є пухлина гіпофізу (аденома). Поширеною помилкою при аналізі симптомів і наслідків захворювання є випущення з-під уваги не лише зовнішніх ознак організму, а й обстеження внутрішніх органів та виявлення їх патологій, навіть при легкій формі чи початковій стадії. Інформація про акромегалію та її ефекти є актуальною в сучасній медицині, на цю тему активно проводяться дослідження. Аналіз доступних даних допомагає створити правильні уявлення та клінічну картину про пацієнта з акромегалією та її ускладненнями у вигляді патологій внутрішніх органів.

Зокрема, серцево-судинна система є мішенню для надлишкової кількості ГР та ІФР-1, що спричинене високою чутливістю клітин до цих речовин та сприйнятливістю до зміни стану з нахилом у бік патологічного. Висока актуальність даної теми серед пацієнтів та медичних працівників свідчить про потребу досліджень та отримання додаткової інформації.

Мета роботи. З'ясувати та встановити зв'язок між акромегалією та патологіями серцево-судинної системи, визначити ймовірності їх виникнення, ризику прогресування та ускладнень; аналіз доступної літератури і практичних досліджень для визначення ключових факторів захворювання та механізму їх дії

в серцево-судинній системі. Подана інформація буде хорошим підґрунтям для розробки рекомендацій щодо моніторингу та профілактики патологій даної системи органів, що спричинені акромегалією, для пацієнтів та медичних працівників.

Матеріали та методи. Відбір літератури, досліджень та даних для аналізу; аналіз досліджень на тему «Акромегалія та ризик її впливу на розвиток патологій серцево-судинної системи», що опубліковані українською та англійською мовами за останні 10 років, включаючи обсерваційні дослідження, рандомізовані дослідження та метааналізи; аналіз літератури, що описує клінічну картину даної патології, її наслідки; аналіз статистичних даних про розвиток ускладнень при акромегалії; аналіз змін показників людей, що страждають надлишковим виділенням ГР та ІФР-1.

Результати та обговорення. ГР є важливим не лише для росту кісток дітей та впливу на ряд метаболічних процесів, а й для нормального розвитку серцево-судинної системи, підтримки нормального стану, структури та функцій системи органів, регулюючого впливу на тонус судин і, відповідно, периферичний опір, ймовірно регуляції скоротливості міокарда, у дорослому організмі. Дія ГР на клітини-мішені серця та судин може бути прямою або опосередкованою ІФР-1, що може мати ендокринний, аутокринний і паракринний вплив.

У людей, що страждають на акромегалію, виділено три стадії серцево-судинних захворювань – ранню, проміжну та пізню. Зауважимо, що, хоча хвороба рідко діагностується на ранніх стадіях, пацієнти з відносно короткою тривалістю захворювання демонструють «гіперкінетичну» серцево-судинну систему з підвищеним серцевим викидом і зниженим загальним периферичним опором. Якщо хворобу не лікувати, вона прогресує в більш запущені стадії, на котрих ускладненням є гіпертонія. Також, дослідження свідчать про поширеність артеріальної гіпертензії (20–50 %) у пацієнтів з даною патологією. Опосередкованою її причиною може бути збільшення об'єму плазми, стимуляція росту гладких м'язових клітин, що призводить до підвищення

судинного опору, і підвищення резистентності до інсуліну, як потенційного фактора підвищення артеріального тиску. Поширеність атеросклерозу у хворих на акромегалію є спірною. Останні дослідження свідчать про те, що пацієнти з акромегалією не мають підвищеного ризику виникнення ішемічної хвороби серця чи атеросклерозу порівняно з людьми, що не страждають на дану хворобу.

Дослідження на трьох групах пацієнтів: із надлишком, оптимальною кількістю та нестачею ГР, показали, що він має вагомий вплив на регуляцію м'язової симпатичної активності судин. Це свідчить про регуляцію центрального симпатичного відтоку цим самим впливаючи на периферичний опір судин. Останні дослідження накопичують докази, що ІФР-1 має судиннорозширювальну дію. Кілька досліджень показують, що судинна дія ІФР-1 може бути опосередкована вивільненням NO та/або інших вазодилататорів з ендотелію, яке ІФР-1 стимулює.

Було висловлено припущення, що ГР може викликати зміни метаболізму кардіоміоцитів і стимулювати ріст серця незалежно від ІФР-1, котрий у свою чергу здатний збільшувати синтез білка і розмір кардіоміоцитів. Крім очевидного впливу на кардіоміоцити, ГР та ІФР-1 можуть також змінювати структуру міокарда, запобігаючи втраті кардіоміоцитів. Апоптоз був продемонстрований і у нормальному серці, тому є вагомі докази того, що ІФР-1 діє як його інгібітор. У зв'язку з цим було зроблено припущення, що антиапоптичний ефект ГР та ІФР-1 може слугувати для захисту міокарда в умовах ішемічного пошкодження.

Акромегалія, як правило, є повільно прогресуючим захворюванням, при якому у значній кількості хворих поступово розвиваються ознаки зміни структури і функції серця. Прогресуюча акромегалічна кардіоміопатія характеризується кардіомегалією, гіпертрофією шлуночків, замісним фіброзом і дегенерацією кардіоміоцитів. Точний механізм цієї поступової зміни структури серця невідомий, проте є припущення, що це пов'язано з ультраструктурними змінами мітохондрій та пригніченням систолічної функції.

У сукупності наявні дані свідчать про те, що ГР та ІФР-1 можуть підвищувати скоротливість серця за рахунок модуляції внутрішньоклітинного перехідного Ca^{2+} , міофіламентної Ca^{2+} чутливості та експресії ізоформ міозину, хоча результати залежать від різних експериментальних умов та досліджень. Крім регуляції активності іонних каналів, ГР та ІФР-1 може також регулювати експресію іонних каналів. Точних доказів підвищення скоротливості за допомогою ГР та ІФР-1 немає.

Висновки. Вплив акромегалії на організм в цілому, і серцево-судинну систему зокрема, досі є не до кінця вивченим, що створює простір для нових досліджень та додаткового аналізу вже наявної літератури, адже інформація має високу актуальність. Ефекти ГР та ІФР-1 не є однозначними, тому бувають і позитивними і негативними, але позитивні впливи присутні лише при нормі та оптимумі кількості для кожного організму індивідуально, адже вони є необхідними складовими для роботи, росту і розвитку багатьох систем і органів, та навіть в незначній кількості використовуються сучасною медициною для терапії при певних станах чи захворюваннях. Проте, навіть незначне відхилення від норми на нетривалий термін має патологічний вплив на серцево-судинну систему, зокрема на кардіоміоцити та їх скоротливу функцію, клапанний апарат серця, гладкі міоцити судин, тощо. Тому, використовуючи наведену інформацію, можна стверджувати, що акромегалія призводить до незворотніх змін у структурі, функціях та продуктивності серця і судин, важкість яких варіюється залежно від кількості та тривалості надмірного виділення ГР та ІФ-1. Також, аналіз матеріалу привів до висновку про те, що правильні і вчасні діагностика та лікування акромегалії знижують ризик виникнення патологічних станів. Тому, дана сфера потребує нових досліджень та методів лікування.

БІОХІМІЯ БОЛЮ ТА МЕТОДИКА ЗНЕБОЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Шкурашівська Світлана Василівна

кандидат біологічних наук,
доцентка кафедри біологічної та медичної хімії

імені академіка Г. О. Бабенка,

Івано-Франківський національний медичний університет

Скрипник Єва Віталіївна

Бекіш Христина Василівна

студенти 2 курсу

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ/Instructions. Біль є універсальним показником більшості захворювань, які зустрічаються у практиці лікаря. Сучасний спосіб життя має руйнівний характер, що сприяє значному погіршенню здоров'я. Забезпечення розуміння та лікування болю має першочергове значення як в умовах війни, так і у буденному житті.

Мета роботи/Aim. Дослідити особливості біохімії болю та методики знеболення в умовах війни.

Матеріали та методи/Materials and methods. В дослідженні були використанні джерела світової медичної та біохімічної літератури, які висвітлюють всі аспекти болю.

Результати та обговорення/Results and discussion. Здатність відчувати небезпечні подразники має важливе значення для виживання та існування організму в цілому. Особи, які страждають на вроджені захворювання не можуть виявляти певні або всі больові подразники. Такі люди не здатні відчути пронизливого болю від гострого предмета, тепла відкритого полум'я або навіть дискомфорту, пов'язаного з внутрішніми травмами, такими як захворювання органів, кровотечами або переломами кісток. Як наслідок, вони не виконують належної захисної поведінки проти цих подразників, багато з яких можуть бути небезпечними для життя. Частіше зміни больового шляху призводять до гіперчутливості, так що біль проявляє свою корисність, як система

попередження про гострі стани. На певному рівні це може розглядатися як продовження нормального процесу загоєння, коли пошкодження тканин або нервів викликає гіперактивність, щоб сприяти захисту пошкодженої ділянки. Наприклад, сонячний опік викликає тимчасову сенсibiliзацію ураженої ділянки. В результаті, нешкідливі подразники, такі як легкий дотик або тепло, сприймаються як болючі (явище, відоме як аллодинія), або болючі стимули викликають біль більшої інтенсивності (так звана гіпералгезія). У крайньому ступені сенсibiliзація не зникає. Активація больових рецепторів, передача і модуляція сигналів, нейропластичність і центральна сенсibiliзація – все це один континуум запалення і запальної відповіді.

Розуміння того, як стимули кодуються нервовою системою, щоб викликати відповідну поведінку, має фундаментальне значення для вивчення всіх сенсорних систем. У найпростішій формі сенсорна система використовує мічені лінії для трансдукції стимулів і певної поведінки за допомогою строго відокремлених ланцюгів.

Сучасні теорії болю стверджують, що фізіологічний біль виникає внаслідок пошкодження тканини, тоді як невропатичний біль є наслідком змін у пошкоджених нервах. Коли тканина уражена, периферичні хімічні речовини сенсibiliзують чутливі закінчення, і після невропатичного болю в самому нерві відбуваються зміни збудливості.

Також існує думка, що запалення призводить до периферичної сенсibiliзації, оскільки система починає більше керуватися певним подразником. Ектопічна активність у пошкоджених периферичних нервах призводить до постійного вивільнення передавача в спинний мозок, що спричиняє подальшу активність нейронів.

В усіх організмах реакцією клітин на пошкодження, інфекцію та процес старіння є запалення. Пошкодження тканин може виникнути внаслідок фізичної, хімічної або біологічної травми чи подразнення. Різноманітні медіатори (цитокіни, нейропептиди, фактори росту та нейротрансмітери) утворюються внаслідок пошкодження тканини та запалення. До них належать

речовини, що виробляються пошкодженою тканиною а також речовини, що виділяються самими нервовими волокнами, симпатичними волокнами та різними імунними клітинами. Біохімічні медіатори, що виробляються імунними клітинами, включають простагландини, оксид азоту, фактор некрозу пухлини альфа, інтерлейкін 1-альфа, інтерлейкін 1-бета, інтерлейкін-4, інтерлейкін-6 та інтерлейкін-8, гістамін, серотонін. Біохімічні медіатори, що виробляються нервовими клітинами, включають запальний білок субстанції Р, глутамат, пептид, пов'язаний з геном кальцитоніну (CGRP), нейрокінін А та вазоактивний інтестинальний пептид.

Клітинні ферменти, які каталізують шляхи реакції та генерують ці біохімічні медіатори запалення, включають циклооксигеназу (ЦОГ), ліпоксигеназу (ЛОХ). Клітинним ферментом, який активується медіаторами запалення, такими як TNF-альфа та інтерлейкін-1 є желатиназа В або матрична металопротеїназа 9 (MMP-9). Після активації MMP-9 допомагає імунним клітинам мігрувати через кровоносні судини до місць запалення або метастатичних ділянок.

Існують три фази запальної реакції: альтерація, ексудація та проліферація. Після пошкодження тканини або больової стимуляції спеціалізовані клітини крові в цій області, такі як базофіли, тучні клітини та тромбоцити, вивільняють медіатори запалення серотонін, гістамін і оксид азоту. Після зв'язування серотоніну з його рецептором виникає запалення прилеглих нервів, і нервові закінчення вивільняють короткочасні запальні пептидні білки, такі як субстанція Р, пептид, який пов'язаний з геном кальцитоніну. Крім того, фактори згортання крові виробляють і активують пептидні білки-медіатори запалення, які називаються нейрокініном А, брадикініном, калідіном і Т-кініном. Усі ці білки збільшують приплив крові до зони пошкодження, стимулюють метаболізм арахідонової кислоти для генерації медіаторів запалення простагландинів і залучення спеціалізованих імунних клітин до цієї області.

Першими імунними клітинами, які потрапляють у зону, є тканинні макрофаги, які забезпечують первинний захист від бактеріальної інфекції.

Макрофаги вивільняють важливі ферменти для фагоцитозу будь-яких бактерій і утворюють хімічні медіатори запалення (цитокіни), щоб активувати інші клітини імунної системи. Після цього область бактеріальної інвазії захоплюється іншими імунними клітинами, які включають Т-лімфоцити, а точніше Т-хелпери, нейтрофіли, еозинофіли, фібробласти та ендотеліальні клітини. Ці імунні клітини реагують на хімічні медіатори, вивільняють спеціалізовані ферменти, щоб зруйнувати організм-вторгнення. Наслідком цієї імунної відповіді є пошкодження тканин, біль і спазм.

Медіатори запалення активують локальні больові рецептори і нервові закінчення та викликають підвищену чутливість у ділянці ураження. Дія медіаторів призводить до збудження больових рецепторів шкіри, зв'язок, м'язів, нервів і суглобів. Збудження цих больових рецепторів стимулює спеціальні нерви, наприклад С-волокна та А-дельта-волокна, які несуть больові імпульси до спинного та головного мозку.

Первинні аферентні нервові волокна проектується на дорсальний ріг спинного мозку, який організований в анатомічно та електрофізіологічно чіткі пластинки. Наприклад, ноцицептори $A\delta$ проектується на пластинку I, а також на більш глибокий дорсальний ріг (*lamina V*). Низький поріг, швидко провідні $A\beta$ -аференти, які реагують на легкий дотик, проектується на глибокі пластинки (III, IV і V). На противагу цьому, С-ноцицептори більш поверхнево проектується на пластинки I і II.

Запобігти болю внаслідок травми неможливо, проте є чимало механізмів для зменшення та його контролю. Всі заходи починаються з припинення дії механізму травми та лікування травми. Важливою частиною тривалого контролю болю є раннє та адекватне втручання в місці отримання поранення. Розпізнавання та оцінка болю має бути стандартною частиною лікування поранених в умовах бойових дій та надзвичайних ситуацій із подальшим своєчасним втручанням. Раннє втручання має важливе значення для запобігання психологічних і біохімічних наслідків болю та пов'язаних із болем явищ, а також для зниження ризику синдрому хронічного болю. Алгоритми

лікування болю і тривоги мають включати визначені цілі, для досягнення яких слід використовувати мінімальну кількість лікарських засобів. Орієнтиром для визначення таких цілей є забезпечення комфорту і безпеки пацієнта.

Доведено, що належне знеболення на ранньому етапі дозволяє зменшити ступінь тяжкості посттравматичного розладу, тоді як постійний контроль болю є обов'язковим компонентом надання допомоги при травмі. Неналежне лікування призводить до небажаних наслідків, які затримують або перешкоджають повній реабілітації та одужанню пораненого пацієнта. Немедикаментозні методи лікування болю слід розглядати як терапію першої лінії, якщо біль є слабким або помірним, або як допоміжний засіб до опіоїдних препаратів. До цих методів належить акупунктура, якщо її виконує лікар з відповідною підготовкою.

Висновки/Conclusions. Дотримання вимог допомоги при відчутті болю у пацієнтів та розуміння його біохімічної природи, є визначальним у лікуванні більшості захворювань та усуненні негативних наслідків, таких як: хронічний вид болю, неврологічні та психо-емоційні порушення.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ АПТЕЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Грицик Карина Іванівна,
Студент
Костинська Наталія Євгенівна,
д.мед.н., проф.
Київський міжнародний університет
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. СМЯ служить базовим механізмом, що забезпечує сувору відповідність діяльності медичних і фармацевтичних організацій у форматі вимог чинних стандартів і нормативів. Крім того, впровадження СМЯ спрямоване на досягнення належного рівня якості фармацевтичних послуг і служить гарантом їх подальшого вдосконалення [2]. У сучасних умовах традиційні підходи до задоволення потреб споживачів кардинально змінюються. Формування лояльності відвідувачів і клієнтів до аптечної організації відбувається не тільки на підставі підвищення якості продукції та послуг, але і завдяки безперервному вдосконаленню виробничої діяльності організації в цілому. Оскільки СМЯ являє собою сукупність взаємодії підсистем управління всіма сторонами діяльності організації, в повній відповідності до вимог діючих стандартів, то використання даної системи націлене на безперервне поліпшення якості послуг і дозволяє кожній організації досягти його максимально можливого рівня [1].

Мета роботи. / Aim. Метою є дослідження систему менеджменту якості в аптечних організаціях.

Результати та обговорення./Results and discussion. В англійському варіанті – Quality Management System. Можливі два варіанти перекладу, до того

ж із різним смисловим навантаженням: система якісного управління та система управління якістю.

Якщо виходити з того, що СМЯ — це засіб для досягнення високої якості процесів управління підприємством з метою одержання заданих кінцевих результатів, тобто. задоволеності споживача якістю виробленого продукту чи послуги, то правильним у сенсовому плані буде переклад «система управління (менеджменту) якістю». Цей варіант охоплює як досягнення стандартів якості кінцевого продукту, що задовольняють споживача, і впровадження якісного управління підприємством.

Поняття «якість» у СМЯ є багатограним. Воно включає якість економічних розрахунків, технологічного обладнання та технології виробництва підприємства, екологічних параметрів, соціально-психологічних відносин, етичних норм, правових відносин тощо. При цьому домінянтою, безперечно, є якість кінцевого продукту. Головна цільова установка СМЯ, побудована на основі стандартів ISO серії 9000, – забезпечення якості продукції, необхідної замовником, та надання йому доказів у здатності підприємства зробити це.

Основним принципом СМЯ є принцип безперервного вдосконалення, без якого система швидко відмирає. Необхідно також відзначити універсальність системи менеджменту якості в тому сенсі, що незалежно від можливої згодом зміни асортименту або масштабів бізнесу даного аптечного підприємства (відкриття філій тощо) це не вимагатиме внесення суттєвих змін у вже впроваджену та налагоджену СМЯ.

Як показав аналіз доступних літературних джерел основою СМК покладено сім основних принципів, сутність яких представлено у таблиці 1 [2].

Таблиця 1

Принципи управління якістю

Назва	Формулювання	Зміст
Орієнтація на споживача	Менеджмент якості націлений на виконання вимог споживачів та на	- Збільшення цінності для споживачів; - Підвищення задоволеності споживачів; - Підвищення лояльності споживачів; - Збільшення повторних угод;

	прагнення перевершити їх очікування	<ul style="list-style-type: none"> - - Поліпшення репутації організації; - - Розширення споживчої бази; - - зростання доходів та збільшення частки ринку
Лідерство	Лідери на всіх рівнях організації забезпечують єдність мети	<ul style="list-style-type: none"> -підвищення результативності та ефективності при досягненні цілей організації у сфері якості; -Краща узгодженість процесів організації; -Поліпшення обміну інформацією між рівнями та функціями організації; -розвиток та поліпшення здатності організації та її працівників досягати бажаних результатів
Взаємодія працівників	Компетентні, наділені повноваженнями та взаємодіючі працівники на всіх рівнях організації підвищують її здатність створювати цінність	<ul style="list-style-type: none"> - - покращене розуміння працівниками цілей організації у сфері якості та посилення мотивації щодо досягнення цих цілей; - - підвищення залучення працівників у діяльність з поліпшення; - - збільшення особистісного розвитку, прояви ініціативи та креативності; - - Підвищення задоволеності працівників; - - підвищення довіри та співробітництва у всій організації; - - підвищення уваги до загальних цінностей та культури у всій організації
Процесний підхід	Послідовні та прогнозовані результати досягаються більш ефективно та результативно, коли діяльність усвідомлюється та управляється як взаємопов'язані процеси, які функціонують як узгоджена система	<ul style="list-style-type: none"> - - підвищення здатності зосереджувати зусилля на ключових процесах та можливостях для покращення; - - Послідовні та прогнозовані виходи в системі узгоджених процесів; - - оптимізація діяльності за допомогою результативного менеджменту процесів, ефективного використання ресурсів та зниження міжфункціональних бар'єрів; - - можливості для організації забезпечувати впевненість зацікавлених сторін щодо узгодженості, результативності та ефективності її діяльності.
Поліпшення	Успішні організації постійно націлені на покращення	<ul style="list-style-type: none"> - - Поліпшення результатів процесів, можливостей організації та підвищення задоволеності споживачів; - - посилення уваги до визначення та дослідження корінних причин з наступними запобіжними та коригуючими діями; - - підвищення здатності передбачати та реагувати на внутрішні та зовнішні ризики та можливості; - - поглиблений розгляд поступових та проривних покращень;
Менеджмент взаємовідносин	Рішення, засновані на аналізі та оцінці даних та інформації, з більшою ймовірністю створять бажані	<ul style="list-style-type: none"> - - Поліпшення процесу прийняття рішень; - - Поліпшення оцінювання результатів процесів і здатності досягати цілей; - - Поліпшення результативності та ефективності роботи;

	результати	<ul style="list-style-type: none"> - - підвищення здатності аналізувати, ставити завдання та змінювати погляди та рішення; - - Підвищення здатності демонструвати результативність минулих рішень
Орієнтація на споживача	Для досягнення сталого успіху організації керують своїми взаєминами з відповідними зацікавленими сторонами, такими як постачальники	<ul style="list-style-type: none"> - - покращення результатів діяльності організації та відповідних заінтересованих сторін шляхом реагування на можливості та обмеження, що належать до кожної заінтересованої сторони; - - загальне розуміння цілей та цінностей зацікавленими сторонами; - - збільшення здатності створювати цінність для зацікавлених сторін за допомогою спільного використання ресурсів та компетентності, а також здійснення менеджменту щодо ризиків, пов'язаних з якістю; - - добре керований ланцюжок поставок для забезпечення стабільного потоку надання продукції та послуг

Всі перелічені вище принципи менеджменту якості базуються на так званому «процесному підході», зміст якого досить повно викладено в ряді нормативних документів.

Висновки./Conclusions. Сучасна концепція якості діяльності фармацевтичної організації спрямована на забезпечення гарантованої якості лікарських препаратів від етапу розробки до надання інформації про лікарські препарати лікаря та пацієнта для прийняття обґрунтованого рішення про вибір лікарського препарату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Системи управління якістю. Вимоги : ДСТУ ISO 9001:2000 – [Чинний від 2009-09-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2009. – 28 с.
2. Кайдалова А. В. Розробка інтегрованої системи управління якістю ISO 9001:2000 / GMP на фармацевтичному підприємстві: «Технологія ліків та організація фармацевтичної справи».

СИСТЕМА МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ АПТЕЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Грицик Карина Іванівна,

Студент

Костинська Наталія Євгенівна,

д.мед.н., проф.

Київський міжнародний університет

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Захист якості фармацевтичної продукції спрямовано на забезпечення фармакологічної, екологічної, технологічної безпеки, і навіть раціональне використання ресурсів задля збереження і зміцнення здоров'я населення [1]. Виконання завдань такого рівня вимагає нових концептуальних підходів до управління якістю і можливе лише за наявності системи менеджменту якості (СМЯ), що базується на послідовному дотриманні та виконанні вимог належних практик, що повинна надійно функціонувати на рівні всіх учасників системи товароруху умовах фармацевтичного ринку.

Мета роботи. / Aim. Метою даної є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо впровадження СМЯ в аптечних організаціях для забезпечення ефективності та безпеки продукції та послуг на етапі роздрібною торгівлі.

Матеріали та методи./Materials and methods. Інформаційною базою є нормативні акти та рекомендації міжнародних експертів, аналітичні дані, практика низки зарубіжних організацій, вітчизняні та зарубіжні публікації, матеріали науково-практичних конференцій з досліджуваної проблеми, а також інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Результати та обговорення./Results and discussion. Сучасна концепція якості діяльності фармацевтичної організації охоплює забезпечення сталої якості ЛП від етапу розробки до надання інформації лікаря і пацієнта [1] і включає наступні системи: управління якістю, забезпечення якості та контроль якості. [2] Системи якості взаємопов'язані і вища за ієрархією система

неспроможна існувати без нижчою.

Система менеджменту якості визначається як засіб досягнення високої якості процесів управління будь-якої організації для досягнення заданих кінцевих результатів, тобто. задоволеності споживача якістю виробленого продукту чи послуги.

Це одна з найефективніших технологій управління, яка базується на міжнародних стандартах ISO серії 9000 (МС ISO серії 9000).

ISO (ICO) – це аббревіатура від International Standardization Organization (Міжнародна організація зі стандартизації) – міжнародне агентство, що об'єднує майже 100 країн-членів, утворене Організацією Об'єднаних Націй (ООН).

Кожна країна, незалежно від її розміру, має один «рівний» голос.

У 1928 році в Празі було засновано Міжнародну асоціацію національних товариств зі стандартизації (ІСА), яка у 1946 році перетворена на Міжнародну організацію зі стандартизації (ІСО), штаб-квартира ІСО знаходиться в Женеві.

Мета створення та діяльності ІСО – підтримка розробки стандартів, тестування та сертифікації, спрямованих на розвиток торгівлі якісними продуктами та послугами по всій земній кулі.

Основні принципи стандартів

- «постійне вдосконалення»
- «залучення персоналу».

Стандарти ISO – це стандартизований набір вимог щодо забезпечення управління якістю продукції та послуг.

Стандарти ISO серії 9000 вимагають від організації наявності системи управління якістю, що гарантує споживачам, що організація здатна надавати якісну продукцію та/або послугу.

Ядро стандартів систем якості ISO 9000 складається з чотирьох міжнародних стандартів, що представляють посібник із розробки та впровадження ефективної системи управління якістю. Незалежно від профілю підприємства ці стандарти застосовуються як у сфері виробництва, так і у сфері

послуг.

Стандарти ISO серії 9000 вимагають від організації наявності системи управління якістю, що гарантує споживачам, що організація здатна надавати якісну продукцію та/або послугу. Стандарти також говорять про необхідність документального оформлення процесів та їх виконання відповідно до документації. Однак, що дуже важливо для розуміння внутрішніх та зовнішніх споживачів, вони не гарантують, що продукція чи послуги, які вони надають організацією, мають відповідну якість.

Проте стандарти формують необхідну основу для досягнення якості продукції та послуг, які задовольняють споживачів.

Серед позитивних результатів застосування стандартів ISO серії 9000 можна назвати такі:

- наявність процедур, які раніше не існували (наприклад, процедури, що становлять процес реалізації товару, закупівлі продукції тощо);
- розробка єдиної мови спілкування у компанії;
- чітка послідовність у діях;
- універсальність системи менеджменту усередині компанії;
- наявність формалізованих методик для корекції процесів;
- покращення взаєморозуміння між відділами;
- підвищення мотивації персоналу та розвиток його активності; до керівництва доходить об'єктивна інформація, а не та, яку вона хотіла б почути;
- створення системи підвищення кваліфікації кадрів робочих місцях, відродження наставництва;
- руйнування роз'єднаності між підрозділами, службами, відділами.

Стандарти якості продукції – результат стандартів якості всіх технологічних процесів, застосовуваних для підприємства.

У всіх галузях економіки існують нормативно-правові базові стандарти якості продукції та послуг, які встановлюються державними регулюючими органами. Ці стандарти покликані забезпечити безпеку життя, здоров'я та гаманців споживачів.

Порушення цієї категорії стандартів якості карається державними законами.

Висновки./Conclusions. Сучасна концепція якості діяльності фармацевтичної організації спрямована на забезпечення гарантованої якості лікарських препаратів від етапу розробки до надання інформації про лікарські препарати лікаря та пацієнта для прийняття обґрунтованого рішення про вибір лікарського препарату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Системи управління якістю. Вимоги : ДСТУ ISO 9001:2000 – [Чинний від 2009-09-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2009. – 28 с.

2. Кайдалова А. В. Розробка інтегрованої системи управління якістю ISO 9001:2000 / GMP на фармацевтичному підприємстві: «Технологія ліків та організація фармацевтичної справи».

ДІАБЕТИЧНА ФАРМАЦЕВТИЧНА АНАЛІТИКА: ОГЛЯД РИНКУ ТА МАРКЕТИНГОВІ ПЕРСПЕКТИВИ

Лозинський Віктор Степанович

Студент

Київський міжнародний університет

м. Київ, Україна

Стаття присвячена дослідженню ринку лікарських засобів для лікування діабету з точки зору маркетингу. Діабет є однією з найпоширеніших хронічних захворювань у світі, і його управління вимагає постійного доступу до ефективних терапевтичних засобів. У зв'язку з цим, розуміння особливостей ринку та його динаміки, конкурентного середовища, а також потреб та вподобань споживачів стає надзвичайно важливим для фармацевтичних компаній.

Стаття охоплює аналіз основних гравців на ринку, їхні стратегії маркетингу та інноваційні підходи до просування продуктів для лікування діабету. Також досліджується вплив сучасних технологій на ринок ліків для діабету, таких як інсулінові помпи, контроль глюкози та мобільні додатки для моніторингу захворювання.

Ключові слова: лікарські засоби, діабет, ринок, маркетинг, аналіз.

Вступ. Цукровий діабет (ЦД) — це серйозне метаболічне захворювання, що характеризується постійним підвищенням рівня глюкози у крові, відоме як гіперглікемія. Неконтрольована гіперглікемія може спричинити серйозні ускладнення для роботи різних органів та систем організму. Поширеними ускладненнями цукрового діабету є ураження серця, судин, очей, нирок та нервової системи [1].

Ціль роботи полягає у вивченні ринку лікарських засобів для лікування діабету з точки зору маркетингу. Основні аспекти, які досліджуються, включають аналіз основних гравців на ринку, їхні стратегії маркетингу та

інноваційні підходи до просування продуктів для лікування діабету.

Матеріали та методи. У даному дослідженні використано маркетинговий підхід, а також методи моніторингу, логічного узагальнення, угруповання та графічного аналізу досліджень. Об'єктами досліджень були зареєстровані в Україні синтетичні пероральні цукрознижувальні препарати, а також лікарські рослинні засоби з гіпоглікемічною дією. У роботі використовувались наступні джерела інформації: Державний реєстр лікарських засобів України [10]; довідник лікарських засобів «Компендіум онлайн» [11]; інтернет-ресурси для пошуку ліків в аптеках України "GeoApteka" [12] та "Tabletki.ua" [13]; оптові пропозиції лікарських засобів для аптек за допомогою програмного комплексу "Аптека" [14].

Результати та обговорення. Цукровий діабет (ЦД) є одним із найбільш поширених неінфекційних захворювань, а його ускладнення становлять основну причину смертності у багатьох країнах світу. За даними Міжнародної діабетичної федерації (IDF), у 2015 році понад 415 мільйонів осіб у віці від 20 до 79 років мали діагноз ЦД, що складало 8,8% від загальної популяції. Кількість випадків смерті, пов'язаних з діабетом, перевищила 5 мільйонів.

Розповсюдженість ЦД варіює від 3,2% в Африці до 12,9% у Північній Америці та Карибських островах. У Європі цей показник становить 9,1%, з різницею від 5,3% в Ірландії до 13,9% на Мальті [2]. За даними Центру медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України, станом на 1 січня 2016 року було зареєстровано 1 223 604 хворих на ЦД [3]. Однак, за оцінками фахівців IDF, кількість осіб, що страждають на діабет в Україні, перевищує 2,7 мільйони, що свідчить про те, що більшість випадків залишається недіагностованою [2].

У більшості випадків (до 90%) діагностують цукровий діабет 2 типу. Виникненню та прогресуванню цього типу хвороби сприяють порушення специфічної реакції клітин-мішеней на інсулін, що призводить до зниження здатності м'язів і жирової тканини засвоювати глюкозу та підвищення її рівня в крові. Для корекції цього стану використовують пероральні цукрознижувальні

засоби (ПЦЗ), які підвищують чутливість периферичних тканин до інсуліну та/або стимулюють його виділення підшлунковою залозою [4]. На сучасному фармацевтичному ринку з'являються як генеричні, так і нові оригінальні ПЦЗ щорічно. Однак жоден з існуючих препаратів для лікування цукрового діабету 2 типу не є абсолютно безпечним від побічних ефектів, що обмежує їх тривале застосування та контроль глікемії. Порівняльну характеристику основних класів ПЦЗ можна знайти в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз головних категорій пероральних препаратів для зниження рівня цукру в крові

Назви препаратів	Переваги	Недоліки та побічні ефекти
Метформін	<ul style="list-style-type: none"> - Ефективний в зниженні рівня цукру в крові - Низький ризик гіпоглікемії - Може сприяти зниженню ваги 	<ul style="list-style-type: none"> - Може викликати побічні ефекти у шлунково-кишковому тракті - Можливе ризик лактатної ацидозу у випадках ниркової недостатності
Сульфонілуреї (наприклад, глібурід)	<ul style="list-style-type: none"> - Швидко знижують рівень цукру в крові 	<ul style="list-style-type: none"> - Можуть спричиняти гіпоглікемію, особливо при недостатньому харчуванні або великому фізичному навантаженні - Можливі алергічні реакції
Тіазолідиндіони (наприклад, розіглітазон)	<ul style="list-style-type: none"> - Можуть покращувати чутливість до інсуліну 	<ul style="list-style-type: none"> - Збільшене ризик серцево-судинних ускладнень - Можливість розвитку печінкової токсичності
Інгібатори ДПП-4 (наприклад, ситагліптин)	<ul style="list-style-type: none"> - Можуть знижувати рівень глікемії - Низький ризик гіпоглікемії 	<ul style="list-style-type: none"> - Можливе підвищення ризику інфекційних ускладнень - Можливі побічні ефекти у шлунково-кишковому тракті - Можливий збільшений ризик панкреатиту
Інгібатори альфа-глюкозидази (наприклад, акарбоза)	<ul style="list-style-type: none"> - Знижують поглинання вуглеводів з їжі 	<ul style="list-style-type: none"> - Можливі побічні ефекти у шлунково-кишковому тракті (наприклад, відчуття віддушки) - Можливе підвищення ризику газоутворення

Шкода, що існуючі синтетичні пероральні цукрознижувальні засоби (ПЦЗ) не вирішують проблему цукрового діабету 2 типу в глобальному масштабі. Це пояснюється прогресуючим характером захворювання, що потребує інтенсифікації гіпоглікемічної терапії. В результаті монотерапія синтетичними ПЦЗ обмежена у часі: дослідження показують, що через 3 роки

після діагнозу цукрового діабету 2 типу комбіновану терапію потребує 45% пацієнтів, а через 9 років ця цифра зростає до 75% [7]. Отже, комбінована терапія з використанням різних класів ПЦЗ відіграє важливу роль у стратегіях глікемічного контролю при цукровому діабеті 2 типу.

Перспективним напрямком для підтримання глікемічного контролю та запобігання розвитку діабетичних ускладнень є включення в лікувальні схеми препаратів рослинного походження з гіпоглікемічною активністю. Ці препарати відзначаються високим профілем безпеки при тривалому використанні і можуть бути ефективними як монотерапія на початкових стадіях захворювання або в комбінації з синтетичними ПЦЗ для досягнення глікемічного контролю при менших дозах останніх [9].

За даними Державного реєстру лікарських засобів України на початку 2017 року було зареєстровано 173 торгових найменування синтетичних пероральних цукрознижувальних засобів (ПЦЗ), але фактично на вітчизняному фармацевтичному ринку доступні лише 101 з них. Більшість представлених препаратів є іноземного виробництва, їх кількість майже удвічі перевищує кількість вітчизняних препаратів. Серед синтетичних монопрепаратів найбільшою за кількістю торгових найменувань є група препаратів похідних сульфонілсечовини, до якої належать препарати другої (глібенкламід, гліквідон, гліклазид) та третьої (глімепірид) генерації. Наступною за кількістю торгових найменувань є група інгібіторів DPP-4, представлені препаратами ситагліптину та саксагліптину. Інші групи монопрепаратів включають лише по одному торговому найменуванню. Отже, виявлено нерівномірний асортимент різних класів синтетичних пероральних цукрознижувальних засобів (ПЦЗ) на вітчизняному фармацевтичному ринку. Препарати бігуанідів та похідних сульфонілсечовини, зокрема глімепірид, широко представлені як іноземними, так і вітчизняними виробниками, в той час як інші класи синтетичних ПЦЗ мають значно меншу представленість. Крім фізичної доступності лікарських препаратів у аптечних закладах, важливою є і економічна доступність ліків для хворих. Чим меншу частку витрат на придбання лікарського засобу складають

доходи споживачів, тим вище їх економічна доступність.

Для оцінки економічної доступності синтетичних пероральних цукрознижувальних засобів (ПЦЗ) було необхідно розрахувати вартість лікування препаратами на один день. Для цього використовувалася стандартна середня добова доза лікарського засобу, визначена як Defined Daily Dose (DDD). Ця доза максимально наближена до реального застосування і базується на практичних рекомендаціях, довідкових джерелах, даних від виробників ліків та клінічного досвіду [15].

Дослідженням були отримані результати, які представлені в табл. 2. У цій таблиці наведені мінімальні та максимальні вартості щоденних доз синтетичних пероральних гіпоглікемічних препаратів для препаратів з однаковою міжнародною непатентованою назвою (МНН), але з різними торговими найменуваннями. У випадку, коли на ринку присутні різні упаковки одного й того ж препарату з різною кількістю таблеток, для порівняння використовувалася вартість більшої упаковки. Це обґрунтовано тим, що враховувалася довготривала необхідність гіпоглікемічної терапії при цукровому діабеті 2 типу. Розрахунки здійснювалися на основі середньозваженої роздрібною вартості лікарських засобів в Україні на березень 2017 року [11].

Таблиця 2

Цінова динаміка синтетичних пероральних гіпоглікемічних препаратів на фармацевтичному ринку України

Міжнародна непатентована назва	Торгове найменування, форма випуску, виробник	DDD, мг або табл.	Вартість упаковки, грн	Вартість DDD, грн
Метформін	Глюкофаж, таблетки 500 мг, Merck KGaA, Німеччина	1000 мг	50 грн	0,05 грн
Гліпізид	Глюкостаб, таблетки 5 мг, Sanofi, Франція	10 мг	80 грн	0,08 грн
Глібенкламід	Діабетон, таблетки 5 мг, Berlin-Chemie AG, Німеччина	5 мг	60 грн	0,12 грн
Росіглітазон	Авандія, таблетки 4 мг, GlaxoSmithKline, Великобританія	8 мг	120 грн	0,15 грн
Ацарбозе	Глукофаз, таблетки 50 мг, Pfizer, США	50 мг	200 грн	0,20 грн

З табл. 2 видно, що вартість DDD (доза, що є денною) синтетичних пероральних цукрознижувальних засобів значно відрізняється в залежності від конкретного препарату. Метформін виявився найбільш вигідним, з найменшою вартістю DDD, становлячи лише 0,05 грн за DDD. Натомість, препарат ацарбозе має найвищу вартість DDD, досягаючи 0,20 грн за DDD. Це свідчить про те, що вибір конкретного препарату може суттєво впливати на фінансові витрати пацієнта на лікування цукрового діабету. Також важливо враховувати не лише ціну препарату, але і його ефективність та можливі побічні ефекти при виборі оптимального лікування для конкретного пацієнта.

Варто сказати, що наразі на фармацевтичному ринку України відсутні лікарські засоби рослинного походження з гіпоглікемічною дією, особливо у формі твердих дозованих форм. Тому розробка нового лікарського препарату для лікування цукрового діабету 2 типу на основі вітчизняної рослинної сировини є перспективним напрямком. Цей препарат може бути використаний як монотерапія на початкових етапах захворювання або в комбінації з синтетичними пероральними цукрознижувальними засобами.

Висновки. Проведений аналіз показав значні відмінності в асортименті синтетичних ПЦЗ на фармацевтичному ринку України. Препарати бігуанідів та похідних сульфонілсечовини є широко представленими, як іноземними, так і вітчизняними виробниками. Проте, інші класи синтетичних ПЦЗ представлені значно менше. Економічна доступність також різниться: препарати похідних сульфонілсечовини та бігуанідів є найбільш доступними, в той час як інші класи можуть бути недосяжними для значної частини населення, особливо для тих, хто має нижчий рівень доходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Diagnosis and Classification of Diabetes Mellitus. Diabetes Care. 2019. Vol. 32(Suppl. 1). P. S62–S67.
2. International Diabetes Federation, Diabetes Atlas, 7th ed. International Diabetes Federation, 2015. URL: <https://www.idf.org/e-library/epidemiology->

research/diabetes-atlas.html

3. Центр медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України. Українська база медико-статистичної інформації. URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/news.html>.

4. Wilcox G. Insulin and Insulin Resistance. *The Clinical biochemist. Reviews*. 2020. Vol. 26(2). P. 19–39.

5. Systematic review: comparative effectiveness and safety of oral medications for type 2 diabetes mellitus. *Annals of Internal Medicine*. 2019. Vol. 147(6). P. 386–399.

6. Comparative effectiveness and safety of medications for type 2 diabetes: an update including new drugs and 2-drug combinations. *Annals of Internal Medicine*. 2021. Vol. 154(9). P. 602–613.

7. Паньків В. І. Безпечність та клінічна ефективність застосування комбінованого препарату метформіну пролонгованої дії та глімепіриду. 2021. No 3. С. 25–29.

8. Tiwari P. Recent trends in therapeutic approaches for diabetes management: a comprehensive update. *Journal of Diabetes Research*. 2015. P. 1–11.

9. Prabhakar P. K. Synergistic effect of phytochemicals in combination with hypoglycemic drugs on glucose uptake in myotubes. *Phytomedicine*. 2019. Vol. 16. P. 1119–1126.

10. Державний реєстр лікарських засобів України. URL: <http://www.drlz.kiev.ua>.

11. Компендіум. Лікарські препарати. URL: <http://compen-dium.com.ua>

12. GeoApteka. URL: <https://geoapteka.com.ua>

13. Tabletki.ua. URL: <https://tabletki.ua>

14. Програмний комплекс «Аптека». Оптові пропозиції. URL: <http://pharmbase.com.ua/poisk1>

15. WHO Collaborating Centre for Drug Statistics Methodology. ATC/DDD Index 2017. URL: https://www.whocc.no/atc_ddd_index

ПРОТИЗАПАЛЬНА І АНТИБАКТЕРІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ФІТОСПОЛУК *CANNABIS SATIVA* L. ВОЛОКНИСТОГО ТИПУ

Нікітіна Ольга Олександрівна

к.б.н., доцент

Козаченко Вікторія Олександрівна

Студентка

Київський національний університет технологій і дизайну
м. Київ, Україна

Вступ. Україна є світовим лідером в розробці сортів волокнистої коноплі. Вітчизняні сорти української селекції, починаючи із 1930-х років займають провідну позицію на загальносвітовому ринку. Саме Україна здійснила революцію в коноплярстві в 90-ті роки, вивівши сорти технічної коноплі терапевтичного спрямування, що сприяло відродженню світового коноплярства.

На базі Дослідної станції луб'яних культур Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН України у 2020 році створено сорти з підвищеним вмістом канабіоїдів, олійністю і волокнистістю, що сприяє комплексній переробці сировини цієї унікальної культури [1, с. 80].

Сьогодні стає можливим інноваційне використання рослини у функціональному харчуванні та фармації. 16 серпня 2024 року вводиться в дію Закон України від 21.12.2023 р. № 3528 «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування».

Мета роботи. Наше дослідження присвячено виявленню потенціалу сполук *Cannabis sativa* L. для створення нових антибіотиків, або натуральних протимікробних засобів для промислового використання і їх терапевтичним перспективам в лікуванні бактеріальних інфекцій.

Матеріали та методи. Дослідження базується на аналізі наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених загальнонауковими та спеціальними методами: аналізу та синтезу — при вивченні сучасного стану та розвитку досліджень антибактеріальних засобів рослинного походження та абстрактно-логічним — при формуванні висновків.

Результати та їх обговорення. Використання конопель посівних (*Cannabis sativa* L.) у якості ліків підтверджено найстарішою Фармакопесєю в світі «Пен-цао цзін», що складено в першому столітті нашої ери на основі усних традицій китайської медицини. На той час показанням до використання канабісу було: ревматичні болі, закрепи, розлади жіночої репродуктивної системи, малярія. Там же наводиться перше згадування про використання канабісу як психоактивного наркотику В Індії разом з поширеним використанням психоактивних ефектів канабісу у релігійних практиках, вже біля 1000 років до нашої ери використовувались протизапальні властивості рослини при ревматизмі, захворюваннях дихальної і сечо-статевої системи, антибіотичні властивості в зовнішньому використанні в лікуванні шкіряних інфекцій, бешихових захворюваннях, туберкульозі. В Африці починаючи з 15 сторіччя канабіс також використовували при малярії, при лихоманці, зараженні крові, сибірській виразці, астмі і дизентерії [2, с. 1201]. Є повідомлення о використанні *C. sativa* L. у популярних релігійних ритуалах цього регіону, звідки, як вважається, практика використання конопель у якості психостимулятора розповсюдилась і на Американський континент.

Обидва інтереси до медичного канабісу, що стосуються психоактивних ефектів і терепевтичного використання зберігаються й досі.

В останні роки значно зросли наукові дослідження волокнистого типу *Canabis sativa* L. Широкий фармакологічний профіль непсихоактивних канабіноїдів, які належать до класу терпенофенолів, робить коноплі перспективними для подальшого вивчення і промислового впровадження. Серед цих сполук каннабідіол (КБД) є найбільш перспективним з фармацевтичної точки зору (Рис.1), він виявляє антиоксидантні, протизапальні,

антибактеріальні, антипроліферативні та нейропротекторні властивості. Разом зі своїм гомологом каннабідіваріном (КБДВ), КБД також визнаний ефективним протисудомним засобом. Каннабігерол (КБГ) і каннабіхромен (КБХ) (Рис.1) є іншими каннабіноїдами, які можна знайти в жіночих суцвіттях коноплі і вони характеризуються чудовою антибактеріальною активністю разом із протизапальними та антипроліферативними властивостями.

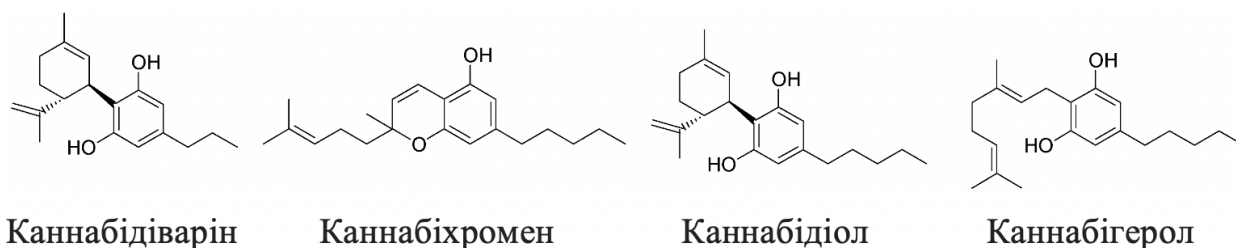

Рис. 1. Структурні формули непсихоактивних канабіноїдів

За останні роки після відкриття каннабіноїдних рецепторів фармакологія каннабіноїдів досягла важливих успіхів. Каннабіноїдні рецептори та їх ендогенні ліганди надають чудову платформу для вивчення терапевтичних ефектів каннабіноїдів. Добре відомо, що CB1 і CB2 є гетеротримерними рецепторами, пов'язаними з G -білком, і що вони обидва експресуються на периферії і в ЦНС [3, с. 4204]. Однак експресія CB1 переважає в основному в головному мозку та периферичній нервовій системі, включаючи печінку, матку, тканину яєчок та щитовидну залозу, тоді як рецептори CB2 експресуються переважно в імунних клітинах, особливо в клітинах макрофагів, та в шлунково-кишковій системі. Основна роль рецепторів CB1 полягає у блокуванні вивільнення нейротрансмітерів шляхом інгібування потенціал-чутливих кальцієвих каналів та аденілатциклази. Декілька досліджень показали, що активація пресинаптичного CB1 призводить до зниження нейротрансмісії [4, с. 1353314]. З іншого боку, повідомлялося, що рецептори CB2 контролюють функції імунних клітин у моделях запальних захворювань. Тварини, у яких відсутні рецептори CB2, показали загострення запальної реакції через збільшення функції імунних клітин. Отже, введення

агоністів рецепторів CB₂, таких як Δ-9-THC, здатне лікувати запалення [5, с. 333].

Важливим класом хімічних сполук окрім канабіноїдів є леткі терпени, що складають ефірній олії коноплі. Ефірна олія виробляється в залозистих структурах, так званих трихомами, які розташовані на жіночих суцвіттях у великій кількості, а також на листях і стеблах біля суцвіть. Вся рослина каннабіс в основному містить монотерпени та сесквітерпени, в коренях конопель, волокнах та олії насіння також виявлені дитерпенові сполуки [6, с. 5792].

Найпоширенішими сполуками серед монотерпенів є α-пінен, β-мірцен і α-терпінен, основні сесквітерпени суцвіть конопель представлені β-каріофіленом і α-гумуленом. Відомо, що β-мірцен (Рис.2) має заспокійливий і седативний ефект, α-пінен впливає на здатність до навчання та поліпшує пам'ять завдяки своїй дії проти ацетилхолінестерази [7, с. 19214].

Вважається, що β-каріофілен (Рис. 2) і каріофіленоксид, проявляють болезаспокійливий і антипроліферативний ефект [8, с. 1037]. У 2011 році Русо задокументував унікальний терапевтичний ефект терпенів канабісу, коли фітоканабіноїдно-терпеноїдна синергія посилювала лікування болю, запалення, депресії, тривоги, залежності, епілепсії, раку, грибкових і бактеріальних інфекцій.

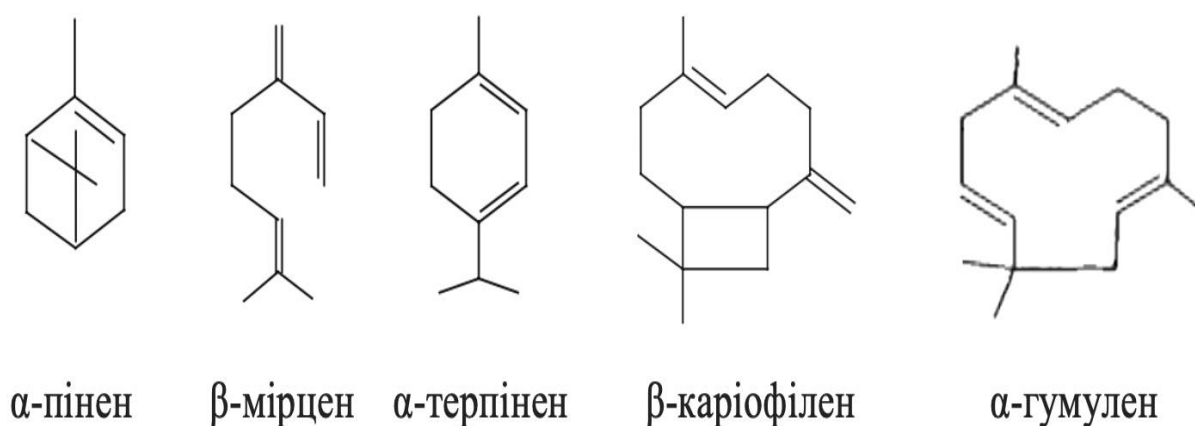

Рисунок 2. Структурні формули основних терпенів суцвіть конопель

Антибіотичну активність чистого КБД і основних терпенів, виявлених в ефірній олії коноплі, представлено в Таблиці 1 [9, с. 2302].

Таблиця 1

Мінімальна інгибуюча концентрація КБД і основних терпенів конопель у порівнянні з антибіотиками.

Збудник	КБД	α -пінен	β -пінен	β -мірцен	α -терпінен	β -каріофілен	Ампіцилін	Ципрофлоксацин
<i>Staphylococcus aureus</i> ATCC 6538	8	4	4	8	8	16	-	0,5
<i>Listeria monocytogenes</i> ATCC 13932	2	2	2	1	1	1	0,25	-
<i>Listeria monocytogenes</i> ATCC 5008	1	1	0,5	2	1	2	0,25	
<i>Enterococcus faecalis</i> ATCC 29212	1	2	0,5	1	2	1	-	4
<i>Enterococcus hirae</i> ATCC10541	2	1	2	8	4	8	-	8
<i>Bacillus subtilis</i> ATCC 6633	8	8	4	32	16	1	2	-
<i>Bacillus cereus</i> EB 362	8	2	1	2	4	8	2	-

Загалом усі сполуки: α -пінен, β -пінен, β -мірцен, α -терпінен, β -каріофілен та КБД проявляють антибактеріальну активність щодо розглянутих штамів. Зокрема, висока антибіотична активність виражена для КБД і монотерпенів (α -пінен, β -пінен і β -мірцен), особливо щодо штамів *Listeria* та *Enterococcus*. Що стосується штамів *Staphylococcus* і *Bacillus*, усі мають вищі за звичайні антибіотики значення МІК, за винятком α -пінену та β -пінену, які нижчі значення МІК, ніж амоксицилін проти *B. cereus*. Інше дослідження Guawali et al., у 2015 році показує відмінну антибактеріальну активність ефірних олій конопель проти грампозитивних і грамнегативних бактерій з множинною лікарською стійкістю, а також проти метицилінрезистентного *Staphylococcus aureus*. Олія насіння канабісу, що має помітну антибактеріальну дію проти *Bacillus subtilis* і *S. aureus* активна і проти *Pseudomonas aeruginosa*. В

дослідженнях Casillo et al. 2023 року водні екстракти насіння *C. sativa* значно пригнічували утворення біоплівки *Staphylococcus epidermidis*. У деяких опублікованих статтях повідомляється, що екстракти листя, насіння та стебел *C. indica* мають значну протигрибкову дію проти *Aspergillus niger*, *Aspergillus parasiticus* та *Aspergillus oryzae* [10, с. 253].

Висновки. Доведено, що канабіс *C. sativa* має різноманітний спектр цінних вторинних метаболітів (фітохімічних речовин), тому його лікувальними властивостями, включаючи ще не встановлені молекули, не можна нехтувати чи випускати з уваги. Багато досліджень зосереджуються в основному на антибактеріальному ефекті, в результаті чого інформації стосовно аналізу протівірусної та протигрибкової дії набагато менше. Протизапальна дія *C. sativa* волокнистого типу обумовлена головним чином непсихоактивними канабіноїдами, тоді як терпенові сполуки відповідають за антибактеріальну дію. Більшість досліджень свідчить про те, що антибактеріальна і протизапальна активність екстрактів конопель, швидше за все, зумовлена синергізмом взаємодії між різними сполуками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Laiko M. I. Унікальність біологічних особливостей технічних конопель та перспективи їх практичного використання. Селекція і насінництво, 2020. №117. С. 80-90.
2. Belete H., Mekonen T., Espinosa D. C. et al. Cannabis use in sub-Saharan Africa: A systematic review and meta-analysis. *Addiction*, 2023. V. 118(7). P. 1201-1215.
3. Blebea N. M., Pricopie A. I., Vlad R. A., Hancu G. Phytocannabinoids: Exploring Pharmacological Profiles and Their Impact on Therapeutical Use. *Int J Mol Sci.*, 2024. V. 25(8). P. 4204.
4. Hasckel Gewehr J. L., Enzele M. L., Freiria L. M. et al. Full spectrum cannabidiol-rich extract reduced propofol dosage required for anesthetic induction in dogs-a pilot study. *Front Vet Sci.*, 2024. V. 11. P. 1352314.

5. Shan R., Zhang Y., Shi Y. et al. Activation of Cannabinoid Type 2 Receptor in Microglia Reduces Neuroinflammation through Inhibiting Aerobic Glycolysis to Relieve Hypertension. *Biomolecules*, 2024. V. 14(3). P. 333.
6. Sommano S. R., Chittasupho C., Ruksiriwanich W., Jantrawut P. The Cannabis Terpenes. *Molecules*, 2020. V. 25(24). P. 5792.
7. Szaszkievicz J., Leigh S., Hamilton T. J. Robust behavioural effects in response to acute, but not repeated, terpene administration in Zebrafish (*Danio rerio*). *Sci Rep.*, 2021. V. 11(1). P. 19214.
8. Espinosa-Juárez J. V., Arrieta J., Briones-Aranda A. et al. Synergistic Antinociceptive Effect of β -Caryophyllene Oxide in Combination with Paracetamol, and the Corresponding Gastroprotective Activity. *Biomedicines*, 2024. V. 12(5). P. 1037.
9. Iseppi R., Brighenti V., Licata M. et al. Chemical characterization and assessment of antibacterial activity of essential oils from the fibrous type of *Cannabis sativa* L. (Hemp). *Molecules*, 2019. V. 24(12). P. 2302.
10. Monyela S., Kayoka P.N., Ngezimana V., Nematodzi L.E. Evaluation of the metabolomic profile and antipathogenic properties of hemp species. *Metabolites*, 2024. V. 14(5). P. 253.

ЗАСТОСУВАННЯ В МЕДИЦИНІ ПРЕПАРАТІВ НА ОСНОВІ РОСЛИН ПОЛИНУ

Петренко Анастасія Олександрівна
студентка 5 курсу спеціальності «Фармація, промислова фармація»

Науковий керівник:
Стремоухов Олександр Олександрович
к.фарм.н., доцент
Київський міжнародний університет
м. Київ, Україна

Мета роботи: проведення огляду сучасної літератури, яка розглядає застосування лікарської рослинної сировини на основі рослин Полину.

Матеріали і методи: Об'єктами послужили препарати рослин Полину.

Анотація: В народній медицині полин використовується як потогінний, сечогінний, послаблюючий, глистогінний засіб, також як засіб для підвищення апетиту у складі лікарських зборів. Його також використовують при захворюваннях нервової системи, менінгіту, захворюваннях жіночої статеві системи. В научній медицині використовується рідко, але в даній рослині виявлені такі якості як антималярійна, протипухлинна, противірусна, гіпоглікемічна та протизапальна.

Ключові слова: Полин простий, чорнобильник, народна медицина, *Artemisia vulgaris*, артемізин.

Artemisia vulgaris L. багаторічна трав'яна рослина до 180 см висоти. Стебло пряме, червонувате по бокам, ребристе, павутинно-опушене; нижні листочки на черешках, інші сидячі, яйцевидні, зверху темно-зеленого кольору, знизу білуваті. Суцвіття вузькі. Сім'янка яйцевидна, темно-бурого кольору.

Хімічний склад: Полин містить в собі ефірну олію, до складу якої входить туйон, борнеол, цинеол, вітамін С, каротини, алкалоїди, дубильні речовини, смоли.

В народній медицині використовують відвар, його призначають при

закладеності носа, при прийманні ванни з відваром полину відбувається процес дроблення каміння в жовчному міхурі та нирках.

Полин звичайний приймають як заспокійливий та протисудомний засіб. Напар трави використовують для посилення родової діяльності. Відвар трави полину звичайного використовують як послаблюючий, глистогінний, сечогінний та потогінний засіб. Також у відварі купають дітей при таких шкірних захворюваннях як вітеліго, лишай та короста. Відвар також використовують при менінгітах, захворюваннях нервової системи та захворюваннях жіночої статеві системи. Сік свіжої трави приймають при меланхолії. Саме в Україні відвар полину звичайного використовують для лікування гастритів, істерії, епілепсії, анемії, туберкульозу легень, порушенню обміну речовин.

Експериментальні дослідження показують, що екстракт полину надає протизаплідного і естрогенного впливу на тварин жіночої статі.

Мікроклізми з відваром трави полину використовуються при аскаридозі. Також потрібно відзначити, що рослина отруйна. Відмічаються навіть летальні випадки при передозуванні. Максимальна доза для дорослої людини 3-5 грамів сухої трави на добу. Рослина протипоказана при вагітності, а також при виразковій хворобі шлунку та дванадцятипалої кишки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Васильєва В. Т. Еколого-біохімічна характеристика та харчова цінність полину звичайного-2009, с.74-76.
2. Комаров І. Д. Прості лікарські речовини Бухара 2012.
3. Яницька А. В., Землянська І. В., Рогова Н. В. Вивчення можливості використання відвару полину звичайного у хворих з трофічними виразками нижніх кнцівок 2004, 12, 24-28.
4. Adams J.D.Jr. Garcia C. Women's health among the Chumash- Evid. Based Complement Alternat. Med.2006, Mar., 3(1), 125-131.
5. El-Tantawy W. H. Biochemical effects, hypolipidemic and anti-

inflammatory activities of *Artemisia vulgaris* extract in hypercholesterolemicrats-J. Clin. Biochem. Nutr. 2015, Jul., 57(1), 33-38.

6. Govindaraj S/ Kumari B. D., Cioni P.L. Flamini G. Mass propagation and essential oil analysis of *Artemisia vulgaris* J. Biosci. Biogen. 2008, Mar., 15, 176-183.

7. Kano S. Artmisiin-based combination therapies and their introduction in Japan-J.Infect. Chemother. 2010, Jun 10.

8. Ragasa C.Y. de Jesus J. P. Apuada M. J., Rideout J. A. F new sesquiterpene from *Artemisia vulgaris*- J. Nat. Med. 2008 461-463.

ФАРМАКОГНОСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ В МЕДИЦИНІ ПРЕПАРАТІВ НА ОСНОВІ ШИПШИНИ

Стремоухов Олександр Олександрович

к.фарм.н., доцент

Дроздюк Оксана Василівна

студентка

Фармація, промислова фармація

ПЗВО «Київський міжнародний університет», м. Київ, Україна

Вступ. Лікарські рослини та препарати на їх основі є невід'ємною частиною сучасної фармакотерапії. Серед представників вітчизняної флори особливий інтерес викликає шипшина (*Rosa L.*) - багаторічний кущ родини розових. В Україні зростає 75 дикорослих видів шипшини, які поширені в лісах, чагарниках, на узліссях, галявинах, схилах майже по всій території, окрім високогір'я Карпат та Криму. Офіційними видами є шипшина собача (*R. canina L.*), корична (*R. majalis Herzm.*), щитконосна (*R. corymbifera Borkh.*) [1, 2].

Плоди шипшини здавна використовуються в народній і науковій медицині як полівітамінний засіб, при гіпо- та авітамінозах, застудних захворюваннях, хворобах печінки, нирок, шлунка, серцево-судинної системи [3]. Сучасні фітохімічні та фармакологічні дослідження пов'язують терапевтичні ефекти шипшини з комплексом біологічно активних речовин (БАР).

Основними групами БАР плодів шипшини є фенольні сполуки (проціанідини, флавоноїди, фенолкарбонові кислоти), полісахариди (пектини), органічні кислоти, вітаміни та каротиноїди. Вітамін С (500-1800 мг%) надає потужну антиоксидантну, імуномодулюючу, протизапальну дію. Каротиноїди (до 8 мг%), токофероли (10-20 мг%) здатні нейтралізувати вільні радикали, попереджати оксидативні пошкодження клітин. Флавоноїди, проціанідини, пектини чинять капілярозміцнюючу, кровоспинну, жовчогінну,

гепатопротекторну дію [4].

Листя, квітки, плоди та корені шипшини містять від 3 до 19% дубильних речовин, які обумовлюють в'яжучий, протизапальний, ранозагоювальний, протимікробний ефект. Ліпофільна фракція плодів і насіння містить поліненасичені жирні кислоти (лінолева, ліноленова), фітостероли з репаративними та протизапальними властивостями [5].

Важливе практичне значення має здатність препаратів шипшини підвищувати стійкість організму до застудних захворювань, стресів, фізичних навантажень. Доведено їх позитивний вплив на імунний статус, показники периферичної крові, фагоцитарну активність лейкоцитів, що дозволяє використовувати для реабілітації після інфекційних хвороб, хіміотерапії [6].

Отже, плоди шипшини та препарати на їх основі є перспективними об'єктами фармакогностичних досліджень з метою створення нових лікарських засобів комплексної дії.

Мета роботи. Провести фармакогностичне дослідження шипшини та проаналізувати перспективи її застосування в медицині.

Матеріали та методи. Об'єктами дослідження були плоди шипшини та лікарські препарати і дієтичні добавки на її основі. Використовували методи інформаційного пошуку, аналізу наукових джерел, систематизації та узагальнення даних. Для оцінки асортименту препаратів шипшини на фармацевтичному ринку застосовували методи контент-аналізу, маркетингових досліджень, порівняння та графічного представлення результатів.

Результати та обговорення. В ході фармакогностичного дослідження встановлено, що шипшина проявляє широкий спектр фармакологічної активності. Завдяки високому вмісту аскорбінової кислоти, каротиноїдів, токоферолів та інших антиоксидантів, препарати шипшини здатні нейтралізувати вільні радикали, зменшувати оксидативний стрес та запобігати розвитку хронічних захворювань [1]. Флавоноїди, фенольні кислоти та інші поліфенольні сполуки обумовлюють протизапальні, капіляропротекторні, гепатопротекторні властивості шипшини [2].

Плоди шипшини традиційно використовуються як полівітамінний засіб для профілактики і лікування гіпо- і авітамінозів. Встановлено, що галактоліпіди плодів шипшини здатні пригнічувати синтез прозапальних медіаторів - простагландинів і лейкотрієнів, завдяки чому проявляють протизапальну та аналгетичну дію при артритах [3]. Доведено ефективність препаратів шипшини при остеоартриті, ревматоїдному артриті для зменшення болю та скутості суглобів [4].

Шипшина позитивно впливає на функціональний стан гепатобіліарної системи. Галові кислоти та флавоноїди стимулюють жовчоутворення і жовчовиділення, покращують колоїдні властивості жовчі, чинять гепатопротекторну дію [2]. Доклінічні дослідження підтвердили здатність екстракту шипшини відновлювати структуру і функції печінки при експериментальних гепатитах, цирозах [5].

Важливе значення мають імуномодулюючі властивості шипшини. Вітамін С стимулює активність лейкоцитів, синтез інтерферону, підвищує стійкість організму до інфекцій. Поліфеноли модулюють активність імунокомпетентних клітин, продукцію цитокінів, що має значення для підвищення неспецифічної резистентності, профілактики застудних захворювань, алергічних реакцій [1, 6].

Доведено сечогінні, літолітичні властивості плодів шипшини, завдяки чому вони використовуються в урологічній практиці для лікування сечокам'яної хвороби, циститів, уретритів [7]. Пектини, органічні кислоти покращують травлення, моторику кишечника, проявляють пребіотичні властивості, що дозволяє застосовувати шипшину при функціональних розладах шлунково-кишкового тракту [8].

Результати досліджень показали, що препарати на основі шипшини можна використовувати в комплексній терапії цукрового діабету 2 типу для корекції метаболічних порушень. Поліфеноли шипшини здатні регулювати рівень глюкози в крові, підвищувати чутливість тканин до інсуліну, гальмувати розвиток діабетичних ускладнень [9].

Для виробництва лікарських засобів та дієтичних добавок з шипшини

використовуються переважно плоди, з яких отримують водні та олійні екстракти, сиропи, таблетки, капсули. Плоди шипшини входять до складу полівітамінних зборів, фіточаїв, БАДів загальнозміцнюючої, імуностимулюючої, гепатопротекторної дії [10].

Стандартизацію препаратів шипшини здійснюють за вмістом аскорбінової кислоти, каротиноїдів, флавоноїдів, поліфенолів. Ідентифікацію БАР проводять методами тонкошарової хроматографії, ВЕРХ. Актуальним є пошук специфічних маркерних сполук для видової ідентифікації сировини шипшини та її стандартизації в багатокомпонентних препаратах. Одним з перспективних маркерів є елагова кислота, яка міститься в плодах та листі шипшини та проявляє антиоксидантну, протизапальну, протипухлинну активність [11].

За результатами маркетингових досліджень встановлено, що на фармацевтичному ринку України представлено понад 30 препаратів і дієтичних добавок з шипшиною вітчизняного та імпортного виробництва. Співвідношення імпортних та вітчизняних засобів становить 25% до 75%. Препарати шипшини найчастіше представлені у вигляді плодів (35%), фіточаїв (25%), сиропів (20%), також є олійні екстракти, таблетки, косметичні засоби. Частка комбінованих препаратів становить 63%, що свідчить про раціональність поєднання плодів шипшини з іншими рослинами для потенціювання фармакологічного ефекту.

Враховуючи високу фармакологічну активність, політерапевтичний вплив та безпечність, плоди шипшини є перспективним джерелом для створення нових лікарських засобів та дієтичних добавок. Визначено основні тенденції просування препаратів шипшини на фармацевтичний ринок, що включають розробку привабливого дизайну упаковки, комунікацію з лікарями та фармацевтами, реалізацію програм соціальної відповідальності брендів.

Висновки. Фармакогностичні дослідження підтверджують значний терапевтичний потенціал шипшини, обумовлений комплексом біологічно активних речовин. Основними групами БАР шипшини, що визначають

фармакологічні ефекти, є вітаміни (аскорбінова кислота, каротиноїди, токоферолі), фенольні сполуки (галова, елагова кислоти, флавоноїди, дубильні речовини), органічні кислоти, полісахариди. Пріоритетними напрямками використання плодів шипшини в медичній практиці є профілактика і лікування гіповітамінозів, застудних захворювань, захворювань печінки, суглобів, сечовивідних шляхів, шлунково-кишкового тракту.

Результати маркетингового аналізу свідчать, що український фармацевтичний ринок має достатній асортимент препаратів і дієтичних добавок з шипшиною. Однак існує потреба в розширенні номенклатури лікарських форм, розробці нових комбінованих препаратів на основі плодів та інших органів шипшини з урахуванням сучасних підходів до стандартизації рослинних субстанцій.

Перспективними є подальші фармакологічні та клінічні дослідження безпечності та ефективності препаратів шипшини, механізмів їх дії для наукового обґрунтування доцільності медичного застосування. Потребують поглибленого фітохімічного вивчення різні органи шипшини (листя, квітки, корені) як додаткові джерела цінних БАР з метою створення інноваційних лікарських засобів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фармацевтична енциклопедія / Гол. ред. В. П. Черних. - К.: "МОРІОН", 2018. - С. 1601-1602.
2. Дубцова Г. Н., Негматуллоєва Р. Н., Бессонов В. В. та ін. Состав и содержание биологически активных веществ в плодах шиповника - Вопросы питания 2021, 81, 6, 84-88.
3. Larsen E., Kharazmi A., Christensen L. P., Christensen S. B. An antiinflammatory galactolipid from rose hip (*Rosa canina*) that inhibits chemotaxis of human peripheral blood neutrophils in vitro - J. Nat. Prod. 2021, Jul., 66(7), 994-995.
4. Christensen R., Bartels E. M., Altman R. D., Astrup A., Bliddal H. Does the hip powder of *Rosa canina* (rosehip) reduce pain in osteoarthritis patients? - a

meta-analysis of randomized controlled trials - *Osteoarthritis Cartilage* 2018, Sep., 16(9), 965-972.

5. Sadeghi H., Hosseinzadeh S., Akbartabar Touri M. et al. Hepatoprotective effect of *Rosa canina* fruit extract against carbon tetrachloride induced hepatotoxicity in rat - *Avicenna J. Phytomed.* 2019, Mar-Apr., 6(2), 181-188.

6. Sadigh-Eteghad S., Tayefi-Nasrabadi H., Aghdam Z. et al. *Rosa canina* L. Fruit Hydro-Alcoholic Extract Effects on Some Immunological and Biochemical Parameters in Rats - *Bioimpacts.* 2020, 1(4), 219-224.

7. Кузнецов Р. А., Алиева М. У., Врубель М. Е. и др. Гастропротективный эффект масла семян шиповника - *Современные наукоемкие технологии* 2019, 12-1, 54-55.

8. Al-Yafeai A., Malarski A., Böhm V. Characterization of carotenoids and vitamin E in *R. rugosa* and *R. canina*: Comparative analysis - *Food Chem.* 2018, Mar 1, 242, 435-442.

9. Changizi Ashtiyani S., Najafi H., Jalalvandi S., Hosseinei F. Protective effects of *Rosa canina* L fruit extracts on renal disturbances induced by reperfusion injury in rats - *Iran. J. Kidney Dis.* 2013, Jul., 7(4), 290-298.

10. Фармацевтична енциклопедія / Гол. ред. ради та автор передмови В. П. Черних. - 2-ге вид., переробл. і допоен. - К.:«МОРІОН», 2010. - 1632 с.

11. Nowak R. Determination of ellagic acid in pseudofruits of some species of roses - *Acta Poloniae Pharmaceutica ñ Drug Research.* 2022. Vol. 63, No. 4. P. 289-292.

TECHNICAL SCIENCES

KINEMATIC FEATURES OF THE WORKING PROCESS THE HIGH-SPEED WORKING BODIES

Balaka Maksym,

Assoc. Prof., Cand. Sc. (Engineering),

Teteryatnik Aleksandr,

Assistant

Didkivskyi Oleh,

Student BMOM-23

Kyiv National University of Construction and Architecture,
Kyiv, Ukraine

Introductions. The efficiency of the use of working bodies of earthmoving machines with increased speeds of interaction with the working environment has been repeatedly proved. This allows you to change the process of soil destruction instead of static to dynamic. In this case, the changes affect the physical features of this process and, accordingly, alter the distribution of energy flows in the soil destruction zone.

Aim. Research of these changes and features of the process of dynamic destruction of soil by high-speed working bodies is an urgent task of the modern machine-building industry.

Materials and methods. As is known, when the interaction of the working environment with the working body of the dynamic action in the load zone occurs stress-strain oscillatory-wave state. It is formed under conditions of impulse application of loads during single chipping of the working environment; the duration of the loads is measured in milliseconds or microseconds. In this case, the soil is considered as a elastic-plastic medium and is characterized by the addiction between the stress and strains, clutch, the angle of internal friction, density, porosity and humidity. The energy transmitted by the working body is distributed in the soil at a

certain rate, which depends on the characteristics specified [1]. Conditions of destruction in the soil are caused by conversion of kinetic energy of dynamic load into residual distortion of soil structure. A mechanism for the development of residual deformities is largely due to the theory of energy propagation in the form of waves of tension. The front wave is considered as a mathematical surface on which there is a rupture of functions characterizing the movement. Movement of the working body (Fig. 1) is characterized by its depth of occurrence in the ground during the load (one impact) Δt or oscillation period, the formation ahead of the working area of residual and resilient deformations, the front which moves at speed U , change the density of soil in this zone and its partial or total destruction, depending on the conditions of load and the properties of the work environment.

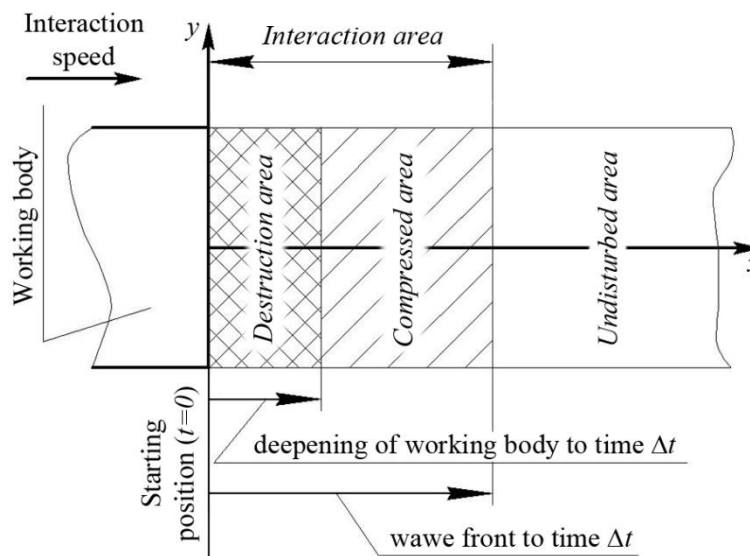

Figure 1. The scheme of interaction of the working body with soil at the speed of interaction more than 2 m/s.

An important feature of this process is the propagation in the depth of the collapsing soil of stresses from the action on the boundary of the array of the cutting element. These stresses, in the form of waves of deformation, propagate in the soil array and cause its particles to perturb in some volume.

Results and discussion. To the nature of the stressed-strained state, except the speed of interaction affects the presence in the working environment of inclusions,

cracks and other surfaces where the disturbances change direction, are reflected; i.e. heterogeneity and fissures are the concentrators of stress. Given this, we can assume that in some points the volume of the crumbling soil, the stresses may be different not only in module, but also in direction, that is, the soil at any given time is under the influence of various deformations: compression, stretching, Shear and Bend. When tested for strength, it is established that the resistance of rocks by one-dimensional compression and stretch, as well as shear and bending can be presented following inequality $\sigma_{cm} > \tau_{3c} > \sigma_{32} > \sigma_p$, where σ_{cm} , τ_{3c} , σ_{32} , σ_p – according of the limit strength of rocks at one-dimensional compression, shear, bend and stretch [1, 2].

Thus, when the workload is high, due to lower values of the tensile strength at the deformation of the shear, bending, and especially, stretching (compared to compression strains), some soil volumes may be the center of destruction, the probability of which increases in the repeated loads of these soil volumes, as well as the superposition of stress from the effect on the ground adjacent cutting elements.

The processes of interaction of the working bodies of digging machines in the development of working environments, which are presented by soils and their intensification, occurs due to impact, vibration, vibro-impact and high-speed latch workload on operating environment [2]. At the same time in the soil in the general case there are complex deformation processes that flow with different transformations of the energy that is transmitted to the soil from the working bodies of soil-destroying machines [3, 4]. When deformations there is a mutual movement of the particles of working environments relative to each other and at the same time the energy spent on deformation turns into thermal and potential energy of new structural formations of soil mass.

The complexity of stressed-strained state, deformation and soil destruction is characterized by three qualitative soil properties: elasticity, plasticity and viscosity. In the rheological modelling, they are represented by Guk, Saint-Venan and Newton models, which are conventionally designated accordingly. When applying the workload on the soils it answer will include in one degree or another all three components. High-speed cutting is a multiple app of impulse workload, and in this

respect the question arises about the fatiguing fracture of the soil, which is another important feature of high-speed cutting process. However, in order for the loaded soil volume to develop fatigue strain, workloads that have multiple repetitions, should be at least its boundary of fatigue. As a result, the question of determining the volume of soil, where tension meet the condition of development of fatigue deformations.

Exploring the process of destruction of rocks at pulse load can be noted that when applying pulse load the tool deepens in the breed, forming in the slaughter of the crater and boundary layer, which is in a plastic state has duplicated the shape of the tool. Ahead of the crater with the ultimate speed is distributed load wave, which enters the corner of the slaughter and fighting off its free surface, causing stretching stress, which leads to destruction. In addition, given that the breed has the least limit of strength in the deformation of the stretching even at a low energy value pulse the intensity of the emerging stresses in pre-stressed and unloading zones when interference the reflected waves from Free surface slaughter almost always exceeds the limit of strength of the material of tension breed. In this connection, local internal cracks are formed, causing local weakening of the strength of the mountain massif and the removal of parts of the breed. The energy of each subsequent impulse is concentrated in the whole smaller volume of the breed, turning into potential energy deformation. Thus, it can be concluded that even at low energy pulse at multiple repetitions of short-term shock loads there is accumulation of residual deformations, that is manifest the tedious properties of the breed: in addition, when The reflection of the waves of load from the angle of the free surface of the slaughter occur stretching tension, which is one of the reasons for the formation of cracks.

The geometric parameters of the working process (such as the depth of cut and the area of contact of the cutting elements with the working medium) are determined differently depending on the technology of the working body. Based on this, we can distinguish two main types of working bodies: peripheral (Fig. 2,*a*) and face. The face working bodies, in turn, are divided into the end working body of the first type (Fig. 2,*b*) and the end working body of the second type (Fig. 2,*c*).

Peripheral working bodies are those in which the working surface with the

collapsing medium is parallel to the axis of rotation of the working body (for example, circular cutters, circular saws). Face working bodies are those in which the working surface with the collapsing medium is perpendicular to the axis of rotation of the working body. At the same time, the feed rate of the face working body of the first type is perpendicular to the axis of its rotation (for example, a cone cutter), and for the end working body of the second type it is parallel to this axis (for example, core drills). It should be noted that the formation of geometric and kinematic parameters of the development of the working environment in the peripheral working bodies and face working bodies of the first type is identical.

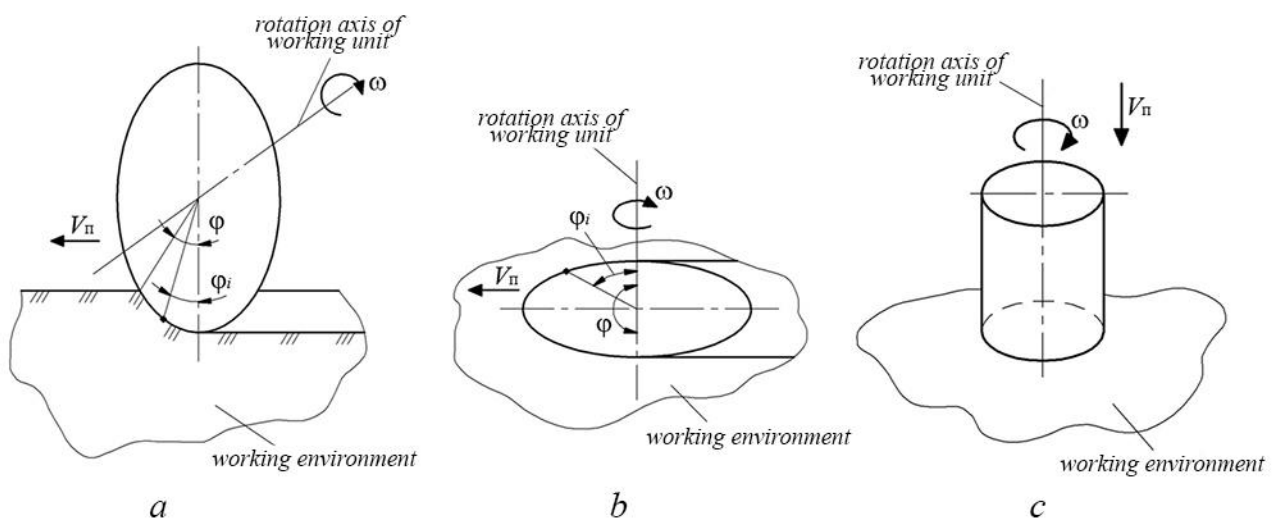

Figure 2. Types of working bodies depending on their location in the face.

The contact area of the cutting element with the working medium in the General case is calculated by the formula $S = bh$, where the b – width of the cutting element, h – the depth of cut.

For each of the three types of working bodies under consideration, the parameter S will differ due to the presence in the expression of a multiplier h , that takes into account the differences in the work of each of the presented types of working bodies. It should be noted that for peripheral working bodies and face working bodies of the second type the parameter b is used as the width of the cutting elements, while for face working bodies of the first type the parameter b determines the thickness of the material removed in one pass of the working body.

The calculation of the depth of cut h takes into account the differences in the technology of the working body and, accordingly, allows you to more accurately calculate its power parameters.

When the cutting element moves along a straight path, the depth of cut h will be a constant value.

For peripheral working bodies and face working bodies of the first type the depth of cutting is variable and for the i -th cutting element will be equal to $h = \frac{\varphi V_{\Pi} \sin \varphi_i}{\omega}$, where the φ – angle of contact of the working body with the working environment; the V_{Π} – speed of delivery of the working body to the working environment; ω – angular speed of rotation of the working body; φ_i – the angle of contact of the working body with the working medium, measured from the entrance of the working body into the face and to the i -th cutting element.

For face working bodies of the second type $h = \frac{2\pi V_{\Pi} \cos(\arctg \frac{V_{\Pi}}{\omega R_i})}{\omega z}$, where the R_i – radius measured from the axis of rotation to the middle of the cutting edge of the i -th cutting element; z – the number of cutting elements in the cutting line (the cutting line consists of elements that have the same parameter R_i).

The obtained dependencies in the future make it possible to calculate the average tangential cutting force and proceed to the determination of energy parameters (cutting power and specific productivity) of the peripheral and end working bodies.

Conclusions. After analyzing the obtained dependences, it should be noted that the technological features of high-speed working bodies have a significant impact on determining the cutting forces of the soil due to the peculiarities of calculations of cutting depth for peripheral and end working bodies. When carrying out engineering calculations of such working bodies it is necessary to use average values of depth of cutting and the area of contact of a cutting element with the working environment.

Promising in further research is the optimization of the design parameters of

the considered working bodies to reduce the energy consumption of the soil destruction process.

REFERENCES

1. Baladinsky V. L., Garkavenko O. M., Kravets S. V., Rusan I. V., Fomin A.V. (1999). *Mashini dlya zemlyanih robit*. Rovno.
2. Balaka M., Gorbatyuk Ie., Mishchuk D., Prystailo M. (2021). Characteristic properties of support surfaces for self-propelled scrapers motion. *Fundamental and applied research in the modern world: Abstracts of the 6th International scientific and practical conference (January 20–22, 2021)*. Boston, USA. 53–58.
3. Teteriatnyk O., Balaka M. (2021). Analiz shliakhiv zabezpechennia enerhonezalezhnosti budivelnoi tekhniky z vykorystanniam vidnovliuvalnykh dzherel enerhii [Analysis of ways to ensure the energy independence of construction equipment using renewable energy sources]. *Girnychi, budivelni, dorozhni ta melioratyvni mashyny [Mining, constructional, road and melioration machines]*, (97), 24–35.
4. Rashkivskyi V., Teteriatnyk O., Balaka M., Fedyshyn B. (2023). Analiz tekhnolohii vidnovlennia pidzemnykh komunikatsii ta shliakhy vyrishennia mozhyvykh uskladnen [Restoration technologies analysis of under-ground pipelines and ways to solve possible complications]. *Girnychi, budivelni, dorozhni ta melioratyvni mashyny [Mining, constructional, road and melioration machines]*, (101), 44–52.

THE SYSTEM OF AUTOMATIC CONTROL OF THE TUBULAR FURNACE

Chyhur I.

Ph.D., docent

Ivano-Frankivsk National Technical

University of Oil and Gas,

Ivano-Frankivsk, Ukraine

Abstract. The introduction of automation in production leads to a significant increase in the main indicators of its efficiency. This refers to increasing the volume of production, improving its quality and reducing the cost price. The development of computer technologies made it possible to create large automated systems capable of managing complex production processes and entire industries.

Keywords: dynamic objects, control, furnace, automation, controller.

Aim. Development of a system of automatic control of a tubular furnace.

Research methods: methods of automatic control theory, simulation modeling, methods of statistical processing.

A wide range of technological installations is used in the oil refining and petrochemical industries. Their purpose may be different, but in terms of automation, they share common characteristics. The most common are control objects with an S-shaped transient characteristic similar to a sigmoid curve. For such objects, it is possible to use common approaches to automation.

One of the examples of objects with an S-shaped transient characteristic is tubular furnaces. They are used for fire heating, evaporation and overheating of liquid and gaseous media, as well as for high-temperature thermotechnological and chemical processes.

Currently, the only criterion for assessing the state of the process is the temperature of the coolant at the exit from the furnace. It is constantly supported at a given level. Therefore, in designed automatic systems, usually only the task of stabilizing this temperature is solved by adjusting the flow of fuel supplied to the

furnace.

However, perturbations affecting the controlled parameter are not taken into account. With a significant delay, they lead to deviations of the temperature of the heat carrier at the exit from the furnace from the set value. Because of this, such systems do not fully solve one of the most important tasks - ensuring high efficiency of the combustion process.

To improve the system, it is suggested:

- Take into account disturbances affecting the temperature of the coolant.
- Introduce a multi-parameter regulation system that would simultaneously optimize several key indicators, such as heat carrier temperature, fuel consumption, and gas drying quality.
- Use modern control methods and algorithms that would ensure the stability and adaptability of the system to changing conditions.

The heat carrier temperature regulation scheme existing at the installation is shown in fig.1.

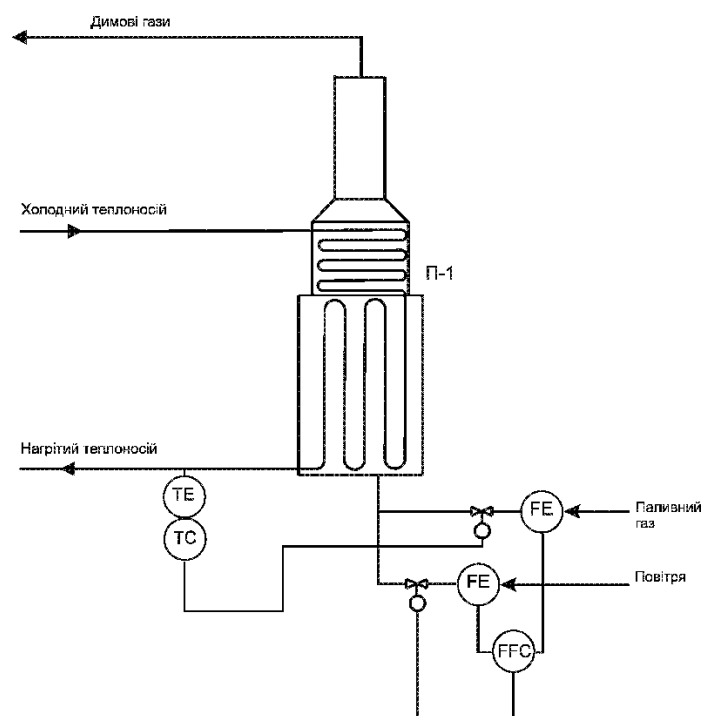

Fig. 1. Single-circuit control system of the coolant temperature

The signal from the temperature sensor installed at the outlet of the furnace is sent to regulator 1, which regulates the outlet temperature of the coolant by changing

the amount of fuel supplied to the furnace. Regulator 2 provides air supply to the burners in a given ratio to fuel consumption.

The disadvantage of this system is a significant delay in the channel "fuel consumption - coolant temperature at the outlet", which negatively affects the quality of regulation. Therefore, with this scheme, it is difficult to ensure the necessary quality of temperature regulation, since the process is characterized by significant deviations of the temperature from the set value and a significant delay.

There is another option for adjusting the temperature of the heat carrier at the exit from the furnace - adjusting the temperature of the flue gases above the transmission back. The scheme of such regulation is shown in fig. 2. The principle of operation of this ACS is similar to the principle of operation of the system shown in Fig. 2.1, except that the sensitive element is installed above the transmission wall of the furnace. Regulation of the output temperature of the coolant is carried out by adjusting the temperature of the flue gases.

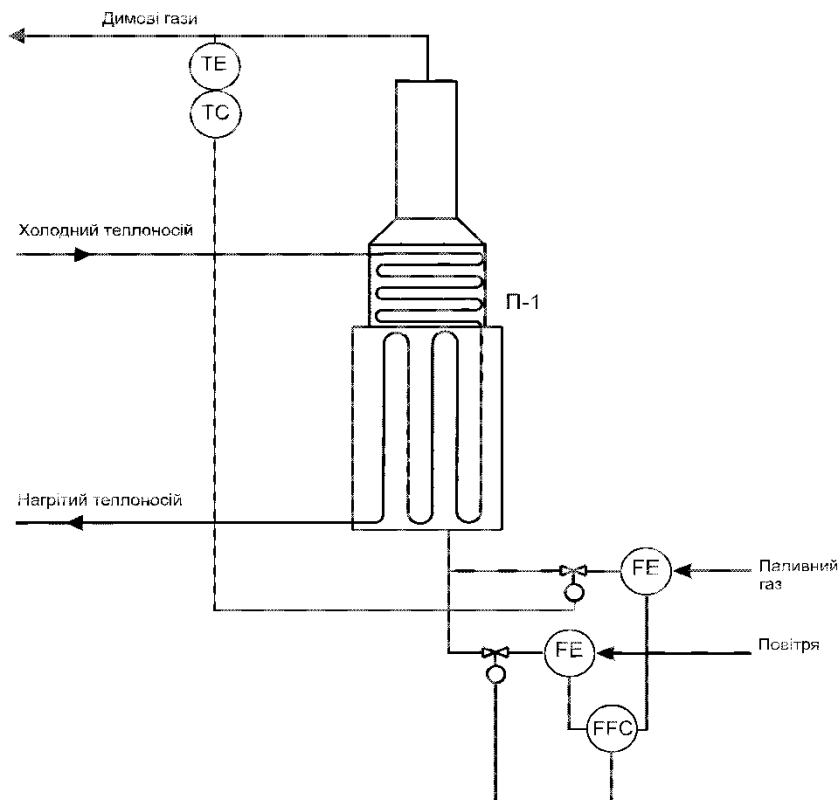

Fig. 2. Control system for flue gas temperature regulation

The disadvantage of this system is that the temperature of the coolant at the outlet of the tube furnace is often in an oscillating mode. On the other hand, this

phenomenon is not observed during output regulation.

Thus, both regulatory schemes have their drawbacks.

Today, cascade ACS are increasingly used, which combine the advantages of single-circuit ACS in terms of flue gases and output. In these systems, the temperature of the flue gases above the transmission wall is regulated with a correction based on the initial temperature of the coolant. Thus, the task of the ASK of tubular furnaces is to maintain the temperature of the coolant at the outlet and the temperature of the flue gases within the limits allowed by the technological regulations.

Compared to single-circuit systems, cascade regulation systems have a number of advantages [1]:

Significantly improved handling of disturbances.

Maintaining the controlled parameter at the specified value with high accuracy, even with a significant delay of the control object.

Fast compensation of disturbances affecting the stabilizing (internal) control circuit, due to which these disturbances do not lead to deviation of the controlled parameter from the set value.

A significant improvement in the quality of regulation in case of disturbances applied to the elements of the control object, which are not covered by the stabilizing circuit, due to the higher natural frequency of the cascade ACS.

Compensation of the change in the transmission coefficient of the internal part of the control object by changing the transmission coefficient of the stabilizing control circuit.

Fig. 3 presents a cascade automatic scheme for regulating the temperature of the coolant T-1 with flue gas temperature correction. Signals from temperature sensors located at the furnace exit and above the transmission wall are fed to regulators 1 and 2, respectively. Regulator 1 is the main one, it maintains the main output value, i.e., the coolant temperature at the furnace exit, at the specified value. Regulator 2 is an auxiliary fast-acting, it corrects the signal of the main regulator depending on the temperature of the flue gases. The signal of the main regulator 1 is

fed to the regulator 2 as an independent task. Regulator 2 compensates for a change in the temperature of the coolant at the outlet of the tube furnace or the temperature of the flue gases by changing the fuel consumption.

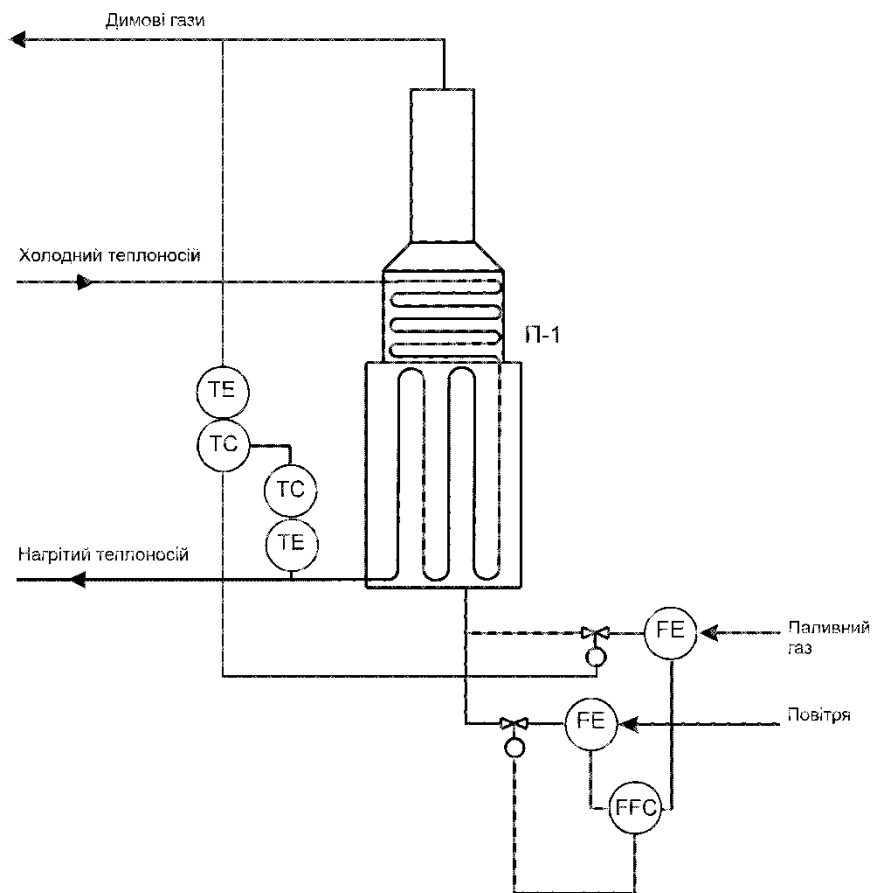

Fig. 3. Cascade control system of heat carrier temperature at the exit of the furnace

This regulation scheme has a number of advantages:

Less inertia of the system. Thanks to cascade regulation, the system reacts to changes in parameters faster, which makes it more resistant to disturbances. Greater accuracy of regulation. A cascade system allows you to achieve a more accurate value of the adjustable parameter, compared to a single-circuit system. Reduction of overshoot. Due to the fact that regulators 1 and 2 interact with each other, the system does not "throw" the value of the regulated parameter beyond the specified range, which guarantees a more stable mode of operation. Small deviation from the set value. Thanks to the combination of two regulators, the system more accurately maintains the set value of the regulated parameter, which improves the quality of

regulation.

Conclusions. In general, the cascade regulation scheme provides more efficient and accurate regulation of the temperature of the coolant, which leads to better performance of the furnace and fuel economy.

REFERENCES

1. Братичак М. М., Технологія нафти та газу: Навч. посібник. / О. Б. Гринишин – Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2002. – 180 с. – 300 пр. – ISBN 966-533-218-9.

2. Бабіченко А. К. Промислові засоби автоматизації [Текст]: навч. посіб.:У 2 ч. / А. К. Бабіченко, В. І. Тошинський, В. С. Михайлов та ін. ; за заг. ред. А. К. Бабіченка. – Харків: НТУ «ХП», 2003. – Ч. 1. Вимірювальні пристрої. – 470 с. : іл. – Бібліогр.: с. 467. – 500 пр. – ISBN 966-593-232-2.

3. Лукінюк М. В. Автоматизація типових технологічних процесів: технологічні об'єкти керування та схеми автоматизації [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за напрямом «Автоматизація і комп'ют.-інтегр. технології / М. В. Лукінюк. – К.: НТУУ «КПІ», 2008. – 236 с. : іл. – Бібліогр.: с. 230–231. – 200 пр. – ISBN 978-966-622-287-2.

4. Продукція «МІКРОЛ» для промислової автоматизації підприємств [Текст]: каталог : розробник і виробник підприємство «МІКРОЛ». – Івано-Франківськ, 2007. – 70 с. – 1000 пр.

PROBLEMATIC ISSUES OF MINING ON THE MOON

Kozis Krystyna

Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher

Osinovyy Gennadiy

PhD, Head of Department

Yuzhnoye State Design Office

Dnipro, Ukraine

Abstract. The project analyzed the results obtained regarding the existing technologies of mining minerals of the Moon, as well as the concept of technologies and equipment for obtaining elements of lunar resources to ensure the functioning of the base and interplanetary flights.

Keywords: development of the Moon, minerals, lunar raw materials, mining technologies.

The study of building and structural materials produced on the Moon is an extremely interesting and relevant area, which is associated with the constant development of space technologies and the desire to explore space. One of the key aspects of this process is the development of methods for obtaining building and structural materials from local lunar resources. This is driven not only by the economic need to reduce the cost of transporting raw materials from Earth, but also by scientific interest in studying lunar geology and chemistry. This paper discusses current approaches and prospects for the use of lunar regolith.

Lunar regolith, consisting of dust, stones and various mineral compositions, is a key resource of the Moon. One of the most promising areas of its use is the production of raw materials directly on the lunar surface.

The establishment of a lunar base requires a large volume of building and structural materials. Since the cost of bringing them from Earth is very high, a key component of lunar exploration is the use of local resources.

Since the lunar surface is a loose layer of crushed rocks (regolith), which is tens of centimeters to tens of meters thick, it is advisable to mine it using the

so-called “open pit” method. An open-pit mining method of extracting minerals from the lunar surface with gradual deepening of the area in the process is called quarrying.

The technology of lunar mining by open-pit mining includes the following stages:

1. Geological exploration. After selecting the site, approving and launching the project, preparatory work is carried out. They include primary surface preparation, its clearing, construction and deployment of elementary and storage lunar facilities.

2. Capital works and opening of the main deposit (stripping). At this stage, the structural components of the lunar pit are arranged - internal and external trenches, mining, technological and transportation equipment is installed.

Open-pit mining should be carried out using different approaches and technologies, depending on the main factors that influence the choice of a particular production and technological process. Depending on the position and shape of the deposits relative to the Moon's surface, mining methods can be divided into

- Surface mining, which involves the complete development of the site and processing of the maximum volume of both regolith, minerals and overburden. The latter are placed in the exhausted space of the open pit;

- deep, in which overburden is removed in descending order in layers;

- upland method, where overburden and minerals are moved from top to bottom, to the depths;

- the upland-depth method is used as a variant of the upland method in very difficult terrain.

According to the criterion of the position of the working area of extraction with minerals, and even the movement of the work front, the following methods can be named

- continuous method - fossils are extracted in horizon deposits or hollow type terrain;

- the deepening method - development of steep and inclined deposits with overburden placed in external dumps;

- mixed, which includes in varying degrees in-depth and continuous methods.

Lunar mining technology can be divided into the following types according to the types of mining and transportation equipment used:

- cyclic technology, the processes of excavation and transportation of lunar minerals are carried out with pauses, which is associated with the peculiarities of the equipment application;

- cyclic-flow technology, where mechanisms of continuous and cyclic action are used. In this case, rock excavation is carried out by machines of cyclic operation - excavators and loaders, and transportation - by continuously operating devices, including conveyors and automatic robotic systems.

- The current technology involves the use of mostly continuous mining machines, such as robotic hydromechanical devices, belt conveyors, and multi-bucket excavators.

Based on the analysis, we propose a technology for the extraction of lunar raw materials using open-pit mining equipment, a surface method, and a continuous method of cyclic-flow technology.

LIST OF REFERENCES

1. M. Pence, America Will Return to the Moon – and Go Beyond, 4 October 2017, <https://www.wsj.com/articles/america-will-return-to-the-moonand-go-beyond-1507158341>, (accessed 15.01.20).

2. Moon village the first stop to Mars: ESA, 28 September 2017, <https://phys.org/news/2017-09-moon-village-mars-esa.html>, (accessed 21.12.19).

3. A. Degtyarev, Y. Lysenko, M. Kaliapin, G. Osinovyy. Lunar Industry and Research Base Concept, GLEX-17-3.3.10, Global Space Exploration Conference, IAF, 2017, 6-8 June.

РОЗРОБЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СОУСУ «БЕШАМЕЛЬ» ДЛЯ ОПЕРАТОРІВ РИНКУ HoReCa

Андрєєва Світлана Сергіївна

к.т.н., доцент

Пивоваров Євген Павлович

д.т.н., професор

Кретов Микола Віталійовч

Цьох Олег Олегович

Студенти

Державний біотехнологічний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Технологічний процес виробництва соусу "Бешамель", заснований на змішуванні молока з жирною борошняною пасеровкою з доведенням до утворення соусу з в'язкою або густою консистенцією. Варіант традиційного соусу "Бешамель" не може бути замінений у європейському ресторані на інші нетрадиційні рецептурні компоненти, так як це є традицією смаку і є обов'язковою та важливою для гурманів, саме смак розтопленого масла та термообробленого борошна з додаванням молока, мускатного горіха, створює правильну базу для жульєнів, лазаньї, мусакі та інших страв з його використанням.

Однак враховуючи не стабільні властивості борошна з розтопленим вершковим маслом на період зберігання або повторне нагрівання, даний традиційний варіант технології може залишатися тільки для ресторанів, де соус готується відразу ж для подачі. Виходячи з цього, нами запропоновано розробити соус "Бешамель" універсального призначення для теплової обробки.

Метою роботи є розробка технології соусу «Бешамель» та її упровадження для HoReCa.

Матеріали та методи Відбір проб для аналізу, а також дослідження фізико-хімічних та органолептичних показників модельних систем та продуктів на їх основі здійснювали за стандартними методиками для харчової продукції з використанням відповідного обладнання.

У роботі використовувалися сучасні комп'ютерні технології: розподільна обчислювальна мережа Internet, пошукові системи Google; табличний процесор Excel XP; проблемно-орієнтований пакет математичних обчислень Statistika.

Результати обговорення. Система HoReCa, являє собою комплекс усіх закладів, які націлені на сервісне обслуговування пов'язане з виробництвом та реалізацією харчування. Аббревіатура HoReCa звучить як готелі, ресторани та кейтеринг. Багато закладів HoReCa, в основному, відносяться до бізнес-системи – франшиза, і для цього передбачають розробку напівфабрикатів високого ступеня готовності.

Закупівля соусів як продукту готового для споживання не є винятком у системі HoReCa. Найчастіше, у закладах швидкого харчування, можна зустріти соуси, які подаються окремо в пластиковій індивідуальній упаковці, де відразу видно, що даний заклад не виробляє цей продукт. Однак, слід враховувати, що і в процесі приготування кулінарної продукції за великими потужностями, у закладах не вистачає тієї корисної площі, на якій можна провести повноцінний технологічний процес виробництва соусу. Так наприклад, багато піцерій замовляють вже готові соусу для піци, і тільки включають їх у процесі формування начинки. Такий варіант є найбільш вигідним для виробника, по-перше йому необхідно виділити лише місце для його зберігання, по-друге, у нього не витрачаються енергоресурси а також додаткові ресурси часу.

Також однією з важливих рис використання н/ф соусів є їх технологічні властивості. Виробник вже точно знає якої консистенції йому потрібен соус для прошарування лазаньї або мусаки, або який консистенції потрібен соус для піци, а головне наскільки він стабільний за високих температурах теплової обробках (запікання). Виходячи з цього, нами вирішено розробити соус "Бешамель", для запікання та різних видів кулінарної продукції. З огляду на попит на популярні страви в Україні найбільш поширеними є:

- мусака (знаменита грецька запіканка з кабачків, фаршу під соусом "Бешамель");
- лазанья (знаменита італійська страва, в якій листи макаронних виробів

прошаровані соусом "Бешамель" та м'ясним фаршем);

– жульєн (французька гаряча закуска, що представляє дрібно порізані гриби, м'ясо птиці або риби або морепродуктів під соусом «Бешамель»).

Таким чином, знаючи популярні страви, нашим завданням є розробити для них універсальний соус, з високими показниками якості.

Соус «бешамель» повинен відповідати технологічним властивостям:

–повинен мати стабільну консистенцію до та після теплової обробки, а саме соус не повинен розшаровуватися на фракції води чи сироватки й загущаючої основи:

–повинен мати однорідний колір, натуральний та приємний молочний аромат та смак;

–тривалий термін зберігання у закритій упаковці від виробника, протягом одного місяця.

Згідно із поставленими завданнями, соуси «Бешамель» повинні мати не тільки різні напрямки в технологічній обробці, але й мати різні молочні смаки: сирний, молочно-вершковий, сметаний. Тому, нами передбачено скомпонувати модельні системи з різних видів молочної сировини. Так для мусаки, потрібний переважний сирний смак, тому тут плануємо використовувати сухе молоко, підсирну молочну сироватку демінералізовану (у якій усунена сіль). Для лазаньї, важливо молочно-вершковий смак, тому тут, пропонуємо використовувати сухе молоко та сухі вершки молочні, а для жульєнів смак повинен мати більш кисло-молочний або сметаний, тому тут комбінуватимемо молочну сироватку суху і для ніжнішого присмаку – сухі вершки. Для всіх видів соусів використовується ароматизатор "Вершкове масло" (рис. 1)

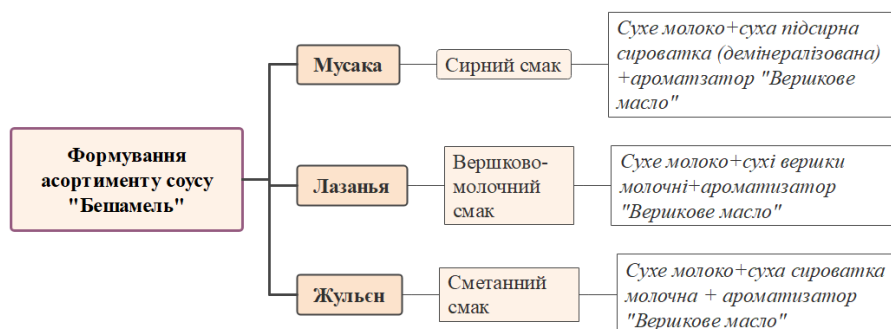

Рис. 1. Принципи формування асортименту соусів «Бешамель»

Для визначення умов термостабільності нами було сформовані МС, за вмістом крохмалю, молочної сировини та ароматично-смакових компонентів (табл. 1).

Таблиця 1

Склад модельних систем для визначення термостабільності

Найменування сировини	Витрати сировини, г (по масі НЕТТО) для МС, що моделюють рецептурний склад соусів для:								
	Мусаки			Лазанї			Жульєну		
Молоко, коров'яче, сухе, незбиране	3,7	3,5	3,0	3,7	3,5	3,0	4,7	4,5	4,0
Сироватка підсирна, суха (демінералізована)	7,0	7,0	7,0	–	–	–	–	–	–
Сироватка молочна, суха	–	–	–	–	–	–	6,0	6,0	6,0
Вершки молочні, сухі	–	–	–	7,0	7,0	7,0	–	–	–
Вода питна	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0
Сіль харчова	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Цукор білий	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Ароматизатор «Вершкове масло»	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Ароматизатор «Сир»	0,05	0,05	0,05	–	–	–	–	–	–
Кислота молочна	–	–	–	–	–	–	0,75	0,75	0,75
Крохмаль кукурудзяний, модифікований	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Камідь ріжкового дерева	0,25	0,5	1,0	0,25	0,5	1,0	0,25	0,5	1,0

Для більш детального визначення термостабільних властивостей камеді ріжкового дерева в складі багатокomпонентних модельних систем наведено на рис. 2.

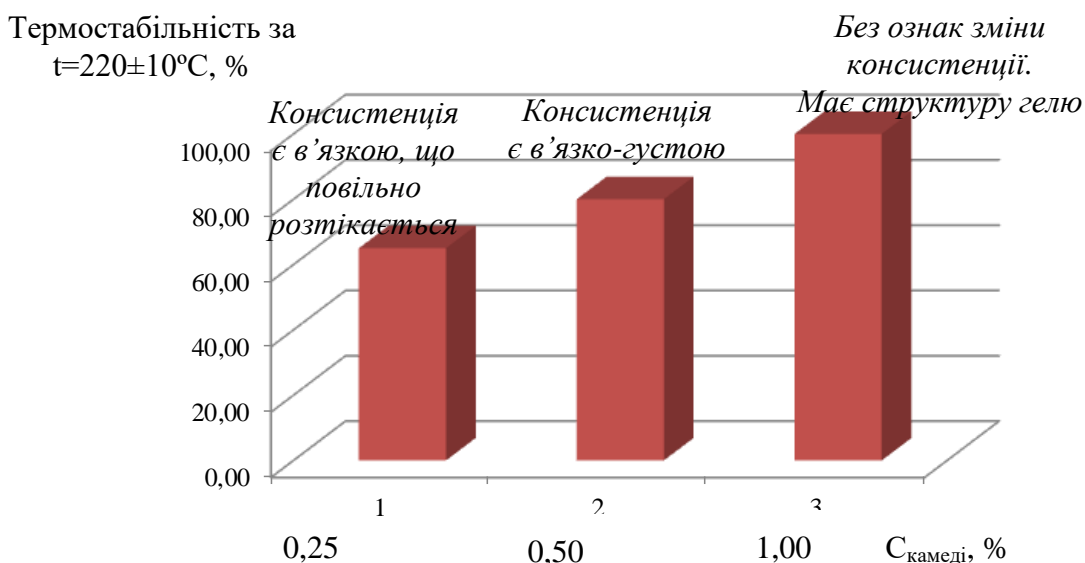

Рис. 2. Дослідження термостабільних властивостей камеді ріжкового дерева в залежності від концентрації.

У ході практичних досліджень, спостерігалось, що за концентрації камеді 0,25%, модельна система набувала в'язкої текстури, на поверхні мусаки, соус плавно розтікався, а за концентрації 0,5%, соус набув структури однорідної в'язкої маси, проте вже за концентрації 1,0%, маса була однорідною, структурованою і мала вигляд желе, яке запікалося з утворенням дуже щільної скоринки. Тому для складання рецептури соусу для виготовлення мусаки, зупиняємось на концентрації 0,5% камеді ріжкового дерева.

Згідно експериментальних даних нами розроблено рецептурний склад (табл. 2), із розрахунком на суху речовину

Таблиця 2

Рецептурний склад соусів «Бешамель» для запікання

Найменування сировини	Масова частка сухих речовин, %	Витрати сировини на 10 кг соусу «Бешамель» для страв:					
		Мусака		Лазанья		Жульєн	
		В натурі	В сухих речовинах	В натурі	В сухих речовинах	В натурі	В сухих речовинах
Молоко, коров'яче, сухе, незбиране	96,0	0,400	0,384	0,400	0,384	0,450	0,432
Сироватка підсирна, суха (демінералізована)	96,0	0,700	0,672	–	–	–	–
Сироватка молочна, суха	96,0	–	–	–	–	0,650	0,624
Вершки молочні, сухі	96,0	–	–	0,700	0,672	–	–
Вода питна	0,0	8,500	0,00	8,500	0,00	8,500	0,00
Сіль харчова	96,5	0,100	0,096	0,100	0,096	0,100	0,096
Цукор білий	99,8	0,150	0,149	0,150	0,149	0,150	0,149
Ароматизатор «Вершкове масло»	0,5	0,050	0,025	0,050	0,025	0,050	0,025
Ароматизатор «Сир»	0,5	0,025	0,012	–	–	–	–
Кислота молочна	40,0	–	–	–	–	–	–
Крохмаль кукурудзяний, модифікований	87,0	0,100	0,087	0,100	0,087	0,100	0,087
Камідь ріжкового дерева	85,0	0,050	0,042	0,025	0,021	0,025	0,021
Сорбат калія	96,0	0,0001	–	0,0001	–	0,0001	–
Разом	–	10,750	1,467	10,600	1,434	10,600	1,434
Вихід	–	10,000	1,452	10,000	1,352	10,000	1,420

Для приготування лазаньї соус розподіляють між шарами лазаньї. Під час розподілу соусу його консистенція повинна бути в'язкою і густою, щоб розподілити соус рівномірно, а під час подачі, соус повинен повільно розтікатися під час нарізки лазаньї. Спостерігаючи за МС нами визначено, що

при вмісті камеді 0,25%, соус в охолодженому стані, мав в'язку та пастоподібну консистенцію, а під час запікання він піддавався розтіканню. При подачі за температури 65...70°C соус мав в'язку консистенцію, яка повільно розтікається між шарами лазаньї і при цьому поєднується з фаршем утворюючи незвичайний смак і текстуру однорідного в'язкого соусу. Для забезпечення тривалого зберігання соусу «Бешамель», за необхідним вводимо консервант – сорбат калію (Е 202) за концентрацією 1 мг на 1 кг.

Висновки. На підставі експериментальних досліджень та технологічних відпрацювань, визначено що для формування структури молочних соусів нами використано молочну сировину у сухому вигляді (молоко сухе, сироватка підсирна, суха демнералізована, сироватка молочна, вершки молочні). Задля досягнення необхідної консистенції та необхідної текстури соусів, використано крохмаль кукурудзяний модифікований в поєднанні із камеддю ріжкового дерева. Так для досягнення щільної структури соусу що не розтікається під час теплової обробки для лазаньї, вміст камеді ріжкової становило 0,05%, для мусаки та жульєну, вміст камеді ріжкового дерева становило 0,025%, з метою одержання більш в'язкої та текучої структури;

НАУКОВІ АВИДО ДЛЯ РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МЕРЕЖІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ НЕ СТАЦІОНАРНОГО ВСЕСВІТУ

Баранов Георгій Леонідович,
доктор технічних наук, професор, професор кафедри
Комісаренко Олена Сергіївна,
кандидат технічних наук, доцент
Національний транспортний університет
Мазур Віктор Сергійович,
магістр з маркетингу заступник директора КАВ “Podolskiy”.
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Актуальність обумовлена тим, що для подальшого розвитку майбутньої Європейської мережі та побудови інноваційних об’єктів логістичної інфраструктури існують не вирішені зараз та поки ще не означені проблеми глобальної ноосфери [12]. Життя цивілізаційного суспільства вимагає подолання недоліків [3-9] існуючих тенденцій: змінювання клімату на всіх континентах геопланети; загроза зростання забруднення; отрути, неутилізованих відходів соціо-технічних виробництв; вичерпання цінної органічної сировини за потреб енергетики при скорочені атомних електростанцій; стрімкого розвитку транспортних високотехнологічних перевезень вантажів, пасажирів, побутових речей за internet замовленнями.

Ці відомі тенденції поки що не змінюються та продовжують руйнування флори, фауни, біорізноманіття екології [10] та підвищення масштабів вірусно-бактеріальних та гормонально-костних захворювань Homo Sapiens. Реальний необхідний шлях відновлення родючості планети Земля залежить від винаходів тип а енергетичних мобільних транспортних засобів (Energy Mobile Vechicle – будь який рухомий носій але на нових принципах класу EMV) [7] без викидів відходів в оточуюче природне середовище.

Ціль роботи/Aim. Метою даної роботи є розробка інноваційних підходів до створення та впровадження енергетичних мобільних транспортних засобів (EMV [7]) для майбутньої європейської логістичної транспортної мережі [8, 9].

Це дослідження спрямоване на подолання екологічних проблем, пов'язаних зі зміною клімату, забрудненням довкілля та вичерпанням цінних ресурсів. Основна увага приділяється розробці нових типів двигунів, які забезпечуватимуть силу тяги для заданих транспортних місій та відповідатимуть високим європейським стандартам.

Необхідні винаходи в галузі машинобудування, яка застосовує автоматизовані комп'ютерні спеціалізовані програмно – апаратні комплекси (ПАК) типу САПР залежать від потоку наукових авторських ідей дієвих об'єктів (Авідо на стадії патентування) інноваційного класу EMV. Конкретні двигуни, як силові машини з власним запасом енергетичних ресурсів, на борту рухомого мобільного носія повинні реалізовувати звичайно нові (поки це не доведено до масового виробництва) процеси для транспортної роботи у оточуючому змінному середовищі.

Відповідно до сумарної маси носія EMV з вантажем його двигун повинен реалізовувати силу тяги для заданого режиму транспортної місії. Для різних типів транспортних засобів Європи (космічних, ракетних, авіаційних, водних-підводних, морських, наземних-підземних, поїздів, спец транспорту та масового приватного) відомі конкретні техніко-економічні показники та динамічні критерії, що систематизовані для традиційних двигунів. Для інноваційних EMV за потреби транспорту також повинні бути, але більш кращі, конкретно придатні, екологічні, економічні критерії та показники за аналогічними європейськими стандартами. Перелік характеристик майбутніх EMV фіксує функціональні характеристики:

- тягу $P=(P, \dot{X}, \ddot{X}, X)$ в заданих режимах експлуатації;
- відносна тяга або імпульс $I_{\text{во}} = I^{\text{Bo}} (X, \dot{Y}, \ddot{Y}, \ddot{Y}) / G^c$, де G^c – витрати нового палива за секунду;
- відносний об'ємний імпульс витрат порцій нового палива за секунду на одиницю тяги;
- потужність двигуна на конкретних режимах витрат палива;
- приємність двигуна на інтервалі розгону його до сталого режиму

роботи;

- інші цільові критеріальні значення особливо при нелінійних залежностях від факторів впливу на транспортні носії настаціонарного Всесвіту.

Зробимо уточнення терміну "нове паливо", який визначає сутність, особливість, специфіку функціонування (СОСФ) цільового джерела енергії. Науці можливо теорія енергетичних явищ відома за різними моделями (квантово-механічні ядерні реакції; хімічні атомно-молекулярні процеси; фізичні резонанси у потокових середовищах з необхідними частотно фазовими та амплітудними коливаннями) наприклад, як гелію явища випромінювання Енергії та плазми у сонячній системі з планетами.

Робота включає застосування автоматизованих комп'ютерних спеціалізованих програмно-апаратних комплексів (ПАК) типу САПР для Авідо забезпечення і ефективного впровадження [10, 11] нових технологій. Дослідження зосереджено на аналізі техніко-економічних показників для різних типів транспортних засобів, таких як авіаційні, водні, наземні та підземні транспорти. Метою є визначення носія енергії двигуна, найбільш ефективних і екологічних параметрів життєвих циклів LC для інноваційних EMV.

Особливий акцент робиться на розробці нових видів палива, які зменшать викиди шкідливих речовин і оптимізують витрати енергоносіїв. Важливим аспектом є дослідження специфіки функціонування (СОСФ) джерел енергії, таких як квантово-механічні ядерні реакції, хімічні атомно-молекулярні процеси та фізичні резонанси у потокових середовищах

Але за патентними вимогами до Авідо практичний винахід для конкретного об'єкта EMV повинен розкривати саме нові (для цілісної системи об'єкта EMV в експлуатаційних умовах прояву нестационарних факторів контактного впливу Всесвіту). Технічні – технологічні – динамічні – потокові взаємовідношення: 1D лінійні; 2D поверхнево-площинні; 3D просторово-об'ємні, що залежать від власних для СДС частотно – фазових та амплітудно часових та невід'ємних неперервних зовнішніх характеристик конкретного

контактного середовища.

Матеріали та методи./Materials and methods. Відомо, що транспорт, [3-5, 8, 9] як основний чинник енергомісних складових економіки провідних держав, суттєво впливає на територіальне розміщення визначальних продуктивних сил [8, 9]. Наприклад, густина мережі у західній Європі більше для автомобільних та залізничних шляхів відповідно 93,2 та 24,8 кв. км, в той же час США мали по аналогії показники 66,5 та 21,9 кв.км. внутрішньо континентальних (різних) транспортних систем. Панєвропейські шляхи N3, N5, N9 на території України мають відповідні числові позначення. Інші характеристики при виборі виду транспорту в розрахунках визначають наприклад, довжину відстані $X = 300\text{км}$, вантажеспроможність $Y = 20\text{т}$, собівартість $Z = 2730\text{ua}$; якість, гнучкість, простоту обслуговування, згідно чинного законодавства [13].

Новим майбутнім (електричні вже поширюються) EMV [7] тому потрібне наукова база занять та онтологічний словник (таблиця1) Авідо з найбільш вагомими для міжнародного бізнесу перевагами над двигунами, що неперервно забруднюють екологію історично привабливих міст життя.

Необхідні транспорту [4-10] дані змінюються під впливом множини факторів.

Таблиця 1

Фрагмент онтологічного словника інтелектуальної інформаційної системи ергатичного моделювання режимів роботи водневих двигунів для майбутніх EMV

Subject	Relation	Property	Help Data
двигун	Оточення середовища	Машина	Транспортна задача
запас, ресурс	Перетворення	Продукція	Вимоги потреби
потенціал	існування	Робота А	Баланси
Р, тиск V, об'єм,	З'єднання,	Температура Ö	технологія
стан	обмеження	Енергія	Термообробка
Продукт	Паливо, горіння	Маса	Рух носія
Газ, факел	Різноманіття, реагування, створення	речовина	Розхідні матеріали

H ₂ водень	Прискорення, утримання	теплота	Майбутні
O ₂ кисень	Формування	Вода H ₂ O	природні
C вуглець	створення	Основна тканина	Ресурси
Параметр	Прискорення	Швидкість	Рух і дій
Процес	утримання	потужність	Реалізація мети
Момент	Формування	характеристика	Часова фіксація
Опис	Речення	Функція	визначення
Знак	Значення	Форма	застосування
Символ сигнал	Позначення	Програма	Ланцюг дієвості
Потік	Течія	Тяга	Породження роботи
Імпульс	посилання	Амплітуда, частота	Розмір та о.в
ланцюг	Чередування	Фаза	Шкала Гц
Режим	Включення	Сила	Розвитку з $\varphi_{(0)}$
Наказ	Відключення	Дія команди	Головний активатор джерело
Напрямок	Спрямування	Траєкторія	У просторі часі
обсяг	Споживання	витрати	Ресурсна обслуга

Сучасний стан такий, що транспорт не має довготривалих інвестицій. Цикл обслуговування та рівень морального і фізичного зношення охоплює не лише рухомі засоби, а також логістичного забезпечення [9] інфраструктури: мости, тунелі, розв'язки, шлюзи, коштовні робочі площадки, парковки, заправки.

Наголос новизни запропонованих технічних (технологічних, економічних, енергетичних, екологічних та інш.) ефективних результатів суттєво відрізняє рішення Авідо без недоліків, негараздів, аварій від відомих традиційно застарілих двигунів транспорту. Специфічний недолік конструктивних знань відомих двигунів зумовлює формування проблеми та її розв'язання для майбутньої транспортної галузі ЄС.

Результати та обговорення / Results and discussion. Сучасний науковий підхід все частіше використовує ергатичний (людино – машинний – Human Mashine interconnection – НМІ [14] метод моделювання СДС та об'єктів невизначеного середовища [2, 10, 11]. Відповідні спеціалісти різних

поліергатичних виробничих організацій (ПЕВО) досягають в умовах НР проблемних задач нові наукові результати, застосував ПАК штучного інтелекту [11-14] та AIR

Висновки./Conclusions. 1. Майбутній розвиток європейської транспортної мережі в епоху подальшої еволюції космічних (орбітальний туризм) пілотуємих місій прискорить, на принципах водородного палива, розробки, освоєння та експлуатації нових двигунів класу EMV. Наука та практика вже має тривалий досвід застосування водороду для конкретної експлуатації двигунів: ЖРД з спец добавками у камеру згорання при тисках 70 ат; ТРД з польотами в атмосферному повітрі з великими швидкостями, а ПВРД коли $V > M$, де числа МАХА; на сприятливих до $\approx < 30$ км висоти польоту. Водородна енергетика вже позначена для Авідо пошуків з різними технологічними особливостями: електротермічного способу розігріву газу; електромагнітного прискорення керованого потоку плазми; гібридного до робочих у потоці іонів компонентів, що керують електростатичними конфігурованими полями.

2. В умовах глобальних ринкових відношень та загострення конкуренції від чисельних науково-соціально-гуманітарних спеціалістів, залежить вирішення конфліктних ситуацій, щодо критеріїв доцільності; конкурентноздатності, прибутковості та безпеки водневих двигунів класу EMV.

3. Природні фізико-хімічні умови існування водневої енергетики та відповідних двигунів також вимагають ретельного узгодження ланцюгових, ієрархічних, просторово-часових перехідних процесів, що разом, починаючи з онтологічних розробок словника та алгебраїчних (логічних та функціональних) правил, обов'язково гарантують безпеку експлуатації та життя біосфери привабливих регіонів ЄС.

ЛІТЕРАТУРА.

1. УСЕ: Універсальний словник-енциклопедія / Голов. ред. ради чл.-кор. НАНУ М. Попович. - 4-те вид., випр. і доп. - Львів: ТЕКА, 2006. - 1432 с.
2. Бідюк П. І. Прогнозування сонячної активності альтернативними

методами / П. І. Бідюк. – Системні дослідження та інформаційні технології, 2018. – № 4. – УДК 007:681.3.06. – ISSN 1681-6048. – DOI: 10.20535/srit.2308-8893.2018.4.10,

3. Green, M. (2024). "Advanced Propulsion Systems for Sustainable Transportation." *Sustainable Transport Review*, 10(2), 89-112.

4. European Commission. (2024). "Climate Change and Transportation." Retrieved from https://www.europa.eu/climatechange_transportation

5. Doe, J., & Roe, J. (2022). "Environmental Impact of Modern Transport Systems." *Environmental Studies*, 11(3), 234-256.

6. Smith, J. (2023). "Innovative Technologies in Transportation." *Journal of Transport Innovation*, 12(4), 123-145.

7. Brown, A. (2024). "Energy Mobile Vehicles: A New Era of Transport." *Energy Journal*, 15(1), 67-89.

8. Дмитриченко, М.Ф., Вікович, А., Самсін, Л. (2017). ****Міжнародні перевезення****. Львів: Видавництво "Львівська Політехніка".

9. Левковець, П.Р. (2020). Закон України "Про транспорт": навчальний посібник. Київ: Видавництво "Право". 256 с.

10. Pave A Modeling of Living System^ Forms Cellto Ecosystem / A. Pave. – New York^ John Wiley & Sons 2012. – 620 p..

11. Згуровський М. З. Принятие решений в сетевых системах с ограниченными ресурсами; моногр. / М. З. Згуровский, А. А. Павлов. – К.:Наук.Думка,2010–57с.,

12. Томашевський, В.М. (2018). Моделювання систем. Київ: Видавнича група "Основа". 384 с.

13. Литвин, В. М., Пасічник, В. В., Яцишин, Ю. В. (2015). Інтелектуальні системи: підручник. Львів: Видавництво "Львівська Політехніка". 472 с.

14. Рассел, С., Норвиг, П. (2016). Искусственный интеллект: Современный подход (2-е издание). Москва: Издательство "Вильямс". 1136 с.

РОЗРОБЛЕННЯ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ТА ЗАСТОСУВАННЯ PR ТЕХНОЛОГІЙ У РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Василенко Олена Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Сиротіна Анастасія Володимирівна,
здобувач IV курсу ОС «Бакалавр»,
Київський університет культури
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Розроблення маркетингових стратегій та застосування PR технологій у ресторанному бізнесі є надзвичайно важливими аспектами успішного функціонування закладу харчування в сучасних умовах високої конкуренції та динамічного розвитку ринку. Ефективна маркетингова стратегія допомагає ресторану вирізнитися серед конкурентів, привернути увагу потенційних клієнтів та побудувати міцні відносини з існуючими відвідувачами. PR технології, в свою чергу, сприяють формуванню позитивного іміджу закладу, підвищенню його впізнаваності та довіри серед цільової аудиторії.

Мета роботи. / Aim. Розглянути сутність, поняття та види PR-заходів та їх вплив на залучення нових клієнтів; дослідити методичні підходи до оцінки ефективності PR-заходів у закладах ресторанного господарства.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Першим кроком у розробленні маркетингових стратегій для ресторану є проведення ґрунтовного аналізу ринку та цільової аудиторії. Необхідно дослідити потреби та очікування потенційних клієнтів, їх демографічні характеристики, смакові уподобання та купівельну спроможність. Також важливо проаналізувати конкурентне середовище, вивчити сильні та слабкі сторони конкурентів, їх маркетингові активності та позиціонування на ринку. На основі отриманих даних можна визначити унікальну ціннісну пропозицію ресторану, яка відрізнятиме його від інших закладів та відповідатиме потребам цільової аудиторії [3].

Наступним кроком є розроблення комплексу маркетингових заходів, які

включають в себе продуктову, цінову, збутову та комунікаційну політику. Продуктова політика передбачає формування привабливого меню, яке задовольнятиме смакові уподобання клієнтів та відповідатиме концепції ресторану. Важливо приділяти увагу якості страв, їх презентації та використанню свіжих інгредієнтів. Регулярне оновлення меню та впровадження сезонних пропозицій допоможуть підтримувати інтерес клієнтів та стимулювати повторні відвідування [2].

Цінова політика ресторану повинна базуватися на аналізі цін конкурентів та купівельної спроможності цільової аудиторії. Необхідно встановити оптимальний рівень цін, який забезпечить прибутковість закладу та водночас буде привабливим для клієнтів [1].

Збутова політика ресторану передбачає вибір оптимальних каналів розподілу та методів обслуговування клієнтів. Окрім традиційного обслуговування в залі, можна розглянути можливість впровадження послуги доставки страв додому або в офіс, що розширить охоплення цільової аудиторії та збільшить обсяги продажів. Також варто приділити увагу розвитку онлайн-присутності ресторану, створивши зручний веб-сайт з можливістю онлайн-бронювання столиків та ознайомлення з меню.

Комунікаційна політика ресторану є ключовим елементом маркетингової стратегії, яка спрямована на побудову ефективних комунікацій з цільовою аудиторією. Важливо розробити привабливий візуальний стиль закладу, який відображатиме його концепцію та атмосферу, розробка логотипу, фірмових кольорів, дизайну інтер'єру та екстер'єру, уніформи персоналу тощо. Консистентне використання фірмового стилю у всіх маркетингових матеріалах та комунікаціях допоможе підвищити впізнаваність бренду та створити міцні асоціації з рестораном у свідомості споживачів [3].

Відповідно до мети дослідження було використано комплекс методів дослідження: теоретичні (аналіз наукової літератури; класифікація, систематизація та узагальнення; аналіз нормативних документів організації), що дозволили розглянути теоретичні засади розробки та реалізації PR-заходів для

закладів ресторанного господарства та виявити особливості їх застосування; емпіричні: діагностичні (анкетування, інтерв'ювання, бесіда); статистичні, графічні, що забезпечили здійснення практичної частини дослідження.

Результати та обговорення./ Results and discussion. Для ефективного просування ресторану необхідно використовувати різноманітні маркетингові інструменти та канали комунікації. Одним з найбільш дієвих методів є цифровий маркетинг, який включає в себе розвиток веб-сайту, оптимізацію для пошукових систем (SEO), контекстну рекламу, активність у соціальних мережах та email-маркетинг. Соціальні мережі, такі як «Facebook», «Instagram» та «Twitter», дозволяють безпосередньо взаємодіяти з цільовою аудиторією, публікувати привабливі фото страв та інтер'єру, анонсувати акції та події, отримувати відгуки та побажання від клієнтів.

Не менш важливим є залучення місцевої спільноти та співпраця з іншими бізнесами. Участь у міських фестивалях, ярмарках, благодійних акціях допоможе підвищити впізнаваність бренду та створити позитивний імідж закладу.

Партнерство з місцевими постачальниками, туристичними агентствами, готелями може привести нових клієнтів та розширити можливості для просування. Наприклад, можна запропонувати спеціальні знижки для гостей партнерських готелів або розмістити рекламні матеріали в їхніх номерах. Також варто приділити увагу традиційним рекламним каналам, таким як зовнішня реклама, листівки, купони та публікації в місцевих ЗМІ. Розміщення привабливої вивіски, яскравого меню у вітрині закладу, поширення флаєрів з акційними пропозиціями в людних місцях — допоможе привернути увагу потенційних відвідувачів [1].

Поєднання цифрових та традиційних маркетингових інструментів, налагодження партнерських зв'язків та активна участь у житті місцевої громади—ключ до успішного просування ресторану та залучення лояльних клієнтів. Не менш важливим є використання традиційних методів просування, таких як зовнішня реклама (білборди, вивіски, брендування транспорту),

друковані матеріали (флаєри, буклети, меню), участь у гастрономічних фестивалях та виставках [2].

Висновки./Conclusions. Особливу роль у маркетингових стратегіях закладів ресторанного бізнесу відіграють PR технології, які спрямовані на формування позитивного іміджу закладу та побудову довірчих відносин з клієнтами та іншими стейкхолдерами. Одним з ефективних PR інструментів є співпраця зі ЗМІ, зокрема, організація прес-заходів, надання коментарів та інтерв'ю, запрошення журналістів на дегустації нових страв або презентації оновленого меню. Позитивні публікації та відгуки у авторитетних виданнях допоможуть підвищити довіру до ресторану та привернути увагу нових клієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голишева Є. О. Інструменти інноваційного маркетингу для підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 32. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-76>.
2. Ігнат'єва І. А. Стратегічний менеджмент: підручник. Київ: Каравела, 2015. 464
3. Цвілій С. М. Маркетинг в готельно-ресторанному господарстві: навчальний посібник. С. М. Цвілій, Т. С. Кукліна, В. М. Зайцева – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. 260 с.

РОЗРОБЛЕННЯ КЕКСІВ ТА ЗДОБНОГО ПЕЧИВА ЗНИЖЕНОЇ ЖИРОМІСТКОСТІ

Дорохович Вікторія Віталіївна

д.т.н., доцент, професор
Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

Вступ. Кекси та здобне користуються значною популярністю у населення України. Однак істотним їх недоліком є висока калорійність, яка значною мірою обумовлюється значним вмістом жирової складової.

Ціль роботи. Розробити рецептурні композиції кексів та здобного печива з зменшеною кількістю жиру.

Матеріали та методи. Застосовано загальноприйнятні методики визначення органолептичних, фізико-хімічних, структурних показників готових виробів та напівфабрикатів.

Результати та обговорення. Зменшити кількість жиру у кексах та здобному печиві можна шляхом застосування сировинних компонентів, що можуть імітувати властивості масла або маргарину та сприяти створенню необхідної структури виробів. Одним з варіантів вирішення цього завдання є застосування продуктів Veneo, що представляють собою інулін та олігофруктозу, різної ступені полімеризації і різного призначення. Ряд продуктів Veneo має здатність замінювати жир у харчових продуктах. Інулін і олігофруктоза стимулюють ріст біфідобактерій, що в свою чергу запобігає розмноженню патогенних мікроорганізмів [1, с. 97-98]. Іншим варіантом зменшення жиромісткості виробів є застосування гелю з насіння чіа. Корисні властивості насіння обумовлено їх складом, який представлений такими елементами: ПНЖК, білки, клітковина, антиоксиданти, вітаміни та мінеральні речовини тощо [2]. В той же час потрібно враховувати, що в самому насінні чіа міститься значна кількість жиру.

Для заміни жирової компоненти у кексі застосовано гель Veneo НРХ, у здобному печиві застосовано гель з насіння чіа.

В базовій рецептурі кексу («Столичний») замінювали від 10 до 50% вершкового масла на гель з BENEО™НРХ. Для виготовлення гелю Veneo НРХ з'єднували з водою у різному співвідношенні. Визначено, що раціональним співвідношенням є 1:2, тривалість набухання 30 хв.

Визначено, що у разі заміни більше 30% вершкового масла гелем з BENEО™НРХ спостерігається різке зменшення об'єму виробу. Якщо прийняти питомий об'єм контрольного зразку кексу за 100%, питомий об'єм кексу з заміною 10% жиру буде 96%, з заміною 30% жиру – 87%, з заміною 40% жиру-70%, з заміною 50% жиру – 57%. Враховуючі це зменшення жиру має бути не більше 25..30%. Розрахунок калорійності показав, що калорійність нового кексу, порівняно з кексом "Столичний", знижено на 13%. З метою зменшення калорійності виробу цукор білий замінено на цукрозамінник лактитол. В такому випадку вдалось зменшити калорійність кексу на 25% [3, с. 190-191]. Крім того, кондитерські вироби з застосуванням низькоглікемічних цукрозамінників можна споживати хворим на цукровий діабет. У виробках для хворих на цукровий діабет застосування різних модифікацій інуліну для зменшення жиромісткості є особливо доцільним. Це пов'язано з тим, що інулін сприяє регулюванню рівню цукру (глюкози) в крові [1, с. 97].

В базовій рецептурі здобного печива («Листики») замінювали від 10 до 50% вершкового масла на гель з насіння чіа. Є дослідження щодо застосування гелю з насіння чіа для зменшення кількості жиру у кексах [4]. В своїх дослідженнях гель виготовляли за різного співвідношення насіння чіа та води. Встановлено, що раціональним співвідношенням є 1:5, тривалість набухання 40...50 хв. За результатами досліджень визначено, що без істотного погіршення органолептичних та структурних показників здобного печива можливо до 30% вершкового масла замінити на гель з насіння чіа. За такого зменшення кількості жиру запропоновано здобне печиво на пшеничному борошні та суміші пшеничного та рисового борошна. Густина тіста для контрольного та

дослідного зразку печива $\sim 1,2 \text{ г/см}^3$. Намочуваність дослідного зразку печива менше за контрольний зразок – 117%. Розрахунок калорійності показав, що калорійність запропонованого, порівняно з кексом "Листики", знижено на 10...12% [5].

Висновки. Зменшення кількості жиру у борошняних кондитерських виробів є перспективним напрямом роботи технологів галузі. Доцільним також є зменшення цукромісткості кондитерських виробів, застосування сировини багатой на фізіологічно-функціональні інгредієнти, розроблення виробів спеціального, дієтичного харчування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Капрельянц Л. В., Петросьянц А. П. Лікувально-профілактичні властивості харчових продуктів та основи дієтології. Одеса: Друк, 2011. – 269с.
2. Насіння чіа. (Електронний ресурс). Режим доступу: <https://healthapple.info/zdorovya-ta-organizm/nasinnya-chia/?amp=1>
3. Дорохович В. В. Наукове обґрунтування і розроблення технологій борошняних кондитерських виробів спеціального дієтичного споживання: дис. ... докт. техн. наук.: спец. 05.18.16 // В. В. Дорохович. – К., 2010. – 307 с.
4. Шидакова-Каменюка О., Болховітіна О., Ніколаєнко Д. Використання гелю насіння чіа в технології кексів зі зниженим вмістом жиру. Прогресивні техніка та технології харчових виробництв ресторанного господарства і торгівлі: зб. наук. пр. ХДУХТ, 2021,1(33), С. 223-234.
5. Дорохович В. В., Михальська Л. В. Застосування насіння чіа та гелю з насіння чіа для наближення нутрієнтного складу печива до складу «ідеального» харчового продукту за макронутрієнтами: зб. наук.пр. НУХТ, 2023, 29 (6), С. 94-102

РОЗРОБЛЕННЯ ВЕБ-ДОДАТКУ ДЛЯ ОПЛАТИ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ ІЗ ЄДИНИМ ВІКНОМ ДОСТУПУ

Заміховська Олена Леонідівна

к.т.н., доцент

Яшан Андрій

студент

Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Ключові слова: платіжні системи, веб-додаток, оплата комунальних послуг, JSON.

Вступ. У сучасному світі, де цифровізація стає необхідністю, а зручність та ефективність є ключовими вимогами до будь-якої сервісної платформи, важливо мати зручні та ефективні інструменти для управління повсякденними завданнями. Одним з таких завдань є оплата комунальних послуг, яка часто може бути складною та часозатратною. Розробка веб-додатку з єдиним вікном доступу для оплати комунальних послуг представляє інноваційну платформу, спрямовану на зручність та ефективність оплати комунальних послуг, що спрощує цей процес. Даний додаток поєднує в собі не лише інтуїтивно зрозумілий інтерфейс для споживачів, але й високу ступінь автоматизації та інтеграції з різноманітними постачальниками послуг, підвищуючи загальну ефективність процесу оплати.

Мета дослідження: розробка веб-додатку для оплати житлово-комунальних послуг, який надає користувачам зручний, ефективний, безпечний та прозорий спосіб оплати, забезпечуючи їм можливість керувати своїми витратами через єдине вікно доступу.

Матеріали та методи дослідження. Технічна документація фреймворку ASP.NET Core та офіційні рекомендації від Microsoft, довідкові матеріали з JSON та його використання в .NET Core. Досліджено декілька case studies

успішних веб-додатків для оплати комунальних послуг, а саме: Київ Цифровий, міський застосунок, який дозволяє отримувати рахунки за комунальні послуги, оплачувати їх та зберігати квитанції оплати в особистому профілі [1], Portmone, популярний сервіс, який пропонує можливість оплати комунальних послуг онлайн з низькою комісією [2] та iPay.ua, інтернет-сервіс, який забезпечує зручну оплату різних комунальних послуг через інтернет [3]. Ці платформи дозволяють користувачам ефективно управляти своїми платежами та спрощують процес оплати комунальних послуг.

При вирішенні поставлених завдань було використано літературний огляд сучасних підходів до розроблення веб-додатків для оплати комунальних послуг, а також аналіз існуючих систем оплати. Досліджено потреби користувачів та їхніх вимог до зручності та функціональності веб-додатку. Аналіз вимог до системи, включаючи функціональні та нефункціональні вимоги. Порівняльний аналіз, теоретичні знання та практичні надбання в галузі проектування інформаційних систем, розробки баз даних та програмного забезпечення. Моніторинг та аналіз використання веб-додатку для оптимізації продуктивності та користувацького досвіду.

Результати та обговорення. У дослідженні представлено веб-застосунок, який трансформує процес оплати комунальних послуг, надаючи користувачам інтуїтивно зрозумілий інтерфейс та автоматизовані сценарії взаємодії.

Розглянуто ключові аспекти розроблення веб-додатку, включаючи архітектурні рішення, безпеку даних, інтеграцію з платіжними системами та відповідність стандартам безпеки. Результати дослідження та реалізації даного веб-додатку вказують на його потенціал у полегшенні оплати комунальних послуг та покращенні взаємодії між споживачами та постачальниками послуг.

Визначено основні характеристики системи:

- єдиний інтерфейс користувача: веб-додаток надає єдиний точку входу для всіх користувачів, незалежно від їх ролей, будь то покупець чи адміністратор;

- інтеграція з базою даних: система використовує реляційну базу даних для зберігання інформації про користувачів, їхні ролі, особові рахунки, борги, оплати, адреси та сервіси;

- безпека та конфіденційність: всі персональні дані, включаючи ПІБ та номери телефонів, захищені відповідними механізмами шифрування та контролю доступу.

Визначено переваги використання розробленого веб-додатку для користувачів, а саме:

- зручність: користувачі можуть легко керувати своїми особовими рахунками, переглядати борги та здійснювати оплату в одному місці;

- ефективність: автоматизація процесу оплати зменшує кількість помилок та затрат часу;

- доступність: веб-додаток доступний з будь-якого пристрою з підключенням до інтернету, що робить оплату комунальних послуг можливою в будь-який час і з будь-якого місця.

Для розробки було обрано фреймворк ASP.NET Core, який є відкритим і крос-платформним рішенням від Microsoft що дозволяє створювати сучасні веб-застосунки та API, код формату JSON (JavaScript Object Notation) часто використовується для налаштування проектів, що базуються на платформі .NET Core, зокрема для веб-додатків.

Особливості та переваги ASP.NET Core для розроблення веб-додатку наступні:

- висока продуктивність: ASP.NET Core оптимізований для високої продуктивності, що є критично важливим для обробки транзакцій оплати комунальних послуг;

- безпека: фреймворк надає вбудовані можливості безпеки, які можуть допомогти захистити дані користувачів та транзакції;

- модульність та гнучкість: ASP.NET Core дозволяє розробникам використовувати тільки ті компоненти, які необхідні для їхнього додатку, що

сприяє створенню легких та ефективних систем;

- підтримка контейнерів: ASP.NET Core легко інтегрується контейнерами, такими як Docker, що спрощує розгортання та масштабування додатку;

- крос-платформенність: Додатки, створені на ASP.NET Core, можуть працювати на різних операційних системах, таких як Windows, Linux та macOS.

Використання ASP.NET Core для розроблення веб-додатку для оплати комунальних послуг із єдиним вікном доступу надає розробникам потужний інструментарій для створення надійних, безпечних та легко масштабованих рішень, які можуть задовольнити потреби сучасних користувачів та бізнесу.

В дослідженні зосереджено увагу на важливості архітектурних рішень, які покладено в основі додатку, забезпечуючи надійність та масштабованість системи. Особлива увага приділяється захисту даних користувачів, їх конфіденційності та інтеграції з платіжними системами, що відповідають найвищим стандартам безпеки.

Веб-додаток включає кілька ключових сценаріїв, які забезпечують плавність та ефективність користувацького досвіду:

- сценарій реєстрації: нові користувачі можуть легко створити обліковий запис, заповнивши необхідні поля та верифікувавши свою ідентичність;

- сценарій входу в систему: забезпечує безпечний доступ до особистого кабінету, де користувачі можуть керувати своїми рахунками та послугами;

- сценарій оплати: дозволяє користувачам виконувати оплату комунальних послуг, використовуючи різноманітні платіжні методи та переглядати історію транзакцій.

Кожен з сценаріїв розроблений з урахуванням зручності користувачів та інтеграції з різними системами постачальників послуг. Діаграма сценаріїв відображає потоки даних та взаємодії, що є фундаментальними для забезпечення надійності та безпеки веб-додатку (рис. 1).

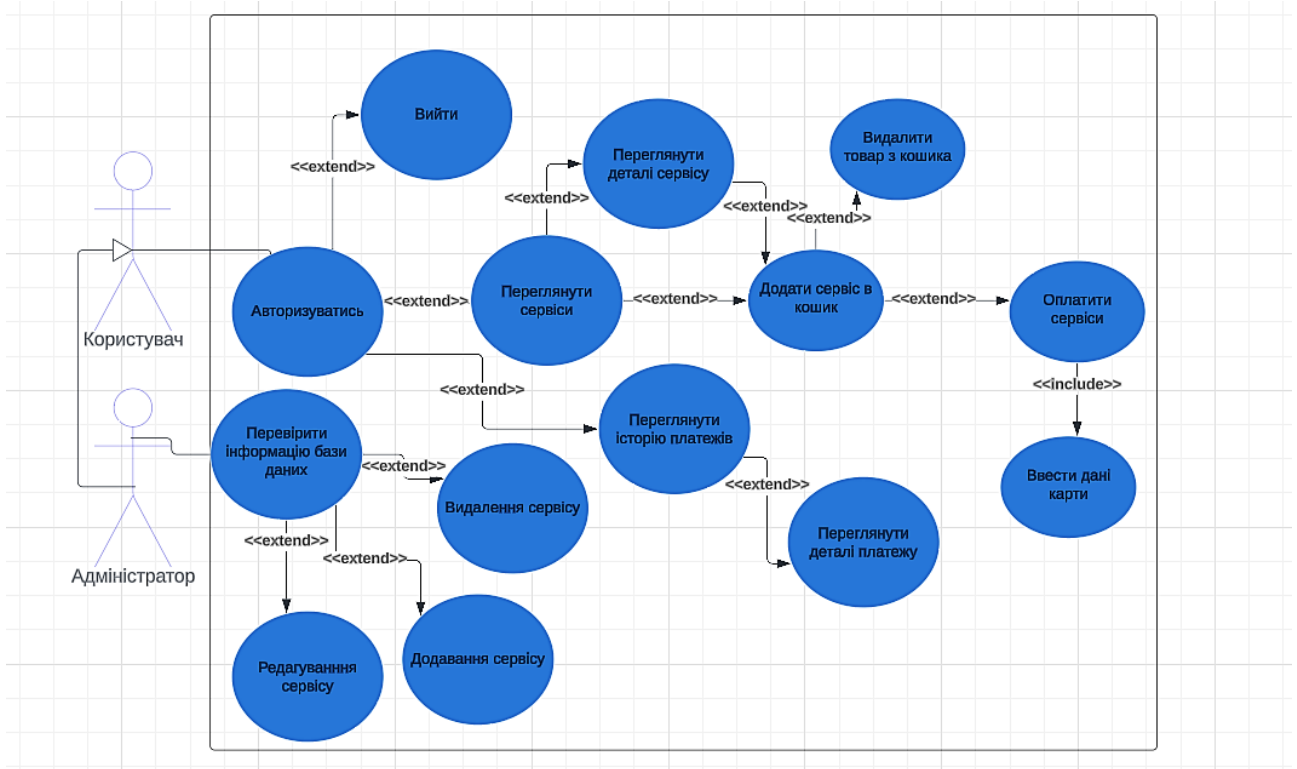

Рис. 1 Архітектура веб-застосунку системи оплати комунальних послуг

Результати дослідження підтверджують, що розроблений веб-додаток має значний потенціал для спрощення процедури оплати комунальних послуг, а також для покращення взаємодії між споживачами та постачальниками. Завдяки використанню ASP.NET Core, веб-додаток вирізняється високою продуктивністю та гнучкістю, що дозволяє легко адаптуватися до змінних потреб користувачів та ринку. Підтримка контейнерів, таких як Docker, та можливість роботи на різних операційних системах робить його ідеальним рішенням для сучасного цифрового світу.

Висновки. Розроблений веб-додаток є важливим кроком у напрямку цифровізації процесів оплати комунальних послуг, пропонуючи користувачам не лише зручність та ефективність, але й простий та безпечний спосіб взаємодії з комунальними системами, а також високий рівень надійності. Це сприяє підвищенню ефективності та прозорості процесів. Такий підхід має потенціал стати новим стандартом у сфері комунальних платежів, відкриваючи шлях до більш інтегрованого та користувацьки орієнтованого майбутнього. Дане

дослідження підкреслює значення користувацького досвіду та автоматизації у створенні ефективних цифрових рішень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Застосунок Київ Цифровий додав сервіс для оплати комунальних послуг у столиці. Сайт Офіційний портал Києва. URL: <http://surl.li/uawxl>, (Дата звернення: 30.05.2024 р.)

2. Анастасія Дячкіна: Як оплатити комунальні послуги з найменшою комісією: банк, сервіси чи спеціальні платформи. Сайт Економічна правда, URL: <http://surl.li/uawyub>, (Дата звернення: 30.05.2024 р.).

3. У КМДА представили мобільний додаток для оплати житлово-комунальних послуг. Сайт Фокус. URL: <http://surl.li/uawuyq>, (Дата звернення: 30.05.2024 р.).

ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕРАТОРНОГО ГАЗУ ДЛЯ СУШКИ ЛИВАРНИХ ФОРМ

**Конончук Сергій Васильович,
Пукалов Віктор Вікторович,**
доценти, кандидати технічних наук,
Центральноукраїнський національний технічний університет,
м. Кропивницький, Україна

Вступ. Високотехнологічні галузі машинобудування потребують виготовлення якісних виробів складної конфігурації із сучасних сплавів із заданим хімічним складом та механічними властивостями. Необхідність здешевлення енергії є однією з найбільших проблем та задач, що стоять перед людством. Протягом останніх декількох років сформувався напрям, суть якого полягає у створенні автономних систем електроживлення з різноманітними традиційними і не традиційними джерелами енергії.

В ливарному виробництві газогенератори можна використовувати для одержання газу, який в подальшому буде використовуватись для сушки форм і стержнів. При продуванні формувальної суміші вуглекислим газом CO_2 , який утворюється при спалюванні генераторного газу між вуглекислим газом і рідким склом йде хімічна реакція, в результаті якої форма або стержень набувають необхідної міцності.

Мета роботи. Обґрунтувати доцільність використання генераторного газу в ливарному виробництві на основі дослідження взаємозв'язку між його основними параметрами.

Матеріали та методи. Для отримання генераторного газу в газогенераторі прямої дії [1] використовується коксовий бій. Інтенсифікація процесу газифікації коксового дріб'язку здійснюється на основі досліджень термодинамічних характеристик хімічних реакцій.

Результати та обговорення. В ливарних цехах для плавки сірого чавуну в якості плавильних агрегатів використовуються вагранки. В якості палива у ваграночному процесі застосовують ливарний кокс КЛ – 1. Перед подачею в піч

весь кокс просіюють в грохотах, при цьому утворюється до 20% коксового дріб'язку. Оскільки для використання у вагранці він не придатний, виникає необхідність його альтернативного використання. Коксовий дріб'язок має високий вміст вуглецю (до 83%), високу реакційну здатність завдяки великій площі реакційної поверхні, високу теплотворність (більше 35 МДж/кг). Завдяки цим перевагам його доцільно застосовувати в якості палива в газогенераторному процесі.

Незважаючи на відомі досягнення в експлуатаванні та конструюванні газогенераторів залишається актуальним питання встановлення взаємозв'язку між параметрами газогенераторного процесу, які потребують додаткових досліджень.

Для вирішення задач прогнозування і оптимізації газогенераторного процесу на основі дослідження взаємозв'язку між його параметрами а також розрахунку матеріального і теплового балансів газогенератора на основі закономірностей тепло- і масообміну було розроблено методику математичного моделювання процесу [2].

Для дослідження термодинамічних характеристик хімічних реакцій які відбуваються в окремих зонах газогенератора на кафедрі матеріалознавства та ливарного виробництва була розроблена комп'ютерна програма REAGENT [3, 4]. На основі результатів термодинамічних розрахунків описано вплив вхідних параметрів на інтенсивність процесу газифікації та розроблено рекомендації щодо використання підігрітого дуття, та дуття, збагаченого киснем.

Для уточнення параметрів математичної моделі газогенераторного процесу, розрахунку матеріального і теплового балансів було розроблено лабораторну установку [5].

Висновки. Для досягнення поставленої мети існуючі конструкції газогенераторів, обґрунтовано доцільність використання газогенераторів в ливарному виробництві для сушки форм і стержнів, розроблено оригінальну конструкцію газогенератора та лабораторної установки для дослідження

взаємозв'язку між основними параметрами процесу газифікації, розроблено алгоритм розрахунку та розраховано термодинамічні характеристики основних реакцій газогенераторного процесу, за результатами розрахунків розроблено рекомендації по удосконаленню роботи газогенератора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Газогенератор. Веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Газогенератор> (дата звернення: 09.06.2024).
2. Конончук С. В. Принципи побудови математичної моделі газогенераторного процесу / С. В. Конончук, О. В. Скрипник, В. В. Свяцький // Центральнoукраїнський науковий вісник: Технічні науки, вип. 1(32). – 2019 р. – с. 131-137.
3. Програма розрахунку термодинамічних характеристик реакцій газогенераторного процесу / С. В. Конончук та ін Проблеми енергоефективності та автоматизації в промисловості та сільському господарстві”: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., жовтень 2015 р. Кіровоград. С. 47-50.
4. С. В. Конончук, В. В. Пукалов. Термодинамічні характеристики безкисневого газогенераторного процесу. «Литво-2015»: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф., 26 – 28 травня 2015 р. Запоріжжя. С. 135-138.
5. Експериментальна установка для дослідження взаємозв'язку між параметрами газогенераторного процесу / В. І. Кравченко та ін. Проблеми енергоефективності та автоматизації в промисловості та сільському господарстві: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., жовтень 2015 р. Кіровоград. С. 50-52.

РОЗРОБЛЕННЯ МОБІЛЬНОГО ЗАСТОСУНКУ ДЛЯ РОЗУМНОГО БУДИНКУ «SMARTHOME»

**Котов Віталій Володимирович,
Середюк Василь Ярославович,**

Студенти
Херсонський національний технічний університет
м. Хмельницький, Україна

Вступ. Мобільний застосунок призначено для віддаленого контролю температури, вологості та сухості в приміщенні за допомогою мобільного пристрою. За допомогою мобільного застосунку можна отримати (на вибір користувача) електронні або текстові повідомлення, коли датчик виявить відхилення від нормативних показників температури та вологості. Також можна встановити певні значення температури, вологості або рівня води, при досягненні яких користувач буде отримувати сповіщення.

Мобільний застосунок дозволяє встановити місцезнаходження (наприклад, ванна кімната) датчика та встановити зображення для конкретного розташування.

Мета роботи. Метою роботи є розроблення мобільного застосунку для розумного будинку «SMARTHOME».

Матеріали та методи. Можна виділити такі вісім основних етапів для розробки програми для розумного будинку [1]:

1. Розробка плану. Перший крок до розробки мобільного застосунку-дізнатися плюси та мінуси розумного домашнього застосунку, з якими можна зіткнутися. Таким чином, в подальшому розробник буде слідувати заздалегідь підготовленому шляху розробки програми для розумного будинку і не пропустить жодного важливого моменту. Він знатимете про ризики та повороти, які можуть зустрітися на шляху розробки.

2. Доопрацювання важливих функцій. Другим важливим кроком є доопрацювання важливих функцій, які необхідно включити до програми для розумного будинку. На цьому етапі також валиво виділити функції

конкурентного ринку, які потрібно включити до застосунку для розумного будинку, щоб він виділявся серед множини застосунків на ринку.

3. Підтвердити режим підключення. Режим підключення повинен враховувати режим підключення програми для розумного будинку до інтелектуальних пристроїв, щоб він міг працювати ефективно. Існує кілька варіантів підключення смарт-програми, але смарт-застосунок повинен мати можливість підключатися за допомогою:

1) Wi-Fi/стільникові дані - більшість інтелектуальних пристроїв зараз сумісні з даними типу Wi-Fi. Тим не менш, це може значно скоротити час автономної роботи та швидкість роботи смарт-пристрою. Але його широка доступність показує, що інтелектуальна програма повинна мати можливість підключати пристрої через Wi-Fi та стільникові дані.

2) Bluetooth - на відміну від Wi-Fi, підключення Bluetooth потребує меншої витрати заряду акумулятора. Він був розроблений для легшого підключення інтелектуальних пристроїв до програми для розумного будинку через Bluetooth.

4. Керування типом сховища. Застосунок для розумного будинку повинен враховувати, як він керуватиме зберіганням даних і де це робитиметься. Найбільш поширеним варіантом у цьому відношенні є або хмарне сховище, ідеальне сховище для додатків розумного будинку, або локальне сховище даних, якщо хмарне сховище недоступне.

5. Розробка зручного дизайну. Програма для розумного будинку повинна мати стильний та зручний дизайн даних у порівнянні з іншими продуктами, що конкурують на ринку.

6. Безпека. Застосунок для розумного будинку повинен відповідати всім параметрам безпеки, оскільки він контролює дані всього будинку та дані на основних інтелектуальних пристроях. Якщо є пролом у системі безпеки, зловмисники можуть отримати доступ до даних та дому. Таким чином, при розробці програми для розумного будинку треба зробити безпеку пріоритетом та забезпечити безпеку своїх даних.

Для функціонування мобільного застосунку необхідні такі пристрої: шлюз сповіщень, Bluetooth датчики вологості та температури, високошвидкісний Інтернет. Мобільний застосунок можна використовувати в таких цілях: моніторинг житлового простору; контроль температури житлового простору, контроль вологості житлового простору, виявлення витоків води, виявлення цвілі, спричиненої вологістю.

Для роботи мобільний застосунок використовує Bluetooth Low Energy (BLE). За допомогою зв'язку BLE, можна здійснити до 3 загальних операцій BLE [2]:

1. Запис: клієнт (програма) записує кілька байтів у характеристику або дескриптор на сервері (пристрої BLE). Прошивка сервера обробляє запис і виконує деякі операції на стороні сервера у відповідь на це. Наприклад, розумний термостат може мати характеристику, яка змінює цільову температуру під час запису.

2. Читання: клієнт (програма) зчитує значення характеристики або дескриптора на сервері (пристрої BLE) та інтерпретує його на основі протоколу, який було встановлено заздалегідь. Розумний термостат може мати характеристику, значення якої відображає поточну цільову температуру.

3. Повідомлення: клієнт (програма) підписується на характеристику для сповіщень або індикацій і отримує повідомлення від сервера, коли значення характеристики змінюється. Розумний термостат може мати функцію сповіщення, яка повідомлятиме про зміни температури навколишнього середовища.

В таблиці 1 подано основні класи Android BLE API, які було використано для розроблення мобільного застосунку [2-4].

Таблиця 1

Класи Android BLE API

Клас	Призначення
BluetoothAdapter	Апаратне забезпечення Bluetooth пристрою Android. Екземпляр цього класу надається класом BluetoothManager. BluetoothAdapter надає інформацію про

	стан увімкнення/вимкнення апаратного забезпечення Bluetooth, дозволяє запитувати пристрої Bluetooth, підключені до Android, а також надає можливість запуску сканування BLE.
BluetoothLeScanner	Клас, що наданий класом BluetoothAdapter, дозволяє запуску сканування BLE. ACCESS_COARSE_LOCATION або ACCESS_FINE_LOCATION потрібний для сканування BLE, починаючи з Android M (6.0) і вище, тоді як ACCESS_FINE_LOCATION потрібен для Android 10 і вище.
ScanFilter	Дозволяє звузити результати сканування, щоб націлитись на конкретні пристрої, які потрібно знайти під час сканування BLE. Типовим випадком використання програм є фільтрація результатів сканування BLE на основі UUID рекламаних служб BLE-пристроїв.
BluetoothDevice	Представляє фізичний пристрій Bluetooth (не конкретно BLE), до якого програма може підключатися. Основна інформація, яку надає цей клас, включає: назву пристрою, якщо вона доступна, MAC-адресу пристрою та поточний стан зв'язку пристрою.

Для роботи з BLE в Android було оголошено такі дозволи у файлі AndroidManifest.xml [4]:

```

<uses-permission android:name="android.permission.BLUETOOTH"
    android:maxSdkVersion="30" />
<uses-permission
    android:name="android.permission.BLUETOOTH_ADMIN"
    android:maxSdkVersion="30" />
<uses-permission
    android:name="android.permission.ACCESS_COARSE_LOCATION"
    android:maxSdkVersion="30" />
<uses-permission
    android:name="android.permission.ACCESS_FINE_LOCATION"
    android:maxSdkVersion="30" />
<uses-permission android:name="android.permission.BLUETOOTH_SCAN"
    android:usesPermissionFlags="neverForLocation"

```

```
tools:targetApi="s" />
```

```
<uses-permission
```

```
android:name="android.permission.BLUETOOTH_CONNECT" />
```

Процес налаштування підключення програми BLE складається з таких кроків [4]:

1. Виконання сканування BLE із додатковою фільтрацією результатів сканування.

2. Отримання об'єкту `ScanResult`.

3. Виклик методу `getDevice()` об'єкта `ScanResult`, щоб отримати об'єкт `BluetoothDevice`.

4. Виклик методу `connectGatt()` об'єкта `BluetoothDevice`, щоб ініціювати з'єднання BLE.

Початок сканування BLE на Android здійснюється за допомогою класу `BluetoothLeScanner` на основі:

1. UUID послуг.

2. Сервісних даних для послуг.

3. Назви BLE пристрою.

4. MAC-адреси BLE-пристрою.

5. Додаткових даних виробника.

```
BluetoothAdapter adapter = BluetoothAdapter.getDefaultAdapter();
```

```
BluetoothLeScanner scanner = adapter.getBluetoothLeScanner();
```

```
if (scanner != null) {
```

```
    scanner.startScan(filters, scanSettings, scanCallback);
```

```
    ...
```

```
} else {
```

```
    ...
```

```
}
```

Сканер намагається знайти пристрої відповідно до налаштувань `filters` і `scanSettings`, при виявленні пристрою викликається `scanCallback`:

```
private final ScanCallback scanCallback = new ScanCallback() {
```

```

@Override
public void onScanResult(int callbackType, ScanResult result) {
    BluetoothDevice device = result.getDevice();
}
@Override
public void onBatchScanResults(List<ScanResult> results) {
}
@Override
public void onScanFailed(int errorCode) {
}
};

```

В результаті сканування було отримано екземпляр `ScanResult`, в якому є об'єкт `BluetoothDevice`, його використано для підключення до пристрою.

Результати та обговорення. Розумний будинок - автоматизує рутинні домашні дії. Його робота залежить від таких постійно працюючих Bluetooth - датчиків: датчиків температури та вологості, датчиків освітленості, датчиків руху, датчиків протікання води, датчиків відкриття вікон та дверей, датчиків диму та чадного газу. В роботі було розглянуто роботу з Bluetooth датчиками для розумного будинку.

Висновки. Розглянуто основні етапи розробки програми для розумного будинку. Описано основні класи Android BLE API, які було використано для розроблення мобільного застосунку. Описано процес налаштування підключення програми BLE.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Branko Dvoršak, Juraj Havelka, Elena Mainardi, Hrvoje Pandžić, Tea Selič, Mario Tretinjak. Smart Home Systems. URL: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/Fproject-result-content/4df4e928-8958-4552-80da-146977e666b9/Smart_Home_systems_FINAL.pdf (дата звернення 30.05.2024)

2. The Ultimate Guide to Android Bluetooth Low Energy. URL: <https://punchthrough.com/android-ble-guide/>(дата звернення 30.05.2024)

3. ScanResult. URL: <https://developer.android.com/reference/android/net/wifi/ScanResult> (дата звернення 30.05.2024)

4. Bluetooth Document. URL: <https://www.bluetooth.com/specifications/assigned-numbers/> (дата звернення 30.05.2024)

ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАФІЧНОГО ІНТЕРФЕЙСУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СОРТУВАЛЬНИМ ЦЕНТРОМ

Ложечніков Вадим Феліксович,

доцент

Трофімов Нікіта Андрійович,

Студент

Національний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. В даній статті розглянуто дослідження, графічного інтерфейсу автоматизованої системи управління сортувальним центром з метою виявлення недоліків та можливостей для поліпшення ефективності підприємства.

Ціль роботи./Aim. Метою дослідження є створення макету системи графічного інтерфейсу автоматизованої системи управління сортувальним центром, яким можна буде користуватися при проектуванні підприємства. Модель має невеликий обсяг, реальні макети розробляються декількома художниками або студіями.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження структури та архітектури системи управління сортувальним центром складається з наступних аспектів:

- Вивчення конвеєрів та їх властивостей, таких як ціна, надійність, тип предметів транспортування, витривалість, безпека.
- Дослідження різних структур та архітектур системи сортувального центру, їх переваг та недоліків, а також можливостей для їх оптимізації та покращення ефективності.
- Аналіз прикладів реалізації різних структур та архітектур на прикладі підприємств різного масштабу та галузей, для з'ясування їх ефективності та можливостей застосування.
- Розгляд питань безпеки мереж та їх захисту від зовнішніх загроз, а

також внутрішніх загроз, таких як пожежа або диверсійні дії.

– Вивчення технологій та методів, що використовуються для оптимізації та покращення ефективності сортувального центру.

– Формулювання рекомендацій з покращення ефективності системи на основі оптимальних структур та архітектур, що досліджувалися в роботі.

Дослідження структури та архітектури системи сортувального центру вимагає комплексного підходу та глибокого аналізу всіх аспектів діяльності центру. Це дозволить створити ефективну, надійну та економічно вигідну систему, що відповідатиме вимогам та цілям підприємства.

Структура графчного інтерфейсу системи сортувального центру складається:

- Вхідні зони - це місця, де отримують посилки та товари для сортування. Вони в свою чергу поділяються на: розвантажувальні зони та зони попередньої обробки;

- Конвеєрні системи - забезпечують переміщення посилок по центру. Вони можуть бути механічними або автоматизованими. Основний конвеєр та боковий конвеєр.

- Сортувальне обладнання – це обладнання для автоматизованого або ручного сортування.

- Зони зберігання - зони для тимчасового зберігання посилок перед відправкою.

- Вихідні зони – місця відправки посилок.

Окремо слід зазначити інформаційні системи та підтримку та обслуговування. Ці дві особливості структури відповідають за керування та забезпечують постійну роботу системи.

Результати та обговорення./Results and discussion. Обговорення результатів системи сортувального центру допоможе ідентифікувати сильні та слабкі сторони, а також визначити напрямки подальшого вдосконалення. Обговорення може включати впровадження нових технологій, процесів автоматизації, підвищення масштабу або зміни в організаційній структурі.

Результати системи можуть бути оцінені за швидкістю та точністю сортування посилок. Чим швидше та точніше вона працює, тим ефективніше вона виконує свої завдання. В системі працюють люди, тож важливо оцінити їх продуктивність та ефективність. Це може включати швидкість сортування, кількість помилок та загальну ефективність роботи.

Оцінка використання матеріальних та фінансових ресурсів (таких як конвеєри, обладнання, робоча сила) може допомогти виявити можливість оптимізації та зменшення витрат. Система повинна бути достатньо надійною та точною, щоб уникнути помилок та затримок в доставці. Оцінка цих аспектів може допомогти виявити слабкі місця системи та вдосконалити їх.

Висновки./Conclusions. Підсумком виконаної роботи є підвищення точності сортування посилок, можливість візуального контролю над параметрами системи за допомогою ПК і дистанційного керування, підвищення техніко-економічних показників виробництва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Проектування систем автоматизації [Текст]: навч. посібник / М. С. Пушкар, С. М. Проценко – Д.: Національний гірничий університет, 2013. – 268 с.
2. Автоматизація виробничих процесів у машинобудуванні та приладобудуванні : Укр. міжвід. наук.-техн. зб. Вип. 35 / ред.: З. А. Стоцько. - Л. : Вид-во держ. ун-ту "Львів. політехніка", 2000. - 164 с.
3. Фізичні та хімічні основи виробництва [Електронний ресурс] : навчальний посібник / В. О. Смирнов, В. С. Білецький. - Донецьк : Східний видавничий дім, 2005. - 148 с.
4. ДСТУ 8869:2019 Метрологія. Датчики навантаження (ваговимірвальні). Методика повірки.
5. Теорія систем керування: підручник / В. І. Корнієнко, О. Ю. Гусев, О. В. Герасіна, В. П. Щокін; М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. – Дніпро: НГУ, 2017. - 497 с.

IOS TA ANDROID – ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

Мардинавка Остап Володимирович,

Гудзенко Валентин Олександрович,

Кігчак Назар Юрійович,

Студенти групи СБ-11

Тернопільський національний політехнічний

університет імені Івана Пулюя

м. Тернопіль, Україна

Вступ. Смартфони є практичною необхідністю для переважної більшості українців. Ще у 2019 році кількість власників смартфонів в Україні становила 40 мільйонів [1]. Проте з 24 лютого 2022 року, а це дата повномасштабного вторгнення росії на нашу державу, кількість не цивільних користувачів смартфонів значно зросла. Для військовослужбовців смартфони теж є потребою у плані комунікації. Станом на лютий 2024 року 78% українців є користувачами Android, в той час як 22% надають перевагу IOS [2]. Вищезгадана статистика цілком придатна для репрезентації становища поширення мобільних ОС у ЗСУ. Є значний ряд відмінностей між Android та IOS, які у свою чергу можуть суттєво впливати на процес використання в умовах бойових дій.

Ціль роботи. Головним пріоритетом роботи є визначення теоретично оптимальної мобільної операційної системи для смартфонів військовослужбовців, адже ці персональні гаджети є одними із цільових для зламу чи іншого несанкціонованого впливу зі сторони ворога. Кінцева мета-обґрунтовано назвати кращий варіант серед Android та IOS, спираючись на ряд порівнянь із області дослідження.

Матеріали та методи. Для написання роботи ми послуговуємося офіційною документацією розробників та іншими інтернет джерелами. Також, що не мало важливо, активно спираємося на власний практичний досвід роботи з вищезгаданими мобільними ОС. Порівняння проводиться в обмеженому спектрі, а саме безпека користувача та практичність.

Результати. Почнемо з того, що у невмілих руках будь-який мобільний гаджет може спричинити неприємності. Для підвищення свідомості військовослужбовців ЗСУ у користуванні смартфоном, існує набір правил та рекомендацій, опублікований на сайті Міністерства оборони України. Це вже вагомий крок до підвищення безпеки користувачів будь-яких мобільних ОС у війську, адже в вищезгаданому переліку фігурують такі пункти як використання мінімально необхідного набору додатків та рекомендація не втручатися у внутрішню “екосистему” смартфона [3]. Дотримання цих правил позитивно вплине на досвід використання гаджета у зоні бойових дій. Проте існують і особливості ОС, які впливатимуть на безпеку власника.

Першим аспектом у нашій роботі буде вплив вихідного коду на безпеку операційних систем, що розглядаються. Особливим у Android є те, що у нього повністю відкритий вихідний код, адже він побудований на базі ядра Linux. Це у свою чергу негативно впливає на вразливість, адже кожен користувач має право змінювати і поширювати будь-які програми. Тобто існує великий ризик інфікування шкідливим ПЗ. Також, як не дивно, негативний вплив на безпеку чинить і кількість користувачів Android, адже аудиторія значно ширша, як наслідок, для зловмисника чи ворога серед цих користувачів більше можливих жертв.

В свою чергу, у IOS закритий вихідний код. Це практично унеможлиблює модифікацію, як наслідок, ви отримуєте більше впевненості, що у програмному коді лише те, що закладено розробниками. У продукту компанії Apple суттєво обмеженіший ряд можливостей щодо установки додатків, окрім цього, усі вони проходять перевірку безпеки. Це мінімалізує ризик ураження. Якщо військовослужбовець не становив зламану версію (Jailbreak), дослухавшись до рекомендації Міністерства оборони України, то у нього значно менше шансів заразити гаджет шкідливим ПЗ.

Наступним пунктом, що стосується безпеки користувача, буде можливість виявлення гаджета з даними операційними системами, а як наслідок, і їх власників, що несе за собою значну загрозу їхньому життю у

контексті зони бойових дій. Варто зауважити, що існують наступні способи виявлення: радіочастотне випромінювання у наслідок мережевих підключень та GPS сигнали. Порівнявши документації IOS та Android ми не виявили відмінностей у робочих частотах [4] [5]. Тому у цьому плані немає безпечніших ОС. Рішення цієї проблеми полягає у вимкненні підключень у період відсутності їхнього використання.

Тепер ми можемо перейти до порівняння практичності Android та IOS в умовах бойових дій. В обох мобільних операційних систем є свої особливості, які вигідно відрізняють їх. Андроїд може запропонувати такі корисні функції як детальне налаштування інтерфейсу під певного користувача, що позитивно вплине на зручність використання. Також є можливість змінювати налаштування системи, що робить пристрій з Android надзвичайно гнучким. Важливим фактором є і величезний спектр безкоштовних додатків, що є значною перевагою з фінансової точки зору. Перевагою виступить і те, що Google екосистема, а саме вона впроваджена в Android, є значно поширенішою, її сервіси зручні, зрозумілі та частково безкоштовні. Ну і на останок є сенс відзначити сумісність з неосяжним рядом пристроїв [6]. В умовах бойових дій оптимізація під користувача є дуже корисною, а доступність багатьох сервісів-як порушенням засад кібербезпеки, так і джерелом можливостей.

З іншого боку, IOS може відзначитися єдиним джерелом додатків, що суттєво полегшує їхній пошук та вибір, централізованість оновлень операційних систем усієї продукції Apple, простий та однорідний інтерфейс. Відмінністю є і консервативний підхід до налаштувань операційної системи [7]. Оптимізація робить IOS більш ефективною у плані використання ресурсів пам'яті, енергії та потужностей процесора.

Висновки. Отож, дослідивши ряд переваг та недоліків у області безпеки та практичності мобільних операційних систем Android та IOS, можна зробити висновок, що друга є кращою у контексті зони бойових дій, адже гарантує вищий рівень безпеки та практичні функції, що є важливими саме у таких умовах. Можна додати, що Android має певні переваги у гнучкості, але ми

вважаємо, що це не варте прогалин у безпеці.

ПОСИЛАННЯ.

1. Учасники проектів Вікімедіа. Смартфон – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Смартфон> (дата звернення: 06.06.2024).
2. Коментарі Україна. Android чи iOS: які смартфони купують в Україні | Коментарі Україна. Коментарі Україна. URL: <https://society.comments.ua/ua/news/developments/android-chi-ios-yaki-smartfoni-kuuyut-v-ukraini-728571.html> (дата звернення: 08.06.2024).
3. КІБЕРБЕЗПЕКА. АСПЕКТ 2: МОБІЛЬНІ ТЕЛЕФОНИ. mil.gov.ua. URL: <https://www.mil.gov.ua/ukbs/shhodenni-kiberzagrozi/kiberbezpeka-aspekt-2-mobilni-telefoni.html> (дата звернення: 08.06.2024).
4. Android Connectivity | Android Developers. Android Developers. URL: <https://developer.android.com/develop/connectivity> (date of access: 08.06.2024).
5. Network Extension | Apple Developer Documentation. Apple Developer Documentation. URL: <https://developer.apple.com/documentation/networkextension> (date of access: 08.06.2024).
6. What is Android | Android. Android. URL: https://www.android.com/intl/en_us/what-is-android/ (date of access: 08.06.2024).
7. iOS 17. Apple. URL: <https://www.apple.com/ios/ios-17/> (date of access: 08.06.2024).

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВА З ВИРОБНИЦТВА ПОБУТОВИХ ЕЛЕКТРОПРИЛАДІВ

Мерінова Світлана Володимирівна,

к.е.н., доцент,

Щерба Анна Святославівна,

3 курс, ІСТ-31д

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ,

м. Вінниця, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасному динамічному світі технологічного прогресу та глобалізації, ефективне управління підприємством стає ключовим фактором для забезпечення конкурентоспроможності на ринку. Для підприємств з виробництва побутових електроприладів це особливо актуально, оскільки попит на якісну та інноваційну продукцію постійно зростає. В таких умовах створення інтегрованої інформаційної системи стає не просто бажаним, а необхідним кроком для оптимізації виробничих процесів, підвищення продуктивності праці, покращення якості продукції та задоволення потреб клієнтів.

Мета роботи. / Aim. Метою статті є аналіз основних аспектів створення інформаційної системи для підприємства з виробництва побутових електроприладів, яка зможе оптимізувати роботу та прийняття управлінських рішень.

Матеріали та методи./Materials and methods. Інформаційна система на підприємстві з виробництва побутових електроприладів включає кілька важливих аспектів, кожен з яких сприяє оптимізації роботи компанії. Одним з ключових елементів такої системи є інтеграція з постачальниками та партнерами. Це дозволяє забезпечити безперебійне постачання матеріалів і компонентів, необхідних для виробництва, а також покращити управління ланцюгом поставок. Завдяки цьому підприємство може швидко реагувати на зміни попиту та забезпечувати необхідний рівень запасів без надмірного

накопичення ресурсів. Іншим важливим аспектом є впровадження систем управління даними (DMS). Ці системи забезпечують централізоване зберігання, організацію та доступ до всіх документів підприємства. Вони спрощують обмін інформацією між підрозділами, забезпечують збереження і захист даних, а також дозволяють легко знаходити і використовувати необхідну інформацію. Це значно підвищує ефективність роботи співробітників та знижує витрати на управління документами.

Важливим компонентом інформаційної системи є також система планування та управління виробництвом. Вона дозволяє детально планувати виробничі процеси, розраховувати необхідні ресурси, контролювати виконання планів та аналізувати результати. Це дозволяє виявляти та усувати вузькі місця у виробничому процесі, підвищувати ефективність використання ресурсів і забезпечувати своєчасне виконання замовлень. Автоматизація складів та логістичних процесів також є важливим елементом інформаційної системи. Впровадження сучасних технологій, таких як RFID, системи управління складом (WMS) та транспортні системи управління (TMS), дозволяє значно покращити точність обліку товарів, знизити витрати на логістику та забезпечити своєчасну доставку продукції клієнтам. Це підвищує задоволеність клієнтів та дозволяє підприємству ефективніше управляти своїми запасами.

Одним з ключових напрямків розвитку інформаційних систем є використання технологій штучного інтелекту та машинного навчання. Ці технології дозволяють аналізувати великі обсяги даних, виявляти приховані закономірності та прогнозувати розвиток ситуацій. На основі таких прогнозів підприємство може приймати більш обґрунтовані рішення, оптимізувати виробничі процеси, знижувати ризики та підвищувати конкурентоспроможність.

Крім того, важливим аспектом є використання інтернету речей (IoT) у виробництві. Завдяки IoT підприємство може отримувати дані з різних датчиків та пристроїв у реальному часі, що дозволяє оперативно реагувати на зміни та забезпечувати безперервний контроль за станом обладнання та виробничих

процесів. Це дозволяє підвищити ефективність роботи обладнання, знизити витрати на ремонт та обслуговування, а також забезпечити безпеку праці. Впровадження хмарних технологій також відіграє важливу роль в розвитку інформаційних систем. Хмарні рішення дозволяють зберігати та обробляти великі обсяги даних, забезпечують доступ до інформації з будь-якої точки світу, спрощують співпрацю між різними підрозділами та знижують витрати на IT-інфраструктуру. Крім того, хмарні сервіси забезпечують високу надійність та безпеку даних, що є важливим фактором для будь-якого підприємства.

Не можна не згадати і про важливість кібербезпеки у контексті створення інформаційної системи підприємства. Зі зростанням обсягів даних та активністю кіберзагроз, захист інформації стає критичним завданням. Це включає в себе не тільки технічні заходи, такі як використання антивірусного програмного забезпечення та мережевих фаєрволів, але й організаційні аспекти, такі як навчання персоналу основам кібербезпеки та впровадження політик безпеки даних. Забезпечення високого рівня захисту інформації дозволяє запобігти втраті даних, фінансовим збиткам та репутаційним ризикам. Ще одним важливим аспектом є аналітичні системи та бізнес-аналітика (BI). Вони дозволяють підприємству аналізувати великі обсяги даних, отримувати інсайти та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Використання аналітичних інструментів дозволяє виявляти тенденції, прогнозувати майбутні результати та розробляти стратегії розвитку. Це підвищує ефективність управління підприємством та дозволяє швидко адаптуватися до змін на ринку.

Завдяки впровадженню комплексної інформаційної системи підприємство може значно підвищити свою конкурентоспроможність та забезпечити стійкий розвиток. Це включає оптимізацію виробничих процесів, підвищення ефективності управління ресурсами, покращення якості продукції та забезпечення високого рівня обслуговування клієнтів. В результаті підприємство отримує можливість швидко реагувати на зміни на ринку, адаптуватися до нових умов та забезпечувати стійкий розвиток у довгостроковій перспективі. Інформаційна система також дозволяє

підприємству більш ефективно використовувати свої ресурси. Це включає оптимізацію витрат на виробництво, зниження собівартості продукції та підвищення продуктивності праці. Завдяки цьому підприємство може знизити ціни на свою продукцію, що підвищує її конкурентоспроможність на ринку. Крім того, зниження витрат дозволяє збільшити прибутковість підприємства та інвестувати в подальший розвиток та вдосконалення виробничих процесів.

Таким чином, створення інформаційної системи підприємства з виробництва побутових електроприладів є стратегічно важливим завданням, яке дозволяє забезпечити ефективне управління всіма аспектами діяльності підприємства, підвищити його конкурентоспроможність та забезпечити стійкий розвиток. Впровадження такої системи потребує значних зусиль та інвестицій, але результати, які можна досягти, значно перевищують витрати. Інформаційна система стає ключовим інструментом для досягнення успіху на сучасному ринку та забезпечення довгострокового процвітання підприємства. Інформаційна система підприємства забезпечує централізоване управління всіма аспектами діяльності, від планування ресурсів до взаємодії з клієнтами. Це дозволяє інтегрувати різні підрозділи в єдину систему, забезпечуючи прозорість процесів та оперативний обмін інформацією. Впровадження ERP-системи (Enterprise Resource Planning) дозволяє інтегрувати планування ресурсів підприємства, фінансовий облік, управління запасами та виробничі операції, що підвищує ефективність управління та знижує витрати. Така система дозволяє створити єдиний інформаційний простір, де всі дані зберігаються в централізованій базі даних і доступні для аналізу та прийняття рішень у реальному часі.

Процес створення інформаційної системи починається з аналізу потреб підприємства. Визначення ключових бізнес-процесів, які потребують автоматизації, дозволяє розробити архітектуру системи, що найбільш ефективно відповідає потребам підприємства. На цьому етапі важливо провести детальний аналіз існуючих процесів, виявити їх слабкі місця та визначити, які саме процеси можна автоматизувати для досягнення максимального ефекту.

Вибір відповідного програмного забезпечення, його встановлення та інтеграція з існуючими системами є наступним етапом впровадження. Важливо врахувати сумісність нового програмного забезпечення з вже існуючими системами та забезпечити можливість масштабування системи в майбутньому.

Організаційні заходи включають розробку та впровадження політик безпеки, які регламентують правила доступу до даних, їх обробку та зберігання. Важливо забезпечити, щоб всі співробітники були ознайомлені з цими політиками та дотримувалися їх. Регулярні навчання та тренінги з кібербезпеки допоможуть підвищити обізнаність персоналу про можливі загрози та способи їх запобігання. Адміністративні заходи включають проведення регулярних аудитів безпеки, які дозволяють виявляти слабкі місця в системі захисту та своєчасно їх усувати. Крім того, слід розробити план реагування на інциденти, що передбачає чіткі дії у випадку виявлення порушень безпеки. Це дозволить мінімізувати можливі втрати та швидко відновити роботу системи.

Створення інформаційної системи для підприємства з виробництва побутових електроприладів є важливим кроком для його розвитку. Така система дозволяє автоматизувати та оптимізувати виробничі процеси, що сприяє підвищенню ефективності роботи. Завдяки інтеграції різних підсистем, таких як ERP, MES, CRM та QMS, підприємство отримує можливість ефективно управляти всіма аспектами своєї діяльності, від планування ресурсів до взаємодії з клієнтами. ERP-система забезпечує інтеграцію всіх ключових бізнес-процесів, дозволяючи планувати та контролювати ресурси підприємства. Вона включає модулі для управління фінансами, запасами, виробництвом, продажами та іншими аспектами діяльності. Завдяки цьому підприємство може знизити витрати, підвищити продуктивність та забезпечити своєчасне виконання замовлень. MES-система забезпечує контроль за виробничими процесами у реальному часі, дозволяючи оперативно реагувати на зміни та виявляти можливі проблеми. Це сприяє підвищенню якості продукції та зменшенню кількості дефектів. Інтеграція MES з іншими системами дозволяє створити єдину інформаційну екосистему, що забезпечує ефективну взаємодію

між різними підрозділами підприємства. CRM-система допомагає управляти взаємодією з клієнтами, що сприяє підвищенню їх задоволеності та лояльності. Вона дозволяє автоматизувати процеси продажів, маркетингу та сервісного обслуговування, забезпечуючи більш ефективну роботу з клієнтами. Зберігання та аналіз даних про клієнтів дозволяють краще розуміти їх потреби та адаптувати продукцію під вимоги ринку. QMS-система забезпечує управління якістю продукції на всіх етапах виробництва. Вона включає процеси моніторингу, контролю та аналізу якості, що дозволяє забезпечити відповідність продукції міжнародним стандартам. Це підвищує конкурентоспроможність продукції на ринку та зміцнює репутацію підприємства.

Результати та обговорення./Results and discussion. Інформаційна система також дозволяє підприємству ефективніше використовувати свої ресурси, що включає оптимізацію витрат на виробництво, зниження собівартості продукції та підвищення продуктивності праці. Завдяки цьому підприємство може знизити ціни на свою продукцію, що підвищує її конкурентоспроможність на ринку. Крім того, зниження витрат дозволяє збільшити прибутковість підприємства та інвестувати в подальший розвиток та вдосконалення виробничих процесів. Створення інформаційної системи також дозволяє підвищити гнучкість підприємства. Воно може швидко адаптуватися до змін на ринку, впроваджувати нові продукти та технології, що забезпечує конкурентну перевагу. Завдяки інтеграції з постачальниками та партнерами підприємство може забезпечити безперебійне постачання матеріалів та компонентів, необхідних для виробництва, а також покращити управління ланцюгом поставок.

Висновки./Conclusions. Таким чином, створення інформаційної системи підприємства з виробництва побутових електроприладів є стратегічно важливим завданням, яке дозволяє забезпечити ефективне управління всіма аспектами діяльності підприємства, підвищити його конкурентоспроможність та забезпечити стійкий розвиток. Впровадження такої системи потребує

значних зусиль та інвестицій, але результати, які можна досягти, значно перевищують витрати. Інформаційна система стає ключовим інструментом для досягнення успіху на сучасному ринку та забезпечення довгострокового процвітання підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тертяков, В. П., Войтко, О. П. Інформаційні системи і технології в управлінні організаціями. *Видавництво: «Техніка»*, 2020. С. 150-180.
2. Грищенко, О. В. Управління інформаційними системами. *Видавництво: «Київська політехніка»*, 2019. С. 90-130.
3. Мельник, Л. Г. Інформаційні системи та технології в економіці. *Видавництво: «Економічна думка»*, 2021. С. 200-240.
4. Криворучко, І. І., Соловей, Т. М. Сучасні інформаційні системи в управлінні. *Видавництво: «Альфа»*, 2022. С. 60-95.
5. Кравченко, М. В. ERP-системи: впровадження та використання в Україні. *Видавництво: «Економіка»*, 2019. С. 120-165.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК FORWARD КОНВЕРТОРА

Півненко Василь Михайлович

аспірант

Прикарпатський національний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ.

Forward конвертор є одним з найпоширеніших типів імпульсних перетворювачів, які використовуються у сучасних електронних пристроях, включаючи джерела живлення, інвертори та випрямлячі. Його принцип роботи базується на передачі енергії з вхідного кола вихідному з використанням трансформатора та контрольованого перемикача. У цій статті детально розглянуті принципи роботи, конструкція, переваги та недоліки Forward конвертора, а також його застосування та перспективи розвитку.

Мета роботи.

Метою даної роботи є дослідження та аналіз основних характеристик Forward конвертора з метою розуміння його принципів роботи та вдосконалення дизайну для підвищення ефективності та надійності.

Матеріали та методи.

Основними компонентами Forward конвертора є:

- Трансформатор: відіграє ключову роль у передачі енергії з вхідного кола вихідному та ізоляції від головного мережі. Зазвичай використовується трансформатор з додатковою обмоткою для забезпечення гальванічної ізоляції.

- Перемикач: контролює процес включення та вимикання вхідного кола. Зазвичай використовується транзистор або тиристор.

- Діоди: використовуються для випрямлення струму та запобігання зворотному потоку.

- Конденсатори: використовуються для згладжування вихідної напруги та зберігання енергії.

Переваги та недоліки:

Переваги:

- Висока ефективність: Forward конвертори мають високий ККД та малі втрати енергії.

- Стабільність вихідної напруги: завдяки використанню трансформатора, вихідна напруга зазвичай досить стабільна.

- Гнучкість у виборі параметрів: можливість зміни параметрів трансформатора для досягнення певних вимог до вихідної напруги та струму.

Недоліки:

- Складність управління: потребує складного керування для забезпечення стабільної роботи.

- Обмеження на висоту вихідної напруги: висота вихідної напруги обмежена конструкцією трансформатора та параметрами перемикача.

Застосування та перспективи розвитку:

Forward конвертори застосовуються у широкому спектрі електронних систем, включаючи джерела живлення для комп'ютерів, телекомунікаційне обладнання, та інші.

Результати та обговорення:

Результати досліджень показали, що Forward конвертори є ефективними та надійними пристроями для перетворення електричної енергії. Вони забезпечують стабільну вихідну напругу та струм при різних навантаженнях і вхідних умовах. Однак, під час проектування та експлуатації Forward конверторів важливо враховувати кілька ключових аспектів, таких як оптимальний вибір компонентів, належне управління перемикачем та забезпечення електричної безпеки.

Одним з основних висновків є те, що правильне проектування та управління Forward конвертором може значно покращити ефективність та надійність електронних пристроїв, в яких вони використовуються. Також важливо враховувати обмеження цього типу конвертора, такі як обмеження на висоту вихідної напруги та складнощі в управлінні під час великих

навантажень.

Висновки. Forward конвертори є важливими компонентами сучасних електронних систем, завдяки своїм високим характеристикам ефективності та стабільності. Незважаючи на деякі обмеження, ці перетворювачі продовжують застосовуватися у широкому спектрі пристроїв і мають потенціал для подальшого вдосконалення. Зрозуміння їх принципів роботи та особливостей дозволить ефективніше використовувати їх у практичних застосуваннях та розвивати нові технології для поліпшення їх функціональності.

УДОСКОНАЛЕНИЙ АЛГОРИТМ ПОШУКУ РІЗНОФОРМАТНИХ МАТЕРІАЛІВ В БАЗАХ ДАНИХ

Савчук Тамара Олександрівна,
PhD, професор кафедри комп'ютерних наук
Коханівський Антон Павлович,
Студент
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна

Вступ. Зі стрімким розвитком інтернету зростають і обсяги даних, які потрібно фільтрувати для отримання бажаних результатів. Це робить розробку покращених алгоритмів пошуку все більш актуальним, оскільки їх відсутність ускладнює точний пошук інформації, що спричиняє незручності звичайним користувачам, сповільнює розвиток бізнесу та інформаційний розвиток людей через перенасичення інтернету різною непотрібною для користувача інформацією.

Мета роботи. Розробка удосконаленого алгоритму пошуку різноформатних матеріалів в базах даних та проведення його тестування.

Матеріали та методи. Саме тому пропонується розробити удосконалений алгоритм пошуку, здатний здійснювати пошук матеріалів незалежно від їхнього формату.

Сучасні системи пошуку будуються на основі комбінування декількох підходів, що дозволяє створити потужну й гнучку систему пошуку. Така система здатна ефективно опрацьовувати складні запити та надавати максимально релевантні результати. Серед основних підходів є пошук за ключовими словами, алгоритми ранжування результатів, персоналізований пошук та семантичний пошук [1]. Розглянемо ці підходи детальніше:

Пошук за ключовими словами – користувач вводить слова чи фрази, і система шукає їх у вмісті або метаданих документів. Цей метод простий і швидкий, але може бути неточним. У простих системах він може бути єдиним

методом, а в складніших його комбінують з іншими для підвищення точності [2].

Персоналізований пошук – системи адаптують результати під користувача (історія, вподобання, місце), підвищуючи релевантність. Але це може створювати "фільтр-бульбашки" [3]. Використовує штучний інтелект для фільтрації. Рекомендується комбінувати з іншими методами [2]. Обмежений потребою у зворотному зв'язку від користувача.

Семантичний пошук – використовує обробку мови та семантичний аналіз для розуміння наміру та контексту запитів. Зараз часто базується на метаданих, що не завжди точно. Повна реалізація вимагає значних ресурсів, тому часто спрощується [4]. Має високий потенціал як основний метод пошуку завдяки точності.

Переваги та недоліки цих підходів наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки підходів пошуку різноформатних даних в сучасних пошукових системах

Пошуковий засіб	Переваги	Переваги
Пошук за ключовими словами	1. Простий і поширений; 2. Ефективний та гнучкий;	1. Може бути неточним; 2. Не враховує контекст запиту;
Персоналізований пошук	1. Підвищує релевантність результатів 2. Популярний через зростання обсягів даних	1. Ризик "фільтр-бульбашки" 2. Потребує зворотного зв'язку від користувача
Семантичний пошук	1. Краще розуміння запитів та контексту 2. Надає більш релевантні результати 3. Можливість використання потужних ресурсів для високої точності	1. Повноцінна імплементація потребує значних ресурсів

Аналізуючи результати, наведені в таблиці, можна дійти висновку, що використання семантичного пошуку як основного алгоритму в поєднанні з пошуком за ключовими словами дозволить виконувати задачу з вищою точністю. При цьому семантичний аналіз матеріалів забезпечить релевантність результатів, а удосконалений алгоритм пошуку за ключовими словами допоможе їх коригуванню та підвищенню загальної точності [4].

Розв'язання цієї проблеми рекомендується виконати за допомогою

розробки удосконаленого алгоритму пошуку різноформатних матеріалів у базах даних, базовим принципом якого буде семантичний аналіз запиту користувача та зіставлення семантичної репрезентації запиту із семантичною репрезентацією матеріалів, збережених у базі даних [1].

Основною особливістю даного алгоритму є уніфікація матеріалів різних форматів шляхом приведення їх до текстового формату, що дозволяє надалі отримати їх векторну репрезентацію. Це, своєю чергою, дає змогу здійснити порівняння між запитом та матеріалом на семантичному рівні, що забезпечує отримання якісних результатів пошуку, не обмежуючись лише збігами за ключовими словами або іншими алгоритмами, які ігнорують контекст запиту [2]. Такий підхід дозволяє уніфікувати алгоритми пошуку та підвищити якість отримуваних результатів за рахунок представлення інформації в єдиному форматі.

Реалізація запропонованого алгоритму передбачає виконання таких кроків:

1. Обробка запитів та запис нових даних в базу даних:
 - 1.1. Отримання запитів користувача.
 - 1.2. Запис запитів в базу даних для подальшої обробки.
2. Попередня обробка даних:
 - 2.1. Приведення матеріалів до текстового вигляду.
 - 2.2. Використання методів розпізнавання мови для отримання тексту з нетекстових матеріалів.
3. Векторизація даних:
 - 3.1. Перетворення текстових даних у векторну репрезентацію з використанням моделі LASER Embeddings від Facebook [4].
 - 3.2. Збереження отриманих векторів в базі даних для подальшого використання.
4. Пошук:
 - 4.1. Порівняння векторної репрезентації запиту з векторними репрезентаціями матеріалів у базі даних за допомогою мір подібності, а саме

косинусної відстані.

4.2. Формування списку релевантних результатів пошуку.

4.3. Додатковий пошук за ключовими словами для коригування процесу пошуку у випадку недостатньої інформації або типових запитів.

5. Ранжування результатів:

5.1. Сортування результатів пошуку за ступенем релевантності до запиту.

5.2. Врахування додаткових факторів, таких як ключові слова та ваги оцінок.

6. Інтерфейс користувача:

6.1. Забезпечення взаємодії з користувачем через зручний інтерфейс для введення запитів та отримання результатів пошуку.

UML-діаграма послідовностей удосконаленого алгоритму пошуку різноформатних матеріалів зображено на рисунку 1.

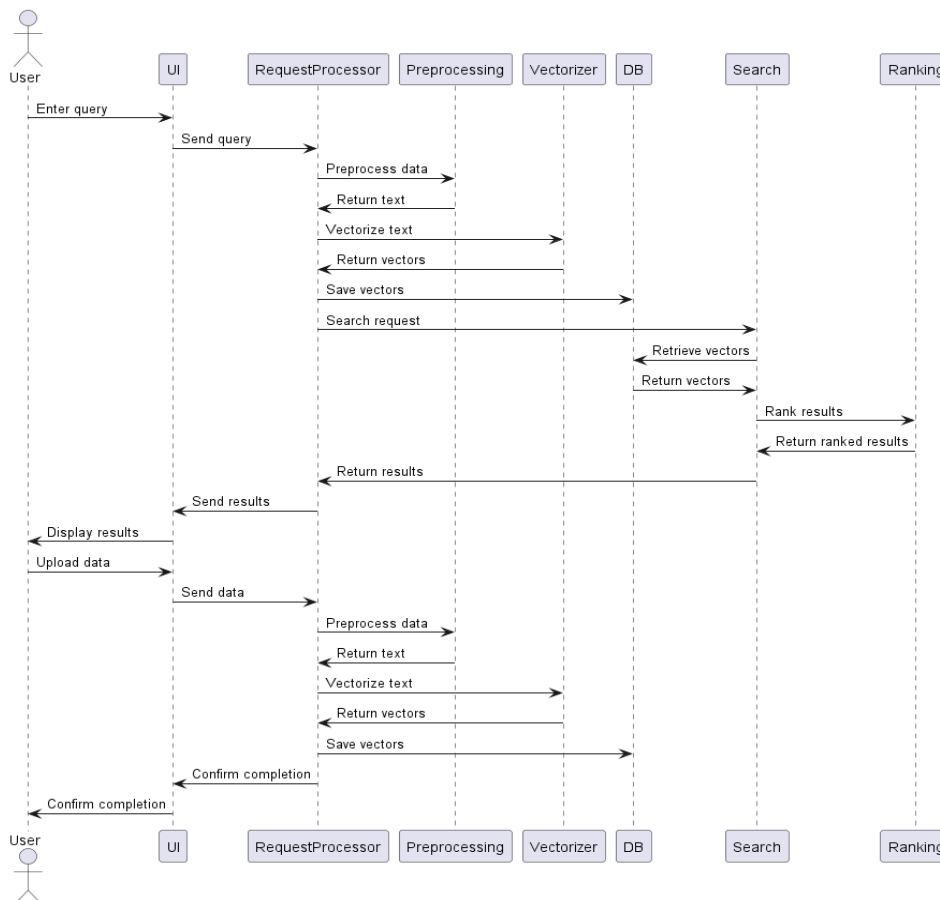

Рис. 1. UML-діаграма послідовностей удосконаленого алгоритму пошуку різноформатних матеріалів

Для оцінки ефективності розробленого алгоритму пошуку було проведено серію експериментів на різноманітних наборах даних, що містять текстові та аудіоматеріали. Для наповнення бази даних було використано два датасети.

LibriSpeech ASR corpus – цей датасет містить аудіозаписи прочитаних книг. Його було використано для отримання текстової репрезентації аудіо через попередню обробку та векторизацію. Цей датасет дозволяє перевірити точність модуля в обробці аудіоданих та їх інтеграції в процес пошуку, а також сам пошук.

Best Books Ever Dataset – цей датасет включає понад 50 тисяч книг у форматі CSV. Табличне представлення полегшує зчитування та попередню обробку інформації про книги. Цей датасет забезпечує перевірку роботи модуля з великими обсягами текстових даних, а також оцінку ефективності векторизації та пошуку текстових матеріалів.

Результати та обговорення. Було порівняно роботу даного алгоритму з існуючими системами пошуку, а саме WorldCat, ChatGPT та Google. Було здійснено 500 експериментів, результати яких продемонстровано в таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняння результатів пошуку існуючих систем пошуку та удосконаленого алгоритму пошуку різноформатних матеріалів

Пошуковий засіб	Позитивний результат пошуку текстових матеріалів	Позитивний результат пошуку аудіо матеріалів	Швидкодія (середній час отримання результатів)
WorldCat	9.6%	3.2%	4,5 секунди
ChatGPT	90.8%	14.8%	20 секунд
Google	78.2%	30.2%	2 секунди
Інтелектуальний модуль	96.4%	56.8%	300 секунд

В межах даного експерименту було використано запити з малим вмістом

конкретики, що потребують глибокого аналізу для коректного відображення результатів.

Як видно з таблиці 2, розроблений удосконалений алгоритм є працездатним та надає результати високої точності, що свідчить про перспективність даного підходу. До недоліків варто віднести обмежену швидкодію, що свідчить про потребу у великій кількості оптимізації та побудові складних архітектур для використання даної технології.

Висновки. Запропонований удосконалений алгоритм пошуку різноформатних матеріалів в базах даних забезпечує вищу точність пошуку як текстових, так і аудіо матеріалів. Під час тестування точність пошуку вища на 5.6% для текстових матеріалів та на 26.6% для аудіо матеріалів, що свідчить про ефективність використання методів машинного навчання для векторизації різноформатних даних та порівняння їх на семантичному рівні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Jorge G. The Evolution of Search: From Keywords to AI. Medium. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://medium.com/@gxjorge/the-evolution-of-search-from-keywords-to-ai-aec3a4ff4db8>
2. Enterprise Knowledge: Expert Analysis: Keyword Search vs Semantic Search – Part One. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://enterprise-knowledge.com/expert-analysis-keyword-search-vs-semantic-search-part-one/>
3. Yassine Himeur (2023). Filter Bubbles in Recommender Systems: Fact or Fallacy - A Systematic Review. arXiv preprint arXiv:2307.01221.
4. Holger Schwenk. Zero-shot transfer across 93 languages: Open-sourcing enhanced LASER library. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://engineering.fb.com/2019/01/22/ai-research/laser-multilingual-sentence-embeddings>

АВТОМАТИЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Торжков Андрій Андрійович
Магістр

Вступ. Сучасний світ зростаючої комплексності та інтерконектованості критичних інфраструктур вимагає постійного вдосконалення методів управління та забезпечення безпеки. Одним з ключових інструментів, що активно використовується для досягнення цих цілей, є штучний інтелект (ШІ). Автоматизація управління об'єктами критичної інфраструктури на основі ШІ відкриває широкі можливості для покращення ефективності, надійності та реакції на екстрені ситуації.

Інтеграція штучного інтелекту в управління критичними об'єктами відбувається на різних рівнях. Від автоматизації процесів моніторингу та прогнозування до прийняття рішень у реальному часі на основі аналізу великої кількості даних. Це дозволяє оперативно реагувати на зміни у середовищі, запобігати аварійним ситуаціям та мінімізувати їх наслідки.

У цьому документі розглянуто основні аспекти застосування штучного інтелекту в автоматизації управління об'єктами критичної інфраструктури. Висвітлено потенційні переваги такого підходу, а також виклики та обмеження, які потрібно враховувати при реалізації подібних систем. Крім того, розглянуто приклади успішних реалізацій і висунуто пропозиції щодо подальших напрямків досліджень у цій області.

Мета роботи полягає у вивченні можливостей та переваг застосування штучного інтелекту для автоматизації управління об'єктами критичної інфраструктури.

Матеріали та методи. Для досягнення поставлених цілей використовувалися наступні матеріали та методи:

1. Літературний огляд: проведено аналіз наукової літератури та публікацій з питань застосування штучного інтелекту в управлінні критичною

інфраструктурою. Літературний огляд дозволив визначити ключові тенденції, переваги та виклики цього підходу.

2. Аналіз даних: проведено аналіз існуючих даних про критичну інфраструктуру, включаючи дані про виробничі процеси, системи моніторингу та інші параметри. Цей аналіз дозволив ідентифікувати ключові взаємозв'язки та патерни, які можуть бути використані для розробки систем автоматизації.

3. Моделювання: розроблено математичні моделі для прогнозування стану критичної інфраструктури на основі штучного інтелекту. Ці моделі використовуються для аналізу даних, виявлення аномалій та передбачення майбутніх подій.

4. Розробка програмного забезпечення: створено програмне забезпечення для імплементації розроблених моделей та алгоритмів управління. Це включало в себе розробку алгоритмів машинного навчання, систем моніторингу та інтеграцію з існуючими інформаційними системами.

5. Експерименти та валідація: проведено експерименти з використанням розроблених систем на реальних об'єктах критичної інфраструктури. Результати експериментів були використані для валідації ефективності та ефективності розроблених систем.

Ці матеріали та методи допомогли досягти поставлених цілей дослідження та зробити висновки щодо можливостей та перспектив застосування штучного інтелекту в управлінні критичною інфраструктурою.

Результати та обговорення. Автоматизація управління об'єктами критичної інфраструктури на основі штучного інтелекту є актуальною та перспективною галуззю в сучасному світі. Критичні інфраструктурні об'єкти, такі як електростанції, транспортні системи, телекомунікаційні мережі та інші, є життєво важливими для функціонування суспільства та економіки. Забезпечення їх ефективного управління, безпеки та надійності стає важливим завданням, щоб уникнути аварійних ситуацій та мінімізувати їх наслідки [1].

Штучний інтелект відкриває широкі можливості для автоматизації управління критичною інфраструктурою. Він дозволяє аналізувати великі

обсяги даних, виявляти аномалії та прогнозувати майбутні події. Застосування методів машинного навчання та алгоритмів розпізнавання зразків дозволяє вчасно виявляти потенційні проблеми та реагувати на них перед тим, як вони стануть критичними.

Однією з переваг автоматизації управління на основі штучного інтелекту є здатність системи оперативно реагувати на зміни в оточуючому середовищі та адаптуватися до нових умов. Це дозволяє підвищити рівень безпеки та ефективності функціонування критичних об'єктів.

Проте впровадження автоматизованих систем управління також стикається з рядом викликів, таких як безпека даних, етичні та правові аспекти, а також потреба у висококваліфікованих кадрах для налагодження та підтримки роботи систем [2].

Загалом, автоматизація управління об'єктами критичної інфраструктури на основі штучного інтелекту відкриває нові можливості для покращення ефективності, надійності та безпеки таких об'єктів, що є важливим кроком у розвитку сучасного суспільства.

Автоматизація управління критичною інфраструктурою на основі штучного інтелекту також сприяє оптимізації використання ресурсів, зменшенню витрат та підвищенню конкурентоспроможності. Алгоритми машинного навчання та аналізу даних дозволяють прогнозувати потреби в обслуговуванні та ремонті обладнання, що дозволяє ефективно планувати технічне обслуговування та уникнути непередбачених витрат [3].

Подальший розвиток автоматизації управління критичною інфраструктурою на основі штучного інтелекту передбачає впровадження новітніх технологій, таких як системи інтернету речей (IoT), блокчейн та квантові обчислення. Ці технології можуть сприяти покращенню взаємодії між різними системами та підвищенню рівня захисту даних та кібербезпеки.

Крім того, автоматизація управління критичною інфраструктурою на основі штучного інтелекту може сприяти розвитку "розумного" міста (Smart City) концепції. Інтеграція систем моніторингу, управління

енергоефективністю, транспортної логістики та інших аспектів інфраструктури у єдину цифрову платформу дозволить ефективно використовувати ресурси міста, зменшити навантаження на середовище та поліпшити якість життя мешканців [4].

Важливим етапом у впровадженні систем автоматизації є підготовка персоналу та створення необхідної правової бази. Інженери, аналітики даних та фахівці з кібербезпеки повинні мати відповідні навички для налагодження та підтримки цих систем. Також необхідно розробити правові норми та стандарти щодо захисту даних, конфіденційності та етичного використання штучного інтелекту в управлінні критичною інфраструктурою.

У майбутньому очікується широке впровадження інноваційних рішень, що базуються на штучному інтелекті, в управлінні критичною інфраструктурою. Це відкриває нові можливості для підвищення рівня безпеки, надійності та ефективності функціонування критичних об'єктів, що відіграють важливу роль у сталому розвитку суспільства [5].

Такі системи також можуть виявити велике значення у вирішенні проблем зв'язаних зі змінами клімату та природними катастрофами. Штучний інтелект може допомогти в розробці систем раннього попередження та швидкого реагування на природні лиха, такі як повені, землетруси чи урагани. Аналіз даних інфраструктури та середовища може допомогти прогнозувати можливі наслідки та мінімізувати їх вплив.

Крім того, автоматизація управління критичною інфраструктурою на основі штучного інтелекту може сприяти покращенню життєвого рівня населення, забезпечуючи безперервний доступ до необхідних послуг та ресурсів. Наприклад, оптимізація роботи газових, водних та електромереж може допомогти уникнути перебоїв у постачанні, що є особливо важливим у критичних ситуаціях, таких як погодні катастрофи чи екстремальні температури [6].

У цілому, автоматизація управління критичною інфраструктурою на основі штучного інтелекту є ключовим напрямком розвитку для забезпечення

сталого та безпечного функціонування сучасного суспільства. Вона відкриває широкі можливості для вдосконалення інфраструктурних систем та забезпечення ефективного управління ресурсами, що є критичним для забезпечення стійкості та розвитку сучасних міст та регіонів.

Такі системи можуть також сприяти збереженню енергії та зменшенню викидів шкідливих речовин в навколишнє середовище. Штучний інтелект може оптимізувати роботу енергетичних систем, прогнозувати піки споживання енергії та забезпечувати розподіл ресурсів таким чином, щоб зменшити навантаження на енергетичну мережу в пікові години. Це допомагає знизити витрати на енергію та зменшити викиди парникових газів, сприяючи більш сталому та екологічно чистому розвитку [7].

Крім того, застосування штучного інтелекту в управлінні критичною інфраструктурою може покращити якість обслуговування та реагування на потреби споживачів. Системи автоматизації можуть аналізувати дані щодо попиту та поведінки споживачів, щоб прогнозувати їхні потреби та забезпечити надійне та ефективне обслуговування. Це сприяє покращенню задоволеності клієнтів та збільшенню їхньої лояльності до послуг.

У результаті автоматизації управління критичною інфраструктурою на основі штучного інтелекту ми можемо спостерігати значне покращення ефективності, безпеки, екологічної сталості та задоволеності користувачів. Це відкриває нові перспективи для сталого розвитку та підвищення якості життя у всьому світі [8].

Висновки. Автоматизація управління об'єктами критичної інфраструктури на основі штучного інтелекту є перспективним напрямком розвитку, що відкриває широкі можливості для покращення ефективності, надійності та безпеки функціонування таких об'єктів. За допомогою штучного інтелекту можна аналізувати великі обсяги даних, прогнозувати майбутні події та реагувати на зміни в реальному часі.

Однією з основних переваг автоматизації управління на основі штучного

інтелекту є можливість оперативної реакції на непередбачені ситуації та вчасного усунення проблем. Це дозволяє підвищити рівень безпеки та зменшити ризики аварійних ситуацій.

Проте впровадження таких систем також стикається з викликами, такими як безпека даних, етичні питання та потреба у висококваліфікованих кадрах для налагодження та підтримки роботи систем.

У майбутньому важливо продовжувати дослідження у цьому напрямку та розробляти нові технології та методи для покращення систем автоматизації управління критичною інфраструктурою. Важливо також забезпечити високий рівень кібербезпеки та конфіденційності даних у таких системах.

Отже, автоматизація управління об'єктами критичної інфраструктури на основі штучного інтелекту є важливим кроком у напрямку покращення ефективності, надійності та безпеки функціонування сучасних інфраструктурних систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яворський Р. Т., Шишковський С. В. Формування гнучкої системи менеджменту. Бізнес Інформ. 2023. № 10. С. 329–333.
2. Храпкін О., Кіндрат О., Чопей Р. Управління проєктами в ІТ-галузі: методика, інструменти та керування ризиками. Економіка та суспільство. 2023. № 55
3. Невмержицький О. В. Аналіз сучасних моделей, орієнтованих на знання, та методів прийняття рішень. Інформаційні технології проектування. 2013. № 13. С. 119–125
4. Гуржій Т. Інформаційне право: виклики гібридної війни. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. № 4. С. 16–26.
5. Ніщименко О. А. Інформаційна безпека України на сучасному етапі розвитку держави і суспільства. Наше право. 2016. № 1. С. 17–23.
6. Jeschke S. et al. Industrial Internet of Things and Cyber Manufacturing Systems. Cham: Springer International Publishing Switzerland. 2017. Vol. 3,

pp. 3-19.

7. Pretorius B., van Niekerk B. Cyber-Security for ICS/SCADA. *Int. J. Cyber Warf. Terror.* 2016. Vol. 6, pp. 1–16.

8. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали) / М. В. В'юник, М. В. Карчевський, О. Д. Арланова; упоряд. Ю. В. Байліє. Харків: Право, 2020. С. 197–204.

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИХ СИСТЕМ ДЛЯ МЕРЕЖ СПОРТИВНИХ КЛУБІВ

Чеботаєв Денис Олегович

здобувач освітнього ступеня магістр
Державний торгово-економічний університет

Вступ. У статті досліджується застосування інформаційно-управлінських систем в індустрії фітнесу та здоров'я для створення MVP (мінімально життєздатного продукту) для мереж спортивних клубів. Зокрема, розглядаються можливості автоматизації та інтеграції різних управлінських функцій щодо клієнтів та обладнання.

Сучасні технології створюють нові перспективи для управління спортивними установами. Впровадження інформаційно-управлінських систем безпосередньо впливає на якість обслуговування клієнтів, залучення нових відвідувачів та оптимізацію внутрішніх процесів.

Мета роботи./Aim. Метою та завданням статті є дослідження можливостей застосування інформаційних систем для ефективного управління мережею спортивних клубів та створення MVP. Основними завданнями є аналіз наявних рішень, їх адаптація до потреб спортивних клубів та оцінка впливу на досвід клієнтів і оперативність роботи.

Об'єктом дослідження є процес впровадження інтегрованих інформаційно-управлінських систем в діяльності мережі спортивних клубів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Розглянуто публікації та статті з тематики автоматизації в роздрібній торгівлі, спортивних заходах та охороні здоров'я, включаючи роботи Стюарта Міллера, Аліси Берген та інших, які вивчали вплив технологічних рішень на управлінську ефективність.

Інтеграція з фітнес-додатками та платформами для моніторингу здоров'я є важливою для забезпечення комплексного підходу до управління здоров'ям клієнтів. Це передбачає синхронізацію даних з зовнішніми додатками, що дозволяє клієнтам відстежувати фізичну активність, споживання калорій, якість

сну тощо. Така інтеграція допомагає тренерам і персоналу клубу краще розуміти потреби кожного клієнта, адаптувати тренувальні програми і надавати більш персоналізовану підтримку.

Технічно, інтеграція може бути реалізована через API (Application Programming Interface), що дозволяє різним фітнес-додаткам і гаджетам (наприклад, фітнес-браслетам та смарт-годинникам) ефективно обмінюватися даними з системою клубу. Наприклад, дані про кількість кроків, частоту серцебиття, калорії, які спалені під час тренування, та якість сну можуть бути автоматично імпортовані в профіль клієнта.

Інтеграція з фітнес-додатками та платформами для моніторингу здоров'я відкриває нові можливості для спортивних клубів забезпечувати високий рівень сервісу та підтримки для своїх клієнтів. Це допомагає не лише оптимізувати існуючі процеси, але й розробляти нові стратегії залучення та утримання клієнтів.

Управління членством та взаємодії з клієнтами через мобільні додатки. Ефективне використання мобільних додатків для управління членством дозволяє клієнтам легко взаємодіяти з клубом. Це включає можливості запису на заняття онлайн, оновлення даних про членство, доступ до історії відвідувань та фінансових операцій. Мобільні додатки також можуть надсилати сповіщення про нові класи, спеціальні події або акції, що підвищує залученість та задоволеність клієнтів.

Для кращого розуміння процесу впровадження інформаційно-управлінських систем у спортивних клубах розглянемо кілька основних аспектів цього процесу:

Перше враження від мобільного додатка є дуже важливим. Інтерфейс користувача має бути інтуїтивно зрозумілим, швидким та зручним для регулярного використання клієнтами. Візуальний дизайн повинен відображати бренд клубу та його основні цінності, включаючи чистоту, ясність і доступність. Навігація повинна бути логічною та ефективною, з основними функціями, такими як запис на заняття, перегляд розкладу тренувань та

управління акаунтом, легко доступними (рис.1).

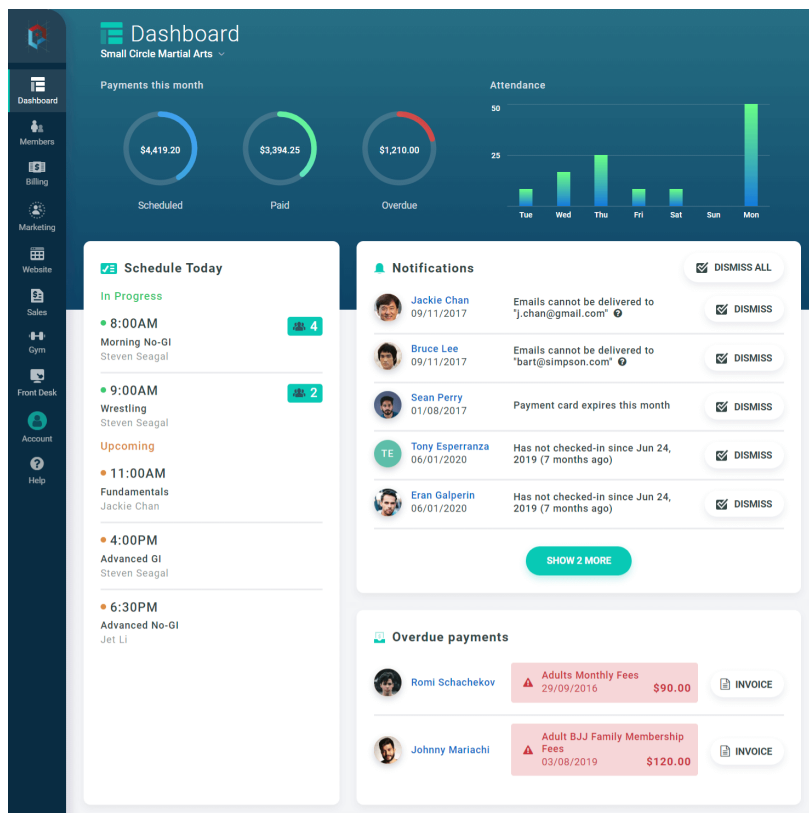

Рис. 1. Цифрова панель управління для спортивних клубів

Мобільний додаток з особистим кабінетом дає клієнтам можливість контролювати всі аспекти свого членства в спортивному клубі. Вони можуть бачити стан членських внесків, історію відвідувань, досягнення та доступ до персоналізованих тренувальних планів. Крім того, користувачі отримують сповіщення про майбутні заняття та події, які можуть їх зацікавити.

Самостійний запис на заняття через мобільний додаток значно полегшує процес планування для клієнтів. Вони можуть переглядати доступні заняття, тренерів, час та місця проведення, а також бронювати або скасовувати запис через додаток. Це знижує адміністративне навантаження на персонал клубу та підвищує задоволеність клієнтів завдяки зручності використання.

Мобільний додаток є ключовим інструментом для підтримки взаємодії з клієнтами. Він може надавати персоналізовані поради, рекомендації щодо тренувань, інформацію про нові послуги чи продукти, а також спеціальні пропозиції та знижки. Це допомагає підтримувати високий рівень залученості

та сприяє створенню міцних відносин з клієнтами, підвищуючи їхню лояльність до клубу.

Збір та аналіз даних через мобільний додаток надають клубу цінні інсайти щодо поведінки та уподобань клієнтів. Аналітика допомагає виявляти тенденції, оцінювати ефективність маркетингових кампаній, адаптувати послуги до потреб користувачів та вдосконалювати загальну стратегію управління клубом.

Ці елементи формують комплексний підхід до управління членством та взаємодії з клієнтами в сучасному спортивному клубі, забезпечуючи ефективне використання технологій для покращення клієнтського досвіду та операційної ефективності клубу.

Автоматизація таких процесів, як запис на заняття, контроль відвідувань і фінансовий облік, спрощує управління клубом та зменшує можливість помилок. Це сприяє ефективному розподілу ресурсів, управлінню запасами та обліку персоналу, що покращує оперативну ефективність і підвищує загальну продуктивність бізнесу.

Ключовий елемент автоматизації внутрішніх процесів – це система запису на заняття, яка дозволяє клієнтам самостійно вибирати та бронювати час для групових або індивідуальних тренувань через мобільний додаток або веб-інтерфейс.

Автоматизована система повинна забезпечувати актуальний розклад занять, відображення вільних та зайнятих місць у реальному часі, легку зміну або скасування запису, автоматичні нагадування про майбутні заняття.

Автоматизація контролю відвідувань включає використання електронних карток доступу або мобільних додатків, які взаємодіють зі сканерами на вході в клуб, це дозволяє відстежувати час прибуття та відходу клієнтів, аналізувати відвідуваність різних занять для оптимізації розкладу та автоматично оновлювати статистику відвідувань в особистих кабінетах клієнтів (рис.2).

Рис. 2. Інтегрована система управління спортивним клубом

Автоматизація фінансового обліку в спортивних клубах охоплює ведення обліку членських внесків, платежів за заняття, а також управління дебіторською та кредиторською заборгованістю. Важливо впровадити систему, яка автоматично фіксує всі фінансові транзакції, надає звіти про доходи і витрати в реальному часі, інтегрується з бухгалтерськими системами для спрощення податкового обліку.

Результати та обговорення./Results and discussion. Автоматизація збору даних і аналітики дозволяє менеджменту спортивних клубів отримувати детальні звіти про ефективність різних аспектів діяльності, включаючи аналіз ефективності тренувальних програм, оцінку задоволеності клієнтів та їх вподобань, виявлення тенденцій у відвідуваності і популярності занять.

Завдяки використанню аналітичних інструментів, клуби можуть визначати тенденції поведінки клієнтів, їхні вподобання та потреби. Це дозволяє клубам покращувати маркетингові стратегії, підвищувати лояльність клієнтів і, як результат, збільшувати прибутки.

Інтеграція систем CRM (Customer Relationship Management) з мобільними додатками дозволяє спортивним клубам вести індивідуалізоване спілкування з

клієнтами. Завдяки сповіщенням у додатку, SMS або електронним листам клієнти можуть отримувати інформацію про нові заняття, майбутні події, зміни в розкладі або спеціальні пропозиції, що можуть їх зацікавити.

Висновки./Conclusions. Маркетингові інструменти автоматизації, такі як електронні розсилки, персоналізовані рекламні кампанії, засновані на даних про відвідування та вподобання клієнтів, дозволяють клубам ефективно взаємодіяти з цільовою аудиторією. Це підвищує рентабельність маркетингових кампаній і сприяє залученню нових клієнтів.

Розумне використання даних для індивідуалізації пропозицій та вдосконалення сервісу не лише збільшує доходи та клієнтську базу спортивних клубів, а й значно підвищує задоволеність і лояльність існуючих клієнтів, забезпечуючи їм індивідуальний підхід і високу якість обслуговування.

Кожен із цих компонентів є ключовим для успішного впровадження MVP у контексті мережі спортивних клубів, дозволяючи їм ефективно конкурувати у високо конкурентному середовищі сучасної фітнес-індустрії.

Інтеграція сучасних інформаційних систем значно покращує ефективність управління мережею спортивних клубів, сприяючи підвищенню задоволеності клієнтів і оптимізації витрат. Розробка MVP може стати основою для подальшого розширення та адаптації системи до змінних вимог ринку.

КОНСТРУКЦІЇ ВОДОГРІЙНИХ КОТЛІВ ДЛЯ БІЛЬШ ЕФЕКТИВНОГО СПАЛЮВАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ТВЕРДОГО ПАЛИВА

Ялова Альона Миколаївна

Доцент к.т.н

Аноченко Дмитро Русланович

Студент

Маркевич Богдан Вікторович

студент

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Модернізація конструкції водогрійного котла для ефективного спалювання різних видів твердого палива є важливим кроком у напрямку енергозбереження, екологічності та економічної ефективності систем опалення.

Мета роботи. є модернізація конструкції водогрійного котла для підвищення ефективності спалювання різних видів твердого палива, зокрема біомаси, деревини та низькосортних вугільних відходів, що дозволить покращити енергоефективність та екологічність процесу теплогенерації.

Матеріали та методи. У дослідженні були використані теоретичні та порівняльні методи досліджень. Теоретичні методи включають аналіз літературних джерел, процесів горіння, конструкції котлів, створення рекомендацій, впровадження модернізації.

Ключові слова. Модернізація, водогрійний котел, паливо, теплообмін, рекомендації.

Результати та обговорення.

Підвищення ефективності роботи водогрійних котлів є важливим завданням для забезпечення оптимального використання палива, зменшення викидів шкідливих речовин та економічної ефективності процесів теплогенерації.

Важливо мати можливість регулювати подачу повітря до топкової камери

в залежності від потреби. Це дозволяє оптимізувати співвідношення повітря та палива для забезпечення повного та ефективного горіння. Використання аеродинамічних інтенсифікаторів горіння такі як вихрові пристрої або турбулятори. Вихрові пристрої можуть бути використані для створення вихрових потоків у топковій камері, що сприяє кращому змішуванню повітря та палива та поліпшенню процесу горіння. Турбулятори можуть бути використані для збільшення турбулентності потоків у топковій камері, що сприяє кращому змішуванню повітря та палива та поліпшенню ефективності горіння.

Важливо мати системи моніторингу та контролю за аеродинамікою потоків у топковій камері для виявлення будь-яких аномалій та відновлення оптимальних умов роботи.

Інтенсифікація процесів тепломасообміну є також дуже важливим аспектом для підвищення ефективності роботи котлів та інших теплових систем.

Використання теплообмінників з покращеною геометрією поверхні теплообміну, таких як зубчасті або рифлені теплообмінники, може збільшити ефективну площу теплообміну і поліпшити теплопередачу.

Інтенсифікацію теплообміну в елементах котла можна проводити встановленням інтенсифікаторів теплообміну в топці або в жаротрубному елементі.

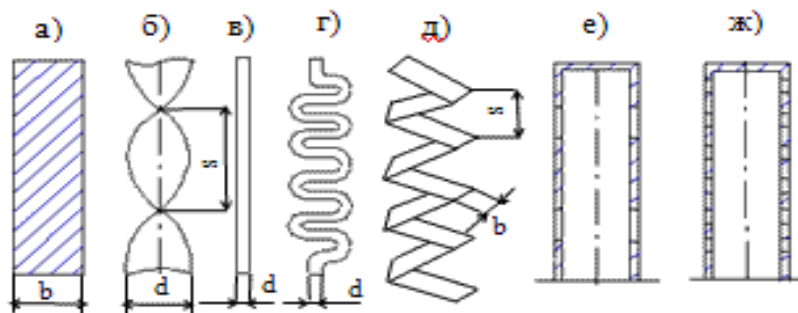
На сьогоднішній день відомі різні способи інтенсифікації теплообміну в конвективних елементах водогрійних котлів: застосування перфорованих поверхонь; багат шарових конвективних поверхонь; ребрення; вставки різної конфігурації.

Закручування потоку в трубах є ефективним методом інтенсифікації конвективного теплообміну і застосовується в котлах. В цьому випадку збільшуються місцеві пристінні швидкості, за рахунок додавання тангенціальної швидкості, і відбувається загальна перебудова течії, які сприяють руйнуванню прикордонного шару і росту інтенсивності тепловіддачі.

Встановлення профільованих поверхонь теплообміну у вигляді кільцевої

накатки і скручених стрічок дозволяє знизити температуру відхідних газів до 150...170°C і підвищити ККД котла до 92...93% при незначному збільшенні металоємності.

Застосування турбулізуючих вставок (рис. 1) дозволяє підвищити інтенсивність теплообміну в 1,2...5,4 разів при збільшенні опору руху газів в 1,13...7 разів.

**Рис. 1 – Інтенсифікатори теплообміну: а) пластина $b = 42$ мм;
б) – скручена стрічка $s/d = 4,2$; в) дротова вставка $d = 6$ мм;
г) скручений дріт $d = 6$ мм; д) зігнута пластина $b = 20$ мм; $s = 30$ мм;
і $b = 33$ мм; $s = 29$ мм; е) вставка з прямокутними щілинами;
ж) вставка з круглими отворами.**

Розробка нових конструктивних рішень для котлів є важливою складовою для постійного підвищення їхньої ефективності, надійності та екологічної придатності. Нові технології, матеріали та інженерні рішення допомагають вдосконалювати котли та забезпечувати їх відповідність сучасним стандартам.

Використання нових матеріалів для теплообмінників, таких як високоефективні теплоізоляційні матеріали або сплави з підвищеною теплопровідністю, дозволяє збільшити тепловий обмін та підвищити ефективність котлів. Розробка котлів з високою енергоефективністю та низьким рівнем викидів шкідливих речовин стає дедалі більш актуальною.

Використання спеціальних систем очистки димових газів та оптимізація процесів горіння дозволяють знизити викиди та мінімізувати вплив на навколишнє середовище. Розробники котлів стараються створювати більш модульні та адаптивні системи, які можуть працювати у різних режимах або в

різних умовах. Це дозволяє забезпечувати оптимальну ефективність при різних навантаженнях та варіантах використання. Застосування сучасних датчиків, систем моніторингу та автоматизованих систем керування дозволяє підтримувати оптимальні умови роботи котлів, що призводить до зменшення витрат палива та збільшення їхньої надійності. Розробники котлів активно впроваджують технології, які дозволяють використовувати відновлювані джерела енергії, такі як сонячна або геотермальна енергія, для підігріву води або опалення приміщень.

Протягом останніх 4-10 років конструкції розглянутих котлів НІСТУ-5, ЦКС-110 та ТПЕ-430 зазнали певної модернізації та вдосконалення з метою підвищення їх ефективності, екологічності та адаптації до більш жорстких вимог.

Загалом, модернізація зосереджена на підвищенні ефективності процесів подачі, спалювання та використання енергії палива, а також на вдосконаленні систем очищення для зменшення викидів шкідливих речовин відповідно до сучасних екологічних норм.

НІСТУ-5 котел з природною циркуляцією води та температурою води на виході до 115°C. Цей котел призначений для спалювання твердого палива – деревини, торфу, кам'яного та бурого вугілля.

Водогрійний котел ЦКС-110 з циклонним допалювальним пристроєм.

Цей тип котла використовує циклонний допалювальний пристрій для більш повного та ефективного згоряння твердого палива. Циклонна камера створює висхідні закручені потоки димових газів, що сприяє додатковому перемішуванню та вигорянню незгорілих часток палива. Конструкція передбачає колосникову решітку для основного шару палива та систему подачі вторинного повітря в циклонну камеру. Така схема забезпечує високу ефективність згоряння та дозволяє спалювати різні види твердого палива.

Водогрійний котел ТПЕ-430 з циркулюючим киплячим шаром під тиском.

Ця конструкція подібна до ЦКЦКШ, але процес спалювання палива

відбувається під підвищеним тиском (до 25 атм). Тиск збільшує турбулентність киплячого шару, покращуючи змішування та ефективність горіння. Також підвищується теплова ефективність котла.

Котел ТПЕ-430 призначений для спалювання різних видів твердого палива на теплових електростанціях. Номінальна паропродуктивність – 430 т/год, тиск пари - 14 МПа.

Загалом, вибір типу котла залежить від конкретних потреб та вимог до продуктивності, видів палива, параметрів пари або гарячої води та інших факторів.

Висновки. Комплексна модернізація цих котлів може підвищити їх ефективність, екологічність та безпеку експлуатації, а також для приведення у відповідність до сучасних норм і вимог.

Основними напрямками модернізації є: удосконалення систем подачі палива, оптимізація повітряних трактів, модернізація парових/водяних трактів, впровадження систем рекуперації тепла, автоматизація контролю та управління процесами, екологічні заходи та підвищення рівня безпеки.

Для котлів НИИСТУ-5 ключовими заходами є модернізація пальників, оптимізація подачі повітря, теплоізоляція, рекуперація тепла димових газів, автоматизоване регулювання процесу горіння.

Для котлів ЦКС-110 важливими є точне дозування палива, нові вентилятори, рециркуляція димових газів, рекуперація тепла, модернізація водяного тракту.

Для парових котлів ТПЕ-430 рекомендовано модернізувати системи подачі палива та повітря, встановити рециркуляцію димових газів, замінити зношені трубні пучки, впровадити рекуперацію тепла, модернізувати системи контролю та безпеки, встановити системи очищення димових газів.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

THE ROLE OF THE SMALL HYDRO ENERGETIC BRANCH OF UKRAINE

Rehesha Oleksandr

Student

National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Kyiv, Ukraine

Introductions.

The article presents the main advantages and disadvantages of the productive usage of sources of hydro-renewable energy in Ukraine. This investigation is based on finding the ways of steady development of the hydro energetics branch of power generation industry in Ukraine. It also estimates its level of environmental influence.

Aim.

Formation of knowledge regarding the role of the small hydro energetics branch of Ukraine.

Materials and methods.

Empirical and theoretical methods were used. Hydro energetics is the renewable energy industry, which studies the use of potential and kinetic energy, leads by converting it into electricity.

At first, the energy of water flow was used in the drives of mills and machines. But soon hydropower received a new meaning as a direction of electric power related to the transformation of hydropower into electricity at hydroelectric power stations, the invention of the hydraulic turbine, electric machine and method of transmitting electricity over long distances.

Water energy does not pollute the atmosphere, what is its main advantage.

Hydropower represents only 8% of the total installed capacity of our country's power plants, and new facilities could potentially be located in any region with small or large rivers.

During the Soviet era, almost 1,000 small hydropower plants were operated in Ukraine and new ones continued to be built. But when powerful thermal and nuclear power facilities were invented, the role of small hydropower decreased sharply. The main reasons for their economic inexpediency were low prices for fuel, electricity and centralization of their supply to departments and enterprises that owned small hydropower plants. As a result, only 102 small hydropower plants remain actively working today.

Ukraine's energy crisis has led to the necessity to reduce the consumption of fuel and energy resources. Therefore, the use of energy from renewable and alternative sources has become relevant.

More than 22,000 rivers estimate in the Ukraine, but only 110 of them extend longer than 100 km, so the main resources of hydropower of our country are concentrated in small rivers. From all the advantages of small hydropower it is possible to distinguish the main ones such as: production of electricity without the use of fossil fuels and nuclear fuel, long service life and high reliability, predictability, the ability to fully automate the operation process, minimal environmental impact with the right choice of location and compliance with environmental legislation, minimal impact on the landscape and minor alienation of land, additional opportunities for fisheries, irrigation, water supply. It should be noted that the density of small hydropower plants, in contrast to large hydropower plants, does not interfere with the ecology of the regions.

Ukraine has significant potential for the use of small river resources, particularly in the western regions. It is possible to achieve considerable savings of fuel and energy resources if they will begin to be utilized. This will also contribute to the decentralization of the overall energy system. And will simultaneously solve the problem of energy supply to remote and inaccessible areas of rural areas.

It must be said that our country has sufficient scientific and technical potential and great experience in the field of design and development of hydro turbine equipment. That means that domestic enterprises have the necessary production facilities for appliance such hydropower plants with domestic equipment.

The following factors are important for the development of the hydropower sector:

- technical factors such as water resources, design solutions, preparation and reservoir management, infrastructure security, etc .;
- economic and financial factors such as the profitability of projects, economic feasibility, achievement of strategic goals, etc .;
- environmental issues: water quality, air quality, noise, waste, erosion, biodiversity, etc.

That is why, the development of this type of renewable energy is a safe, energy efficient and competitive option for the future economic development of Ukraine.

Results and discussion. Due to the need to reduce the negative impact of energy on the environment in the world the interest in water energy has grown over the past decades. Hydropower plays an important role in global energy conservation as an internationally acknowledged source of clean and green energy. Under the influence of global climate change, everything stated earlier led to the election of hydropower development as a possible way to expand the energy sectors in many countries around the world.

Conclusions. To sum up, hydropower is a unique technology that has almost no impact on the environment. It can easily make a significant contribution to solving the problem of electrification, improving the quality of life and production needs, economic development of countries and regions, combating poverty, and reducing reduction of emissions into the atmosphere. In addition, the technology of obtaining electricity from water sources is a cost-effective technology, due to which it has gained a special position in the world community and, especially, in developing countries.

ОБ ОДНОМ АЛГОРИТМЕ РЕШЕНИЯ ОБРАТНОЙ ЗАДАЧИ ВНЕШНЕЙ БАЛЛИСТИКИ

Кузьмин Анатолий Владимирович

к. физ.-мат. н., доцент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,

г. Киев, Украина

Введение.

В работе предложен итерационный алгоритм определения неизвестных начальных условий задачи Коши для системы дифференциальных уравнений внешней баллистики по данным измерения траектории движения снаряда в некотором множестве точек. Предполагается что измерение траектории осуществляется с некоторыми погрешностями величина которых подчинена нормальному закону распределения с нулевым математическим ожиданием и заданной величиной дисперсии. На каждом шаге алгоритма решается прямая задача внешней баллистики с использованием численной процедуры интегрирования задачи Коши.

Цель работы.

Разработать эффективный алгоритм для решения сформулированной выше задачи, провести его программную реализацию и тестовые испытания.

Сформулируем математическую постановку задачи:

Будем рассматривать плоскую задачу внешней баллистики следующего вида:

$$\begin{aligned} \frac{dX}{dt} &= U, \quad m \frac{dU}{dt} = -F_a(W) \frac{U}{W} \\ \frac{dY}{dt} &= V, \quad m \frac{dV}{dt} = -F_a(W) \frac{V}{W} - g \cdot m \end{aligned} \quad (1)$$

$$W = (U^2 + V^2)^{0.5}, \quad t > 0$$

$$U(0) = U_0, \quad V(0) = V_0, \quad X(0) = X_0, \quad Y(0) = Y_0 \quad (2)$$

Здесь $X(t), Y(t)$ - положение снаряда в момент времени t , $U(t), V(t)$ - горизонтальная и вертикальная составляющие вектора скорости, m - масса

снаряда, g - ускорение свободного падения.

$$F_a(W) = \frac{1}{2} S_m \rho C_x \left(\frac{W}{a} \right) W^2 - \text{ функция сопротивления воздуха, где}$$

S_m - эффективная площадь сопротивление снаряда (определяется экспериментально), ρ - плотность воздуха, m - масса снаряда.

$C_x \left(\frac{W}{a} \right)$ - непрерывно-дифференцируемая эмпирическая функция, которая учитывает влияние на сопротивление воздуха режима полета снаряда в зависимости от отношения $\frac{W}{a}$, где a - скорость распространения звука в воздухе.

Пусть после совершения выстрела внешними средствами наблюдения мы можем фиксировать некоторое дискретное множество точек траектории полета снаряда

$$\{ X_{s,i} = X_s(t_i); Y_{s,i} = Y_s(t_i), i = 1..N \} \quad (3)$$

Тогда предполагая, что общий закон движения снаряда в воздушном пространстве описывается системой уравнений (1), требуется определить начальные условия (2), которые наилучшим образом соответствуют наблюдаемой траектории (3), обозначим искомые начальные условия

$$Z_{0,s} = \{ U_{0,s}, V_{0,s}, X_{0,s}, Y_{0,s} \} \quad (4).$$

В условиях реальных измерений известны

$$\{ \tilde{X}_{s,i} = X_s(t_i) + N_i(0, \sigma_x); \tilde{Y}_{s,i} = Y_s(t_i) + N_i(0, \sigma_y), i = 1..N \} \quad (5),$$

координаты траектории снаряда с погрешностью $N_i(0, \sigma_x), N_i(0, \sigma_y)$ - нормально распределенная случайная величина.

Для нахождения неизвестных начальных условий (4) по данным измерений (5) введем функционал:

$$J(Z_0) = \frac{1}{N} \left(\sum_{i=1}^N (X(t_i, Z_0) - \tilde{X}_{s,i})^2 + \sum_{i=1}^N (Y(t_i, Z_0) - \tilde{Y}_{s,i})^2 \right) \quad (6),$$

$$\text{где } Z_0 = \{ U_0, V_0, X_0, Y_0 \}. \text{ Будем искать } \tilde{Z}_{0,s} = \arg \min_{Z_0 \in \Pi} J(Z_0) \quad (7).$$

Материалы и методы.

Заметим, что общее решение в аналитическом виде нелинейной системы (1) получить невозможно, что не позволяет определить аналитическую зависимость функционала (7) от варьируемых начальных параметров.

Рассматривая систему (1), будем предполагать, что $\frac{F_a(W)}{W} = \varphi(t)$ - известная непрерывно-дифференцируемая функция времени. Тогда система (1) будет иметь вид:

$$\begin{aligned} \frac{dX}{dt} &= U, & m \frac{dU}{dt} &= -\varphi(t)U \\ \frac{dY}{dt} &= V, & m \frac{dV}{dt} &= -\varphi(t)V - g \cdot m \end{aligned} \quad (1')$$

А ее общее решение можно записать в виде:

$$\begin{aligned} X(t) &= X_0 + U_0 \int_0^t e^{-\psi(\tau)} d\tau, & U(t) &= U_0 e^{-\psi(t)} \\ Y(t) &= Y_0 + V_0 \int_0^t e^{-\psi(\tau)} d\tau - g \int_0^t \int_0^\tau e^{-(\psi(\tau)-\psi(\xi))} d\xi d\tau \\ V(t) &= V_0 e^{-\psi(t)} - g \int_0^t e^{-(\psi(t)-\psi(\tau))} d\tau, & \psi(t) &= \frac{1}{m} \int_0^t \varphi(\tau) d\tau \end{aligned} \quad (8).$$

Обозначим $\omega_x(t) = \int_0^t e^{-\psi(\tau)} d\tau$, $\Omega(t) = \int_0^t \int_0^\tau e^{-(\psi(\tau)-\psi(\xi))} d\xi d\tau$, тогда

$$X(t) = X_0 + U_0 \omega_x(t), \quad Y(t) = Y_0 + V_0 \omega_x(t) - g \Omega(t) \quad (9).$$

Подставляя (9) в функционал (6), получим

$$J(Z_0) = \frac{1}{N} \left(\sum_{i=1}^N (X_0 + U_0 \omega_x(t_i) - X_{s,i})^2 + \sum_{i=1}^N (Y_0 + V_0 \omega_x(t_i) - g \Omega(t_i) - \tilde{Y}_{s,i})^2 \right) \quad (10).$$

Считая функции $\Omega(t), \omega_x(t)$ известными, запишем необходимые и достаточные условия минимума квадратичного функционала (10).

$$\begin{aligned} 0.5 J'_{X_0} &= X_0 + U_0 M(\omega_x) - M(\tilde{X}_s) = 0 \\ 0.5 J'_{U_0} &= X_0 M(\omega_x) + U_0 M(\omega_x^2) - M(\omega_x \tilde{X}_s) = 0 \\ 0.5 J'_{Y_0} &= Y_0 + V_0 M(\omega_x) - g M(\Omega) - M(\tilde{Y}_s) = 0 \\ 0.5 J'_{V_0} &= Y_0 M(\omega_x) + V_0 M(\omega_x^2) - g M(\omega_x \Omega) - M(\omega_x \tilde{Y}_s) = 0 \end{aligned} \quad (11).$$

Очевидно, что решение системы (11) можно записать в виде:

$$\begin{aligned}
 X_0 &= \frac{M(\tilde{X}_s)M(\omega_x^2) - M(\omega_x \tilde{X}_s)M(\omega_x)}{D(\omega_x)} \\
 U_0 &= \frac{M(\omega_x \tilde{X}_s) - M(\tilde{X}_s)M(\omega_x)}{D(\omega_x)} \\
 Y_0 &= \frac{M(\tilde{Y}_s)M(\omega_x^2) - M(\omega_x \tilde{Y}_s)M(\omega_x) + g(M(\Omega)M(\omega_x^2) - M(\omega_x \Omega)M(\omega_x))}{D(\omega_x)} \\
 V_0 &= \frac{M(\omega_x \tilde{Y}_s) - M(\tilde{Y}_s)M(\omega_x) + g(M(\omega_x \Omega) - M(\Omega)M(\omega_x))}{D(\omega_x)}
 \end{aligned} \tag{12}$$

Тут и дальше $M(\omega)$ - среднее значение $\omega_i, i=1..N$, $D(\omega) = M(\omega^2) - M^2(\omega) > 0$, \tilde{X}_s, \tilde{Y}_s - приближенные значения координат траектории снаряда в точках наблюдения.

Соотношения (12) порождают итерационный процесс. Пусть найдено $Z_0^{(k)} = \{U_0^{(k)}, V_0^{(k)}, X_0^{(k)}, Y_0^{(k)}\}$, тогда с использованием численной процедуры решения прямой задачи (1), (2) вычислим $X^{(k)}(t), Y^{(k)}(t)$, и используя (9) найдем:

$$\omega_x^{(k)}(t) = \frac{X^{(k)}(t) - X_0^{(k)}}{U_0^{(k)}}, \quad \omega_y^{(k)}(t) = \frac{Y^{(k)}(t) - Y_0^{(k)}}{V_0^{(k)}}, \quad \Omega^{(k)}(t) = \frac{V_0^{(k)}}{g} (\omega_x^{(k)}(t) - \omega_y^{(k)}(t)) \tag{13}$$

Подставив в правую часть (12) $\Omega(t) = \Omega^{(k)}(t), \omega_x(t) = \omega_x^{(k)}(t), \omega_y = \omega_y^{(k)}(t)$, вычислим $Z_0^{(k+1)}$ по следующим формулам:

$$\begin{aligned}
 U_0^{(k+1)} &= \frac{M(\omega_x^{(k)} \tilde{X}_s) - M(\tilde{X}_s)M(\omega_x^{(k)})}{D(\omega_x^{(k)})} & V_0^{(k+1)} &= \frac{M(\omega_y^{(k)} \tilde{Y}_s) - M(\tilde{Y}_s)M(\omega_y^{(k)})}{D(\omega_y^{(k)})} \\
 X_0^{(k+1)} &= M(\tilde{X}_s) - U_0^{(k+1)}M(\omega_x^{(k)}) & Y_0^{(k+1)} &= M(\tilde{Y}_s) - V_0^{(k+1)}M(\omega_y^{(k)})
 \end{aligned} \tag{14}$$

Приемлемое начальное приближение $Z_0^{(0)} \in \Pi$ можно найти сгенерировав множество начальных значений равномерно распределенных в четырехмерном параллелепипеде Π допустимых начальных значений и выбрав среди них то, которое доставляет наименьшее значение функционалу (6).

Многочисленные вычислительные эксперименты показали быструю сходимость предложенного итерационного процесса.

Результаты и обсуждения В качестве тестовой, условно наблюдаемой, траектории снаряда выбиралась траектория с известными начальными условиями $Z_{0,s} = \{U_{0,s}, V_{0,s}, X_{0,s}, Y_{0,s}\}$. Решением задачи Коши (1), (2) производился расчет траектории движения снаряда $X(t_j), Y(t_j)$, в точках наблюдения $t_j = t_0 + j\tau, j = 1..N$ которые возмущались погрешностями заданными параметрами стандартного отклонения. Точки наблюдения траектории выбирались в окрестности ее вершины. Результаты численного эксперимента представлены в следующей таблице

Таблица 1

Результаты численного эксперимента

Параметр	Тест 1	Результат 1	Тест 2	Результат 2	Тест 3	Результат 3
X_0	150	151.09	-150	-149.26	0	1.13
Y_0	40	39.18	100	99.91	250	248.80
W_0	700	699.71	500	499.78	1000	999.80
Θ_0	0.3142	0.3141	07854	0.7855	1.047	1.047
σ_x	15	_____	10	_____	20	_____
σ_y	15	_____	10	_____	20	_____
J	57.32	57.37	38.48	38.25	76.96	75.50
Iter	_____	15	_____	20	_____	20

Выводы. Предлагаемый итерационный метод решения обратной задачи внешней баллистики показал ряд преимуществ по сравнению с классическими градиентными методами минимизации функционала. В частности, он не требует вычисления градиента функционала по начальным условиям на каждом шаге итерации, для вычисления которого необходимо использовать либо разностные аппроксимации градиента, либо дополнить систему уравнений баллистики уравнениями баллистики, продифференцированными по начальным условиям. Оба этих подхода требуют значительных вычислительных затрат. Отметим, что предложенный алгоритм демонстрирует быструю практическую сходимость и устойчивость к погрешностям наблюдения, что подтверждается многочисленными тестами, часть из которых представлена в таблице 1.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

CHANGES IN THE MAIN HYDROPHYSICAL PROPERTIES OF THE LOWER DNIEPER SECTION WATER MASSES DUE TO THE DESTRUCTION OF THE KAKHOVKA DAM

Korzhov Yevhen Ivanovych

Ph. D., Candidate of Geographic Sciences, Associate Professor;
Kherson State Agrarian and Economic University,
Kherson, Ukraine

Introduction. The dam of the Kakhovka hydroelectric power station (HEPS), which was destroyed by the occupation authorities on June 6, 2023, was the main factor regulating the hydrological regime in the lower reaches of the Dnieper and the Dnieper-Buh mouth region [13, 14, 17, 18]. This had an extremely negative impact on all aspects of the functioning of the region's water ecosystems. Violation of the peak flow of fresh water, which was caused by this man-made disaster, had a negative impact on the condition of all elements of the hydrographic network of the Dnieper-Buh mouth region, which covers an area of about 1,440 km² [2, 7, 17, 15]. If we also take into account the water ecosystem of the now completely drained Kakhovka reservoir, the total area of the damage zone from the explosion of the Kakhovka dam for freshwater ecosystems can be estimated at 3,600 km² [7, 16].

Violation of the hydrological regime of the lower Dnieper section has already caused significant negative environmental consequences for the research region. The absence of the usual daily fluctuations in the water level, which were previously formed due to the discharge of water through the Kakhovka HEPS dam, is, of course, a negative factor for the existence of the region's floral and faunal complexes, which directly threatens the disappearance of their unique biological diversity in the coming years [1, 5, 6, 9-12, 16, 19].

Another large-scale problem for the Lower Dnieper was the transformation of

the Kakhovka reservoir into a large wetland, which within a year of the explosion of the Kakhovka dam became a huge supplier of dirty and epidemiologically dangerous water to the lower reaches of the Dnieper and the Black Sea. Nowadays, the former Kakhovka reservoir looks like a man-made desert crossed by small straits that remained on the site of the historical channel of the Dnieper. A third of the dry land at the bottom of the former reservoir, where there is access to water, is overgrown with wetland vegetation. On such islands, sprouts of invasive plant species such as *Salix rubens* and *Populus alba* developed quite actively during the year. The other part is covered with a dense layer of dried silt, the surface of which has deep cracks. These areas of the bottom of the former reservoir are not alive and are active suppliers of organic substances and decay products to the waters of the Dnieper.

In addition to the riverbed and floodplain, isolated lakes, mostly cut off from the water network, are recorded in some deep places of the former reservoir. Due to the fact that they were formed on significant silty soils and do not have a sufficient inflow of fresh water, they also produce and accumulate a considerable amount of dirty water. From an ecological point of view, such reservoirs can not only poison the nearest surface and ground water bodies, but also inflow a significant amount of biogenic and organic substances to the Dnieper water, significantly polluting it.

Results and discussion. The combination of a significant weakening of water exchange processes and a complete change of the hydrological regime in the lower reaches of the Dnieper with the change of the Kakhovka reservoir to a wetland at the present time form a complex man-made catastrophe on the Lower Dnieper and the territory of the North-Western Black Sea Coast. The first signs of this are observed in the deterioration of the water quality of the Lower Dnipro and its hydrophysical properties. This deterioration is expressed in the increase of substances suspended in water, a decrease in the transparency of water masses, an increase in turbidity and the amount of organic and biogenic substances in water.

By 2023, the average content of suspended solids in the Dnieper riverbed near Kherson was 15-20 g/m³, during the spring irrigation period it could reach values of 35-40 g/m³. The average annual content of suspended solids in the arms of the

Dnieper delta is slightly higher than in the bed of the delta section. The average amount of substances suspended in water is 24.2 g/m^3 in the Rvach branch, 19.6 g/m^3 in the Bakai branch, and 21.8 g/m^3 in the Konka branch. The suspensions had a mainly mineral composition, losses during roasting amounted to 20-30%. Such low values were noted here due to significant sedimentation of mineral particles of suspended substances along the cascade of reservoirs. Only a small part of the overhang carried by the current reached the lower reaches of the Dnieper.

Currently, we can expect a steady increase in the number of suspended solids in the channel network of the Dnieper. Due to the dewatering of the Kakhovka reservoir, the length of the coastal rocks that can be eroded and transported by the water flow has increased significantly. In addition, the dewatered bed of the reservoir is a fairly active supplier of organic and biogenic substances, which also enter the water system below the Dnieper with the flow of water.

The content of suspended solids in the floodplain reservoirs of lower reaches of the Dnieper has a larger fluctuation range. According to our monitoring observations in 2009-2023, the indicator varied between $2\text{-}363 \text{ g/m}^3$. Most of the suspension in the lakes of the region consists of organic substances. Losses during burning were 70-80%, in some seasons (summer, autumn) they could reach 95% [4, 6, 20].

An important aspect is that the number of substances suspended in water in lakes is closely related to the intensity of external water exchange and the transparency of water masses. In reservoirs with an outdoor period of less than 2 days, suspended matter is $15\text{--}18 \text{ g/m}^3$, transparency is to the bottom, water colors are from yellowish-green to greenish-yellow. With a water exchange period of 2–15 days, reservoirs contain $15\text{--}60 \text{ g/m}^3$ of suspended matter, the average transparency of water decreases to 0.7–1.5 m, the color becomes greenish-yellow – brownish-yellow. In reservoirs with an external water exchange period of more than 15 days, as a rule, there are more than $30\text{-}50 \text{ g/m}^3$ of suspended solids, water transparency decreases to 0.2-0.8 m, the color changes to yellowish-brown, brown.

These dependencies, taking into account the critical weakening of water exchange processes in the floodplain reservoirs below the Dnieper after the

destruction of the Kakhovka HEPS dam, make it possible to predict the dynamics of changes in certain hydrophysical indicators.

In the coming years, a characteristic decrease in the transparency of water masses and an increase in the content of suspended substances in water can be predicted for floodplain reservoirs. Due to the fact that in conditions of weakened water exchange there is an active production of organic and biogenic substances, it is possible to expect an increase in their content in water to the level of organic pollution. Accordingly, such a change in the conditions of existence will lead to the impoverishment of the species diversity of plants and animals that inhabit large reservoirs, will cause a significant overgrowth of the reservoir bed with higher aquatic vegetation and the gradual transformation of floodplain lakes into wet wetlands.

Another, but more long-term, problem is the shallowing and siltation of floodplains below the Dnieper. If the channel network of the lower Dnieper after the destruction of the Kakhovka HEPS dam will become even more flowing and watered due to the reduction of water consumption for evaporation from the surface of the Kakhovka reservoir and the national economic consumption of water resources in the region, then the opposite processes will occur in floodplain reservoirs.

Conclusions.

Due to the reduction in the inflow of fresh water to reservoirs and the active production of organic and biogenic substances, especially in the warm period of the year, the reservoir bed below the Dnieper will quickly be filled with production products and dead parts of aquatic plants and animals. Intensive accumulation of organic mass at the bottom of reservoirs can lead to almost complete siltation, shallowing and significant overgrowth of even large reservoirs already in the next decade.

Restoring the regulated inflow of fresh water and increasing the amplitude of daily fluctuations of the water level in the water system below the Dnieper is an extremely urgent issue for the preservation of the unique biological diversity not only of the lower section of the river, but also of the entire Dnieper-Buh mouth region.

REFERENCES

1. Білик Г. В., Коржов Є. І. Шляхи відтворення аборигенних видів риб Дніпровсько-Бузької гирлової області в природних умовах // Матеріали III Всеукраїнської конференції молодих науковців «Сучасні проблеми природничих наук». – Ніжин: «Наука-Сервіс», 2018. – С. 25.
2. Коржов Є. І., Бородін А. В. Гідрографічна характеристика Дніпровсько-Бузького лиману в межах НПП «Нижньодніпровського» / Наукові читання, присвячені Дню науки. Екологічні дослідження Дніпровсько-Бузького регіону. – Вип. 11. – Збірник наукових праць. – Херсон, – 2018. – С. 56-59.
3. Коржов Є. І. Кутіщев П. С., Гончарова О. В. Екологічні аспекти збільшення солоності вод Дніпровсько-Бузького лиману на сучасному етапі існування його водної екосистеми // Екологічна безпека держави: тези доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених і студентів, м. Київ, 23 квітня 2020 р., Національний авіаційний університет / редкол. О. І. Запорожець та ін. – К.: НАУ, 2020. – С. 80-81.
4. Коржов Є. І., Самойленко Л. М., Жур А. М. Вплив прозорості води на кількісні показники зоопланктону водойм пониззя Дніпра // Проблеми гідрології, гідрохімії, гідроекології : Мат. 6-ої Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (Дніпропетровськ, 20-22 травня 2014 р.). – Дніпропетровськ: ТОВ «Акцент ПП», 2014. С.148–150.
5. Коржов Є. І., Кутіщев П. С., Гончарова О. В., Дяченко В. В. Оцінка можливих негативних екологічних наслідків скорочення об'ємів надходження прісних вод до Дніпровсько-Бузького лиману // Водні екосистеми та збереження їх біорізноманіття: Збірник наукових праць. – Житомир: ПНУ, 2020. – С. 13-15.
6. Коржов Є. І. Особливості формування донних відкладів водойм пониззя Дніпра з різною інтенсивністю зовнішнього водообміну / Наукові читання присвячені 95-річчю НАН України. – Вип.6. – Зб. наук. пр. – Херсон, Вид-во: ПП Вишемирський В.С., 2014. – С.27–32.
7. Коржов Є. І., Пуленко Ю. В. Термінологічні особливості географічних

назв елементів гідрографічної мережі нижньої течії річок // Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference (August 8-10, 2021). – Kharkiv, Ukraine: SPC–Sci-conf.com.ua, 2021. – P. 325-331.

8. Коржов Е. И. Современная гидрографическая характеристика низовья Днепра / Наукові читання присвячені Дню науки. Вип.4: Зб. наук. пр. – Херсон, Вид-во: ПП Вишемирський В.С., 2011. – С. 4–17.

9. Мінаєва Г. М., Коржов Є. І. Формування кількісних показників фітопланктону заплавних водойм гирлової ділянки Дніпра з різною інтенсивністю зовнішнього водообміну / Наукові читання, присвячені Дню науки. Екологічні дослідження Дніпровсько-Бузького регіону. – Вип. 12. – Збірник наукових праць. – Херсон, – 2019. – С. 13-27.

10. Науково-практичні рекомендації щодо покращення екологічного стану слабопроточних водойм пониззя Дніпра / С. В. Овечко, Є. І. Коржов, В. Л. Гільман. – Херсон, 2015. – 28 с.

11. Науково-практичні рекомендації щодо покращення стану водних екосистем гирлової ділянки Дніпра шляхом регулювання їх зовнішнього водообміну / Є. І. Коржов. – Херсон, 2018. – 52 с.

12. Окснюк О.П., Тимченко В.М., Полищук В.С., и др. Закономерности продукционно-деструкционных процессов в пойменных водоемах устьевого участка Днепра при разном водном режиме / Гидробиол. журн. – 1998. – 34, №3. – С. 17–29.

13. Тімченко В. М., Гільман В. Л., Коржов Є. І. Основні фактори погіршення екологічного стану пониззя Дніпра / Гідрологія, гідрохімія, гідроекологія. – 2011. – Т. 3(24). – С. 138–144.

14. Тімченко В. М., Коржов Є. І. Сучасні попуски Каховської ГЕС як фактор погіршення стану екосистеми Нижнього Дніпра // Гідрологія, гідрохімія, гідроекологія: Мат. 5-ої всеукр. наук. конф. (Чернівці, 22-24 вересня 2011 р.). – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – С.257-259.

15. Korzhov Ye. Analysis of possible negative environmental and socio-

economic consequences of freshwater drain reduction to the Dnieper-Bug mouth region // Perspectives of world science and education. Abstracts of the 8th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan, 2020. – P. 84-90.

16. Korzhov Ye. I. Changes in the key hydrological factors of the lower reaches of the Dnieper water ecosystems functioning after the Kakhovka hydroelectric power station dam was destroyed / G. Datsenko, E. Golovnina, E. Jorovlea et al. / *Erbe der europäischen Wissenschaft: Wirtschaft, Management und Marketing, Tourismus, Medizin, Biologie und Ökologie, Landwirtschaft. Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft»*. Buch 27. Teil 4. 2024. Pp. 102-113.

17. Korzhov Ye. I., Honcharova O. V. Assessment of the key factors of the expected deterioration of the ecological condition of the Lower Dnieper in the modern period due to the violation of the regulated river waters flow regime / *SWorldJournal - SWorld & D.A. Tsenov Academy of Economics (Svishtov, Bulgaria)*. Issue 18, Part 2, 2023. – Pp. 45-52.

18. Korzhov Ye. I., Honcharova O. V. Key factors of the expected deterioration of the ecological condition of the Lower Dnieper in the modern period due to the technogenic violation of the regulated river waters flow regime // *Proceedings of the International scientific conference «Organization of scientific research in modern conditions» (March, 2023). Series «SW-US Conference proceedings»*, USA, Seattle, 2023. – Pp. 44-47.

19. Korzhov Ye. I., Kutishchev P. S., Honcharova O. V. Influence of water balance elements change on the salinity regime of the Dnieper-Bug estuary // *Innovative development of science and education. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference*. Athens, Greece, 2020. – P. 225-231.

20. Korzhov Ye. I., Kucheriava A. M. Peculiarities of External Water Exchange Impact on Hydrochemical Regime of the Floodland Water Bodies of the Lower Dnieper Section / *Hydrobiological Journal*. Vol. 54, Issue 6, 2018.-P. 104-113.

UKRAINE OPENS ITS DOOR TO CRAFT ENOTOURISM: NEW DEVELOPMENT PROSPECTS

Vitriak Oksana

PhD, Associate Professor,

Verbytska Margaryta

Student of specialty Hotel and Restaurant Business,

Sydorenko Sergiy

Student of specialty Craft Technologies,

State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

Introductions. A form of sustainable tourism known as "authentic tourism" or "craft tourism" lets visitors experience the distinctive way of life in a particular location. Finding the journey's genuine spirit and essence is the aim. The uniqueness is fully integrated into the way of life and culture. There aren't any opulent hotels or phony tourist attractions. It's a chance for visitors to discover the background and traditions of their destination and form deep bonds with the local populace [1, 2]. Travelers are constantly looking for fascinating new places to visit, and authentic tourism provides just that. It can take many different forms, such as helping others experience this culture or staying with a local family. Usually fostering symbiotic connections is advantageous to the host community as well as the visitor. Every facet of lodging with locals promotes small and craft enterprises, preserves cultural heritage, and advances the country's economy. This has a significant impact on the welfare of numerous households as well as tiny towns in less traveled nations.

Aim. The purpose of the study is to determine the possibilities of the development of this particular type of tourism in the Ukrainian tourism industry to fix already existing problems and create a base for upcoming changes. According to the formulated goal, the tasks of this study are:

1. Analysis of the current situation of the tourism industry regarding craft wine and cider producers in Ukraine.
2. Determination of key factors that make authentic type of tourism far more promising in developmental prospects.

Materials and methods. This study focuses on authentic enotourism and how it might support Ukraine's tourism sector's growth and recovery. The research techniques used include a comprehensive examination of available information sources and a methodical approach to identifying distinctive characteristics and their practical benefits of authentic enotourism.

Results and discussion. With millions of foreign visitors each year, Ukraine is a popular travel destination; nevertheless, recent significant damage from the Russian invasion has resulted in losses for travel destinations. There was a notable decrease in tax income received by the economy from the tourism sector. This is especially important considering the industry's instability brought on by deteriorating infrastructure and a decline in tourism. In recent years, the popularity of craft products among consumers has increased significantly. The boom in the beginning of craft wine and cider production indicates a change in taste preferences and increased attention to local production. This trend is characterized not only by new taste experiences, but also by the support of local producers and the development of the culture of consumption of craft beverages. In addition, craft ciders made from local varieties of apples and other fruits are gaining more and more popularity. Ukrainian manufacturers are actively experimenting with flavors, adding herbs, spices and other non-standard components. The most important feature of authentic drinks is the use of natural ingredients and the absence of artificial additives.

Craft wineries and cideries use a variety of production methods, including traditional and modern techniques. They monitor the quality of raw materials and use innovative methods of fermentation and aging to create an exquisite taste of drinks. Authentic cider houses: YSLA Craft Cider, Shveikiv Trademark, Holiday brewery and others. Authentic wineries: First Uman Winery, Father's wine, Wineidea and others. Participants of tourist trips should be introduced to the interesting assortment and unique technologies of authentic products of craft producers.

Authentic enotourism development may provide several advantages for the travel and tourism sector, in particular:

- Greater employment options in the tourism industry for workers.

- Increased patronage of nearby wineries is enhancing enotourism.
- Incredibly adaptable to quick modifications.
- Safety and acknowledging regional history to create a "Ukrainian" identity.
- For this kind of tourism facilities are needed less, allowing the sector to recover.
- Encouragement of regional economic growth.
- Boost tourism's variety.
- Participation in a broad range of professional domains that are advantageous to various economic sectors.
- New uses being developed for the primary sector.
- Potential creation of new locations.
- Support for recently established, expanding local businesses.
- More revenues of income for wine producers.

Conclusions. Authentic enotourism is a relatively new concept that is not common enough in Ukraine but has enormous potential for the travel and tourism sector. Although it has some drawbacks, this model is practical and effective for the Ukrainian economy and has several prospects for both local communities and workers in the tourism sector. In the long run, this sector not only addresses current problems but is also certain to become one of the most significant trends in the travel and tourist industry.

REFERENCES

1. Rooted: What Does “Authentic” Mean — and Why Does It Matter?: <https://rootedstorytelling.com/rethinking-tourism/authenticity-authentic-travel/>
2. AtOnce: 50 Unmissable Trends in Tourism: Ultimate Guide for 2023: <https://atonce.com/blog/trends-in-tourism>

ARCHITECTURE

УДК 528.3

DEVELOPMENT OF COMPREHENSIVE RESEARCH METHODOLOGY FOR DETERMINATION OF GNSS EXCEEDINGS USING THE GNSS METHOD

Lysko Bohdan,
Candidate of Technical Sciences
Department of Engineering Geodesy,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
15 Karpatska St., Ivano-Frankivsk,
Ukraine, 76019

Abstract: this study underscores the necessity for unambiguous height determination, advocating for the use of geopotential values to ensure consistency across different leveling methods. Emphasizing reliance solely on direct measurements on the Earth's surface, without resorting to hypothetical internal structure data, the paper highlights the importance of detailed geological information available at mining observation stations. While M. S. Molodensky's normal height system offers precision on flat terrains with uniform gravity fields, its accuracy falls short in areas like the Kalush-Holyn deposit, characterized by non-uniform gravity fields and complex geological structures. Consequently, the paper proposes stringent methods for determining the geoidal component, affirming the orthometric system's superiority for height provision above mine fields. It suggests integrating geodetic heights for enhanced measurement control, facilitated by the integral formula of generalized astronomical leveling.

Keywords: the height determination system, quasi-geoid, geoid, hypothetical data.

The first and unconditional requirement for the height determination system is that the heights must be determined unambiguously, regardless of the leveling method. For strict compliance with this requirement, the geopotential value should be used of $C = \int_0^P g dh$, this integral not being dependent on the form or path of integration, that is, integration along the different leveling paths connecting points O and P (fig. 1). These various integrations should give the same result [1].

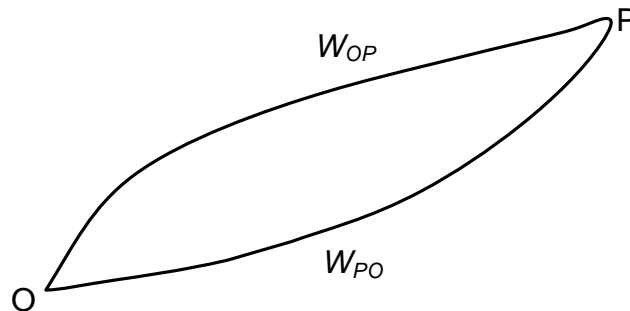

Fig. 1. The two different leveling strokes connecting points O and P together form a closed line

Since W is a function of location only, each point corresponds to a unique value of W . If the level stroke returns to the original point O, then the full integral must be zero [2].

$$\oint g dh = W_{OP} - W_{PO} = 0 \quad (1)$$

To ensure the maximum accuracy and reliability of the results, it is a mandatory requirement to determine the heights based only on the results of direct measurements on the physical surface of the Earth, without using any hypothetical data about its internal structure [3]. Hypothetical data are subject to interpretation and internal assumptions, which can negatively affect the objectivity of the results. Since detailed information about the geological structure of the underground layers is usually available at mining observation stations, there is no need for hypothetical data. It is important to know the data on the geological structure and the distribution of gravity by height only, both at the nodal points of the leveling network and up to the surface of the geoid [4].

The normal height system of M. S. Molodensky could meet these requirements.

The system states that on a flat area with a uniform gravity field the difference between the sums of orthometric and normal heights in the courses will be at the level of a millimeter. However, the low accuracy of determining the geoidal component relative to the theoretical surface of the quasi-geoid of about a decimeter (Dwulit & Golubinka, 2009; Czarnecki, 2010), cannot satisfy the requirements for height support of the man-made landfill located above the mine fields [5]. The object of research, the Kalush-Holyn deposit, has a non-uniform gravity field due to the uneven distribution of earth masses and the complex geological structure of the crust, which makes the normal height system less suitable for use in such areas. Having analyzed the above, it is necessary to impose one more requirement on the accepted height system. This requirement is that a sufficiently strict method of determining the geoidal component of the geometric or geodetic height must be used [6].

Conclusions: the optimal solution for height provision of a network of observation stations located above mine fields is the use of an orthometric system of heights and the construction of a direct connection with geodetic heights for the possibility of additional control of measurement results. This possibility is directly provided by the integral formula of the generalized astronomical leveling.

REFERENCES

1. S. Sapuzhak, Ya., I. Shamoto, V., & P. Kravchenko, A. (1990). *Geoelectric Models and Methods Investigations of the structures of the Western Ukraine*. Naukova Dumka.
2. Dwulit, P. D. & Golubinka, Y. I. (2009). Comparative characteristics of determining the quasi-geoid heights of the territory of Ukraine using geoid/quasi-geoid models and the Earth's gravitational field. *Geodesy, cartography and aerial photography*, 72, 27–34. (in Ukrainian). <https://science.lpnu.ua/istcgcap/allvolumes-and-issues/volume-72-2009/comparativecharacteristics-determining-heights>
3. Bagriy, S. (2011). About necessity of the complexing geophysical methods in natural and industrial karst investigation (the example of salt deposits in Precarpathians). *Geodynamics*, 2(11), 24–26. <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/>

handle/123456789/59440/07-Bagriy.pdf?sequence=1

4. Mykolaenko, O., Zhyrnov, P., Sadoviy, Y., Tomchenko, O., & Pidlisetska, I. (2019). Assessment Engineering Geological Zoning of Kalush City Using ERS Data for Urban Development. *Geoinformatics 2019*. <https://doi.org/10.3997/2214-4609.201902029>

5. Kuzmenko, E., Bagriy, S., Dzoba, U., Kostiv, V., & Maksymchuk, V. (2019). Assessment of the rock mas deformations in the influence zone of Khotin mine field of Kalush salt mine (Precarpathian area). *Monitoring 2019*. <https://doi.org/10.3997/2214-4609.201903177>

6. Deshchytsya, S., I. Pidvirny, O., I. Romanyuk, O., V. Sadovy, Yu., V. Kolyadenko, V., G. Savkiv, L., & S. Myshchyshyn, Yu. (2016). Evaluation of the state of the ecologically problematic mining and industrial objects in Kalush region by electromagnetic methods and their monitoring. *Science and Innovation*, 12(5), 47–59. <https://scinn.org.ua/sites/default/files/pdf/2016/N5/Deshchytsya.pdf>

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОЕКТУВАННЯ СТАНДАРТИЗОВАНОГО ТА ТИПОВОГО ЖИТЛА ПЕРІОДУ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Попович Владислав Володимирович

Студент

Чабанюк Оксана Ярославівна

канд. арх., доцент

Харківський національний університет міського господарства

Імені О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Вступ. / Introduction. На сьогоднішній день питання стратегій масового відновлення житла та міської інфраструктури у багатьох регіонах України перестало бути концептуально-абстрактним та набуло характеру необхідності пошуку рішень. У таких умовах одним із викликів для архітекторів, девелоперів та містотворців країни є не повторити помилки масового будівництва минулого століття при розробці та реалізації житлової забудови.

Мета роботи. / Aim. Мета роботи полягає у висвітленні проблем типізації та стандартизації проектів для масштабної відбудови житла у повоєнний період; дослідженні сучасних інструментів проектування, що забезпечать ефективну розробку візуально різноманітних проектних рішень.

Матеріали та методи. / Materials and methods. У даному дослідженні проведено огляд сучасного програмного забезпечення для проектування. Проаналізовано статті про модульне житло, житло для тимчасового проживання, а також відновлення житлових кварталів в період 2022-2024 рр. Проаналізовано методи роботи і проектні рішення українських архітектурних бюро, що фокусуються на проектуванні житла, зокрема було розглянуто окремі проектні пропозиції компанії Archimatika, Київ.

Виклад основного матеріалу. / Results and discussion. За відкритими статистичними даними процентного співвідношення сегментів та класів житла, що будується на сьогодні в Україні, можна спостерігати, що близько 45%

припадає на комфорт клас. Економ та комфорт класи разом займають майже весь ринок нерухомості. У період відбудови співвідношення між класами житла залишається приблизно не змінним, а отже переважну частину міст України в майбутньому будуть формувати саме ці сегменти житлової забудови.

Серед вимог до житла масового будівництва є короткий термін у проектуванні, висока щільність, адаптивність, простота та швидкість у зведенні, а також низька економічна вартість і доступність для великої аудиторії покупців. З початком повномасштабної війни до даного списку ще додається параметр безпеки. Доступність житла, яка формується його вартістю, може бути досягнута лише за розвитку державних програм підтримки його будівництва.

Таким чином перед архітектором стоїть важка задача поєднати усі ці параметри в одній будівлі при цьому не отримавши відчуття масового повтору та реплікації на тканині міста. Таку кількість параметрів, вхідних даних і вимог до об'єкту важко ефективно аналізувати, тому важливим є використання сучасних інструментів проектування. До прикладу можна віднести такі революційні програми в сфері архітектури як Rhinoceros та Grasshopper у комбінації з програмами, що використовують BIM технології - Archicad або Revit. Перша група програм забезпечує архітектору можливість в короткий термін обробляти велику кількість вхідних даних та вводити їх в архітектуру як параметри, які можливо редагувати. Друга група дозволяє ефективно обробляти проект для подальшої комунікації груп спеціалістів та реалізації. Перспективним напрямком сучасних інструментів проектування житла у великих масштабах та високих вимогах стає дослідження можливостей штучного інтелекту (ШІ) / AI (Artificial Intelligence) для архітектурної галузі.

Отже сьогодні архітектор має змогу в дуже короткі терміни часу реалізовувати проекти модульного чи типового будівництва зміщуючи свій фокус з технічної сторони питання у бік формування якісної архітектури за сучасними принципами урбанізму.

Важливим аспектом залишається візуальний образ масової забудови,

оскільки до вимог подібного житла є саме критерій типізації. У такому випадку вище наведені інструменти проектування також допомагають архітектору з вирішенням питань візуального різноманіття забудови. Яскравим прикладом рішень є проект квартальної забудови «Початок» площею 195000 м² від архітектурного бюро Archimatika (рис. 1). Це проект для тимчасово переміщених осіб для забезпечення їх гідними умовами проживання.

Рис. 1. Проект тимчасового житла «Початок», 2022 р., Archimatika

У проекті поєднані комфорт, низька собівартість, швидкість зведення, висока щільність та якісна інтеграція у тканину міста. Архітектори досягли високого рівня візуального різноманіття фасадних рішень при повній типізації планувальних структур та інших технічних параметрів будинків за рахунок використання сучасних інструментів проектування.

Типова житлова забудова залишається основним сегментом житла на ринку повоєнної відбудови сучасної України. Такі будинки характеризуються великою кількістю вхідних параметрів для опрацювання і наявністю модульної одиниці, що формує житлову ланку.

Велика кількість повторень модуля при щільній забудові створює антигуманний простір, що не відповідає принципам сучасного урбанізму.

Висновки. / Conclusions. Таким чином при проектуванні масового житла у контексті повоєнної відбудови України для архітектора ефективно використання програм Rhinoceros, Grasshopper, Archicad. Такі інструменти забезпечують ефективну роботу з вхідними параметрами і мінімізують обмеження, які накладає даний сегмент житла. Архітектор, проектуючи прагматичну і раціональну архітектуру, отримує змогу добитися максимального візуального різноманіття художніми засобами, а також формування цінної забудови для майбутнього міста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Pragmatika media: «Нове серце Роттердама. Післявоєнна реконструкція зруйнованого міста», 2022. URL: <https://pragmatika.media/nove-serce-rotterdam-pisljavoenna-rekonstrukcija-zrujnovanogo-mista/>
2. Житловий комплекс «Початок». Archimatika, 2022. URL: <https://archimatika.com/projects/pochatok>
3. «Класи квартир: в чому відмінності категорій житла», 2022. URL: <https://adim.com.ua/articles/classes-of-residential-buildings-main-differences>
4. Т. Ю. Цифра: «Класифікація житла за типами доступності методом дискримінантного аналізу», 2018.
5. «Проекти та концепції будівництва для відбудови України», 2024. URL: <https://uscc.ua/filterpages/category/proekti-ta-koncepcii-budivnictva-dla-vidnovlenna-ukraini/zhytlo>

PEDAGOGICAL SCIENCES

THE PERCEPTIONS OF VIRTUAL REALITY, CYBERBULLYING, AND VIRTUAL MANIPULATION BY HIGH SCHOOL STUDENTS (AZERBAIJAN EXAMPLE)

Abdullayeva Fatima Bahruz qizi
2nd year Master
Ondokuz Mayıs University,
Department of Educational Sciences
Samsun, Turkey

Introduction

This study is primarily a descriptive study using the relational screening model to determine whether high school students exhibit cyberbullying behavior and become victims of cyberbullying, and to determine whether bullying situations differ according to grade level, duration of internet use, purpose of internet use and the source connected to the internet. In this context, cyberbullying was first described based on the literature, and then the relationship between cyberbullying situations with different variants was determined. The research was planned and carried out in accordance with the survey model. The scanning model generally involves making a description by taking photographs of the existing situation regarding the research subject. A cross-sectional survey model, one of the survey types, was used in the research. In this model, data is collected at once and the current situation is described. In the research, the relational scanning model, one of the general scanning models of quantitative research methods, will be used.

Relational screening model is a screening approach that aims to determine the existence of co-variation between two or more variables. In the relational screening model, whether the variables change together or not; If there is a change, it is tried to determine how it happened.

Aim

The aim of this research is to determine the cyberbullying awareness, cyberbullying and victimization levels of secondary school students. Another aim of this study is to examine students' cyberbullying awareness, cyberbullying and victimization patterns in terms of various demographic variables. In order to achieve this aim, answers were sought to the following questions: Secondary school students who received "cyber bullying awareness training";

1. What are the cyberbullying awareness levels, cyberbullying levels and cyber victimization levels?

2. What is the relationship between cyberbullying awareness levels, cyberbullying levels, cybervictimization levels and gender?

3. What is the relationship between cyberbullying awareness levels, cyberbullying levels, cybervictimization levels and smartphone ownership?

4. What is the relationship between cyberbullying awareness levels, cyberbullying levels, cybervictimization levels and whether they use their mobile phones to access the internet?

5. What is the relationship between cyberbullying awareness levels, cyberbullying levels, cybervictimization levels, and ways of obtaining information about cyberbullying?

6. What is the relationship between cyberbullying awareness levels and cyberbullying levels?

7. What is the relationship between cyberbullying awareness levels and cyber victimization levels?

8. What is the relationship between levels of cyber bullying and levels of cyber victimization?

Materials and methods

The population of the research consists of all high school students studying in Baku city Dunya private school, public school number 159, Sumgayit city public school number 13 and public school number 21 in the 2023-2024 academic year. The sample group of the research consists of 10th and 11th grade high school students

studying at Dünya private school, public schools number 13 and number 21. In the study in which we investigated the cyberbullying status of secondary school students in 2023-2024; They found that 55.5% of secondary school students did not engage in cyberbullying at all, 25.2% did it once, 16% did it once or twice, and 3.3% did it many times. Considering these findings, it is thought that cyberbullying has become a serious problem for secondary school students. In this context, it is seen that it is important to provide cyber bullying awareness and conscious and safe internet training. On the other hand, cyberbullying awareness is also defined as being aware of negative events that occur online.

Limitations of the Research

There are some limitations in the thesis study. The data collection process was planned on the basis of face-to-face education, but due to the Covid epidemic, this process took place online, reducing the number of participants. In addition, due to the spread of the new coronavirus infection, high school students who study in Uzunkopur and can participate in the research have limited access to the internet, computers and smartphones, and the number of high school students who can respond to the created research forms and surveys is also limited. Finally, we used a nonparametric test in the study, which is more insensitive than a parametric test because the normal distribution of the data could not confirm the assumption.

-The research will be limited to activities aimed at creating the virtual belonging scale.

-The results of the research are limited to the characteristics of the statistical analyzes to be used in evaluating the data to be obtained.

Assumptions of the Research

It has been accepted that the information / data obtained from high school students studying in public schools selected for this thesis research are correct.

-Participants voluntarily participated in both applications included in the research process.

-Participants have the awareness and ability to evaluate themselves correctly in the context of the items they answer.

-Participants expressed their opinions on relevant articles without pressure or guidance.

-Participants acted with the awareness that they would not benefit from anything other than contributing to research conducted for scientific purposes.

-Participants know that their answers will not be used for purposes other than scientific purposes.

Results and discussion

Considering the average scores of the participants from the scales used in this thesis research, which examines the relationship between high school students' cyberbullying levels and smartphone addiction and media literacy levels, it is seen that the level of cyberbullying behavior is low. In this respect, it can be said that high school students do not show cyber bullying behavior. However, the fact that the study is a quantitative study and the statements of the participants are accepted as accurate due to the nature of quantitative studies prevents the certainty of this situation. Additionally, it can be said that the smartphone addiction level in the research is close to the medium level. Finally, the average scores obtained from the media literacy scale and its sub-dimensions show that the media literacy level of high school students is high. Similarly, in a study where the same scale was used in terms of cyberbullying, it was seen that the average of cyberbullying was slightly above the minimum value to be taken from the scale. When cyber bullying statistics in Azerbaijan are examined, it is stated that approximately 37% of young people between the ages of 16 and 17 have been exposed to cyber bullying and 23% of students have said or done something bad or cruel to another person online. Studies conducted around the world have focused heavily on the cyberbullying behaviors exhibited by participants. According to the results obtained in the study, the finding that high school students have a low level of cyber bullying behavior can be opened to discussion in terms of the awareness of the students, the policy makers of the region where they study, and the school education and management staff. When we consider SB levels in terms of gender, male students' cyberbullying behavior levels were significantly higher than female students.

Although there are different results as seen in the findings, it can be said that male students are more prone to cyberbullying, especially in studies conducted in Azerbaijan. In one study, it was emphasized that this situation may also affect cyber bullying behavior by training men to be more dominant and active warriors in the socialization process, as well as the role models and socialization patterns that men learn and know. Although we see that the findings regarding the cyberbullying levels of high school students differ in terms of gender, it can be said in line with the findings that male students tend to be more cyberbullying. When we consider the SB levels in terms of grade level, it was seen that there was no significant difference in terms of cyber bullying tendency among students studying in the 10th - 11th grades.

When the relationships, which are the main purpose of the research, are examined, it has been revealed that the increase in smartphone addiction of high school students may increase cyber bullying behaviors. Since it is known that the symptoms of a phenomenon such as smartphone addiction are spending time with a smartphone for long periods of time, developing problematic uses, showing depression, anxiety and behavioral changes, it seems likely that it will increase cyberbullying. At the same time, when the relationships between media literacy levels and cyber bullying against these cyber bullying actions are examined, it is thought that as media literacy increases, and especially high school students who gain the characteristics of "being aware and knowledgeable", they will not participate in cyber bullying behaviors. However, it should not be ignored that there are low-level significant relationships between the variables in the table that emerges in terms of relationship coefficients. As a result, one of the harmful effects of young people's misuse of ICT for social communication is the phenomenon of cyberbullying. This type of bullying is gaining momentum keeping pace with the rapid increase in the use of the internet and smartphones as tools for social interaction. Young users, especially those who use ICT for social purposes, need to know whether their behavior while using such technology is acceptable or unacceptable for individuals and society. In this respect, it is essential that media literacy plays a role in preventing cyberbullying among young people and that the scope of the media literacy concept

needs to be expanded in parallel with technology. In this context, the concept of media literacy or new media literacy offers an intermediary tool to deal with cyberbullying.

Conclusions

Cyberbullying is a type of bullying that is done through digital technology and has bad consequences for the victims. In this type of bullying, particularly social media, messaging Planet, those engaging in bullying behavior are repeated actions intended to scare, annoy or embarrass the intended victim, it is important to be aware of these actions and stop cyberbullying. The main purpose of this study is the possible relationship between the level of cyberbullying behavior in high school students and the level of smartphone addiction and media literacy. In fact, the main purpose here is based on the idea that smartphone addiction has a supportive effect on bullying and that the level of media literacy acquired or to be acquired within the scope of the media literacy course in the education and training curriculum of the Ministry of National Education will have a conscious effect in the fight against cyber bullying. In this regard, the data obtained from the thesis study is important in terms of literature as well as in terms of raising awareness of school administrators, students, teachers and families about cyber bullying, and it is believed to contribute to all stakeholders.

REFERENCES

1. Akbaba, Y. & Eroğlu, Y. (2013). The predictors of cyberbullying and cybervictimization in elementary school students. *Uludağ University Faculty of Education Journal*, 26(1), 105-123.
2. Campbell, M. A. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new approach. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 15(1), 68-76.
3. Shar A. H. (2013). Examination of loneliness and mobile phone addiction problem observed in teenagers from the some variables. *International Journal of Social Science*, 6(2). 1207-1220.

4. Türkoğlu, S. (2013). Examining the relationship between adolescents' problematic internet use and cyberbullying tendencies (Doctoral dissertation, Marmara University (Turkey)).

5. You, S., & Lim, S. A. (2016). Longitudinal predictors of cyberbullying perpetration: Evidence from Korean middle school students. *Personality and Individual Differences*, 89, 172-176.

HEALTH-PRESERVING TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Bielkova Tetyana Oleksandrivna,
Ph.D., Associate Professor
Prosandieieva Oleksandra Igorivna,
student
Donetsk National Medical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

Introductions. This article discusses health-preserving technologies that create the maximum possible conditions for preservation, strengthening and development of personal and physical health of all educational subjects process. The student's educational environment is everything that surrounds him in the process learning, all that he interacts with in this process. Characteristics the health of the student's educational environment can be considered as the organization of educational space at all levels, for which quality education, development, education of students is not accompanied causing damage to their health. As a result, for the formation, preservation and strengthening of these components of a single human health in the activities of the educational organization introduce technologies that help to solve the most important tasks – to preserve the health of the child, to accustom him to an active, healthy life. Health, which is formed by educational technologies, is all those psychological and pedagogical technologies, programs, methods aimed at nurturing a culture of health, personal qualities that contribute to its preservation and strengthening, the formation of an idea of – health as a value, motivation to leading a healthy lifestyle. When introducing health technologies into the educational process, which involve a set of pedagogical, psychological and medical actions aimed at protecting and ensuring health, the formation of a valuable attitude towards one's health, the organization of a health-saving educational environment takes place.

Preservative technologies that include in the learning conditions: absence of stress, adequacy, rational organization of the educational process, compliance of the educational and physical load with the age capabilities of the child, necessary,

sufficient and rationally organized movement mode. The educational environment is an environment consisting of elements that have a vital influence on the process of obtaining an education.

Strengthening and maintaining the health of students at a high level is one of the main tasks of general education. Educational institutions should promote the preservation of the health of students during their studies. The health of children depends on how well a certain system of environmental conditions of an educational institution is organized. It is possible to implement this system only under the condition of cooperation of all participants of the educational process, who implement health-preserving technologies in this process.

Aim. The purpose of the work article is to provide students with the necessary knowledge, abilities and skills for a healthy lifestyle, to teach them how to use the acquired knowledge in everyday life.

Materials and methods. This goal will be realized by solving research tasks, which consist in the analysis of the state of problem development in scientific theory and practice; elucidation of the essence of the concept of «health-preserving educational technologies»; determination of criteria and indicators of readiness of the future specialist to use health-preserving educational technologies in the context of the educational environment. Health-preserving educational technologies are a necessity today, as they contain a system of methods and tools that help both the teacher during training and the student himself to strengthen, preserve and improve their health. It is worth remembering that «the basis of every person's success in life is their health, that is, a teacher can not only teach actions that will lead to the formation of a healthy lifestyle, but also indirectly and indirectly influence the environment, which is a model for the individual» [6, p. 36]. Health-preserving technologies are a system of measures aimed at protecting and strengthening the health of student youth, taking into account the most important properties of the educational environment and living conditions of the individual that affect health.

The success of the implementation of health-preserving special technologies depends on many components, including the active participation of students in this

process, the creation of a health-preserving environment, high professional competence and literacy of teachers and parents. The main form of organization of the educational process in today's higher education is the lesson. This largely determines both the positive and negative consequences of the educational environment for the health of students. Therefore, their health should be preserved without prejudice to actual, educational and developmental tasks. Classes should be structured so that one exercise replaces another. That is, to replace one type of activity with another. During the lesson, you should pay attention to the correct position of the students. Every month, the teacher should conduct a special and original lesson on physical education, which will be interesting for everyone. Reflective and evaluative activity of future specialists contributes to the development of a culture of health in an oriented educational environment, suitable for a truly qualitative orientation to health-preserving technologies in the context of an educational environment. It is necessary to teach a healthy lifestyle, motivate to take care of one's health. That is, the so-called encouragement is an urgent grain of sand in the sea, which is already filled with such details that lead to a result.

Physical, mental and social health is one of the most important values of personal and social life, a condition for effective human education. A healthy lifestyle is the habits and system of human behavior aimed at a certain level of health. As you know, health is influenced by biological factors, the environment, health care and individual lifestyle. The main factors determining the culture of health are traditions, lifestyle, attitude to health and understanding of its place in the general system of values.

Results and discussion. The process itself is very important for achieving the planned results. In this regard, the technological development of the educational process is very relevant. According to L. Astakhova, modular technologies are the most effective health-preserving technologies. This allows children to independently study the educational material and promotes self-education. We believe that the use of computer educational and motivational programs is appropriate and effective in the process of learning and development. They perform a diagnostic, health-improving

and self-developing function. Content fatigue has a negative impact on health, but only a few students use health-saving technologies to overcome it [3].

Health-saving technologies are a set of methods, forms of training and approaches in the educational process. They take into account the individual characteristics of students (intellectual, emotional, motivational, etc.), regulate emotional and neuropsychological stress and ensure the learning of educational material. Educators should create a favorable moral and psychological climate in the study group, familiarize students with methods of self-defense against stress and means of psychological development. Teachers should accustom students to a special, healthy lifestyle. Students should become more balanced, self-confident, realize their own psychophysiological nature and personal responsibility for their health and the health of others [1].

Pedagogical health technologies should ensure the ideal development of the student's innate abilities - intelligence, moral and aesthetic feelings, the need for activity, communication, gaining the first experience of communication with people, nature, art. This is the acquisition of the initial experience of communication with people, nature and art. The use of health-preserving technologies in the educational process allows students to become more adaptable. Students better adapt to the educational and social space, have the opportunity to show their creative abilities. Teachers can effectively prevent antisocial behavior by creating a healthy educational environment.

Therefore, the modern concept of a healthy lifestyle is defined as the awareness of the need to constantly follow the rules in order to strengthen and preserve the health of a person and society.

Elements of such life activities are: development of self-preservation skills from early childhood; safe and high-quality living environment, knowledge about the impact of the environment on health, refusal of smoking and alcohol consumption; abstinence from drug use; physiological awareness, awareness of the quality of food consumed; a physically active lifestyle taking into account age and physiological characteristics; first aid skills; hardening All this is strengthening and preserving the

health of a person and society in the direction of forming a healthy lifestyle.

The formation of a healthy lifestyle requires the creation of an appropriate educational environment in higher education institutions capable of strengthening the individual's body with the help of health-preserving technologies. Health-saving technologies are one of the new educational technologies and can replace all others. The goals of health technologies should be related to the general goals of education. They are determined by the social order, the needs of society, the ideas of society and the tasks of the education system. Higher education provides thorough scientific, professional and practical training, citizens obtain degrees of higher education in accordance with their vocations, interests and abilities, improvement of scientific and professional training, retraining and advanced training [5].

One of the conditions for the formation of knowledge about health culture is a systematic approach. The main areas of health care activities in higher education are: new comprehensive methods of assessing students' health status; monitoring children's health taking into account environmental, social and economic risks based on the development model of modern society; monitoring of the educational environment; development of risk concepts for students' health; promoting a healthy lifestyle. programs for the formation of a healthy lifestyle, etc. Students' physical education programs should include the following issues: conducting annual medical examinations of all students of higher education; ensuring that students pass a medical examination; teaching young people the rules of hygiene and proper nutrition; add time for physical education to the educational program, covering all university courses; provide all students with access to the physical education program; involve them in classes in health circles; develop physical and technical infrastructure (canteen, cafeteria, sports facilities, medical centers); to involve students in scientific research in the field of health promotion and physical development, etc. The main goal of the program is to preserve and prevent the health of students, as well as to improve the level of their physical health. There are methods of strengthening the health of student youth to improve their mental adaptation - an important task of helping psychologists and psychotherapists. It includes: self-

regulation training, increasing confidence before exams, employment, self-training, social activity and conflict resolution strategies.

Students can get remote psychological counseling online. Evaluating individual psychological and personal characteristics, it is possible to determine the level of development of cognitive, motivational, emotional, communicative and activity spheres, the degree of maladjustment of the student. Psycho-prophylactic and psychiatric rehabilitation measures are also carried out, relaxation rooms (aromatherapy, phytotherapy, music therapy, etc.) have been created [7].

There is a variety of health-preserving technologies, namely:

- physical culture and health technologies, which are aimed at improving speed, flexibility and other qualities and are introduced into the activities of the physical culture and sports industry;

- ecological and hygienic technologies, aimed at creating ecologically optimal living and working conditions of the population [4];

- organizational-pedagogical, psychological-pedagogical and educational technologies, which include programs for forming a culture of health in students, motivating them to a healthy lifestyle and teaching proper self-care, giving up bad habits, as well as organizational and educational work with students out side of school hours;

- technologies of social adaptation and personality development, which ensure the formation of students' psychological health. These technologies increase the psychological realization of the individual;

- medical and health technologies contribute to the restoration of physical health of students [2].

All these technologies are complex interconnected and contribute to the development and education of future specialists. The experience, competence and training of teachers are crucial for the application of these technologies. Educators must be ready to ensure effective management of the educational process. These are objective actions, the use of specific methods and means of activity, modification of pedagogical processes and comparison of achieved results and set goals.

Conclusions: Intensive educational process, lack of physical education and health care, and lack of motivation are the main reasons for student dissatisfaction and decreased motivation. 73% of students agree with this, with 90% of freshmen and 80% of sophomores experiencing stress.

Lack of health culture, motivation for healthy lifestyle and lack of health professionals contribute to this. Differentiated learning techniques such as problem solving, dialog, and reflective approaches can help maintain student interest and develop personal qualities. Qualities such as physical and social health, communication skills and adaptability are critical to students' well-being and academic success.

BIBLIOGRAPHY

1. Astakhova L. V. Informational and cognitive activity of a person in the knowledge society, 43(4), 2016. P. 251–256.

2. Balikaeva M. Theoretical and methodological foundations of professional mobility of students in the socio-cultural environment of higher education. 2017.

3. Vashchenko O., Svyridenko S. Health-preserving technologies: an essential characteristic. Health-preserving technologies in an educational institution. K.: Shk. World, 2009. P. 5–12.

4. Grevtseva, G. Ya. Theoretical aspects of pedagogical support of student preparation for academic work. Bulletin of the Chelyabinsk State Pedagogical University, 4, 2015. P. 9–14

5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On education»]. (2014). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verhkovna Rada. 2017. No. 2145-VIII. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

6. Nikitenko O. Formation of the health culture of junior high school students through the implementation of health-preserving educational technologies. Elementary School. 2018. No. 1. P. 36–40.

7. Sevruk I. A., Yunina E. A. Health lesson. School technologies, 2, 2004. P. 200–207.

BASIC PRINCIPLES AND FACTORS OF TEXTILE INDUSTRY LOCATION

Rozhi I.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Geography
and methods of its teaching,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Vitkovska O.

higher education applicant from the 42nd group of the OS “Bachelor”
OP Secondary Education (Geography. Biology and Human Health)

Introductions. One of the peculiarities of the location of textile industry enterprises is their territorial combination with heavy industry, for example, metallurgy, which allows for the rational use of labor resources. The textile industry is most often present in a particular territorial complex as an additional service industry (or industries), but sometimes it also plays a role depending on the area. Key factors in the location of textile industry enterprises are consumer, raw material, and labor supply.

Aim. If we consider the location of this industry, it should be noted that its branches have spread to many countries around the world, regardless of their level of development.

Materials and methods. The laws of productive forces distribution are based on economic laws. The laws of production allocation are categories of the same order as the economic laws of social development, due to the peculiarity of production allocation in the country, its significant territorial differentiation in terms of economic regions.

Results and discussion. This peculiarity is due to the complex interrelationships between the location of productive forces and the geographical environment and the dependence of the location of individual industries on local natural conditions and resources; significant regional differences in the population of territories and levels of development of productive forces in the regions; a diverse combination of industries and productions of industry and agriculture in the regions

and countries; significant technical and economic differences in the location of various industries and productions.

The patterns of production location are objective categories that are cognizable and consciously used in practice. In pursuing its economic policy, society formulates and implements certain principles based on the knowledge of laws. The laws of productive forces allocation are actually the laws of the territorial organization of the national economy.

Principles are concisely formulated guidelines that define the objective needs and conditions of social development, which society implements in the course of practical activities to achieve the goal.

The principles that serve as a guide to action in national economic construction express the needs of a particular historical stage. In other words, these are actions consciously aimed at a more complete manifestation of the objective laws of the distribution of productive forces, taking into account the relevant factors.

The most important principles of productive forces allocation, which are used to decide on the spatial distribution of enterprises and industries, are as follows

- bringing production closer to sources of raw materials, fuel, and consumers;
- environmental protection, rational use of natural resources and introduction of resource-saving technologies;
- ensuring healthy hygienic living and working conditions for the population;
- limiting excessive concentration of industry in cities;
- equalizing the levels of economic development of districts and regions;
- strengthening the country's defense capability;
- taking into account the interests of economic integration into the European and global space.

The importance of each principle is determined by the strategy and tasks specified in the relevant concept. For example, at the current stage of productive forces deployment in Ukraine, socially oriented principles, those that will contribute to solving social problems, may be prioritized.

The principles are implemented on the basis of taking into account specific

conditions - location factors that influence the choice of location of industrial enterprises and the formation of territorial production complexes.

Natural and geographical factors include qualitative and quantitative characteristics of mineral deposits, energy, water, forest, land resources, natural and climatic conditions, and natural and transport conditions.

Demographic factors: population size and distribution, quantitative and qualitative assessment of labor resources by regions and districts.

Technical and economic factors: scientific and technological progress, transport conditions, forms of social organization of production.

Socio-economic factors are extremely important in the location of production. They should ensure overcoming socio-economic differences between rural and urban areas, industry and agriculture, rational employment, environmental protection, improvement of working and living conditions, development of education, healthcare, housing and communal services, and the service sector.

Conclusions. A factor in the location of the textile industry is the availability of female labor. Based on the specifics of the industry, complexes of its enterprises are created in each economic region, taking into account mainly the consumer factor.

LIST OF REFERENCES

1. Ways to reduce costs at light industry enterprises. Student Bulletin of the National University of Water and Environmental Engineering. 2017. Issue 1 (7). C. 98-101.
2. Logvinova O. P. Substantiation of economic decisions and risk assessment. Kharkiv: Leader, 2015. 370 c.

IMPLEMENTATION OF THE TIKTOK SOCIAL NETWORK IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Rybalchenko Anastasiia Andriivna

student

of the Faculty of Management, Administration

and information activity

Izmail State University of the Humanities

Scientific supervisor:

Dmytrieva Marina Viktorivna

lecturer

Izmail, Ukraine

Introductions. In the last decade, the proliferation of social media and its use in pedagogical strategies has changed the paradigm of the teaching-learning process by incorporating online resources. Indeed, recently, the need for distance learning during the COVID-19 pandemic and the imposition of martial law in our country has put additional emphasis on this shift, as we increasingly resort to using ICT in lessons of various formats. The use of computer technology has truly transformed the learning process. Modern technologies in education are seen as a means by which a new educational approach can be implemented. One of the key impacts of computer technology on education is the improvement of teaching methods. Teachers now have access to a wide range of tools and resources that can make learning more interactive and engaging for students. In addition, the use of computers in education has made learning more accessible and flexible. With the advent of online learning platforms and digital educational resources, students can now access learning materials from anywhere and at any time. Modern educational processes make extensive use of information and communication technologies, which contribute to the creation of a productive learning environment between students and teachers. In other words, the use of computers and information resources has improved the quality of learning, created new means of influence, helped teachers interact more effectively with their students, introduced distance learning and developed lifelong learning systems, thereby increasing the subjectivity of the educational process.

Aim. It can be a study of the possibilities and benefits of using TikTok technology in educational processes and environments. The work can be aimed at studying the impact of the popular social network TikTok on learning processes, the development of creativity and the perception of information by students.

Materials and methods. We used theoretical methods, i.e. analysis and generalisation of information.

Results and discussion. In recent years, researchers and educators have recognised the importance of social media for their professional identity in various areas of teaching and learning. Teachers are considered to be one of the key stakeholders in any educational system. They need to be knowledgeable and competent in using the latest educational developments, relevant technologies and tools to enhance learning. [4] One of the most popular social media platforms is TikTok. TikTok is a social media platform that allows users to create and share short videos. The app is becoming increasingly popular among young people, with more than 1 billion active users worldwide. It all started with three separate apps. The first was Musical.ly, which was founded in 2014 in Shanghai. It had strong US business ties and a significant audience in this key market. Subsequently, in September 2016, Byte Dance launched Douyin, an app for the Chinese market that allows users to create short videos with music and effects. In August 2018, ByteDance merged Musical.ly and Douyin into one platform, officially renaming it TikTok. It's hard to believe, but about 30% of the world's population has joined TikTok, with the main audience being aged 12 to 24. [1] Users don't just open the app to see updates from their friends. Nowadays, users can create and view a wide range of content. This includes informational content (videos where users talk about their travels, report on news, current events, share historical facts, interesting stories and analysis of historical events), entertainment content (videos that include dancing, sports, challenges, vocals, fashion and style, humour, comedy, personal life of famous bloggers), brands and advertising (brands use TikTok to promote their products and services among young people). The last one is educational content. Videos with useful information, educational materials and advice. The platform provides an

opportunity to create and consume educational content for a wide audience. Users can comment, like, and share useful information, promoting mutual learning. Tik Tok provides a variety of tools for creating high-quality and engaging educational content.

One of the main advantages of educational content on TikTok is its ability to make learning more accessible and attractive. Today's young people - Generation Z-prefer this. They are characterised by clip thinking. [2] That is, in comparison, people with conventional thinking, also called logical thinking, process information slowly, but do so deeply and meticulously, while representatives of younger generations process a lot of information, but do so superficially and even in most cases without thinking about possible hidden meanings. Why? Because young people receive a lot of unnecessary information at an early age. In addition, all people of the digital age generation are used to using online search engines. This means searching for information using keywords, short phrases and sentences. Consequently, people with a clip mindset speak and therefore understand messages that are short and to the point. Virtual learning environments and online video tutorials are also a big yes for zoomers. [5]

Traditional educational resources can sometimes be perceived as boring or intimidating, especially for students who struggle with traditional learning methods. By incorporating TikTok into their teaching strategies, teachers can engage students in a fun and interactive way. It allows complex topics in any subject to be broken down into easily digestible segments, in the format of short, engaging videos, making learning more interactive and enjoyable.

This can help to improve memorisation and encourage students to study independently. In addition, the platform's algorithm personalises content based on users' interests, ensuring that training videos reach their target audience. Additionally, teachers can use TikTok to share quick study tips, mnemonics, or other learning hacks that can help students on their school journey.

Another way that teachers can use TikTok to generate educational content is by involving students in the creation process. Teachers can assign projects in which students have to research a topic and present their findings through short TikTok

videos. This not only encourages creativity and critical thinking, but also helps students develop digital literacy skills.

TikTok can also be used to showcase student work and projects. Teachers can create a classroom TikTok account where they can share student achievements, presentations, and other student accomplishments. This can motivate students to excel in their studies and generate a sense of pride in their work.

Including TikTok in the classroom can also help make learning more accessible and convenient for students. By using a platform they are already familiar with, teachers can meet students where they are and create a more personalised learning experience. This can foster a better student-teacher relationship and create a positive classroom environment.

To create a successful educational video on TikTok, you need to follow some important steps. Firstly, choose a topic: choose an educational topic that is interesting and relevant to your audience and on which you have sufficient knowledge. Second, develop a video outline, including an introduction, body, and conclusion. Next, use simple language and short explanations to convey the main information clearly. The visible component of the video is equally important.

Choose bright colours and an eye-catching design to grab the viewers' attention. Use the wide range of music, effects, and editing options offered by the TikTok platform to make your video interesting. One of the main aspects is interaction with viewers. Engage your viewers in the video by asking questions, offering challenges, and responding to comments. [3]

Be creative and original so that the viewer pays attention and your video is memorable and useful. The last thing is to use hashtags, collaborate with other users, and use analytics to increase the popularity of your educational videos on Tik Tok. It should be understood that effective content can be simple and interesting, but it attracts interest immediately and makes you want to watch it further.

By the way, the most popular educational hashtags in the Ukrainian segment of TikTok are #zno (over 400 million views), #zno-mathematics (almost 38 million), #English (36 million), #English-Ukrainian (over 13 million) and #zno-history (over

12 million). Methods of supporting the development of the educational community include team research of educational material or creating their own videos in pairs. Using TikTok in the classroom allows teachers to communicate with students more effectively and teach them the basics of video filming and editing, while developing their storytelling and creative teaching skills.

Popular Ukrainian TikTok channels with educational content:

1. @Ruslan.Tsyhankov - Ruslan is a teacher of computer science and physics. He has about 50,000 followers. In his account, he reveals short fragments of his lessons. The channel has a classroom atmosphere of teacher-student relations.

2. @chuguystyr is a channel related to the study of history. Historical events in Ukraine, shown alongside cartoon series such as SpongeBob, Penguins of Madagascar or Tom and Jerry, will interest students and help them remember better through vivid associations.

3. @d.a.r.i.a_kovalchuk30 is an English teacher from Ukraine. The author of this account shares interesting selections of songs with translations for better understanding of the English language. TV series fans will also find episodes with interesting phrases.

4. @svitlychna - Alina is a professional voice-over artist and radio presenter who runs a YouTube channel with tips on public speaking and language exercises. She also has her own course "Voice Magic" and actively shares tips on TikTok about proper accents and pronunciation.

5. @shymanovski - Andriy is one of the most popular bloggers with approximately 400 thousand subscribers. His videos on TikTok get millions of views. He teaches pronunciation, idioms and proverbs in the Ukrainian language. He makes his videos in a humorous and expressive style.

Having analysed each of the above channels, we have come to the conclusion that each channel reveals certain features of the categories of education. As for the first category, the category of education. This category plays a crucial role in shaping the holistic development of students, encompassing various essential features that contribute to the holistic development of students, including moral and ethical

development, social and emotional learning, cultural awareness, critical thinking and cooperation.

The second category is development. This is a category that encompasses growth, progress and improvement. It stimulates the development of critical thinking, creativity, analytical skills and self-actualisation. The last category is learning. It covers a wide range of factors that contribute to the acquisition of knowledge and skills. Learning through educational programmes and properly organised lessons helps people develop their abilities and achieve their goals.

Conclusions. The use of TikTok in the educational process helps to increase the motivation of students and students to learn through interesting and interactive content. That is, the introduction of TikTok into the learning environment can help to increase the accessibility of educational material and make the learning process more interesting and effective. Really, there are some challenges and limitations to consider when using TikTok for educational purposes, such as content quality control and data privacy. But the use of TikTok in the educational process can have a positive impact on students' learning and development, but requires careful planning and monitoring by teachers and educational institutions.

REFERENCES:

1. Microlearning through TikTok in Higher Education. An evaluation of uses and potentials - Education and Information Technologies. SpringerLink. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-023-11904-4>
2. The influence of TikTok “blow-ups” on the mental health of Gen Z creators. Repository home - University of Twente Student Theses. URL: https://essay.utwente.nl/91480/1/Agater_BA_BMS.pdf.
3. Neal A. 4 best practices for creating educational TikTok videos – Sidecar. Sidecar | Your AI Learning Journey Starts Here. URL: <https://sidecarglobal.com/blog/technology/4-best-practices-for-creating-educational-tiktok-videos>.
4. ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ В ОСВІТНЬОМУ

СЕРЕДОВИЩІ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ). URL:
<http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3149>

5. View of Кліпове і логічне мислення. Вплив соціальних мереж на формування нового виду мислення. Scientific Collection «InterConf». URL:
<https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4209/4246>

INNOVATIVE TECHNOLOGY OF PRACTICE DESIGN IN THE INTEGRATED PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY SCHOOL

Yakymenko Svitlana Ivanivna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Primary and
Preschool Education of MNU named after V. O. Sukhomlynskyi

Yakymenko Polina Vyacheslavivna

Candidate of pedagogical sciences, associate professor
of Philip Orlyk International Classical University Private institution
of higher education
Mykolaiv, Ukraine

Introductions. Social changes taking place in society raise new questions about the teacher's professional competence. The personality of the teacher, its professional competence, social maturity and spiritual wealth today, more than ever, are the most important conditions for ensuring the effectiveness of the teaching and upbringing process. A developing society needs modern educated, ethical, enterprising people who are able to independently make responsible decisions in a choice situation, to be mobile, dynamic, constructive specialists, to have a developed sense of responsibility for the country's fate.

Aim. In order to realize this goal, it is necessary not only to restore the content and technologies of education, but, first of all, to prepare a teacher capable of solving these complex socio-pedagogical tasks.

Results and discussion. Approaches to solving the problems of professional education in the conditions of pedagogical practice are revealed in the works of O. Abdullina, N. Borytko, M. Burmistrova, L. Drozdova, S. Militina, E. Mokienko, L. Shiyanova, and others. One of the generally recognized trends in the development of education at the current stage is technologization, the main provisions of which are formulated in the works of V. Bezrukova, V. Bepalko, M. Klarin, V. Monakhov, M. Sibirska, and others. Much attention is paid today to the development of issues of education quality management, design and diagnosis of the quality of training

(D. Zabrodin, L. Zakharova, I. Grebnev, N. Polyakova). However, it should be noted that the technological aspects of practice design as an element of integrated professional training are not considered in these studies [2].

The specialist's pedagogical activity has an integrative, interdisciplinary nature. At the same time, in the educational process, everything that a specialist should know and be able to do is learned in a differentiated manner, within the framework of separate educational disciplines. The solution to the problem is provided by modeling professional activity in the educational process, both at the training stage and at the control stage, resulting in the integration of knowledge and skills (interpenetration of knowledge and skills from different disciplines) based on the understanding of professional activity as a holistic process that has specific goals and outcomes. Pedagogical practice provides the widest opportunities for such integration, which ensures the unity of theoretical, methodical and research training of a student at all levels of education [5].

Practical training is a central part of professional training of students. It is aimed at students' understanding of the social significance of their chosen profession, at the formation of a system of scientific knowledge in them, at the development of practical skills. Practice is an essential component of the educational process, which allows you to integrate and generalize ideas and primary experience of professional activity under the condition of its rational organization.

The term "integration" is widely used in social practice, linguistics, economics, psychotherapy, etc. Integration means the state of connectedness of individual differentiated parts and functions of the system, the organism as a whole, as well as the process leading to such a state. The development of the integration approach is a movement in the direction of conceptual synthesis of modern scientific theories of personality and its change, as well as corresponding methods of action. Thus, integration in the professional training system is defined as: the process of converging modern scientific knowledge, intellectual and conceptual capabilities of individual sciences and practice; the process of interpenetration of psychological and pedagogical and other disciplines; the process of pedagogical design of intensive

learning technologies [4].

Such integration, which allows for the creation of a holistic model of professional training, is provided by three levels of integration processes: "external" integration, which ensures the relationship with the professional activity of the future specialist through the State educational standard and qualification characteristics, taking into account regional characteristics and requests of social partners; "structural" practice, which manifests itself in convergence with other elements of professional training (educational, independent, research work); "internal", which assumes the relationship and complementarity of individual types and elements of practice as a system.

The organization of practice on the basis of an integration approach assumes its following orientation: to fulfill state requirements for the minimum content and level of training of graduates in accordance with the received specialty and appropriated qualification; continuity, complexity, sequence of students' mastery of professional activities in accordance with the practice program, which implies a logical relationship and combination of theoretical and practical training, continuity of all stages of practice.

Professional-pedagogical activity can be defined as aimactivity, since the content of the future teacher's consciousness is not brought from outside, but can be developed in the process of a special organized activity - pedagogical practice.

The methodological basis of pedagogical practice consists of:

1. Competency approach in education.
2. Active approach in education.
3. Concepts of contextual learning. [5]

The development of practice design technology based on the integration approach implies the introduction of qualitative changes to the existing practice of developing educational programs of a higher educational institution. First of all, we are talking about eliminating the fragmentation of professional training.

The analysis of the scientific and methodological literature on the topic of the research made it possible to identify the following components of the technological

design of the practice: target (clarification of the general purpose of the practice, the goals of its individual stages, their formulation with an orientation to the result); substantive (selection of the content of practice based on the educational standard, qualification characteristics of a specialist with the selection of types of professional activity and determination of the sequence of their development by stages of practice; specification and integration of the content of practice with other elements of professional training: theoretical disciplines, research work by selecting interrelated topics and tasks by years of study); time (definition of types and terms of practice, formulation of requirements for selection of basic institutions of practice, choice of forms of completion of certain types of practice); providing (preparation of the work program and methodical materials, determination of means and methods of practical training); organizational (organization of practice according to goals); effective (evaluation of current results, correction of the project, analysis and final evaluation of results) [3].

The target component is formulated in accordance with the general goals of professional training in the system of higher pedagogical education, the specifics of the specialty. The professional training of primary school teachers should be aimed at the formation of professional skills and personal qualities that characterize a humanistic orientation, a creative position, and the professional responsibility of a specialist.

With regard to practice, which is considered as a component integrating professional training, we are talking about determining indicators of readiness for professional activity. The implementation of the goals and tasks of pedagogical practice assumes an integrated approach to the definition and development of activities aimed at the formation of different levels of competence (key, basic, special) taking into account a set of professionally significant knowledge, skills and abilities [6].

The design of the substantive component of the practice involves the analysis of legal documents defining the functions and types of activity of a specialist. The first step for the developer of integrated programs is to determine the content of

professional training for each specialty by years of study, specifying the tasks of independent and research work. When determining the content of pedagogical practice, it is necessary to distinguish invariant and variable components. The variable component is designed to specify and expand the basic level and determine the special level of competence of the future teacher.

The time component involves the determination of the types and terms of practice corresponding to the functions, the order of their development based on the analysis of curricula, programs and the degree of complexity.

Practice has an end-to-end nature, each subsequent type of practice should be a logical continuation of the previous one and be aimed at mastering the main types of specialist activity, development of professional skills.

The organizational component presupposes the choice of basic institutions, forms of practice. It is necessary to clarify the organization of methodical guidance of students in the process of passing pedagogical practice: from separate management and control over the performance of certain types of tasks, it should be transferred to complex psychological-pedagogical and methodical support of the student's professional-pedagogical activity.

In order for pedagogical practice to become a platform for the joint activity of teachers and students of universities, teams of educational institutions, and parents, it is important that in the process of mastering professional activities, students implement educational and social projects that are relevant and significant for schools and kindergartens.

Such projects, on the one hand, will allow students to master professional and pedagogical activity in its systemic integrity, and on the other hand, will give educational institutions the opportunity to advance in solving their own problems and everyday tasks, receive scientific and methodological assistance from university teachers and rationally use opportunities and abilities students for the benefit of the development of each team. Scientific-research or research-experimental activities carried out during the internship period can also be correlated with the current needs of educational institutions, and final qualification works can be performed according

to their orders. This will ensure the real practical significance of such works, will allow students to realize the importance of pedagogical competences in professional activities.

The providing component includes the development of a programmatic and methodological complex of practice. Educational and methodological support for the process of pedagogical practice today is represented by recommendations, which include a practice program, a set of tasks, samples of reporting documentation, and some methodical materials. Accompanying materials for students should be renewed taking into account the changes in the content of practice. It is expedient to create an informational and methodological base in resource centers that allows students to independently manage their professional activities within the framework of educational, social, and research projects that are implemented in practice.

The result component assumes an assessment of changes in the level of readiness for professional activity (personal, motivational, operational). It is monitored during the entire period of study based on the frequency of manifestation of the studied indicator among students. An important aspect is the development and implementation of control and measurement materials (tests, questionnaires, "portfolio", notebook, etc.). On the one hand, such a toolkit will act as an educational tool that allows the student to self-assess practical activities, the degree of professional readiness (self-monitoring), on the other - an express method of external evaluation and a means of expert evaluation of student achievements (monitoring). Such materials can consist of three components: cognitive, activity and reflective. Their use is possible both for the student's admission to the pedagogical practice. The practice design technology as an element of integrated professional training allows to reduce time costs.

The most important way of integration is the inclusion of the results of research conducted during practice in the programs of current and final state certification of students.

Conclusions. Thus, the organization of practice on the basis of an integration approach assumes its focus on the fulfillment of state requirements for the content

and level of training of graduates in accordance with the received specialty and appropriated qualification and on the continuity, complexity, and consistency of students' mastery of professional activities in accordance with the practice program, which provides for a logical relationship connection and combination of theoretical and practical training, continuity of all stages of practice.

REFERENCES:

1. Bezpalko O. V. Sotsialne proektuvannia: navch. posib. http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2615/1/O_Bezpalko_SP_IL_KUBG.pdf.
2. Berezhna L. Proektna kultura yak osnovnyi sposib realizatsii innovatsiinoi pedahohichnoi diialnosti: <http://tme.umo.edu.ua/docs/3/10beripa.pdf>.
3. Isaieva H. Metod proektiv – efektyvna tekhnolohiia navchannia: URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/1415/>
4. Kylpatryk V. Metod proektiv. prymerenye tselevoi ustanovky v pedahohycheskom protsesse: Brokhauz y Zhron, 1925. 44 s.
5. Kobernyk O. M. Proektna tekhnolohiia: mozhlyvosti zastosuvannia v osviti. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2395/1/Kobernik%20O_%20proektna%20texnologia.pdf
6. Samoilenko N. B. Osnovy profesiinoi pidhotovky vchyteliv do vykorystannia metodu proektiv u pedahohichnii diialnosti: navchalno-metodychnyi posibnyk / Za red. d. ped. nauk, prof. H. O. Kozlakovoi: ribest, 2008. 168 s.
7. Profesiina osvita: slovnyk: navch. posib. / Uklad. s. U. Honcharenko ta in.; za red. N. H. Nychkalo. K.: Vyshcha shk., 2000. 380 s.

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В СТИМУЛЮВАННІ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Андрющенко Олена Олександрівна,
к. пед. н., доцент
Замирайло Поліна Олександрівна,
студентка
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Образотворче мистецтво, як один із видів мистецької діяльності, є ефективним засобом розвитку творчих здібностей молодших школярів, оскільки саме в цьому віці формуються основи мистецької культури та творчої ідентичності особистості. Образотворче мистецтво не лише розширює кругозір учнів/учениць, а й сприяє розвитку їхньої творчої уяви, аналітичного мислення та емоційної виразності. Саме тому в сучасному середовищі Нової української школи роль вчителя в стимулюванні творчого розвитку молодших школярів засобами образотворчого мистецтва набуває особливого значення, оскільки педагог виступає не стільки як посередник у передачі знань, а як наставник, що спонукає учнів до самовираження та самореалізації через мистецтво.

Варто зазначити, що проблема впливу творчості на розвиток особистості молодшого школяра стала предметом дослідження таких учених, як Б. Блум, Л. Виготський, Дж. Гілфорд, М. Леонтьєв, А. Маслоу, В. Сухомлинський, С. Торренс та ін. Використання різноманітних матеріалів та технік розвитку творчості в освітньому процесі початкової школи вивчали Дж. Дьюї, І. Коваленко, Н. Мироненко, М. Монтесоррі, Ж. Піаже, О. Пометун та ін.

Поняття «творчі здібності» виникає з більш широкого концепту «здібностей». Розглядаючи поняття «здібностей» з філософської точки зору, ми розуміємо їх як особистісні характеристики та суб'єктивні чинники успіху в конкретній сфері діяльності [5].

Зокрема, Т. Гордієнко, Н. Іщенко та ін. творчі здібності характеризують

як особистісні характеристики людини, які визначають успішність його творчої діяльності різного характеру [2].

На нашу думку, одним з ключових завдань педагога є формування творчої особистості під час освітнього процесу. З погляду Л. Орновської, цього можна досягти, стимулюючи школярів до проведення експериментів, що сприяють перетворенню уявлень, образів, понять та реальних об'єктів, розкриттю їхніх нових характеристик та виникненню запитань під час експерименту [4].

Враховуючи різноманітні вікові та індивідуальні особливості дітей у процесі навчання, доцільно адаптувати методи й прийоми впливу вчителя відповідно до їхніх індивідуальних характеристик, таких як природні здібності, темперамент тощо, з метою сприяння гармонійному розвитку особистості. На наш погляд, оптимальні умови для розкриття творчого потенціалу, обдарувань, схильностей та пізнавальних інтересів дитини забезпечуються саме під час індивідуального підходу.

Основним завданням вчителя є виявлення творчого потенціалу кожної особистості. Серед ключових чинників розвитку творчих здібностей дітей на уроках образотворчого мистецтва важливим є вміння виконувати конкретні практичні завдання. Під час виконання таких завдань демонструється сутність та якість індивідуального та творчого потенціалу кожної особистості.

Так, В. Котляр наголошує, що особистісна сутність кожної дитини проявляється в процесі формуванні творчих здібностей. Ефективне виконання навчальних завдань з образотворчого мистецтва сприяє розвитку прагнень, інтересів, задатків та потреб дітей. Участь у різних формах навчальної діяльності може стимулювати поліпшення вроджених здібностей та творчих зусиль учнів [3].

Створення педагогом ефективних умов навчання є важливим для досягнення високих результатів у малюванні та інших видах мистецтва.

Підготовка до уроку образотворчого мистецтва передбачає розгляд різноманітних форм та видів діяльності, з особливою увагою до змісту

індивідуальної роботи з учнями. Це передбачає врахування їхніх індивідуальних потреб, інтелектуальних характеристик та умінь чітко опрацьовувати навчальний матеріал і використовувати його творче.

Серед унікальних особливостей і компонентів розвитку творчості особистості виділяються внутрішні потреби, які лежать в основі її психологічного стану та сприяють практичній діяльності. Ці потреби можуть виявлятися в творчих здібностях та чутливості до нового під час сприйняття, до пізнавальних ситуацій та вмінні знаходити цікаве в звичайному.

Метою індивідуалізації освітнього процесу є розкриття особистісного ставлення учнів до мистецтва шляхом ознайомлення з художніми творами, що сприяє розумінню ціннісних орієнтирів та інтересів школярів. Серед особливостей розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку, на які треба звертати увагу під час індивідуального підходу, виокремлюють загальні, розумові та творчі здібності, а також пізнавальні інтереси в мистецтві [1].

Серед умов розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва можна виділити різноманітні способи створення художніх образів у практичній мистецькій діяльності. У цьому процесі важливу роль відіграють засоби виразності, такі як кольори, лінії, плями, форми, об'єми та інші.

Суть художньої творчості полягає у виявленні особистістю самовираження, що є її ключовою потребою у творчій активності. Ця активність включає в себе постійне накопичення художніх знань, освоєння практичних навичок та умінь учнів/учениць.

Потреба молодших школярів у творчій самореалізації є необхідною та характерною рисою їхньої особистості. Вони прагнуть висловити власні почуття під час взаємодії з художніми образами через кольори, лінії, форми тощо. Це досягається шляхом формування навичок активного спостереження за навколишнім світом, естетичного оформлення практичних робіт, використання естетичних елементів у композиціях, обговорення творчих робіт з метою розвитку оцінних умінь, виховання художніх ідеалів і смаків.

Важливо забезпечити учням доступ до інформації, розвивати їхні здібності до самостійної пізнавальної діяльності та накопичувати творчий досвід, щоб вони оволоділи теоретичними знаннями та вміли самостійно здійснювати пошукову роботу.

Інформаційна роль навчального матеріалу з образотворчого мистецтва полягає у використанні інформації, різноманітних фактів та подій про цікаві об'єкти та явища, що сприяє задоволенню допитливості дітей молодшого шкільного віку [6].

Засоби образотворчого мистецтва надають можливість учням реалізувати свої задуми та ідеї в творах, виражати свої почуття та настрої. Художні матеріали та техніки грають вагомую роль у цьому процесі. Через засоби образотворчого мистецтва діти мають змогу інтерпретувати об'єкти зображення на особистому рівні, що сприяє їхньому творчому самовираженню.

Варто наголосити, що робота вчителя повинна бути систематичною та послідовною. На перших етапах важливо стимулювати зацікавлення молодших школярів та підтримувати їхню творчу мотивацію, а згодом важливим стає навчання художніх технік, необхідних для втілення творчих задумів та отримання результатів у творчій діяльності. Використання методів обговорення, демонстрації, драматизації, прикладу та інших є доцільними під час практичної роботи.

Візуальне сприймання відіграє важливу роль серед засобів емоційного впливу на молодших школярів, оскільки емоційний стан пов'язаний з художніми образами. Використання різноманітних засобів наочності має великий вплив на емоційний стан та сприяє стимулюванню процесу образного мислення.

Основними компонентами процесу сприймання навколишньої дійсності є сприйняття, розуміння та відчуття. Чуттєвість та уявлення є початковим етапом цього процесу, під час якого учні вивчають предмети та об'єкти навколишнього світу.

Під час аналізу та розгляду творів образотворчого мистецтва, вчителю

потрібно чітко розкрити значення кожного художнього твору, викласти основну інформацію про його суть та допомогти учням відтворити навколишній світ у мистецьких образах. Це важливий засіб для розвитку творчих здібностей, оскільки сприйняття естетичних аспектів навколишнього середовища через образотворче мистецтво сприяє розвитку особистості та втіленню краси навколишнього світу.

Отже, роль вчителя в стимулюванні творчого розвитку молодших школярів засобами образотворчого мистецтва є надзвичайно важливою. Вчителі, які вміло впроваджують мистецтво в освітній процес початкової школи, створюють сприятливу атмосферу для розвитку учнівської творчості, спонукають до вираження власних думок та почуттів через мистецьку діяльність. Такі педагоги не лише передають знання, але й надихають учнів на дослідження та самовираження, що сприяє формуванню індивідуальності кожної дитини. Вони використовують різноманітні методи і техніки, аби зацікавити учнів та розвивати їхні креативні здібності, допомагаючи їм знаходити власний художній стиль. Взаємодія вчителя та учнів у процесі творчості сприяє емоційному розвитку дітей, формує в них здатність до співпереживання та глибшого розуміння навколишнього світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбенко С. Гуманізація художньої освіти. *Мистецтво та освіта*. 2002. № 2. С. 5-8.
2. Іщенко Н. В., Гордієнко Т. В. Творчі здібності молодших школярів. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку* : матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Бердянськ, 25-26 квітня 2018 р.). Бердянськ : БДПУ, 2018. С. 134-136.
3. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей. Київ : Кондор, 2006. 200 с.
4. Ороновська Л. Розвиток творчої активності молодших школярів на

уроках музики. *Мистецтво та освіта*. 2003. № 4. 57 с.

5. Осадченко І. Характеристика поняття «творчі здібності учнів ліцеїв». *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8 (2). С. 83-90.

6. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. наук.-метод. посібник. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ЯК СУЧАСНОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Андрющенко Олена Олександрівна,

к. пед. н., доцент

Коваль Вікторія Андріївна,

студентка

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

У сучасному етапі Нова українська початкова школа є освітнім простором активного формування ключових та предметних компетентностей та різнобічного розвитку молодших школярів. Одним із ключових аспектів, що впливає на ефективність навчання, є застосування учителем інноваційних методів і прийомів в освітньому процесі початкової школи. У цьому контексті застосування інтерактивного навчання виступає як новітній підхід, спрямований на стимулювання пізнавального інтересу молодших школярів та залучення їх до активної освітньої діяльності.

Аналіз основних досліджень та публікацій доводить, що вивчення проблем інтерактивного навчання привернуло увагу багатьох учених. Зокрема, деякі аспекти класифікації, організації, впровадження інтерактивних технологій в освітній процес вивчали В. Андреев, К. Колін, І. Підласий, В. Пехота, О. Пометун, В. Симоненко, В. Шапкін та ін.

Зазначимо, що інтерактивне навчання в початковій школі базується на тісній взаємодії між учителем та учнями, активному обміні інформацією, обговоренні та спільному конструюванні знань. Важливою відмінною рисою цього підходу є те, що він спрямований на індивідуальні потреби кожного учня/учениці, активізує пізнавальну активність, самостійність та творчість.

Одним з компонентів Нової української школи є оновлення змісту освіти, а саме перехід від «заповнення» дитини знаннями до розвитку її компетентностей. Це досягається, зокрема, й за допомогою активних методів

навчання, що стимулюють дітей порівнювати, класифікувати, аналізувати та узагальнювати [5].

Інтерактивні методи – це способи навчання, під час яких здобувачі освіти та вчителі взаємодіють у формі діалогу та співпраці. Використання цих методів сприяє розвитку співробітництва, взаємного навчання, де вчителі та учні вважаються рівноправними учасниками освітнього процесу. Це сприяє розвитку в дітей демократичних цінностей, критичного мислення та умінню приймати обґрунтовані рішення [10].

Перед сучасною освітою ставиться завдання навчати учнів/учениць самостійно вчитися, здобувати не лише знання, а й розвивати навички ефективної роботи з отриманою інформацією [2]. Важливіше не те, яку кількість інформації засвоїв учень, а його здатність адаптуватися до змін, виявляти гнучкість, керувати емоціями та відбирати необхідну інформацію. Враховуючи ці принципи, науковці та вчителі-практики розробляють і впроваджують інтерактивні педагогічні технології, які включають в себе різні способи передачі знань та оцінювання в освітньому процесі [3].

Видатні фахівці в галузі інтерактивного навчання та освітніх технологій виокремлюють основні форми інтерактивної роботи, які сприяють активному залученню учнів до процесу пізнання та забезпечують їхню ефективну взаємодію з навчальним матеріалом. Так, якщо всі здобувачі працюють одночасно, це означає синхронну взаємодію; якщо кожному учневі/учениці виділяється однаковий час, це вказує на рівнозначну участь; якщо група виконує завдання за умов успішної роботи кожного, то це є позитивною взаємодією; у випадку, коли кожен учень/учениця має своє завдання, це є проявом індивідуальної відповідальності [8, с. 49].

Застосування інтерактивних методів навчання підвищує зацікавленість дітей до навчального матеріалу, є продуктивним елементом освіти та сприяє розвитку творчих здібностей школярів. Під час уроків, де використовуються інтерактивні методи навчання, можна позбутися невпевненості в своїх силах у дітей з невисоким рівнем успішності, щоб і вони відчували радість від власних

успіхів [1]. Під час таких уроків діти активно взаємодіють, спілкуються та намагаються обґрунтувати свої думки. Вони вчаться співпрацювати в групах і розвивають комунікативні навички.

У Новій українській школі організація навчання з використанням інтерактивних методів передбачає моделювання реальних ситуацій, рольові ігри, спільне вирішення проблем на основі аналізу ситуацій. Інтерактивні методи навчання можна поділити на дві категорії: групові та фронтальні. Вони застосовуються на різних етапах уроку, з різною метою та широко використовуються в початковій школі [5].

Сучасний урок розглядається як використання інтерактивних методів навчання, серед яких: кооперативне навчання, метод «карусель», робота в парах, діяльність ротаційних (змінюваних) трійок, метод «два-чотири-всі разом», а також робота в малих групах, яка охоплює діалог, синтез думок, спільні проекти, пошук інформації, взаємне навчання, ажурну пилку та аналіз ситуацій. Існує така класифікація методів інтерактивного навчання: метод проектів; технології навчання у формі гри; тренінгові методи навчання (міні-лекції, групові дискусії, ігрові методи, метод конкретних ситуацій (кейси), мозкова атака); дискусія (метод «Прес», обрання позиції, телевізійне ток-шоу) [9]. Такий різноманітний підхід дозволяє вчителям адаптувати освітній процес до потреб та можливостей кожного здобувача освіти, створюючи сприятливу та пізнавальну атмосферу.

Характеризуючи інтерактивне навчання, потрібно дотримуватися встановлення певних організаційних правил. Серед таких норм виокремлюють найголовніші: всі учасники освітнього процесу мають бути активними (хоча й у різній мірі); важлива адекватна психологічна підготовка учасників, оскільки традиційність поведінки, самообмеження та скутість можуть заважати; кількість учасників не повинна перевищувати 30 осіб (ефективніше працювати в невеликих групах); необхідно підготувати приміщення до роботи, наприклад, організувати столи так, щоб учасники могли спілкуватися в малих групах; потрібно мати необхідні матеріали для творчої роботи (вони зазвичай

розробляються автором); клас потрібно розділити на групи; також важливе ставлення здобувачів освіти до процедур та регламенту [6].

Варто наголосити, що запропоновані норми організації інтерактивного навчання відображають важливі аспекти, які варто враховувати при його застосуванні. Вони включають залучення всіх учасників освітнього процесу, адекватну психологічну підготовку, обмеження кількості учасників, належну підготовку приміщення та наявність необхідних матеріалів для творчої роботи. Крім того важливе серйозне ставлення до процедур та регламенту, а також розподіл класу на групи. Всі ці аспекти сприяють ефективному впровадженню інтерактивного навчання та забезпечують сприятливу атмосферу для освітньої діяльності та співпраці.

Успішне застосування інтерактивних методів навчання в початковій школі вимагає спеціальної організації освітнього процесу, що складається з кількох етапів: перший, на якому відбувається формування мікрогруп, де враховується позитивний емоційний стан учасників, готовність до співпраці та розвиток навичок самостійної роботи; другий, під час якого групи презентують свої рішення, що може проходити в різних формах взаємодії; третій етап, на якому учні оцінюють якість співпраці та підводять підсумки роботи групи [4; 7]. На наш погляд, зазначена організація освітньої діяльності є ключовою складовою успішного використання інтерактивних методів навчання.

Отже, впровадження інтерактивного навчання є важливим елементом сучасної освітньої практики в Новій українській початковій школі, що сприяє розвитку активної пізнавальної діяльності учнів/учениць, формуванню ключових та предметних компетентностей та позитивного ставлення до навчання. Залучення сучасних технологій дозволяє зробити освітній процес ще цікавішим та ефективнішим. Активне застосування інтерактивних методів навчання сприятиме покращенню якості освіти та різнобічному розвитку особистості кожного здобувача початкової освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гадкевич Л. Н. Інтерактивні технології. *Завуч*. 2004. № 6. С.23-25.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.03.2024).
3. Комар О. А. Сутність інтерактивної технології у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 1. С. 140-142.
4. Концепція інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2001. № 13. С. 3–10.
5. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 04.06.2024).
6. Міщенко Ю. Педагогічні умови використання інтерактивних методів навчання у формуванні здорового способу життя молодших школярів. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/1444> (дата звернення: 04.06.2024)
7. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 136 с.
8. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192с.
9. Сиротенко Г. О. Шляхи оновлення освіти: науково-методичний аспект. Харків : Основа, 2003. 94 с.
10. Хворостовська К. С. Використання інтерактивних методів навчання на уроках у НУШ. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-na-temu-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya-v-nush-153336.html> (дата звернення: 04.06.2024).

НАВЧАННЯ РОЗВАГОЮ: ЗАНЯТТЯ В СУЧАСНІЙ МУЗИЧНІЙ ШКОЛІ ЗА МЕТОДОМ EDUTAINMENT

Гріньова Віталіна Віталіївна

магістр,

викладач вищої категорії з музично-теоретичних дисциплін
Кам'янець-Подільська дитяча музична школа ім. Ф. Д. Ганіцького,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Вступ. Швидкі зміни у світі у XXI ст. заклали фундамент абсолютно нової форми соціальних відносин – інформаційного суспільства. Війна, що триває зараз на території нашої країни, нікого не залишила байдужим у зв'язку з тим, що це, мабуть, перша війна в історії людства, що транслюється в інтернеті в реальному часі завдяки сучасним технологіям фіксації й мережевої комунікації. Таким чином, навіть ті, кого бойові дії не торкнулися безпосередньо, регулярно отримують інформацію про обстріли, масові поховання замордованих цивільних та решту військових злочинів ворога.

Мета роботи. Зайве казати, який негативний вплив ця інформація має на емоційний стан українців, особливо на найбільш психологічно вразливі категорії громадян, зокрема дітей. Гра, як спосіб проведення часу, може сприяти психологічній розрядці, відволікти від переживань, викликаних негативною інформацією, адже залучає до цікавого й розважального процесу. На додачу, гра може слугувати навчально-виховним інструментом, за допомогою якого навіть учні початкової школи зможуть засвоїти обширні та потенційно складні теми, наприклад, з предмету сольфеджіо.

Розвиток творчої самостійності особливого значення набуває на початковому етапі занять, коли закладаються основи усіх музичних навичок учнів. Групові заняття: сольфеджіо, музична література, хоровий клас тощо – широке поле діяльності для реалізації творчого потенціалу дитини, формування засад її самостійного та творчого мислення. Тому, щоб досягти вищезазначеного, необхідно широко застосовувати методи викладання, засновані на співпраці (ігри, проекти – соціальні, дослідницькі, експерименти,

групові завдання тощо). Учні мають залучатися до спільної діяльності, і це сприятиме їхній соціалізації та успішному перейманню суспільного досвіду.

Сучасна ситуація в дитячих музичних школах дозволяє залучати до занять музикою школярів з досить посередніми музичними здібностями і задатками. Однак, такі діти можуть проявляти велику схильність до творчості і в процесі розвитку цієї схильності їх музичні здібності можуть значно розвинути, випередивши школярів з набагато кращими задатками. Велику роль у цьому може відіграти викладач музично-теоретичних дисциплін, застосовуючи на уроках різноманітні творчі завдання. Складність його роботи полягає у тому, що під час уроку треба викласти обов'язковий музично-теоретичний матеріал, який здається дітям нецікавим і складним. У цьому випадку все залежить від здатності педагога до творчості.

Як повинен діяти педагог, щоб виключити ймовірність використання відволікаючих пристроїв на уроці? Так, досвідчені психологи та науковці, для кращого засвоєння знань, пропонують впроваджувати нову освітню технологію— едьютейнмент, яка ґрунтується на отриманні дитиною задоволення у процесі навчання.

Творча активність сучасних школярів виявляється і формується в діяльності, яка стає формою самовиразу особистості, джерелом розвитку її індивідуальності та здібностей. Як правило, в будь-якому виді занять діти виявляють елементи творчості, але розвиток її здійснюється більш успішно лише в цілеспрямованій діяльності, доступній для кожного конкретного віку. Наприклад, під час занять сольфеджіо – це вокальна, ритмічна та інструментальна імпровізації, які дозволяють встановити емоційний контакт дітей з музикою, більш глибоко пізнати її, розвинути здібності до уяви і фантазії, музично-слухові уявлення тощо.

Матеріали та методи. Новим самостійним етапом у розвитку ігрового методу навчання стала поява поняття «едьютейнмент». «Edutainment – неологізм, який складається з англійських слів education та entertainment – навчання та розвага водночас.

Едьютейнмент – це сучасна педагогічна інновація, яка ґрунтується на візуальному матеріалі, розповіді, сучасних психологічних прийомах, ігровому форматі, інформаційних і комунікаційних технологіях, метою якої є максимальне полегшення аналізу подій, підтримування емоційного зв'язку з об'єктом навчання, залучення і тривале утримання уваги учнів.

Особливості технології едьютейнмента:

- обґрунтованість (навчання більш успішно, коли учні можуть побачити корисність отриманих знань;
- додаткове навчання (навчання є більш ефективним, коли учні можуть отримувати знання самостійно);
- розподілене навчання (розподілене навчання, мережа розподіленої освіти, що забезпечує широкий доступ до навчальних ресурсів багатьох користувачів, при якому всі учні в різний час і в різні періоди часу).

Специфічність даної технології навчання обумовлена наявністю наступних ознак:

1. *Акцент на захоплення*: важливий безпосередній інтерес учня, що призводить до розвитку нових навичок та накопичення знань.
2. *Акцент на розваги*: саме розвага виступає основним мотивом, який призводить до задоволення, одночасно формує стійкий інтерес до процесу навчання, знімає психологічне навантаження від процесу освіти.
3. *Ігровий підхід*: завдяки універсальності гри відбувається ефективний навчальний процес незалежно від віку.
4. *Акцент на сучасність*: при використанні актуальних можливостей сучасних технологій, таких як відео- та аудіо матеріали, дидактичні ігри, освітні програми в мультимедійному форматі та багатьох інших засобах, досягається максимальне залучення учнів у навчальний процес.

Гра допомагає дітям:

- усвідомити, що результат залежить від них;
- відчувати драйв, стати мобільнішими та зібранішими;
- орієнтуватися в часових рамках;

- відпрацьовувати вміння швидко реагувати, тренувати пам'ять і увагу;
- відчутти дух здорового суперництва;
- запалати бажанням побороти обставини й перемогти.

Таким чином, едьютейнмент - це не просто навчання та розваги, це навчання, залучення та захоплення за допомогою різноманітних засобів викладання з урахуванням психологічних потреб учнів.

Засоби едьютейнмента:

1. Традиційні: книги, музика, фільми, виховні ігри, телепрограми, радіопрограми та вільні лекції.
2. Сучасні засоби едьютейнмента поділяються на:
 - електронні системи (електронні посібники, мережні варіанти музейних виставок),
 - персональні комп'ютерні системи (комп'ютерні або відеоігри, електронні тренажери, електронні енциклопедії)
 - веб-технології (електронна пошта, веб-квести, вікі, блоги, чати, відеоконференції).

Основна мета едьютейнмента – підвищити мотивацію до навчання, зробити процес засвоєння знань більш захоплюючим, різноманітним, доступним. Психологи стверджують, що в ігровій формі інформація легше засвоюється і запам'ятовується. Навчання стає грою, виграти в якій означає чогось навчитися.

Будь-яка перемога приносить задоволення, а коли виграш-це знання, то ще й користь.

Розглянемо декілька видів роботи на уроці, які допоможуть сформувати вище зазначені компетентності.

«**Таймлайн**». На уроках, музичної літератури, присвячених вивченню біографії композиторів та митців, доречно застосовувати створення часової стрічки або ж таймлайну.

У 5-7 класах, її можна створювати у зошитах, записуючи знакові

дати на шкалі років життя композиторів. Завдання учнів – знайти у довідкових виданнях, статті підручника чи в інших джерелах цікаві факти з життя того чи іншого митця, комірки з датами можна зафарбовувати у різні кольори, залежно від оцінки учнів самої життєвої події (радісну подію зафарбовуємо у жовтий чи зелений, сумну – у темно-синій чи сірий і т.д.). Учнів 8 класів доречно познайомити із програмою Timegraphics (режим доступу: <https://time.graphics>) або будь-якою іншою програмою для створення візуалізованих часових стрічок. Інтерфейс таких програм, як правило, простий, інтуїтивно зрозумілий. Результати можна зберігати у вигляді фото (статичне зображення) або проєктів на хмарах (ці зображення можуть рухатись, переносити вас на різні сторінки в інтернеті, є можливість демонстрації відео, прослуховування аудіо та читання книг, посилання на які вбудовуються у стрічку часу). Також особливістю даного прийому є те, що створювати або ж вносити зміни, доповнення у готовий таймлайн можуть усі учні класу.

«Хронометр долі». У програмі музичної літератури зустрічаються твори, події у яких сконденсовані, розвиваються стрімко, потребують аналізу: що стало причиною вчинку, які події передували, якими є наслідки цих подій. Наприклад, вивчаючи творчість Л. Бетховена можемо застосувати прийом «Хронометр долі», який дозволяє візуалізувати, систематизувати та проаналізувати події.

«Збери пазл» Викладач роздає декілька аркушів на яких вказані назви творів, які лунали на уроці, прізвища композиторів або вказана приналежність до народної музики, музичний жанр, країна. Завдання до дітей: зібрати пазл, який би відповідав даному музичному твору. Мета гри: засвоєння музичних творів, термінів, прізвищ композиторів, розвивати логічне мислення, виховувати інтерес до музики.

«Кластер». Цікавим прийомом едьютейнменту є кластер, який вимагає системної роботи із біографією композитора, довідковими матеріалами, його творами, а також вдосконалює вміння учнів працювати із комп'ютерами, зокрема програмами Word, Publisher, PowerPoint. Школярам пропонується

шаблон, який можна заповнити за допомогою комп'ютера або ж перемалювати у зошит.

Стануть у нагоді для заповнення кластера QR-коди, у яких закодовуються покликання на цікаві матеріали, що можуть бути використані у ході виконання дітьми завдання. Наприклад для домашніх занять або підготовки до іспитів з предмету сольфеджіо можна використати *«Слуховий тренажер»* - щоб прослухати аудіо треки до завдань скануємо QR-код, або переходимо за посиланням.

Кластер, як правило, задається як домашнє завдання, а факти, зібрані у ньому, будуть використовуватись на уроці під час опрацювання нової теми.

«Алгоритм успіху». У дітей часом виникають труднощі із характеристикою того чи іншого персонажа, саме тоді в нагоді стане вміння аналізувати і синтезувати інформацію. Наприклад, під час вивчення драми «Пер Гюнт» Е. Гріга пропонуємо записати своєрідну формулу позитивного перетворення, успішного подолання життєвих негараздів Пер Гюнтом на шляху до прощення його матір'ю та коханою. Головна умова завдання – записувати можна лише іменники (доброта, милосердя, емпатія, жалість, безкорисність, смиренність, жертівність), але у вигляді математичних записів: «Успіх Пер Гюнта = милосердя+ смиренність 2 - егоїзм*100%» страждання.

«Сніжна куля». Гра, що сприяє запам'ятовуванню рахунку нот та пауз. Обирай сніжинки що показують правильний рахунок нот чи пауз, які з'являються в кулі.

Подорож пінгвінчика. Спіймай паузу

Результати та обговорення. Щоб едьютейнмент «прижився» в освітньому процесі музичного закладу позашкільної освіти, на думку О. Юрченко, необхідно:

- впроваджувати мультимедіа в освітній процес ЗДО. Завдання сучасного викладача – зробити заняття цікавим і змістовним. У цьому допоможе впровадження мультимедіа в музично-навчальну систему. Педагог може використовувати всі сучасні досягнення науки для передачі інформації-не

тільки в текстовій формі, а й в аудіо, відеоформаті та за допомогою анімації і цікавих презентацій;

- занурювати дітей у матеріал-інтерактив. Едьютейнмент неможливо застосувати без двосторонньої взаємодії педагога і учня. Діти мають брати активну участь в освітньому процесі, сприймати його як захопливий квест у пошуках нових знань. Саме в такому форматі дитина починає залюбки міркувати, винаходити, продумувати й планувати;

- подавати знання як нагороду в рольовій грі. Найпопулярніша форма інтерактивного навчання – рольова гра. Як правило, її учасники вчаться здійснювати правильні дії в кожній конкретній життєвій ситуації, яку моделює педагог.

Висновки. Набуваючи та вдосконалюючи навички гри, діти поступово долають три рівні знань: 1) репродуктивний, що передбачає знання фактів, явищ, подій, дій та їх відтворення без ґрунтовних знань; 2) конструктивний - знання, набуті в результаті комбінування й переконструювання знань першого рівня; 3) творчий – знання та вміння, отримані в ході самостійної пошукової діяльності учнів.

Отже, позитивний вплив подібних ігор полягає в тому, що вони збуджують потребу в нових знаннях, інтерес до предмета в урочний і позаурочний час, а також навчають дітей роботі в групах, що є надзвичайно важливим у сьогоденному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боруцька Л. С. Едьютейнмент в освіті. // *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Україна, 15-16 квітня 2021 року). Тернопіль : Тайп, 2021. С. 57-60

2. Крутій К. Едьютейнмент: навчання як розвага. *Дошкільне виховання*. 2017. №1 С.2-6. URL:<http://ukrdeti.com/edyutejnmnt-navchannya-yak-rozvaga/> (дата звернення: 20.04.2024).

3. Мірошникова А. Як вчителям порозумітися з «цифровим» поколінням дітей // *Освіторія*: веб-сайт. URL: <https://osvitoria.media/opinions/yak-vchytelyam-porozumitysya-z-tsyfrovym-pokolinnnyam-ditej-porady-psyhologa> (дата звернення: 20.01.2024).

4. Навчальна програма для музичної школи, музичного відділення ПСМНЗ України. Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. 64 с.

5. Marc Prensky. Digital Natives, Digital Immigrants Part 1:On the Horizon: MCB University Press, 2001. Vol. 9 No. 5. URL: https://desarrollodocente.uc.cl/wp-content/uploads/2020/03/Digital_Natives_Digital_Inmigrants.pdf (дата звернення: 22.02.2024)

6. Субботіна Л. В. Едьютейнмент як технологія формування ключових компетентностей на уроках зарубіжної літератури: веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-edyuteynment-yak-tehnologiya-formuvannya-klyuchovih-kompetentnostey-na-urokah-zarubizhno-literaturi-144733.html> (дата звернення: 11.10.2023)

7. Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Музична грамота та практичне музикування» елементарного підрівня початкової мистецької освіти. Київ, 2019. 65 с.

8. Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «БЕСІДИ ПРО МИСТЕЦТВО» елементарного підрівня початкової мистецької освіти. Київ, 2020. 75 с.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ФАХІВЦІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Єфремова Анжеліка Георгіївна

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
Український державний університет залізничного транспорту
Харків, Україна

Анотація. Досліджено загальні характеристики професійно важливих якостей фахівців залізничного транспорту. Розглянуто особливості професійної підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту.

Ключові слова: професійно важливі якості, фізичне виховання, фахівці, студенти, залізничний транспорт.

Розвиток професійно важливих якостей майбутніх фахівців залізничного транспорту є неодмінною умовою успішної реалізації їхніх професійних функцій. Розглядом проблеми професійно важливих якостей через призму професійно-прикладної фізичної підготовки займалися А. Я. Єфремова, Л. П. Піліпей, В. І. Філінков, Р. Т. Раєвський, В. Халайджі та ін.

Професійно важливі якості у загальному розумінні повинні містити в собі ті необхідні якості, які відповідають певному уявленню про необхідний рівень освіти, професіоналізму, кваліфікації, враховуючи орієнтацію якостей, як на поточні завдання діяльності фахівця-залізничника, так і на перспективи їх розвитку, проблеми прогресу [3].

Слід відмітити, що багато виробничих процесів характеризуються підвищеною складністю і інтенсивністю праці, при яких виконавці повинні уміти приймати швидкі і точні рішення, володіти здатністю концентрувати увагу. Все це неминуче вимагає наявності відповідних фізичних даних, підвищеної координації і культури рухових дій. Але такі властиві людині якості потребують постійного розвитку, бо, чим більш складним стає технічне

устаткування і технологія виробництва, тим більш досконалим має бути і фахівець.

У залізничних закладах вищої освіти найбільш поширеною є інженерна спеціальність. Неодноразові дослідження інженерної діяльності дозволяють виділити комплекс фізичних, психофізичних властивостей та якостей, необхідних фахівцю будь-якого профілю. В процесі професійно-прикладної підготовки реалізується цілий ряд компонентів професійної підготовленості інженерів (сенсорні, розумові, рухові, вольові, педагогічні, організаторські навички і вміння) [2].

Висока відповідальність фахівців залізничної галузі обумовлює потребу в надзвичайно вираженому рівні розвитку наступних якостей: рухливість і врівноваженість нервових процесів; стійкість і концентрація уваги, спритність і координація рухів рук і пальців рук; гострота зору, кольоросприйняття; проста і диференційована м'язово-суглобова чутливість; низький рівень нейротизму; високий рівень внутрішнього контролю в ході виконання професійної діяльності; спостережливість; працьовитість; старанність; акуратність; технічне мислення; виражений інтерес до безпосереднього виконання професійних обов'язків [4, 5].

Ефективність трудової діяльності інженера-залізничника у багатьом залежить від його індивідуальної здатності до продуктивної розумової і фізичної роботи, ступеню витривалості та відновлення організму. Дослідниками і науковцями доведено, що низький рівень працездатності призводить до швидкої втоми, збільшення кількості помилок в роботі та зниженню фізичної активності. Дуже важливе значення для успішної виробничої діяльності має гарний стан серцево-судинної та центральної нервової систем, високий рівень фізичної підготовленості [1, 6].

Будь-яка професійна діяльність має свої психофізіологічні характеристики, рухову специфіку, яка залежить від певних умов праці і пред'являє різні вимоги до рівня розвитку фізичних якостей, психофізіологічних функцій, психічних властивостей і якостей людини. Знання

цих умов створюють передумови для успішної професійної діяльності, опосередковано виявляючись в ній через такі чинники, як стан здоров'я, міру фізичної тренуваності, адаптації до умов праці.

Отже, досконалий розвиток професійно важливих якостей і накопичення якісних змін у підготовці майбутніх фахівців є основою професійної придатності та запорукою високопродуктивної праці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бондарев Д., Гальчинський В. Порівняльна характеристика фізичного стану студентів різних років вступу. Молода спортивна наука України. Зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. Львів: Львівський держ. ун-т фіз. культури; 2008. № 2. С. 32–38.

2. Єфремова А. Я. Роль фізичного виховання у професійній підготовці майбутніх залізничників в умовах змішаного навчання: тези доп. міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Розвиток освіти, науки та бізнесу: результати 2020» (3-4 грудня 2020 р., Дніпро). – Україна, Дніпро-638 с.

3. Єфремова А. Я, Шестерова Л. Є. Динаміка рівня професійно-прикладної психофізичної та психофізіологічної підготовленості студентів залізничних спеціальностей. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2017; № 2(58). С.34–39.

4. Єфремова А. Я, Шестерова Л. Є. Дослідження специфіки професійної діяльності інженерів-електриків залізничного транспорту. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2013; № 4(37). С.25–29.

5. Єфремова А. Я, Шестерова Л. Є. Факторна структура професійно-прикладної фізичної підготовленості студентів залізничних спеціальностей. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2017; № 1(57). С.31–35.

6. Людовик Т. В. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів, які навчаються за освітнім напрямом «мікро- та наноелектроніка» [дисертація]. Львів; 2016. 201 с.

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРІВ У СВІТІ

Заболотній Олександр Анатолійович

кандидат педагогічних наук, доцент
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»
м. Ніжин, Україна

Вступ. Професійна підготовка інженерів є критично важливою для розвитку інноваційних технологій та підтримки економічного зростання. У різних країнах світу існують різні підходи до підготовки інженерів, які відображаються в освітніх програмах, методах навчання та вимогах до випускників. Ця стаття аналізує основні підходи до підготовки інженерів, зокрема у США, Європі та Азії, з метою виявлення найкращих практик та рекомендацій для покращення інженерної освіти.

Метою даного дослідження є вивчення та порівняння різних підходів до професійної підготовки інженерів у різних країнах світу, визначення ключових елементів успішних освітніх програм та розробка рекомендацій для покращення інженерної освіти в Україні.

Матеріали та методи. У нашому дослідженні використано метод порівняльного аналізу освітніх програм різних країн, аналіз літератури та опитування експертів у галузі інженерної освіти. Дані були зібрані з офіційних вебсайтів університетів, наукових публікацій та звітів міжнародних організацій.

Результати та обговорення. Основні підходи до підготовки інженерів у світу можна умовно розмежувати на підхід США, Європейський підхід, Азійський підхід. Охарактеризуємо кожен з них детальніше.

Підхід США.

Система вищої освіти в США відома своєю гнучкістю та широкими можливостями для студентів. Основні особливості підготовки інженерів у США включають:

1. Гнучкість освітніх програм. Студенти мають можливість вибирати

курси з різних дисциплін, що дозволяє їм здобути міждисциплінарні знання.

2. Інтерактивне навчання. Викладачі використовують проєктно-орієнтовані методи навчання, активне залучення студентів до лабораторних робіт та дослідницьких проєктів.

3. Підтримка інновацій та підприємництва. Університети заохочують студентів до участі у стартапах, надаючи підтримку у вигляді інкубаторів та акселераторів.

Європейський підхід.

Європейські країни мають власні особливості підготовки інженерів, які можуть відрізнятися залежно від країни. Однак, загальні риси включають:

1. Болонський процес. Уніфікація освітніх стандартів у Європі, що забезпечує мобільність студентів та визнання дипломів в усіх країнах ЄС.

2. Дуальна система освіти. Зокрема в Німеччині, поєднання теоретичного навчання в університеті з практичною підготовкою на підприємствах.

3. Акцент на практичних навичках. В Європі велика увага приділяється лабораторним заняттям та практикам на виробництві.

Азійський підхід

Країни Азії, такі як Китай, Японія та Південна Корея, також мають свої унікальні підходи до підготовки інженерів:

1. Інтенсивні навчальні програми. Висока інтенсивність навчання та великий обсяг навчального матеріалу.

2. Технологічні інновації. Великий акцент на новітніх технологіях та інноваційних рішеннях.

3. Тісна співпраця з промисловістю. Активна співпраця університетів з промисловими підприємствами та науково-дослідними інститутами.

Порівняльний аналіз наведених вище підходів дозволяє їх розмежувати за такими критеріями:

– ***Освітні програми.*** Американські освітні програми відрізняються великою гнучкістю та можливістю вибору дисциплін. Європейські програми, особливо у Німеччині, надають більше можливостей для практичної

підготовки. Азійські програми відомі своєю інтенсивністю та акцентом на технологічні інновації.

– **Методи навчання.** У США активно використовуються інтерактивні методи навчання та проєктна діяльність. Європейські країни акцентують увагу на поєднанні теорії та практики. В Азії навчання орієнтоване на інтенсивне засвоєння знань та застосування новітніх технологій.

– **Співпраця з промисловістю.** Європейський підхід передбачає активну співпрацю з промисловістю через дуальну систему освіти. В США також існує тісний зв'язок з індустрією через підтримку стартапів та дослідницькі проєкти. В Азії університети часто співпрацюють з великими технологічними компаніями та науково-дослідними інститутами.

Аналіз підходів до підготовки інженерів у США, Європі та Азії дозволив виявити наступні ключові елементи успішних освітніх програм:

1. Гнучкість освітніх програм. Надання студентам можливості вибору дисциплін та створення індивідуальних освітніх траєкторій.

2. Інтерактивні методи навчання. Використання проєктно-орієнтованих методів навчання, лабораторних робіт та дослідницьких проєктів.

3. Практична підготовка. Поєднання теоретичного навчання з практичною підготовкою на підприємствах.

4. Підтримка інновацій та підприємництва. Заохочення студентів до участі у стартапах та надання підтримки у вигляді інкубаторів та акселераторів.

5. Співпраця з промисловістю. Активна співпраця університетів з промисловими підприємствами та науково-дослідними інститутами.

Результати дослідження показують, що кожен з підходів має свої переваги та недоліки. Американська система освіти надає більше свободи студентам та підтримує їхню ініціативу, що сприяє розвитку інновацій. Європейська система, зокрема дуальна освіта, забезпечує високу якість практичної підготовки та тісний зв'язок з ринком праці. Азійська система відзначається високою інтенсивністю навчання та акцентом на технологічні

інновації, що дозволяє підготувати спеціалістів, які готові працювати у високотехнологічних галузях.

Для покращення інженерної освіти в Україні варто взяти на озброєння найкращі практики з кожного з розглянутих підходів. Зокрема, варто впровадити гнучкі освітні програми, які дозволять студентам обирати дисципліни відповідно до їхніх інтересів та потреб ринку праці. Також важливо посилити практичну підготовку через співпрацю з промисловими підприємствами та науково-дослідними інститутами. Крім того, варто підтримувати інновації та підприємництво серед студентів, створюючи умови для розвитку стартапів та інноваційних проєктів.

Висновки та рекомендації. Професійна підготовка інженерів є важливою складовою розвитку технологій та економіки. Аналіз різних підходів до підготовки інженерів у світі дозволяє виявити найкращі практики та рекомендації для вдосконалення інженерної освіти в Україні.

Аналіз показав, що кожен з підходів до підготовки інженерів має свої сильні сторони. Американська система надає більше свободи студентам та підтримує інновації, європейська система забезпечує високу якість практичної підготовки, а азійська система відрізняється інтенсивністю та технологічною спрямованістю. Для покращення інженерної освіти в Україні можна взяти на озброєння наступні рекомендації:

1. Впровадження гнучких освітніх програм. Надати студентам більше можливостей для вибору дисциплін та міждисциплінарного навчання.

2. Посилення практичної підготовки. Запровадити дуальну систему освіти, поєднуючи навчання в університетах з практикою на підприємствах.

3. Підтримка інновацій та підприємництва. Створити інкубатори та акселератори для підтримки студентських стартапів та інноваційних проєктів.

4. Співпраця з промисловістю. Розширити співпрацю університетів з промисловими підприємствами та науково-дослідними інститутами.

ЛІТЕРАТУРА

1. American Society for Engineering Education (ASEE). (2022). URL: <https://www.asee.org>.
2. European University Association (EUA). (2021). Bologna Process Implementation Report. URL: <https://eua.eu/resources/publications/941:bologna-process-implementation-report.html>.
3. Asian Association for Open Universities (AAOU). (2023). Educational Innovation in Asia. URL: <https://aaou2023.org>.

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Науменко Андрій Миколайович,
магістр, викладач фізичного виховання,
Полтавський базовий медичний фаховий коледж,
м. Полтава, Україна

Анотація: у статті визначено особливості використання засобів, методів та методичних прийомів у процесі формування координаційних здібностей учнівської молоді засобами фізичної культури і спорту.

Ключові слова: координаційні здібності, рухові навички, фізичні вправи, засоби, методи.

Фізичний розвиток людини передбачає вдосконалення з її фізичних рухових якостей: сили – подолання зовнішнього опору за допомогою м'язових зусиль, швидкості – подолання дистанції за максимально короткий час; витривалості – виконання рухових дій тривалий час без зниження інтенсивності; гнучкості – виконання руху з більшою амплітудою; координації – здатності раціонально виконувати складні рухи. Координаційні здібності – це комплекс фізичних якостей, які забезпечують цілеспрямовану, узгоджену та економну діяльність рухового апарату [1]. Вони відіграють важливу роль у житті людини, дозволяючи їй виконувати різноманітні рухи, необхідні для повсякденної діяльності та спортивної активності. Розвиток координаційних здібностей найбільш інтенсивно відбувається у віці 7-12 років. У цей період нервова система школяра активно розвивається, формуються нові нервові зв'язки, що забезпечують узгодженість рухів. Водночас на подальших етапах онтогенезу роль координаційних здібностей визначає їх прикладний характер, а отже, вимагає врахування особливостей використання методів і засобів їх формування та вдосконалення.

Розвиток координаційних здібностей є одним із ключових факторів, що визначають рівень рухових навичок та техніки їх виконання. У процесі вдосконалення координаційних здібностей відбувається формування нових нервових зв'язків у корі головного мозку, що забезпечує більш чітку та узгоджену роботу м'язів. Це, в свою чергу, призводить до покращення точності, швидкості та економності рухів, а відтак визначає успішність рухової дії людини. Чим ширше цей комплекс, тим більш успішно учень демонструє освоєння нових рухових навичок як повсякденному житті, так і в навчанні [1].

Для розвитку координаційних здібностей у сфері фізичної культури існує великий арсенал засобів. Першу і найбільш поширену групу таких засобів, становлять фізичні вправи. При цьому важливо, щоб це були вправи підвищеної координаційної складності та з елементами новизни. Методи і засоби розвитку координації у дітей молодшого шкільного віку повинні мати необхідну координаційну труднощі, складність для тих, хто займається, містити елементи новизни, незвичайності, відрізнятися великою різноманітністю форм. Вправи, спрямовані на розвиток координації, матимуть ефективність допоки їх виконання не набуде автоматизму. Пізніше їх цінність зменшується, оскільки будь-яка засвоєна навичка, та рухова дія, що виконується в постійних умовах не сприяє подальшого розвитку координації. Вирішенням цієї проблеми є застосування спеціальних комплексів вправ [2].

До ефективних засобів розвитку координаційних здібностей належать: *гімнастичні вправи* (у парах, на снарядах, з предметами та без) сприяють розвитку координації, рівноваги та просторової орієнтації); *легкоатлетичні вправи* (біг, стрибки, метання) сприяють розвитку координації, швидкості, витривалості та сили); *танцювальні вправи* (ритмічні, партерні, танцювальні кроки тощо) розвивають координацію, пластичність, почуття ритму. *спортивні ігри з м'ячем* (футбол, баскетбол, волейбол, теніс та інші), що розвивають координацію рук та очей; *однборства* (дзюдо, самбо, бокс та інші), що розвивають координацію, спритність, швидкість та швидкісну реакцію на рухомий об'єкт. Водночас, як зауважує М. Трояновська, провідним засобом

розвитку та вдосконалення координаційних здібностей є спеціальні вправи. До спеціальних вправ належать: вправи на рівновагу: ходьба по канату, стояння на одній нозі, балансування на баланс-борді та інші, що сприяють розвитку координації та вестибулярного апарату; вправи на координацію рук та очей: ловіння м'яча, жонглювання, кидання м'яча в ціль тощо; вправи на координацію рухів: ходьба з обтяженнями (з предметами на голові, із закритими очима), біг змійкою, стрибки через скакалку, вправи з м'ячем (ведення, передачі), акробатичні вправи; вправи на швидкість реакції: подача/передача м'яча; ігри з використанням світлового або звукового сигналів, вправи з ракетками (теніс, бадмінтон) [3].

Накопичення запасу загальних координаційних здібностей учнівської молоді, з урахуванням яких розвиваються спеціальні координаційні здібності у процесі занять фізичною культурою, сприяють також загальнорозвивальні вправи (ЗРВ). Метою таких вправ як широкої групи засобів формування координаційних здібностей, є вплив на основні групи м'язів, оскільки вони виконуються в змінених умовах, у різних положеннях тіла або його частин, у різних напрямках, а також передбачають використання елементів акробатики (перекиди, перекати тощо), вправи на рівновагу. Важливо відзначити, що вдосконалення координаційних здібностей школярів передбачає комплексне використання методів та/або індивідуальних методичних прийомів. Зокрема, до груп методів, що сприяють розвитку координаційних здібностей, фахівці відносять: а) методи суворо-регламентованих вправ (метод стандартно-повторного вправляння та метод безперервного варіативного вправляння); б) ігровий; в) змагальний [1].

Так, використання методу *стандартно-повторюваної вправи* сприяє закріпленню рухової навички. Вправи можуть виконуватися як без зміни, так і зі зміною інтенсивності. Метод *безперервного варіативного вправляння*, на думку науковців, є головними методами розвитку координаційних здібностей і можуть застосовуватися у таких варіантах: суворого та несуворого регламентованого варіювання.

Методи суворо-регламентованих вправ передбачає внесення змін у звичні дії чи вправи – це перша група прийомів: використання незвичних вихідних положень (стрибок у довжину спиною або боком, змінювання способу виконання рухової дії, змінювання швидкості та/або інтенсивності, напрямку руху [3]; варіювання компонент (почергове метання снарядів різної ваги; зміна інтенсивності під час бігу чи стрибків. Особливостями використання другої групи прийомів є виконання звичної рухової дії в складних або незвичайних комбінаціях з додатковими рухами: наприклад, використання опорних стрибків з додаванням поворотів, ловіння м'яча тощо; індивідуальне навчання ЗРВ з уведенням нових алгоритмів; комбінування засвоєних акробатичних чи гімнастичних елементів; виконання «рефлекторних» вправ (метання «неведучою» рукою, перехід з розбігу на поштовх і мах ногою в стрибку в довжину тощо [2].

Методи несуворо регламентованої вправи передбачають такі прийоми: а) зміна умов виконання рухової дії: спортивні ігри та естафети зі зміною правил, з використанням нестандартного інвентаря та обладнання тощо [4].

У свою чергу, ігровий та змагальний методи забезпечують стимулювання максимального прояву рухових здібностей та їх розвитку, дозволяють виявляти та оцінювати якість володіння руховими діями, забезпечують максимальне фізичне навантаження, сприяють вихованню вольових якостей учнів.

Таким чином, формування координаційних здібностей учнівської молоді в процесі занять фізичною культурою передбачає урахування таких методичних особливостей: використання широкого арсеналу засобів (гімнастичні, легкоатлетичні, танцювальні вправи; спортивні ігри та естафети з м'ячем, з ракетками; одноборства; спеціальні вправи на рівновагу, на швидкість реакції тощо) і методів (суворо регламентованої вправи, ігровий, змагальний); поступового ускладнення, підвищеної координаційної складності та з елементами новизни і мають спрямовуватися на збагачення рухового досвіду та поповнення наявного комплексу координаційних навичок школярів, сприяти розвитку просторового і часового сприйняття, ступеня м'язових зусиль і

раціонального чергування напруження м'язових груп у змінних умовах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лях В. І. Аналіз властивостей, які розкривають сутність поняття «координаційні здібності». *Теорія і практика фізичної культури*. 1994. № 1(7). С. 48–50.
2. Новокшонов І., Соловей А. Вплив засобів боксу на розвиток координаційних здібностей учнів старшого шкільного віку. *Молода спортивна наука України*. 2019. Вип. 23. С. 50–51.
3. Трояновська М. М. Теоретичний аналіз розвитку координаційних здібностей у фізичному вихованні та спорті. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Фізичне виховання та спорт*. 2012. № 1 (7). С. 112–119.
4. Хуртенко О. В., Дмитренко С. М., Данилевич Я. (2018). Вплив пілатесу на розвиток гнучкості та координації дітей середнього шкільного віку. *In International Scientific and Practical Conference World science*. 2018. Vol. 5. № 4. Pp. 49–52.

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ: СТРАТЕГІЇ ТА ВИКЛИКИ

Пислар Тетяна Петрівна

ст. викладач

Одеський Національний медичний університет

м. Одеса, Україна

У сучасному світі, швидкий розвиток технологій впливає на всі сфери освіти, включаючи медичну освіту. Заклади вищої медичної освіти мають постійно адаптуватися до нових технологій та впроваджувати їх у навчальний процес для забезпечення високої якості навчання та підготовки майбутніх медичних працівників.

Визначальним напрямком у розвитку та модернізації сучасних технологій у вищій медичній освіті є інноваційні підходи, які вже застосовуються в цій галузі, а також виклики, з якими стикаються заклади вищої медичної освіти у впровадженні технологій.

Сучасні технології в медичній освіті сприяють підготовці конкурентноспроможних фахівців, здатних використовувати здобуті знання в професійній діяльності.

Електронне навчання в медичній освіті надає студентам можливість вивчати матеріал в будь-який час та з будь-якого місця за допомогою віддалених платформ навчання. Це може включати інтерактивні уроки, відеолекції, онлайн тести та інші ресурси, які допомагають студентам засвоювати навчальний матеріал.

Система освіти у більшості розвинутих країн світу перейшла на новий рівень трансформацій, щодо модернізації професійної освіти.

Віртуальна реальність та розширена реальність дозволяють студентам імітувати реальні клінічні ситуації та взаємодіяти з тривимірними об'єктами у віртуальному середовищі. Ці технології допомагають студентам відчувати себе більш зануреними у навчальний матеріал та отримати практичний досвід без

реальних ризиків для пацієнтів.

Симуляційні тренажери в медичній освіті - це реалістичні манекени або програмне забезпечення, які дозволяють студентам відтворювати клінічні сценарії та проводити процедури без реального ризику для пацієнтів. Вони дозволяють студентам отримати практичний досвід у безпечному середовищі та вдосконалювати свої навички, реагуючи на різні клінічні ситуації.

Штучний інтелект в медичній освіті використовується для аналізу медичних даних та надання студентам рекомендацій щодо діагностики та лікування різних захворювань. Це дозволяє студентам розвивати аналітичні навички та отримувати доступ до передових методів діагностики та лікування.

Застосування інтегрованих підходів до викладання може допомогти студентам зрозуміти взаємодію між різними технологіями та їх використання в клінічній практиці. Це може включати спільні проекти та лабораторні роботи, що стимулюють колективну роботу та обмін знаннями.

Системи електронної медичної документації надають студентам можливість вивчати та практикувати ведення медичних записів у віртуальному середовищі. Вони допомагають студентам зрозуміти процеси реєстрації пацієнтів та взаємодії з медичною інформацією, що є важливим аспектом сучасної медичної практики.

Одним з основних викликів у впровадженні технологій в медичній освіті є фінансування. Придбання та підтримка нових технологій може бути високою витратою для закладів вищої медичної освіти, особливо в умовах обмеженого фінансування.

Заклади вищої медичної освіти можуть активно шукати джерела фінансування для впровадження технологій. Це може включати звернення до державних програм грантів, спонсорську підтримку від медичних компаній або навіть розвиток партнерських відносин з приватними інвесторами.

Після отримання фінансування важливо ефективно розподілити ці кошти. Це може включати ретельне планування бюджету, пошук оптимальних рішень з питань закупівлі обладнання та програмного забезпечення, а також ефективне

використання внутрішніх ресурсів.

Ще одним важливим викликом є забезпечення відповідної підготовки викладацького складу до роботи з новими технологіями. Впровадження нових технологій вимагає відповідного навчання та підготовки персоналу до їх використання. Деякі технології можуть вимагати перегляду та адаптації навчальних програм та методик, щоб вони відповідали вимогам сучасної медичної практики, а також організацію тренінгів, семінарів та курсів з педагогіки, що спрямовані на використання сучасних технічних засобів у навчальному процесі.

Потрібно створити механізми підтримки для викладачів під час переходу до використання нових технологій. Це може включати створення внутрішніх консультативних груп або надання доступу до онлайн-ресурсів для підтримки.

Заклади вищої медичної освіти можуть розробляти внутрішні стандарти та процедури для впровадження технологій. Це допоможе забезпечити відповідність до найвищих стандартів якості та етики.

Інтеграція найбільш перспективних інноваційних технологій може потребувати відповідності до визначених норм та регуляцій, що ускладнює їх впровадження в медичну освіту. Це може включати відповідність до законодавства з питань конфіденційності даних та етики.

Важливо активно співпрацювати з регулюючими органами та владними структурами для впровадження технологій, які відповідають вимогам стандартів та легіслятивних обмежень. Це може включати залучення експертів для розробки відповідних політик та процедур.

Кожна з цих стратегій може допомогти закладам вищої медичної освіти успішно впроваджувати нові технології та забезпечувати якісну підготовку своїх студентів.

Сучасні технології відіграють важливу роль у вищій медичній освіті, допомагаючи підготувати майбутніх медичних працівників до складних викликів медичної практики.

Однак впровадження цих технологій стикається з рядом проблем, які потребують уважного аналізу та розробки ефективних стратегій для їх подолання. З врахуванням цих викликів та застосування відповідних стратегій, заклади вищої медичної освіти можуть успішно впроваджувати інноваційні технології та підвищувати якість навчання своїх студентів.

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПРОЦЕС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ

Рябовол Ганна Серафимівна,

ст.викладач

Національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ. Використання штучного інтелекту (ШІ) в навчанні іноземних мов активно розвивається та демонструє значний потенціал для покращення освітнього процесу. Технології навчання нового покоління дають змогу набути досвіду міжкультурного спілкування в процесі моделювання культурного простору на заняттях з іноземної мови.

Мета. Метою цієї статті є аналіз впливу використання штучного інтелекту (ШІ) на процес навчання іноземним мовам. Основна увага приділяється тому, як ШІ може допомогти в розвитку навичок говоріння. У статті розглядаються переваги та можливості, які ШІ пропонує для студентів і викладачів.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети в статті використано такі матеріали та методи: вивчення даних про вплив ШІ на розвиток різних мовних навичок; оцінювання ефективності платформ на основі відгуків користувачів; аналіз можливостей ШІ для автоматизації рутинних завдань викладачів; синтез отриманих даних.

Результати та обговорення. Використання ШІ під час навчання іноземним мовам трансформує традиційні методи навчання та пропонує нові можливості для студентів і викладачів. Розглянемо можливості, які відкриває ШІ для студентів.

Персоналізація навчання. Використовуючи ШІ інтелект можна адаптувати освітні програми під індивідуальні потреби студента. Алгоритми ШІ аналізують рівень знань студента, його прогрес і помилки, створюючи індивідуальні завдання і вправи.

Негайний зворотний зв'язок. ШІ аналізує мовлення студента, правильність застосування граматичних конструкцій і дає точні рекомендації щодо виправлення помилок у режимі реального часу.

Віртуальні помічники та чат-боти. Додатки для вивчення іноземних мов пропонують студентам практикувати мову в інтерактивному форматі: участь у діалогах із користувачами додатка, відповіді на запитання.

Можливості для викладачів такі:

Автоматизація завдань. ШІ дає змогу автоматизувати рутинні завдання викладачів, як-то перевірка домашнього завдання, проведення тестування, а також перевірка прогресу студентів. Таким чином, у викладача з'являється можливість зосередитися на розробці нових методик викладання своєї дисципліни.

Збагачення навчальних матеріалів. Розробка навчальних матеріалів за допомогою ШІ дає змогу зробити процес більш захопливим і ефективним. Такі матеріали можуть включати відео з носіями мови, інтерактивні завдання та адаптивні тексти.

Дослідження показують, що використання ШІ в навчанні іноземним мовам сприяє поліпшенню різних аспектів володіння мовою, включно з граматиною, лексикою, аудіюванням і розмовними навичками. Особливу увагу слід приділити навичкам говоріння. Використання ШІ пропонує такі способи, які можуть допомогти в розвитку таких навичок:

- розпізнавання та аналіз вимови. ШІ-системи можуть порівнювати вимову користувача з еталонними зразками та надавати зворотний зв'язок щодо поліпшення;

- соціальна взаємодія. Спілкування з носіями мови через текстові, голосові та відеоповідомлення;

- автоматизовані системи. Системи оцінювання аналізують вимову, інтонацію та плавність мовлення. Студенти отримують детальні звіти та рекомендації щодо поліпшення усного мовлення, що допомагає цілеспрямовано працювати над проблемними питаннями.

Однак, незважаючи на очевидні переваги, існують і певні виклики. ШІ не може повністю замінити людську взаємодію, що є важливим аспектом у вивченні мови. Крім того, надмірна залежність від технологій може обмежити розвиток критичного мислення та самостійності у студентів. Також залишається питання про нерівний доступ до передових технологій у різних груп студентів.

Висновки. Загалом, інтеграція ШІ в навчання іноземних мов відкриває нові можливості та перспективи, роблячи процес навчання більш адаптивним, інтерактивним і ефективним. Проте важливо враховувати й адресувати наявні обмеження та виклики для максимальної користі від використання цих технологій.

СУЧАСНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ: СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ І ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ

Товканець Ганна Василівна,
доктор педагогічних наук, професор
Мукачівський державний університет

Вступ. Світ, що формується на основі нових цінностей і технологій, нових геополітичних відносин, нових стилів життя і способів комунікації, вимагає абсолютно нових ідей і аналогій, класифікацій і понять.

Підвищення якості стало ключовою ідеєю нової філософії освіти. Особливо сильно стала відчуватися потреба в підвищенні якості [2], ефективності засобів її досягнення і управління нею при зростаючій неузгодженості між умовами існування і розвитку суспільства та нездатністю системи освіти швидко адаптуватися до цих змін [3].

Зрозумілою є підвищена увага урядів більшості країн до проблем якості та ефективності освіти. Освіта стає стратегічною галуззю, яка забезпечує національну безпеку, про конкурентоспроможність країни починають судити за рівнем освітньої підготовки підростаючого покоління [4]. Багато країн об'єднують зусилля в розробці методології, технології та інструментарію порівняльних досліджень якості освіти. При цьому основна увага приділяється не ранжуванню країн за рівнем предметної підготовленості здобувачів освіти, а поясненню відмінностей, що існують між країнами, виявленню чинників, що впливають на результати навчання, особливо тих з них, які визначають найвищі досягнення.

Мета статті: обґрунтувати структурні компоненти і змістове наповнення системи управління якістю освіти.

Матеріали та методи. Сьогодні створюється система моніторингу якості освіти в світі. У ній вже бере участь близько 50 країн, а організаторами досліджень є Міжнародна асоціація з оцінки навчальних досягнень (IEA –

International Association for the Evaluation of Educational Achievement) і Організація економічного співробітництва і розвитку – ОЕСР (OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development). Основні концептуальні підходи таких досліджень розробляються з урахуванням їх практичної значущості для всіх країн-учасниць, проводяться в чіткій відповідності до єдиних положень і правил, кожен етап дослідження контролюється міжнародними експертами, а при аналізі результатів і побудові міжнародної оцінної шкали враховуються особливості виконання завдань у всіх країнах.

Концептуальні аспекти забезпечення якості в освіті в першу чергу пов'язані зі створенням умов навчання:

- спрямування політики в галузі освіти на підвищення якості;
- зрозумілість і однозначність встановлених критеріїв, нормативів, стандартів якості освітніх продуктів;
- якість підготовленості викладачів і здобувачів освіти, навчальних програм і дидактичних матеріалів, матеріально-технічної, соціально-побутової та інформаційної інфраструктури освітніх установ;
- ефективність засобів впливу на суб'єкти освітнього процесу, зокрема конкретні технології організації освітнього процесу, методів оцінки якості навчання;
- використання сучасних засобів і технологій об'єктивного контролю якості освіти;
- інформатизація освіти (професійні бази даних, електронні підручники і бібліотеки, повсякденне використання телекомунікацій в аудиторній та самостійній навчальній роботі);
- механізми та інструменти управління і самоврядування освітньою діяльністю з позицій якості [1].

Таким чином, якість освіти – це перш за все якість складових частин всієї освітньої системи та її суб'єктів.

Результати та обговорення. Функції управління якістю виявляються в організаційно-проектувальній діяльності зі створення систем управління якістю різного типу, а ключовими питаннями стають досягнення високої якості освітніх послуг, технологій, освіти, рівня підготовки фахівців тощо; управління якістю; створення системи якості [5].

Забезпечення якості освіти в рамках теорії управління якістю згідно з принципами сучасного менеджменту досягається цілеспрямованим і постійним впливом на освітні системи через:

- планування якості – визначення споживачів (здобувачі освіти, викладачі, батьки, фахівці, підприємства, регіон, суспільство та ін.), з'ясування потреби споживачів, розробка характеристик послуг, доведення планів до виконавців;

- встановлення зв'язків якості (види діяльності, засоби забезпечення навчального процесу, колектив викладачів, набір здобувачів вищої освіти, організація освітнього процесу відповідно до стандартної схеми; показники якості);

- контроль якості (забезпечення вимірювання показників якості, аналіз показників якості, коригування процесу відповідно до заданого стандартом, створення імпульсу для удосконалення стандартного процесу);

- поліпшення якості – створення інфраструктури безперервного вдосконалення процесу навчання, виявлення та усунення головних причин дефектів в освітньому процесі, створення дослідних груп щодо вдосконалення навчального процесу, забезпечення мотивації таких груп, встановлення контролю за досягненням цілей, забезпечення безперервного навчання викладацького складу;

- сертифікація продукції та послуг – визнання замовником успіху конкретного освітнього закладу, досягнення високого рівня конкурентоспроможності.

Вважаємо, що складовими системи управління якістю освіти є:

- об'єктивність і стандартизація технологій оцінки якості, що

забезпечують достовірність і порівнянність даних про навчальні досягнення здобувачів освіти, педагогів, закладів освіти, територій і регіонів, освітніх округів тощо [6];

- встановлення адекватних критеріїв оцінки рівня підготовленості здобувачів освіти, науково і статистично обґрунтованих показників якості навчання і критеріїв ефективності діяльності освітніх систем;

- забезпечення моніторингу якості освітнього процесу на основі аналізу кількісної освітньої інформації за різними рівнями узагальнення – від результатів окремого здобувача освіти до досягнень усієї системи освіти;

- систематизація інформації, формалізація і алгоритмізація моніторингових досліджень, оцінювання досягнутих результатів щодо вимог стандартів або норм;

- створення умов відкритості та доступності широкої аудиторії користувачів інформації про навчальні досягнення здобувачів освіти та якість навчання в форматі, що забезпечує багаторівневий і багатоплановий педагогічний аналіз;

- надання ЗВО дієвої допомоги в освоєнні технологій тестового контролю, доступності якісного інструментарію педагогічних вимірювань для використання в освітній практиці;

- надання органам управління освітою різнобічної та достовірної інформації для прийняття обґрунтованих рішень щодо вдосконалення навчального процесу [1; 6].

Послідовність дій у забезпеченні цих умов передбачає:

- становлення освітніх стандартів – визначення вимог стандартів, операціоналізація стандартів в індикаторах (вимірюваних величинах), встановлення комплексу показників і критеріїв (норм як міри оцінки якості), за якими можна оцінювати ступінь досягнення стандартів;

- розробку і вдосконалення стандартизованих контрольно–вимірювальних матеріалів, контрольно–оцінних процедур, техніки і технології автоматизованої перевірки результатів тестування, алгоритмізація форматів при

подачі їх користувачам;

– вдосконалення методик шкалювання і оцінки результатів педагогічних вимірювань;

– створення банків освітньої статистики для накопичення кількісних характеристик якості навчальних досягнень здобувачів освіти з використанням інформаційних технологій і програмно-інструментальних засобів;

– використання методів інтерпретації результатів, моделювання стану освітньої системи, прогнозування напрямків її розвитку;

– прийняття управлінських рішень та заходів, спрямованих на отримання позитивних змін в освітній діяльності навчальних закладів з метою підвищення її результативності.

Висновки. Основна спрямованість сучасної освіти та системи управління якістю освіти характеризується турботою про високий рівень і ефективність освіти, що забезпечує пошук умов підтримки здобувача освіти у самоактуалізації, розкритті та розвитку його особистісного потенціалу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент. Цільове управління освітою на основі кваліметричного підходу : Навч. посіб. К. : Інститут змісту і методів навчання. 1996. 128 с.

2. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття. Авт. кол.: В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, А. Гуржій та ін.. К.: Навч. книга. Кн.2: Освіта і наука: творчий потенціал державо- і культуро творення. 2004. 664 с.

3. Товканець Г. В. Якість освіти і професійна підготовка у вищій школі: особливості розвитку на початку XXI століття. Компетентнісні індикатори стратегії «Європа 2020»: здобутки і перспективи педагогічної освіти: монографія За заг. ред. Г. В. Товканець. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2020. С. 35 – 56.

4. Товканець О. С. Підготовка фахівців з менеджменту освіти в центральноєвропейських країнах: теорія і практика:[монографія]. За ред.

Л.Б. Лук'янової. Ужгород:ТОВ «РІК-У», 2019. С. 264-265.

5. Чміль А. І. Принципи формування системи управління якістю вищої освіти в умовах реформування. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/1/08caior.pdf>

6. Ярошинська О. О. Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук; спеціальність 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2015. 544 с.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

FEATURES OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Panasiuk Yuliia Viktorivna

к.філос.н., доцент

Grokholska Julia Yuriivna

Student

Kryvyi Rih State Pedagogical University

Kryvyi Rih, Ukraine

Introduction

Since ancient times, the knowledge of the person himself, the understanding of the properties and mechanisms of his behavior, the laws of his mental activity, the facts and conditions of his development and formation constitute one of the most necessary parts of a teacher's professional knowledge, one of the foundations of his pedagogical activity.

At the present stage of development of our country, the problem of introducing inclusive education and psychological support for children with special needs is becoming increasingly relevant. Today in Ukraine the number of children with special needs in educational institutions is gradually growing. More than 2.5 million people with disabilities have already been officially registered, which is every 18th citizen of Ukraine, that is 165,000 with special educational needs.

But regardless of the state of health (physical, mental), every child has the right to education. Educational institutions should organize high-quality psychological support for children with disabilities, which is expressed in careful observation of the child's psychological and social development and the necessary psychological support, which will contribute to the effective development of an "unusual" child.

That is why the topic of this work is relevant and significant.

In order to ensure quality education, a teacher must be not only professionally, but also psychologically ready.

Aim

The purpose of the work: to reveal the role of a practical psychologist; to investigate and substantiate the peculiarities of the teacher's psychological readiness to work with children with special educational needs.

To achieve the goal, the following tasks are defined:

1. Reveal the role of a practical psychologist in the inclusive process.
2. Analyze the concept of "psychological readiness of a teacher to work with children with special educational needs".

Materials and Methods

Inclusive education has been recognized internationally as a philosophy of achieving equality, justice and quality education for all children, especially those who have traditionally been excluded from mainstream education due to special educational needs.

Basics of developing the potential of inclusive education:

1. Raising awareness and changing attitudes in inclusive education.
2. Training of qualified teaching staff.
3. Development of available human resources: in-service training and professional development. Let's focus and analyze the second aspect in more detail.

The concept of "psychological readiness" in the context of preparing a teacher to work in inclusive education means that he has the necessary psychological competencies and attitudes that contribute to successful and effective work with students with special needs. The main features of teacher training in this direction can be highlighted as follows:

1. Empathy and understanding: A teacher must have a developed ability to perceive and understand the feelings, thoughts, needs and characteristics of students with special needs. It is important to feel their emotions, be open to their experiences and consider their individual learning and social interaction needs.

2. Flexibility and adaptation: The teacher must be ready to flexibly adapt the educational process and methods to the needs of each student. This includes the ability to quickly change strategies and approaches, use a variety of teaching materials and methods to provide optimal conditions for the learning and development of each student.

3. Culture of interaction and cooperation: The teacher must possess the skills of effective communication and cooperation with parents, colleagues and other specialists. It is important to create an atmosphere of mutual understanding, trust and support, to promote active interaction and joint planning to achieve students' educational goals.

4. Psychological stability and self-reflection: Working in inclusive education can be a challenge, as the teacher will face various difficulties and situations. A teacher must have psychological stability, the ability to self-reflect and the ability to manage stress. It is important to openly admit your successes and mistakes, develop professional competence and constantly improve.

5. Culture of tolerance and respect: The teacher must have understanding and respect for different cultures, characteristics and needs of students with special needs. It is important to create a safe and open learning environment where every student feels accepted, valued and an equal participant in the learning process. Understanding and developing these features are important components of a teacher's preparation for work in inclusive education. This makes it possible to create optimal conditions for learning and development of each student, to maintain effective interaction with parents and cooperation with other specialists.

It is worth noting that psychologists are a critical component for creating inclusive classrooms that allow children with special educational needs to learn and develop. Close attention to teacher training is therefore imperative if we are to continue to ensure that special children have access to educational services.

In the inclusion, a number of tasks are highlighted that will help to increase the psychological readiness and professional competence of the teacher, in particular:

1. To strengthen the role of teachers, working to improve their status and

working conditions, as well as to improve the mechanisms for enrolling teaching assistants.

2. Training of teachers, equipping them with appropriate skills and materials to teach different groups of students and meet the diverse educational needs of different categories of students through methods such as school-level professional development, inclusive training, and learning that focuses on the development and strengths of the student.

3. To support the strategic role of higher education in the professional training of teachers in inclusive education practices by providing adequate resources.

4. Encourage innovative research in teaching and learning processes related to inclusive education.

5. Equip school administrators with the skills to effectively respond to the diverse needs of all students and promote inclusive education in their schools.

6. Protection of participants in the educational process (students, teachers, parents) during the conflict.

In order to teach and adapt a child with psychophysical disabilities to life in the environment of healthy peers, the teacher needs to know his psychophysical features, behavioral manifestations, and psychological uniqueness. Having crossed the threshold of an educational institution, such children learn to live a full life, to establish relationships with a new social environment. Therefore, the first task of teachers and psychologists is to help them in this, using a creative approach and positive thinking.

Results and Discussion

An important role is played by training sessions that teachers and psychologists can conduct with children with special educational needs. That is why I offer the "Structure of a training session".

Purpose: to unite the children's team; create a calm, trusting atmosphere in the group; contribute to increasing the self-esteem of children and establishing an atmosphere of trust in the team.

Structure of a Training Session

<i>Game's number</i>	<i>Purpose</i>	<i>Discussion</i>	<i>Time</i>
Game 1	The introductory part of the lesson, which is aimed at greeting the children, creating a trusting atmosphere in the children's team, uniting the children's team.	<ul style="list-style-type: none"> • How did you feel in the role of people with disabilities? • How did the "healthy" participants feel? • What are your impressions of the exercise? 	5 minutes
Game 2	The main part of the lesson. The second game is aimed at relieving anxiety in children with disabilities of psychophysical development.	<ul style="list-style-type: none"> • How did you feel in this or that role? Share your impressions and observations. • What does such an exercise give you? 	5 minutes
Game 3	The final part of the lesson. The goal is to reflect, finish the class, and say goodbye to the children.	<ul style="list-style-type: none"> • What happened to you at the training? • Did your expectations from the training come true? • Have you found something new for yourself that you will use in your professional activities? 	5 minutes

Game 1 "Guess Who's Gone".

Purpose: creating a trusting atmosphere in the children's team, uniting the children's team.

All participants close their eyes. At this time, the presenter touches one player, and he silently leaves the room. At the host's signal, everyone opens their eyes and looks to see who is not there. The first person to name the absent participant becomes the presenter.

Game 2 "Getting Rid of Anxiety".

Purpose: relief of anxiety, restlessness, preparation for an expected stressful situation. Relax and imagine that you are sitting on a wonderful green lawn on a clear sunny day ... The sky is illuminated by a rainbow, and a share of this radiance belongs to you ... It is brighter than a thousand suns ... Its rays gently and gently warm your head, penetrate into the body, spill over it, all of it is filled with cleansing

healing light, in which your frustrations and anxieties, all negative thoughts and feelings, fears and assumptions dissolve. All the diseased particles leave your body, turning into a dark smoke that is quickly dispersed by a gentle wind. You are free from worries, you are cleansed, you are light and joyful!

Game3 "Share a Smile".

Purpose: to develop the ability to smile at another person, to feel joy from a smile.

- Children, let's hold hands, make a circle and sit on the mat.
- Let's give each other a smile.

You need to take the hand of a friend sitting next to you, look into their eyes and smile (children repeat the exercise in a circle).

- You gave each other a smile — and it made you feel good.

It must be said that the training classes are aimed at ensuring the psychological comfort of children with special needs in children's education institutions, contribute to the successful socialization of children, reduce the level of anxiety and form adequate self-esteem.

After the end of the training session, the number of children with a positive mental state increased, negative mental states of a high degree among children disappeared, and the level of the general psychological climate in the children's team increased.

Conclusions

It should be noted that the role of a practical psychologist for children with special educational needs occupies the most important place among the list of directions for organizing work with such children in an inclusive educational environment. Psychological support of inclusive education and initial assessment of the child is carried out by a practical school psychologist, who collects and reports to the group information about the strengths, needs, interests and specific characteristics of the student (development of cognitive processes, emotionality, temperament, learning style, etc.), gives recommendations to group members about the peculiarities of adaptation to the environment, responsible for the special educational needs of the

student and develops an action plan for psychological assistance to the student. A psychologist continuously monitors the child's development, observes changes in behavior and development, and provides psychological assistance to the child, his family, and teachers who work with the child. The prospects for further research are the disclosure of the features of use and the specifics of the application of various techniques of art therapy methods in working with children with special needs when providing them with assistance in the framework of psychological support.

Certainly, no people are the same, no children are the same. Each child is a special, unique, peculiar world, which can be understood only by those who care about the fate of children.

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ОСНОВА ОСОБИСТІСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Гудінова Ірина Леонідівна,
науковий співробітник
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України
м. Київ, Україна

Вступ 31 травня 2022 року Верховна Рада України прийняла важливі рішення для розвитку волонтерського руху в Україні та підтримки діяльності волонтерів в умовах війни.

Волонтери – це НАДзвичайні люди, які віддають свій час, можливості у втілення соціально корисних проєктів. Вчиняти добро під силу в будь якому віці і будь які організації, країни. Добра справа здатна змінити соціокультурний простір досить широкого радіусу впливу. Волонтерські організації існують у 80-ти країнах світу і близько 110 мільйонів людей щорічно беруть участь у добровільних програмах допомоги у сферах освіти, охорони здоров'я, екології, соціального захисту та багатьох інших. Основними спонуканами до волонтерства є: бажання творити добро; відчуття зміни в собі та в житті інших людей; отримання неоціненного досвіду; командне вирішення життєвих питань, залучення до осередку однодумців, нові знайомства, бажання ділитись досвідом, компетентностями, відчуття моралі – як життєвої цінності, подолання помилок і здобуття нового просвітництва.

Мета роботи. Означити місце волонтерського руху в визвольній війні в Україні.

Матеріали та методи. Волонтерство і його історичний нарис.

Це зазвичай була толочка (зібрання в гурт людей заради вирішення проблеми чи підтримка в термінових справах). Меценат людина що за покликанням серця безкорисно підтримує науки, мистецтво, освіту, охорону здоров'я в цілому і конкретних талантів в цих сферах. Благодійність — надання допомоги (милість, милосердя).

Основна риса благодійності це добровільне виділення свого часу на цільову допомогу. Благодійність має в основі емпатію, тобто здатність розуміти\передчувати емоційний стан іншої людини та дієво співпереживати їй. Емпатія – це розуміння стану іншої людини, її емоцій Емпатія не дорівнює дії. «Альтруїзм (фр. altruisme, лат. alter — інший) — безкорисливе прагнення до діяльності на благо інших; протилежність егоїзму. Це різновид самозречення, бо в умовах соціальної та психологічної відокремленості між людьми в феодальному чи буржуазному суспільстві клопіт про добробут ближнього можливий лише за умов свідомого обмеження власного добробуту. Це свідоме, нехай і короткочасне обмеження власного егоїзму».

Мотиви волонтерів:

Психологічні та духовні мотиви: боротьба з самотністю, відчуття потреби, особистісний ріст, віра в бога, почуття моральної повинності допомагати іншим, спокута провини.

Соціально-психологічні мотиви: потреба в почутті єдності з людьми, потреба у спілкуванні, вираження солідарності до інших, розвиток комунікативних навичок

Емоційні мотиви: покращення свого емоційного стану, отримання морального задоволення від допомоги іншим людям, здатності щось змінити.

Соціальні мотиви: бажання зробити свій внесок в розвиток свого району, знайомство з новими людьми (розширення соціальних зв'язків), реалізація власних ідей, відчуття суспільний зміст роботи, потрібність своєї праці, відчуття патріотизму, подолання стереотипів, прохання друзів, приклад батьків, корпоративний принцип.

Освітньо-професійні мотиви: отримання нових знань, навичок, досвіду зі своєї спеціальності, застосування своїй знань на практиці, підготовка себе до кар'єри, безкоштовне навчання

Гедоністичні мотиви: розваги, відпочинок, дозвілля.

І так, волонтери хочуть розділяти і переживати чужий біль чужі труднощі. Всі волонтери мають унікальний життєвий досвід через безоплатну

роботу.

Але і волонтер змінює себе:

1. набуває характер, емоційну стійкість, стає сильнішим і стійкішим щодо невизначеності ситуації.
2. можна стати більш відповідальним.
3. змушує долати свої страхи, тривоги й сумніви. Коли волонтери роблять щось для інших людей, то вони постійно долають страх.
4. змінюється уявлення про свої можливості. Сумнів змінюється на розширення можливостей
5. з'являються нові друзі. Колеги по безоплатній роботі — це друзі назавжди.

Волонтер\ство бере на себе функції під час війни.

1. Надання медичної допомоги на передовій, в лікарнях та медичних закладах. Вони допомагають у лікуванні поранених воїнів, надають першу медичну допомогу та організують медичні заходи.
2. Збір та розподіл гуманітарної допомоги (продукти харчування, одяг, засоби гігієни та інші необхідні речі) до постраждалих районів та зони бойових дій.
3. Надання психологічної підтримки воїнам та постраждалим особам, які пережили емоційні травми під час війни.
4. Допомога в отриманні соціальної підтримки, зокрема доступ до житла, освіти, працевлаштування та інших соціальних послуг. Вони допомагають у вирішенні соціальних проблем та забезпечують необхідну інформаційну підтримку.
5. Поширення інформації про ситуацію на передовій, потреби воїнів та постраждалих, актуальні новини та події. Волонтери - інформаційні посередники між військовими, громадськістю та засобами масової інформації.
6. Логістична підтримка доставка матеріальних цінностей, координацію постачання та розподілу допомоги, організацію тимчасових житлових умов та інші питання, пов'язані з ефективним функціонуванням

волонтерських проектів.

7. Підтримка учасників війни. Допомога учасникам війни у підготовці до повернення до цивільного життя після перебування на передовій. Вони організують проекти професійного навчання, підтримують у координацію постачання та розподілу допомоги, організацію тимчасових житлових умов та інші питання, пов'язані з ефективним функціонуванням волонтерських проектів [1].

Результати та обговорення. Здійснений в роботі аналіз наявних наукових підходів до інтерпретації волонтерства, його визначень, характеристик дає підставу стверджувати, що в сучасному науковому дискурсі вивчення феномену волонтерства має міждисциплінарний характер, про що свідчать численні дослідження цього феномену в різних галузях соціогуманітарного знання (соціальної психології, політології, історії, педагогіці, соціальній роботі тощо). Здійснений нами теоретичний огляд наукової літератури дозволяє зробити висновок, що найбільш придатним теоретичним підґрунтям для розгляду волонтерства в сучасному українському суспільстві є соціокультурний підхід та «практична парадигма». Це зумовлено тим, що соціокультурний підхід інтегрує взаємопов'язані виміри людського буття: людина в буденному та небуденному в її співвідношенні зі спільнотою, характер культури, тип соціальності тощо.

Волонтерська діяльність реалізується на добровільній основі, покладається на гуманістичні цінності, супроводжується докладанням зусиль для покращення якості життя інших, підтримки основних людських потреб. Волонтерську діяльність розуміємо як соціально активну добровільну поведінку, яка детермінується індивідуально-типологічними властивостями, особливостями самоставлення й самоактуалізації, суб'єктивно значущими мотиваційно-ціннісними настановами і переконаннями, проявляється в усвідомленому чуйному ставленні до отримувачів волонтерської допомоги, готовності до безкорисливої співпраці з метою реалізації результативних стратегій волонтерської підтримки.

Висновки. Волонтерство – це ефективний спосіб об’єднання зусиль і ресурсів суспільства і держави у вирішенні соціальних завдань, мобілізації громадської ініціативи, соціальної консолідації суспільства, метод впливу на підвищення ефективності соціальної політики і в цілому – досягнення благополуччя суспільства. Державна політика України повинна більше спрямовувати увагу на підтримку молодіжного руху, надавати підтримку різноманітним ініціативам. Від цього буде залежати спрямованість волонтерського руху. Для успішної діяльності лідеру потрібно володіти високою потребою в досягненнях. і цю потребу можна і потрібно реалізувати як на рівні сім’ї, так і на рівні школи, держави загалом. Лідерство, яке виникає в середині волонтерського руху має можливість стати вагомою підтримкою держави у розбудові інститутів громадянського суспільства. Системний розвиток та підтримка волонтерства, як суспільної цінності і, одночасно, унікальної системи знань та технологій у сфері розвитку людських ресурсів є одним з дієвих інструментів вирішення завдань щодо створення умов для активної відповідальної участі активістів у вирішенні соціальних проблем суспільства, формування інституту активного громадянства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сірко В. С. Волонтерство під час війни в Україні: права та гарантії. Південноукраїнський правничий часопис Вип. 2. 2023. С. 124-129. URL: <http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/2/20.pdf>

ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОЇ ПРИРОДИ ТЕМПЕРАМЕНТУ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СТАНОМ ТРИВОГИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Кернас Андрій В'ячеславович

к. психол. н., доцент

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Маковецька Марія Олександрівна

Студентка

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Під час періодів соціальних і політичних турбулентностей, таких як воєнний стан, існує висока ймовірність зростання рівня тривоги та стресу серед населення. Це обумовлено невизначеністю майбутніх подій, обмеженням особистих свобод, а також загальним занепокоєнням щодо особистої безпеки. У таких умовах роль темпераменту стає надзвичайно важливою, оскільки він може впливати на сприйняття та реакцію людей на стресові ситуації [1].

Розуміння взаємозв'язку між особливостями темпераменту та рівнем тривоги в періоди кризи може надати важливі висновки для спеціалістів з психічного здоров'я, політиків і простих громадян. Це дозволить краще зрозуміти, як саме люди реагують на стресові ситуації та які механізми внутрішньої регуляції вони використовують для подолання труднощів.

Дослідження взаємодії між характерними рисами темпераменту та рівнями тривоги в періоди кризи може дати глибше розуміння того, як люди адаптуються до складних умов і знаходять рішення в надзвичайних ситуаціях. Це не лише важливо для психологічного благополуччя, але і для формування ефективних стратегій психологічної підтримки та реагування на кризові ситуації.

Мета роботи. Ця робота має на меті дослідження взаємозв'язку між феноменологічною природою темпераменту та рівнем тривоги в умовах воєнного стану, а також розширення знань про психологічні механізми, що

впливають на психічне благополуччя в умовах кризи. У роботі досліджено феноменологічну природу темпераменту у зв'язку зі станом тривоги під час воєнного стану. Розглянуто вплив воєнних подій на психологічний стан осіб, а також роль темпераменту у формуванні реакцій на стрес та небезпеку.

Предмет дослідження. Взаємозв'язок між темпераментом особистості та рівнем тривоги під час воєнного стану.

Об'єкт дослідження. Вплив феноменологічних характеристик темпераменту на реакцію особистості на стресові ситуації, спричинені воєнним станом.

Розуміння феномену темпераменту має важливе значення для дослідження його зв'язку з тривогою, особливо в періоди складних часів, таких як воєнний стан. Темперамент - це набір вроджених рис, що впливають на спосіб взаємодії людини з навколишнім світом. Генетика, середовище і ранній життєвий досвід впливають на формування темпераменту особистості. У періоди стресу та невизначеності, таких як воєнний стан, ці риси можуть стати більш вираженими, впливаючи на реакцію людини на тривогу [1, 2].

Дослідження показують, що різні профілі темпераменту можуть призводити до різних рівнів тривоги у відповідь на стресові ситуації. Вивчаючи цей зв'язок, можна отримати цінну інформацію про взаємодію між темпераментом, особистістю та рівнем тривоги в умовах воєнного стану.

Введення воєнного стану може сильно вплинути на рівень тривоги людей. Під час конфліктів, таких як воєнний стан, люди часто відчують підвищений рівень страху та стресу, що призводить до зростання почуття тривоги [3]. Дослідження показують, що психічний стан студентів-медиків може страждати від тривоги та депресії під час воєнного стану, що підкреслює необхідність ефективних заходів підтримки для збереження психічного здоров'я.

Концептуальне розрізнення тривоги як динамічного стану та властивості особистості, або особистісної диспозиції, підкреслює процесуальність феномену тривоги. Цей стан логічно розглядати як послідовність когнітивних, афективних і поведінкових реакцій, що актуалізуються в результаті впливу на

людину різних форм стресових чинників. При цьому стресові подразники можуть мати як зовнішній характер, так і бути зумовленими деякими внутрішніми чинниками, що інтерпретується суб'єктом як небезпечні або загрозливі. Когнітивна оцінка небезпеки, таким чином, актуалізує стан тривоги або зростання рівня інтенсивності цього стану.

Таким чином, стан тривоги можна включити в структуру загального процесу тривоги, який складається з таких компонентів, що розгортаються у певному часовому проміжку: стрес – сприйняття загрози – стан тривоги. Оскільки зростання відчуття тривоги відчувається індивідом як неприємне, хворобливе, то когнітивні та поведінкові реакції, що є компонентами цього стану, несуть функцію мінімізації наявного суб'єктивного дискомфорту. Процес тривоги супроводжується переоцінкою стресових умов та вибором відповідних поведінкових та когнітивних механізмів, що зменшують переживання стресу, а також активацією деяких способів уникнення ситуації, що викликає тривогу [1].

Темперамент грає важливу роль у здійсненні людьми стресу та тривоги, особливо в періоди підвищеної напруги, наприклад воєнного стану. Різні риси темпераменту можуть впливати на механізми подолання стресових ситуацій та контролю рівня тривоги. Вивчаючи взаємозв'язок між темпераментом та відповідями на стрес і тривогу, фахівці можуть розробляти персоналізовані підходи до психологічної підтримки в умовах кризи [3].

1. Вплив темпераменту на реакції на тривогу під час воєнного стану:

Розуміння феноменологічної природи темпераменту та його зв'язку із станом тривоги набуває важливості в умовах військового конфлікту. Темперамент, як вроджена складова особистості, може визначати, як люди реагують на стрес та небезпеку в умовах воєнного стану. Наприклад, досвід екстремальних ситуацій, таких як військовий стан, може призвести до зміни цінностей, переконань та життєвих поглядів людини, впливаючи на подальший розвиток її особистості [4].

2. Феноменологічний аналіз типів темпераменту та їх вплив на

рівень тривоги: Дослідження різних типів темпераменту може допомогти виявити, які характеристики особистості є найбільш схильними до розвитку тривоги під час воєнного стану. Наприклад, дослідження показують, що люди з високою емоційною реактивністю можуть бути більш схильні до розвитку тривоги під час воєнного конфлікту.

3. Взаємозв'язок між темпераментом та стратегіями копінгу в умовах військового конфлікту: Аналіз індивідуальних реакцій на стрес дозволить виявити, які стратегії копінгу вибирають люди з різними типами темпераменту для подолання тривоги та стресу. Наприклад, люди зі схильністю до здійснення пасивних стратегій копінгу можуть бути більш вразливими до тривоги під час військових дій [5].

4. Персоналізований підхід до психологічної підтримки: Розуміння впливу темпераменту на реакції на стрес допоможе розробити індивідуалізовані програми психологічної підтримки та допомогти людям з різними типами темпераменту краще справлятися зі стресом [5]. Наприклад, на основі розуміння впливу темпераменту на реакції на стрес можна розробити індивідуалізовані програми психологічної підтримки для різних груп осіб.

5. Розвиток стратегії управління емоціями та тривогою: Вивчення впливу темпераменту на стратегії управління емоціями може сприяти розробці індивідуальних підходів до тренінгів з розвитку навичок саморегуляції для зменшення рівня тривоги під час військового стану [4]. Наприклад, люди з високим рівнем емоційної інтелігентності можуть виявити більшу схильність до успішного подолання тривоги шляхом ефективного управління емоціями під час воєнного стану.

Висновки. Вивчення феноменологічної природи темпераменту у зв'язку зі станом тривоги під час військового стану є важливим напрямком досліджень в області психології та психічного здоров'я [3]. Результати досліджень показують, що існує тісний зв'язок між темпераментом людини і її реакцією на стресові ситуації, такі як воєнний конфлікт. Особливу увагу слід приділити вивченню впливу різних типів темпераменту на рівень тривоги та механізми

копінгу в умовах військових дій. Розуміння взаємозв'язку між темпераментом та тривогою може сприяти розробці персоналізованих програм психологічної підтримки та стратегій управління емоціями для покращення психічного благополуччя під час кризових ситуацій. Дослідження в цій області може також розширити наше розуміння складної взаємодії між індивідуальними характеристиками та стресорами навколишнього середовища [5]. Загальні висновки вказують на необхідність подальших досліджень для розкриття всіх аспектів взаємозв'язку між темпераментом та тривогою під час воєнного стану, щоб надати ефективніше психологічне супроводження та підтримку населенню під час кризових ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванова, Т. (2020). Тривога як психологічний феномен. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки, 6, 72–78. <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2020-6-11>
2. Бахтіна, О. В. (2020). Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві. У Збірнику тез V Всеукраїнської науково-практичної конференції (стор. 23-24). Доступно за посиланням https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3277/1/konf_23_10_2020.pdf
3. Тимоша, Ю. В. (2020). Дослідження темпераменту студентів та його значення для оптимізації адаптаційного процесу. [Електронний ресурс]. https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7146/1/ychast_conf_2020-46.pdf
4. Байєр, О. О. (2024). Інтерпретативний феноменологічний аналіз як метод якісного психологічного дослідження. [Електронний ресурс]. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/23066/1/9.pdf>
5. Martyniak, O. (2019). Дослідження темпераменту та його впливу на особистість. [Електронний ресурс]. https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/28471/2/SNT_2019_Martyniak_O-Study_of_temperament_290-291.pdf

ОСОБИСТІТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ. ТЕОРЕТИЧНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

Кернас Андрій В'ячеславович

к. психол. н., доцент

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Толокова Єлизавета Олександрівна

Студентка

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Вступ. В даний час Україна переживає складний історичний період пов'язаний з неприкритою, віроломною, військовою агресією російської федерації. Наслідком жорстких реалей теперішнього часу є те, що люди змушені перебувати в умовах постійного очікування бомбардувань і обстрілів стають більш уразливими до психотравмуючих ситуації, які зараз відбуваються в умовах воєнного часу. Таким чином актуальність дослідження особистості в екстремальних умовах визначається важливістю розуміння та підтримки людей, які потрапляють у кризові ситуації або умови, що вимагають особливих стратегій адаптації. Сучасний світ, характеризований різноманітністю небезпек та несподіваних викликів, вимагає від нас глибокого розуміння психологічних механізмів, які стоять за реакціями особистості в умовах стресу та небезпеки.

Сприйняття реакцій особистості в екстремальних умовах з позицій соціально-психологічних теорій дозволяє краще зрозуміти причини та наслідки поведінкових реакцій людини в критичних ситуаціях. Дослідження в цій галузі може допомогти розробити ефективні підходи до підтримки та розвитку психологічної стійкості в умовах стресу та травми.

Застосування соціально-психологічних підходів до дослідження особистості в екстремальних умовах має практичне значення для розробки програм інтервенції, спрямованих на поліпшення психічного здоров'я та адаптації людей до стресових ситуацій. Поглиблене розуміння впливу

суспільного середовища на психічні процеси може допомогти в уникненні негативних наслідків та підвищенні загального стану психічного здоров'я у ситуаціях кризи та стресу.

У класичних і сучасних теоретичних та емпіричних психологічних дослідженнях багаторазово підтверджувалися уявлення про самореалізацію як про рушійну силу суб'єктного самоздійснення людини в онтогенезі, детермінанту повного та ефективного використання сутнісних сил в досягненні особистісно та соціально значущої позитивної життєвої мети. Не піддаючи жодному сумніву позитивне значення самореалізації в житті людини, слід зауважити, що самоздійснення суб'єкта на його життєвому шляху не завжди є невинним позитивним процесом, пов'язаним із реалізацією особистісного потенціалу. Досягнення важливих життєвих цілей є фактором не тільки психологічного благополуччя, а може супроводжуватися виникненням складних екзистенціальних проблем, таких, як криза смисловтрати, нудьга, спустошеність, зупинка в особистісному та професійному зростанні, особистісне вигорання, відсутність життєвих прагнень та планів, низький рівень мотивованості, активності, насиченості життя яскравими переживаннями та ін.

Мета роботи. Мета роботи полягає в узагальненні теоретичних підходів до дослідження проблеми психологічних аспектів та закономірностей поведінки особистості в країні несприятливих екстремальних умовах.

Екстремальні умови, такі як катастрофи, війни, або екстремальні випробування, створюють унікальні ситуації, в яких особистість може проявити непередбачувані реакції та зміни. Спостереження за тим, як люди реагують в екстремальних умовах, не лише розкриває ключові аспекти їхнього психологічного функціонування, але й допомагає у формулюванні стратегій психологічної підтримки та реабілітації.

У цих умовах виникає нагальна потреба у глибокому розумінні того, як екстремальні обставини впливають на розвиток особистості та її взаємодію з оточуючим середовищем.

1. Вплив стресу на особистість: Екстремальні умови, пов'язані зі стресом, можуть викликати значні зміни у психологічному стані та поведінці людини. Дослідження показують, що під впливом стресу деякі особистісні риси можуть посилитися, тоді як інші можуть змінюватися або навіть зникати. Наприклад, екстремальний стрес може збільшувати рівень агресивності, знижувати емоційну стійкість та збільшувати ризик виникнення психічних розладів.

2. Адаптація та реакція на кризові ситуації: Особистість в екстремальних умовах виявляється через її здатність до адаптації до нових умов та ефектної реакції на кризові ситуації. Деякі люди можуть демонструвати високий рівень резиліентності та вміння швидко пристосовуватися до змін, тоді як інші можуть відчувати значні труднощі у вирішенні проблем та подоланні стресових ситуацій.

3. Соціальне середовище та підтримка: В екстремальних умовах роль соціального середовища та підтримки стає особливо важливою для збереження психологічного благополуччя та адаптації. Дослідження показують, що наявність підтримки з боку родини, друзів, колег або професійних психологів може значно зменшити негативний вплив екстремальних умов на особистість та допомогти в подоланні стресу.

4. Формування нових цінностей та перегляд життєвих поглядів: Екстремальні умови часто змушують людей переосмислювати свої цінності та погляди на життя. Це може призводити до формування нових цілей, відкриття нових можливостей та зміни життєвих пріоритетів. Такі зміни у світогляді можуть впливати на подальший розвиток особистості та її відносини з оточуючими.

5. Посттравматичний зріст: Деякі люди, після переживання екстремальних умов, можуть демонструвати явище посттравматичного зросту. Це означає, що вони можуть виявити певний рівень психологічного зростання та розвитку після негативного досвіду. Це може включати зміцнення особистісних рис, розширення світогляду та підвищення рівня самопізнання.

Висновки. Дослідження особистості в екстремальних умовах є важливим напрямком в соціально-психологічних дослідженнях, оскільки вони дозволяють краще зрозуміти, як люди реагують на стресові та кризові ситуації, а також як ці умови впливають на їхні психологічні характеристики та поведінку. Вивчення цієї теми допомагає розробляти ефективні стратегії психологічної підтримки, реабілітації та ресурсного відновлення для тих, хто переживає екстремальні умови. При цьому важливо розуміти роль соціального середовища та підтримки у збереженні психологічного благополуччя та адаптації. Дослідження показують, що навіть в екстремальних умовах люди можуть виявляти рівень резиліентності та здатність до посттравматичного зросту, що вказує на потенціал для психологічного відновлення та розвитку. Таким чином, подальші дослідження в цій області є важливими для розуміння природи особистості та її взаємодії з екстремальними умовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Наугольник Л. Б. Тривожність у міжособистісних відносинах працівників міліції. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2012. № 2. С. 295–304.
2. Мрака Н. М. Психологія діяльності у кризових ситуаціях. Курс лекцій. Львів: ЛДУВС, 2013. 304 с
3. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій : методичний посібник. К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 170 с.
4. Шишова І. О. Актуальні питання реалізації соціальних потреб дітей з особливостями розвитку. Сучасні тенденції розвитку науки : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 9-10 березня 2019 року. Київ : МЦНД, 2019. С. 27 29.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Колесніченко Ліна Аліковна

к.психол.н., доц.

Сапсай Марина Юрїївна

магістр

Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасному світі, який характеризується глобалізацією та швидкими соціально-економічними змінами, психологічна безпека і резильєнтність стають вирішальними для індивідуальної стійкості та психологічного благополуччя.

Психологічна безпека, яка забезпечує внутрішній комфорт та захищеність в соціумі, разом із здатністю до ефективної адаптації до стресових ситуацій, є ключовими складовими психічного здоров'я. Дослідження психологічної безпеки та резильєнтності є важливим для забезпечення ефективної адаптації працівників до швидких соціально-економічних змін та стресових ситуацій сучасного робочого середовища. Підвищенні індивідуальної стійкості та загального психологічного благополуччя в організації дозволяє покращити результати діяльності, що сприяє підвищенню продуктивності, ефективності та мотивації працівників.

Вагомий внесок у розробку стратегій розвитку цих аспектів зробили українські вчені, такі як Кокун О. М. та Мельничук Т. І., а також І. І. Приходько, яка досліджувала методики оцінювання психологічної безпеки. Роботи таких вчених як Школіна Н. В., Шаповал І. І., та інші, що фокусувались на адаптації інструментів для вимірювання стресостійкості, підкреслюють необхідність досліджень культурних факторів впливу на психологічну стійкість і розробки відповідних організаційних програм.

Мета роботи. / Aim. Метою є комплексне дослідження психологічної безпеки та резильєнтності особистості, яке дозволяє аналізувати здатність працівників агропромислового комплексу адаптуватися до стресових ситуацій та змін, що неминуче супроводжують сучасний робочий процес. Основне завдання полягає в оцінці рівнів психологічної безпеки та стресостійкості працівників та розробці рекомендацій щодо впровадження заходів, спрямованих на зміцнення психологічної стійкості співробітників.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження психологічної безпеки та резильєнтності особистості є ключовим для розуміння здатності людини протистояти постійним змінам та викликам сучасності, забезпечуючи психологічну стабільність. Для проведення психодіагностичного діагностування застосовувались дві основні методики. Перша – це українська адаптація шкали стресостійкості Коннора-Девідсона (CD-RISK-10) [1], яка дозволяє оцінити стресостійкість особи за десятьма ключовими параметрами. Друга методика, розроблена І. І. Приходько [2], дозволяє визначити рівень психологічної безпеки і включає чотири компоненти: морально-комунікативний, мотиваційно-вольовий, ціннісно-смысловий і внутрішній комфорт. Ця комплексна методика сприяє детальному аналізу здатності індивідів до самореалізації, навіть у складних умовах, і задає рамки для систематизації даних та їх подальшої обробки в контексті дослідження.

Результати та обговорення./Results and discussion. На одному із підприємств аграрного комплексу було реалізовано обширне психодіагностичне дослідження, спрямоване на аналіз рівнів стресостійкості та психологічної безпеки працівників.

Для цього використовувались дві інструментальні методики: шкала стресостійкості Коннора-Девідсона-10, яка вимірює стресостійкість за десятьма різними критеріями, та методика І. І. Приходько, яка дозволяє оцінювати психологічну безпеку через чотири різних аспекти.

Збір даних відбувся за допомогою онлайн анкетування на платформі Google Forms, що забезпечило зручність та швидкість збору відповідей. Вибірка

дослідження охопила 30 працівників віком від 30 до 45 років, що дало змогу отримати репрезентативні та достатньо об'ємні дані для подальшого аналізу (рис. 1).

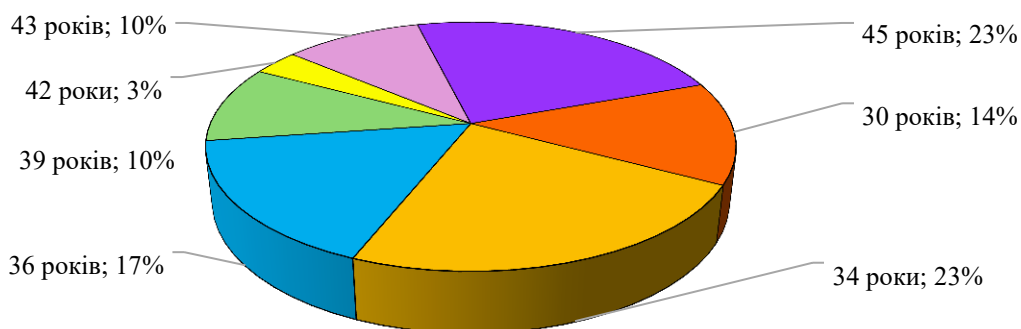

Рис. 1. Віковий розподіл респондентів дослідження

Аналіз вибірки показав, що найбільша частина респондентів є особи віком 34-36 років (40%), що говорить про їх молодий продуктивний вік, який дозволяє мати активну професійну позицію та легко впровадити інновації та нові технології у життя та професійну діяльність. Також велику частину складають особи віком 45 років (23%), що вказує на їх досвід та життєву визначеність.

Використовуючи шкалу стресостійкості Коннора-Девідсона-10, було проведено опитування на основі десяти тверджень, відповіді на які оцінювалися за п'ятибальною шкалою, де «0» означає «повністю невірно», а «4» — «вірно майже у всіх випадках» [3]. Аналіз відповідей на окремі питання представлено на рис. 2.

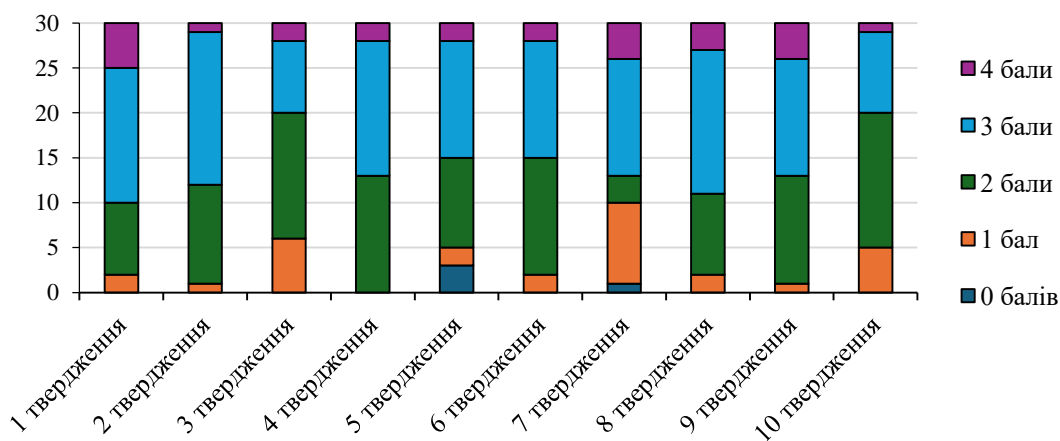

Рис. 2. Аналіз результатів відповідей за окремими твердженнями

Графічний аналіз результатів показав, що переважна більшість респондентів часто відповідали на твердження оцінками "вірно час від часу" та "часто вірно", що відповідає 2 та 3 балам. Відповідно, 37% респондентів вибрали варіант "вірно час від часу", а 44% - "часто вірно".

На основі загальної кількості балів було визначено рівень стресостійкості працівників дослідного підприємства, результати якого свідчать, що 60% працівників мають низький рівень стресостійкості (CD-RISC-10 ≤ 26), 40%-помірний рівень (CD-RISC-10 >26 і ≤ 32), а працівники з високим рівнем стресостійкості (CD-RISC-10 >32) відсутні. Ці дані вказують на важливість запровадження навчальних та профілактичних програм для підвищення стресостійкості та резильєнтності.

Друге психодіагностичне дослідження на підприємстві фокусувалося на аналізі психологічного середовища, в якому працюють співробітники. Використовуючи методику І.І. Приходько оцінки психологічної безпеки, було проведено опитування з 88 питань, які дозволили класифікувати відповіді у чотири категорії: морально-комунікативну, мотиваційно-вольову, ціннісно-смыслову та внутрішнього комфорту.

Графічне зображення результатів кожного респондента у вигляді діаграми з накопиченням (рис. 3) дозволяє оцінити частку кожної шкали у загальний індекс психологічної безпеки працівника.

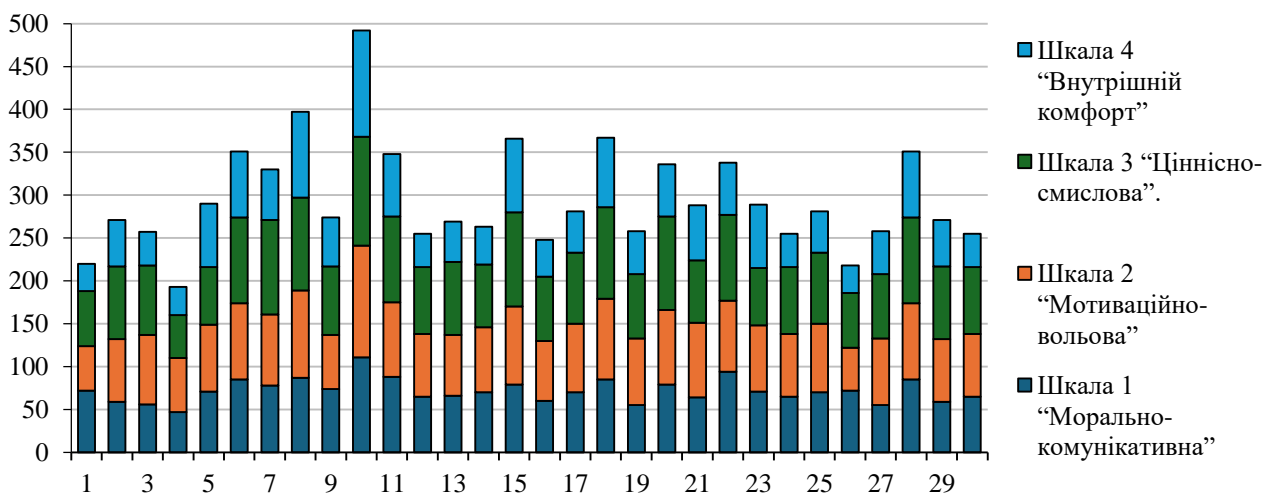

Рис. 3. Розподіл балів за відповіді, отриманих респондентами за різними шкалами індексу психологічної безпеки

За результатами розрахунків сформовано узагальнену таблицю, яка містить значення кількості респондентів для кожної шкали, що розподілені за відповідними рівнями (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз результатів дослідження

Рівень	Шкала 1 «Морально- комунікативна»	Шкала 2 «Мотиваційно- вольова»	Шкала 3 «Ціннісно- сміслова»	Шкала 4 «Внутрішній комфорт»	Індекс психологічної безпеки особистості	Рівень стресо- стійкості
Високий рівень	3%	3%	3%	3%	3%	0%
Середній рівень	57%	43%	63%	27%	47%	40%
Низький рівень	40%	53%	33%	70%	50%	60%

Психодіагностичне дослідження виявило, що більшість працівників підприємства стикається з психологічними труднощами: 57% мають низький рівень психологічної безпеки, що проявляється в уникненні соціальних контактів та труднощах із міжособистісними відносинами, тоді як 40% відчувають помірний дискомфорт у взаємодії з іншими. Лише 3% співробітників продемонстрували високий рівень толерантності та відповідальності. За результатами мотиваційно-вольової активності, 53% показали пасивність, підкреслюючи слабкий контроль над особистими діями, тоді як група з 3% мала високі показники планування та відповідальності.

Результати оцінки психологічної безпеки та резильєнтності особистості на дослідному підприємстві показали, що існує критична потреба у розробці та впровадженні програм, які б зміцнили внутрішню мотивацію та резильєнтність працівників, оскільки понад половина персоналу демонструє низькі або середні рівні психологічної безпеки. Це впливає на робочий клімат та ефективність діяльності, особливо в умовах, коли персонал виявляє високу вразливість до стресових впливів.

Методики збільшення резильєнтності охоплюють реалізацію психолого-педагогічних програм, які цілеспрямовано покращують дружні взаємини,

запровадження командних проектів, що активно залучають співробітників досвідченого підприємства, а також формування емоційно позитивного освітнього середовища, яке підтримує дотримання соціальних стандартів поведінки (див. рис. 4).

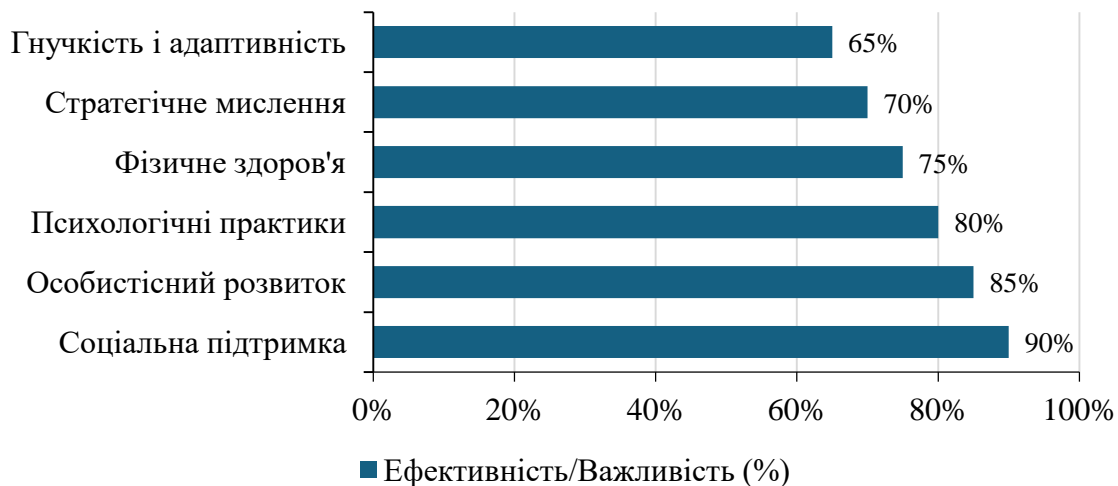

Рис. 4. Приклади розвитку резильєнтності та їх ефективність

Резильєнтність як процес вимагає постійної взаємодії особистості з навколишнім середовищем і позитивної адаптації до стресових ситуацій. Особливо важливими є механізми захисту, які допомагають людям витримувати високий рівень стресу, особливо у нестабільних умовах, таких як виробничі коливання або воєнні дії в Україні. Ключ до розвитку резильєнтності полягає у впровадженні політик підтримки психічного здоров'я, зміцненні соціальної підтримки та довіри у колективі, а також удосконаленні комунікаційних навичок та емоційної грамотності.

Отримані результати доводять, що досвідчене підприємство має низький рівень психологічної безпеки, тому ефективним варіантом покращення ситуації є застосування комбінованого підходу, який містить кілька етапів. Перший етап – проведення тренінгів з управління стресом та розвитку комунікативних навичок, які допоможуть знизити рівень стресу та покращити міжособистісні взаємини серед співробітників. Другий етап — запровадження програм майндфулнес та медитації, які є доступними методами для підвищення

концентрації та покращення загального самопочуття. Третій етап — розвиток корпоративної культури підтримки, включно з регулярними зустрічами та корпоративними заходами, створюючи безпечне середовище для відвертих обговорень. Такий підхід дозволяє задовольнити ключові потреби співробітників, адаптувати програми до особливостей корпоративної культури та ефективно вирішити проблеми, пов'язані з психологічною безпекою.

Висновки./Conclusions. Проведені дослідження на обраному підприємстві аграрного сектору показали гостру необхідність в підтримці психологічної безпеки та резильєнтності на робочих місцях, особливо в стресових умовах. Використання шкали стресостійкості Коннора-Девідсона та методики І. І. Приходько оцінки психологічної безпеки особистості виявило значну кількість працівників з низькими та помірними рівнями стресостійкості, що зумовлює необхідність запровадження освітніх та профілактичних програм для збільшення їхньої резильєнтності та загального благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА./REFERENCE

1. Н. В. Школіна, І. І. Шаповал, І. В. Орлова, М. А. Кедик, А. Станіславчук. Адаптація та валідизація україномовної версії шкали стресостійкості Коннора-Девідсона-10 (CD-RISC-10): Апробація у хворих на анкілозивний спондиліт / Н. В. Школіна та ін. // Ревматологія в Україні. – URL: <https://www.rheumatology.kiev.ua/wp/wp-content/uploads/2020/07/1187.pdf>.
2. Кокун О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник / О. М. Кокун, Т. І. Мельничук. – Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. – 25 с.
3. Діагностика психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності: посібник / І. І. Приходько. – Х. : НАНГУ, 2017.– 76 с.

ПРОБЛЕМА РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Меднікова Ганна Ігорівна,

к. психол. н., доцент

Бляхарська Анастасія Вадимівна,

магістрантка

Харківський національний педагогічний

університет імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

Вступ. У сучасному світі ресурсні можливості особистості набувають все більшої ваги. Із ресурсами особистості пов'язують ефективні вирішення нею різноманітних завдань, успішність адаптації до складних умов життєдіяльності, успішність саморозвитку та самореалізації тощо. Важливими постають питання визначення самого поняття ресурсів, складу ресурсів особистості, факторів формування та розвитку ресурсів. Вирішення даних питань привертає особливу увагу сучасної української психологічної науки та практики, що пов'язано з ускладненням умов життєдіяльності українців на тлі військових дій, що ведуться на території України.

Мета роботи: здійснити аналіз наукової розробленості проблеми ресурсів особистості в сучасній українській психології.

Матеріали та методи. Аналіз літературних джерел за проблемою дослідження, систематизація, узагальнення наукових даних.

Результати та обговорення. У сучасній психології можна зустріти різні визначення поняття ресурсів. Так ресурси розглядаються як певні потужності, що забезпечують продуктивність різних видів діяльності. Ресурси також розглядають як певної властивості, стани або умови, що використовуються для досягнення успішності в певній діяльності [2].

У роботах науковців розглядаються внутрішні та зовнішні, психологічні та середовищні ресурси. Фактично узагальнюючим для всіх цих видів ресурсів виступає поняття «персональні ресурси», введене в психологічну науку

С. Хобфоллом. За поглядами С. Хобфолла, коли втрачаються ресурси, це спричиняє стресові реакції, оскільки інші ресурси намагаються забезпечити необхідну підтримку. Втрата ресурсів може призвести до погіршення суб'єктивного благополуччя, спричиняючи психологічний стрес та негативно впливаючи на стан здоров'я особистості. Так, взаємодія з складними життєвими ситуаціями сприяє особистісному зростанню. Цей процес відображається у більшій зрілості особистості, її психологічній адекватності та інтеграції [8].

В якості ресурсів можуть розглядатися гроші (доходи), час (включаючи час на сон, робочий час і відпочинок) і знання (інформація). Ці ресурси відрізняються якістю і не можуть бути зведені один до одного; кожна людина має їх у різній мірі і оцінює їх по-різному. Наприклад, час є обмеженим і невідновлюваним ресурсом; життєва енергія може частково відновлюватися; гроші можна відновити, але їх витрати зазвичай компенсуються наступними заробітками; знання можна поповнювати, але в певних умовах вони можуть бути втрачені. Особливо гостро питання втрати цих ресурсів виникає для людей у кризових ситуаціях [1].

Людина має і певні внутрішні ресурси, які відповідають її потенціалу. Ці ресурси визначають, наскільки успішним буде її психологічне і соціальне функціонування, але вони залежать не лише від зовнішніх умов, але й від самої людини. Це означає, що її ініціатива та відповідальність за власний розвиток і самореалізацію важливі для реалізації цих ресурсів. Отже, психологічна сила людини проявляється не лише через її потенціал, але й через спосіб, яким вона використовує цей потенціал [7].

Отже, під ресурсами особистості можна розуміти «всі ті життєві опори, які перебувають у розпорядженні людини та дають їй можливість забезпечувати свої основні потреби: виживання, фізичний комфорт, безпеку, залучення до соціуму, повагу з боку соціуму, самореалізацію в соціумі» [4, с. 26].

Водночас деякі автори вважають, що під ресурсами, якщо йдеться про особистість або суб'єкта, варто розуміти тільки психічні властивості, тобто в

якості ресурсу можуть розглядатися тільки внутрішні (суб'єктні, особистісні) характеристики [2].

Узагальнення наданих у доробках різних авторів розумінь психологічних ресурсів дало можливість українському досліднику О. А. Даценко визначити психологічні ресурси «як феномени, що інтегровані у фундаментальні основи особистісного розвитку та охоплюють багатогранну та метарівневу систему психологічних засобів життєвого функціонування людини» [3, с. 23].

За власним визначенням дослідника, «психологічні ресурси – це такі індивідуальні властивості та здібності, що дозволяють людині за рахунок концептуалізації умов, потреб та власних психічних можливостей підтримувати і розвивати власну активність, забезпечувати психологічне благополуччя. У структурі цілісної самоорганізації ресурси представлені як механізми, що впливають на сприймання, оцінку та інтерпретацію аспектів зовнішнього та внутрішнього середовища, які мають значущість та цінність в конкретних умовах» [3, с. 23]. О. А. Даценко підкреслює, що роль психологічних ресурсів зростає в складних для людини умовах, в несприятливих або невизначених ситуаціях [3].

Схожу позицію спостерігаємо і в працях інших вітчизняних учених. Так на думку Н. В. Перегончук і Т. С. Краєвської, психологічні ресурси – це «системна, інтегральна характеристика особистості, що дозволяє долати важкі життєві ситуації, яка актуалізується і виявляється в процесах самодетермінації особистості» [5, с. 478].

На думку сучасної української дослідниці О. С. Штепи, психологічні ресурси – це «диспозиції інтенційності, що актуалізуються у ситуаціях морального самовизначення як можливість і спосіб надання життю сенсовості та зумовлюють транспонування результату проживання людиною складних життєвих ситуацій у її унікальний життєвий досвід» [6, с. 384]. Водночас О. С. Штепа наголошує на важливості оволодіння здатністю актуалізувати власні ресурси, тобто свідомо використовувати їх, та мати можливість їх оновлювати, що авторка позначає як психологічну ресурсність особистості [7].

Висновки. На сьогодні більшість українських дослідників зосереджуються на вивченні внутрішніх ресурсів особистості, що забезпечують їй успішність адаптації, самореалізації та саморозвитку. Подальші дослідження у руслі даної проблематики покликані створити наукове підґрунтя для створення програм, спрямованих на розвиток ресурсів особистості для вирішення різноманітних практико орієнтованих питань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко У. Криза середини життя як умова розгортання духовних інтенцій особистості. *Психологія особистості*. 2010. №1. С. 195-202.

2. Горденко А. Особистісна ресурсність у контексті професійної діяльності правоохоронців. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2016. № 1 (16). С. 40-45.

3. Даценко О. А. Психологічний ресурс особистості як наукова парадигма. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2020. Т. 31 (70), № 4. С. 22-27.

4. Кобильченко В. Внутрішні ресурси як джерело позитивного функціонування особистості дитини з порушеним зором. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2017. № 3. С. 22-30.

5. Перегончук Н. В., Краєвська Т. С. Психологічні ресурси особистості майбутнього психолога. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54). С. 477-480.

6. Штепа О. С. Опитувальник психологічної ресурсності особистості: результати розробки й апробації авторської методики. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2018. Вип. 39. С. 380-399.

7. Штепа О. С. Психологічна ресурсність у структурі суб'єктності особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 27. С. 661-675.

8. Hobfoll S. E., London P. The relationship of self-concept and social support to emotional distress among women during war. *Journal of Social and Clinical Psychology*. 1986. Y. 4 (2). P. 189-201.

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Мельничук Майя Михайлівна

кандидат психологічних наук доцент

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Вступ. Важливою якістю, яка свідчить про соціальну зрілість особистості та сприяє її повноцінній адаптації у суспільстві є міжособистісна толерантність. Саме тому проблема психологічного вивчення причин, механізмів і наслідків толерантності особистості є актуальною суспільною проблемою. Проведений огляд соціально-філософських, релігійних та етичних концепцій дозволяє говорити про відповідні засади вивчення толерантності у психології. У цих джерелах толерантність розглядається як певний гуманістичний ідеал і важлива морально-етична норма людських взаємовідносин, як світоглядна позиція і водночас певна діяльна настанова, що реалізується через любов та повагу до «іншого». Толерантність може розглядатися і у призмі взаємовідносин, і як культура толерантної свідомості, що дозволяє співіснувати різним точкам зору, різним за значенням і розміром соціальним групам. Безсумнівний інтерес являє собою дослідження гендерних особливостей взаємозв'язку показників системи толерантності. Ціннісні орієнтації особистості являють собою складну динамічну структуру, яка не тільки залежить від цінностей соціуму, але й підвержена закономірним змінам у процесі онтогенезу і несе на собі відбиток індивідуальних та гендерних відмінностей. У вітчизняній та зарубіжній психології та соціології накопичено достатньо багато досліджень, які демонструють відмінності у значимості тих чи інших цінностей для чоловіків та жінок.

Метою нашого дослідження являється аналіз гендерних особливостей взаємозв'язку показників системи толерантності, а саме ціннісних орієнтацій як регулятора даної системи, що показано у попередньому емпіричному дослідженні.

У дослідженні взяли участь студенти Полтавського національного

педагогічного університету віком від 20 до 21 років , які навчаються за різними спеціальностями на п'ятому курсі психолого-педагогічного (69), фізико-математичного (103), історико-географічного (75) факультетів. Обсяг вибірки – 250 осіб. Група студентів мала однаковий вік та рівень освіти. До неї увійшли представники обох статей (149 чоловічої та 101 жіночої статі).

Досліджувані-студенти юнацького віку є оптимальним контингентом для вивчення толерантності як системної характеристики особистості за таких причин: 1) вони у цілому мають достатній рівень сформованості компонентів всіх трьох основних рівнів толерантності; 2) студентство – це період розвитку, що в найбільшому ступені виявляє залежність від конкретних соціально-історичних умов. Тому студенти найбільш сензитивні до змін у суспільстві, трансформацій ціннісних орієнтацій і смислоутворюючих життєвих установок, зокрема пов'язаних зі ставленням до інших, до різних великих і малих соціальних груп.

Матеріали та методи. Арсенал нашого дослідження складається із наступних методик (відповідно до попереднього обґрунтування причин нашого вибору): методика «Опитувальник оцінки нервово-психичної стійкості (ЛВМА ім. С. М. Кірова)» – психофізіологічний рівень; методика «Тест дивергентного (творчого) мислення Ф. Вільямса» – психологічний рівень (когнітивний компонент); методика «Опитувальник для діагностики здібності до емпатії (за А. Мехрабіаном, Н. Епштейном)» – психологічний рівень (емоційний компонент); методика Н. Холла на визначення рівня емоційного інтелекту – психологічний рівень (емоційний компонент); методика дослідження малюнкової фрустрації (за С. Розенцвейгом) – психологічний рівень (поведінковий компонент); методика Ш. Шварца для вивчення цінностей особистості – соціально-психологічний рівень; методика «Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (за Г. У. Солдатовою, О. О. Кравцовою, О. Є. Хухлаєвим, Л. А. Шайгеровою)»; методика діагностики загальної комунікативної толерантності (за В. В. Бойко). Аналіз результатів проводився за допомогою методів математичної статистики SPSS. Огляд найбільш «інформативних кореляцій» (за Пірсоном) шкали «Кількісний аналіз» методики «Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (за

Г. У. Солдатовою, О. О. Кравцовою, О. Є. Хухлаєвим, Л. А. Шайгеровою)» і загальної шкали методики діагностики загальної комунікативної толерантності (за В. В. Бойко) з іншими змінними у межах кожної статі дозволив виявити наступне.

Результати та обговорення. Розпочнемо з розгляду кореляцій узагальненої шкали методики «Індекс толерантності» у дівчат і юнаків.

Звертаючись до такого аналізу, по-перше, варто відзначити виявлення надзвичайно тісного зв'язку «індексу толерантності» з рівнем соціальної адаптації у жіночої статі ($r=0,960$; $p<0,001$). Кореляції шкали «індексу толерантності» зі шкалами методик Розенцвейга та Шварца у гендерних груп, де подані кореляції, що є значущими хоча б в одній статі). Як вже зазначалося, такий рівень взаємозв'язку підіймає питання щодо того, чи є ці шкали показниками різних конструктів (які поєднує, наприклад, певні загальні механізми реагування на соціальне оточення), чи вони є проявами загального чинника, наприклад, соціальної зрілості чи адаптованості до середовища. У будь-якому разі можна зазначити, що соціальна адаптація тісно пов'язана з рівнем толерантності та навпаки. У юнаків, як і у жіночої вибірки, найбільш висока кореляція (з врахуванням усіх методик) спостерігається з цією ж шкалою ($r=0,895$; $p<0,001$), що підтверджує отримані раніше дані. На наш погляд, ці результати більшою мірою свідчать на користь розуміння толерантності як прояву соціальної зрілості, соціальної адаптації. Можливо і таке пояснення: соціально адаптовані у більшій мірі розуміють важливість і необхідність толерантного ставлення до оточуючих.

По-друге, звертає на себе увагу така особливість міжгрупових розбіжностей, що відразу помічається, як менша сила взаємозв'язків у чоловічої статі, при цьому частину слабких і дуже слабких кореляцій, що спостерігалися у дівчат, не виявлено на значущому рівні у юнаків.

Перейдемо до порівняльного розгляду кореляцій «індексу толерантності» з окремими методиками. Структура зв'язків з показниками методики Розенцвейга є досить подібною у гендерних груп: сильні і середні зв'язки (у діапазоні від 0,509 до 0,887 за модулем, не враховуючи вже розглянуту шкалу

соціальної адаптації) з екстра- та імунітивними реакціями (перша з цих кореляцій є від'ємною), фіксацією на задоволенні потреби та фіксацією на перешкодах (від'ємна). Таким чином, відсутність тенденції звинувачувати в неприємностях інших, концентрація уваги на досягненні мети, а не на перешкодах, є тісно чи середньо взаємопов'язаними з толерантністю на рівні рис й установок особистості у обох статей. Відзначимо, що зі шкалами самозахисту та інтрапунітивної реакції у студенток наявні від'ємні помірні та слабкі кореляції відповідно, на відміну від студентів, у яких значущих кореляцій з цими показниками не фіксується. Отже, у дівчат тенденції захистити власне «Я» і почуття провини, взяття на себе відповідальності у ситуаціях, що пов'язані з фрустрацією, негативно пов'язані з «індексом толерантності», тоді як у юнаків такі взаємозв'язки не фіксуються.

Якщо вірне припущення щодо спільності механізмів і детермінант фрустраційної толерантності і толерантності на рівні рис і установок особистості, то, враховуючи виразність розглянутих кореляцій у обох статей, можна зазначити, що у юнаків ці механізми та детермінанти, як і відповідні складові системи толерантності, є більш диференційованими.

Структура зв'язків зі шкалами методики Шварца також є досить подібною у обох груп, що розглядаються: спостерігаємо сильні та середні кореляції з такими ціннісними орієнтаціями, як «універсалізм», «влада» (від'ємний зв'язок) та «доброта». Це цілком логічно, враховуючи те, що перша шкала оцінює орієнтацію на вищі цінності, гармонію та децентрацію, друга-орієнтацію на себе та свій статус, а третя – позитивне, доброзичливе ставлення до інших. Таким чином, у обох статей можна говорити про цінності «універсалізм» і «доброта» як такі, що сприяють прояву толерантності через децентровану позицію людини, її прагнення до гармонії, тоді як орієнтація на власний статус, досягнення, задоволення через центрацію на себе, протиставлення себе іншим людям, можливо більш низький (наприклад, психологічно-соціальний, а не духовний) рівень функціонування людини є чинником, що перешкоджає формуванню та прояву міжособистісної

толерантності.

Маємо і певні розбіжності у системі зв'язків «індексу толерантності» з ціннісною сферою. По-перше, можемо зазначити зниження значення у цій системі поведінкового рівня ціннісної орієнтації «універсалізм» для юнаків навіть на тлі загального зниження сили кореляцій у останніх у порівнянні з дівчатами.

Отже, прояв високих, універсальних цінностей у поведінці (а не на нормативному рівні) виявляється не таким важливим для толерантності студентів на рівні рис і установок особистості, як для студенток. Певною мірою, це може пояснюватися більшою розбіжністю поведінкового та установочого рівня у юнаків, меншим впливом «високих» поверхів психіки на поведінку останніх. По-друге, у студентів ціннісна орієнтація «влада» має релятивно більше значення у системі зв'язків. Тобто занепокоєність власним статусом, положенням, орієнтація на домінування у юнаків в системі цінностей більше перешкоджає толерантності, ніж у дівчат.

Звертаючись до взаємозв'язків «індексу толерантності» зі шкалами «комунікативної толерантності» (див. табл. 3.12. Кореляції «індексу толерантності» зі шкалами інших методик у гендерних груп) можна відзначити, що у дівчат вони переважно середні (діапазон від $r=-0,411$ до $r=-0,798$; $p<0,001$ в усіх випадках), а у юнаків – переважно помірні (діапазон від $r=-0,304$ до $r=0,559$; $p\leq 0,006$ в усіх випадках) й усі від'ємні (що відповідає особливостям цього діагностичного інструмента).

При цьому можна говорити про певні відмінності структури зв'язків міжособистісної толерантності з проявами інтолерантності у юнаків і дівчат: у перших зі зниженням толерантності найбільшою мірою взаємопов'язані «категоричність», «прагнення переробити іншого» та «неприйняття іншого» (у порядку зменшення зв'язку), а найменшою – «я як еталон», тоді як у других – «неприйняття іншого», «категоричність» і «невміння приховувати почуття» (у порядку зменшення зв'язку), а найменшою (що цікаво) – «нетерпимість».

Аналізуючи результати кореляційного аналізу зі шкалами методики

Вільямса можна зазначити повну подібність структури зв'язків у обох статей за винятком зменшення їх сили у юнаків. При цьому це зменшення є відносно менш вираженим, ніж в цілому за всіма кореляціями.

Ці результати свідчать про близьке значення як у юнаків, так і у дівчат творчого дивергентного мислення з багатим словниковим запасом (що говорить про сформованість вербального інтелекту), вміння розуміти ситуацію з різних точок зору, гнучкості у підході до розв'язання завдань для розвитку толерантності. Враховуючи зниження інших кореляцій, можна припустити більшу питому вагу цих кореляцій у загальній структурі зв'язків толерантності на рівні рис й установок особистості у юнаків.

Яскравим підтвердженням цього є те, що рівень гнучкості дивергентного мислення виявився у юнаків більше пов'язаним із «індексом толерантності», ніж узагальнена шкала «комунікативної толерантності» В. В. Бойка, що говорить про відносно більшу питому вагу у системі взаємозв'язків толерантних установок і рис особистості розвиненості дивергентного мислення у порівнянні з проявами більш чи менш толерантної поведінки.

Переходячи до кореляцій зі шкалами методик нервово-психічної стійкості, емпатії (Мехрабіана й Епштейна) та емоційного інтелекту Холла, бачимо, що у обох статей «індекс толерантності» значуще слабко корелює лише зі шкалою «емпатії» (за Мехрабіаном).

Крім того у дівчат фіксуємо дуже слабку кореляцію з «емоційною поінформованістю». Це свідчить про відсутність лінійних зв'язків толерантності з емоційним інтелектом (як вимірюваного опитувальником Холла), нервово-психічною стійкістю. У той же час розуміння емоцій інших (а у дівчат – і власних емоцій) є взаємопов'язаним з толерантністю.

Звертаючись до кореляцій «індексу толерантності» з власними субшкалами, фіксуємо, що у студенток усі вони є сильними (діапазон кореляцій від $r=0,728$ до $r=0,813$; $p<0,001$ в усіх випадках), при цьому найбільш точним наближенням до загальної шкали є «етнічна толерантність». Отже, у дівчат рівень прояву терпимості і прийняття людей іншої національності є тим

«лакмусовим папірцем», що найбільше говорить про толерантність на рівні рис й установок особистості. У студентів ці кореляції є не слабше середніх (діапазон від $r=0,659$ до $r=0,705$; $p<0,001$ в усіх випадках), але найбільш точним наближенням до загальної шкали толерантності є субшкала «толерантність як риса особистості». У той же час, як ми бачимо, кожна з субшкал у юнаків є більш специфічною щодо загального показника у порівнянні з дівчатами.

Підбиваючи підсумки розгляду кореляцій показників методики «Індекс толерантності» з показниками інших методик на матеріалі гендерних груп доцільно відзначити такі моменти.

Система зв'язків «індексу толерантності» є досить близькою для обох груп: він найбільше пов'язаний з соціальною адаптацією, системою реакцій на ситуації, що викликають фрустрацію, ціннісними орієнтаціями та вимірюваних методикою В. В. Бойка аспектів інтолерантності, гнучкістю мислення.

Це свідчить про включення толерантності у систему соціальної адаптації, її зв'язок з особливостями реагування на стрес, в цілому поведінковими стратегіями людини, про важливість ціннісних орієнтацій (на універсальні цінності, доброту, гармонію у протилежність орієнтації на власний статус, досягнення та задоволення) та розвитку дивергентного мислення для проявів толерантності.

Переходячи до розбіжностей між групами, бачимо, що «індекс толерантності» корелює у дівчат саме з тими ж шкалами, що і у загальної вибірки, але з дещо більш високою силою зв'язку з переважною більшістю шкал. Юнаки у порівнянні з дівчатами мають менший рівень інтегрованості толерантності у систему особистісних якостей і характеристик, більшу різницю між толерантністю на рівні поведінки та на рівні установок (методики В. В. Бойка та Г. У. Солдатової з співавторами), більшу відносну вагу гнучкості мислення, універсалізму (на нормативному рівні) та відсутності орієнтації на владу у системі взаємозв'язків толерантності на рівні рис і установок особистості.

Висновки. Отже, підсумовуючі вищезазначене, можна стверджувати, що студенти перевищують студенток за рівнем категоричності, наявності певних жорстких установок до тих чи інших груп людей, нетерпимості до певних розбіжностей між різними людьми, тобто юнаки є менш комунікативно толерантними у відповідних аспектах, ніж дівчата.

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПОДОЛАННІ СТРЕСОВИХ СТАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Фесенко Ольга Миколаївна

ст. викладач

Юра Ганна Василівна

студентка

Харківського інституту ПрАТ «ВНЗ МАУП»

м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Військові конфлікти суттєво впливають на все суспільство, особливо на психологічний стан і якість життя всіх його членів, навіть тих, хто безпосередньо не перебуває в зоні бойових дій. У цьому контексті надзвичайно важливим є пошук шляхів зменшення руйнівного впливу воєнних подій на психічне здоров'я громадян. Одним із таких способів є підвищення рівня емоційного інтелекту. Емоційний інтелект включає здатність усвідомлювати, розуміти та керувати своїми емоціями, а також здатність співпереживати та взаємодіяти з іншими людьми. Розвиток емоційного інтелекту допомагає людям краще справлятися зі стресом, зменшити тривогу та покращити загальний психічний стан. Це також сприяє зміцненню соціальних зв'язків, що є важливим фактором підтримки під час кризи. Тому розвиток емоційного інтелекту може стати ефективним засобом збереження психічного здоров'я та підвищення якості життя під час військових конфліктів.

Мета/ Aim: полягає у теоретичному аналізі та емпіричному вивченні ролі емоційного інтелекту в контексті стресу, викликаному воєнними подіями.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Тема емоційного інтелекту є відносно новою і почала розвиватися лише у 80-х роках минулого століття завдяки дослідженням американських психологів Дж. Мейєра, П. Саловея та Д. Гоулмана. Відтоді ця тема привернула значну увагу науковців. Зокрема, проблемі вимірювання емоційного інтелекту присвятили свої праці С. Люсін, Н. В. Коврига, Є. Л. Носенко та Ю. Мединська. Вплив емоційного інтелекту досліджували багато вітчизняних (К. І. Брагіна, Ю. В. Бреус,

Є. В. Карпенко, М. М. Стасюк та інші) та зарубіжні (Л. Кеверескі, Х. Лі Розанна, Сара К. Девіс, Б. Махоні та інші) науковці. про різні аспекти життя, в тому числі психічне здоров'я, а також розглянули шляхи його розвитку. Дослідження в цій галузі продовжують охоплювати все більше аспектів, від особистісного зростання до професійного успіху та міжособистісних взаємодій.

В емпіричному дослідженні були застосовані методики: методика визначення рівня розвитку емоційного інтелекту Н. Холла, тест життєвості С. Мадді в модифікації Леонтьєва і Рассказа, шкала толерантності до невизначеності Маклейна в модифікації Луковицької, шкала психологічного стресу PSM-25, проєктивна методика «Людина під дощем».

Результати та обговорення. / Results and discussion. Початок повномасштабної війни викликав постійне і велике напруження в українському суспільстві. Громадяни постійно піддаються стресовим впливам, таким як новини про конфлікти, повідомлення про тривоги, інформація про загиблих, поранених, полонених, у тому числі серед цивільного населення та дітей, а також звуки вибухів. Економічні проблеми та невизначеність майбутнього лягають додатковим тягарем на психіку людей.

Це призводить до різних симптомів стресу, які можуть проявлятися на фізичному, емоційному, когнітивному та міжособистісному рівнях. Фізичні реакції можуть включати труднощі зі сном, напругу, втому, тахікардію, біль і шлунково-кишкові розлади. Емоційно це може проявлятися у вигляді гніву, тривоги, заціпеніння, сорому, порожнечі та втрати радості. Когнітивні реакції можуть включати кошмари, порушення концентрації, нерішучість і тривогу. У міжособистісному плані це може призвести до недовіри, дратівливості та проблем на роботі чи в школі.

Тривалий стрес може бути виснажливим і сприяти багатьом фізичним захворюванням, таким як артрит, хронічний біль у спині чи шиї, головні болі, хвороби серця, гіпертонія, астма, діабет, виразкова хвороба та хронічні захворювання легень. Крім того, серйозні травматичні події можуть призвести

до гострого стресового розладу і, зрештою, до посттравматичного стресового розладу.

Для збереження фізичного і психічного здоров'я важливо виробити стійкість до стресів. Ця якість - здатність переживати стреси і неприємні ситуації без шкоди для здоров'я і особистої діяльності. Дослідники підтвердили, що стресостійкість є невід'ємною частиною емоційного інтелекту, який захищає психіку від негативного впливу стресу.

Н. В. Ковріга показав, що люди з високим рівнем емоційного інтелекту можуть регулювати свою поведінку на «надситуативному рівні», що дозволяє їм контролювати свої емоції та реакції в стресових ситуаціях. Це допомагає їм відчувати менше негативних емоцій і краще контролювати свої реакції.

З іншого боку, дослідження показали, що люди з низьким рівнем емоційного інтелекту в стресових ситуаціях схильні спотворювати своє психічне здоров'я порівняно з людьми з вищим рівнем емоційного інтелекту. Це може означати, що низький емоційний інтелект може становити загрозу психічному здоров'ю.

Незважаючи на те, що високий емоційний інтелект може допомогти в багатьох стресових ситуаціях, дослідження М. Зейднера та ін. показали, що низький рівень емоційного інтелекту не змінює наслідків кумулятивних негативних життєвих подій.

Хоча емоційний інтелект може відігравати важливу роль у стійкості до стресу, важливо розуміти, що це лише один аспект. Для ефективного управління стресом також важливо враховувати інші фактори, такі як соціальна підтримка та здатність до адаптації.

Отже, ще до того, як ми усвідомлюємо наш стрес, наше тіло вже реагує на нього. Це підкреслює важливість профілактики стресу вже на етапі прогнозування, оскільки організм часто не може ефективно справлятися з інстинктивними емоційними реакціями на стресові подразники.

Прогнозування емоційних стресів включає кілька стадій:

1. Ідентифікація емоційного стану, що складається з спостереження,

фіксації і вербалізації емоційно значущих стресорів.

2. Каузалізація, тобто встановлення зв'язків між емоційним станом і подіями, що його передували, або майбутніми явищами.

3. Когнітивне опрацювання для з'ясування суб'єктивної оцінки рівня стресогенності подразника і нівелювання її до об'єктивного.

4. Прогнозування, що базується на встановлених зв'язках між стресогенними ситуаціями і способами реагування на них, і включає побудову варіативного плану дій.

Цей механізм, за словами Нагорної, дозволяє досягти певного "емоційного імунітету" і вміння надситуативно реагувати на стресогенні ситуації.

У стресових ситуаціях одним із найважливіших аспектів емоційного інтелекту є вміння стабілізувати власний психологічний стан. Для досягнення цього можна використовувати різні техніки. Це включає в себе дихальні техніки, методи заземлення, використання ресурсів і вправи. Кожна з цих технік має свої унікальні особливості і може бути корисною в різних ситуаціях. Наприклад, правильне дихання може допомогти знизити рівень стресу та заспокоїти нервову систему, а методи заземлення можуть допомогти вам зосередитися на теперішньому моменті та дистанціюватися від негативних думок. Винахідливі методи допомагають використовувати внутрішні ресурси та позитивний досвід, тоді як фізичні вправи, такі як йога чи медитація, сприяють загальному відчуттю спокою та розслаблення. Важливо вибрати ту чи іншу техніку, виходячи з власних потреб і контексту ситуації, і практикувати її регулярно, щоб навчитися ефективно використовувати її в стресових ситуаціях. [4].

Криза може виступати каталізатором особистісного зростання, оскільки змушує людину звернути увагу на себе: свій внутрішній стан, емоції, цінності та бажання. Це може запуснути процес розвитку емоційного інтелекту. С. Б. Кузікова стверджує, що автентичність є ключовим фактором позитивних змін у саморозвитку при подоланні критичних життєвих ситуацій; він вважає

його потужним психологічним інструментом. Автентичність сприяє внутрішній свободі, згоді з собою, незалежності вибору та відповідальності за нього. Проте тривале перебування на шляху, який не відповідає власній природі та реальним потребам, неминуче призводить до некомпенсованої дисоціації між свідомою поведінкою та можливостями несвідомого, що проявляється в дисфоричних станах та емоційних переживаннях. Розвиток автентичності неможливий без усвідомлення різноманіття світоглядів оточуючих людей та їх переконань. [3, ст. 398].

Стрессова ситуація виникає, коли хтось відчуває напругу, яка може викликати тривогу, депресію або розчарування. З точки зору суб'єктивного підходу, стрес - це відчуття неможливості досягнення своїх бажань, яке може мати різні наслідки в залежності від того, наскільки ці бажання важливі для конкретної людини і наявності внутрішніх ресурсів для їх подолання. стрессова ситуація. Активація внутрішньоособистісного потенціалу подолання стресу проявляється в здатності людини контролювати свої емоції.

Процес управління емоціями є важливим аспектом розвитку особистості та взаємодії з оточенням. Теорія Мюррея Боуена розглядає важливу концепцію «диференціації Я», яка відображає взаємозв'язок між емоційною та інтелектуальною системами. Низький рівень диференціації Его вказує на переважання емоційної системи над інтелектуальною, що може призвести до меншої гнучкості та адаптивності у відповідь на стрес. З іншого боку, високий рівень диференціації Его відображає гармонійне співіснування інтелектуальної та емоційної систем, яке характеризується більшою адаптивністю, стійкістю до стресу та здатністю функціонувати незалежно від емоційного контексту.

Наше визначення поведінки подолання стосується цілеспрямованої соціальної поведінки, яка допомагає людині впоратися зі стрессовою чи важкою життєвою ситуацією за допомогою свідомих стратегій дій, які відповідають її особистості чи контексту.

Враховуючи, що емоційний інтелект виступає сполучною ланкою між раціональною та емоційною сторонами людської природи, ми вважаємо його

важливим внутрішнім компонентом у виборі стратегій подолання: методів управління стресом.

На нашу думку, емоційний інтелект впливає на прийняття рішень між прийняттям або уникненням неприємних ситуацій під час стресових ситуацій. Він визначає, як ми реагуємо на емоційний дисонанс і як ми реагуємо на стрес.

У дослідженні Є. Носенко та Н. Ковриги виявлено зв'язок між високим рівнем емоційного інтелекту та використанням стратегії «зосередженості на проблемі» як найбільш ефективною у стресових ситуаціях. Цей зв'язок пояснюється високим рівнем психологічного благополуччя у людей з високим рівнем емоційного інтелекту. Дослідження І. Аршави також підтвердили, що серед людей, стійких до стресу, переважає використання стратегії «зосередженості на завданні», а серед осіб з низьким рівнем емоційної стійкості більшість обирає стратегію «уникнення» [1, с. 185].

Одночасно існує ряд проблемних питань, які є предметом дискусії дослідників. Дискусійним залишається питання оцінки ефективності проблемно-емоційно-орієнтованих стратегій. З одного боку, стверджується, що емоційно-орієнтовані стратегії менш адаптивні та можуть навіть посилювати стрес. З іншого боку, слід зазначити, що на початкових етапах подолання стресу ефективнішими є емоційно-орієнтовані стратегії, які поступово поступаються місцем проблемно орієнтованим стратегіям. Найбільш оптимальним є погляд, який підкреслює ситуаційну важливість стратегій: залежно від контексту ситуації кожна стратегія може бути або адаптивною, або неефективною.

Проблема шляхів подолання неприємних емоційних станів, таких як фрустрація та депресія, в осіб з різним рівнем емоційного інтелекту залишається ще недостатньо вивченою. Однак існують переконливі докази того, що підвищення рівня емоційного інтелекту сприяє зниженню інтенсивності негативних емоцій (страху, гніву, смутку) та рівня тривожності та депресії. Водночас спірним є питання про стійкість людей з високим рівнем емоційного інтелекту до стресу. Ряд досліджень повідомляє, що високий рівень

емоційного інтелекту має захисні властивості від стресу [2]. Проте існують і скептичні думки щодо можливості виникнення тривожності в осіб із високим рівнем окремих компонентів емоційного інтелекту. Наприклад, деякі вважають, що високий рівень здатності розуміти емоції інших у стресових ситуаціях може призвести до посилення депресії, песимізму та суїцидальних думок через підвищену чутливість до емоційних проявів інших, як позитивних, так і негативних.

Незважаючи на низку питань, які ще не повністю з'ясовані, можна сказати, що емоційний інтелект відіграє регулюючу роль у подоланні стресу. Підвищення рівня емоційного інтелекту покращує емоційне благополуччя та сприяє відчуттю більшого комфорту.

Висновки. / Conclusions. Підсумовуючи викладене, можемо зазначити, що емоційний інтелект є важливим внутрішнім чинником соціально-психологічної адаптації індивіда і є складним психологічним феноменом, який включає як когнітивні, так і психологічні риси. Багато досліджень підтверджують позитивну роль емоційного інтелекту в різних стресових ситуаціях: в цілому високий емоційний інтелект допомагає захистити людину від наслідків стресових подій. Однак він не може запобігти травматичним подіям чи насильству, а коли негативні життєві події накопичуються, емоційний інтелект не завжди може змінити їхні наслідки. Деякі дослідники також відзначають, що емоційний інтелект є адаптивним лише в певних контекстах і що результати дослідження відрізняються залежно від типу стресора та способу вимірювання емоційного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аршава І. Ф. Прогнозування емоційної стійкості людини з урахуванням рівнів розвитку емоційного інтелекту/ І. Ф. Аршава //Психіатрія.-2015.-№1-С. 22-27.
2. Грисенко Н. В., Фролова Н. В. Роль емоційного інтелекту в успішному

подоланні життєвої кризи у внутрішньо переміщених осіб // Науковий вісник Херсонського державного університету. Т.1. №1. 2017. С. 49-57.

3. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 540 с.

4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2 / Л. Царенко, Т. Вебер, М. Войтович, Л. Гриценко, В. Кочубей, Л. Гридковець. Київ, 2018. 240 с.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

СОЦІАЛЬНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛОЯЛЬНОСТІ СПОЖИВАЧІВ ДО БРЕНДУ

Туболець Ірина Іванівна

к.е.н., доцент

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Загострення соціальних проблем потребує пошуку ефективних інструментів для вирішення питань, пов'язаних із зростанням цін, низьким рівнем заробітної плати, підвищенням якості продукції. Одним із важливих інструментів є використання комплексу засад, методів і принципів соціально відповідального маркетингу підприємством, адже клієнти цінують високу якість продукції, склад та екологічність. Тому метою даного дослідження є вивчення позитивного впливу на суспільство, що здійснює соціальний маркетинг. Теоретичною та практичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань розвитку та реалізації інноваційних соціальних проєктів, серед яких варто відзначити Ф. Котлера, Ж. Ж. Ламбена, Д. Акімова, А. Г. Андрусенко, Т. О. Примака та інших. Під час обробки та аналізу інформації використовувалися загальнонаукові методи аналізу та синтезу.

На думку вчених, методам соціального маркетингу довіряють більше ніж комерційним, оскільки він впливає більшу частину населення; сприяє активній зміні поведінки через певний проміжок часу; стимулює зміну поведінки з обмеженими ресурсами; розвиває творчі ідеї; виділяє співтовариство, дає можливість почути голос пріоритетного населення і підвищує ідентифікацію співтовариства; має політичний вплив та сприяє позитивним соціальним змінам.

Підприємству потрібно постійно підтверджувати імідж соціально-відповідальної фірми, а для цього мати практичні навички у сфері соціального маркетингу, володіти методикою обґрунтування ефективності бізнес-проектів та вибору оптимального варіанту маркетингової стратегії. Це у свою чергу вимагає розвитку концепції соціального маркетингу, орієнтованої на створення результативної системи зворотного зв'язку зі споживачами, зміцнення відносин соціального партнерства, підвищення рівня довіри населення до підприємства та посилення його позицій на ринку. Соціальний маркетинг окреслює необхідність створення підприємством комерційних програм, реалізація яких передбачається в рамках комплексу взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на розв'язання найважливіших проблем розвитку суспільства. Ці комерційні програми здійснюються таким чином, щоб з одного боку слугувати комерційній вигоді підприємства, а з іншого-підтримці соціальних програм. За допомогою інструментів та принципів соціального маркетингу здійснюється створення та підтримка взаємозв'язку комерційної та ринкової діяльності компаній з метою вирішення таких важливих завдань, як: підтримання та покращення екології, розвиток медицини та освіти, допомога нужденним та благодійність тощо. Хоча соціальний маркетинг є концепцією управління маркетингом, мета та філософія, що лежать в основі цієї концепції, полягають у тому, щоб розробити маркетингову стратегію та тактику підприємства, що не мають негативного впливу на суспільство. Наприклад, шумове забруднення, забруднення повітря, кислотні скиди у водосховищі та річки тощо.

До прикладів організацій, які слідують концепції соціального маркетингу, яка базується на парадигмі оптимального використання природних ресурсів, можна віднести наступні. Beyond Meat створює м'ясо на рослинній основі, що на думку розробників позитивним чином впливатиме на такі основні світові проблеми: здоров'я людини, зміну клімату, обмеження природних ресурсів і благополуччя тварин. Дослідники підраховали, щоб зробити одну м'ясну котлету, потрібно ~1200 літрів води і 4 кв.м землі, а на рослинний бургер витрачається на 99% менше води, на 93% менше землі і на 46% менше

електроенергії. Plan Toys з Таїланду – перша у світі компанія з виробництва іграшок з каучукових порід дерев. На створення виробів йде органічна деревина, яка залишається після отримання латексу. Деталі іграшок фарбуються натуральними барвниками на водній основі, і з'єднуються клеєм без формальдегідів. Пакування здійснюють за допомогою переробленого паперу та картону. Компанія активно використовує поновлювані джерела енергії. Зростає важливість здійснення необхідних заходів, що направлені на вирішення соціальних проблем суспільства. Виходячи з цього з'являється унікальна можливість для підприємств та організацій – запропонувати товари та послуги, які найкращим чином відповідатимуть потребам споживачів та зробити свій вклад у розв'язанні нагальних соціальних проблем.

Хоча вирішення соціальних проблем не є основним завданням підприємств, проте їх внесок для досягнення суспільного блага може сприяти вирішенню важливих завдань бізнесу. Інтегруючи соціальну відповідальність у бізнес модель, створюється цінність для компанії і для суспільства.

Соціальні маркетингові ініціативи сприяють диференціюванню бренду, що допомагає відрізнитися від конкурентів, оскільки таким чином компанія генерує ідеї, що сприяють розвитку не тільки власного бізнесу, а й соціуму. Узгодження та ув'язування інтересів підприємств з інтересами споживачів та суспільства надає конкурентну перевагу бізнесу. Якщо підприємство застосовує власні ресурси на вирішення соціальних викликів, то це може позитивно впливати на прихильність клієнтів. Отже, ініціатива підприємств щодо використання інструментів, принципів та методів соціального маркетингу може сприяти формуванню позитивного оцінювання споживачами бренду, підвищенню ефективності застосування ресурсів, збільшенню продажів, зростанню якості та конкурентоспроможності продукції. Разом з тим, важливим для підприємства є вивчення та освоєння нових інструментів, що дозволить реалізувати концепцію соціально відповідального маркетингу.

JOURNALISM

ВІЙНА ЯК КАТАЛІЗАТОР ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН

Мігріна Анна Максимівна

Анотація: Війна в Україні являє собою складний феномен, який охоплює численні аспекти соціального, політичного та економічного життя. Одним із ключових є її вплив на взаємовідносини між поляками та українцями. Ця стаття розглядає війну як каталізатор цих взаємовідносин, зосереджуючись на історичних та сучасних подіях. Аналіз базується на історичних подіях, таких як операція «Вісла» та Волинська трагедія, та сучасних тенденціях взаємовідносин між Польщею та Україною.

Ключові слова: Польща, операція «Вісла», Волинська різанина, війна, мова ворожнечі, стереотип, образ України в пресі.

Масовий виїзд українців до Польщі через повномасштабне вторгнення Росії в Україну, спричинив неабияке занепокоєння серед поляків, особливо серед тих, хто має живий досвід операції "Вісла". Передуюча їй Волинська трагедія стала для них символом ворожості та образи, яку вони можуть стерпіти, але не готові вибачати.

Протягом своєї історії Польща зазнавала впливу та окупації з боку Росії, тому добре розуміє, що перемога України у цій війні є запорукою безпеки і для самої Польщі. Тож у перший рік повномасштабної війни Росії проти України у польсько-українських відносинах був певний мораторій на тему «Волині».

Як відомо, Польща стала першою державою, яка визнала незалежність України та її суверенітет і продовжувала підтримувати у складні часи революцій. Однак незважаючи на це, все одно залишався «присмак» минулих

конфліктів.

Вирішення ситуації з операцією «Вісла», хоча й викликало нову хвилю невдоволення, сприяло подальшому зміцненню дружніх взаємовідносин між Польщею та Україною.

З початком повномасштабного вторгнення Росії, польська влада знову стала першою, хто став надавати Україні різнопланову допомогу, що значно покращило відношення українців до поляків. За даними всеукраїнського національно репрезентативного опитування, проведеного Info Sapiens 11–15 серпня 2022 року на замовлення польського Центру діалогу ім. Ю. Мерошевського, після початку повномасштабної війни у 73% українців покращилась думка про поляків.

Сприйняття ж українців деякими поляками частково скривлено через упередженість, дезінформацію, внутрішнє несприйняття ситуації та матеріальні побоювання. Так чи інакше, українці, війна та тематика України загалом стикається з проявами «мови ненависті». Подібне явище особливо яскраво виражене у соціальних мережах в дописах чи коментарях.

Згідно з дослідженням асоціації «NIGDY WIĘCEJ» («Ніколи більше»), найбільш розповсюджуваний контент, що сприяє поширенню ворожості до біженців, включає антиукраїнські та антисемітські теорії змови, такі як припущення про «українізацію» Польщі або створення «Укрополу» чи «Укрополіну», де домінують українці та євреї. Також поширюється неправдива інформація про нібито привілеї для біженців за рахунок польського населення. Автори таких дописів використовують трагічні історії в якості маніпуляції, щоб представити українських біженців як небезпечних осіб, тим самим викликаючи до них неприязнь.

Окрему увагу слід приділити образу України, який складається через публікації у відомих виданнях, таких як «Gazeta Wyborcza» («Газета Виборча»), журнал «Polityka» («Політика») та популярний веб-ресурс «wPolityse.pl». Дослідження на подібну тематику раніше проводили Аліса Борковська (2020), Ігнацій Йозв'яз (2010), Йоанна Конечна-Саламантин (2010), Міхал

Тудоровський (2010), Юстина Яскуловська-Калужинська (2015), Гжегож Демель (2022).

У своїх роботах вони писали, що тогочасний образ України в пресі є доволі «темним» — Аліса Борковська зазначає, що медіа часто фокусувалися на корупції, політичній нестабільності та військовому конфлікті на сході України, що суттєво впливало на сприйняття України польським суспільством та підтримувало її образ нестабільної держави. Ігнацій Йозвяк, Йоанна Конечна-Саламантин та Міхал Тудоровський (2010) у своєму дослідженні вказують, що негативний образ формувався через велику кількість статей, які описували злочинність, нелегальну міграцію та економічні проблеми, часто підкреслюючи українську національність правопорушників. Гжегож Демель (2022) додає, що хоча сучасна війна в Україні викликає співчуття та підтримку з боку Польщі, історичні події все ще залишають глибокий слід у свідомості польського суспільства, спричиняючи упередження та стереотипи, які важко подолати.

На основі матеріалів останніх двох років, які були опубліковані в рубриках «Świat» («Світ») та «Wojna na Ukrainie» («Війна в Україні»), можна помітити, як тональність подання матеріалу зміщується у більш нейтральну сторону. Водночас висвітлення як позитивне, так і негативне, можна поділити на декілька основних складників.

Як позитивне можна відмітити:

- **впевненість** — Україна зображується такою, яка не має сумнівів у своїй перемозі та навіть планує своє майбутнє.
- **силу та витривалість** — зображення України як такої, що героїчно захищається попри всі труднощі.
- **рішучість** — Україна сміливо заявляє світові свою позицію, відкрито комунікує та не боїться просити допомоги.
- **європейські та демократичні цінності** — Україна розділяє та підтримує їх на доволі високому рівні.
- **компромісність** — цю рису підкреслюють у переговорах з

лідерами європейських країн, вона використовується в якості врівноваженості, впевненості, відкритості та готовності до співпраці одночасно.

- **країну захисника** — такий образ нерідко підтримують публікації з аналітикою, в яких нагадують про роль України як своєрідного «щита» для Європи.

- **боротьбу за свободу** — образ вже відомий довгий час, однак все одно не втрачає своєї актуальності.

В свою чергу, **негативний** образ складається з таких рис, як:

- **слабкість** — в цьому випадку в публікаціях більше зосереджено увагу на недостатнє озброєння, меншу численність військ, важкі ситуації на боці бою.

- **застарілість** — образ зустрічається не так часто, однак звертає увагу на дефіцит молодого населення в країні.

- **кримінальні справи** — ця частина образу все ще залишається актуальною, а висвітлення подібної тематики є звичним для сприйняття польською аудиторією. В цей розділ вносять різноманітні махінації, корупцію, нелегальну діяльність, завдання шкоди і т.д, при цьому роблячи акцент на національності зловмисника.

- **терористичність та жорстокість** — образ стосується висвітлення ведення бойових дій, а конкретніше — ударів безпілотними апаратами та дронами. Також може використовуватися для висвітлення проблем з українськими мігрантами.

- **вимогливість та нахабство** — стосується тематики мігрантів, які виїхали до Польщі через війну.

- **небезпечність** — образ підтримується одразу в декількох сферах, таких як економіка (питання перенасичення ринку праці українськими біженцями), політика (можливість втягування Польщі до активних бойових дій), землеробство (питання, пов'язані із конкуренцією зернової продукції України та Польщі)

- **жертва** — образ відносно новий, зустрічається трохи рідше від

попередніх. У своїй основі має висвітлення України як жертви, яка не спроможна на довготривалий супротив.

Висновок: Стрессова ситуація у вигляді війни дійсно стала там самим поштовхом, що прискорив динаміку міжнаціональних відносин, змушуючи польську й українську сторони передивитись своє відношення до минулих історичних конфліктів. Дискурс зміщується до солідарності та співпраці, а у пресі, що впливає на суспільну думку поляків, з'являються нові позитивні риси в образі України.

Однак, негативні аспекти, такі як страхи перед засиллям мігрантів, економічні побоювання та історичні травми, залишаються актуальними, що пришвидшує поширення дезінформації та мови ворожнечі у соціальних мережах.

Незважаючи на це, війна все ж виступає як каталізатор, що швидше розкриває сильні та слабкі сторони польсько-українських взаємовідносин, трансформує їх та стимулює подальший розвиток.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Polsko – ukraiński dialog – historia i współczesność - Nasz Wybir - Portal dla Ukraińców w Polsce. Nasz Wybir - Portal dla Ukraińców w Polsce. URL: <https://pl.naszwybir.pl/polsko-ukrainski-dialog/>

2. Akcja „Wisła”. „Ostateczne rozwiązanie kwestii ukraińskiej” - Nasz Wybir – Portal dla Ukraińców w Polsce. Nasz Wybir - Portal dla Ukraińców w Polsce. URL: <https://pl.naszwybir.pl/akcja-wisla/>

3. "Це рішення суперечить історичній правді та праву": в Україні та Польщі гостро критикують рішення польського Інституту національної пам'яті про припинення розслідування операції "Вісла" - Наш вибір – інформаційний портал для українців у Польщі. Наш вибір – інформаційний портал для українців у Польщі. URL: <https://naszwybir.pl/akcja-wisla/>

4. Info Sapiens. Після початку повномасштабної війни поляки стали найближчим народом для українців. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/>

publication-single-page?id=242

5. Наше слово. Моніторинг мови ненависті. URL: <https://nasze-slowo.pl/monitoring-movy-nenavysti/>

6. JAK POLICZYĆ NIENAWIŚĆ? HEJTERZY O UKRAIŃCACH. Stowarzyszenie „Nigdy Więcej”. URL: <https://www.nigdywiecej.org/komunikaty/rok-2023/5062-jak-policzyc-nienawisc-hejterzy-o-ukraincach>

7. Józwiak I., Konieczna-Salamatin J., Tudorowski M. 2010. Bez cudzoziemców bylibyśmy ubożsi. Wizerunek obcokrajowców na łamach polskiej prasy. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych

8, J., Kałużyńska K. 2015. Obraz obcokrajowców i imigrantów w polskich mediach tradycyjnych i internetowych. W: Imigranci o wysokich kwalifikacjach na polskim rynku pracy. Red. Konieczna-Salamatin J. Warszawa: Instytut Społeczno-Ekonomicznych Ekspertyz, Fundacja „Nasz wybór”

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА У СУЧАСНОМУ МАРКЕТИНГУ

Птицина Ірина Дмитрівна

Студент

Київський університет культури

м. Київ, Україна

Вступ. Сучасний маркетинг неможливий без використання медіа та інтернет ресурсів, тому що кожного дня ми спостерігаємо потенційний приріст споживачів у соціальних медіа, які реєструються на різноманітних існуючих платформах, навіть незважаючи на можливе некоректне використання персоналізованих даних. Світова глобалізація спричинила феномен знятих кордонів, коли за рахунок соціальних медіа стало можливо отримувати та поширювати інформацію будь-де та будь-коли, незалежно від власного географічного положення та часового простору. Ми живемо в час медіа-культури, коли інтернет-простір став безпечним місцем для споживачів, щоб транслювати свої думки, вподобання, бачити оновлення від інших людей, починаючи з кола близьких і закінчуючи інфлуенсерами та зірками, тому цей інформаційний вакуум став ідеальним середовищем для зародження маркетингу та реклами. Соціальні мережі - потужний інструмент сучасних маркетингових технологій, який безпосередньо впливає на громадськість, політику, культуру, формування віртуального та реального світу, тому стали ідеальним середовищем для розвитку інтернет-маркетингу, бізнесу та формування комунікації зі споживачами. Унікальність цього інструменту також полягає в багатofункціональності, бо лише за декількома критеріями ми можемо класифікувати соціальні медіа на логічні градації: за типом контенту, масштабом, спрямованістю та за функціональністю. Існування такої класифікації дозволяє робити комплексний розбір аудиторії та будувати маркетинг-стратегію на основі системного аналізу тенденцій споживачів в обраних мережах, тим більше інтернет-маркетинг має підлаштовуватись під правила спільноти та взаємодії з користувачами. Дослідження споживчої

поведінки показали, що комунікація з вуст в уста (WOM) від інших споживачів є більш потужною та переконливою, ніж комунікація безпосередньо від маркетолога. Здатність соціальних мереж сприяти масовому індивідуальному спілкуванню означає, що споживачі можуть легко надавати та отримувати зворотній зв'язок, а також ділитися враженнями про продукти та бренди.

Ціль роботи. Соціальні медіа також слугують ареною, на якій споживачі можуть обмінюватися думками та поглядами щодо продуктів і брендів. Таким чином, вони є ефективним інструментом для маркетологів для моніторингу та відстеження споживчих уподобань і зворотного зв'язку з метою прийняття кращих маркетингових рішень. Незалежно від того, чи ви тільки починаєте займатися маркетингом у соціальних мережах, чи вже роками працюєте на цифрових платформах, завжди є нові стратегії, які варто дослідити, та найкращі практики, які варто вдосконалити.

Матеріали та методи. У цьому розділі ми розберемося з деякими поширеними помилками, пов'язаними з маркетингом у соціальних мережах, обговоримо деяких великих гравців (Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn і Pinterest), а також зважимо всі «за» і «проти» кожного з них. Розробляючи маркетингову стратегію вашої компанії в соціальних мережах, почніть з оцінки того, якими соціальними мережами користується ваша аудиторія і як вона їх використовує. Щоб забезпечити успіх маркетингу в соціальних мережах, компаніям необхідно розглянути парний підхід, який заохочує спілкування з клієнтами і реагує на їхні бажання та потреби, але також застосовує традиційний маркетинг, що спрямовує та керує. Оскільки реакції клієнтів можуть вказувати на відносні переваги щодо рекламних акцій чи продуктів компанії та її конкурентів, реакції клієнтів можна використовувати як ринкові сигнали. Вони також дозволяють компанії переорієнтувати рекламні витрати з менш ефективних ініціатив на ті, які, за прогнозами, будуть більш ефективними. Для компанії дуже важливо помічати значні зміни в моделях спілкування між клієнтами, оскільки попередні моделі розмов часто передбачають майбутню поведінку. Соціальні медіа слід постійно моніторити

та вимірювати, щоб компанія приймала рішення на основі найактуальнішої інформації.

Результати та обговорення. Фундаментальний аспект маркетингу, який недостатньо продуктивно застосовується в соціальних мережах, - це вимірювання та відстеження дій клієнтів після впливу маркетингового контенту. Загальновідомі проблеми низького рівня відгуку на рекламу стають ще гострішими в соціальних мережах і мають демпфуючий вплив на інвестиції. Зважаючи на велику кількість контенту, створеного користувачами, складно отримати чітке уявлення про те, як клієнти сприймають бренд і продукти компанії. Відгуки клієнтів мають як позитивні, так і негативні переваги. Хоча зворотний зв'язок може допомогти виявити та вирішити проблеми, надмір негативних відгуків може призвести до незадоволення клієнтів. Величезна кількість різноманітних даних і доступних результатів аналізу означає, що вивчення та використання отриманих результатів є складним завданням. Як і будь-яка маркетингова діяльність, соціальні медіа вимагають складного підходу до управління ефективністю. Перехід до цифрового маркетингу та маркетингу в соціальних мережах призвів до підвищення рівня відповідальності за результати маркетингу через вимірювання та моніторинг у реальному часі. Це досягається шляхом застосування інструментів для вимірювання охоплення, впливу, бренду та функціональної цінності діяльності або кампанії. Як і у випадку з будь-якою ідентифікованою активністю чи подією в соціальних мережах, компанія повинна визначити її актуальність, вплив та наслідки. Потім можна оцінити її вподобання, можливість поширення та цінність почуттів, пов'язаних із коментарями та відгуками. Вимірюючи ці відносні показники, можна розробити теплову карту користувацького досвіду і таким чином ізолювати больові точки та слабкі або сильні сторони. Є спокуса робити сміливі заяви про майбутнє соціальних медіа в маркетингу. Чи замінять соціальні медіа інші форми маркетингу повністю? Враховуючи складність соціальних медіа, мало ймовірно, що традиційні маркетингові функції будуть повністю замінені соціальними медіа в майбутньому. Більше того, оскільки брендам стає дедалі

важче бути поміченими в гіперзавантаженому онлайн-середовищі, багато хто звертається до офлайн-медіа, щоб підвищити свою привабливість. Натомість соціальні мережі стають важливими елементами широкомасштабних маркетингових програм. З часом, цілком ймовірно, що спеціалізовані ролі в соціальних мережах стануть частиною професії маркетолога. Наразі ж ті, хто виконує ці спеціалізовані завдання, часто є аутсайдерами, що працюють від імені клієнтів в агентствах, які добре знають, як працюють соціальні медіа.

Висновки. За останнє десятиліття відбулися значні зміни в тому, як люди користуються інтернетом. Якщо користувачі першого покоління просто використовували Інтернет як канал мовлення, отримуючи інформацію зі статичних веб-сайтів, то користувачі другого покоління створюють власний контент і діляться ним з іншими. Ця фундаментальна зміна в природі інтернету перетворила його на потужну соціальну інфраструктуру, яку також називають «Веб 2.0», що сприяє співпраці та обміну інформацією між користувачами. Веб-сайти та додатки, які використовують цю інфраструктуру для співпраці та обміну, відомі як соціальні медіа. Поширеними прикладами соціальних медіа є соціальні мережі, такі як Facebook і MySpace, блоги, мікроблоги і стрічки життя (наприклад, Twitter і FriendFeed), вікі, сервіси обміну мультимедійними даними (наприклад, YouTube і Flickr), а також соціальні закладки і новинні сайти (наприклад, Digg і Delicious). Соціальні медіа дозволяють користувачам легко створювати та ділитися контентом, підвищуючи його зручність та цінність. Унікальні характеристики соціальних мереж, такі як охоплення, двостороння комунікація та контент, створений користувачами, надають переваги як інструменту просування, так і побудови взаємовідносин. Зростання соціальних мереж дозволяє і заохочує переосмислення маркетингу, що полягає не стільки в контролі з боку маркетолога, скільки в залученні та обговоренні бренду чи продукту. У цьому розділі розглядаються ці питання, а також нові тенденції та технології у використанні соціальних медіа для маркетингу. Існує низка тенденцій у використанні соціальних медіа для маркетингу, які з'являються або

зростають в даний час.

До них відносяться проблеми конфіденційності, реклама та промо-акції, цінність соціальних медіа та конвергенція соціальних і мобільних медіа. Технології, що лежать в основі цих тенденцій, включають блоги, вікі, мешапи, RSS, соціальний пошук і соціальні мережі, до яких приєднуються або модифікуються новітні технології, такі як мікроблоги, соціальні мережі на основі місцезнаходження та соціальні ігри.

ART

УДК 786.2 + 78.083.1

THE STYLISH MODEL OF INSTRUMENTAL PIANO CYCLES IN THE WORK OF UKRAINIAN COMPOSERS AT THE END OF THE 20TH CENTURY

Ilechko Maryna Petrivna,
senior teacher, candidate of art history
Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi
Mykolaiv, Ukraine,

Introduction. The concept of genre-style modeling is one of the basic concepts in modern musicology; it examines the conceptual directions of modifications of genre-style models in the field of instrumental piano cycles in the works of Ukrainian composers of the late 20th century. Interpretation of various genres of instrumental cycles of Ukrainian music at the end of the 20th century. is related to the conceptual rethinking of their primary semantics.

Ukrainian musical creativity of the last third of the 20th - beginning of the 21st century. saturated with various stylistic processes, in the unfolding of which the trends and traditions of past eras are summarized, reflected or evaluated in one way or another. The dialectical interrelationship of the past and the present, which is multifaceted in its manifestations, despite all the differences in general stylistic directions or individual creative searches, is felt not only in the sphere of language and expressive means and compositional techniques, but also in the spheres of genre and style modeling. The renewal of the genre system takes place both by introducing original stylistic and design concepts into already assembled and tested structures, and by forming new genre models, which involve factors of professional and folklore directions, compositional systems of various eras and genres, styles and traditions.

M. Rudyk, a comprehensive review of the instrumental creativity of Ukrainian

composers in the genre of preludes, miniatures, and piano cycles was carried out. This made it possible to identify typological signs of various traditions in instrumental cycles and to determine the directions of their development. As a result of such a complex approach, it turns out to be possible to outline the most expressive directions of "deviations" from typological genre models and to reveal the proximity between polar individual and poetic-semantic differences between related styles.

The purpose of the work. The spread of program (generalized or detailed type) instrumental cycles raises the question of the functional-semantic influence of such a program on the properties of cyclic integrity. In this case, there is an analogy with work on a vocal-poetic cycle, which is based on "a certain method of the composer's work on poetic primary sources, which can be understood as a method of direction, that is, a purposeful selection of individual poems, their composition in accordance with the key idea of the work as a whole.

In the context of the chosen issue, it turned out to be expedient to rely on the specification of the given problem on the definition of the modeling principle, which, studying the problem as a method of scientific knowledge, was given by V. Shtoff: "it is the presence of some structure... which is really similar or considered similar to the structure of another system. Understanding such similarity of structures as a reflection, we can say that the concept of a model always means some way of reflecting or reproducing reality, no matter how different the individual models are.

Materials and methods. As O. Kuzmenkova notes, the regularities of the development of genre models within certain styles of previous eras were determined, first of all, by the general paradigms of styles and were limited by clear genre constants. In the work of the 20th century the growth of the role of polystylistics, and in the case of a non-conflicting symbiosis of styles - monostylistics, provided that one stylistic model is used from the inside, destroyed typical paradigms in the past: "Working with a model can be diverse (a game of styles, style fantasy, allusions), and it does not always fit into framework of polystylistics. Hence ... the term "stylistic modeling" is legitimate, which summarizes various techniques based on stylistic pluralism or a mixture of styles".

In the scientific substantiation of this term, it is possible to deviate from the concept of "genre-style model" used by S. Saldan in his scientific works. Introducing it into scientific circulation, the researcher draws attention to the ratio of genre and style levels of artistic and musical phenomena, which "are in constant interaction, and sometimes can provoke "conflict" situations, because they form many genre-style combinations". Therefore, using general scientific ideas about models, under the unifying concept of "genre-style model" S. Saldan understands "a conceptual-categorical variety of a scientific model, the creation of which is aimed at the artificial selection of the genre-style basis of a musical-artistic phenomenon in order to clarify the peculiarities its interpretation by the author". Thus, it is appropriate to assume that the aesthetic model is described with the help of a scientific model, since the genre-style model "includes genre and style characteristics, a specific musical work as an object of research and individual genre-style features of the author's artistic concept". On the contrary, S. Saldan and K. Bila consider the genre-style model as a system based on the interaction of the factors of traditions and the composer's search, with a specific prototype for each specific work. The researcher concretizes her vision as follows: "Since a model is a sample, a generalization, a scheme, then a genre-style model is an idealization, a system that reflects the peculiarities of a complex of expressive means of a particular genre, i.e., a model of a genre belonging to a certain style" . Comparing various scientific explanations, K. Bila came to the conclusion that "a composer's interpretation is a single realization by an artist of his understanding of a classical genre-style model, i.e. the embodiment of precisely those, and not other, formative components of a certain genre in connection with belonging to a certain style."

Study of the compositions of Ukrainian artists in the context of instrumental creativity of the second half of the 20th - beginning of the 21st century. made it possible to somewhat expand the conceptual meaning of the term. M. Rudyk emphasizes that the dynamics of the emergence of new genre ideas, which do not always have prototypes in the systems of past periods and eras, as well as dynamic changes within typologically established genres, make it possible to understand the

phenomenon as a process indicative of the creativity of the defined period, during which the new genres (such as "fresco", "postlude"), as well as - under the influence of author's concepts and synthetic thinking - new opportunities arise for updating the genre-stylistic regularities of traditional models.

Results and discussion. In Ukrainian music, the variety of programs of instrumental cycles is surprisingly wide. A significant part of the array of instrumental cycles consists of works oriented to the cyclical models of previous eras and styles, which, as a result, reveal distinct neotendencies. In some works, there is a dialogue not with primary stylistic models, but with neo-stylistics, which can be classified as manifestations of postmodern and neo-avant-garde thinking, such as in "Prelude without fugue" for piano in three parts by O. Gugel, "Three fragments from an ancient suite » for chamber ensemble (1993–2003) by M. Denysenko. This, without a doubt, is due to such a typical factor for Ukrainian music as the continuity of traditions or the repulsion from tradition.

New compositional techniques, having entered the space of Ukrainian musical thinking, caused a reflection not only on stylistics, but also on the very essence of the genre of the work, changing the understanding of its defined, according to O. Sokolov, principle of subordination of parts. Such processes are observed in the "big" multigenre types - suite and partita, since "all of them are cycles, but their genre characteristics can have a variant interpretation: a sonata can approach a suite, a suite will acquire features of a sonata cycle, etc."

For modern piano works, which transform the principles of the baroque genres of partita and suite, the use of invariant sequence is not inherent; in the genre bases of the parts, even if the piece clearly belongs to the neo-baroque direction, the "invariant" base can be observed only upon careful listening. Such an exception is, in particular, "Little Partita" No. 3 (1991) by Y. Ishchenko, in which the axis of the baroque basis (alemande, kuranta, saraband, jig) is maintained, into which Ukrainian intonation is introduced. Instead, the development of genres of this type is followed by the gradual activation of programs that often observe the foundations of their semantic and artistic concepts, and guide them to the understanding of the original

author's approach to the genre.

A significant part of the instrumental cycles consists of compositions somehow related to visual arts and graphics. The understanding of some geometric figures as analogues of cyclic phenomena (circle, ellipse and spiral) belongs to the traditional foundations of musical analogies with this kind of art. This is how the semiotic specificity of the thinking of this or that author is clearly revealed, as well as the originality of the use of the latest means of compositional technique in this direction of modern instrumental creativity is expressed in the structuring of the musical material: "the structure that the author gave to his text expresses a certain likeness of the world, its defined artistic model and the image of the one who builds this model is the consciousness of the artist". These structures, filled with a specific volume, are indicative, first of all, in terms of the activity of timbre-textural dramaturgy.

Among the new genres that are undergoing the stage of genre formation and crystallization of defining features, as noted by O. Tykha, frescoes stand out in Ukrainian instrumental creativity. For these works, it is possible to apply the characteristics observed by O. Tykha in the process of typological analysis of the means used in works with such a genre definition in European creativity: the globality of the idea (the universal aspect of the problem) and the embodiment of a certain type of programming, a special type of musical expression, characterized as rule, epicness and objectivity of thought, monumentality at the level of form (multiplicity, scale, "mosaic" constructions and, at the same time, the possibility of generalization), individuality and heterogeneity of the performing team, specific "picturesqueness" of musical language, accessibility of perception as a quality "democracy".

It should be noted that the instrumental creativity of Ukrainian composers in the field of cyclical forms reveals features that are in many ways similar to the processes that took place during the first third of the 20th century. Accumulating the foundations of anti-romantic thinking, it is enriched with new dynamic imagery created in bold stylistic experiments. The correlation of typical models with the content of most works shows the strong tendency of Ukrainian composers to

experiment, as a result of which cycles are created that are innovative in terms of concepts and forms. This applies primarily to large forms, but at the same time it is evident in cycles of plays (including miniatures).

Conclusions. So, based on the posed question about the typological models of instrumental piano cycles, we come to the conclusion that the variety of cyclical forms in Ukrainian music of the last third of the 20th - the beginning of the 21st century. reveals the activity of creative processes aimed at the renewal and rethinking of traditions, the approbation and assimilation of the latest genre and stylistic trends and the enrichment of the national and world image fund with original concepts. The main achievements relate to discoveries made in the process of composers' work with the "inner form" of miniatures and constituent parts of cycles: here the search for diversification of semantic and structural relationships of microstructures in the general formative flow of the work, stylistic direction and national tradition is revealed.

Peculiarities of the interpretation of various genres, which are related to the patterns of classical and romantic thinking, in Ukrainian music of the last third of the 20th - beginning of the 21st century. mostly related to the conceptual rethinking of their primary semantics as a result of the influence of avant-garde and postmodern discourses, the strengthening of the dramatic significance of sonoristic thinking and the attraction to manifestations of sacred meanings in the imagery of works.

Thus, the interpretation of various genres of instrumental cycles of Ukrainian music at the end of the 20th century. is related to the conceptual rethinking of their primary semantics.

HISTORICAL SCIENCES

УДК: 323.2

ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН АРМАНА РИШЕЛЬЄ

Марущак Я. С.

к. ю. н., доцент кафедри українознавства
Національного Університету Одеська морська Академія

*«Герцогів багато, а Дюк – один»
Одеська приказка*

Арман Емманюель Софії Септіманий де Віньєро дю Плессі, герцог д'Егійон, герцог де Фронсак, герцог де Ришельє прибув до Одеси 9-го травня 1803 року, та застав її в дуже скрутному становищі. Герцог Ришельє виконав низку політично-економічних програм, що й вивели місто на європейський рівень за відносно короткий час [1].

Мета роботи полягає у тому, щоб проаналізувати діяльність градоначальника міста Одеси Дюка де Ришельє, міського голови на початку XIX ст.; прослідкувати логічну послідовність спроб отримати послаблення контролю з боку столиці та стрімким розвитком Південного регіону тодішньої імперії.

Діяльність на посаді градоначальника А. де Ришельє можна розділити умовно за наступними напрямками: дипломатична, політична, економічна та суспільна. Отже розглянемо кожний з цих аспектів.

Дипломатична діяльність. Арман чудово розумів, що бюрократична система, яка існувала на той час була мало того що застарілою, адже більшість європейських країн зробили значний крок вперед, порівняно з тогочасною Росією але й такою що гальмувала б розвиток, який був запланований герцогом. Ришельє намагався налагодити стосунки зі столицею у такий спосіб,

щоб отримати певною мірою «автономію» від втручання Петербургу в його роботу. Результат такої діяльності був позитивним: величезний бюрократичний апарат імперії не втручався в той механізм економічного і соціального зростання, що був впроваджений Дюком у південних провінціях [2].

Розуміючи необхідність в залученні іноземних громадян, для перейняття їх досвіду та навчання одеситів тогочасним новаціям, Ришельє активно сприяв та заохочував приїзду до міста вищевказаних осіб. Це прискорило процеси навчання місцевих жителів та економічний розквіт регіону.

Встановивши дружні зв'язки із земляком герцогом де Траверсем, який був командуючим російським Чорноморським флотом, він запропонував йому план по розвитку Одеси. Завдяки їх спільним діям до Одеси масово почали прибувати люди. Динаміка була надзвичайно позитивною. У 1802 році в Одесі проживало 2000 мешканців; 4000 людей - у 1803 році, а у 1813 році на цих землях знаходили собі прихисток і роботу вже 35 000 осіб [3]. Такий притік іноземних громадян не міг залишитись без уваги тих держав, які вони представляли. Це сприяло відкриттю консульств Австрії, Іспанії та Франції.

Місто заповнили італійці, греки, перси, німці, іспанці, єгиптяни, поселенці різних національностей і народностей. Назви районів і вулиць зберегли історичну пам'ять: поселення Молдованка; вулиці Грецька, Болгарська, Польська, Єврейська; Французький та Італійський бульвари; Лютеранський та Вірменський провулки [1].

В Одесу потягнулися ремісники. З німців переселенців-ремісників утворилася вулиця «Ремісна». Муляри і теслярі ішли сюди цілими артілями. Іноземцям Ришельє давав можливість вести бізнес на пільгових умовах.

Політична діяльність: Дюк де Ришельє був доволі харизматичною особистістю. Він справляв сприятливе враження у вищого керівництва майже всіх країн, де він вів свою діяльність. Не став винятком й тогочасний правитель імперії, який ставився до Дюка з великою довірою і пієтету. Причина такої поведінки полягала у тому, що Ришельє використовував «милість імператора» виключно на розвиток міста на березі Чорного моря. Він ніколи не

користувався своїми зв'язками на власну користь.

Арман Ришельє швидко налагодив стосунки з Миколою Олександровичем Румянцевим, - міністром комерції, а потім і міністром фінансів імперії, куратором Одеси. З подачі М. Румянцева відбулося Височайше повеління, що дозволяло впровадити більшу частину пропозицій Дюка, щодо отримання ним необхідних для цього коштів. Зокрема було зменшено мито на всі товари, що ввозилися до Одеси і вивозилися з порту. Ришельє домогся зменшити митний збір у торгових портах Одеси на чверть.

У розпорядженні міста залишалося п'ята частина митних зборів замість десяти.

Було дозволено проводити збір із суден, що приходили у порт міста. Половина доходів з цих торгових суден прямувала до міського бюджету, а інша до державної казни. На користь міста сплачувалося 2,5 копійки з кожної чверті зерна, що відпускалася у море [3].

Економічна діяльність: За задумом Ришельє основою розвитку та процвітання міста була саме торгівля.

Основний напрям був зроблений на морський обмін товарами. Він неодноразово виїжджав до столиці імперії – Петербургу - і домагався різних пільг для Одеського порту.

Саме Арману де Ришельє належить ідея і перша розробка формули безмитної торгівлі - Порто-франко в Одесі.

У сонячному місті – Одесі - були відкриті різні фінансові заклади, контора морського страхування товарів, комерційний суд.

Кількість пароплавів, що заходили у порт, стрімко зростала. Одеса зростала і ставала потужним центром на Півдні тодішньої Росії.

У 1802 році закладів різного напрямку налічувалося майже триста одиниць. Протягом наступних трьох років їх вже було понад тисячу.

Сума торгових контрактів також стрімко зростала: у 1802 році – 2 млн крб., 1813 – 25 млн крб.

Суспільна діяльність. Стрімкий розвиток Одеси притягував значну

кількість інвестицій. Ці кошти Ришельє вирішив направити на благоустрій міста та його жителів.

Оскільки населення Одеси зросло до тридцяти п'яти тисяч, тобто збільшилось майже у чотири рази за десять років, Дюк де Ришельє видає новий наказ, щодо створення і розбудови нових вулиць за європейським, французьким зразком. Сьогодні це особливо помітно: деякі райони старого міста Одеси нагадують геометрію і топологію вулиць Парижа.

Одеса була і залишається багатонаціональним містом. Вже тоді релігійні забудови різних конфесій почали прикрашати місто.

За правлінням Дюка, в Одесі було побудовано дві лікарні.

Створювались комерційні будинки та суди.

Були створені заклади освіти.

Підводячи підсумок, можна зазначити, що тогочасна Одеса мала інфраструктуру що відповідала провідним містам тогочасної Європи.

Арман де Ришельє був членом Масонського ордену принципами якого є самовдосконалення, самовиховання, благодійність та піклування про інших [5].

З високою ймовірністю можна сказати, що саме такий погляд на життя суттєво вплинула на світосприйняття герцога. Адже він жив доволі скромно у невеликому будинку, відвідував особисто об'єкти що будувались, особисто здійснював прийом громадян, екзаменував вихованців започаткованих ним, закладів освіти. Високопосадовці, які відвідували Одесу, були вражені простотою поведінки та ставленням до підлеглих Дюка. Він, як правило любив прогулюватися вулицями міста. Практично ніколи не користувався екіпажем, не нехтував відвідувати хворих холерою й навіть приймав участь в похоронах людей, що померли від цієї страшної хвороби. Часто відвідував крамниці, полюбляв спілкуватися з одеситами та підприємцями, на предмет ведення бізнесу та задоволенням рівнем життя.

Отже, Арман Ришельє спромігся послабити тиск імперії на систему внутрішнього управління містом та Південним краєм. Про це свідчать не лише згадки, але й результати розвитку Одеси, чого б не було при втручанні апарату

тогочасної столиці.

Така «автономія» була доволі не звичайною та новою для тогочасної імперії, яка завжди здійснювала жорсткий контроль над регіонами. Можна з впевненістю зазначити, що якби Ришельє не домогся такої автономії, економічного чуда такого, як Одеса, можливо і не сталося.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Арман-Еманюель дю Плесі, герцог де Ришельє (1766-1822). [Е-ресурс]. Доступ: <http://www.ambafrance-ua.org/Arman-Emanuel-dyu-Plesii-gercog>
2. Третяк А. І. Герцог Ришельє: харизма особистості. Одеса, 1997. №4, с. 24-26.
3. Історія. Французи в Україні: герцог Ришельє, граф Ланжерон, маркіз де Траверсе. [Е-ресурс]. Велика літературно-художня серія «Вся Одеса», в. 27, Ст. 10
4. Велика біографічна енциклопедія. Румянцев, граф Микола Петрович. [Е-ресурс]. Доступ: [odessa.club.com.ua./p004.phtml](http://odessa.club.com.ua/p004.phtml)
4. Савченко В. А. Одеса масонська (Нерозкритий міф міста Сонця) Одеса: Optimum, 2007. 145 с.

МЕДИЦИНА КОЛОНІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ – ІСПАНІЯ

Сустретов Анатолій Станіславович

Доцент, викладач кафедри мовних та гуманітарних дисциплін,
Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Михайлюк Софія Сергіївна

Студентка,

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Анотація. Це дослідження присвячене вивченню історії медицини в колоніальній державі Іспанії. Зосереджуючись на періоді колонізації та імперського впливу, дослідження розглядає еволюцію медичної практики, її взаємозв'язок з культурними, політичними та економічними факторами. Також досліджено вплив іспанської медицини на місцеві народи та взаємодію з місцевими традиціями лікування. Це дослідження спрямоване на розуміння того, що медицина служила як інструмент контролю та домінування у формуванні імперії та взаємодії між колонізаторами та місцевими жителями.

Ключові слова: медицина, здоров'я, колоніалізм.

Мета дослідження: дослідити появу, розвиток та вплив медицини колоніальної держави – Іспанія.

Матеріали і методи. У процесі підготовки матеріалу було опрацьовано 4 літературних джерел: 4 на англійській мові.

Виклад основного матеріалу.

Що таке колоніальна медицина?

Огляд сучасних досліджень колоніальної медицини свідчить про те, що немає точного визначення того, чим є чи була "колоніальна медицина", а також про те, що вона багато в чому перетинається з двома іншими термінами: "тропічна медицина" та "імперська медицина". Ці терміни не є взаємозамінними, навіть якщо їх часто використовують без розбору. Мало хто з

науковців замислюється над тим, чи потребує визначення саме слово "медицина". "Тропічна" медицина розглядається як дисципліна медичної науки, що розвинулася наприкінці XIX століття для боротьби з хворобами спекотного клімату. Вона виросла із досвіду хвороб у колоніях, розквітла в дослідницьких лабораторіях Європи і була експортована назад до колоній для боротьби з малярією, холерою та іншими. "Колоніальна медицина" розглядалася як інструмент імперії, що уможлиблював заселення колоній, а "тропічна медицина" - як метод реалізації імперського проекту, однак, як би це не сприймалося, зв'язок між ними не є чітким [1].

Історичний контекст колоніальної Іспанії.

Під час епохи колонізації, починаючи з 15-го століття, Іспанія стала однією з провідних європейських держав, яка активно розширювала свій вплив за межі європейського континенту. Заснування колоній в Америці, Африці та Азії стали ключовими складовими імперії. Медична система колоніальної Іспанії була в основному організована з метою забезпечення здоров'я інтересів імперії. Необхідність лікування місцевого населення для збереження працездатності і контролю за ними викликали потребу в розвитку медичної інфраструктури. Медична служба в колоніях, зазвичай, входила до складу адміністративної системи та була централізованою. Лікарі, які були призначені в колонії, отримували вказівки від центральних урядових органів і виконували їхній медичний план. Засновані імперією медичні установи часто мали за мету не лише забезпечення медичної допомоги, а й контроль за місцевим населенням [2]. Такий підхід відображав імперську політику і вплив на імперські колонії.

Вплив іспанської медицини на місцеві народи.

Під впливом іспанських колонізаторів місцеве населення нових територій стикалося з новими медичними практиками, які часто відрізнялися від їхніх традиційних методів лікування. Іспанські медичні знання та практики, що базувалися на європейській медичній традиції, вводилися у колоніальному середовищі через місіонерів, лікарів та інших медичних працівників.

Цей процес призводив до змішання медичних підходів та культурного

обміну між іспанською медициною та місцевими традиціями. Наприклад, місцеве населення може бути відкрите для прийняття деяких аспектів іспанської медицини, особливо у випадках, коли вони виявляються ефективними в лікуванні конкретних хвороб або недуг. Однак, водночас, вони можуть продовжувати використовувати свої традиційні методи лікування, особливо там, де іспанська медицина виявляється неефективною або несумісною з місцевими уявленнями про здоров'я та хвороби [4].

Взаємодія з місцевими традиціями лікування.

УФ колоніальному середовищі іспанська медицина зіштовхувалася з різноманітними місцевими традиціями лікування, які інколи мали корені у вікових практиках та віруваннях. Ця взаємодія може приймати різні форми, від взаємного впливу та обміну знаннями до конфліктів і непорозумінь. Наприклад, деякі аспекти іспанської медицини можуть бути інтегровані в місцеві традиційні практики, що призводить до створення нових синкретичних методів лікування. У той же час, місцеве населення може ставитися з певними аспектами іспанської медицини з певним недовірою або відмовлятися від них через релігійні або культурні переконання.

Ця взаємодія між іспанською медициною та місцевими традиціями лікування мала значний вплив на медичну практику в колоніях, формуючи її унікальний характер та впливаючи на здоров'я та добробут місцевого населення.

Медицина як інструмент контролю та домінування.

У колоніальній системі Іспанії медицина використовувалася як інструмент політичного контролю та підтримки домінування над місцевим населенням. Це означало, що медична служба мала не лише гуманітарний аспект, але і функцію забезпечення стабільності та підтримки колоніального порядку.

Лікарі та інші медичні працівники, призначені в колонії, часто виконували різні функції, що перетиналися з адміністративними та політичними обов'язками. Вони можуть бути використані для контролю за

здоров'ям населення, проведення медичних обстежень для визначення здоров'я та працездатності працівників, а також для моніторингу імунізації та контролю над епідеміями [3].

Такий підхід дозволяв іспанській владі використовувати медицину як інструмент для збереження порядку та підтримки свого політичного контролю в колоніях. Він також може бути використаний для відображення імперської місії цивілізації та розуміння себе як джерела "цивілізації" для місцевих народів.

Реакція місцевого населення на іспанську медичну доктрину.

Реакція місцевого населення на іспанську медичну доктрину була досить різноманітною і залежала від конкретних історичних, культурних та соціальних умов кожної колонії. Деякі групи місцевого населення могли приймати іспанську медицину з відкриттям, вважаючи її за ефективну та сучасну. Це особливо стосується тих, хто мав можливість отримати доступ до медичної допомоги та бачив її позитивний вплив на їхнє здоров'я. Проте існували і інші групи, які відкидали іспанську медицину через релігійні, культурні або політичні переконання. Вони можуть бути прихильниками традиційних методів лікування, які вони вважали більш ефективними або близькими до їхніх культурних цінностей [1]. У цілому, реакція місцевого населення на іспанську медичну доктрину була складною і супроводжувалася великою різноманітністю поглядів та відношень до нової медичної парадигми, що вводилася імперською владою.

Висновки. Дослідження історії медицини в колоніальній державі Іспанії розкриває важливі аспекти взаємодії між медициною та імперіалізмом, які мають значення для розуміння не лише медичної практики, а й ширшого соціокультурного контексту колоніальної епохи.

Перш за все, дослідження показує, що медицина була не лише засобом забезпечення здоров'я населення колоній, але й інструментом політичного контролю та домінування. Медична практика в колоніальних державах відображала імперську політику та була використана для підтримки інтересів

імперії та забезпечення її стабільності.

Далі, дослідження розкриває вплив іспанської медицини на місцеве населення та взаємодію з місцевими традиціями лікування. Цей взаємозв'язок призводив до складних форм культурного обміну та синкретичного змішування медичних практик, що впливали на здоров'я та добробут місцевого населення.

Нарешті, дослідження має важливе значення для розуміння історії медицини та імперіалізму як взаємопов'язаних явищ. Воно допомагає краще зрозуміти роль медицини в колоніальній системі та її вплив на формування та підтримку імперської влади. Розуміння цих аспектів історії може мати важливі наслідки для сучасного світу, де імперіалістичні структури іноді продовжують існувати у різних формах.

ЛІТЕРАТУРА

1. SHULA MARKS, What is Colonial about Colonial Medicine? And What has Happened to Imperialism and Health?, *Social History of Medicine*, Volume 10, Issue 2, August 1997, Pages 205–219, <https://doi.org/10.1093/shm/10.2.205>

2. Iona McCleery (2015) What is “colonial” about medieval colonial medicine? Iberian health in global context, *Journal of Medieval Iberian Studies*, 7:2, 151-175, DOI: 10.1080/17546559.2015.1077390

3. Haynes, *Imperial Medicine; Warm Climates*, ed. Arnold; Chakrabarti, *Medicine and Empire*, 141–59. For older applications of the “tropics”, see Cagle, “Beyond the Senegal”, in this issue. On the need to define medicine, see Ernst, “Beyond East and West”, 510; Chakrabarti, *Medicine and Empire*, XIII–XIV; Roy, “Science”, 448.

4. Guerra F. MEDICAL COLONIZATION OF THE NEW WORLD. *Medical History*. 1963;7(2):147-154. doi:10.1017/S0025727300028179

РОЗВИТОК КОСМЕТОЛОГІЇ 18-19 СТ. В МЕДИЦИНІ

Сустретов Анатолій Станіславович

Доцент, викладач кафедри мовних та гуманітарних дисциплін,
Донецький національний медичний університет
м. Кропивницький, Україна

Михайлюк Софія Сергіївна

Студентка,
Донецький національний медичний університет
м. Кропивницький, Україна

Анотація. Це дослідження розглядає розвиток косметології у контексті медичної науки в 18-19 століттях та історичний нарис косметичних практик від давніх часів до середньовіччя та їх трансформацію в епоху Просвітництва. Медичні підходи до косметології, включаючи використання природних компонентів та розвиток медичних методів для догляду за шкірою та волоссям, також аналізуються. Зокрема, звертається увага на технологічні та наукові досягнення, які вплинули на розвиток косметології. Культурний контекст і вплив соціальних уявлень про красу на косметичні практики також розглядаються. Висновки статті підкреслюють важливість вивчення історії косметології для сучасних практик та досліджень у цій області.

Ключові слова: медицина, здоров'я, косметологія.

Мета дослідження: полягає у вивченні розвитку косметології як складової медичної науки та практики в 18-19 століттях.

Матеріали і методи. У процесі підготовки матеріалу було опрацьовано 3 літературних джерел: 3 на англійській мові.

Виклад основного матеріалу.

У давні часи люди використовували різноманітні природні компоненти для догляду за шкірою та волоссям, від використання медових масок до обробки шкіри оливковою олією. Пізніше, у середньовіччі, косметологія отримала новий поштовх завдяки впливу арабської та індійської медицини.

Арабські та індійські медичні трактати містили рецепти косметичних засобів, які використовувалися для поліпшення стану шкіри та волосся. Ці практики були поширені в Європі завдяки торгівлі та обміну знаннями. Поява перших косметичних засобів, таких як мило та ароматичні олії, відкрила нові можливості для догляду за зовнішнім виглядом. У цей період лікарі також відіграли важливу роль у розробці та застосуванні косметичних рецептів, спираючись на медичні знання та досвід [1].

Медичні підходи до косметології.

- Роль лікарів у розвитку косметології:

1. Аналіз внеску лікарів у вивчення причин і лікування різних шкірних захворювань, що впливали на зовнішній вигляд пацієнтів.

2. Вивчення методів та процедур, спрямованих на поліпшення стану шкіри та волосся з медичної точки зору.

- Використання природних компонентів:

1. Аналіз практик використання різних природних компонентів, таких як трави, мінерали та ефірні олії, у медичних процедурах та косметичних рецептах.

2. Дослідження ефективності природних компонентів у вирішенні різних проблем шкіри та волосся.

- Хімічні дослідження та розробки:

1. Вивчення хімічного складу та властивостей різних речовин з метою їх використання в косметологічних засобах.

2. Розроблення нових формул та методів виготовлення косметичних продуктів на основі наукових даних.

- Стандартизація та практика:

1. Встановлення стандартів та правил використання медичних підходів у косметологічній практиці.

2. Розроблення рекомендацій для лікарів щодо вибору оптимальних методів догляду за шкірою та волоссям для різних типів пацієнтів [3].

Технологічні та наукові досягнення

У цей період спостерігалася значна активність у галузі науки та технологій, що вплинула на виробництво та застосування косметичних продуктів. Одним з ключових досягнень було виявлення хімічного складу різних речовин, що сприяло розробці нових формул косметичних засобів та методів їх виготовлення. Наприклад, вперше було синтезовано певні хімічні речовини, які потім використовувалися у складі кремів, лосьйонів та інших засобів для догляду за шкірою. Крім того, наукові відкриття в галузі біології та фізіології допомогли краще зрозуміти природні процеси, які відбуваються в шкірі та волоссі, що в свою чергу стимулювало розробку більш ефективних косметичних продуктів. Технологічні інновації, такі як винаходи у сфері зберігання та транспортування, дозволили покращити якість та доступність косметичних засобів для широкого загалу [2].

Висновок: Результати дослідження показали, що косметологія відділилася від медичної науки та стала окремим напрямком, проте значний внесок медичних підходів та наукових відкриттів вплинув на її розвиток. Медичні знання та технологічні інновації сприяли появі нових косметичних засобів і процедур, які не лише поліпшували зовнішній вигляд, але і мали корисний вплив на здоров'я шкіри та волосся. Розуміння історичних контекстів дозволяє сучасним дослідникам та практикам краще розуміти сучасні тенденції та знайти нові способи вдосконалення косметологічних методів і засобів. Таким чином, вивчення історії косметології в медицині становить важливу основу для подальшого розвитку цієї галузі і забезпечує зміцнення наукових та клінічних підстав для сучасної косметологічної практики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. A History of Cosmetics. URL: <https://www.cosmeticsinfo.org/history-of-cosmetics>
2. “Standards of Beauty” in 18th and Early 19th Century England. URL:

<https://www.norfolktowneassembly.org/post/standards-of-beauty-in-18th-and-early-19th-century-england-and-america>

3. CLARK, H. F. “THE SENSE OF BEAUTY IN THE 18th, 19th, AND 20th CENTURIES: AESTHETIC VALUES IN ENGLISH LANDSCAPE APPRECIATION.” *Landscape Architecture*, vol. 47, no. 4, 1957, pp. 465–69. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/44663035>. Accessed 28 Apr. 2024.

CULTUROLOGY

ON THE ORIGIN OF HOME CARVING OF THE SIVERSHCHYNA

Aleshugina Natalia,

Zelenska Olena,

PhDs of Economics, Associate Professors,
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

Introductions. Now, in times of trouble for Ukraine, when all masks have been thrown off and the original invader has shown his true face, we have once again realised the need to restore the true, unadulterated history of our people and preserve it. While working on the study of the wooden residential architecture of Chernihiv, decorated with carvings, in the context of the city's tourist attractiveness and strengthening its tourist potential, we have touched upon many topics related to this one [1]. The most recent developments concern the assessment of the condition, the dissemination of this part of our heritage in the city districts, the creation of tourist routes [2], and the compilation of a catalogue of patterns used to decorate Chernihiv houses [3]. This topic is extremely relevant, because, among other factors that have a detrimental effect on the state of carved decor, the war can make its own terrible adjustments at any moment. This time, however, we would like to discuss the origins of the tradition of decorating one's home with wooden carvings in the Sivershchyna.

Many researchers, starting from the time of B. Rybakov, are of the opinion that it was brought with them by Old Believers who fled the Moscow Empire in the second half of the seventeenth and first half of the eighteenth centuries because of persecution by the authorities [4]. In the Architectural and Historical Reserve 'Chernihiv Ancient', samples of wooden carvings were displayed for a long time in the exhibition 'Old Believers in the Chernihiv Region'. At the same time, the researchers of the reserve state that this is an under-researched page of Ukrainian culture [5]. Although there were many skilful carvers among the Old Believers, and

there is also a tradition of decorating facades with carvings in the Moscow region, we question this version.

Aim. The purpose of our study is to provide evidence that disproves the version of the non-local origin of the house carving tradition.

Materials and methods. The material for the research was samples of wooden house carvings from different regions of its distribution, objects of local wooden and stone architecture, patterns of traditional local handicrafts, maps of the settlement of religions, information about the history of the origin of settlements in the historical Sivershchyna, special manuscripts. In the process of our research, we used comparative, ontological, and cartographic methods.

Results and discussion.

The first piece of evidence that casts doubt on the ‘Old Believer’ version is the figure of its author, B. Rybakov. A man who for a long time headed the whole of Soviet archaeology, and transmitted general guidelines and narratives from the pro-Russian authorities on how to interpret facts and interpret history in order to obtain images of the ‘great Russian people’ and other nationalities that were part of the USSR and oriented towards the Russians as the most developed nation. Various means were used for this purpose: from distortion of facts and substitution of concepts to physical destruction of material evidence that demonstrated the falsity of these ‘scientific studies’: manuscripts, archaeological artefacts. Russian scholars themselves testify to Rybakov's opportunistic approaches to historical science [6].

But let's look at the facts that show the tradition of house carving itself.

The desire to protect oneself and one's home from the influence of external evil forces and to attract the blessings of the good dates back to pre-Christian times. On towels and embroidered shirts, we see protective symbols or symbols that signify certain benefits. Researchers have long been trying to establish their meaning and systematise these patterns [7]. The house, like clothes, was no exception. Doors, windows, and a fireplace with a chimney are the places that connect the outside world of the house with the inside, and thus the arrival of otherworldly forces. So, they were

either whitewashed, painted, or decorated with amulets, towels, carvings on paper, or carvings on wood - each region had its own most common ways. Over time, the protective function could be forgotten, giving preference to the decorative one. Ukrainians have always loved to decorate their homes and do so everywhere in different ways. You can quickly see this by visiting the Facebook community 'The Most Beautiful Ukrainian Village', which contains photos from many parts of our homeland.

It is noticeable that Chernihiv patterns are similar to local ancient embroidery in satin stitch [8] and cross stitch [9], stitched lace [10], woven Krolevets towels, or resemble the crocheted lace that was used to surround towels [9]. Even the terms 'rushnyk' and 'pidzor' are the same for the works of traditional women's and men's needlework.

Now we have no idea exactly what the housing of Chernihiv residents looked like in the princely era, Lithuanian, Moscow, Polish, or Cossack times, or how it was decorated. But if we compare the wooden houses built in the late nineteenth and early twentieth centuries with those built in the 50s and 70s of the twentieth century, they look quite similar, so we can assume that there could have been some similarities between them and the older houses. The stone architecture of the Cossack Baroque of seventeenth and eighteenth century is known to be based on folk traditions. And it has preserved the decorations above windows, doors, in the attic, on corners and gables, which means that in those days they could probably be seen on the wooden houses of rich citizens.

The custom of building houses out of wood exists in many countries and areas rich in forests. But carved decorations are not as common. They are typical for the Baltic countries and countries where the Baltic tribes lived long ago. A few hours of virtual travel around architecture museums and cities in Europe will allow you to see for yourself. Tallinn, Riga, Jurmala, Kuldīga, Elgava, Turku and other cities have entire districts of wooden buildings. The widespread use of house carvings in the forest-rich Sivershchyna, whose population is originally from Baltic and Slavic tribes, suggests deeper roots of this tradition, which blossomed in the nineteenth

century with the advent of more advanced woodworking tools.

Out of 89 constituent entities of the Russian Federation, only 23 have carved houses [11]. Of the 115 historic cities of our northeastern neighbour, only 16 have monuments of wooden architecture, and some of them were once part of either the Chernihiv principality, which in its heyday extended to the modern Moscow region, or the homonymous province and gubernia, or the Hetmanate. Some other cities (Irkutsk, Tomsk, Omsk, Krasnoyarsk), famous for their nineteenth-century wooden carvings, have long been home to Ukrainian immigrants. The colonisation policy of the Muscovy, and later the empire, was always aimed at dispersing the population from the occupied lands with its own spaces and assimilating it. The homesteads of Ukrainians have always favourably differed from those of the local population in terms of neatness and tidiness, as evidenced by numerous testimonies from both the local population and foreign travellers [12]. We do not insist that the those local wooden architecture owes its monuments to Ukrainians, as this requires research, but we doubt the claims that ours is not authentic.

The Old Believers experienced several waves of persecution: from the 60s of the seventeenth century to the early 60s of the eighteenth century. At the beginning of those times, the Hetmanate still enjoyed wide autonomy. And because Ukrainian people were religiously tolerant, with the onset of persecution, Old Believers sought refuge with the Cossacks and monasteries of the Starodubsk and Chernihiv regiments, who granted them the right to settle on their lands, and even to pay no rent for the first few years. Interestingly, when relations between the Old Believers and the Cossacks worsened for economic reasons, but persecution continued, the Moscow government did not evict the Old Believers from the Hetmanate, despite the request of Hetman I. Skoropadsky. Sooner or later, these persecuted people were unwittingly used to colonise and justify the right of Muscovy to the lands in which they appeared. For example, it is believed that the Old Believer settlement of Dobryanka was founded by Anisim Safronov from near Tula, Radul by Philip Kostylev from near Sevsk, and Klintsy (which was Ukrainian territory until 1919) by Vasyl Klintsov

from near Kostroma. Why is it believed? Because at one time, Russian historians 'forgot' that there were already Cossack settlements here, which allowed fugitives to settle on their lands. But not everything is forgotten. For example, in 2007, when the 300th anniversary of Klinty was celebrated, a dispute arose among local historians as to whether the founder of the village was a Ukrainian Ivan Borodzna, who owned the villages of Hlukhivka and Stodola, on the outskirts of which Old Believers settled, or a Russian Vasyl Klintsov. Of course, they chose the latter one [13]. In general, the topic of the Russian 'founders' of Ukrainian villages and towns is a separate discussion, but it also prompts reflections on the falsity of the version that carving traditions were 'brought' to our territory from somewhere else.

Let's compare carvings from the Tula and Kostroma regions with those from Dobryanka and Klinty. Of course, the houses of the first settlers have not survived. But there is also continuity, especially in terms of traditions. Let's take the most magnificent, exemplary examples. Of course, this is not even a micro-study, because we need to compare several hundred objects of the same period, and its implementation requires the participation of art historians, but it also allows us to conclude that carving traditions and approaches to decorating houses differ significantly. The Siversk pattern, even on the most richly decorated houses, is restrained and laconic. The emphasis is usually on some detail that dominates the background of simple boards.

The Sivershchyna was not the only place where Old Believers moved to. The geography was quite wide. After the reforms of Catherine the Second and her successors, the Old Believers spread to many counties of the empire [14, 15]. But for some reason, they did not bring their carving traditions with them everywhere, if they existed. Moreover, Polissya, Bukovyna and Podillia are regions rich in wood.

Travel websites have many photos of carved houses from Radul and Dobryanka, where Old Believers settled, but they are not on pages dedicated to, say, Bila Krynytsya in the Chernivtsi district or Stinka in the Buchach district of Ternopil region, which are still considered Old Believers in Ukraine. Instead, we can see that

carvings are present on the houses of towns and villages in Chernihiv region where there were no Old Believers: Nizhyn, Novhorod-Siverskyi, Snovsk, Berezna, and many, many others.

It is striking that the period represented by the wooden houses decorated with carvings is the turn of the nineteenth and twentieth centuries. In art and architecture, this is the era of historicism and eclecticism. It was at that time that Europe experienced a massive surge of interest in history, traditions and their reinterpretation. This also affected the Chernihiv region. Artists, architects, and more often, amateurs could reinterpret folk patterns, adapt them to the properties of the material and the capabilities of the tools. In search of their roots, they could hardly turn to the Old Believers rather than to the carriers of their own culture. Often, especially when it comes to non-professional or artistic architecture, craftsmen copied patterns from each other.

In the end, Ukrainian folk residential architecture is really just white huts under straw roofs. These were mostly found in villages and small towns. There were also some in Chernihiv. One of them is still standing in Bobrovytsia, but this one has carved shutters. The houses of the townspeople differed from those of the villagers, as did their clothes and lifestyle. Wealthier citizens could afford more than one room and several stoves for heating. The appearance and size of the house and the magnificence of its decoration could be used to judge both the wealth and status of the family that lived there.

Conclusions. Despite the variety of patterns, they are authentic, local, because even a cursory comparison of them with the decoration of houses from other nearby towns and villages in the region reveals differences and dissimilarities. After all, each of them has its own style, because it was presented by local craftsmen who implemented their own ideas based on local traditions. Of course, the above requires further and more thorough research by experts. But the above is enough to cast doubt on the ‘Old Believer’ version.

REFERENCES

1. Chernihiv pattern: the disappearing beauty / N. Aleshugina, V. Velichko, O. Zelenska, P. Koval, S. Cherniakov. Nizhyn : FOP Lukyanenko V. V. TPK 'Orhidea', 2016. 130 c.
2. Aleshugina N. O., Zelenska O. O. The state of residential wooden architecture of the nineteenth - early twentieth centuries in Chernihiv and its use as a tourist resource. *Scientific notes of NaUKMA. History and theory of culture*. 2019. Vol. 2. pp. 72-81/ URL: <http://nrpcult.ukma.edu.ua/article/view/184499/184200> (accessed 29.05.2024)
3. Aleshugina N. O., Zelenska O. O. House carving of Chernihiv: catalogue of patterns: publisher Braginets O. V., 2024. 144 c.
4. Saving history: how wooden lace on houses is being restored in Chernihiv. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/08/20/250066/> (accessed 11.01.2024).
5. The website of the NAIR 'Chernihiv Ancient' URL: <https://oldchernihiv.com/muzejno-fondova-diyalnist/> (accessed 29.05.2024).
6. Novoseltsev A. 'The World of History' or the Myth of History. *Questions of History*. 1993. № 1. C. 23-32.
7. Brastinš E. Latviešu ornamentika. Riga: Valodzes Apgadiba, 1923. 82 p.
8. Zaichenko V. Embroidery of Cossack officers of the seventeenth and eighteenth centuries. Kyiv, Rodovid, 2001. 200 c.
9. Zaichenko V. Embroidery of Chernihiv region. Towels. Kyiv, Rodovid, 2018. 256 c.
10. Zaichenko V. Embroidery of Chernihiv region. Kyiv, Rodovid, 2019. 208 c.
11. Virtual museum of carved platbands. URL: <https://nalichniki.com> (accessed 29.05.2024).
12. Sichynskyi V. Strangers about Ukraine. Kyiv, Dovira, 1992. 254 c.
12. Faithful from Starodubshchyna. Starodubshchyna. A sketch of Ukrainian life in the region. URL: http://www.haidamaka.org.ua/page_perbilstar.html (accessed 29.05.2024).

13. The share of Old Believers and 'evading Orthodoxy' by counties of the Russian Empire according to the 1897 census. Map. URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/88/Old_Believers_in_the_Russian_Empire_1897.png (accessed 29.05.2024).

15. Resettlement of Russian Old Believers in Ukraine at the end of the XIX century. Map. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Старообрядництво#/media/Файл:OldBelieversRus1897.PNG> (accessed 29.05.2024).

СРІБНИЙ З ПОЗОЛОТОЮ ХРЕСТ 1546 Р. З ЗІБРАННЯ СКАРБНИЦІ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Костюченко Катерина Іванівна

аспірантка 3 року навчання
спеціальності «034. Культурологія»

Київського національного університету культури і мистецтв
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Період XVI ст. в історії ювелірної справи вважається періодом становлення українського золотарства, в якому вже було помітно західноєвропейський вплив через використання західноєвропейських стилів. На той час майстри виконували в основному вироби сакрального значення, оскільки церква займала одне з найважливіших місць людини. В ювелірних виробах того періоду яскраво помітний не лише вплив західноєвропейської культури, але й такий аспект в українській культурі – як релігійність, адже золотарі в своїх творах намагалися якомога більше зобразити християнських зображень та вигравіювати церковні написи. Це особливо помітно на срібному з позолотою хресті 1546 р. з зібрання Скарбниці національного музею історії України, стрижень якого прикрашають характерні для західноєвропейського стилю ренесанс рослинні стебла. На лицьовому боці хреста – гравіроване зображення «Розп'яття». На верхній перекладині – монограми: «ЦРЬ СЛВЪГ» (Цар Слави), у центрі - накладна розетка зі вставкою скла, під якою напис – «ІС ХС» (Ісус Христос). На площинах кінців хреста вирізьблено погрудні образи Богородиці та Іоанна Хрестителя. На косій перекладині на тлі емалі є напис «НІ КА», що означає – «переможець». На зворотному боці хреста в медальйоні вигравіювано композицію «Трійця» з написом «ПРЕСВЯТІЯ ТРОИЦЕ», а на кінцях вміщено різьблені символи євангелістів: ангел (Матвій), орел (Іоанн), тілець (Лука), лев (Марк). Примітно, що це напрестольний хрест. Напрестольним хрестом називають хрест, який розміщений на Престолі, у вівтарі – найголовнішому місті у храмі, де священнослужителі відправляють богослужіння, і де знаходиться найсвятіше

місце – святий Престол. Найголовнішою проблемою, яка залишалася на сьогоднішній день – це неатрибутування щойно згаданого хреста.

Мета роботи. / Aim. Атрибутувати срібний з позолотою хрест 1546 р. з зібрання Скарбниці національного музею історії України задля подальшого виокремлення аспектів української культури та здійснення культурно-просвітницької діяльності в Скарбниці національного музею історії України.

Матеріали та методи. / Materials and methods. При атрибутуванні срібного з позолотою хреста 1546 р. було використано такі методи, як: аналітичний, синтезу, дедукції, індукції, порівняння. Додатково при дослідженні гмирки було застосовано історичний метод, адже задля ідентифікації майстра необхідно було встановити той факт, що впродовж XVI ст. у Львові діяли запозичені з Німеччини спеціальні родові знаки.

Матеріалами дослідження слугували матеріали з фондів Скарбниці Національного музею історії України та архівні дані, зібрані В. Лозинським та М. Петренко. Задля ознайомлення з архівними даними В. Лозинського було використано документи Центрального державного історичного архіву України м. Львів, а саме : Ф. 135. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 57.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Особистий (родинний) знак ювеліра (гмирка) представлений на лицьовому боці срібного з позолотою хреста у вигляді гачка з двома паралельними лініями, які перетинають його по горизонталі. Завдяки детальному зображенню гмирки у праці М. Петренка «Українське золотарство XVI-XVIII ст.» можна ідентифікувати прізвище золотаря. Порівняємо гмирку на хресті 1546 р., з зображенням гмирки під номером 103 в праці В. Лозинського, [Рис. 1; Рис. 2]. Вони є подібними. На обидвах гмирках є дві паралельні лінії, що перетинають горизонтально гачок у вигляді трикутника. Лише одна відмінність – це розташування самого гачка, який можливо ,виконував символічну функцію. М. Петренко фіксує його у нижній частині емблеми, В. Лозинський – у верхній. Однак, безперечно, це не змінює факту подібності емблем і того, що один і той же майстер міг мати декілька схожих між собою гмирок, як це наприклад,

бачимо в архівних джерелах на прикладі особистого (родинного) знаку львівського майстра Jaskiewicz (Яскевич) [Рис. 3; Рис. 4].

Рис. 1. Зображення гмирки з праці М. Петренко «Українське золотарство XVI-XVIII ст.

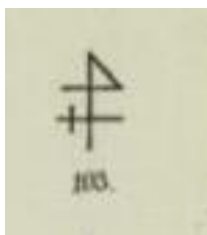

Рис. 2. Зображення гмирки з праці В. Лозинського «Zlotnictwo Lwowskie».

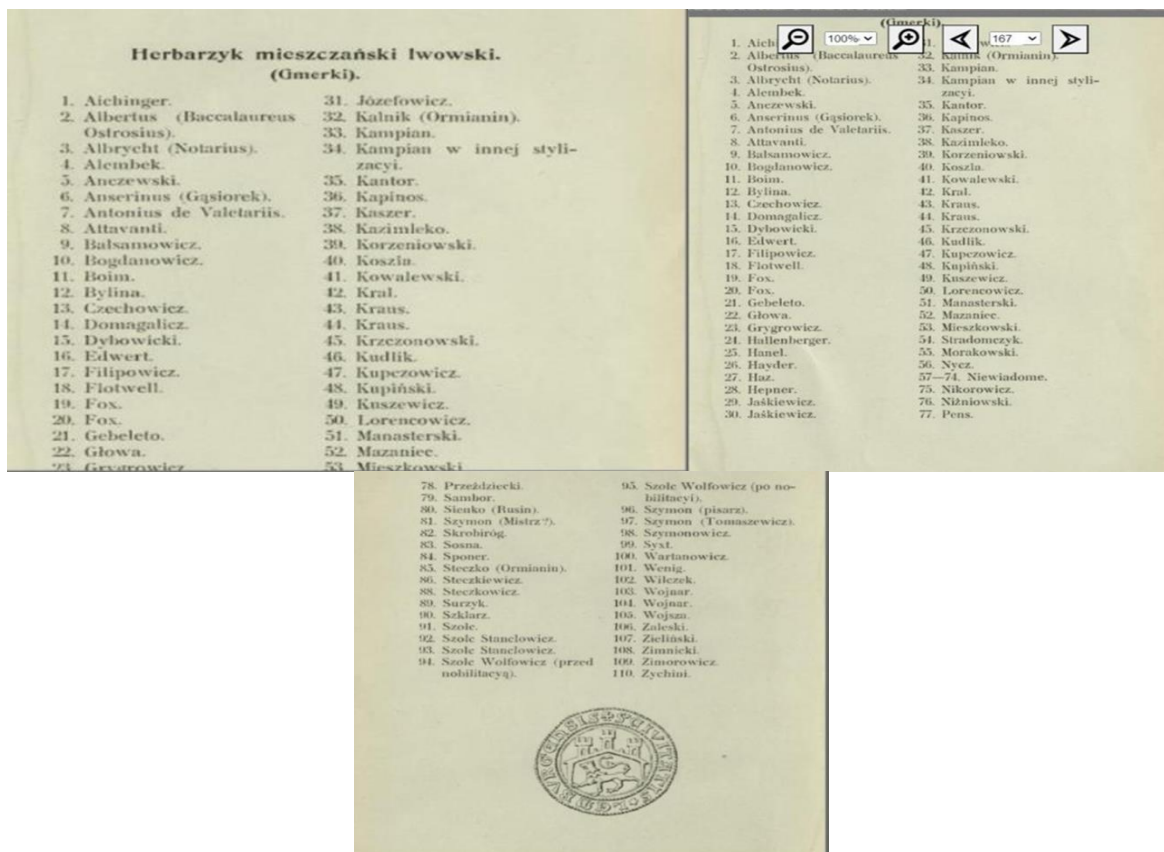

Рис. 3. Список ідентифікованих В. Лозинським гирок львівських майстрів.

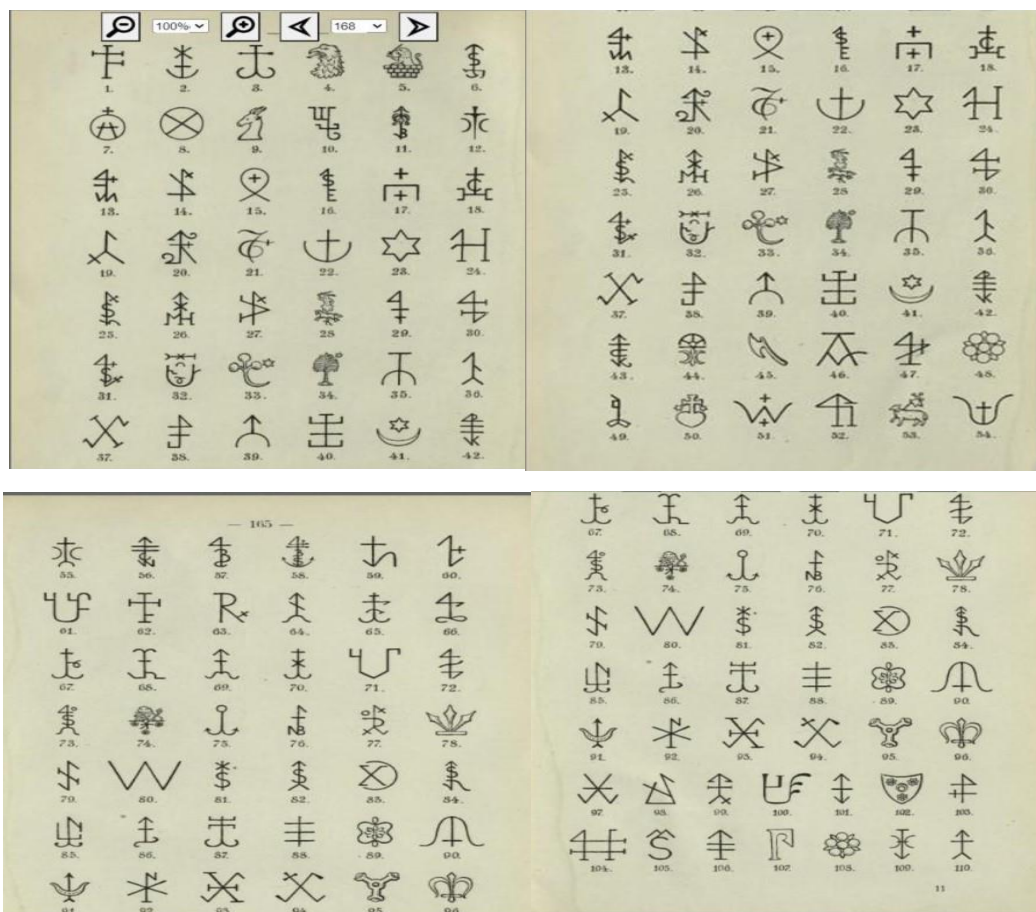

Рис. 4. Гмирки львівських майстрів з архівних джерел, зібраних В. Лозинським

Висновки. / Conclusions. В. Лозинським було ідентифіковано прізвище власника гмирки під номером 103. Це – Войнар (Войнар) [Рис. 3; Рис. 4]. Тож, враховуючи подібність родового знаку майстра, зображеного у праці М. Петренко та родового знаку під номером 103, представленого в архівних джерелах, можна констатувати, що срібний з позолотою напрестольний хрест 1546 р. було виготовлено саме львівським майстром Войнаром.

POLITICAL SCIENCES

COOPERATION BETWEEN TURKSOY – INTERNATIONAL ORGANIZATION OF TURKIC CULTURE AND THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Babashova Sanubar Adishirin
Baku State University

TURKSOY - International Organization of Turkish Culture, the first cooperation organization established in the Turkic world, was founded in 1993 by an agreement signed by the ministers of culture of Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Turkmenistan and the Republic of Turkey. Since its establishment, TURKSOY has been working in the direction of strengthening the unity and brotherhood of Turkish peoples, conveying common Turkish culture to future generations and introducing it to the world.

Key words: TURKSOY, turkish culture, socio-cultural similarities, Turkic-speaking peoples, cultural capital.

TURKSOY has remained loyal to its purpose since its inception. TURKSOY, which serves to strengthen the bonds of friendship and brotherhood through the development of relations between the Turkic peoples and shared cultural values, has already become a reputable international organization. Over the past years, the organization has achieved the demonstration of its goals and mission all over the world with its effective activities in the field of development and promotion of the culture of the Turkish peoples in the international world. Celebrating significant anniversaries of geniuses, luminaries of national Turkish culture, national epics, which are considered pearls of human culture, important and historical events in the life of our people, has already become a tradition. In this sense, implementation of

joint projects, events, concrete works related to our rich cultural values within the framework of this organization is of great importance for our peoples in terms of expanding comprehensive relations.

TURKSOY has been supported the Republic of Azerbaijan during and after the Second Karabakh War. TURKSOY dedicated the 2021 media awards to the 44-day Patriotic War. On September 25, 2021, the presentation ceremony of TURKSOY's media award was held at the International Mugham Center under the organization of the Ministry of Culture. After the dear memory of the martyrs of the Patriotic War was commemorated with a minute of silence, the reporter of the Azerbaijan State Information Agency (AZERTAC) Maharram Ibrahimov and the operator of Azerbaijan Television (AzTV) Siraj, who fell into a mine buried by the enemy while filming in the area of Susuk village of Kalbajar district, died on June 4, 2021. A film about Abishov was shown. Former Minister of Culture Anar Karimov, who spoke at the event, greeted the guests and said that the people of Azerbaijan had been waiting for this day for 30 years: "During these years, the expulsion of people from their homes, the Khojaly massacre, the atrocities committed by Armenians against our people, and the destruction of our historical and cultural monuments shook us. The world was silent about all this injustice. The people of Azerbaijan did not come to terms with this and restored justice themselves. We thank our head of state and our brave army for bringing us out of this battle. It was a matter of honor for Azerbaijan. Not only our Army contributed to this war of rights, but also the Turkish world, whose heart beats with Azerbaijan. As in all fields, we felt this support in the information war as well".

The most important of these events is related to the declaration of the city of Shusha as the "cultural capital of the Turkish world". On May 12, 2023, the official opening ceremony of the year "Shusha - the cultural capital of the Turkic world-2023" was held in the city of Shusha, jointly organized by the Ministry of Culture and TURKSOY. Speaking at the event, Minister of Culture Adil Karimli said that this year is full of important historical events for Azerbaijan and the Turkic world. Adil Karimli said that the 100th anniversary of Heydar Aliyev, the founder of independent

Azerbaijan, the National Leader of the Azerbaijani people, one of the irreplaceable leaders of the Turkic world, is being celebrated with great solemnity, and in connection with this, 2023 has been declared the "Year of Heydar Aliyev" in Azerbaijan. The city of Shusha, the cultural capital of Azerbaijan, was chosen as the "cultural capital of the Turkish world" for this year, and the 100th anniversary of the Republic of Turkey and the 30th anniversary of the establishment of TURKSOY are celebrated with great pomp in the Turkish world. The minister emphasized that today Shusha and all of Karabakh are experiencing their renaissance period. Despite the fact that a short period of time has passed since the victory, intensive works are being carried out under the direct leadership of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev in the direction of comprehensive restoration and reconstruction of the destroyed forest massifs of our cities, villages, historical and cultural monuments and the entire residential infrastructure in a short period of time. The historical and cultural image of the city of Shusha is being restored, cultural life is returning to Shusha. Adil Karimli noted that various local and international cultural events are held in Shusha by the Heydar Aliyev Foundation headed by the First Vice President of Azerbaijan Mehriban Aliyeva, extensive works are being carried out in the direction of restoration of our cultural heritage.

The Global Media Forum was held in the city of Shusha in Azerbaijan on July 21st-23rd, 2023. The forum dedicated to the 100th anniversary of the birthday of Haydar Aliyev, the National Leader of Azerbaijan and the 148th anniversary of the National Press Media of Azerbaijan featured a session entitled "The New Media in the Era of the 4th Industrial Revolution" during which issues of key importance in the field of media, information and communication were discussed. The forum which took place with the participation of more than 150 media members from 50 countries featured discussions on key issues such as "The Future of Media", "The Role of Media in Journalism and Communication in the Digital Age", "New Tools, Investment and Consumer Trends in the Media", "Security Issues" amongst others. While 34 countries were represented by state agencies, the forum gathered 60 local media representatives and 12 representatives of international organizations as well as

many volunteers from Azerbaijan [2]. Within the framework of the forum, participants also had the opportunity to visit Shusha as well as the symbolic city of Karabakh which they visited together with Mr. Hikmet Hajiyev, the Adviser to the President of the Republic of Azerbaijan. Thanks to the cultural programme organized alongside with the forum, participants who were informed about the unique architectural style of Shusha, the Cultural Capital of the Turkic World 2023, also got closely acquainted with the national and cultural heritage of the Azerbaijani people. During the visit to Karabakh, participants who got an insight into the damages caused to historical and cultural assets of the region during its occupation by Armenian forces also had the opportunity to see restoration and reconstruction activities carried out in Shusha. The participants visited the Lower Govheragha and Upper Govheragha mosques and were shown the work carried out to erase the traces of the destruction of the mosques during the occupation period after the liberation of Shusha. The Kazanci Church, which was built in the 19th century, was also visited and participants were told that the Azerbaijani government restored not only mosques but also the buildings of other religions in accordance with the original [2].

Sultan Raev said that the closing ceremony of the year "Shusha - the cultural capital of the Turkic world" has been planned for November: "At the closing event, the baton of the "Cultural capital of the Turkish world" for 2024 will be handed over to the city of Anev, Turkmenistan". The general secretary said that the program to be held in Shusha will be more memorable than the events held so far under the "Cultural capital of the Turkish world" project: "Because this magnificent city is the spiritual center and pride of not only Azerbaijan, but the entire Turkic world. In my opinion, Shusha is the heart of Azerbaijan. This year is also the 30th anniversary of TURKSOY. We intend to use this opportunity to introduce this historic city, which was occupied for as long as TURKSOY, destroyed by barbarism, and is now free, as a cradle of culture, art, and music to both the Turkish world and the whole world. The General Secretary said that the liberation of Azerbaijani lands from occupation as a result of the 44-day Patriotic War has become a source of pride not only for Azerbaijan, but also for Turkish states and peoples as a whole, and at the same time, it

has given impetus to further strengthening of Turkish unity. Shusha is the 11th city from the Turkic world to carry out this mission.

The International Organization of Turkish Culture (TURKSOY) has condemned the act of vandalism committed against the famous Azerbaijani poetess Khurshidbanu Natavan's statue in France. As TURKSOY, which was created to protect, preserve, promote and pass on the culture and art of the Turkic world to future generations, it is regrettable that the statue of the famous figure of Azerbaijani literature, Khurshidbanu Natavan, was vandalized in France, one of the important cultural and artistic centres of Europe, the organization said in a statement, Azerbaijan Garden was inaugurated in 2017 to commemorate the twinning of Azerbaijan's Ismayilli and France's Évian-les-Bains, and the monument of Natavan erected here represents friendship and cooperation between the two countries, the organization said. The vandalism against the monument of Khurshidbanu Natavan, one of the most famous poetesses in the Turkic world, who left an indelible mark on the Turkic cultural heritage, is an attack on art, it added. "As TURKSOY, we condemn this heinous attack on our culture and art, and we hope that the perpetrators will be punished and such attacks will not happen again," the statement concludes [1].

All the mentioned facts prove that the relations between TURKSOY and the Republic of Azerbaijan are developing in an upward direction. TURKSOY supports Azerbaijan in many issues, the declaration of the city of Shusha as "cultural capital of the Turkish world", the condemnation by TURKSOY when the monument of Khurshudbanu Natavan was vandalized in France, the support of international projects and events implemented by the Republic of Azerbaijan express the fair position of TURKSOY.

REFERENCES:

1. TURKSOY condemns vandalism committed against Azerbaijani poetess's statue in France, <https://caliber.az/en/post/220650/>
2. Global media forum held in Baku, <https://www.turksoy.org/en-US/news/global-media-forum-held-in-shusha>

THE CHURCH'S VIEW ON WAR AND PEACE

Shariashvili Temuri

Master's student in international relations

Georgian Technical University

Tbilisi, Georgia

Annotation

This article explores the Christian Church's perspectives on peace and war, emphasizing the theological foundations of peace as divine and just war theory's moral guidelines. It highlights the Church's commitment to preventing violence while acknowledging conditions under which war may be deemed morally acceptable.

Keywords: Just War Theory; Divine Peace; Moral Guidelines; Nonviolence; Theological Principles.

Peace

For the Christian Church, peace is considered an "inheritance of Jesus" and stems from divine love and order. This concept of peace extends beyond the mere absence of armed conflict, encompassing the harmony of all people and the pursuit of justice for everyone. True peace, according to the Church, originates from God and reflects the kingdom of God in the human heart.

During the 1960s, Popes John XXIII and Paul VI emphasized in *Pacem in Terris*, *Gaudium et Spes*, and *Populorum Progressi** that peace cannot exist where there is injustice, inequality (economic or otherwise), the thirst for power, and the endless pursuit of profit.

Scholars and practitioners often refer to this broader understanding of peace as "positive peace," "just peace," or "sustainable peace." This secular perspective generally aligns with the Church's view that peace requires multiple components to be genuine, though it may lack a religious or Christian framework. For instance, the United Nations' Sustainable Development Goals highlight that peace depends on

fulfilling several criteria. Similarly, the Global Peace Index, developed by the Institute for Economics and Peace, identifies "pillars of peace" such as effective governance and equitable resource distribution as essential for a peace system.

War

The Church consistently advocates for the prevention of violence and the eventual end of historical conflicts, supporting the pacifist tradition. It firmly aligns itself with peace supporters across all nations, ethnicities, religions, and national symbols.

However, the Church acknowledges that war can be morally acceptable under certain conditions. The "just war theory," rooted in centuries of tradition and theological thought, guides the Church in determining the morality of war and the ethical conduct within it. According to Church doctrine, a state has the right to defend itself and its citizens from aggression, but the methods used must adhere to specific rules and frameworks.

The just war theory dates back to St. Augustine of Hippo in the fourth century and has evolved over time. It is typically divided into three categories:

1. Jus ad Bellum (Right to War): Criteria to determine whether engaging in war is morally or legally justified.

2. Jus in Bello (Right Conduct in War): Guidelines for ethical behavior during war.

3. Jus post Bellum (Justice After War): Addresses conflict resolution and the ethical obligations of parties post-conflict.

Important ecclesiastical texts elaborate on these points, providing historical context, detailed explanations, and practical applications of the theory.

Criteria for Just War

The Church outlines specific criteria for the legitimacy of war:

- **Just Cause:** War can only commence when a nation or community suffers significant and lasting harm, with aggression or violation of sovereign integrity being common justifications.

- **Right Intention:** Justifications for war must be aligned with higher moral reasons rather than political expediency or lesser purposes, as incorrect intentions can lead to further moral failings.

- **Legitimate Authority:** Only properly authorized leaders who represent the political community can declare and wage war, ensuring public support and limiting war frequency.

- **Proportionality:** All non-violent alternatives must be exhausted before resorting to war, which should be a last resort. Leaders must consider the foreseeable consequences of war.

- **Probability of Success:** There must be a reasonable chance of success, with a clear concept of what success entails before engaging in war.

Conclusion

In conclusion, the Christian Church's view on peace and war is deeply rooted in theological principles, advocating for peace as a reflection of divine harmony and justice. While the Church supports nonviolence, it recognizes the necessity of just war under strict moral guidelines. Understanding these principles helps navigate the complex interplay between faith, morality, and conflict in the modern world.

BIBLIOGRAPHY

1. Matthew, B. "How should we think about war? Understanding Just War Theory." The Conversation, 2015. [Link](<https://theconversation.com/how-should-we-think-about-war-understanding-just-war-theory-40321>)

2. Rose, B. M. "No Longer Legitimizing War: Christians and Just Peace." 2016. [Link] (https://nonviolencejustpeacedotnet.files.wordpress.com/2016/05/no_longer_legitimating_war.pdf)

3. Paul, C. "Taken from War, Peace, and Violence." 2022. [Link] (<https://www.ivpress.com/Media/Default/Downloads/Excerpts-and-Samples/A0234-excerpt.pdf>)

4. John, D., Butigan, K. "An Overview of Gospel Nonviolence in the Christian

Tradition." 2016. [Link] (https://nonviolencejustpeacedotnet.files.wordpress.com/2016/05/our_nonviolence_tradition.pdf)

5. Miley, P. "Christian Responses to War." 2015. [Link] (<https://www.igrc.org/files/tables/content/1000163/fields/files/f1b379de0e3248b79a3276269d7f0e82/christian+responses+to+war.pdf>)

6. Tan, M. "What does the Church teach about war and peace?" Catholic News, 2023. [Link](<https://catholicnews.sg/2023/04/16/what-does-the-church-teach-about-war-and-peace/>)

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Лях Анжеліка Валентинівна

магістр

Студентка

Придніпровський інститут ПРАТ «Вищий навчальний заклад»
«Міжрегіональна Академія Управління Персоналом»
м. Полтава, Україна

Вступ. Громадянське суспільство відіграє ключову роль у розвитку демократичних процесів та забезпеченні прав і свобод громадян. Воно функціонує як сукупність організацій, інституцій та рухів, які діють незалежно від держави і спрямовані на задоволення різноманітних суспільних потреб та інтересів. В умовах глобалізації та сучасних викликів, роль громадянського суспільства стає все більш важливою для підтримання стабільності, сприяння соціальній справедливості та розвитку активної громадянської позиції. Ця стаття розглядає основи громадянського суспільства, його структуру, функції та значення у формуванні демократичного суспільства. Метою дослідження є виявлення ключових елементів та принципів, що визначають ефективність і вплив громадянського суспільства на суспільні процеси.

Мета роботи. Метою моєї роботи є комплексне дослідження основ громадянського суспільства та його ролі у розвитку демократичних процесів. Зокрема, робота спрямована на виявлення та аналіз ключових елементів і принципів, які визначають функціонування громадянського суспільства, а також на оцінку його впливу на забезпечення прав і свобод громадян, сприяння соціальній справедливості та формування активної громадянської позиції. Крім того, дослідження ставить за мету визначити чинники, що сприяють ефективності громадянського суспільства, та розробити рекомендації щодо зміцнення його ролі в умовах сучасних викликів і глобалізаційних процесів.

Матеріали та методи. У даній роботі для досягнення поставленої мети використовуються різноманітні матеріали та методи дослідження. Основні

матеріали включають наукові статті, монографії, звіти міжнародних організацій та законодавчі акти, що стосуються громадянського суспільства.

Методи дослідження включають:

- Аналіз літератури – детальний огляд існуючих наукових праць та публікацій, що дозволяє виявити основні теоретичні підходи до вивчення громадянського суспільства.

- Порівняльний аналіз – метод, що дозволяє порівняти особливості та функції громадянського суспільства в різних країнах і регіонах.

- Системний підхід – розгляд громадянського суспільства як комплексної системи, що складається з взаємопов'язаних елементів.

Застосування цих методів забезпечило комплексний підхід до дослідження та дозволило отримати науково обґрунтовані результати.

Результати та обговорення. Громадянське суспільство – це об'єднання вільних, незалежних та рівноправних громадян, які взаємодіють на основі спільних, незалежних від держави, інтересів. У такому суспільстві люди вільно спілкуються і добровільно самоорганізуються, маючи захист від прямого втручання держави через необхідні закони.

Демократичні цінності переважають у громадянському суспільстві. Його функціонування неможливе без активної участі громадян як самостійних членів суспільства, які свідомо користуються своїми правами і відчують відповідальність перед суспільством.

Складові громадянського суспільства включають громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні та релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші некомерційні товариства та установи, що діють в межах законодавства.

Ознаки громадянського суспільства включають: признання людини, її прав і свобод як найвищої суспільної цінності; державне регулювання відносин між людьми та захист їхніх прав на основі законів; високий рівень правосвідомості, відповідальності громадян і повагу до законних прав інших

людей; право власності на знаряддя і результати праці; існування різноманітних громадських організацій і рухів; взаємодію громадських об'єднань без прямого втручання держави; плюралізм у всіх сферах суспільного життя; незалежні медіа, що відображають громадські потреби і формують громадську думку.

У громадянському суспільстві люди різного віку, культурних особливостей чи соціального статусу об'єднуються для захисту своїх прав і реалізації суспільних інтересів. Це призводить до створення різноманітних організацій, таких як релігійні, етнічні, екологічні, правозахисні, асоціації для розвитку освіти та спорту, навчальні заклади, церкви, видавництва та інші.

Громадянське суспільство може функціонувати гармонійно без прямого впливу держави, але не може існувати повністю незалежно від неї. Уявлення та свідомість громадян значно залежать від їх взаємодії з державою та її впливу на суспільні процеси.

Розвиток громадянського суспільства сприяє перетворенню держави у правову. Інститути громадянського суспільства зосереджені на захисті прав людини, що дозволяє державі забезпечувати права і свободи громадян через юридичні механізми.

Основні характеристики правової держави включають принцип суверенітету народу як джерела влади, верховенство права у всіх аспектах життя суспільства, рівність перед законом для всіх громадян, однакову відповідальність держави і особи перед законом, визнання прав людини як найвищої соціальної цінності, поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову гілки, високу правову культуру і свідомість серед громадян, а також наявність ефективної системи правоохоронних органів. Ці принципи забезпечують правову основу для захисту прав і свобод громадян, сприяють встановленню справедливості та рівності, а також гарантують належне функціонування державних інституцій у правовій державі.

Громадянське суспільство є спільнотою з розвинутими економічними, політичними, правовими та культурними відносинами, що взаємодіє з державою. Воно включає людей високого соціального, культурного та

економічного статусу, які співіснують з державою в рамках правових відносин. Структура громадянського суспільства складається з господарських, економічних, етнічних, релігійних та правових відносин. Громадянське суспільство виникає з економічної самостійності, заснованої на приватній власності, що формує цивілізовані ринкові відносини. Важливими рисами є високий рівень самоорганізації та саморегуляції. Громадянське суспільство формується після розподілу впливу між державою та громадянами і зменшення тотальної влади держави через невід'ємні права людини. Воно неможливе без наявності правової держави.

Громадянське суспільство відзначається співпрацею всіх громадян та високою самооцінкою кожного з них, що сприяє самоуправлінню, саморозвитку та самовдосконаленню. Його функції відображають основні напрямки впливу на суспільне життя.

По-перше, громадянське суспільство дозволяє людям самостійно виражати свої інтереси та реалізовувати їх через самоорганізацію, полегшуючи виконання державними органами їх функцій і зменшуючи соціальні проблеми.

По-друге, інститути громадянського суспільства забезпечують особисті права громадян і формують "соціальний капітал", що сприяє ефективній співпраці та солідарності.

По-третє, вони систематизують та врегульовують вимоги та протести громадян, сприяючи демократичній владі.

По-четверте, ці інститути захищають інтереси різних груп у взаємодії з владою, надаючи можливість кожній групі бути чутою.

Проте без публічного простору для спілкування, незалежних організацій, що захищають громадські інтереси, та організованої громадської діяльності на основі кооперації та солідарності громадянське суспільство не зможе повноцінно виконувати свої функції.

Громадянське суспільство відіграє ключову роль у зміцненні демократії через здатність об'єднувати громадян навколо спільних ідей та цінностей. Інтеграція цих ідей сприяє зменшенню індивідуалізму та створює платформу

для спільної діяльності. Цей процес є фундаментом для розвитку громадянського суспільства та підвищує його легітимність в очах громадян, що є важливим для підтримки демократії. Громадянське суспільство не лише інтегрує громадян, але й забезпечує захист їхніх прав, контролює роботу влади та забезпечує прозорість у прийнятті рішень. Шляхом активної участі в політичному процесі та співпраці з державними органами громадські організації допомагають виконувати інтереси громадян та підтримують демократичні цінності.

Громадські організації відіграють критичну роль у демократичному процесі, що представляє собою основу для розвитку громадянського суспільства. Вони діють як посередники між громадянами та владою, створюючи механізми для вираження потреб та поглядів громадян. Громадські організації активно залучаються до рішення соціальних, економічних та політичних питань, що впливають на громаду, та виступають за захист прав та інтересів різних соціальних груп.

Важливою функцією громадських організацій є забезпечення того, щоб голоси громадян були почуті та враховані у процесі ухвалення рішень. Вони використовують різні методи, такі як петиції, масові акції, лобювання, щоб підкреслити важливість конкретних питань та вплинути на ухвалення відповідних політичних рішень. Крім того, громадські організації надають консультаційну та правову підтримку громадянам, допомагаючи їм захищати свої права та виступати проти недоліків у діяльності владних структур.

Такий взаємозв'язок між громадським суспільством та владою сприяє створенню більш демократичного та відкритого суспільства, де кожен громадянин має можливість впливати на прийняття рішень, що стосуються його життя та долі.

Українські ІГС вже займають активну позицію у суспільному житті, зокрема у боротьбі з бідністю, соціальною ізоляцією, підтримці внутрішньо переміщених осіб та інших актуальних питань. Вони також сприяють підвищенню свідомості громадян та залученню їх до участі в громадських

ініціативах.

Пандемія спричинила зміни у роботі громадських організацій, адаптація до цифрових технологій та підвищення соціальної взаємодії.

Питання поліпшення законодавчого забезпечення для підтримки фінансової стійкості громадських організацій та їх залучення до процесів прийняття рішень набувають особливої актуальності в Україні.

Існуюча співпраця між громадськими організаціями та владою часто характеризується бюрократичністю та недостатньою ефективністю моніторингу впливу на процеси прийняття рішень.

Проблеми ресурсної обмеженості громадських організацій вимагають не лише фінансової підтримки, але й стратегічного підходу до підвищення їхньої організаційної ефективності. Важливість зміцнення довіри громадян до демократичних інституцій вимагає активізації співпраці між громадським суспільством та владою, з метою забезпечення відкритості, прозорості та взаємного довіри у процесах управління країною.

Україна має розгалужену та динамічну мережу громадських організацій (ГО), що активно діють у різних сферах суспільного життя. Ці організації зосереджуються на захисті прав людини, включаючи права меншин та вразливих груп населення, і виконують важливу роль у боротьбі з дискримінацією та моніторингу порушень прав. Вони ініціюють правову допомогу та освітні кампанії для підвищення їхньої свідомості.

Значну увагу ГО приділяють охороні навколишнього середовища, активно виступаючи на захист екологічної безпеки, здоров'я людей та сталого розвитку. Вони ініціюють екологічні акції та сприяють впровадженню нових стандартів в екологічній сфері.

Освіта є ще одним ключовим напрямом діяльності ГО, які допомагають покращувати якість освіти, підтримують інновації в навчальному процесі та сприяють розвитку критичного мислення серед молоді. Вони працюють над забезпеченням доступу до якісної освіти для всіх верств суспільства.

Медіа-організації також відіграють важливу роль у забезпеченні свободи

слова та інформаційної свободи. Громадські медіа сприяють підвищенню медійної грамотності, інформують громадян про актуальні події та проблеми в країні, захищають права журналістів та пропагують прозорість у медіа.

Загалом, різноманітність та активність громадських організацій в Україні свідчать про їхню важливу роль у вирішенні сучасних викликів у сферах прав людини, екології, освіти та інформаційної свободи. Ці організації є невід'ємною частиною громадянського суспільства, що сприяє підвищенню прозорості управління та формуванню демократичного суспільства в країні.

Висновок. На основі аналізу ролі громадських організацій (ГО) в Україні можна зробити декілька важливих висновків. ГО відіграють ключову роль у розвитку громадянського суспільства, захищаючи права людини, підтримуючи екологічну безпеку, підвищуючи якість освіти та забезпечуючи свободу слова. Їх діяльність сприяє підвищенню прозорості та відповідальності владних структур, а також формуванню демократичних інститутів в Україні

Однак, незважаючи на значний внесок ГО, існують проблеми, що потребують вирішення. Це включає необхідність покращення законодавчого забезпечення для підтримки фінансової стійкості ГО та їх залучення до процесів прийняття рішень. Співпраця між ГО та владою часто характеризується бюрократичністю та неефективністю, що ускладнює моніторинг впливу на прийняття рішень. Ресурсна обмеженість ГО також є серйозною проблемою, яка перешкоджає їхній ефективній участі в громадському житті. Важливим завданням залишається зміцнення довіри громадян до демократичних інститутів та співпраці між громадянським суспільством та владою. Вирішення цих проблем сприятиме підвищенню активності громадян, розвитку демократичних процесів і забезпеченню сталого розвитку громадянського суспільства в Україні. Таким чином, ефективна взаємодія між ГО та державними структурами є ключовою для успішного розвитку країни та підвищення добробуту її громадян.

ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА УКРАЇНИ ТА КРАЇН БАЛТІЇ

Швець Анастасія Олександрівна,

здобувач бакалаврського рівня вищої освіти

спеціальність 052 «Політологія»,

Таврійський національний університет

імені В. І. Вернадського

Науковий керівник

Шаповалова Алла Миколаївна,

канд. політ. наук, доцент,

Таврійський національний університет

імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

Вступ. Порівняльне дослідження правонаступництва України та країн Балтії вважається актуальною темою в контексті сучасних процесів державотворення та інтеграції у міжнародне співтовариство. Історичні умови, в яких опинилися країни після розпаду СРСР, визначили специфічні підходи до питання правонаступництва, що вплинули на їх подальший розвиток та міжнародне визнання. Україна, Литва, Латвія та Естонія пройшли складний шлях відновлення незалежності, який супроводжувався вирішенням юридичних, економічних та політичних питань, пов'язаних з правонаступництвом. Проаналізувавши їхні досвіди, ми виявили як спільні риси, так і відмінності в підходах до правонаступництва, що дає змогу глибше зрозуміти механізми становлення нових незалежних держав та їх взаємодію з міжнародною спільнотою.

Мета роботи. Проведення порівняльного аналізу правонаступництва України та країн Балтії з метою виявлення спільних та відмінних рис в їхніх підходах до відновлення незалежності та інтеграції у міжнародне співтовариство.

Матеріали та методи. Досліджуючи та безпосередньо пишучи тези, нами було використано наступні методи: метод спостереження, метод аналізу та

синтезу для виділення особливо важливої інформації, індуктивний та дедуктивний методи для розпізнавання закономірностей та особливостей наукового дослідження. Усі зазначені методи допомогли нам отримати чітку та вичерпну картину того, як саме правонаступництво України та країн Балтії відбувалося після здобуття незалежності, а також виявити спільні та відмінні риси в їхніх підходах до правонаступництва та інтеграції у міжнародне співтовариство.

Результати та обговорення. Процес правонаступництва у світі наприкінці ХХ століття проявився у двох хвилях: антиколонізаційній та декомунізаційній. Перша хвиля охопила багато країн на різних континентах, в тому числі Канаду, Австралію, країни Південної Азії, а також значну кількість африканських держав. Друга хвиля складалася з декомунізації країн «світової соціалістичної системи» та республік колишнього СРСР.

Особливо цікавим вважається правонаступництво балтійських країн – Латвії, Литви та Естонії, а також України. Перші три країни змогли успадкувати конституційний лад доокупаційного періоду, досягнувши визнаних успіхів у розвитку державності, економіки, культури та міжнародної співпраці. Україна ж прийняла правонаступництво кількох радянських конституцій, що відразу ж загальмувало її розвиток. Лише у січні 2018 року до Верховної Ради України був внесений законопроект щодо зміни правонаступництва на користь Української Народної Республіки.

Головне науково-експертне управління розглянуло законопроект, яким пропонувалося визнати правонаступництво України щодо Української Народної Республіки та визнати окупацію території України в період з 1921 по 1991 роки [2]. Проект також передбачав визнання, що Україна не виступає відповідальною за злочини, вчинені тоталітарним комуністичним режимом у цей період, і покладення відповідальності на Російську Федерацію як правонаступницю СРСР. Очікувалося, що прийняття цього законопроекту сприятиме зміцненню державного суверенітету України, подоланню наслідків окупації та підвищенню консолідації української нації. Проте, Головне

науково-експертне управління не підтримало цей законопроект, адже вважало, що виключно ідеологічний підхід не враховує потенційних правових наслідків та не узгоджується з нормами конституційного законодавства України та міжнародного права щодо правонаступництва держав та режиму окупації.

Наголосимо, що важливість зазначеної проблеми ілюструється порівнянням з правонаступництвом країн Балтії – Латвії, Литви та Естонії, які стали епіцентром політичної напруги, що призвела до розпаду СРСР. У цих республіках національні почуття пробудилися раніше, ніж в інших частинах Радянського Союзу. На пострадянському просторі країни Балтії змогли повною мірою реалізувати побудову капіталізму, увійшли до складу ЄС та НАТО, ставши повноцінними суб'єктами міжнародних відносин. Така прискорена динаміка політичних процесів, демонструє їхню успішну інтеграцію в західний світ та ефективність обраного шляху правонаступництва, тоді як Україна стикається з викликами визнання свого історичного правонаступництва та подолання наслідків радянського минулого.

Зауважимо, що правонаступництво у міжнародному праві означає перехід прав та обов'язків від одного суб'єкта міжнародних правовідносин до іншого у разі припинення існування першого або зміни суверенітету над його територією. Основними суб'єктами правонаступництва виступає держава-попередник і держава- правонаступник. Існують різні види правонаступництва: міжнародних договорів, державного майна, зобов'язань тощо. Вони бувають повними, частковими або базуватися на принципі «табула раса», який передбачає початок з чистого аркуша. Також існує поняття «континуїтет», що означає продовження однієї держави іншою.

Як відомо, що після здобуття незалежності у 1991 році Україна стояла перед вибором правонаступництва від УНР чи УРСР. У підсумку було обрано правонаступництво від УРСР через об'єктивні та суб'єктивні причини - це рішення було закріплене у Законі про правонаступництво України від 12 вересня 1991 року, який проголосив, що вищим органом державної влади вважається Верховна Рада України у складі депутатів Верховної Ради УРСР до

прийняття нової конституції. Такий підхід спричинив низку проблем, адже фактичні та юридичні конституції не збігалися, що негативно вплинуло на стабільність правової системи та ефективність державного управління [1].

Натомість, Конституції Азербайджану (1921 р.), Вірменії (1922 р.), Грузії (1922 р.) та Закавказької Федеративної Радянської Республіки (1922 р.) визнавали ці країни учасниками міжнародної соціалістичної революції, зобов'язуючись до її здійснення. Водночас, Конституція СРСР від 1924 р. відкрито проголошувала намір перетворити СРСР на плацдарм для світової пролетарської революції. Конституції УРСР 1929 р., СРСР 1936 р., та УРСР 1937 р. підтримували ці декларації, хоча пізніші конституції (1977 р.) уникали відкритих заяв про революцію, зберігши символи, такі як герб із закликком до об'єднання пролетарів.

Слід зазначити, що такі декларації і символи у радянських конституціях, що просували світову революцію, відображали стратегічні завдання більшовицької партії - це створювало фіктивність радянських конституцій, що продовжувала впливати на юридичну Конституцію України 1996 р., перешкодивши розвиткові суспільних відносин та політичному прогресу. Відсутність ефективної опозиції, корупція, економічні проблеми та політична нестабільність призвели до втрати територій, війни на Донбасі та загальних труднощів у забезпеченні законності та добробуту населення [3].

Однак, за майже три десятиліття питання правонаступництва України не виникало, але 22 січня 2018 року група депутатів внесла до Верховної Ради законопроект про правонаступництво від УНР, щоб визначити СРСР як державу-окупанта і звинуватити Росію в злочинах проти українського народу. Політологи вважали дані ідеї необдуманими і такими, що ведуть до правового хаосу, наголосивши, що вже існує закон від 1991 року, який регулює правонаступництво щодо українського законодавства, громадянства та міжнародних зобов'язань. Інші експерти також висловлювали сумніви щодо готовності України вирішувати це питання через політичну і організаційну неготовність та недостатню підтримку суспільства.

Важливо також і те, що Преамбули Конституцій Латвії, Литви та Естонії підкреслюють правонаступництво цих держав від суверенних республік, що існували до радянської окупації 1940 року. Латвійська Конституція наголошує на безперервності державності, вшануванні борців за свободу і засудженні тоталітарних режимів. Литовська Конституція відзначає історичний правовий фундамент та захист незалежності, а також прагнення до справедливої держави. Естонська Конституція підкреслює непохитну віру в державне самовизначення та продовження державності, підтвержену всенародним голосуванням [4].

Досягненню Латвією, Литвою та Естонією незалежності сприяли перші масові виступи етнічно-сепаратистського характеру, відомі як «Співаюча революція» - ці мирні протести, що проходили з 1988 по 1991 роки, були спрямовані на відновлення державного суверенітету та об'єднували романтичні ідеали національного відродження. Найбільш знаковими подіями стали музичний фестиваль «Пісні Естонії», що зібрав 300 000 осіб у Таллінні 11 вересня 1988 року, та живий ланцюг, створений 23 липня 1989 року, який простягнувся на 600 км від Таллінна до Вільнюса.

У Литві визначальну роль у боротьбі за незалежність відігравав рух «Саюдис», що об'єднував інтелігенцію. Після здобуття значної підтримки на виборах, «Саюдис» проголосив 16 лютого 1989 року своєю метою відокремлення від СРСР. 11 березня 1990 року Верховна Рада Литви прийняла «Акт відновлення незалежності», що закріплював територіальний суверенітет. В Латвії Верховна Рада 4 травня 1990 року прийняла Декларацію про відновлення незалежності, засудивши пакт Молотова-Ріббентропа і відновивши дію Конституції 1922 року. В Естонії проголошення суверенітету відбулося ще 16 листопада 1988 року, що стало першим кроком до відновлення незалежності, підтвердженого 20 серпня 1991 року [5].

У той же час, керівництво країн Балтії чітко розуміло, що збереження здобутків у боротьбі за національну незалежність та правонаступництво можливе через вступ до НАТО та ЄС. Вступ до НАТО був пріоритетом для євроатлантичної інтеграції, відповідаючи запитам політичних еліт та

суспільства щодо безпеки та позиціонуючи країни Балтії як форпост проти Росії, особливо актуально в умовах «української кризи». Водночас, членство в ЄС також було важливим, оскільки за десятиліття країни Балтії перейшли від планової економіки та соціалістичної політичної системи до ринкової економіки та європейської парламентської демократії, реформуючи державні системи відповідно до норм ЄС.

Країни Балтії, на відміну від України, боролися за суверенітет та правонаступність республік, які існували до окупації 1940 року, ще до розпаду СРСР та прийняття нових конституцій. У цій боротьбі відбулося об'єднання національних еліт, народу та вищих законодавчих органів, що дозволило ефективно здійснити перехід до незалежності та інтеграції з західними структурами, дистанціюючись від радянського минулого та зв'язків з Росією.

І насамкінець, здобуття незалежності Україною та країнами Балтії поставило їх перед необхідністю обрання правонаступності – радянських чи дорадянських республік. Україна, проігнорувавши УНР, успадкувала УРСР, що призвело до злиття номенклатурної та професійної злочинності, корупції, економічної руйнації, втрати Криму та війни на Донбасі. Лише через 27 років після незалежності було запропоновано законопроект про правонаступність УНР, але він був відхилений. На відміну від України, країни Балтії вибрали правонаступництво республік, що існували до радянської окупації 1940 року, боролися за нього з 1988 року і відобразили його в нових Конституціях. Це дозволило їм стати членами ЄС та НАТО, створити стабільні демократичні держави з ринковою економікою та багатопартійною системою.

Висновок. Нині, в Україні, як і в країнах Балтії, проводяться конституційні реформи для досягнення європейських стандартів. Однак, країни Балтії завдяки правонаступництву та членству в ЄС змогли успішно вирішити внутрішньо- та зовнішньополітичні завдання. Україна прагне приєднатися до ЄС і в цьому контексті продовжує реформувати свої політичні та економічні системи, надихаючи партії та партійні системи на досягнення європейських цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тягнибок О. Україна – правонаступниця УНР. Проект закону. Українська правда. Блоги. 2018. 22 січ. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/tiahnybok/5a65f7a43a75a/>
2. Висновок на проект Закону України «Про правонаступництво України щодо Української Народної Республіки», реєстр № 7521 від 22.01.2018 р. Liga360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/XH5SX00A>
3. Максимов С. І., Сатохина Н. І. Верховенство права та надзвичайний стан: генезис проблеми. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28, № 2. С. 47–54. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(2\).2021.47-54](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(2).2021.47-54)
4. Nicoara O. Cultural Leadership and Entrepreneurship As Antecedents of Estonia's Singing Revolution and Post-Communist Success. *Baltic Journal of European Studies*. 2018. 8(2). P. 65–91. <https://doi.org/10.1515/bjes-2018-0016>
5. Birka I., Lce A. Diasporic Politics and Defining Diaspora in Law: The Case of Latvia. *Baltic Journal of Law and Politics*. 2021. 14(1). P. 48–72.

PHILOLOGICAL SCIENCES

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕЛЕОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО МЕТОДУ

Глуценко Володимир Андрійович,
д. філол. н., професор
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет
м. Слов'янськ – м. Дніпро, Україна

Вступ. Нам уже доводилося писати про компоненти лінгвістичного методу в цілому і порівняльно-історичного методу зокрема [5, с. 12–13; 2; 6; 3, с. 12–13; 4]. Чільну увагу ми приділили телеологічному компоненту. Водночас слід зауважити, що телеологічний компонент порівняльно-історичного методу заслуговує на окрему спеціальну працю. Ми виходимо з твердження про важливість цього компонента у структурі будь-якого методу, у тому числі порівняльно-історичного.

Отже, **метою роботи** є розкриття сутності й особливостей телеологічного компонента порівняльно-історичного методу.

Матеріали та методи. Наша робота має теоретичний характер. Ми спираємося на матеріали студій інших дослідників і на власні матеріали, що відбилися в опублікованих нами працях. При аналізі сучасних концепцій і висвітленні наукової спадщини лінгвістів минулого нами використано описовий і актуалістичний методи.

Результати та обговорення. У низці студій нами викладено трикомпонентну концепцію наукового, зокрема лінгвістичного методу. Ми обґрунтували тезу про те, що метод є гетерогенним феноменом і що в його структурі доцільно виділяти три компоненти: онтологічний, телеологічний, операційний [2; 6].

Ми спиралися на праці Б. О. Серебренникова та Л. П. Іванової, у яких

виділено два компоненти лінгвістичного методу – онтологічний і операційний, і на книгу В. І. Постовалової, де подано трикомпонентну концепцію (онтологічний, телеологічний і операційний компоненти) [18, с. 259; 9, с. 231; 13, с. 24]. Необхідно підкреслити: якщо В. І. Постовалова лише декларувала свою тезу, то ми намагалися її обґрунтувати [2; 6].

Ми акцентували увагу на тому, що в межах онтологічного компонента дослідник сприймає світ як деяку в певний спосіб розчленовану цілісність, подану йому в системі філософських категорій. На цій підставі ми визнали притаманними онтологічному компоненту такі засоби пізнання, як принцип і підхід [5, с. 12–13].

Щодо операційного компонента, то він включає в себе певні прийоми та процедури (у межах трактування методу як гомогенного феномена метод ототожнюється з його операційним компонентом).

Телеологічний компонент пов'язаний з метою дослідження. Про важливість мети дослідження писали й ті мовознавці, які не виділяли телеологічного компонента у структурі методу, зокрема Б. О. Серебренников [18, с. 259]. Конструктивістське трактування методу передбачає включення телеологічного компонента у структуру методу.

Мета дослідження, безперечно, є важливою характеристикою методу, зокрема лінгвістичного. Справді, та мета, яку ставить перед собою вчений, визначає те, якими принципами й підходами він буде керуватися, які прийоми й процедури застосуватиме в процесі дослідження мови.

Щодо порівняльно-історичного методу, то його мета в сучасному мовознавстві трактується достатньо широко: це реконструкція прамовних станів сімей і груп споріднених мов, відтворення процесів мовної дивергенції, що спричинилися до виникнення окремих мов, а також створення порівняльно-історичних описів (граматик і словників) споріднених мов [12, с. 485].

Визнаючи таке трактування правомірним, ми, проте, констатуємо його виключно фактологічний характер. Водночас видається можливим

сформулювати методологічне трактування. Це встановлення історичних, причинових, системних зв'язків між фактами мови (у діахронії), тобто реалізація принципу загального зв'язку явищ на конкретному історико-мовному матеріалі [5, с. 15]. Адже принципи історизму, причиновості, системності доцільно інтерпретувати як конкретизацію та вияв принципу загального зв'язку явищ.

Останню тезу доречно викласти докладно. Аналізуючи факти мовної історії, компаративіст обов'язково звернеться до виявлення причин певних змін, при цьому вивчення окремого ізольованого явища виявиться безперспективним, оскільки зміни в мовах відбуваються в межах системи, мають системний характер. Це робить необхідним включення того чи іншого мовного феномена в систему. Так, історик-славист не просто простежить перехід [e] в [o] в давніх писемних пам'ятках і в сучасних говорах слов'янських мов, а зупиниться на причинах цієї зміни і включить її в систему (перехід [e] в [o] може бути інтерпретований як одна з V-депалаталізацій; можна говорити про передачу ознаки дієзності від голосного до приголосного).

Отже, є всі підстави констатувати тісний зв'язок принципів історизму, причиновості й системності в порівняльно-історичних дослідженнях.

Частина філософів і мовознавців пояснює цей зв'язок шляхом звернення до принципу загального зв'язку явищ. Цей принцип є найбільш загальною закономірністю існування світу, результатом і виявом універсальної взаємодії всіх предметів і явищ.

Так, Я. Х. Аскін зазначає взаємозв'язок принципів детермінізму та загального зв'язку явищ і підкреслює, що «детермінізм відбиває активний бік цього взаємозв'язку» [1, с. 14]. За О. Г. Спіркіним, принцип загального зв'язку явищ існує в причиновому та системному вияві [19, с. 87].

На думку В. М. Русанівського, конкретизацією принципу загального зв'язку явищ є принцип причиновості [16, с. 3], а з погляду О. С. Мельничука - принципи причиновості та системності [11, с. 19–20]. Найбільш завершений вигляд такий підхід дістав у концепції В. К. Журавльова:

як конкретизацію та вияв універсального принципу загального зв'язку явищ інтерпретовано три принципи – історизму, причиновості й системності [8, с. 39–40].

Історія мовознавства дає яскраві приклади врахування принципу загального зв'язку явищ у співвідношенні з принципами історизму, причиновості й системності, а також методологічного трактування мети порівняльно-історичного дослідження.

Ось як в образній формі характеризував принцип загального зв'язку явищ фундатор Харківської лінгвістичної школи О. О. Потебня: «Лист, що зпав з дерева, потрясає всесвіт» [17, с. 269].

У його працях, а також у студіях інших представників Харківської школи – М. О. Колосова та П. Г. Житецького – твердження про тісний зв'язок принципів історизму, причиновості й системності як конкретизації та вияву принципу загального зв'язку явищ подано імпліцитно, реалізовано в процесі аналізу історико-мовного, зокрема історико-фонетичного матеріалу. Тут слід говорити насамперед про концепції «кількісних змін приголосних» в історії східнослов'янських мов О. О. Потебні та зв'язку вокалізму і консонантизму в історії української мови П. Г. Житецького, у межах яких історія фонетичної системи постає як ланцюг причиново пов'язаних фонетичних процесів на рівні підсистем (вокалізм і консонантизм) і ознак звуків (сила і слабкість, глухість і дзвінкість, проривність і фрикативність приголосних) [5, с. 181–182].

Прагнення встановити історичні, причинові, системні зв'язки між мовними явищами в їх історії відбилосся й у трактуванні вченими Харківської школи мети історико-лінгвістичного дослідження. О. О. Потебня, М. О. Колосов і П. Г. Житецький усвідомлювали її широко і не звужували до прамовної реконструкції. П. Г. Житецький вважав реконструкцію прамови «тільки засобом, важелем науки» [7, с. 259]. За словами М. О. Колосова, мета дослідження з історії мови полягає в тому, щоб «простежити хронологічно, послідовно різні зміни, що з часом відбувалися в мові, і дати їм пояснення на історичному ж ґрунті» [10, с. VI], тобто в необхідності встановити історичні

зв'язки між мовними явищами і причини мовних процесів. Методологічно важливою є також теза О. О. Потебні про те, що завданням історика мови є пізнання «зв'язку явищ» [15, с. 25]. О. О. Потебня підкреслював, що єдність і взаємозв'язок явищ виявляються більш тісними в процесі поглиблення нашого пізнання: «Чим більш досконаліми стають засоби спостереження, тим більші ми переконуємося, що зв'язок між окремими явищами мови є набагато тіснішим, ніж видається» [14, с. 45].

Отже, метою порівняльно-історичного дослідження в трактуванні вчених Харківської школи є встановлення загального зв'язку явищ мови, тобто реалізація принципу загального зв'язку явищ на конкретному історико-мовному матеріалі.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**:

1. Телеологічний компонент лінгвістичного методу включає в себе мету дослідження мовних явищ і процесів.

2. Мета порівняльно-історичного дослідження може бути інтерпретована у фактологічному і методологічному аспектах.

3. У фактологічному аспекті це відтворення моделей прамовних станів сімей і груп споріднених мов, їх подальшого розвитку та членування на самостійні мови, а також створення порівняльно-історичних граматики і словників.

4. У методологічному аспекті мета порівняльно-історичного дослідження полягає в установленні історичних, причинових, системних зв'язків між фактами мови, тобто в реалізації принципу загального зв'язку явищ на конкретному історико-мовному матеріалі.

5. Історія мовознавства дає яскраві приклади методологічного трактування мети порівняльно-історичного дослідження. Саме так інтерпретували її вчені Харківської лінгвістичної школи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аскин Я. Ф. Философский детерминизм. Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 1974. 68 с.

2. Глущенко В. А. Лінгвістичний метод і його структура. *Мовознавство*. 2010. № 6. С. 32–44.
3. Глущенко В. А. Порівняльно-історичний метод в українському та російському мовознавстві XIX ст. – 30-х рр. XX ст.: монографія / Міністерство освіти і науки України, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»; відп. ред. В. М. Бріцин. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2017. 255 с.
4. Глущенко В. А. Принципи й підходи у структурі порівняльно-історичного методу. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки* : зб. наук. праць / гол. ред. О. І. Іліаді. Одеса: Астропринт, 2023. № 36. С. 70–82.
5. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. – 20-і рр. XX ст.) / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; відп. ред. О. Б. Ткаченко. Донецьк, 1998. 222 с.
6. Глущенко В. А. Структура лінгвістичного методу: гомогенні й гетерогенні концепції. *Studia Philologica (Філологічні студії)* : зб. наук. праць / редкол.: І. Р. Буніятова (гол. ред.), Л. І. Белехова, О. Є. Бондарева [та ін.] Київ: Київськ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. Вип. 3. С. 5–10.
7. Житецкий П. И. Очерк звуковой истории малорусского наречия. Киев, 1876. IV, 376 с.
8. Журавлев В. К. Диахроническая фонология. Москва: Наука, 1986. 232 с.
9. Иванова Л. П. Курс лекций по общему языкознанию: научное пособие. Киев: Освита України, 2006. 312 с.
10. Колосов М. А. Очерк истории звуков и форм русского языка с XI по XVI столетие. Варшава, 1872. 192 с.
11. Мельничук А. С. Понятие системы и структуры языка в свете диалектического материализма. *Вопросы языкознания*. 1970. № 1. С. 19–32.
12. Нерознак В. П. Сравнительно-исторический метод. *Лингвистический*

энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва: Сов. энциклопедия, 1990. С. 485–486.

13. Постовалова В. И. Историческая фонология и ее основания: опыт логико-методологического анализа. Москва: Наука, 1978. 203 с.

14. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. 3-е изд. Москва: Учпедгиз, 1958. Т. 1–2. 536 с.

15. Потебня А. А. Из записок по теории словесности (Поэзия и проза. Тропы и фигуры. Мышление поэтическое и мифическое). Харьков: М. В. Потебня, 1905. 649 с.

16. Русанівський В. М. Марксистсько-ленінська методологія вивчення лінгвістичних об'єктів. *Мовознавство*. 1980. № 6. С. 3–11.

17. Савинов М. П. Зернятка спогадів про О. О. Потебню. *Науковий зб. Харківськ. науково-дослідчої катедри історії української культури*. 1926. Ч. 2-3. С. 265–268.

18. Серебренников Б. А. Проблема взаимоотношения общей методологии, лингвистической науки и частных методов лингвистического исследования. *Общее языкознание : методы лингвистических исследований* / отв. ред. Б. А. Серебренников. Москва: Наука, 1973. С. 257–313.

19. Спиркин А. Г. Основы философии: учеб. пособие для вузов. Москва: Политиздат, 1988. 592 с.

АНАЛІЗ МОВНИХ ЗАСОБІВ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ ПАТРІОТИЗМ У АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТЕКСТАХ

Дука Анастасія Богданівна,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»
Паладьєва Алла Федорівна,
к.п.н., доцент
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

Вступ. / Introductions. Концепт у нашому дослідженні виступає в якості мовних одиниць різних лінгвокультур, причому серед представників концепту англійськомовних текстів, воно є носієм та індивідуально-особистою картиною світу (в т.ч. і мовною).

Отже, концепт несе у собі не тільки предметну співвіднесеність, скільки комунікативно значущу інформацію. Як і будь-яке інше поняття, концепт, закріплений у свідомості у вигляді деякого образу, включений у систему практично зорієнтованих і семантичних мовних зв'язків. Бувши втіленим у слові або реалізованим у реченні/висловлюванні, концепт має поширені асоціативні зв'язки, несе ціннісні характеристики і є важливим культурним вузлом, що відображає певну частину мовної картини світу [1, с. 34–50].

Мета роботи / Aim – здійснити аналіз мовних засобів репрезентації концепту ПАТРІОТИЗМ.

Матеріали та методи / Materials and methods – газетні англійськомовні тексти.

Результати та обговорення / Results and discussion. Концепт ПАТРІОТИЗМ не випадково обраний базовим концептом цього дослідження. По-перше, концепт «патріотизм» є найважливішим компонентом національної мовної картини світу будь-якої мови, оскільки у ньому виявляється ставлення людини до своєї домівки, країни, народу та до багатьох історико-культурних подій та явищ. По-друге, на сучасному етапі розвитку людства, в епоху нових

політико-економічних потрясінь та протистоянь питання про національні цінності та пріоритети звучать як ніколи актуально.

На нашу думку, епітети є найбільш часто вживаним мовним засобом, які можуть репрезентувати концепт ПАТРІОТИЗМ. Варто визначити епітети, які часто характеризують патріотизм:

- осуд: *agressive patriotism, harmful patriotism, ignorant and irrational patriotism, egouistic patriotism*;
- насмішка: *grotesque patriotism, weak patriotism*;
- надмірність: *blind patriotism, sick patriotism*;
- об'єктивність: *constructive patriotism*;
- несправжність: *imitational patriotism, fake patriotism, theatrical patriotism*.

Перцептивно-образний адстрат концептів у більшості випадків структурується такими концептуальними тропами як концептуальні метафори. У такий спосіб концепт ПАТРІОТИЗМ осмислюється за допомогою інших концептів, утворюючи концептуальні метафори, які формують перцептивно-образну складову або образно-асоціативний шар зазначеного концепту. Інтерпретаційно-текстовий аналіз наступного фрагмента англійськомовного газетного тексту дає підстави виокремити концептуальну метафору з цільовим доменом «патріотизм» – «патріотизм» є «підкування» [2, с. 102].

Словосполучення «*extremely proud*» *to be American* в іншому прикладі є вербальним втіленням концепту «гордість», що дає змогу реконструювати концептуальну метафору «патріотизм» є «гордість»: *Not all demographics of Americans appear to be on a downward spiral in patriotism, however: the per cent of Republicans claiming they're «extremely proud» to be American marks the highest percentage among the political party in the last five years* [3].

Концептуальна метафора «патріотизм» є «гордість» актуалізується й у багатьох інших прикладах, зокрема: *I once wrote a column in which I suggested that it was our very lack of overt patriotism which made one proud to be English* [4].

Прикметники *strong, peaceful, prosperous*, іменник *unity, cooperation*,

strength, compromise, debates, а також словосполучення *values based* активують відповідно цілу низку концептів на мовному рівні та допомагають осмислити концепт «патріотизм» шляхом їх залучення: «патріотизм» є «сила», «патріотизм» є «мир», «патріотизм» є «процвітання», «патріотизм» є «цінність», «патріотизм» є «єдність», «патріотизм» є «компроміс» [2, с. 103].

Про патріотизм як обов'язок громадян перед своєю державою йдеться у такому контексті а *«patriotic duty»*, де іменник *duty* в цьому прикладі виступає прямою номінацією концепту «обов'язок».

Дієслово «looked», вжите щодо іменника «patriotism» в іншому фрагменті, активує концепт «жива істота» на мовному рівні, оскільки фізична можливість бачити притаманна саме живим організмам. Таким чином, зазначена лексема допомагає осмислити концепт «патріотизм» шляхом залучення концепту «жива істота» – «патріотизм» є «жива істота»: *Insisting there was a difference, she said nationalism was «nsular» but patriotism looked «outwards» – though she did not explain how this was the case* [4].

У деякому розумінні, «патріотизм» відповідає варіантам в англійській мові: «homeland», «native land», «motherland», «home». Англійська мова виявилася більш «багатою» синонімами поняття *one's country*: «birthplace», «country of origin», «God's country», «old world», «old country», «the old country».

Слід зазначити, що в силу характерної для англійців стриманості прояву почуттів та емоцій саме «one's country» найчастіше використовується авторами для опису рідної землі, що ніяк не позначається на різноманітності мовних еквівалентів, що підбираються в процесі перекладу. Одним з найцікавіших ключових концептів культури є концепт патріотизм, оскільки він присутній у будь-якій етнічній культурі та є універсальним. Лексико-семантична особливість поняття «патріотизм» визначається самим фактом наявності в англійськомовній картині світу «патріотичної тріади» «homeland-fatherland-motherland». Синонімічний ряд одиниць, які передають і ідею рідної країни, - «Motherland», «Mother country», «Fatherland», «Homeland», Online Etymology Dictionary, Dictionary of the English Language and Culture.

Для формування образу патріотизму в англійській мові використовуються складні іменники «motherland», «fatherland», «homeland», в основу яких входить лексема «land» – земля, що вказує на зв'язок з архетипом рідної землі (native land). Складові даних найменувань «father», «mother», «home» швидше передають ставлення до батьківщини як до матері, батька чи дому і мають яскраво виражену різну родову приналежність. Виокремимо ще одну лексичну особливість – тільки одиниці «motherland» і «mother country» збігаються зі значенням батьківщини, як країни чийогось народження або чийхось предків.

Висновки /Conclusions. Отже, значення країни, в якій людина народилася і громадянином якої вона полягає, у концептосфері англійської мови виражається лексемами «fatherland», «homeland» і, швидше за все, саме вони виражатимуть патріотичну сутність англосаксонської свідомості. Єдине значення, в якому збігаються весь синонімічний ряд одиниць «motherland», «mother country», «fatherland», «homeland», є край батьків (місце, де людина народилася, де живуть її рідні та близькі).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
2. Смакограй М. К. Образно-асоціативний шар концепту «патріотизм» у газетних англійськомовних текстах. *Вісник студентського наукового товариства*. 2022. Вип. 26. С. 101-104.
3. Dictionary of the English Language and Culture. 1998. *Google Books*. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Longman_Dictionary_of_English_Language_a.html?id=DcYUAQAIAAJ&redir_esc=y (Дата звернення 25.05.2024 р.).
4. Biden says Americans have ‘patriotic duty’ to get vaccinated as he gives a nod to Trump’s booster. *The Independent*. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/joe-biden-omicron-speech-latest-b1980380.html> (Дата звернення 25.05.2024 р.).

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАНІПУЛЯЦІЙ В ПРОПАГАНДІ

Карпенко Максим Юрійович,

к.філол.наук., доцент кафедри граматики
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Осипова Кіра Сергіївна,

Студентка
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ.

Сьогодні, у зв'язку зі світовими подіями, актуальність теми маніпуляцій в пропаганді не викликає сумніву. Засоби масової інформації безперервно постачають новини, намагаючись виставляти все у вигідному для них світлі. Пропаганда являє собою головну зброю у сфері мас-медіа, завдяки якій формується суспільна думка. Використовуючи різноманітні лінгвістичні техніки та стратегії людством майстерно маніпулюють і задають динаміку поведінки та світосприйняття.

Мета роботи.

Мета дослідження – є виявлення та аналіз лінгвістичних технік і особливостей маніпуляцій в пропаганді.

Предметом дослідження є особливості використання вербальних маніпуляцій в англійській військовій пропаганді США часів Першої та Другої світових війн.

Матеріалом являється агітація купівлі військових облігацій в США часів Першої та Другої світових війн. Кількість матеріалу: 150 інформаційних джерел, а саме 100 плакатів, та 50 уривків з газетних статей.

Матеріал і методи.

Багато вчених у своїх наукових працях не розрізняють пропаганду та зв'язки з громадськістю, а також рекламу, переконання, політичну кампанію чи навіть психологічну війну. Для подальшого дослідження потрібно виявити різницю між термінами «пропаганда» та «маніпуляція».

Едвард Бернейс у своїй книзі «Пропаганда» дає наступне визначення: «**Пропаганда** являє собою механізм, за допомогою якого ідеї певної віри чи доктрини поширюються у великих масштабах» (1928, р. 20).

Отже, пропаганда це форма комунікації націлена на вплив і маніпулювання думками та діями опонента чи опонентів.

Поняття «**маніпуляція**» (*manipulus* - походить від латинського терміна) - має два значення: а) пригорща (*manus* – рука та *pie* – наповнювати), б) маленька група, купка (*manus* – рука та *pi* – слабка форма корня) (Левицька, 2014).

Професор психології Віктор Шейнов у своїй книзі «Манипулирование и защита от манипуляций» дав терміну маніпуляція таке визначення: «Маніпуляція — це приховане управління, у якому ініціатор досягає своїх егоїстичних цілей, завдаючи шкоди адресату свого впливу. На відміну від відкритого (явного) управління, за якого його мета доводиться до адресата» (2014, ст. 10).

Отже, відмінність пропаганди від маніпуляції саме у тому, що пропаганда це просування певної інформації, а маніпуляція це керування думками чи діями опонента.

У цій роботі було взято оптимальну кількість маніпулятивних прийомів, які можуть використовуватись у газетах та плакатах (San Martino, 2020, р.1379):

1. **Мова з підтекстом** (*Loaded language*) це використання певних слів і фраз із сильним (позитивним чи негативним) емоційним підтекстом (Weston, 2000, р. 6).

2. **Звернення до імені або маркування** (*Name calling or labeling*) це позначення об'єкта пропагандистської кампанії як чогось, чого цільова аудиторія боїться, ненавидить, вважає небажаним чи любить та хвалить. (Miller, 1939)

3. **Повторення** (*Repetition*) це повтор повідомлення знову і знову, щоб аудиторія в кінцевому підсумку його прийняла (Torok, 2015; Miller, 1939).

4. **Перебільшення чи зменшення** (*Exaggeration or minimization*). Ця

техніка робить речі більше, краще, гірше або змушує щось здаватися менш важливим чи меншим, ніж воно є насправді. (Jowett & O'Donnell, 2012, p. 303).

5. **Сумнів** (*Doubt*) суть прийому ставити під сумнів довіру до когось або чогось (San Martino, 2020, p.1379).

6. **Звертання до страху/ упередження** (*Appeal to fear/prejudice*) це прагнення створити підтримку ідеї, прищеплюючи тривогу та/або паніку населенню щодо альтернативи, можливо, заснованої на упереджених судженнях (San Martino, 2020, p.1379).

7. **Розмахування прапором** (*Flag-waving*) це гра на сильних національних почуттях будь-якої групи, наприклад, раси, статі, політичних уподобань; для виправдання, чи просування дії чи ідеї (Hobbs and Mcgee, 2008).

8. **Причинне спрощення** (*Causal oversimplification*) ця техніка передбачає наявність однієї причини, коли за проблемою стоїть кілька причин. (San Martino, 2020, p.1379).

9. **Лозунги** (*Slogans*) це коротка і яскрава фраза, яка може містити ярлики та стереотипи. Лозунги мають тенденцію працювати як емоційний виклик (Dan, 2015).

10. **Звертання до авторитету** (*Appeal to authority*). Робиться затвердження, що інформація правдива просто тому, що її підтримує дійсний орган або експерт з цього питання, без будь-яких інших підтверджуючих доказів (Goodwin, 2011).

11. **Чорно-біла омана, диктатура** (*Black-and-white fallacy, dictatorship*) це подання двох альтернативних варіантів як єдиних можливостей, хоча насправді можливостей більше (Torok, 2015).

12. **Зупиняюче мислення кліше** (*Thought-terminating cliché*) це слова або фрази, які перешкоджають критичній думці та змістовній дискусії на тему. Це, як правило, короткі, загальні речення, які пропонують, здавалося б, прості відповіді на складні питання або відволікають увагу від інших напрямків думки (Hunter, 2015, p. 78).

13. **Підміна тези, підставна людина, відволікаючий маневр**

(*Whataboutism, straw man, red herring*). Дискредитувати позицію опонента, звинувачуючи його в лицемірстві, не спростовуючи безпосередньо його аргумент (Richter, 2017). б) «Підставна людина»: Коли пропозиція опонента замінюється подібною, яка потім спростовується замість оригіналу (Walton, 2013). Визначаються характеристики заміненої пропозиції: «карикатура протилежної думки, щоб її було легко спростувати» (Weston, 2000, р. 78). в) «Відволікаючий маневр»: Введення нерелевантного матеріалу до обговорюваного питання, щоб увага кожного відволікалася від зроблених моментів (Weston, 2000, р. 78).

14. **Ефект приєднання до більшості, демонізація** (*Bandwagon, reductio ad hitlerum*). Тут об'єднані дві техніки, які відносно рідко використовують окремо: а) «Ефект приєднання до більшості». Спроба переконати цільову аудиторію приєднатися і прийняти курс дій, тому що "всі інші вживають тих самих дій" (Hobbs & Mcgee, 2008). б) «демонізація»: переконання аудиторії не схвалювати дію або ідею, припускаючи, що вона популярна серед груп, яких ненавидить цільова аудиторія. Він може посилатися на будь-яку людину або концепцію з негативною конотацією (Teninbaum, 2009).

Результати та обговорення.

Звертаючись до прикладів застосування маніпулятивних технік у продажу цінних паперів США, ось деякі плакати приклади, які ілюструють цей аспект. Для проведення аналізу було взято 100 пропагандистських плакатів та 50 уривків з газет. У практичній частині, як приклад, було розглянуто 25 обраних постерів та 5 статей. Обраний матеріал був зіставлений з 14 методами маніпуляцій і виявлена тенденція частоти застосування кожного з них. Слід зауважити, що зазвичай одна одиниця прикладу складається з декількох маніпулятивних технік.

Перший з досліджених прийомів – «мова з підтекстом». За результатами аналізу плакатів і газет, цей прийом використано у 75% матеріалів. Приклад з постера: *TRIUMPH OVER TYRANNY!*. Слова *TRIUMPH* та *TYRANNY* викликають сильні емоції страху та переживань. У газетній статті: *But it is a*

poor man in spirit as well as in purse that will not give to his country without compulsion, вираз провокує патріотичні погляди і відповідальність перед країною.

Наступна техніка — «звернення до імені» або «маркування». У газетному уривку (*Washington Times*, 1918) зображено солдата з кинджалом і написом *Kaiserism i World Domination*, що викликає страх і ненависть до ворога, підсилюючи націоналізм. Слова *Kaiserism i World Domination* також належать до техніки «демонізації».

Приклад з плаката, який рекламує канцелярські товари і військові облигації водночас, має заголовок *YOU WILL HOLD YOUR MAN if you write often*. Цей хитрий трюк розрахований на жіночу аудиторію, залучаючи інтерес до читання. Техніка «звернення до імені» використана у 57% плакатів і газетних статей, що є високим показником.

Техніка «повторення» широко використовувалася в рекламі того часу, зустрічаючись у 86% матеріалів. Наприклад, у плакаті кілька разів повторюється *By Victory Bonds*, на ще одному плакаті і в газетному повідомленні повторюються слова *Liberty Bonds*. В уривку з газети (*Washington Times*, 1918) постійно повторюються слова *Save* та *Savings*. Повторення *Buy Bonds* було характерним для всієї рекламної кампанії.

«Перебільшення чи зменшення» використовувалися у 53% матеріалів, що часто зображували жорстокість війни. Наприклад, на плакаті зі Статуєю Свободи: *YOU buy a Liberty Bond* та *Lest I Perish*, Статуя Свободи символізує державу, яка загине без підтримки.

Техніка «Сумнів» не була знайдена в аналізованих матеріалах, оскільки мета агітації — викликати довіру та впевненість.

Техніка «звертання до страху» використана у 66% матеріалів. Приклад: зображення військового з опущеними штанами супроводжується виразом *This war will be over some day* та *Don't get caught with your pants down — by G.I Bonds*, що означає «подумай про своє майбутнє, щоб не залишитись без грошей потім». Цей метод викликав тривогу щодо майбутнього і закликав інвестувати у

державу.

Метод «**розмахування прапором**» широко використовувався, зокрема в 73% матеріалів. На плакаті де зображена маленька дівчинка, звертаються до почуттів батьків: *Oh please do! Daddy. BUY ME A VICTORY BOND*. Постер маніпулює почуттями турботи про майбутнє дитини. Інші подібні приклади: *Keep these hands off!, Invest and protect, Daddy bought me a Government Bond, Even a little can help a lot — NOW*.

Метод «причинного спрощення» використовувався рідше — лише в 25% матеріалів. Це пов'язано з тим, що ця техніка у контексті продажу облігацій не є дієвою. Приклад: плакат з карикатурами політичних діячів підписаний: *4 Reasons for buying VICTORY BONDS*.

Техніка «**Лозунг**» була головною, використовуючись у 94% прикладів. На плакаті з жінкою та дитиною, до яких простягаються чорні лапи ворогів, написано: *Keep these hands off!*, закликаючи до захисту. Інший приклад: *FOR SECURE FUTURE BUY VICTORY BONDS*. підкреслює надію на світле майбутнє.

Приєм «**Звертання до авторитету**» використовувався в 45% випадків. У рекламній кампанії військових облігацій посилення на авторитетних персон не було популярним, адже це національне питання. Проте, національні символи *Liberty* та *Uncle Sam* відігравали важливу роль. Наприклад, постер з *Uncle Sam SET THE BEST TABLE* закликає до благодійності, підкреслюючи національну гідність.

Техніка «**чорно-біла омана**» часто використовувалася в контексті наслідків війни. Приклад: *BONDS or BONDAGE*, де показано два варіанти майбутнього — поневолення чи щасливе життя, знову звертаючись до патріотизму.

Техніка «**зупиняюче мислення кліше**» використовувалася у 38% випадків. Наприклад, стаття з заголовком *Why should I buy a bond?* (Washington Times, 1918). Це речення ставить питання, яке зацікавлює читача, провокуючи подальший інтерес. Інший приклад: *Don't dream of victory*, що викликає

нерозуміння, але потім дає відповідь *FIGHT FOR IT! Buy liberty bonds*, пропонуючи просту дію.

Метод «Підміна тези, підставна людина, відволікаючий маневр» зустрічався рідко (10%). Приклади цієї техніки можна знайти лише в уривках аналізованих статей (Washington Times, 1918).

Раніше було зазначено, що техніки «підміна тези» та «демонізація» рідко зустрічаються окремо, але це не стосується плакатної та газетної пропаганди. У ході дослідження прийом «підміна тези» не виявлено, проте приклади «демонізації» були знайдені у 23% випадків, застосованих переважно візуально.

Детальний аналіз показав, що кожній темі відповідає свій набір маніпуляційних технік. Для даного дослідження використовували не повний список з 14 технік. Було виключено прийом «сумнів». Основні теми – патріотизм, сім'я та майбутнє – визначали застосування маніпулятивних технік.

Висновок.

У ході аналізу було виявлено прийоми маніпуляцій, котрі найчастіше застосовувались при агітації купівлі облігацій. Більш за інші зустрічаються такі характерні для публікацій та плакатів прийоми: «мова з підтекстом» 75%, «повторення» 86%, «лозунги» 94% та «розмахування прапором» 73%. Високий процент використання мають також техніки «звернення до імені або маркування» 57%, «звертання до страху/ упередження» 66%, «чорно-біла омана, диктатура» 68%. Це зумовлено тим, що провідною темою маніпулювання була любов до рідної країни та сім'ї. Менш за все були застосовані: «причине спрощення» 25%, «підміна тези, підставна людина, відволікаючий маневр» 10% та «ефект приєднання до більшості, демонізація» 23%.

Такі низькі показники зумовлені невеликою ефективністю і доцільністю, а також потребою застосування більшого об'єму тексту, ніж може бути розміщено у плакатній рекламі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Левицька, І. М. (2014). *Маніпуляція у міжособистісній взаємодії: поняття та зміст*. Вісник Національного університету оборони України, ст. 312–316. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnaou_2014_6_55.pdf
2. Шейнов, В. П. (2014). *Манипулирование и защита от манипуляци*. Питер.
3. Bernays, E. L. (1928). *Propaganda*. Horace Liveright. https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Bernays_Propaganda_in_english_.pdf
4. Dan, L. (2015). *Techniques for the translation of advertising slogans*. In Proceedings of the International Conference Literature, Discourse and Multicultural Dialogue, pp. 13–23.
5. Goodwin, J. (2011). *Accounting for the force of the appeal to authority*. In Proceedings of the 9th International Conference of the Ontario Society for the Study of Argumentation, pp. 1–9.
6. Hobbs, R. & Mcgee, S. (2008). *Teaching about Propaganda: An Examination of the Historical Roots of Media Literacy*. Journal of Media Literacy Education, pp.56–67.
7. Hunter, J. (2015). *Brainwashing in a large group awareness training? The classical conditioning hypothesis of brainwashing*. Master's thesis, University of Kwazulu-Natal.
8. Jowett, G. S. & O'Donnell, V. (2012). *Propaganda and Persuasion*. SAGE, Los Angeles, 5th edition.
9. Miller, C. R. (1939). *The Techniques of Propaganda*. From "How to Detect and Analyze Propaganda," an address given at Town Hall. The Center for learning.
10. San Martino, G. & Yu, S. & Barro'n-Ceden˜o, A. & Petrov R. & Nakov P. (2020). *Fine-Grained Analysis of Propaganda in News Articles*. Proceedings of the 14th International Workshop on Semantic Evaluation, pp. 1377–1414.

<https://aclanthology.org/2020.semeval-1.186.pdf>

11. Teninbaum, G. (2009). *Reductio ad hitlerum: Trumping the judicial Nazi card*. Michigan State Law Review.

12. Torok, R. (2015). *Symbiotic radicalisation strategies: Propaganda tools and neuro linguistic programming*. In Proceedings of the Australian Security and Intelligence Conference, Perth, Australia, pp. 58–65.

13. Weston, A. (2000). *A Rulebook for Arguments*. Hackett Student Handbooks.

14. Washington Times (1918). <https://www.loc.gov/newspapers/?q=The+New+York+Times+%28New-York+%5BN.Y.%5D%29+1914-Current>

ВИКОРИСТАННЯ НІМЕЦЬКОМОВНИХ СЕРІАЛІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАВИЧОК АУДІЮВАННЯ

Кривда Людмила Русланівна,
викладач кафедри германських та східних мов та перекладу
Міжнародний Гуманітарний Університет,
м. Одеса, Україна

Анотація Використання німецькомовних серіалів для розвитку навичок аудіювання вивчення іноземних мов є ефективним методом. Вони забезпечують автентичне мовне середовище та допомагають слухачам адаптуватися до різних акцентів, швидкості мовлення та культурних особливостей. У цьому дослідженні ми аналізуємо переваги та недоліки використання серіалів як навчального інструменту, а також пропонуємо методи їх ефективного застосування в процесі навчання.

Ключові слова: Німецькомовні серіали, навички аудіювання, вивчення іноземних мов, автентичне мовне середовище, навчальні методи.

Матеріали:

Матеріали дослідження включають вибрані популярні німецькомовні серіали різних жанрів, такі як "Dark", "Deutschland 83", "Tatort", "Babylon Berlin". Також використовувалися анкетування та опитування студентів, які використовували серіали для навчання, тести для перевірки рівня розуміння мови до та після перегляду серіалів, а також лінгвістичний аналіз мови, що використовується в серіалах, з акцентом на частоту вживання нових слів, виразів та граматичних конструкцій.

Результати обговорення:

Переваги використання серіалів включають автентичність, яка надає реалістичне мовне середовище, що важко відтворити в традиційному класі. Серіали пропонують варіативність мови, оскільки слухачі стикаються з різними акцентами та стилями мовлення. Вони також допомагають краще зрозуміти

культурні аспекти країни, мову якої вивчають, і стимулюють студентів до регулярного перегляду та навчання завдяки цікавим сюжетам.

Серед недоліків використання серіалів можна виділити рівень складності, оскільки деякі серіали можуть бути занадто складними для початківців. Перегляд серіалів часто потребує супровідних матеріалів, таких як субтитри або словники, а також займає більше часу порівняно з традиційними методами навчання.

Методи ефективного використання серіалів включають поступове збільшення складності, починаючи з серіалів з простішою мовою та переходячи до більш складних. Використання субтитрів, починаючи з субтитрами рідною мовою, а потім мовою, що вивчається, є також ефективним. Крім того, активні завдання, такі як обговорення, написання резюме чи виконання тестів на основі переглянутого матеріалу, сприяють кращому засвоєнню мови.

Висновки

Використання німецькомовних серіалів є ефективним методом розвитку навичок аудіювання. Вони забезпечують автентичне мовне середовище, підвищують мотивацію студентів та допомагають краще розуміти культурний контекст. Проте, для досягнення оптимальних результатів необхідно використовувати серіали в поєднанні з іншими навчальними матеріалами та методами. Поступове збільшення складності та активні завдання можуть допомогти студентам максимально ефективно використовувати цей інструмент для вивчення мови.

ОСОБЕННОСТИ ТОПОНИМОВ КИТАЙСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Ли Цинцин

студент

Бакинский Государственный Университет

Баку, Азербайджан

Введение. Период конца XX - начала XXI века наблюдается интенсивной тенденцией к исследованию топонимики. Представляя собой сравнительно новую науку, топонимика как раздел ономастики изучает географические названия, дает сведения о закономерностях их наименования, развитии и функционировании в языке. В современную эпоху топонимика как наука характеризуется маргинальностью и междисциплинарностью, так как она неразрывно связана со многими дисциплинами, такими как география, языкознание, история, этнография, археология и картография. Как отмечает Х. Л. Ханмагомедов: «ни одна наука не может возникнуть и развиваться изолированно. Взаимопроникновение и взаимовлияние различных наук – закономерный процесс. На этой основе появляются стыковые науки. Среди них топонимика – наука, возникшая и развивающаяся на стыке географии, истории и языкознания» (7, с. 25).

Жители России и Китая издавна поддерживают социальные и языковые контакты, что привело к появлению двустороннего языкового заимствования, в частности заимствования топонимов. Следует отметить, что в 2013 году в России был объявлен «Год китайского туризма», многие названия китайских географических объектов и достопримечательностей проникли в русскую быденную жизнь (5, с. 101).

Исследование топонимов китайского происхождения представляется важным. Поскольку с ростом взаимодействия между Китаем и Россией систематизация и стандартизация географических названий становятся все более актуальной.

Цель работы. Предмет нашего исследования — географические заимствования из китайского языка, касающиеся не только популярных и распространенных в настоящее время географических названий, но и переименованных китаезычных топонимов, существовавших до 1972 года на территории Приморского края. Целью настоящей статьи является анализ лексических особенностей топонимов китайского происхождения.

Материалы и методы. В состав топонима китайского происхождения обычно входят:

1. Описание природных условий определенной местности: ландшафт, местоположение, расстояние, особенности рельефа и другие физические характеристики.

Гидроним *Хуанхэ (Желтая река)* получила свое имя за специфический желтый цвет своей воды.

Ороним *Тайханшань* («тай» - очень, крайне; «хан» - линия; «шань» - гора) в переводе означает «крупно линейно вытянутый горный хребет».

Потамоним *Цилигоу* («ци» - семь; «ли» - верста; «гоу» - канава) означает «канава в семи верстах».

Лимноним *Цяньдаоху* («цянь» - тысяча, «дао» - остров, «ху» - озеро) означает «озеро тысяч островов».

Лимноним *Чжунсиуху* («чжун» - накопление, «сиу» - очаровательность, «ху» - озеро) означает «с озера открывается прекрасный вид».

Ойконим *Шанхай* («шан» - наверху; «хай» - море) означает «город на море».

Многие китайские ойконимы связаны с названиями сторон горизонта. Например: «восток (дун), запад (си), север (бэй) и юг (нань)». Например, *Пекин* или *Бэйцзин* («бэй» - север; «цзин» - столица) означает «северная столица».

Ойконимы *Хэнань* и *Хэбэй* разделены Желтой рекой. *Хэбэй* («хэ» - река, «бей» - север) на севере Желтой реки, *Хэнань* («хэ» - река, «нань» - юг) - на юге «Желтой реки».

В некоторых ойронимах китайского происхождения содержатся слова,

обозначающие местоположения в классических китайских языках. В древности южная сторона горы называлась Ян, а северная - Инь. Например, название *Гуйян* («гуй» - стоящий, ценный; «ян» - юг) из-за южного расположения от горы *Гуйшань* («гуй» - стоящий, ценный; «шань» - гора).

2. Свой вклад в названия также внесли исторические события, личности и легенды.

Например, река *Бахэ* в переводе с китайского означает «захваченный», в связи с победой правителя Цинмугуна над несколькими маленькими государствами.

Набережная *Суди* («су» - фамилия; «ди» - набережная) названа в честь ее создателя Су Ши.

Название реки *Ханьхэ* («хан» - фамилия; «хэ» - река) названо в честь великого поэта Хань Юя; а река *Цзялухэ* («Цзялу» - имя; «хэ» - река) - в честь древнего гидротехника Цзялу.

Ороним *Хуаншань* («хуан» - желтый; «шань» - гора) посвящен императору Хуан ди (в переводе означает "желтый император").

Название населенного пункта "*Хуйлунво*" («хуй» - вернуться; «лун»-дракон; «во» - дом) легенда гласит о том, что в той местности большинство дорог вели в тупик, и за чего Императору Цяньлун пришлось вернуться обратно. В древности дракон символизировал императора. И с того времени это место назывались "*Хуйлунво*".

Название *Циюньшань* («циюнь» - семь облаков; «шань» - гора) произошло по легенде от семи феях, спустившихся с небес на красных, оранжевых, желтых, зеленых, синих, индиговых и фиолетовых облаках. Изначально ороним называлась гора с семью облаками, позже была переименована в созвучное «*Циюньшань*», где «циюнь» означает «гора, возвышающаяся прямо в небо и находящаяся на одном уровне с ними».

3. Выражение определенных желаний и эмоций людей: похвала и восхищение, благословение и обещание.

Например: Ороним *Тайвань* («тай» - благополучие; «шань» - гора)

означает процветание государства и благополучие народа.

В астионимах *Нинбо* («нин» - стабильность; «бо» - волна), *Юнхэ* («юн»-вечный; «хэ» - мир) выражают стремление людей к социальной стабильности.

Обычно в наименовании новых построенных человеком территориальных объектов в новых периодах содержится человеческое пожелание, такие как *Хэпинлу* («хэпин» - мир; «лу» - улица), *Цзяньголу* («цзяньго» - строительство государства; «лу» - улица), *Фусинлу* («фусин» - возрождение; «лу» - улица), *Синлунцзе* («синлун» - процветание; «цзе» - улица) и др.

4. Метафорические номинации.

Вершина горы *Хуашань* похожа на цветок лотоса. В китайском языке слово "цветок" созвучно слову "хуа", вот отсюда и ее название.

Ороним *Шэньньюфэн* («шэньнью» - богиня; «фэн» - вершина) схоже с женской фигурой; озеро *Эрхай* («эр» - ухо; «хай» - море) похоже на ухо человека; впадина *Мацзиньао* («мацзинь» - лошадиная шея; «ао» - впадина) — на шею лошади; *Эрдобаоцзы* («эрдо» - ухо; «бао» - крепость) — на ухо человека.

5. Употребление старинных наименований и девиза правления.

Название реки *Янцзы* происходит от старинного названия «*Янцзыцзян*», где «*Янцзы*» — «название низовьев этой реки», «*цзян*» — «река». В современном китайском языке река называется «*Чанцзян*», что в переводе означает «*длинная река*».

Ойконим «*Цзиндэчжэнь*» («*цзиндэ*» - блестящий и благодатный; «*чжэнь*» - городской округ) известен как «столица китайского фарфора», названной в честь девиза правления Цзиндэ (1004-1007) в период династии Сун (960-1127).

Нужно отметить, что до 1972 года на Дальневосточном регионе существовало множество географических объектов, названия которых являлись китаеязычными. Появление топонимов китайского происхождения в Приморском крае связано с сельским хозяйством, охотой, добычей пантов и

женщины, торговлей этнических китайцев. Адаптированные под русское звучание топонимы по-прежнему были созданы китайскими охотниками с целью передвижения по труднопроходимой местности и характеризовались несколькими особенностями:

1) географическое положение: название *Ляохе-Сань* (Мелкодубная) произошло от китайского «*Ляохэшань*» («ляо» – далекий; «хэ» – река; «шань»-гора), что означает «дальнереченская гора»; *Пейчихе* (Духовская) – от китайского «*Бэйчахэ*» («бэй»– «север»; «ча» – «развилка реки»; «хэ» – «река») - северный приток реки;

2) явная физико - географическая характеристика: традиционное название *Кадану* (Каменистая) произошло от китайского «*Каньданао*» («кань» - «утес»; «да» – «большой»; «нао» – «кривизна») - большой кривой утес; «*Ханихеза*» (Крутой Яр) от «*Хуаннихэцзы*» («хуан» - желтый; «ни» - грязь; «хэ» - река; «цзы» - суффикс) – река желтой грязи;

3) синтез китайского и туземного происхождения: бухта Пионерская носит традиционное название «*Амбабоза*», которое произошло от синтеза тунгусо-маньчжурского языка «*ванба*» («*тигр*») и китайского «*поцзы*» («озеро») (2, с. 86); *Лебихе* (Тиховодное) – образовано формантами тунгусо-маньчжурского языка «*лэбэ*» (часть слова «*лэбэнги*» - «болото») и китайского «*хэ*» («река»). *Лэбэхэ* – болотная речка(4, с. 33);

4) наименование фауна и флора в топонимах: традиционное название «*Тетюхе*» (Рудная) произошло от китайского «*ечжухэ*» («*ечжу*» - «дикий кабан»; «хэ» - «река»), что означает «река диких кабанов»; *Майха*(Артемовка) - название китайское по происхождению, образовано формантами: «*маи*»-«муравей»; «хэ» - «река». «*Маихэ*» означает «муравьиная речка».

5) именная и фамильная топонимика: *Люмфагоу* (Смяличи) - образовано от китайского *Люмафагоу* (лю – фамилия; ма - фамилия; фа-фамилия; гоу – речка).

Несмотря на то, что в 1972 году по ряду исторических и политических

причин в Приморье было проведено массовое переименование китаеязычных топонимов, некоторые из них по-прежнему остались в обиходе у россиян. Так например, топонимы *Шамора* (бухта Лазурная), *Майха*, *Сунутинка* (Долины), *Тавайза* (Муравьиная бухта), *Тетюхе* и другие пользуются популярностью среди местных жителей.

Результаты и обсуждение. Таким образом, вышерассмотренные топонимы по происхождению Китаю позволяют сделать следующие выводы.

Некоторые топонимы китайского происхождения в русском языке отличаются вариативностью. Так, например, в русском языке функционируют два варианта названия столицы КНР: *Пекин* и *Бэйцзин*. *Желтая река* – семантическая калька китайского языка «Хуанхэ», а *Хуанхэ* – транскрипция официального названия в китайском языке. *Шамора* – традиционное название бухты Уссурийского залива; *Лазурная* – настоящее название данного топонима и т. д.

Примечательно, что в китаеязычных оронимах, гидронимах и урбанонимах родовое понятие как основной компонент входит в состав их названия и транскрибируется слитно с собственными названиями при переводе в русском языке: *шань* (гора) – *Тайшань*; *фэн* (вершина) – *Шэньньюйфэн*; *хэ, цзян* или *год* (река, речка) – *Хуанхэ, Янцзыцзян, Цзючжайгоу*; *кань* (утес) – *Каньданао*; *ху, по* (озеро) – *Цяньдаоху, Хайланьпо* (Благовещенск); *хай* (море) – *Эрхай*; *ди* (набережная) – *Суди*; *лу, цзе* (улица) – *Фусинлу, Синлунцзе*; *бар* (крепость) – *Эрдобаоцзы*; *ао* (впадина) – *Мацзиньао*.

Кроме этого, ойконим Шанхай в русском языке получил семантическое развитие: Шанхай в переносном значении означает «пивная: обычно многолюдная, без сидячих мест; трущобы, притон».

Выводы. Являясь важным показателем культурного, исторического и экономического взаимодействия между народами России и Китая, топонимы китайского происхождения не только отражают физические и антропогеографические характеристики местности, но и показывают духовные ценности китайского народа.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Даль, В. И. Толковый словарь русского языка: современная версия. - М.: Эксмо, 2006. - 575 с.
2. Зуенко И. Ю. Китаеязычная топонимика Приморского края как результат межкультурного взаимодействия в Дальневосточном регионе. - Дальневосточный федеральный университет: Известия Восточного Института, 2011. № 1. С. 83-88.
3. Космачева А. С., Шао Ш. Особенности топонимов в китайском языке // Язык и литература: сборник статей XXVI международной научной конференции. - Томск: Национальный исследовательский Томский государственный университет, 2016.
4. Старцев А. Ф. Этимология китайских и традиционных топонимов тунгусо-маньчжурских этносов Приморья // Ойкумена. Регионоведческие исследования. - Владивосток: ВГУЭС, 2021. № 3. С. 30–37. DOI: 10.24866/1998-6785/2021-3/30-37
5. Сыци Л. Деривационный потенциал топонимов китайского происхождения в современном русском языке // Филология и культура. - Казань: Казанский федеральный университет, 2018. №1(51). С. 101- 106.
6. Фаткуллина Ф. Г. Топонимы как компонент языковой картины мира // Современные проблемы науки и образования. - Москва: Академия естествознания, 2015. № 1-1.
7. Ханмагомедов Х. Л., Гебекова А. Н. Учение о географических названиях(топонимика) и пути его развития// Вопросы современной науки и практики. - Тамбовская область: ФГБОУ ВО «ТГТУ», 2011. №4(35). С. 24-35.

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Ушакова Світлана Валеріївна,

Старший викладач

Харківський національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Анотація: У статті проаналізовано основні сучасні підходи у вивченні іноземних мов, та важливості їх використання для ефективного вивчення іноземних мов. Було визначено найбільш поширені сучасні підходи, які використовуються у процесі навчання, а також зазначено, що сучасні підходи у вивченні іноземних мов характеризуються більш інноваційними й ефективними методиками, які дозволяють здійснювати процес навчання більш ефективним.

Ключові слова: підходи, навички, компетентності, освітній процес, інтеграція.

Вступ./Introduction. Головною ідеєю сучасної вищої освіти України є постійне оновлення та саморозвиток. В сучасних умовах глобалізації та європейської інтеграції до світового простору, коли наше суспільство інтегрується та культурно зростає, актуальним питанням на сьогодні є освіта, яка орієнтована на навички навчання іноземній мові. В сучасних стандартах вищої освіти прослідковується реалізація переходу на систему навчання, при якому відбувається зміщення з викладача і змісту дисципліни на студента і очікувані результати, на сформовані так звані компетентності. Тобто на сьогоднішній день у вишах України застосовується переважно компетентнісний підхід у навчанні, який скеровує освітній процес на формування у здобувачів освіти набору певних компетентностей, якими він повинен оволодіти під час отримання фахової освіти. Формується тенденція до посилення комунікативної спрямованості навчального процесу, його наближення до реального процесу спілкування. Для більшості фахівців у сфері викладання іноземних мов

інноваційність розглядається як комунікативність.

Ціль роботи./Aim. Метою даної роботи є визначення основних підходів, що використовуються в освіті для формування навичок вивчення іноземної мови для кращої соціальної інтеграції, характеристика типів умінь, які формуються та розвиваються у студентів вищої освіти під час вивчення іноземної мови. У сучасних стандартах вищої освіти реалізується зрушення в бік ієрархічної освіти, від викладачів і предметного змісту до студентів і очікуваних результатів, формування так званих компетенцій. Українські університети в основному прийняли компетентнісний підхід до освіти, який спрямовує освітній процес до тих пір, поки у студента не сформується певний набір компетенцій, якими він повинен оволодіти в процесі своєї професійної освіти. Традиційна освіта завжди наголошувала на процесі формування та розвитку практичних дій і творчому застосуванні набутих знань і досвіду в різних ситуаціях через накопичення певних знань, умінь і навичок.

Матеріали та методи./Materials and methods. Значну кількість напрацювань було виявлено завдяки дослідженню публікацій. Андрущенко О., Башмаков І. Плотникова О. проводять дослідження сучасних підходів до навчання іноземних мов професійного спрямування. На думку ряду вчених використання передових технологій у навчанні іноземних мов повинно стати головним акцентом сучасної освіти. Це дає змогу розвивати професійні компетенції та навички, необхідні для забезпечення інтеграції. Сучасні підходи у вивченні іноземних мов характеризуються більш інноваційними й ефективними методиками, що дозволяє зробити процес навчання більш ефективним.

Вивчаючи іноземну мову, важливо використовувати надійні джерела, такі як науково-популярна література, журнали та Інтернет, новітні навчальні матеріали, такі як комп'ютерні та інтернет-технології, блоги, веб-ресурси, проектні методики, онлайн-зустрічі, вебінари тощо. Набуття комунікативної та міжкультурної компетенції неможливе без комунікаційної практики, а використання інтернет-контенту в цьому випадку просто необхідно.

Результати та обговорення./Results and discussion. Ми вважаємо, що поєднання різних підходів до навчання іноземних мов є необхідним для того, щоб молоді спеціалісти могли повністю та добре інтегруватися в суспільство в майбутньому. Для цього необхідно розвивати в учнів такі навички, як комунікація; організованість; вміння працювати в команді; вміння вести невимушену бесіду; м'які навички. Розвинути ці навички нам допоможуть такі принципи: 1. Інтерактивність між викладачем та студентом, а також між студентами. Це можливо завдяки використанню новітніх інтерактивних технологій, як електронні підручники і програми відеозв'язку, що з'являються в закладах освіти. 2. Особистісно-орієнтоване навчання, яке орієнтовано на індивідуальні потреби студентів. Для цього використовуються персоналізовані методики та програми, що дозволяють кожному студенту навчатися відповідно до свого рівня знань та власних потреб. 3. Розвиток комунікативних навичок через слухання, письмо і говоріння. Навчальні програми ставлять мету забезпечити тим хто вивчає мову можливість використовувати іноземну мову в реальних життєвих ситуаціях. 4. Культурна компетенція. Сучасні підходи до вивчення іноземних мов можуть спрямовуватися на ознайомлення зі світовою культурою та звичаями, використовуючи у процесі вивчення мови інформацію про історію, особливості звичаїв тієї чи іншої країни.

Висновки./Conclusions. В рамках нашого дослідження ми показали, наскільки важливе формування особистісних та міжособистісних навичок у студентів для їх кращої інтеграції в майбутнє суспільство. Деякі рекомендації щодо розвитку в рамках навчання іноземної мови через добре підібрані комбінації підходів, які мають свої особливості застосування та підходять для певних груп студентів.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень, пов'язаних із окресленою проблематикою, вважаємо розробку програм розвитку у студентів зазначених навичок під час навчання іноземним мовам, з урахуванням зазначених підходів, які відображаються у різних аспектах організації освітнього процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мілорадова Н. Е., Шевченко В. В. Компетентнісний підхід як методологічна основа дослідження професійної компетентності особистості. Габітус. 2020, №16, с. 233-237.
2. Пономарьова О. І., Ковальова А. В. Інноваційні технології формування іншомовної професійної компетенції. Викладання мов у вищих навчальних закладах. 2013, №23. С. 71-79.
3. Цепко Т.А. Сучасні тенденції у викладанні англійської мови у закладах вищої освіти. Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 21, Т. 3. С. 39–43.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

ВПЛИВ ФІЛОСОФІЇ НІЦШЕ НА РОЗВИТОК ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ

Ігнат'єв Віталій Аркадійович

PhD., доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін

Нікуліна Марія Андріївна

Студентка 1 курсу факультету медицина 1

Донецького національного медичного університету

м. Лиман

Вступ./Introduction. Фрідріх Ніцше - один із найвпливовіших філософів XIX століття, чийі ідеї залишили глибокий слід на розвиток філософської думки XX століття. Екзистенціалізм, як філософський напрямок, що зосереджується на індивідуальному існуванні, свободі та виборі, отримав багато імпульсів від робіт Ніцше. Його концепції надлюдини, волі до влади, нігілізму та переоцінки цінностей стали фундаментальними для розвитку екзистенціалістських ідей. У цій роботі буде розглянуто вплив філософії Ніцше на формування та розвиток екзистенціалізму, а також його значення для ключових представників цього напрямку, таких як Жан-Поль Сартр, Мартін Гайдеггер та Альбер Камю.

Ціль роботи./Aim. Метою цієї роботи є дослідження впливу філософії Фрідріха Ніцше на становлення та розвиток екзистенціалізму як філософського напрямку. Робота зосередиться на аналізі основних ідей Ніцше, які стали фундаментальними для екзистенціалістів, а також на тому, як ці ідеї були інтерпретовані та адаптовані ключовими представниками екзистенціалізму.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети буде використано комплексний підхід, що включає аналіз першоджерел, таких як роботи Фрідріха Ніцше ("Так казав Заратустра", "По той бік добра і зла", "Генеалогія моралі"), а також праці екзистенціалістів (Жан-Поль Сартр "Буття і ніщо", Мартін Гайдеггер "Буття і час", Альбер Камю

"Міф про Сізіфа"). Методи дослідження включатимуть порівняльний аналіз, герменевтичний аналіз текстів, а також історико-філософський підхід для виявлення взаємозв'язків та впливів.

Результати та обговорення/ Results and discussion.

Концепція надлюдини та індивідуальної самореалізації:

Ніцше висунув ідею надлюдини, як вищого ідеалу людського існування, що прагне до самоперевершення і створення власних цінностей. Жан-Поль Сартр адаптував цю концепцію у своїй філософії, підкреслюючи, що людина засуджена бути вільною і мусить самотійно створювати сенс свого життя. Сартр вважав, що індивід не має визначеного сутності при народженні і повинен самотійно формувати своє "буття"

Нігілізм та переоцінка цінностей

Ніцше визначив нігілізм як кризу, що виникає через втрату віри у традиційні цінності і сенс. Це положення стало центральним у філософії Альбера Камю, який досліджував абсурдність людського існування. У своєму творі "Міф про Сізіфа" Камю описує, як людина повинна прийняти абсурд і, попри це, знайти сміливість створити власні значення і цінності. Нігілізм Ніцше також надихнув Мартіна Гайдеггера у його аналізі буття та пошуків автентичного існування.

Воля до влади

Ніцше вважав волю до влади основним рушієм людських дій і розвитку. Ця концепція знайшла відображення у філософії Гайдеггера, який розглядав буття як динамічний процес самовизначення і боротьби. Гайдеггер досліджував, як людина, через свою волю, може досягти автентичного існування, звільняючись від "безликої" маси і суспільних норм.

Переоцінка цінностей

Ніцше закликав до переоцінки всіх цінностей, які вважав застарілими і неадекватними для сучасної людини. Це стало основою для багатьох екзистенціалістів, які прагнули створити нові моральні та етичні системи. Сартр, наприклад, відмовився від об'єктивних моральних норм і наголошував

на індивідуальній відповідальності за створення власних цінностей.

Критика релігії та метафізики

Ніцше відомий своєю різкою критикою християнства та традиційної метафізики, яку він вважав обмежуючою і пригнічуючою для людського духу. Ця критика була прийнята екзистенціалістами, які також відкидали традиційні релігійні догми і метафізичні системи, шукаючи нові шляхи для розуміння людського буття. Камю, зокрема, досліджував питання релігійного нігілізму та можливості побудови життя без Бога.

Антропологічний підхід

Ніцше зосереджувався на індивіді і його внутрішньому світі, що стало важливим аспектом для екзистенціалістів. Вони продовжили досліджувати питання індивідуального існування, свободи вибору і особистої відповідальності. Сартр наголошував на тому, що існування передує сутності, тобто людина спершу існує, а потім визначає себе через свої дії і вибори.

Висновок./Conclusion. Філософія Фрідріха Ніцше мала глибокий та багатогранний вплив на екзистенціалізм. Його ідеї про надлюдину, волю до влади, нігілізм та переоцінку цінностей стали фундаментом для розвитку екзистенціалістської думки. Жан-Поль Сартр, Мартін Гайдеггер та Альбер Камю адаптували ці концепції у своїх працях, створюючи нові перспективи для розуміння людської свободи, сенсу життя та екзистенційного вибору. Ніцшеанська критика традиційних моральних та релігійних цінностей дала поштовх до переосмислення і створення нових етичних систем, які були більш адекватними для сучасної людини. Вплив Ніцше на екзистенціалізм не лише підкреслює важливість його філософських ідей, але й демонструє їхню актуальність та значущість для сучасної філософії.

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ ЯК СИМПТОМИ КРИЗИ ТЕХНОГЕННОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Савош Галина Петрівна,

к.соц.н., доцент

Майоренко Данило Володимирович,

студент

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
м. Дніпро, Україна

Анотація: Дослідження присвячене кризі техногенної цивілізації як глобальній проблемі сучасності. Підкреслюється, що гострота глобальних проблем залежить від впливу екологічних та соціально-економічних наслідків на життя сучасного суспільства. Характерною рисою глобальних проблем є їх динамізм. Однобічний підхід до вирішення глобальних проблем може призвести до тяжких наслідків. Отже, вирішення глобальних проблем можливе лише зусиллями світового співтовариства.

Техногенна цивілізація – це тип цивілізації, заснований на постійній зміні природи і суспільства, що використовує нові наукові досягнення у виробництві. Вона є досить пізнім продуктом людської історії і проходить три стадії: передіндустріальну, індустріальну та постіндустріальну. Найважливішою основою її стає, перш за все, розвиток техніки, технології, в першу чергу, за рахунок генерації та впровадження у виробництво нових наукових знань. Так виникає тип розвитку, заснований на прискоренні змін природного і соціального середовища, предметного світу, в якому живе людина.

Ідея перетворення світу і підпорядкування людиною природи була домінантою в культурі техногенної цивілізації на всіх етапах її історії, аж до нашого часу. Цінності техногенної культури задають принципово інший вектор людській активності. Перетворююча діяльність розглядається тут як головне призначення людини. Активне ставлення людини до природи поширюється

потім на сферу соціальних відносин, які також починають розглядатися в якості особливих соціальних об'єктів, призначених для цілеспрямованої зміни. У техногенної цивілізації виникає особливий тип автономії особистості: людина може змінювати свої корпоративні зв'язки, вона жорстко до них не прив'язана. Може і здатна будувати свої відносини з іншими занурюючись в різні соціальні спільноти, а часто і в різні культурні традиції. Трансформації подібного роду призводять до активних змін соціальних зв'язків людей. У техногенної цивілізації науково-технічний прогрес постійно змінює типи спілкування, форми комунікації людей, типи особистості і спосіб життя. В результаті виникає чітко виражена спрямованість прогресу з орієнтацією на майбутнє.

З розумінням діяльності і призначення людини тісно пов'язаний другий важливий аспект ціннісних орієнтацій, який характерний для культури техногенного світу - розуміння природи. Природа постає як упорядковане, закономірно влаштоване «поле», в якому людина, як розумна істота, що пізнала закони природи, здатна здійснити свою владу над зовнішніми процесами і об'єктами, поставити їх під свій контроль навіть коли вони носять характер природної стихії. Діяльність розцінюється як засіб, що забезпечує владу людини і панування над зовнішніми обставинами, які людина покликана підпорядкувати собі. Людина повинна з раба природних і суспільних обставин перетворитися в їх господаря, а сам процес цього перетворення розуміється як оволодіння силами природи і силами соціального розвитку. Змінюючи не тільки природне, але і соціальне середовище, людина реалізує своє призначення творця, перетворювача світу.

Техногенна цивілізація виявилася дуже динамічною, рухливою, і, в той же час, дуже агресивною: вона придушує, підкоряє, перевертає. Така активна взаємодія техногенної цивілізації і традиційних суспільств є зіткненням, яке призводить до загибелі останніх, до знищення багатьох культурних традицій. [1].

Високий рівень розвитку і привабливість сучасного постіндустріального суспільства як зразок для наслідування породили ілюзію про універсальність

його системи цінностей і заснованого на ній шляху розвитку. Тим часом, техногенний шлях розвитку є не універсальним, а унікальним, властивим тільки одній цивілізації. Для людства в цілому він безперспективний.

Більш того, багато сучасних експертів висловлюють думку щодо того, що розвиток техногенної цивілізації підійшов до критичних рубежів, які позначили межі цього типу цивілізаційного зростання. Це виявилось в другій половині ХХ ст. у зв'язку з виникненням глобальних криз і проблем, до яких належать численні проблеми, що зачіпають всі сфери людської життєдіяльності, – від екології до проблеми відчуження. Серед глобальних проблем, породжених техногенною цивілізацією, що поставили під загрозу саме існування людства, можна виділити три головні.

Перша – це проблема виживання в умовах безперервного вдосконалення зброї масового ураження. Наука тут відіграє не останню роль, оскільки саме представники науки сприяли розробці теоретичних основ такої зброї. Саме гонка озброєнь тривалий час розглядалася як ключова проблема, тобто така, від вирішення якої залежить сама можливість приступити до вирішення інших.

За роки «холодної війни» на Землі накопичилася така кількість зброї з ядерним зарядом, що вона здатна кілька разів знищити людство і всю живу природу. Тим часом, істотного скорочення інших видів озброєнь не відбулося. Темпи вдосконалення зброї обганяють процес політичного розвитку, здатний покласти край створенню систем озброєння нового покоління. Офіційно заборонені хімічна та бактеріологічна зброя також продовжують існувати і вдосконалюватися, що ще більш знижує загальну безпеку людства, особливо з огляду на той факт, що можливість світових воєн не пішла в минуле. Важливу особливість сучасного стану проблеми війни і миру становить не тільки небезпека можливих наслідків застосування сучасних видів озброєнь. Специфіка цієї проблеми полягає в тому, що її вирішення – це не тільки питання життя і смерті десятків і сотень мільйонів людей нинішнього покоління, а й питання про життя і здоров'я майбутніх поколінь людей.

Другою, і мабуть, найгострішою, проблемою сучасності стає наростання

екологічної кризи в глобальних масштабах.

Два аспекти людського існування-як частини природи і як діяльної істоти, що перетворює природу, – приходять у конфліктне зіткнення. Діяльність людини вносить постійні зміни в динаміку біосфери, а на сучасному етапі розвитку техногенної цивілізації масштаби людської експансії в природу такі, що вони починають руйнувати біосферу як цілісну екосистему [2].

Навколишнє середовище (природа) в результаті техногенної діяльності людей стає все менш придатною для життя. Забруднення води, суші й повітря наприкінці ХХ – початку ХХІ століть набуло таких масштабів, що вже загинули і щорічно продовжують гинути тисячі видів тварин і рослин. Повітря забруднюють дим і пил, вихлопні гази, що призводить до хвороб легенів, кислотних дощів, що гублять ліси, парникового ефекту (підвищення температури атмосфери і поверхні Землі внаслідок збільшення концентрації вуглекислого газу в повітрі). Забруднення водного середовища відходами виробництва призводить до отруєння морської і річкової флори та фауни, до розмноження хвороботворних мікроорганізмів. Кількість питної води у всіх країнах швидко скорочується. Ґрунт вбирає шкідливі речовини, що містяться в повітрі і воді, і стає непридатним для дикорослих рослин. Використання мінеральних добрив, отрутохімікатів, гормонів та антибіотиків у сільському господарстві робить небезпечною для здоров'я його продукцію. Застосування шкідливих для людини речовин в харчовій, текстильній, деревообробній промисловості, у виробництві іграшок, аварії на атомних електростанціях, що періодично виникають, створюють безпосередню загрозу для нинішнього й майбутніх поколінь.

Третя проблема пов'язана з необхідністю збереження людини як біосоціальної структури в умовах зростаючих і всебічних процесів відчуження. Цю глобальну проблему іноді позначають як сучасну антропологічну кризу. Людина, ускладнюючи свій світ, все частіше викликає до життя такі сили, які вона вже не контролює і які стають чужими її природі.

Сучасна індустріальна культура дійсно створює широкі можливості для

маніпуляції свідомістю. Прискорений розвиток техногенної цивілізації робить досить складною проблему соціалізації та формування особистості. Постійно мінливий світ обриває багато коріння, традицій, змушуючи людину водночас жити в різних традиціях. У такій ситуації людина стає чужою своїй власній діяльності, її умовам, засобам і результатам і навіть самій собі.

Глобальним проявом сучасної антропологічної кризи є відносини між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються. Багато дослідників вважають, що в цей час ця проблема не менш значуща, ніж екологічна. У розвинених країнах живе приблизно чверть населення Землі, яке споживає три чверті загальносвітової продукції, а в країнах, що розвиваються, – три чверті населення планети, на частку яких припадає лише одна чверть світового суспільного продукту [3].

Причому розрив у рівнях розвитку і в рівнях добробуту населення цих країн неухильно наростає. У 1950-ті роки відразу після розпаду світової колоніальної системи країни, що розвиваються, відставали від розвинених в кілька разів, наприкінці ХХ століття – в десятки і сотні разів. На цей час третина населення країн, що розвиваються, не отримує повноцінного харчування, систематично голодує, повільно вмираючи від недоїдання; половина населення не має медичного обслуговування і доступу до джерел чистої води, тобто приречена на масові епідемії.

Ця глобальна проблема загострюється ще й тому, що феноменальний науково-технічний прогрес людства в ХХ столітті надзвичайно гостро поставив проблему ресурсів і джерел енергії. У широкому сенсі під ресурсами розуміють весь навколишній світ. Практично поняття ресурси включає в себе ті речовини і сили природи, які на цьому етапі розвитку можуть бути використані суспільством. Розміри планети мають кінцевий обсяг, життя зірок, в тому числі Сонця, не вічне, відповідно до сучасних поглядів кінцевий і наш Всесвіт, тому всі ресурси можуть бути вичерпані.

Таким чином, глобальні проблеми сучасності, ставлячи питання щодо виживання людства, ставлять під сумнів і тип прогресу, реалізований в

попередньому техногенному розвитку. За наявними прогнозами, в разі збереження існуючих тенденцій розумне життя може зникнути з лиця Землі вже у XXI столітті. Причому раніше за всіх наближення глобальної катастрофи відчує населення країн, що розвиваються, а призводить до цієї катастрофи техногенний шлях розвитку [4].

З розвитком техногенної цивілізації з величезною швидкістю почав зростати темп соціальних змін. Машинні технології багаторазово підвищили продуктивність праці, змінили виробництво та умови життя мільярдів людей. Однак найголовніша зміна пов'язане із зміною системи цінностей. Для техногенної цивілізації система цінностей і життєвих змістів включала особливий погляд на людину та її роль у світі. До таких цінностей відносяться уявлення про людину як діяльну істоту, яка протистоїть природі, і призначення якої полягає в перетворенні природи; розуміння природи як неорганічного світу, що представляє особливе закономірно впорядковане поле об'єктів, які виступають матеріалами і ресурсами для людської діяльності; пріоритет ідеалу вільної індивідуальності, автономної особистості; інновації і прогрес; науку, яка дає знання про закони зміни об'єктів (наукову раціональність, науково-технічний погляд на світ); особливе розуміння влади і сили, влада не лише над людиною, а, насамперед, над об'єктами [5].

Як і будь-яка інша, техногенна цивілізація у відповідності із своїми цінностями визначає основні напрями змін, що відбуваються в розвитку людства, прискорюючи або сповільнюючи їх. «Людина в техногенній цивілізації й хотіла б не рватися до соціально нових об'єктивацій, та визначення її соціальної значущості вимагає цього. Живучи в суспільстві, особистість визначає свою значущість за правилами цього суспільства. І якщо в техногенному суспільстві значущість особистості визначається соціальною новизною її об'єктивації, то бажаючи бути значущою у цьому суспільстві, особистість прагнучиме до об'єктивної новизни». Разом з тим, кожна культурна підсистема зберігає свої внутрішні особливості. Отже, незважаючи на свої особливості, техногенна цивілізація має певні ознаки, загальними для всіх

цивілізацій: вона будується на певних цінностях, які реалізуються протягом усього періоду її існування; у своєму розвитку вона проходить певні етапи: генезис, розвиток, розквіт, занепад і загибель; усередині техногенної цивілізації існують сторонні групи з власною культурою, що не цілком збігається з культурою основної цивілізації.

Технічний розвиток призводить до збільшення масштабів технологічних процесів і включених до них елементів природного середовища, що в свою чергу призводить до розростання центрів техногенного середовища і (через обмеженість розмірів поверхні Землі та її ресурсів), витіснення ними природних ландшафтів і зміни природних процесів. Компонентами техногенного середовища постають «технічні об'єкти і технологічні процеси, система об'єктів забезпечення індустриального та аграрного виробництва (виробнича інфраструктура); поселення – центри штучного оточуючого середовища та комунікації, що їх поєднують (інфраструктура життєдіяльності людей); технічні вироби; вироблені промисловістю хімічні речовини і відходи виробництва, які потребують утилізації; біологічні комплекси, що вийшли з-під впливу біосферних закономірностей та керуються технічними засобами».

Зазначимо, що тільки на рівні трансформацій природних систем, обумовлених відходами техногенної діяльності, можна помітити глобальний характер техногенного середовища. До того ж варто відзначити, що існують глобальні соціокультурні впливи технологій (особливо інформаційних): наявність світового ринку, система глобальної інформації, формування в технологічному світі загальних (технологічно забезпечуваних) інтересів і потреб. Все вищезазначене і є техносферою у повноті своїх інтенцій.

Постає питання: чим може «техносфера» мати власну, «де гуманізовану» динаміку, або її розвиток є втіленням діяльнісного світу людини? Зауважимо, що штучне середовище, в якому живе людина, формує не тільки її конкретні діяльнісні цілі, але й основні життєві мотивації. Саме тому можна сказати про суб'єкт-суб'єктні відносини людини і «ноосфери», оскільки «техносфера» є мотивоційно-формуєчим середовищем для людини. Адже «техносфера»

формує не тільки особисті, але й соціальні мотивації: культуру, світогляд, ідеологію. Водночас можна спостерігати, що відповідні «мотиваційні впливи» мають циклічний характер: оточуюче середовище сприяє формуванню мотивацій у людини, яка внаслідок цього змінює середовище і, таким чином, спонукає до процесу творення нових мотивацій. Оскільки техногенна цивілізація є динамічно-агресивною, то у «дегуманізованій техносфері» актуалізуються нові аспекти взаємодії людини і техніки. Зокрема, з'являються технічні засоби, що імітують інтелект, почуття (відчуття) людини. Вони впливають на вибір, формування і встановлення людиною своєї ідентичності.

Отже, приходимо до наступних висновків.

1. Техногенна цивілізація заснована на постійній зміні природи і суспільства за рахунок генерації та впровадження нових наукових знань. Основні цінності цивілізації включають перетворюючу діяльність людини, панування над природою і соціальними обставинами, а також орієнтацію на прогрес і майбутнє. Техногенна цивілізація має високий рівень розвитку і динамічності, але вона також приносить агресивний вплив на традиційні суспільства та викликає глобальні проблеми.

2. Глобальні проблеми сучасності включають загрозу зброї масового ураження, екологічну кризу та антропологічну кризу. Збройна гонка, світові війни, забруднення навколишнього середовища, зміна клімату, відчуження людини від своєї діяльності та інші проблеми загрожують як сучасному, так і майбутнім поколінням.

3. Цінності техногенної цивілізації включають підкреслення переваги людської діяльності над природою, важливість наукових знань, інновацій і прогресу, а також владу над об'єктами. Цикл розвитку цивілізації включає генезис, розвиток, розквіт, занепад і загибель.

4. Постіндустріальне суспільство відрізняється пріоритетом теоретичних знань, інформаційною технологією та грою між людьми. Основна його стратегія - розвиток нових технологій, економічне та соціальне зростання.

5. Техногенна цивілізація має проблеми, які ставлять під сумнів її

життєздатність. Потрібно шукати нові шляхи розвитку, що враховуватимуть екологічні, соціальні та етичні аспекти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Старосілець В. Техногенна цивілізація. *Збірник тез II Міжнародної наукової конференції молодих учених та студентів „Філософські виміри техніки“, 4-5 грудня 2019 року.* Т. : ТНТУ, 2019. С. 30.

2. Основні наслідки екологічної кризи. Екологія життя [Електронний ресурс]. URL: http://www.ecolive.com.ua/content/book/75_osnovn%D1%96nasl%D1%96dki_ekolog%D1%96chno%D1%97-krizi.

3. Кальницький Е. А. Екзистенційні засади антропологічної кризи. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».* Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2016. Вип. 2 (29). С. 166–173.

4. Глобальні проблеми сучасності : підручник / [кол. авт.]; за ред. В. С. Бакірова (голова), А. П. Голікова, О. А. Довгаль, В. А. Пересадько, В. І. Сідорова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 632 с.

5. Цивілізаційні трансформації сучасності: навч. посібник / Уклад. К. В. Ніколенко. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 106 с.

ECONOMIC SCIENCES

УДК. 658.7.

ENVIRONMENTAL LEGISLATION IN THE FIELD OF SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

Dendeberia Daryna

Master's student

Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine

Introduction. Nowadays, the issue of sustainable development and environmental sustainability has become one of the most important in any activity. For the first time at the international level, the Global Sustainable Development Goals were defined in 2015 at the UN Sustainable Development Summit. And now the question of the ecological future is concentrated in many types of activities, in supply chains. To achieve certain goals, there must be specific management, which in turn must be regulated by certain regulatory and legal acts within the country and international agreements.

The goal of the work. The purpose of this work is to study the legal regulation of environmental sustainability and sustainable development on the example of the European Union. Special attention is paid to the analysis of legislative acts that contribute to compliance with environmental standards in supply chains.

Materials and methods. Materials: legislative acts and official documents, scientific articles and studies. Research methods: abstract-logical, analysis, synthesis, generalization, induction and deduction.

Research results. If we turn to "environmental" legislation, we can say with confidence that currently the most effective activities in this area can be observed precisely in the European Union. If we consider "environmental" regulation from a

country-by-country perspective, back in 2017 France adopted the Law on the Duty of Vigilance, which obliges the largest French companies to identify and eliminate the negative consequences for human rights and the environment associated with their global activity. In 2021, Germany passed a supply chain law that imposes human rights and environmental due diligence requirements on large companies that will face heavy fines if they fail to comply. Germany's new government agreement strongly supports binding legislation at the EU level [1].

Regulation of the environmental sphere at the level of the European Union began in December 2019, when the European Commission presented its vision for the development of the European continent - "The European Green Deal". The European Green Deal is a set of policy initiatives put forward by the European Commission with the overall goal of making the European continent climate neutral by 2050. The policy areas of the EU Green Deal include a whole mechanism.

The first is the EU's Circular Economy Action Plan (CEAP) II, which aims to increase global competitiveness, stimulate sustainable economic growth and create new jobs. It consists of two EU Circular Economy Action Plans (2015 and 2020), with measures covering the full life cycle of products: from production and consumption to waste management and the market for secondary raw materials. Building on work on the circular economy since 2015, the EU Circular Economy Action Plan (CEAP II) focuses on resource-intensive sectors with high potential for circularity. Aiming to keep resources in economic cycles as long as possible, the plan addresses key product value chains: electronics and ICT, batteries and vehicles, packaging, plastics, textiles and food.

Also important is the Farm to Fork Strategy, which sets out a new approach to ensure that agriculture, fisheries and aquaculture and the food value chain contribute appropriately to the goal of a climate-neutral Union in 2050. Food systems remain one of the key drivers of climate and environmental change. Food production, processing, retailing, packaging and transportation contribute significantly to greenhouse gas emissions, air, soil and water pollution and have significant impacts on biodiversity. On the other hand, consumers also need to be given the opportunity

to choose environmentally friendly food products. Creating an enabling environment that makes it easier to make healthy and sustainable food choices that will promote health and quality of life for consumers and reduce health-related costs to society. The new Biodiversity Preservation Strategy until 2030, which is an element of the Green Deal, is a comprehensive, systematic and ambitious long-term plan to protect nature and stop the degradation of ecosystems. It is a key pillar of the European Green Deal and the EU's leadership in international action for global public goods and sustainable development goals. Aiming to restore Europe's biodiversity by 2030, the Strategy establishes new ways to more effectively implement existing legislation, new commitments, measures, targets and governance mechanisms.

The Zero Pollution Action Plan provides a guideline for mainstreaming pollution prevention in all relevant EU policies, to speed up the implementation of relevant EU legislation and to identify potential gaps. The plan outlines several leading initiatives and actions aimed at air, water and soil, as well as a review of EU legislation to reduce external pollution in the EU by limiting the export of products that have harmful, toxic effects in third countries.

The proposal for a new Regulation on curbing EU-caused deforestation and forest degradation sets out strict mandatory due diligence rules for companies that want to place relevant products on the EU market or export them. Operators and traders will have to prove that the products are clear-cut (produced on land that has not been cut after 31 December 2020) and legal (comply with all relevant applicable laws of the country of production). Companies will also have to collect accurate geographic information about the farmland where the goods they buy are grown so that those goods can be checked for compliance. The list of commodities will be regularly reviewed and updated to take into account new data, such as changing deforestation patterns [2].

Also on April 21, 2021, the European Commission adopted an ambitious and comprehensive package of measures to improve sustainable investment in EU countries. The package of measures of the European Commission included several main initiatives.

First, it is the Delegated Regulation (EU) on climate taxonomy (EU Taxonomy Climate Delegated Act), which establishes and classifies activities that have the most positive impact on the climate and the environment. Regulation (EU) 2020/852 on the taxonomy of sustainable economic activities, which entered into force in 2020, establishes six environmental goals: mitigation of the consequences of climate change, adaptation to climate change, sustainable use and protection of water and marine resources, transition to the "circular" economy, prevention and control of pollution, protection and restoration of biodiversity and ecosystems. The European Commission has recognized that to achieve the EU's climate and energy goals by 2030 and the goals of the European Green Deal, it is important to direct investments to sustainable projects and activities. The COVID-19 pandemic has heightened the need for such investment. Back in 2018, there was a need to develop an action plan for financing sustainable growth, which provided for the creation of a general system of classification of sustainable economic activity (taxonomy) [3].

Also, a tool in the field of environmental regulation is the new Corporate Sustainability Reporting Directive, which establishes clear conditions for companies to disclose information in the field of ESG (environmental impact, social responsibility, corporate governance). This Directive will replace the Non-Financial Reporting Directive. The first companies will have to apply the new rules for the first time in the 2024 financial year for reports published in 2025. Importantly, it is not necessary to legislate at the national level in EU countries, although some countries already do so, for example Germany, Austria, which are the first to introduce a charge for greenhouse gas emissions for carriers. Also, in this context, it is worth noting another tool - the New European Sustainability Reporting Standard (ESRS) E5, which introduces the first mandatory reporting on resource consumption, waste generation, cyclical design and recovery of products and materials. The new European Sustainability Reporting Standard (ESRS) will require companies located in the EU or doing major business in EU countries to disclose thousands of new data on topics such as climate change, pollution, their own staff and the conduct of business, i.e. direct and indirect activities that affect the environment [4].

Part of the European Green Deal is also the EU Corporate Sustainability Due Diligence Directive, which was adopted in February 2022, which requires companies from the European Union and non-EU countries that operate on EU territory, to take responsibility for both their own environmental and human rights impacts, as well as the impacts of their suppliers throughout the global supply chain.

Conclusions. Environmental regulation, in particular supply chain management, is a key element of sustainable development and corporate responsibility. It contributes to reducing the negative impact on the environment and stimulates economic and environmental sustainability, both at the national and international levels, which is confirmed by examples of legislation in the European Union.

REFERENCES

1. European Coalition for Corporate Justice. EU model law on corporate accountability in global value chains. January 2022. URL: https://corporatejustice.org/wp-content/uploads/2022/01/ECCJ_Model_Law_Redesignated_final.pdf (Date of Access: 08.06.2024).
2. Switch2Green. The EU Green Deal. URL: <https://www.switchtogreen.eu/the-eu-green-deal-promoting-a-green-notable-circular-economy/> (Date of Access: 08.06.2024).
3. Ukrainian energy industry. European Green Course. 2021. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/yezk-stale-investuvannia> (Date of Access: 08.06.2024).
4. BDO. European reporting standards for sustainable development. 2023. URL: <https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2023/bdo-publishes-sustainability-at-a-glance-european-sustainability-reporting-standards> (Date of Access: 08.06.2024).

THE MODERN TRENDS IN ECONOMIC SCIENCE AND SOCIETY

Hanisyan Anna

PhD in Economics, Associate Professor
European University of Armenia, Chair of Management
RA Deputy Prime Minister's Office, Department
of Cooperation and Reforms
Yerevan, Armenia

Abstract: The interplay between economic science and society is evolving rapidly, shaped by technological advances, environmental imperatives, and the digital information age. This article examines the critical trends influencing this relationship, including the digital revolution, interdisciplinary research, climate change, public trust in science, and the integration of ethical considerations in policymaking. By exploring these trends, we can understand how economic science can better respond to societal needs and how society can more effectively utilize scientific and economic advancements. The article emphasizes the role of economic policies in fostering sustainable development and addressing complex global challenges through collaborative and inclusive approaches.

Keywords: Economic Science, Society, Digital Revolution, Open Science, Interdisciplinary Collaboration, Climate Change, Combat of Misinformation, Ethical Considerations, Science Education, Economic Policy.

Introduction

Economic science and society are deeply interconnected, each influencing the other in profound ways. In the contemporary world, this relationship is marked by rapid technological progress, pressing environmental challenges, and an increasingly digital information landscape. This article explores modern trends at the intersection of economic science and society, focusing on how these trends shape and are shaped by the evolving needs and values of society. By examining key developments such as the digital revolution, interdisciplinary research, climate change, public trust in science, and the integration of ethical considerations into policymaking, we can gain

insights into how economic science can better respond to societal needs and how society can more effectively utilize scientific and economic advancements.

The Digital Revolution and Open Science

The digital revolution has transformed the landscape of economic science, introducing new tools and methodologies that accelerate discovery and innovation. Big data, artificial intelligence, and advanced computational models have expanded the frontiers of economic research. Open science, characterized by the free sharing of data and findings, has emerged as a key trend, promoting transparency, reproducibility, and collaborative research [1]. This democratization of science fosters greater public engagement and trust, as research outcomes become more accessible and verifiable.

The European Commission's Open Science Policy Platform has highlighted the importance of open access to research publications and data, emphasizing that it enhances the quality and impact of scientific and economic research [2]. By providing free access to scientific and economic information, open science initiatives help bridge the gap between researchers, policymakers, and the public, making knowledge more inclusive. The key benefits of open science are presented in the table below (Table 1).

Table 1.

The Key Benefits of Open Science

Benefit	Description
Transparency	Research data and methodologies are openly shared, enhancing trust and reproducibility.
Accessibility	Free access to scientific and economic publications and data, democratizing knowledge.
Collaboration	Facilitates collaborative research across institutions, disciplines and economic sectors.
Public Engagement	Engages the public in the scientific and economic process, increasing awareness and understanding.

Interdisciplinary collaboration

Addressing complex global challenges necessitates a holistic approach that

transcends traditional disciplinary boundaries. Interdisciplinary collaboration integrates diverse perspectives, enhancing the capacity to tackle multifaceted issues such as health crises, environmental degradation, and socio-economic inequalities. For example, climate change research benefits from the combined expertise of climatologists, economists, sociologists, and engineers [3]. Encouraging interdisciplinary collaboration can lead to more comprehensive and sustainable solutions.

The OECD report on transdisciplinary research emphasizes the need for policies that support interdisciplinary approaches, highlighting successful examples where collaborative efforts have led to significant breakthroughs in understanding and addressing complex problems [4]. By fostering environments that encourage interdisciplinary research, including economic science, we can better address the interconnected challenges of our time. In the table below (Table 2) examples of interdisciplinary research areas are mentioned.

Table 2.

Examples of Interdisciplinary Research Areas

Research Area	Disciplines Involved
Climate Change	Climatology, Economics, Sociology, Engineering
Public Health	Medicine, Epidemiology, Social Sciences, Data Science, Economics
Sustainable Development	Environmental Science, Urban Planning, Economics, Policy Studies
Artificial Intelligence	Computer Science, Ethics, Law, Psychology, Economics

Climate Change and Sustainability

Climate change represents one of the most pressing issues of our time, affecting natural ecosystems, human health, and global economies. Economic science, along with other scientific disciplines, plays a crucial role in understanding the mechanisms driving climate change and in developing strategies for mitigation and adaptation. Sustainability has emerged as a key principle, striving to harmonize economic growth with environmental stewardship [5].

The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) has produced extensive assessments of climate change impacts, adaptation strategies, and vulnerabilities, providing a robust scientific foundation for policy decisions [6]. Effective communication of scientific and economic research is essential to highlight the severity of climate change and to inspire collective action. Scientists and economists must actively engage with policymakers and the public to ensure that research findings inform and shape effective climate policies. The table below (Table 3) outlines the key areas impacted by climate change.

Table 3.

The Key Areas of Climate Change Impact

Impact Area	Description
Ecosystems	Loss of biodiversity, habitat destruction, and changes in species distribution.
Human Health	Increased incidence of heat-related illnesses, vector-borne diseases, and respiratory issues.
Agriculture	Changes in crop yields, water availability, and food security.
Economies	Economic losses due to extreme weather events, infrastructure damage, and shifts in resource availability.

By integrating economic analysis with environmental science, we can develop comprehensive and sustainable solutions to address the multifaceted impacts of climate change.

Public Trust in Science and Combating Misinformation

The digital age has increased the accessibility of information, but it has also facilitated the spread of misinformation. Public trust in both science and economic research is challenged by the proliferation of false information, particularly on social media platforms. This trend is evident in public health issues, such as vaccine misinformation, and economic matters, such as misinformation about financial markets and economic policies [7]. Strengthening public trust requires transparent

communication, robust science and economic education, and active engagement with communities. Scientists and economists should address misconceptions and provide clear, accurate information to support informed decision-making.

Research by Lewandowsky, Ecker, and Cook (2017) highlights strategies for countering misinformation, including debunking false claims and providing clear, evidence-based explanations [8, pp. 353-369]. Enhancing public understanding of scientific methods and economic principles is crucial for building resilience against misinformation and fostering a more scientifically and economically literate society. Strategies for combating misinformation are presented in the Table 4.

Table 4.

Strategies for Combating Misinformation

Strategy	Description
Transparent Communication	Providing clear, accurate, and timely information to the public.
Education	Enhancing public understanding of scientific and economic principles and methodologies.
Engagement	Actively engaging with communities to address concerns and misconceptions.
Media Literacy	Promoting critical thinking and media literacy to recognize and reject misinformation.

Ethical Considerations in Policy Integration

Integrating scientific and economic knowledge into policymaking is crucial for addressing societal challenges, but it must be balanced with ethical considerations. Issues such as data privacy, genetic modification, artificial intelligence, and economic equity raise important ethical questions. Policymakers need to establish guidelines that protect public interests while fostering innovation and economic stability. Collaborative efforts between scientists, economists, ethicists, and policymakers are essential to navigate these complex issues and to ensure that scientific and economic advancements are ethically sound and socially beneficial [9].

The National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine emphasize the importance of ethical considerations in science, technology, and economic policy,

advocating for frameworks that balance innovation with societal values [10]. Addressing ethical dilemmas requires ongoing dialogue between scientists, economists, policymakers, and the public to ensure that technological and economic advancements align with the broader goals of society. In the Table 5, ethical issues in modern science, technology, and economic practices are described.

Table 5.

Ethical Issues in Modern Science, Technology and Economics

Ethical Issue	Description
Data Privacy	Ensuring the protection of personal and economic information in the age of big data.
Genetic Modification	Addressing the moral and societal implications of genetic engineering.
Artificial Intelligence	Balancing innovation with the potential risks and ethical considerations of AI.
Environmental Impact	Mitigating the negative effects of technological and economic advancements on the environment.

The Figure 1 portrays the research enterprise as a complex adaptive system, identifying two fundamentally distinct "components" within the system: participants and stakeholders, and systems and processes [10].

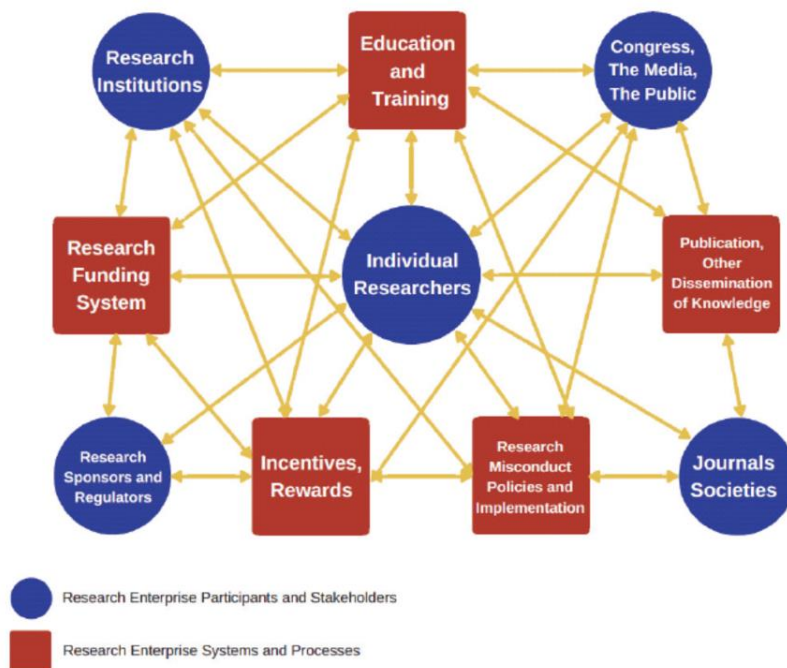

Figure 1. The Research Enterprise as a Complex Adaptive System

Science Education and Public Engagement

Educating the public about science, economics, and their societal implications is essential for cultivating a well-informed population. Formal education in schools and universities must be supplemented by public outreach initiatives that make both scientific and economic knowledge accessible to a broader audience [11]. Scientists and economists have a responsibility to engage with the public, communicate their research in clear terms, and address societal concerns. This engagement helps bridge the gap between science, economics, and society, ensuring that developments in these fields align with public values and needs.

Programs such as the European Union’s Science with and for Society (SwafS) initiative aim to foster more inclusive and responsive research by promoting science and economic education and public engagement [12]. By involving citizens in the scientific and economic processes, these initiatives help create a more informed and engaged public, capable of participating in discussions about scientific, technological, and economic developments. The benefits of science and economic education and public engagement are presented below (Table 6).

Table 6.

Benefits of Science and Economic Education and Public Engagement

Benefit	Description
Increased Literacy	Enhances public understanding of scientific and economic concepts and methodologies.
Informed Decision-Making	Empowers citizens to make informed decisions about science and economy-related issues.
Greater Trust	Builds trust between the scientific and economic communities and the public.
Community Involvement	Encourages community participation in scientific, economic research and policy discussions.

Conclusions and Recommendations

The dynamic relationship between economic science and society is shaped by technological advancements, environmental challenges, and the digital information landscape. By addressing key trends like the digital revolution, interdisciplinary collaboration, climate change, public trust, and ethical considerations, we can

enhance the beneficial impact of science and economics on society. Collaboration among scientists, economists, policymakers, educators, and the public is crucial for navigating these trends and ensuring that science and economic advancements serve the common good.

The following recommendations are proposed:

- To encourage open science and economic research practices by making data, methodologies and findings freely accessible, as well as to support policies and platforms that facilitate open access to scientific and economic publications, bridging the gap between researchers and the public.

- To develop funding and institutional support for interdisciplinary projects tackling global challenges like climate change, public health, and sustainable development. It is also important to create forums and networks for experts from diverse fields to collaborate on research and policy-making.

- To invest in effective science communication strategies to convey the urgency of climate change and sustainability, support research and initiatives focusing on climate adaptation and mitigation, ensuring that scientific findings inform policy decisions and practical solutions.

- To improve scientific and economic literacy through educational programs and public outreach, promote media literacy to help the public discern credible information from misinformation, encourage scientists and economists to actively engage with the public and media, addressing misconceptions and providing accurate, evidence-based information.

- To establish and enforce ethical guidelines on issues like data privacy, genetic modification, and artificial intelligence, balancing innovation with public interest, facilitate ongoing dialogue between scientists, economists, ethicists, policymakers, and the public.

- To ensure curricula at all levels include contemporary scientific and economic issues and their societal implications, promote hands-on, inquiry-based learning to foster a deeper understanding of scientific concepts, encourage scientists and

economists to engage in public activities, such as community talks, workshops, and citizen science projects.

- To develop research policies responsive to societal needs and inclusive of diverse perspectives, ensure marginalized and underrepresented groups are involved in the research process and are heard in policy discussions.

REFERENCES

1. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2020. The Science of Science Communication III: Inspiring Novel Collaborations and Building Capacity. National Academies Press
2. European Commission, 2021. Open Science Policy Platform Recommendations. Retrieved from https://commission.europa.eu/research-and-innovation_en
3. Frodeman, R., Klein, J. T., & Mitcham, C., 2017. The Oxford Handbook of Interdisciplinarity. Oxford University Press
4. OECD, 2019. Addressing Societal Challenges Using Transdisciplinary Research. OECD Publishing
5. United Nations, 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations Publishing
6. Intergovernmental Panel on Climate Change, 2022. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Cambridge University Press
7. Larson, H. J., 2020. Stuck: How Vaccine Rumors Start and Why They Don't Go Away. Oxford University Press
8. Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., & Cook, J., 2017. Beyond Misinformation: Understanding and Coping with the "Post-Truth" Era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6 (4), pp. 353-369
9. Van den Hoven, J., Miller, S., & Pogge, T., 2017. Design for Values: An Introduction. Springer International Publishing
10. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2017. Fostering Integrity in Research. National Academies Press

11. Royal Society, 2018. Science Education for the Future. Royal Society Publishing
12. European Union, 2020. Science with and for Society. Retrieved from https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-2020_en

САМОМЕНЕДЖМЕНТ КЕРІВНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Бандура Юлія,

викладач економічних дисциплін

Назаренко Катерина,

студентка

ВСП «Роменський фаховий коледж

Київського національного університету
імені Вадима Гетьмана», м. Ромни, Україна

Вступ. / Introductions. Війна в Україні поставила перед керівниками нові виклики, які потребують не лише професійної компетентності, але й стійкості, гнучкості та вміння ефективно управляти собою в умовах стресу та невизначеності. Самоменеджмент керівника стає ключовим фактором успішного функціонування організації в кризові часи [1, с. 46].

Мета роботи. / Aim. Дослідити ключові аспекти самоменеджменту керівника в умовах воєнного часу, визначити фактори, що впливають на його ефективність, та запропонувати практичні рекомендації щодо саморозвитку та самовдосконалення керівників.

Матеріали та методи./Materials and methods. Успішний самоменеджмент керівника в умовах воєнного часу вимагає використання різноманітних матеріалів, які забезпечують належну підготовку, ефективність і стійкість управління. До основних матеріалів, що використовуються, належать:

- сучасні інформаційно-комунікаційні технології: комп'ютери та ноутбуки, смартфони та планшети, хмарні сервіси;
- захищені канали зв'язку: віртуальні приватні мережі (VPN), зашифровані месенджери.
- програмне забезпечення для управління проектами: платформи для управління завданнями, системи для відеоконференцій.
- ресурси для планування та аналізу: календарі та планувальники, аналітичні інструменти.

– екстрені матеріали та ресурси: плани евакуації та безпеки, резервне живлення та зв'язок.

– матеріали для підтримки психологічного здоров'я: релаксаційні додатки, фізичні вправи.

Розглянемо головні методи самоменеджменту керівника в умовах воєнного часу:

- ✓ аналіз літератури самоменеджменту;
- ✓ вивчення практичного досвіду;
- ✓ визначення ключових концепцій та підходів в умовах воєнного часу;
- ✓ аналіз кейсів та успішних практик самоменеджменту;
- ✓ опитування та інтерв'ю з керівниками для отримання їхніх стратегій;
- ✓ контент-аналіз літературних джерел для систематизації та аналізу;
- ✓ тематичний аналіз даних опитування та інтерв'ю для виявлення типових патернів.

Умови воєнного часу висувають особливі вимоги до самоменеджменту керівника, роблячи використання сучасних матеріалів та методів критично важливим для забезпечення ефективності та стійкості управління. Інформаційно-комунікаційні технології, захищені канали зв'язку, програмне забезпечення для управління проектами, аналітичні інструменти та ресурси для підтримки психологічного здоров'я забезпечують керівнику можливість адаптуватися до швидкозмінного середовища та приймати обґрунтовані рішення. Використання цих матеріалів у поєднанні з методами планування, пріоритизації, тайм-менеджменту, комунікації та стрес-менеджменту дозволяє керівнику зберігати ефективність і підтримувати свою команду, забезпечуючи безперервність діяльності та успішне подолання викликів воєнного часу [2, с. 51].

Результати та обговорення./Results and discussion. В результаті дослідження було досліджено ключові аспекти самоменеджменту керівника в

умовах воєнного часу. Аспекти ґрунтуються на таких ключових концепціях:

- емоційний інтелект: здатність усвідомлювати, розуміти та керувати своїми емоціями, а також емоціями інших людей;
- стресостійкість: здатність протистояти стресу та зберігати працездатність у складних ситуаціях;
- прийняття рішень: здатність приймати обґрунтовані та своєчасні рішення в умовах невизначеності;
- комунікація: здатність чітко та лаконічно доносити інформацію до інших людей;
- мотивація: здатність мотивувати себе та інших людей на досягнення цілей.

Теоретична модель та емпіричні результати дослідження мають ряд важливих практичних наслідків:

- ✓ керівники можуть використовувати модель самоменеджменту для саморозвитку та самовдосконалення;
- ✓ тренери та консультанти з питань управління та лідерства можуть використовувати модель для розробки програм навчання та розвитку керівників;
- ✓ вищі навчальні заклади можуть використовувати модель для покращення змісту підготовки фахівців з управління.

Результати дослідження самоменеджменту керівника в умовах воєнного часу показують, що впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, захищених каналів зв'язку та спеціалізованого програмного забезпечення значно підвищує ефективність управлінських процесів. Обговорення результатів підкреслює важливість комплексного підходу до самоменеджменту, включаючи підтримку психологічного здоров'я, що є критично важливим для збереження працездатності та ефективного лідерства в кризових умовах [3, с. 101].

Висновки./Conclusions. Самоменеджмент керівника під час війни є надзвичайно важливим для підтримання ефективності та стійкості організації.

Важливе значення мають використання сучасних цифрових технологій, захищених засобів комунікації, програм для управління проектами, а також методів планування, пріоритизації, управління часом, комунікації та стрес-менеджменту. Керівники, які застосовують ці інструменти та методи, демонструють високу здатність адаптуватися, приймати виважені рішення і підтримувати свої команди навіть у найскладніших умовах. Отже, ефективний самоменеджмент допомагає забезпечити безперервність роботи, зберігати командний дух та успішно долати кризові ситуації, що є ключовим для виживання та розвитку організації під час воєнного часу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грей А. Самоменеджмент для керівників. Київ : Видавництво «Фенікс». 2018. с. 32-58.
2. Друкер П. Ефективний керівник. Київ : Видавництво «Класика». 2008. с 45-67.
3. Коваль І. Технології управління в умовах кризи. Львів : Видавництво Львівського національного університету. 2021. с. 89-112.
4. Резнік О. Ефективне використання інформаційних технологій у менеджменті. Харків : Харківський національний університет. 2020. с. 77-98.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК НАЙЦІННІША СКЛАДОВА НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Єременко Андрій Валерійович

к.е.н., докторант

Державна навчально-наукова установа

Академія фінансового управління

м. Київ, Україна

Вступ. Глобальний перехід до економіки, що базується на знаннях та інноваціях, висунув на перший план питання про те, як права інтелектуальної власності створюються, поширюються, зберігаються та використовуються для отримання економічної вигоди. Компанії зараз зосереджуються на інноваціях, щоб підвищувати творчий підприємницький інтелект серед своїх співробітників. Саме завдяки інноваційній діяльності інституційного персоналу створюються активи інтелектуальної власності, які можуть збільшити портфель нематеріальних активів і відповідно дохід.

Мета роботи. Проаналізувати основні принципи формування нематеріальних активів, основними складовими яких є об'єкти інтелектуальної власності, та виявити їх ефективність при здійсненні злиття та поглинання (M&A) для збільшення вартості компаній.

Матеріали і методи. У процесі дослідження ролі нематеріальних активів, в тому числі об'єктів інтелектуальної власності, використано матеріали основних нормативно-правових актів та зарубіжних Інтернет-ресурсів. Під час дослідження застосовано загальнонаукові й спеціальні методи: аналізу, синтезу, опису, оцінки, теоретичного узагальнення та абстрактно-логічний.

Результати та обговорення. Інтелектуальну власність визнано найважливішим активом багатьох найбільших і найпотужніших компаній світу; це основа домінування на ринку та стабільної прибутковості провідних компаній. Часто це є ключовою метою злиття та поглинання, і компанії все частіше використовують ліцензійні шляхи для передачі цих активів у юрисдикції з низьким рівнем оподаткування. Стандарти бухгалтерського обліку

не допомагають відобразити вартість прав інтелектуальної власності та нематеріальних активів у звітності компанії.

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 38 (МСБО 38) визначають нематеріальний актив як: «ідентифікований немонетарний актив без фізичної сутності». Нематеріальні активи включають інтелектуальну власність, таку як патенти (технології), торгові марки (бренди), франшизи, конструкції (дизайн), авторські права, комерційні таємниці, символи, назви та зображення. Нематеріальні активи – це нефізичні активи, відображені в балансі компанії, які вказують на потенціал майбутніх економічних вигід. Відповідно до Загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку (GAAP), нематеріальні активи класифікуються або як придбані нематеріальні активи, або як внутрішньо створені нематеріальні активи. Згідно з МСБО 38, нематеріальні активи, створені всередині компанії, не можуть бути відображені в балансі компаній або корпорацій.

Дослідження, проведене консалтинговою компанією Ocean Tomo, показало, що частка ринкової вартості нематеріальних активів у компаніях S&P 500 зростає з 68 відсотків до 90 відсотків між 1995 і 2020 роками. Безсумнівно, справжня економічна цінність компанії все більше залежить від її нематеріальних активів та інтелектуальної власності, яка є основним класом цих активів [1].

Першим кроком до розкриття цінності інтелектуальної власності як нематеріального активу є реєстрація інтелектуальної власності у відповідному органі з метою підтвердження законодавчої охорони. Після реєстрації важливо знати, що захист прав інтелектуальної власності має становити важливий компонент управління нематеріальними активами. Ці права інтелектуальної власності стають більш цінними, коли власник захищає свої права власності шляхом реєстрації, судового розгляду та ліцензування [2].

В бізнесі інтелектуальна власність є одним із найважливіших активів. Це тип нематеріального активу, який створюється особою або компанією та використовується для захисту їхньої творчої роботи. Чотири основні типи прав

інтелектуальної власності, які можуть бути використані для захисту творчих робіт, це авторські права, торгові марки, патенти та комерційні таємниці. Кожне з цих прав інтелектуальної власності дозволяє особі чи компанії захистити свою творчу роботу та запобігти використанню іншими особами без дозволу.

Авторські права – це форма інтелектуальної власності, яка надає виключні права творцю твору. Це стосується книг, музики, програмного забезпечення та інших авторських творів. Авторське право дає автору виключне право відтворювати, розповсюджувати та створювати похідні твори від оригінального твору. Це означає, що якщо хтось інший хоче використовувати твір, захищений авторським правом, він повинен отримати дозвіл від власника авторського права.

Торгові марки – це ще одна форма інтелектуальної власності, яка використовується для захисту бренду та логотипу компанії. Торгова марка – це впізнаваний знак, наприклад логотип або фраза, який відрізняє продукт або послугу від інших на ринку. Зареєструвавши торгову марку, компанія може заборонити іншим використовувати її бренд або логотип без дозволу.

Патенти – це форма інтелектуальної власності, яка надає винахіднику винаходу виключні права на винахід. Патент дає винахіднику виключне право створювати, використовувати та продавати винахід протягом обмеженого періоду часу. Це перешкоджає іншим створювати, використовувати або продавати винахід без дозволу.

Комерційні таємниці – це ще один тип інтелектуальної власності, який використовується для захисту конфіденційної інформації, яка дає бізнесу перевагу на ринку. Комерційна таємниця може включати списки клієнтів, рецепти, бізнес-плани та іншу інформацію, яка зберігається в секреті від громадськості. Зберігаючи цю інформацію конфіденційною, компанія може перешкодити іншим отримати перевагу, використовуючи цю інформацію [3].

Франшиза – це ліцензія, придбана компанією, фізичною особою або стороною, яку називають франчайзі. Це дозволяє їм використовувати назву

франчайзера, торгову марку, власні знання та процеси. Франчайзі зазвичай є власником малого бізнесу або підприємцем, який керує магазином або франшизою. Ліцензія дозволяє франчайзі продавати продукт або надавати послуги під назвою компанії. Натомість франчайзер отримує стартовий внесок, а також франчайзі сплачує поточні ліцензійні збори.

Цифрові активи також все частіше визнаються інтелектуальною власністю. Це включатиме власний програмний код або алгоритми та цифровий онлайн-контент.

До інтелектуальної власності додаються певні права, відомі як права інтелектуальної власності. Вони не можуть бути порушені тими, хто не має дозволу на їх використання. Права інтелектуальної власності дають власникам можливість забороняти іншим відтворювати, імітувати та використовувати їхню роботу.

- Порушення патентних прав відбувається, коли захищений законом патент використовується іншою особою чи компанією без дозволу. Патенти, подані до 8 червня 1995 року, були дійсні протягом 17 років. Патенти, подані після цієї дати, дійсні протягом 20 років. Деталі патенту оприлюднюються після закінчення терміну дії.

- Порушення авторських прав відбувається, коли неавторизована сторона відтворює повністю або частину оригінального твору, наприклад мистецтва, музики чи роману. Дубльований вміст не обов'язково повинен бути точною копією оригіналу, щоб кваліфікуватись як порушення.

- Порушення прав на торгову марку відбувається, коли неавторизована сторона використовує ліцензовану торгову марку або знак, схожий на ліцензовану торгову марку. Конкурент може використовувати марку, схожу на марку свого конкурента, щоб порушити бізнес і залучити свою клієнтську базу. Компанії в неспоріднених галузях можуть використовувати ідентичні або подібні знаки, щоб отримати вигоду від сильного іміджу бренду іншої компанії [4].

Джек Шан, Печера Девіса Коллізона зазначають: «Проблема, яку я бачу в

традиційному балансовому підході до інтелектуальної власності, полягає в тому, що через стандарти бухгалтерського обліку непросто визнати науково-дослідні розробки та зареєструвати їх, поки вони не будуть продані та визнані частиною гудвілу». Джек Шан, головний патентний повірений юридичної фірми Davies Collison Cave, також зауважує: «Значна частка вартості компанії складається з нематеріальних активів. Отже, важливо правильно ідентифікувати ці активи та управляти ними. Між вартістю розробки чогось і його кінцевою вартістю дуже мало кореляції. Можна розробити щось за дуже невелику суму, і тоді це може бути дуже цінним. Або в той же час можна витратити мільйони доларів на ідею, яка нікому не потрібна». Професор Майкл Даверн FCPA, кафедра бухгалтерського обліку та бізнес-інформаційних систем Університету Мельбурна, акцентує увагу на тому, що визнання інтелектуальної власності іноді також може бути делікатним питанням, оскільки компанії не хочуть розголошувати на ринку те, що вони роблять, через конкурентний характер їхньої інтелектуальної власності. Невизнання нематеріальних активів у балансі може бути принципово неправильним, але дилема полягає в тому, щоб знайти реалістичну вартість [5].

Хоча фондові ринки явно приділяють величезну цінність нематеріальному капіталу, це зростання нематеріальної вартості також можна побачити більш безпосередньо у зростанні цін на інтелектуальну власність на ринку. Частково рушієм цієї зміни стала тенденція до посилення правового захисту цього ключового компонента нематеріальних активів. Протягом останніх кількох років правове середовище схилилося в бік власників патентів, дозволяючи їм отримувати великі роялті від інших фірм за порушення їхніх патентів. Судові позови, виграні власниками патентів, стали значно поширенішими, і збитки також стали набагато більшими.

Зростання вартості інтелектуальної власності в Сполучених Штатах також призвело до збільшення діяльності зі злиття та поглинання (M&A), зосередженої навколо купівлі та продажу інтелектуальної власності та патентів. Насправді дослідження показали, що фірми з більшою активністю в галузі

досліджень і розробок з більшою ймовірністю стануть об'єктами M&A, оскільки вони, як правило, мають якісніші інновації та більший потенціал для майбутнього зростання. Хоча в Сполучених Штатах часто наголошувалося на значенні запатентованих інновацій, незапатентовані інновації та нематеріальний капітал також є важливими компонентами створення вартості M&A, які часто залишаються поза увагою. Нещодавнє дослідження детально описало важливість незапатентованих технологій і продемонструвало, як стандартні підходи, які залежать виключно від витрат на дослідження та розробки та патентів, зазвичай призводять до неправильної класифікації типів M&A, а також до недооцінки впливу інновацій на створення вартості. Крім того, дані свідчать про те, що незапатентовані інновації забезпечують більший відсоток синергії, ніж запатентовані інновації [6].

Юрист BDC Capital Максиміліан Ям зазначає: «Інтелектуальна власність може бути тим, що забезпечує такий рівень диференціації компанії та може допомогти запобігти повторенню того, що ви робите, іншими. Це може бути патент, який дає вам можливість створювати продукт, який ваш конкурент не може запропонувати, або торгові марки, які допомагають захистити ваш бренд і репутацію. Інтелектуальна власність може допомогти вам виділитися як компанія та не дати іншим повторювати те, що ви робите» [7].

Однак одна з найбільших помилок – це реєстрація своїх активів інтелектуальної власності, щоб вони були захищені законом, а потім невикористання їх максимальної комерційної цінності. Якщо компанія не використовує свою інтелектуальну власність для збільшення вартості, права власності на ці активи фактично нічого не варті. Гірше того, нездатність ефективно комерціалізувати нематеріальні активи означає, що бізнес втрачає потенційно прибуткові джерела доходу.

Висновки. Нематеріальний капітал є неймовірно важливою складовою багатьох компаній, за останні півстоліття він склав більшу частину їхніх загальних активів. Разом зі збільшенням вартості компаній, це допомагає підприємствам розвинути сильні бренди та створити базу лояльних клієнтів, що

сприяє довгостроковому успіху та економічному зростанню. Дослідження знайшли переконливі докази в різних секторах, що компанії з більшою часткою інвестицій у нематеріальні активи зазнають більшого зростання.

Інтелектуальна власність є одним із найважливіших видів нематеріальних активів та є важливою частиною стимулювання нових інноваційних продуктів. Патенти, товарні знаки та авторські права надають компаніям виключне право на їхню роботу та дають їм можливість захищати різноманітну комерційну діяльність, науково-дослідну діяльність та інновації від конкуруючих компаній у своїй галузі. Хоча інтелектуальна власність важлива, її вплив значно відрізняється залежно від галузі.

Таким чином, інтелектуальна власність є важливим активом для будь-якого бізнесу. Розуміючи різні типи прав інтелектуальної власності, бізнес може захистити свою творчу роботу та запобігти іншим використовувати її без дозволу. Роблячи це, вони можуть гарантувати, що їхня творча робота буде захищена, і вони отримають плоди своєї наполегливої праці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Intellectual Property Reporting for Brands. URL: <https://www.inta.org/perspectives/inta-research/intellectual-property-reporting-for-brands/>
2. Intellectual property – the most valuable intangible asset. URL: <https://www.kisch-ip.com/2019/09/intellectual-property-the-most-valuable-intangible-asset/>.
3. Intellectual property is often the most valuable asset within a business. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/intellectual-property-ip-often-most-valuable-asset-within-mcansh>.
4. What Is Intellectual Property and What Are Some Types? URL: <https://www.investopedia.com/terms/i/intellectualproperty.asp>.
5. What is the value of intellectual property – and why does it matter? URL: <https://intheblack.cpaaustralia.com.au/business-and-finance/value-of-ip-and-why-it-matters>.

6. Effects of the Growth of Intangible Capital Value on Firms. URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=120764>.

7. Intellectual Property. URL: <https://www.bdc.ca/en/articles-tools/entrepreneur-toolkit/templates-business-guides/glossary/intellectual-property>.

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Єрсіна Катерина Вікторівна,
студентка 1 курсу магістратури,
КПІ ім. Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Вступ. Стратегічне управління розвитком підприємства є важливим фактором для підвищення його конкурентоспроможності в сучасних умовах ринкової конкуренції. Конкурентоспроможність підприємства залежить від його здатності адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, виробляти інноваційні продукти та послуги, забезпечувати високу якість та ефективність виробництва, а також вести успішну маркетингову політику. Правильно розроблена стратегія розвитку дозволяє підприємству визначити свої цілі, напрямки діяльності та шляхи досягнення успіху на ринку.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження впливу стратегічного управління розвитком підприємства на його конкурентоспроможність.

Матеріали та методи. Основою для написання роботи слугували наукові праці провідних українських та зарубіжних вчених у галузі стратегічного управління, менеджменту, конкурентоспроможності та економічної ефективності, а також публікації в періодичній пресі, присвяченій тематиці менеджменту та економіки. В роботі використані спеціальні методи дослідження: абстрактно-логічний метод; системний аналіз; спостереження та узагальнення.

Результати та обговорення. Стратегічне управління розвитком підприємства з метою підвищення його конкурентоспроможності є ключовим завданням для успішного функціонування на ринку. Стратегічне управління розвитком підприємства - це процес прийняття рішень та визначення напрямків діяльності, спрямований на досягнення конкурентної переваги і забезпечення стійкого розвитку. Воно включає аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів,

визначення місії, цілей і стратегій підприємства, а також контроль і коригування виконання стратегічних планів.

Стратегія розвитку підприємства - це систематичний план або набір дій, спрямований на досягнення цілей та бажаних результатів у майбутньому. Мета стратегії розвитку підприємства полягає в досягненні конкретних результатів і завдань, які сприятимуть покращенню його становища на ринку, забезпеченню стійкого зростання та збільшенню конкурентоспроможності. Вона визначає загальні напрямки розвитку підприємства на довгострокову перспективу і включає в себе конкретні кроки та заходи для їх досягнення.

Цілі стратегії розвитку підприємства можуть бути різноманітними, в залежності від його специфіки, цілей та стратегічних пріоритетів. Однак, загальними цілями можуть бути: збільшення обсягів продажів і прибутку; розширення ринків; підвищення конкурентоспроможності; інновації та розвиток нових продуктів; підвищення задоволеності клієнтів; створення стабільної та ефективної організаційної культури.

Стратегічне управління розвитком відіграє ключову роль у підвищенні конкурентоспроможності підприємства. Причини цього наступні:

1. Стратегічне управління допомагає підприємству чітко визначити свої цілі та стратегічні напрямки, спрямовані на досягнення конкурентної переваги.

2. Стратегічне управління дозволяє підприємству адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, таким чином, забезпечуючи його конкурентоспроможність у змінному світі.

3. Завдяки стратегічному управлінню підприємство може ефективно використовувати свої ресурси, включаючи фінансові, людські та матеріальні, що є важливим для підвищення його конкурентоспроможності.

4. Стратегічне управління сприяє стимулюванню інновацій та впровадженню нових ідей, продуктів та технологій, що дозволяє підприємству залишатися попереду конкурентів.

5. Завдяки стратегічному управлінню підприємство може краще

розуміти потреби та очікування своїх клієнтів і надавати їм продукти та послуги, які задовольняють їхні вимоги.

Отже, стратегічне управління розвитком допомагає підприємству стати більш конкурентоздатним на ринку шляхом визначення чіткої стратегії, ефективного використання ресурсів, стимулювання інновацій та відповіді на потреби своїх клієнтів.

Висновки. Стратегічне управління розвитком підприємства та його конкурентоспроможність є взаємозв'язаними та взаємозалежними концепціями.

Стратегічне управління розвитком підприємства визначає шляхи та напрямки, за якими підприємство буде розвиватися в майбутньому. Це включає в себе вибір оптимальних стратегій, розробку планів дій та спрямовано на досягнення цілей та бажаних результатів. Правильно розроблена та ефективно реалізована стратегія розвитку може стати джерелом конкурентної переваги для підприємства. З іншого боку, конкурентоспроможність підприємства визначає його здатність конкурувати на ринку та забезпечити собі стійку позицію серед конкурентів. Це означає, що підприємство має бути здатним виготовляти продукцію чи надавати послуги, які відповідають потребам клієнтів, мати ефективну систему управління, здатність швидко реагувати на зміни у середовищі та інші фактори, що впливають на його успіх.

Отже, успіх підприємства в значній мірі залежить від тісного взаємозв'язку та взаємодоповнення між стратегічним управлінням розвитком і його конкурентоспроможністю. Якісна стратегія розвитку сприяє підвищенню конкурентоспроможності, а конкурентоспроможність, у свою чергу, визначає ефективність реалізації стратегії та успішність підприємства на ринку.

МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ В СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

Заяц Ольга Василівна

канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту

Журенко Максим Максимович

студент

Національний транспортний університет

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Ефективна система мотивації є невід'ємною складовою управлінської діяльності, стимулюючи досягнення як особистісних, так і колективних цілей. Сучасна економічна наука зосереджується на теоретичних і практичних аспектах удосконалення системи управління персоналом, що включає вибір, розстановку, розвиток та стимулювання співробітників.

Актуальність теми визначається постійними змінами в економічному середовищі, де ефективне використання людських ресурсів виступає ключовим фактором конкурентоспроможності. Зростаюча роль інтелектуального капіталу та потреба в інноваційній активності підкреслюють значення мотиваційних механізмів як засобу підвищення продуктивності та креативності персоналу.

Водночас, недостатньо розвинені стратегії мотивації, що не враховують індивідуальні потреби співробітників та специфіку організаційної культури, можуть призводити до зниження ефективності роботи та підвищення кадрової флуктуації. Це вимагає глибокого наукового аналізу та розробки нових підходів у цій сфері.

Ціль роботи./Aim. Ціль даної наукової роботи полягає у розробці та впровадженні ефективної системи мотивації праці персоналу в сучасних організаціях, що базується на теоретичних і практичних узагальненнях. На основі проведених досліджень було створено комплекс заходів щодо удосконалення системи стимулювання праці, який включає використання методики КРІ (ключових показників ефективності) та розробку системи матеріального стимулювання.

Мета досліджень - фактори, що впливають на мотивацію праці персоналу в сучасних організаціях.

Матеріали та методи./Materials and methods. Об'єктом дослідження виступає процес мотивації праці персоналу в сучасній організації.

У процесі дослідження використано метод наукової абстракції для поглибленого пізнання реальних соціально-економічних процесів шляхом виокремлення основних, найсуттєвіших сталих сторін певного явища, очищених (абстрагованих) від всього другорядного, випадкового, неістотного.

Результати та обговорення./Results and discussion. У сучасних умовах розвитку економіки країни персонал відіграє ключову роль у забезпеченні зростання продуктивності праці та підвищенні ефективності діяльності підприємств. Оптимальне використання та розвиток людських ресурсів значною мірою залежать від механізмів мотивації, які сприяють підвищенню рівня продуктивної діяльності співробітників.

Численні вчені, серед яких М. Басаков, Н. Булкін, О. Виноградова, Ю. Вінтюк, М. Гринишин, Р. Гріфін, Р. Дафт та інші, зробили вагомий внесок у дослідження мотивації праці. Їхні роботи розробили теоретичні та прикладні аспекти мотивування на підприємствах, сприяючи глибокому розумінню механізмів стимулювання продуктивної поведінки працівників та створенню ефективних мотиваційних систем.

Поняття "мотивація" є ключовим у психології та управлінні персоналом, відіграючи центральну роль у розумінні того, чому і як люди приймають певні дії. Походячи від латинського слова "movere", що означає "рухати", "порушувати", мотивація визначається як внутрішній і зовнішній процес, що стимулює бажання та енергію людей для досягнення особистих і організаційних цілей.

Марина Басакова досліджує мотивацію через взаємодію внутрішніх потреб і зовнішніх стимулів, зосереджуючись на впливі особистісних особливостей на мотиваційні процеси.

Ніна Булкін підходить до мотивації з соціально-психологічної точки зору,

досліджуючи вплив соціального оточення та міжособистісних взаємин на мотивацію.

Ольга Виноградова акцентує увагу на ролі цілепокладання в мотивації, стверджуючи, що чітко визначені цілі можуть значно підвищити мотиваційний рівень.

Юрій Вінтюк аналізує мотивацію через призму ефективності роботи, досліджуючи вплив різних типів мотивації на продуктивність праці.

Михайло Гринишин досліджує вплив культурних факторів на мотивацію, розглядаючи, як культурні відмінності впливають на мотиваційні стратегії в міжнародних компаніях.

Ріккі Гріфін і Річард Дафт інтегрують мотивацію в контекст управління, розглядаючи її як ключовий елемент лідерства та управлінських рішень, підкреслюючи її значення для ефективного лідерства та управління змінами в організації.

Механізм управління мотивацією працівників підприємства складається з наступних компонентів:

- цілі і завдання управління;
- критерії управління, що визначають кількісний аспект цілей;
- фактори управління, тобто елементи об'єкту та їх взаємозв'язки, які піддаються управлінському впливу для досягнення поставлених цілей;
- принципи управління;
- інструментарій управління;
- функції управління;
- ресурси управління, включаючи матеріальні та фінансові ресурси, організаційний і соціальний потенціал.

Критеріями управління мотивацією працівників є висока вмотивованість. Типи вмотивованості персоналу можна поділити на дві групи: економічні та соціальні.

До економічних типів вмотивованості належить трудова вмотивованість, яка базується на задоволенні первинних потреб людини через отримання

економічної вигоди від роботи у вигляді заробітної плати та премій.

Крім того, до списку входить кар'єрна вмотивованість, що виражається у прагненні працівника просуватись по службовій ієрархії в управлінській структурі своєї організації.

Соціальна група типів вмотивованості включає колективну роботу, творчий розвиток та можливість самореалізації, дотримання ідеологічної складової робочого процесу та результатів діяльності, а також можливість розвитку процесів особистої соціальної адаптації.

Висновки./Conclusions. У роботі, на основі теоретичних та практичних узагальнень, розроблено систему заходів щодо удосконалення системи стимулювання праці.

В результаті дослідження було зроблено наступні висновки: численні вчені, такі як М. Басков, Н. Булкін, О. Виноградова, Ю. Вінтюк, М. Гринишин, Р. Гріфін, Р. Дафт та інші, зробили вагомий внесок у дослідження мотивації праці, розробивши теоретичні та прикладні аспекти мотивування на підприємствах. Їхні дослідження сприяли глибокому розумінню механізмів стимулювання продуктивної поведінки працівників та розробці ефективних мотиваційних систем.

Методичні положення управління системою стимулювання праці на підприємстві базуються на функціях стимулювання, які включають економічні, соціальні та моральні аспекти.

Фінансові стимули представлені фінансовими винагородами, преміями, підвищеннями, бонусами та путівками.

Нефінансові форми мотивації включають надання позапланових вихідних, карток на харчування, корпоративних заходів та поїздок, тренінгів і курсів, а також можливості вертикального та горизонтального просування по службі.

Важливою складовою процесу стимулювання є формування системи критеріїв оцінки досягнень працівників, яка залежить від виду персоналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Артеменко А. К. Формування механізму мотивації та матеріального стимулювання праці в умовах зниження соціального захисту. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2018. № 3. С. 361 - 368.
2. Артеменко А. К. Мотивація та стимулювання праці в ефективному управлінні та інноваційній діяльності підприємства. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2020. № 1. С. 152 - 163.
3. Вдосконалення механізму стимулювання праці в аграрних формуваннях за рахунок впровадження КРІ: вебсайт. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/291878.pdf>
4. Вербівська Л. В. Особливості застосування нематеріального стимулювання працівників ПАТ НАСК "Оранта". Фінансові дослідження. 2019. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/find_2019_2_23
5. Герасимяк Н. В. Сутність та складові стимулювання інноваційної активності працівників підприємства. *Економічні науки. Серія: Економіка та менеджмент*. 2018. Вип. 15. С. 80 - 89.
6. Гончаренко Н. Г. Матеріальне стимулювання праці як засіб підвищення конкурентоспроможності підприємства *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2016. № 1. С. 295 - 300.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Кудінов Олександр Миколайович

аспірант,

Національний університет «Полтавська

політехніка імені Юрія Кондратюка»

м. Полтава, Україна

Вступ. Регіональна економічна політика країни відіграє вирішальну роль у сприянні сталому зростанню та розвитку. У контексті України розробка надійної концептуальної моделі регіональної економічної політики має важливе значення для вирішення різноманітних викликів і можливостей, з якими стикаються різні регіони. Розуміючи стратегічну основу, яку забезпечує ця модель, політики та зацікавлені сторони можуть ефективно зміцнювати ініціативи регіональної економічної політики для сприяння інклюзивному зростанню, підвищення конкурентоспроможності та усунення диспропорцій між регіонами.

Розробка комплексної концептуальної моделі не лише керуватиме формулюванням цільової політики, а й сприятиме узгодженню стратегій регіонального розвитку з національними економічними цілями. За допомогою цього дослідження ми прагнемо надати цінну інформацію про потенційний вплив добре розробленої регіональної економічної політики на загальну економічну траєкторію України та перспективи довгострокового сталого розвитку.

Мета роботи. Дослідження ключових компонентів концептуальної моделі регіональної економічної політики в Україні та аналіз того, як ця модель може сприяти сталому зростанню та розвитку країни.

Матеріали та методи. Теоретико-методологічна основа дослідження базуються на терористичному описі, практичних напрацюваннях, гіпотезах та теоріях науковців, дослідження яких присвячені питанню регіональної економічної політики. Інформаційну базу дисертаційної роботи становлять

законодавство України, методичні та нормативні й документи, статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, офіційних урядових порталів.

Результати та обговорення. У концептуалізації моделі регіональної економічної політики стає очевидним, що економічний потенціал регіонів спочатку має бути ретельно проаналізовано та оцінено, щоб зрозуміти унікальні характеристики та потреби кожного регіону [1]. Як зазначає Реутов В. Є. у своїй науковій праці, такі механізми є життєво важливими для вирішення відносин «центр-периферія» та «внутрішньо-периферійних дифузій», які мають вирішальне значення для досягнення збалансованого та гармонійного розвитку в різних регіонах [2]. Разом з тим ці компоненти підкреслюють важливість індивідуального підходу до регіональної економічної політики, який визнає та використовує відмінну економічну динаміку та потенціал кожного регіону, одночасно прагнучи до загального балансу та інтеграції в національну економіку.

Мета моделі – відновлення та розвиток промислового потенціалу в депресивних регіонах і малих містах підкреслює цілеспрямований підхід до економічного пожвавлення, що виходить за рамки простих фінансових впливань. Такий підхід гарантує, що переваги економічної політики відчувуються ширше в різних соціально-економічних прошарках. У своїй формальній моделі молодий вчений Свічко С. О., розглядав подібні підходи формування регіональної економічної політики однак на сьогоднішній день модель має враховувати орієнтиру «Смарт-спеціалізацію» враховуючи євроінтеграційні орієнтири.

Крім того, інтеграція регіональної промислової діяльності з національними пріоритетами створює послідовну та єдину стратегію економічної політики, яка узгоджується з ширшими цілями національного розвитку. Нами було розроблено Інформаційно-аналітичний блок концептуальної моделі регіональної економічної політики (рисунок 1).

Рис. 1. Аналітично – інформаційний блок концептуальної моделі регіональної економічної політики

Джерело: складено автором

Відповідно до заданої моделі включений інструментарій, що забезпечує використання сучасних смарт-технологій та технологій інформаційних комунікацій. Дана модель включає п'ять основних передумов реалізації регіональної економічної політики:

- 1) Налагодження міжрегіонального співробітництва;
- 2) Удосконалення взаємозв'язків між регіоном та державою;
- 3) Активний моніторинг реалізації регіональної політики;
- 4) Ефективне використання фінансових ресурсів;
- 5) Стратегічне планування.

Саме для реалізації регіональних стратегій розвитку необхідна інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій зокрема для комунікації з населенням та бізнесом. Окрім цього важливо оцінювати стан роботи визначаючи критерії діяльності, що дозволяє оцінити чи дійсно обраний вектор реалізації регіональної економічної політики є ефективним.

Подальшим розвитком розгляду питання є вивчення інших компонент

концептуальної моделі, що вивчатиме органи, важелі, інструменти управління та контролю.

Висновки. Концептуальна модель регіональної економічної політики акцентує увагу на необхідності аналізу та оцінки економічного потенціалу регіонів для досягнення збалансованого розвитку. Він спрямований на відродження промислового потенціалу в депресивних регіонах за допомогою цілеспрямованого підходу. Інтеграція регіональної діяльності з національними пріоритетами забезпечує єдину економічну стратегію. Модель включає такі інструменти, як міжрегіональне співробітництво, покращення державних відносин, моніторинг, використання фінансових ресурсів та стратегічне планування з використанням сучасних технологій для ефективної реалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сімків Л. Є. Гальцова О.Л. Стратегічні пріоритети нарощення ринкового потенціалу регіону. Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. Серія: Економіка та підприємництво. 2020. №5 (116). С.144-149 DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-5-25>
2. Реутов В. Є. Закономірності і парадигми регіонального розвитку. *Ефективна економіка*. 2010. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=319>
3. Свічко С. О. Розробка формалізованої моделі управління розвитком регіону. *Sciences of Europe*. № 65 (Vol 2). 2021. С. 40-46.

**СТРУКТУРУВАННЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ТЕОРІЇ
МІЖАНРОДНОЇ ТОРГІВЛІ**

Лимар Валерія Валеріївна

д.е.н., доцент, професор
кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Сафаров Удві Абuzер огли

аспірант
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Анотація: Визначено, що механізмом реалізації міжнародних зв'язків є міжнародний ринок як форма встановлених економічних відносин, як міжнародний рух капіталу, міжнародна торгівля, міжнародний трансфер технологій, міжнародні розрахунки та валютні операції та міжнародна міграція. Однак основною формою міжнародних зв'язків є міжнародна торгівля. Вона є як передумовою, так і наслідком міжнародного поділу праці. Зазначено, що основними факторами розвитку міжнародної торгівлі є такі: поглиблення і поширення міжнародного поділу праці та інтернаціоналізація виробництва; впровадження результатів науково-технічної революції, що, реалізується в оновленні основного капіталу, виробництві нових видів продукції, виникненні нових галузей економіки та оновленні традиційних; активізація діяльності ТНК на міжнародному ринку; лібералізація міжнародної торгівлі на багатосторонній основі, що виявляється у ліквідації або зниженні тарифних та нетарифних обмежень, утворенні вільних економічних зон, створенні спільних підприємств; розвиток торгово-економічної інтеграції за допомогою створення зон вільної торгівлі, запровадженні єдиного тарифу стосовно країн, які не беруть участі в економічних інтеграційних об'єднаннях, створення спільних ринків і валютно-економічних союзів; отримання політичної незалежності територіями, які раніше були колоніями, і поява «нових індустріальних держав».

Ключові слова: міжнародни поділ праці, міжнародна торгівля, теорії міжнародної торгівлі, інтернаціоналізація, міжнародний ринок, лібералізація торгівлі.

Міжнародна торгівля займає центральне місце у системі міжнародних економічних відносин. Вона є як передумовою, так і наслідком міжнародного поділу праці. Впродовж історичного розвитку міжнародна торгівля пройшла шлях від окремих та іноді випадкових зовнішньоторговельних операцій до довгострокового масштабного торговельно-економічного співробітництва.

Науково-технічна революція стала двигуном міжнародного товарообміну. Специфіка сучасного етапу міжнародної торгівлі виявляється у процесі аналізу її довгострокових тенденцій, форм і методів. Міжнародна торгівля є центральна ланка системи світогосподарських зв'язків, що об'єднує майже всі країни світу в єдину міжнародну економічну систему [1, с. 39–44]. Міжнародна торгівля є способом, який держави світу використовують для розвитку національної економіки, збільшення продуктивності праці та ефективного використання наявних ресурсів.

Зовнішня торгівля на сьогоднішній день трансформувалася у важливу галузь економіки країни. Збільшується її вплив на всесвітнє фінансове зростання [2]. Роль зовнішньої торгівлі як одного з основних факторів економічного розвитку країни доведена на теоретичному та емпіричному рівнях і визнана великою кількістю науковців. Товаропотоки між країнами визначаються багатьма різними чинниками як економічного, так і політичного характеру.

Процеси глобалізації, вертикальної спеціалізації країн разом із необхідністю забезпечити ресурси економічного розвитку останнім часом суттєво змінили напрямки товаропотоків у світі. Водночас розширення мережі різних торгових об'єднань, угод та розширення Світової організації торгівлі сприяє розвитку взаємодії між країнами, створюючи додаткові ризики для міжнародної економічної безпеки [3].

В таблиці 1 представлено декілька наукових підходів до визначення поняття «міжнародна торгівля».

Таблиця 1

Наукові підходи до трактування поняття «міжнародна торгівля»

Автор і джерело	Підхід до визначення
Сміт А. "Дослідження про природу та причини багатства народів" (1776)	Міжнародна торгівля — це процес обміну товарами та послугами між різними країнами. Вона дозволяє кожній країні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, які вони можуть виробляти з найменшими витратами, та обмінювати їх на товари, які виробляються в інших країнах з меншими витратами
Рікардо Д. "Принципи політичної економії та оподаткування" (1817)	Міжнародна торгівля базується на принципі порівняльних переваг, коли країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, де вони мають відносну перевагу, і торгують ними з іншими країнам
Кругман П., і Обстфельд М. "Міжнародна економіка: теорія та політика" (1988)	Міжнародна торгівля — це обмін товарами та послугами між країнами, що виникає внаслідок різниць у технологіях, ресурсах, споживчих вподобаннях і політиці. Вона сприяє економічному зростанню, ефективності та конкуренції
Мілль Дж. С. "Принципи політичної економії" (1848)	Міжнародна торгівля — це форма економічної діяльності, при якій країни обмінюються продуктами своїх національних економік. Вона базується на принципах вигоди від обміну та економії від масштабів
Гекшер Е., Олін Б. "Гекшер-Олінська теорія міжнародної торгівлі" (1933)	Міжнародна торгівля — це процес обміну товарами та послугами між країнами, який зумовлений різницею у забезпеченості ресурсами та технологіями. Вона дозволяє країнам отримувати вигоди від спеціалізації та торгівлі
Самуельсон П., Нордгаус В. "Економіка" (1948)	Міжнародна торгівля дозволяє країнам обмінюватися продуктами та послугами, що призводить до підвищення ефективності, зростання економічного добробуту та розширення ринку. Вона базується на принципах абсолютних та порівняльних переваг

Джерело: складено авторами на основі [4-9].

Отже, механізмом реалізації міжнародних зв'язків є міжнародний ринок як форма встановлених економічних відносин, як міжнародний рух капіталу, міжнародна торгівля, міжнародний трансфер технологій, міжнародні розрахунки та валютні операції та міжнародна міграція. Однак основною формою міжнародних зв'язків є міжнародна торгівля. Вона є як передумовою, так і наслідком міжнародного поділу праці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Єріна І. В. Міжнародна торгівля послугами: тенденції розвитку і структура українського ринку. *Статистика та економіка, аналіз*. 2012. № 4. С. 39–44. URL: http://194.44.12.92:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/1082/39-44_4%272012%2859%29_I.Erina.pdf?sequence=1 (дата звернення: 02.06.2024).
2. Козик В. В. Міжнародні економічні відносини. 2003. Київ: Знання-Прес.
3. Кизима М. О., Матюшенко І. Ю. Оцінка наслідків членства України у світовій організації торгівлі. (Монографія). Харків: ВД «ІНЖЕК», 2014.
4. Smith A. An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. An electronic classics series publication. 2005. URL: <https://www.rrojasdatabank.info/Wealth-Nations.pdf> (дата звернення: 02.06.2024).
5. Данілова К.І. Спадщина Д. Рікардо у ХХІ столітті: теорія порівняльних переваг крізь призму історико-інституціонального аналізу. URL: https://www.researchgate.net/publication/323760445_Spadsina_D_Rikardo_u_HHI_stolitti_teorija_porivnalnih_perevag_kriz_prizmu_istoriko-institucionalnogo_analizu (дата звернення: 02.06.2024).
6. Gouher A. Krugman trade theory and developing economies. URL: https://www.researchgate.net/publication/319207120_Krugman_Trade_Theory_and_Developing_Economies (дата звернення: 02.06.2024).
7. Mill J.S. Principles of political economy. United Kingdom. John W. Parker. 1848. 450 p.
8. Bosak A., Naychuk-Khrushch. The Heckscher-Ohlin-Samuelson model: theoretical basis and conditions of application. URL: https://www.researchgate.net/publication/366811077_The_Heckscher-Ohlin-Samuelson_model_theoretical_basis_and_conditions_of_application_Model_Heksera-Olina-Samuelsona_toreticnij_bazis_i_umovi_zastosuvanna (дата звернення: 02.06.2024).
9. Самуельсон, П. Економіка [Текст] / Львів: Світ, 1993. 495 с.

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ Е-КОМЕРЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Ольховий Сергій Володимирович,
здобувач ступеня доктора філософії
Донецького національного університету
імені Василя Стуса.
ORCID 0009-0006-0439-0757

Вступ. Розвиток технологій комунікації, логістики, безпеки в сфері інформаційного життя світового суспільства, відкритість кордонів, технології банківських розрахунків, дозволяє розвивати принципово нові способи комунікації між виробниками та споживачами товарів, послуг, інформації. Революційні зміни в системі стосунків виробник-споживач сталися внаслідок формування принципово нової системи комунікації яка кардинально змінила розвиток роздрібною торгівлі знявши часові та територіальні обмеження.

Ціль роботи. Визначення тенденцій розвитку е-комерції в Україні в умовах Євроінтеграції.

Матеріали та методи. Дослідженням питань функціонування е-комерції присвячено роботи великої кількості сучасних науковців – спеціалістів в галузі економіки, кібернетики, соціології, юриспруденції, психології та інших галузей знань. Серед вітчизняних дослідників, які досліджують питання е-комерції варто звернути увагу на роботи таких економістів як Ткаченко А. А., Ставицький О. В., Марусей Т. В. Червоної О. Ю., які розглядали питання в контексті визначення понять е-комерції, її відмінностей від класичної, вивчення факторів які впливають на її розвиток, юридичні основи функціонування, тощо. Нажаль, в сучасних дослідженнях мало уваги приділено визначенню напрямів стратегічного розвитку е-комерції в аспекті євроінтеграційних процесів.

Використано наукові методи дослідження: аналізу і синтезу; наукового пізнання; індукції та дедукції; історичний.

Результати та обговорення. Е-комерція, винахідником якої вважають Майкла Олдріча, який наприкінці минулого сторіччя (1979 р.) створив

концепцію продажів через Інтернет, почала активно розвиватися наприкінці 90-х років минулого сторіччя, коли формувалась стійка і надійна мережа інтернет. Обсяги е-комерції були в цей період дуже незначними, реалізовувались товари, які можна було ідентифікувати дистанційно, зокрема, книги та авіаквитки. Доставка замовлень здійснювалась через існуючі поштові системи, а оплата – в місці отримання замовлення з наступною переадресацією до продавця. Система була громіздкою та недешевою, але значно економила час споживача і витрати на утримання магазинів, реклами, продавців, тощо.

Розвиток інформаційних технологій, систем електронних платежів, систем захисту інформації, а останнім часом і технологій штучного інтелекту, спричинив швидкий ріст е-комерції, особливо за торгівельною моделлю (виробник – посередник – споживач) та моделлю прямої торгівлі (виробник-споживач). Обсяги продажів електронної комерції у світі в 2022 році склали 6,95 трлн. дол. США, а в 2026 році доходи від роздрібною онлайн-торгівлі зростуть до 8,1 трлн. дол. США [1]. Лідером ринку е-комерції вважається Китай доля якого у 2021 р. складала 52,1% світового обсягу роздрібних продаж. В трійку лідерів із суттєвим відставанням входять Сполучені Штати Америки – 19% та Королівство Великобританія – 4,8% [2].

Згідно з дослідженнями Ecommercedb від 2020 року, Україна посідає 66 місце у світовому рейтингу за величиною ринку з прибутком 838 млн дол [2] США. Активно е-комерція в Україні почала розвиватись із великим запізненням від Європи, лише з 2016 р. після приєднання до зони вільної торгівлі з ЄС яке дозволило українським споживачам приєднатись до ринків Євросоюзу, внаслідок чого дохід електронної торгівлі зріс з 1,04 млрд доларів США у 2015 р. [3] до 3,3 млрд. дол. США у 2021 р. [4]. Слід зауважити, що у 2022-2023 рр. відбулося різке падіння обсягів е-комерції, пов'язане з початком повномасштабного вторгнення рф в Україну. При цьому стабілізація та ріст обсягів електронної торгівлі до рівня 2021 р. на думку Л. Березовської розтягнеться щонайменше до 2028-2029 рр. [4].

Серед основних причин, які стримують розвиток е-комерції в Україні, можна виділити наступні:

- в Україні досі відсутня чітко вибудована політика розвитку е-комерції і, відповідно, відсутній єдиний орган відповідальний за реалізацію цієї політики;

- недосконалість нормативно-правової бази, зокрема щодо захисту прав споживача в сфері е-торгівлі пов'язаного з відсутністю паперових носіїв підтвердження договору купівлі-продажу, та ускладненого відстеження спілкування учасників угоди у випадку виникнення спірних питань;

- відсутність дієвого захисту суб'єктів е-торгівлі від шахрайства та розповсюдження особистих даних;

- монополізація ринку е-торгівлі великими гравцями, зокрема, за даними Promodo, 82,6% українського ринку належить маркетплейсам Rozetka, Prom.ua, Epicentrk.ua, Bigl, Zákurka та Allo, а 14,8% припадає на великі магазини, зокрема Comfy, Фокстрот, Цитрус, Eldorado, MOYO, і лише 2,6% магазинів належить до мультикатегорійних підприємств [4];

- відносно невелика частка населення є активними користувачами інтернету (68%, або 29 місце в рейтингу інтернет-активності населення [2] при тому, що в Україні вартість інтернету одна з найменших в світі [5]);

- відсутність дієвих методів боротьби із кібер-шахрайством, крадіжкою персональних даних, «кібер-мімікрією», тощо;

- політична нестабільність, економічні проблеми викликані війною у країні.

Євроінтеграційні процеси в Україні особливо в останні роки вимагають формування стратегії розвитку е-комерції, удосконалення її інструментів, розширення сфер використання ІТ-технологій в процесах упорядкування інформаційних та фінансових потоків, використання штучного інтелекту в різних сферах суспільного життя. Подолання відставання е-комерції в Україні вимагає формування стратегії її розвитку. Серед пріоритетів на основі яких має

бути створена стратегія розвитку е-комерції варто виділити наступні:

- вдосконалення законодавства в частині захисту прав всіх учасників економічних відносин які реалізуються в процесі е-комерції;
- формування єдиного регулюючого органу в сфері реалізації державної політики е-комерції;
- розробка програмного забезпечення безпеки ведення електронного бізнесу, захисту бізнес-інформації, особистих даних, тощо;
- забезпечення державним фінансуванням проєктів Національної програми інформатизації та дослідницьких проєктів щодо поширення систем е-комерції;
- створення максимально сприятливих умов для реалізації положень Угоди про асоціацію України з ЄС у сфері регулювання електронної торгівлі.

Висновки. Євроінтеграційні процеси до яких залучена Україна, сприяють зануренню економіки країни в світовий економічний простір, де не останню роль відіграє е-комерція, в основі якої лежить сучасний рівень розвитку інформаційних технологій. Розвиток українського сегменту е-комерції має великий потенціал для реалізації якого необхідне створення єдиної, науково-обґрунтованої державної стратегії розвитку яка дозволить забезпечити стимулювання її суб'єктів, забезпечить захист та усуне перешкоди для розвитку міжнародного е-бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Топ статистика електронної торгівлі за 2023 рік. *Веб студія «Блог»* ТОП Статистика електронної торгівлі за 2023 рік. URL: <https://www.pulseweb.space/ecommerce-static/>
2. Статистика розвитку e-commerce у найбільших регіонах світу. *Бізнес.* Електронний ресурс. URL: <https://magazine.ukr-china.com/statystyka-rozvytku-e-commerce-u-najbilshyh-regionah-svitu/>
3. Марусей Т. В. Основні тенденції розвитку ринку електронної комерції

в Україні. *Економіка і суспільство*. Вип. 14. 2018 р. С. 1011-1015.

4. Кубліцька О. Ринок електронної комерції в Україні: сучасний стан та тенденції повоєнного відновлення. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. № 3(35).2023. С. 98-108

5. Україна входить до трійки топ-країн світу за доступністю інтернету. *Mediasat*. Електронний ресурс. 23.11.2023 URL: <https://mediasat.info/uk/2023/11/23/ukrayina-vhodyt-do-trijky-top-krayin-svitu-za-dostupnistyu-internetu/>

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УПРАВЛІННІ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Пугач Володимир Володимирович,

Студент

Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. В останні десятиліття технології штучного інтелекту (ШІ) стали ключовим інструментом для багатьох галузей господарської діяльності, включаючи управління підприємством та його інноваційною діяльністю. ШІ відкриває безліч можливостей для підприємств у впровадженні новаторських підходів та стратегій, сприяючи їхньому зростанню та конкурентоспроможності в сучасному ринковому середовищі.

У цьому контексті важливо розглянути, як технології штучного інтелекту можуть бути використані для прогнозування тенденцій ринку, аналізу конкурентної ситуації, ідентифікації потенційних інноваційних рішень, автоматизації процесів впровадження новацій, а також забезпечення відслідковування результатів та ефективності інноваційних проєктів.

Такий підхід до управління інноваційною діяльністю дозволяє підприємствам виходити на новий рівень конкурентоспроможності, створюючи та впроваджуючи інноваційні рішення швидше та ефективніше, що в свою чергу сприяє їхньому стабільному розвитку та успіху на ринку.

Мета роботи. / Aim. З'ясувати можливості використання технологій штучного інтелекту в управлінні інноваційною діяльністю підприємства.

Матеріали та методи./Materials and methods. включають аналіз літературних джерел, статистичний аналіз, порівняльний аналіз, експертні оцінки.

Результати та обговорення./Results and discussion.

За своєю суттю ШІ та машинне навчання аналізують шаблони даних і роблять прогнози на основі цих даних. У контексті інновацій вони можуть

ефективно визначати тенденції, моделі та прогалини в існуючих інноваційних зусиллях. Вони також допоможуть покращити процес формування ідей і виявлять нові можливості для розслідування.

Ще один спосіб, у який інновації можуть отримати користь від штучного інтелекту та машинного навчання, — це автоматична генерація ідей. Ці технології можуть прочісувати великі обсяги даних, визначати потенційні можливості та пропонувати інноваційні ідеї для команди. Крім того, програмне забезпечення машинного навчання може допомогти командам визначити потенційні рішення складних проблем шляхом розпізнавання шаблонів у даних.

Інструменти штучного інтелекту та машинного навчання не замінять людські навички, необхідні для інновацій. Це інструменти, які можуть допомогти інноваційному процесу та призвести до ефективніших і ефективніших результатів. Штучний інтелект і машинне навчання мають потенціал трансформувати інноваційний процес шляхом автоматизації повсякденних завдань, виявлення нових можливостей і вдосконалення процесу прийняття рішень. Однак інноватори повинні залишатися пильними та забезпечувати етичне та прозоре використання цих технологій. Роблячи це, вони можуть використовувати ці інструменти для покращення свого інноваційного впливу та залишатися попереду конкурентів.

Створення інновацій, як правило, не є одноосібною дією, яку виконує лише одна особа, а насправді є грою для кількох гравців, учасники якої відіграють важливу роль у процесі інновацій.

ІІІ багато в чому полегшує щоденну роботу менеджерів. Ми можемо виділити три основні сфери, де ІІІ приносить найбільшу користь:

Автоматизація завдань – ІІІ може автоматично генерувати завдання, допомагаючи менеджерам краще керувати часом і ресурсами. Наприклад, штучний інтелект може нагадати вам про майбутній термін виконання завдання або запропонувати наступні кроки в проекті.

Оптимізація комунікації – ІІІ може допомогти створювати та редагувати електронні листи, полегшуючи ефективне спілкування в команді. Штучний

інтелект може, наприклад, аналізувати тон і стиль повідомлень, щоб зробити їх більш зрозумілими та професійними.

Управління проектами – ШІ може запропонувати вдосконалення робочих процесів, що сприяє більшій ефективності. Наприклад, він може збирати та аналізувати дані з попередніх проектів, щоб запропонувати оптимальний план дій.

Штучний інтелект (ШІ) справляє все більш значний вплив на організації, і один із найбільших впливів ШІ, ймовірно, матиме в контексті роботи, згідно з Google, яка активно використовує ШІ для покращення досвіду своїх співробітників [3].

Штучний інтелект може суттєво покращити життя людей на роботі, сказала Хезер Емслі, керівник відділу співпраці та продуктивності Google Cloud, яка зазначила, що найбільший вплив буде, коли кожен матиме доступ до ШІ.

Автоматизація рутинних завдань — штучний інтелект використовується для автоматизації рутинних задач, таких як обробка даних, аналіз звітів, планування ресурсів тощо. Наприклад, системи машинного навчання можуть оптимізувати часові та фінансові ресурси для підтримки ефективної роботи відділу.

Прогнозування і аналіз даних — штучний інтелект використовується для аналізу великих обсягів даних та прогнозування трендів. На основі цих аналізів Google може приймати управлінські рішення щодо розвитку продуктів, маркетингових стратегій, оптимізації бізнес-процесів тощо.

Керування ресурсами — штучний інтелект допомагає в управлінні ресурсами, такими як людські ресурси, фінанси та матеріальні активи. Наприклад, системи аналізу даних можуть допомагати в рекрутингу нових співробітників або в управлінні бюджетами проектів.

Підтримка прийняття рішень — штучний інтелект може надавати аналітичні звіти та рекомендації, що полегшують ухвалення управлінських рішень. Наприклад, системи "Business Intelligence" можуть використовувати

дані для виявлення можливих стратегій розвитку бізнесу.

Оптимізація процесів — штучний інтелект допомагає оптимізувати бізнес-процеси, забезпечуючи їх ефективність та знижуючи витрати. Наприклад, системи управління запасами можуть використовувати алгоритми машинного навчання для прогнозування потреб в продукції [4].

Емслі сказала, що штучний інтелект повинен дозволити людям витратити більше часу на виконання творчої та винагородженої роботи, та дозволяти штучному інтелекту братися за менш бажані завдання. (Як було зазначено у звіті «Делойт про стан штучного інтелекту»)

У звіті Enterprise було виявлено, що австралійські організації позитивно ставляться до штучного інтелекту та його стратегічної важливості для бізнес-операцій, причому 79 відсотків респондентів заявили, що штучний інтелект стане «дуже» або «критично» важливим для їхнього бізнесу протягом двох років.

Переваги штучного інтелекту на робочому місці добре задокументовані, наприклад, трансформація досвіду співробітників, щоб мінімізувати адміністрування та зосередитися на завданнях, де люди можуть додати унікальну справжню цінність, але впровадження технології може бути складним завданням.

Інтерв'ю з Емслі розкриває підхід Google до впровадження штучного інтелекту (ШІ) на робочому місці. Емслі підкреслює, що компанія прагне забезпечити позитивний досвід для користувачів, тестуючи всі продукти ШІ серед своїх співробітників. Вона зазначає, що баланс у використанні ШІ є ключовим для досягнення найкращих результатів.

Google виявив, що ШІ найбільше підходить для передбачення та надання даних, що допомагає зменшити витрати часу на рутинні завдання. Згідно з їхніми дослідженнями, люди ділять свою роботу на дві категорії: периферійну і основну. Периферійна робота включає буденні завдання, як-от планування зустрічей, які легко автоматизувати. Натомість основна робота є інтелектуально складною і творчою, і працівники зазвичай не бажають передавати її ШІ.

Емслі зазначає, що впровадження нових технологій повинно бути спільним процесом з регулярними переглядами для оптимізації. Ключовим є збереження людського інтелектуального внеску, при цьому ІІІ допомагає прискорити роботу, обробляючи великі обсяги даних. Вона підкреслює, що прийняття ІІІ залежить від багатьох факторів, таких як галузь та розмір організації.

HR-відділи повинні визначати процеси, які можна оптимізувати за допомогою ІІІ, і залучати до цього всіх працівників. Таким чином, ІІІ допомагає вирішувати старі проблеми новими способами та економити час на рутинних завданнях, дозволяючи людям зосередитися на тому, що вони роблять найкраще [1].

В організаційних дослідженнях креативність співробітників означає навмисне створення нових і корисних ідей, методів або практик. ідеї вирішення проблем в організаційному контексті. Нова ідея працівника щодо вирішення проблеми в центральній організації може нагадувати ідеї, які вже були розроблені в іншому місці. Однак, оскільки координаційна організація не знає цих існуючих ідей і, отже, стикається з проблемою, яка інакше не була б вирішена, якби працівник не генерував нову ідею, ми вважаємо, що цей працівник продемонстрував креативність. Тому працівник не обов'язково повинен бути першим чи єдиним у світі, хто генерує ідеї, які вважаються креативними. Таким чином, креативність співробітників є внутрішньо-організаційним явищем, яке змінюється на нижчих рівнях, таких як окремі особи, команди та завдання.

На основі досліджень моделей характеристик роботи та креативності співробітників існує теоретична суперечка щодо того, чи зміни в дизайні роботи, викликані послідовним розподілом праці між ІІІ та людьми, підвищують творчість співробітників, таким чином створюючи креативність співробітників, доповнену ІІІ.

Існує дві причини такого позитивного ефекту. По-перше, змінений дизайн роботи сприяє збереженню ресурсів, необхідних працівникам для вирішення

проблем на вищому рівні. Коли співробітники можуть використовувати результати, отримані в результаті чітко кодифікованої та повторюваної роботи, яку виконує штучний інтелект, без необхідності виконувати цю діяльність самостійно, вони можуть інвестувати свої збережені когнітивні, розумові та емоційні ресурси для вирішення наступних проблем вищого рівня, ніж тоді, коли вони мали виконувати початкову роботу самостійно. При більшому збереженні таких ресурсів співробітники, швидше за все, залишатимуться зосередженими на поточній роботі, що підвищує ймовірність досягнення творчих результатів.

По-друге, змінений дизайн робочих місць, усунувши чітко кодифіковані та повторювані частини завдань із обов'язків працівників, збільшує загальну складність і виклики проблем, з якими працівники стикаються на роботі. Дослідження виявили, що, стикаючись зі складною роботою, працівники стають більш мотивованими, ініціативними, збудженими та підприємливими, що збільшує кількість нових ідей, які вони генерують. Важливим механізмом є відчуття автономії: працівники повідомляють про досягнення більших творчих результатів, коли вони розглядають роботу над складними завданнями, які пропонують їм більше свободи. Інший механізм полягає в тому, що коли працівники більше захоплені роботою, вони мають більш високу внутрішню мотивацію досліджувати нові шляхи та знаходити нові рішення, що критично підвищує їхню креативність.

Однак протилежний результат може статися з двох причин. По-перше, підвищене робоче навантаження є перешкодою для творчості співробітників. Високі вимоги до роботи підвищують робоче навантаження, щоб подолати когнітивні проблеми та впоратися з дефіцитом часу, і знижують контроль над часом, темпом і якістю роботи.

По-друге, на додаток до матеріальних ресурсів, наданих організаціями, які дозволяють співробітникам шукати нові рішення, сприйняття більшої організаційної підтримки, швидше за все, підвищить мотивацію співробітників шукати нові та кращі рішення, таким чином підвищуючи креативність

співробітників. Хоча працівники можуть розглядати використання ШІ в організаціях у послідовному розподілі праці як допомогу їм у їхніх роботах, отже, посилення організаційної підтримки, також існує серйозне занепокоєння, що впровадження ШІ викликає у працівників страх переміщення роботи через технології, що можна сприйняти як зниження організаційної підтримки працівників.

Можна вважати, що професійні навички співробітників є критично важливою умовою, яка розмежовує два конкуруючих наслідки для креативності співробітників, доповненої ШІ. Робочі навички працівників — це їхні знання в галузі або знання того, як виконувати завдання, які вимагає їхня робота. Робочі навички визначають, наскільки добре працівники можуть долати труднощі, з якими стикаються на роботі; таким чином, ці здібності мають значення для того, наскільки добре вони виконують відповідні завдання.

Це показує, що за інших рівних умов середній працівник за допомогою штучного інтелекту демонструє більшу креативність у вирішенні запитань, ніж середній працівник без допомоги штучного інтелекту, що становить 10%. Це суттєве підвищення. (Рис. 1)

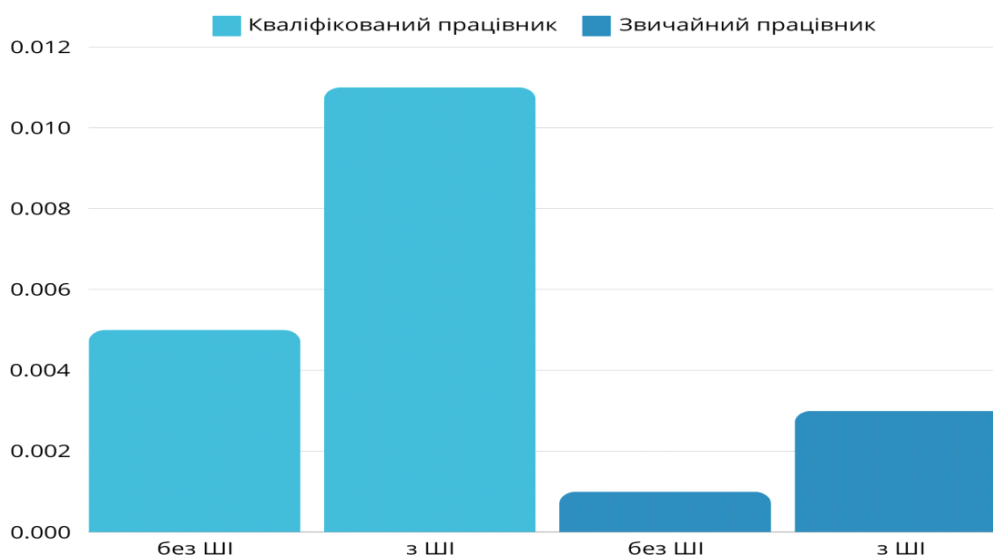

Рис. 1 Підвищення креативності працівників на роботі.

Джерело: складено автором на основі [2].

Отже, під час залучення потенційних клієнтів, допомога штучного інтелекту підвищила успіх працівників у розробці нових відповідей на

запитання клієнтів, які виходили за рамки знань компанії, демонструючи таким чином більшу креативність, ніж ті працівники, які діяли самостійно. Наукові дослідження зазвичай зосереджені на використанні ШІ організаціями для заміни співробітників у виконанні різних завдань. Приваблива ідея полягає в тому, щоб дозволити штучному інтелекту та співробітникам компенсувати слабкі сторони один одного для створення взаємодоповнюваності, створюючи таким чином «доповнений інтелект».

Висновки./Conclusions. Враховуючи різні сфери, проаналізовані вище, потенціал впровадження штучного інтелекту в управління інноваційною діяльністю очевидний і може бути досягнутий різними способами для оптимізації процесу, підвищення ефективності та стимулювання зростання бізнесу.

Хоча штучний інтелект може принести багато переваг, він також може створювати проблеми для робочого персоналу. Першим і більш важливим є проблеми довіри, які можуть виникнути. Деякий персонал може неохоче довіряти інструментам і технологіям штучного інтелекту та віддавати перевагу власним судженням і досвіду. На основі як теорії, так і інтерв'ю було доведено, що це було основною перешкодою та боротьбою працівників щодо впровадження ШІ у своїй робочій сфері

Опитування в інтерв'ю в Google з'ясувало що співпраця з штучним інтелектом значно покращили показники ефективності серед їхніх працівників. Не дивлячись на недовіру працівників, вони все ж змогли звикнути використовувати штучний інтелект для допомоги з рутинною роботою та генерацією нових ідей, що в цілому допомогло їм зосередитися на більш важливих напрямках своєї роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Heather Emslie. How Google uses AI to transform and improve its employee experience. *Insidehr*. URL: <https://www.insidehr.com.au/google-ai-employee-experience/> (дата звернення: 16.10. 2023).

2. Nan J., Xueming L., Zheng F., Chengcheng L. When and How Artificial Intelligence Augments Employee Creativity. *Academy of Management Journal* URL: <https://journals.aom.org/doi/abs/10.5465/amj.2022.0426?journalCode=amj>.

3. Understanding 7 Types Of Artificial Intelligence. *Eastgate Software*. URL: <https://eastgate-software.com/understanding-7-types-of-artificial-intelligence/>. (дата звернення: 26.01.2024).

4. What is Artificial Intelligence? Definition, Uses, and Types. *Coursera Staff*. URL: https://www.coursera.org/articles/what-is-artificial-intelligence?utm_medium=sem&utm_source=gg&utm_campaign=b2c_emea_coursera_ftcof_career-academy_arte_march_24_dr_geo-multi-set3_pmax_gads_lg-all&campaignid=21103949440&adgroupid=&device=c&keyword=&matchtyp

LEGAL SCIENCES

THE LIBERALIZATION OF ANTI-CORRUPTION LEGISLATION THROUGH THE DECRIMINALIZATION OF THE OFFENSE SPECIFIED IN ARTICLE 366-3 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Kuz Valeriia Oleksandrivna

Student

Taras Shevchenko National University

Kyiv, Ukraine

Introduction.

In the context of rapid development and globalization of economic processes, the issue of combating corruption is one of the priority directions of state policy and becomes particularly relevant. It contributes to the improvement of investment attraction, economic development, and society's trust in government authorities.

Anti-corruption legislation, being one of the key instruments in the fight, constantly adapts and changes in response to societal challenges. Ukraine's legislation sets a certain course of state policy, the achievement of which can either completely eradicate corruption, which is unrealistic in the modern world, or reduce its level to a minimum.

Aim.

The aim of this study is to analyze the existing anti-corruption legislation of Ukraine and develop proposals for its liberalization through the decriminalization of certain acts of the Criminal Code of Ukraine, which will contribute to enhancing the effectiveness of the fight against corruption.

Materials and Methods.

To achieve the stated aim, an analysis of the current anti-corruption legislation of Ukraine was conducted, including the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption," the Criminal Code of Ukraine, the Criminal Procedure Code, and the

Code of Ukraine on Administrative Offenses. Additionally, a comparative analysis of anti-corruption legislation in other countries was carried out, and theoretical approaches to systematizing legal norms in the field of combating corruption were studied.

The liberalization of anti-corruption legislation is the process of making changes to the legislation to facilitate or simplify procedures, rules, or sanctions related to the fight against corruption. This approach may involve reforming or amending anti-corruption laws, rules, or procedures to make them more effective and transparent. However, it is important to ensure that the liberalization of legislation does not lead to a weakening of anti-corruption standards or a reduction in the effectiveness of anti-corruption measures.

Although the problem of corruption in Ukraine has not yet been eradicated, the question arises: do the penalties of the articles truly correspond to the socially negative consequences that arise from committing corruption offenses and offenses related to corruption?

Let's consider the appropriateness of decriminalizing the act specified in Article 366-3 of the Criminal Code of Ukraine, "Failure to submit a declaration by a subject of declaration, a person authorized to perform state or local self-government functions" [1].

We will begin the analysis with the definition of "corruption" set out in part 1 of Article 1 of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption". Corruption is the use by a person specified in part 1 of Article 3 of this Law of the official powers granted to them or related opportunities with the aim of obtaining unlawful benefits or accepting such benefits or accepting a promise/proposal of such benefits for themselves or other persons, or giving a promise/proposal or providing unlawful benefits to the person specified in part 1 of Article 3 of this Law, or at their request, to other individuals or legal entities in order to induce this person to unlawfully use the powers granted to them or related opportunities [2].

The main immediate object of these crimes is the social relations in the sphere of financial control regarding the procedure for submitting declarations by persons

authorized to perform state or local self-government functions.

The analysis of the concept of corruption suggests that failure to submit a declaration is not aimed at obtaining unlawful benefits or abusing official powers. Therefore, considering this offense in the context of criminal corruption offenses is entirely inappropriate, and offenses related to corruption can be regulated at the level of the Code of Administrative Offenses of Ukraine.

According to Article 45 of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption", the submission of declarations by persons authorized to perform state or local self-government functions falls under financial control measures.

At the same time, untimely submission of declarations without valid reasons entails administrative liability under Article 172-6 of the Code of Administrative Offenses of Ukraine [3].

A situation arises where the same act is considered both an administrative offense related to corruption and a criminal offense. It may happen that a person timely fails to submit a declaration and is administratively sanctioned. Later, it becomes known that the person deliberately evaded their duty to submit the declaration. Therefore, criminal liability is imposed under Article 366-3 of the Criminal Code of Ukraine. However, Ukrainian legislation operates on the principle of "non bis in idem," meaning that a person cannot be twice prosecuted for the same offense.

Considering this, two solutions to the problem can be envisaged:

1. Bringing a person to criminal liability for failure to submit a declaration only if they have already been previously administratively sanctioned. Thus, we partially decriminalize the act in situations where a person evades their duty for the first time, without violating the principle of "double jeopardy."

2. Complete decriminalization of the act specified in Article 366-3 of the Criminal Code of Ukraine.

By its legal nature, failure to submit a declaration constitutes a violation of anti-corruption legislation, but this act is not capable of causing significant harm to society and the state as a whole, so that its social danger corresponds to the norms of

Article 11 of the Criminal Code of Ukraine.

The negative consequences experienced by a person in case of failure to submit a declaration (fines, community service, restriction of liberty, or imprisonment) represent excessive punishment for committing such an offense. Additionally, the effectiveness of the mentioned article can be questioned.

According to the Report on the results of the analysis of judicial practice of bringing to justice for corruption and corruption-related criminal offenses for 2022 [4], only 75 verdicts were rendered in the Unified State Register of Court Decisions, of which only 6 were convictions, 1 was an acquittal, and the remaining 68 were based on plea agreements between the prosecutor and the accused. If the majority of cases end with a plea agreement, it is at least economical to exclude this norm from the Criminal Code of Ukraine.

While recognizing the importance of not placing administrative-legal liability at the center of the fight against corruption due to its negative impact on society, it is still crucial not to underestimate the significance of holding individuals accountable through this type of legal responsibility. Moreover, further research into defining administrative corruption offenses and analyzing problems associated with the application of administrative-legal sanctions for corrupt acts is essential.

In conclusion, it can be noted that Ukrainian legislation is still in the developmental stage. Implementing international norms does not always lead to successful outcomes, as some may create unfavorable conditions hindering the qualitative development of anti-corruption institutions.

The analysis conducted confirms the importance of continuously improving anti-corruption mechanisms and adapting legislation to the changing conditions of society. The identified trends towards liberalizing anti-corruption legislation indicate the necessity of a balanced approach to addressing the issue of corruption. On one hand, this approach should facilitate the effective functioning of institutions and the protection of citizens' rights, while on the other hand, it should prevent negative consequences and abuses. It is important to emphasize that the liberalization of anti-corruption legislation should consider the best international practices as well as

the specific characteristics of each country. Maintaining a balance between incentivizing the detection of corruption and protecting the rights and interests of individuals involved in this process is essential.

The research confirms the relevance of the problem of corruption and the importance of continuously improving legislation in this direction.

Conclusions. The abolition of criminal liability for failure to submit a declaration is an important step towards distinguishing between administrative and criminal responsibility, as well as reducing the excessive burden of criminal sanctions. This may contribute to increasing public trust in the effectiveness of anti-corruption measures and promote transparency and openness in the declaration of property and income by officials. However, it is necessary to consider that such measures require careful monitoring and control to prevent abuses and maintain a balance between protecting citizens' rights and the effectiveness of anti-corruption mechanisms. It is also important to ensure that the new legislation complies with international standards and norms of human rights.

SOURCES:

1. Prevention of Corruption: Law of Ukraine dated October 14, 2014, No. 1700-VII / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n1532> (accessed: April 29, 2024).
2. Criminal Code of Ukraine dated April 5, 2001, No. 2341-III / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (accessed: April 29, 2024).
3. Code of Ukraine on Administrative Offenses dated December 7, 1984, No. 8073-X / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (accessed: April 29, 2024).
4. Report on the results of the analysis of judicial practice of bringing to justice for corruption and corruption-related criminal offenses for 2022. URL: https://docs.google.com/document/d/1WtQyIxPM54BR4UGpz47nM_odXm7nPPz0/edit (accessed: May 2, 2024).

АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ РЕЧОВИХ ПРАВ В КОНТИНЕНТАЛЬНОМУ ТА ЗАГАЛЬНОМУ ПРАВІ

Авраменко Тетяна Олександрівна

Студентка

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ. Розглядаючи і порівнюючи поняття речового права в зарубіжних країнах, варто розпочати аналіз з континентальної правової системи. В цій правовій системі норми, що покликані регулювати майнові відносини, поділяються на речове і зобов'язальне право.

Ціль роботи. Основною ціллю наукового дослідження є дослідження речових прав в континентальному та загальному праві.

Матеріали та методи. Основою дослідження є аналіз наукової інформації та використання першоджерел.

Результати та обговорення. Речове право в країнах континентальної правової системи наділене певними особливостями. Наприклад, воно встановлює і зберігає зв'язок між цивільними і публічно-правовими елементами під час регулювання відносин власності. Цей зв'язок зберігається незалежно від правового становища власника майна. Крім того, речове право характеризується наявністю спеціального підходу до поняття виду та функції володіння. Ці дві категорії розглядаються не тільки у вузькому сенсі конкретних правомочностей, а і є окремими інститутами. Континентальна правова система демонструє поділ речового права на дві категорії - права власності та обмежені речові права. Варто зазначити, що перша категорія є найменш обмеженим правом, а друга пояснює права на чужі речі.

Речові права в континентальній правовій системі є передбаченими цивільним правом, де і закріплюється їх виключний перелік - саме це є однією з головних відмінностей від зобов'язального права.

Під час розгляду країн, які не мають кодифікованого цивільного права,

слід наголосити на тому, що не існує речового права в якості системи норм. Термін “право власності” повністю замінює розподіл на дві категорії прав на свої та чужі речі.

Джерела права зарубіжних країн не дають чіткого і основного визначення терміну “речове право”. Проте загальноприйнятою є доктрина, в якій речове право є сукупністю норм, основним завданням яких є регулювання майнових відносин, в яких уповноважені особи можуть здійснювати свої права на річ, незалежно від дій інших осіб.

Як вже було зазначено, англо-американське право має аналогічний термін до поняття “речове право” - “право власності”. Розглядаючи правову систему загального права, слід наголосити, що юридична література пропонує розрізняти безумовне право володіння та власності, орендне володіння, утримання, що слугує, право строкового утримання заставодержателя і довірче володіння. Також в юридичній літературі панує підхід, який дає можливість дати ітке визначення поняттю “право власності”. Це можна зробити шляхом створення детального переліку повноважень власника. До цього переліку відносять:

1. право володіння;
2. право користування;
3. право управління;
4. право на отримання доходу;
5. право на безпеку;
6. право на передачу речі;
7. право на безстрокове здійснення своїх повноважень;
8. право на кінцевий характер повноважень.

Деякі з перелічених тез потребують спеціального пояснення їх сенсу. Наприклад, право володіння означає право власника здійснювати виключний фізичний контроль і право проводити виключне користування цією річчю. Право управління без сумніву означає, що власник самостійно має вирішувати коло осіб, які можуть користуватися річчю, і коло їх повноважень в

користуванні нею. Також власник має право отримувати блага, які приносить процес управління і користування річчю, тобто дохід. Право на кінцевий характер повноважень означає, що власник має право встановлювати і здійснювати певні правила, що спрямовані на відновлення вже порушених прав. Проте, слід зазначити, що законодавець передбачає певний перелік обмеження правомочностей. Так, річ заборонено використовувати з метою завдання шкоди іншим особам. Крім того, річ може бути відібрана в якості сплати боргів. Зазначається, що на одну річ може існувати декілька прав власності.

Висновки. Порівняльний аналіз речових прав у зарубіжних правових системах виявив суттєві особливості та відмінності у підходах до правового регулювання відносин власності. Вивчення романо-германської та англо-американської правових систем, а також окремих національних законодавств, дозволяє зробити декілька основних висновків. Речові права є базовим інститутом приватного права, що регулює відносини власності та забезпечує стабільність цивільного обігу. Незважаючи на наявність спільних рис, таких як право власності, сервітути, заставні права тощо, кожна правова система має свої унікальні характеристики.

ПРАВО ВЛАСНОСТІ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПІДСТАВИ НАБУТТЯ В ЗАРУБІЖНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ

Авраменко Тетяна Олександрівна

Студентка

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ. Право власності зараз вважається одним із найосновніших інститутів цивільного права. Недоторканість власності є конституційним принципом в більшості країн. Логічним є те, що держави створюють ефективні механізми для захисту права власності.

Ціль роботи. Метою дослідження є огляд тенденцій розвитку та підстав набуття права власності в зарубіжних країнах.

Матеріали та методи. Для дослідження використовувався аналіз наукової інформації.

Результати та обговорення. Головною особливістю права власності є те, що за допомогою нього можна чітко визначити правовий режим стосовно матеріальних цінностей. Такі норми покликані встановлювати межі дозволеної поведінки власника стосовно володіння і користування своєю власністю.

Якщо розглядати питання про суб'єктивне право власності, то воно являє собою набір певних правомочностей, які притаманні виключно конкретному власнику. Більшість правових систем визначає три основні повноваження власника - право на володіння, користування і розпорядження. Незважаючи на це, деякі правові системи встановлюють значно ширший перелік таких прав.

Право володіння характеризується тим, що власнику надано право реалізувати максимальне панування над цією річчю і утримувати її в своєму господарстві. Право користування закріплює за власником можливість здійснювати експлуатацію майна і в результаті отримувати доходи від такого використання. Визначення долі майна в юридичному і фактичному контексті

розкриває суть права розпорядження. Власник на свій розсуд може передавати річ під заставу, знищити його та вчиняти інші дії, які не суперечать закону.

Крім того, суб'єктивне право власності характерне тим, що носить ознаку виключності. Це означає, що власник вправі реалізовувати правомочності у той спосіб, який імпонує йому - це не залежить від волі інших осіб. Також власник має право вимагати у інших осіб дотримання його прав на володіння, користування та розпорядження цією річчю та не порушувати його. Інші особи можуть здійснювати певне коло правомочностей, які власник самостійно для них окреслив. Під час реалізації права власності власник не може порушувати права та інтереси інших осіб, адже трапляється так, що інтереси власника та інших суб'єктів не співпадають. Саме через можливість виникнення подібних ситуацій законодавством деяких країн передбачено накладання обмежень на право власності. Найбільш поширеним інструментом для реалізації цього є накладення санкцій за скоєння правопорушення, для реалізації публічних інтересів або інтересів приватних осіб.

Раніше право власності визначається недоторканим. Це, зокрема, було закріплено і Цивільному кодексі Франції. Проте з часом недоторканість та всі інші характеристики права власності визначаються в залежності від суспільних змін та потреб. Згодом трактування права власності характеризувалось тим, що особі надається можливість розпоряджатися річчю на свій розсуд та у власний спосіб. Користування річчю не має порушувати прав інших осіб або суперечити суспільним інтересам. Пізніше держави, що знаходяться на передовій історичного розвитку, почали створювати та фіксувати примусові обмеження стосовно правомочностей власника. Такі обмеження виражалися у прямому і непрямому характері. Яскравим прикладом обмежень є забезпечення держави правом проводити примусове відчуження майна, заборони на укладання угод конкретного типу ао виробляти певні речі.

Німецьке цивільне законодавство також закріплює певні моменти щодо обмеження правомочностей. В законодавстві Німеччини зазначено, що власник

речі має право розпоряджатися річчю на власний розсуд і захищати своє право від негативного впливу інших осіб. Проте це можна робити до того моменту, поки ці дії не суперечать існуючому закону і не зачіпають права третіх осіб. Правові системи все частіше звертаються до доктрини про неможливість зловживання власником своїх прав на річ, порушуючи права інших осіб, щоб обґрунтувати значення обмеження правомочностей. Крім того, на практиці існує і добровільне обмеження правомочностей. Воно виражається в тому, що обмеження відбувається з волі власника на основі конкретних угод. яскравим прикладом цього стане заснування сервітутів, позика, найм та інше.

Варто розглянути питання про підстави набуття права власності. Правові доктрини зарубіжних правових систем виділяють достатньо багато різноманітних підходів і видів підстав. Останні поділяються на первісні і похідні. Первісні підстави права власності означає, що власність набувається незалежно від волі попереднього власника - фактично, вона з'являється вперше. На практиці право власності, що виникло за таких обставин, представлено в тому обсязі, який передбачений правом конкретної держави.

Якщо раніше існували конкретні обмеження стосовно правомочностей, то під час набуття права власності первісним способом, вони зникають. яскравими прикладами набуття права власності на первісних підставах, є одержання плодів або доходів, об'єднання речей, націоналізація, набуття безхазяйних речей.

Похідні підстави набуття права власності характерні тим, що право на володіння, користування та розпорядження, переходить до іншої особи в залежності від волі попереднього власника.

Право власності з похідним способом набуває через правонаступництво. У випадку, коли мають місце похідні підстави, всі правомочності, якими володів попередній власник, автоматично переходять до нового володільця.

Таке правило стосується і речових обтяжень, зобов'язань. Прикладом для похідного способу набуття права власності може бути укладання певних угод

(договір купівлі-продажу, дарування). Разом з цим, до такої категорії набуття права власності належать і односторонні угоди, такі як заповіт або прийняття спадщини.

Висновки. Отже, порівняльна характеристика речових прав у зарубіжних системах не лише розкриває сутність та особливості цього інституту в різних країнах, але й надає цінні інструменти для реформування та вдосконалення національного законодавства.

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ: ПОРІВНЯННЯ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ТА АНГЛОСАКСОНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Авраменко Тетяна Олександрівна
Студентка
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ. Право власності отримало досить великої уваги в правових системах зарубіжних країн. Особливий акцент робиться на захисті цього права. Наразі існує достатня кількість способів здійснити захист порушених прав та відновити їх. Саме цивільне право забезпечує всі необхідні механізми для захисту права власності. Доктрина зарубіжних правових сімей представляє поділ способів захисту на зобов'язально-правові та речові. Необхідно більш детально розглянути кожен спосіб окремо.

Ціль роботи. Метою дослідження є аналіз захисту права власності в романо-германській та англосаксонській правовій системі.

Матеріали та методи. Для дослідження використовувався метод аналізу наукової інформації.

Результати та обговорення. До категорії зобов'язально-правових способів належить подання і дія позову про порушення зобов'язань, що попередньо закріплені в договорі. В результаті, відновлення прав відбувається таким чином, що порушника примушуватиме виконати свої зобов'язання в натурі. Як приклад, можна навести процедуру повернення майна після спливу дії договору про його найм та інші способи, в залежності від ситуації. Також до зобов'язально-правових належать і позови про відшкодування шкоди - це може бути стягнення грошової компенсації або відновлення речі, що постраждала внаслідок порушення договірних зобов'язань, в натурі.

Речові способи захисту права власності мають основне завдання, яке полягає у захисті конкретних правомочностей або захист права власності в

загальному розумінні. Романо-германська правова система відома тим, що у випадку порушення прав власності застосовуються спеціальні позови. У англо-американській такі позови також мають місце бути, але на практиці зустрічаються і особливі. До загальних позовів, які використовуються для захисту права власності, відносять:

- віндикаційний;
- негаторний.

Віндикаційний позов здійснюється неволодіючим власником з адресацією до володіючого неласника. Основною метою такого позова є повернення речі до законного власника і припинення неправомірного володіння третьою особою. В свою чергу, негаторний позов не може користуватися тим, що власника позбавляють права володіння річчю. В даному випадку існують обставини, які позбавляють законного власника в повній мірі або взагалі розпоряджатися своїм майном. Сам позов є позовом про припинення таких дій зі сторони третіх осіб. Варто зазначити, що на практиці кожен з варіантів позовів для захисту права власності може пред'являтися паралельно з вимогою відшкодування збитків, що були завдані порушенням прав власника. Цивільне право Німеччини детально закріплює норми, які стосуються підстав та правил подання даних позовів. У Франції існує не така детальна визначеність, адже віндикаційний і негаторний позови закріплюються розробленою правовою доктриною, а Цивільний кодекс не містить конкретних норм права.

Тільки власник має право подати позов про витребування майна. В цей час, відповідачем в контексті віндикаційного позову є особа, яка здійснює незаконне володіння річчю. Але в цьому контексті варто згадати про презумпцію, згідно з якою володілець речі автоматично вважається її власником, поки інше не доведено. У Франції володільці рухомих речей не мають покладеного на них обов'язку про доведення наявності правового статусу власника. В свою чергу, позивач має надати всі необхідні аргументи, які мають підтвердити право цієї особи на законне володіння річчю.

Також слід розглянути існуючий поділ володільців за віндикаційним позовом. Володілець може бути добросовісним або недобросовісним. Добросовісний володілець заволодів річчю з використання неправомірних методів, але він не знав і не міг знати про відсутність у себе правомочностей, що закріплюють за ним право а володіння. Таким чином, недобросовісний володілець також використовував неправі методи заволодіння річчю, але чітко усвідомлював те, що порушує права власника. В результаті, під час дослідження цих двох типів володільців за віндикаційним позовом необхідно звертати увагу на їх наміри.

Правова практика багатьох країн показує, що власник речі не може витребувати річ у добросовісного володільця, навіть якщо ця річ була придбана у особи, що не мала права відчужувати її у законного власника. Таким чином, витребувати річ можливо лише у недобросовісного володільця, який знав про те, що порушує закон своїми діями. Відповідно до цивільного законодавства Німеччини власник може вимагати у добросовісного набувача тих речей, які перейшли до нього всупереч волі законного власника. У Цивільному кодексі Франції передбачена ситуація, коли у законного власника вкрали річ. Внаслідок крадіжки, ця річ була продана особі, яка не знала про те, що цей “товар” здобули внаслідок крадіжки. В цьому випадку законний власник має право вимагати повернення своєї речі від добросовісного набувача протягом трьох років з дня крадіжки. Витребування у добросовісного володільця відбувається у будь-якому разі. Крім того, власник має право вимагати отримання доходів або плодів, які були вилучені недобросовісним володільцем в період перебування цієї речі у нього. Проте, і добросовісний, і недобросовісний володілець має права на вимагання компенсації за утримання речі. За правом Німеччини компенсація настає з того моменту, коли плоди і доходи починають належати саме власнику, а в законодавстві Франції зазначено, що компенсація має відбуватися за весь період утримання.

Якщо власник стикається з перешкодами у здійсненні права на користування річчю, то він може скористатися негативним позовом. Головною

умовою негаторного позову є те, що річ перебуває у володінні власника. В якості основних вимог в негаторному позові має бути закріплено припинення порушення права користування, усунення всіх можливих перешкод і реалізація конкретних заходів, що можуть перешкодити повторному порушенню такого права.

Так, право Англії та США характерно наявністю віндикаційного і негаторного позову. Проте на практиці частіше за все зустрічається використання загальних позовів із правопорушення. Основною характеристикою таких позовів є те, що вони представлені в якості позовів володільця, а не власника. Позови дають можливість витребувати конкретну річ та отримувати грошову компенсацію за неї.

Також в доктрині зарубіжних країн виділені окремі способи захисту права володіння. Серед них виділяють такі як:

- набуття власності через давність володіння;
- право на самодопомогу;
- посесорні позови;
- превентивні позови.

Із перелічених вище способів слід розкрити зміст деяких з них. Наприклад, право на само допомогу означає, що володілець наділений правом самостійно повернути свою річ. Таким чином, особа може самостійно відібрати втрачене, вивести особу з території своєї нерухомості та інше. Посесорні позови заслуговують окремої уваги. Оскільки посесорний позовами вважаються ті позови, які покликані відновити право володіння, припинити порушення, що є основною причиною нездатності здійснювати свої права над річчю в повному обсязі. Розгляд посесорних позовів вимагає доведення від позивача факту володіння річчю. Через презумпцію правомірності володіння питання про належність позивачу права права на річ розглядатися не буде. Доводити право на річ є досить складним процесом, ніж доводити звичайний факт володіння нею. Саме через це позови від володільців часто називають спрощеними засобами

захисту. Такими засобами спрощеного захисту не рідко користуються власники речі. Але це відбувається тоді, коли є труднощі доведення наявності їх прав на цю річ. Крім того, існують превентивні позови. Вони зазначають, що особа може подати такий позов, якщо існує загроза порушення її прав.

Висновок. Загалом, порівняльний аналіз показав, що, незважаючи на відмінності, сучасні правові системи активно взаємодіють та запозичують правові інститути одна одної. Це сприяє гармонізації та уніфікації правових норм, що є особливо важливим у умовах глобалізації та інтернаціоналізації правових та економічних відносин.

ЯК ЛІБЕРАЛІЗУВАТИ АКТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ?

Белей Анна Олександрівна

Студентка

Навчально-науковий інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. У вітчизняному законодавстві корупція у ЗУ «Про запобігання корупції» у редакції від 04.05.2024 визначається як використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Відповідальність за корупцію передбачена Кримінальним Кодексом України (далі- КК України), Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі- КУпАП)

Україна, отримавши 36 балів із 100 можливих, посідає 104 місце поміж 180 країн в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index — CPI) за 2023 рік. Окрім цього, корупція посідає друге місце в списку проблем, що турбує українців в 2023, випереджає її лише війна.

Ціль роботи. Постає запитання чи ефективно держава розпоряджається належними їй фінансовими, інтелектуальними та іншими ресурсами? Можливо, потрібно переосмислити погляди на лікування цієї відкритої рани Прометей? Відповідно до ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше

як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Матеріали та методи. Зрозуміло, що між кримінальним законом та рівнем злочинності є беззаперечний зв'язок. Злочинність впливає на те як саме держава буде формулювати свої приписи стосовно боротьби з нею та які санкції будуть передбачені за ті чи інші діяння. Окрім того на стан злочинності більше впливає не суворість покарання, а забезпечення її невідворотності, що не виправдана жорстокість покарання тягне очевидні негативні наслідки і для особи, щодо якої воно застосоване, і щодо суспільства. В свою чергу, кримінальне законодавство формує уявлення про допустиме і заборонене. Розвиток кримінального права та кримінально-правової політики має характеризуватись виваженістю та наступністю, а не стихійністю. Зважаючи на вище наведене, вважаємо, що на сучасному періоді розвитку вітчизняної правової системи та процесів євроінтеграції, лібералізація кримінального, в тому числі антикорупційного законодавства, є вимогою, що продиктована часом.

Підняті вищі запитання та тези я пропоную розглянути крізь призму такого виду покарання як конфіскація майна корупціонерів.

Конфіскація у межах кримінального провадження іменується у зарубіжній правовій доктрині *confiscation in personam*. Вона полягає у безоплатному вилученні майна, яке було предметом, знаряддям чи засобом вчинення злочину, доходом від його вчинення. Цей вид конфіскації застосовується тоді, коли за результатами розгляду кримінальної справи особу визнано винуватою у вчиненні злочину, тобто винесено обвинувальний акт.

Вітчизняне кримінальне законодавство оперує двома термінами конфіскації. Перший-конфіскація як вид покарання, передбачений ст. 59 КК України. Другий-спеціальна конфіскація як інший захід кримінально-правового характеру, передбачений ст. 96-1 КК України. Інститут спеціальної конфіскації був запроваджений у національному законодавстві у рамках виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України.

Конституційний Суд України у справі № 1-22/2020(391/20) розмежував дані поняття за метою, підставами, умовами, суб'єктами та об'єктами. Наприклад, конфіскація майна має каральний характер та застосовується до всього майна засудженого, а спеціальна конфіскація, оскільки не є видом покарання та не може переслідувати цілі кари та виправлення засудженого та застосовується лише до того майна та доходів, які не є власністю засудженого та використовувалась при вчиненні кримінальних правопорушень, тобто її метою є унеможливлення використання злочинцем цих речей. Важливо, також зазначити, що спеціальна конфіскація на відміну від звичайної конфіскації може застосуватись і до третіх осіб, а оскільки КК не відносить спеціальну конфіскацію до видів покарання, то і говорити про кримінальну відповідальність цих осіб не видається можливим. Спільним же ж для цих двох понять є те, що об'єкти, вилучені під час їх застосування, безоплатно вилучаються та скеровуються до бюджету України.

Як бачимо, випадки застосування спеціальної конфіскації, що регулюються положеннями, які визначені п. 1-4 ч. 1 ст. 96-2 КК перегукуються із вимогами встановленими Конвенцією ООН та про які згадувалось вище, що підтверджує доречність її застосування до правопорушників за вчинення корупційних злочинів. Отже, Україна виконує свої зобов'язання перед міжнародною спільнотою, однак поки лише на папері.

Ефективність застосування на практиці тих чи інших положень законодавства, у нашому випадку кримінального, доречно прослідкувати за рішеннями судів та суддів, адже не застосуваннями ними будь-яких норм може вказати на проблему та напрямки для вдосконалення нормотворчої техніки законодавця, як це, наприклад, відбувається із відсутністю обвинувальних вироків за ст. 368-5 КК України протягом останніх 4 років. То ж який стан справ у розрізі аналізу застосування та розмежування судами конфіскації та спеціальної конфіскації?

Зазначимо, що спеціальна конфіскація згідно з ч. 1 ст. 96 КК України може застосовуватись до вчинення умисного кримінального правопорушення

або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а так само передбаченого частиною першою статті 150, статтею 154, частинами другою і третьою статті 159-1, частиною першою статті 190, статтею 192, частиною першою статей 204, 209-1, 210, частинами першою і другою статей 212, 212-1, частиною першою статей 222, 229, 239-1, 239-2, частиною другою статті 244, частиною першою статей 248, 249, частинами першою і другою статті 300, частиною першою статей 301, 302, 310, 311, 313, 318, 319, 362, статтею 363, частиною першою статей 363-1, 364-1, 365-2 цього Кодексу, однак оскільки дана робота стосується дослідженню корупційного законодавства, то ми зосередимо свою увагу лише на тих кримінальних правопорушеннях, що згадуються приміткою ст. 45 КК України та до яких може бути застосована спеціальна конфіскація згідно з переліком вище.

Робимо висновок, що не зважаючи на те, що відповідно до Конвенції ООН конфісковувати можна лише те майно, яке було отримане внаслідок вчинення злочину або ж використовувалось для його вчинення, судова практика формується так, що судді не так вже і часто вдаються до спеціальної конфіскації, яка, повторюючи нашу думку вище, краще відповідає даним вимогам.

На нашу думку, основною причиною такої тенденції у національній судовій практиці є нехтування правоохоронними органами своїм обов'язком доказування. Згідно з ч. 10 ст. 100 КПК застосування спеціальної конфіскації здійснюється тільки після доведення в судовому порядку стороною обвинувачення, що власник (законний володілець) грошей, цінностей та іншого майна знав про їх незаконне походження та/або використання. Отже, тягар доведення необхідності застосування спеціальної конфіскації покладається на сторону обвинувачення, яка має обґрунтувати свої доводи і вказати, що саме підлягає спеціальній конфіскації — гроші, цінності тощо, та чи вирішувалося

питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження щодо майна з метою забезпечення спеціальної конфіскації. Дана халатність та байдужість зі сторони органів досудового розслідування та прокуратури призводить до неможливості застосування спеціальної конфіскації та до того, що у перспективі до державного бюджету не спрямовуються кошти, які здобуті незаконним шляхом.

Також, можемо зробити висновок, що інститут спеціальної конфіскації не може бути застосований на підставі угод між обвинуваченим та прокурором, оскільки при винесенні вироку за таких умов досліджується текст цієї угоди, а не підстави для застосування даного заходу кримінально-правового характеру.

Питання, яке є актуальним для усіх видів конфіскації майна полягає в наступному: як конфіскувати це майно правильно і як його розшукати?

Знову ж таки, в теоретичному розрізі все доволі просто, адже процедура передбачена Інструкцією з організації примусового виконання рішень. Можна виділити такі етапи: 1) суд складає виконавчий лист та направляє його разом із описом майна засудженого (якщо такий є) до виконавчої служби; 2) державний виконавець повинен відкрити виконавче провадження; 3) виконавець накладає арешт на майно, яке буде підлягати конфіскації. Крім цього, виконавець може розшукувати майно, яке можна конфіскувати, направляючи запити чи аналізуючи бази даних.

Результати та обговорення. Підсумовуючи вище сказане, можемо впевнено сказати, що проблема корупції, не зважаючи на усі ресурси, що кинуті на боротьбу із нею, досі турбує суспільство та залишається актуальною. Тому як для юристів теоретиків, так і для практиків є важливо знайти механізм, що буде протидіяти даному явищу, але не порушуючи міжнародні зобов'язання України.

Корупційні кримінальні правопорушення вчиняються із корисливих мотивів, тому важливо, щоб покарання, яке передбачено за них мало на меті позбавлення корупціонерів майна та активів, що могли бути здобуті внаслідок вчинюваних таких дій.

Конфіскація майна є важливим елементом національного кримінального законодавства. Вона є закономірною відповіддю на запит суспільства з метою відновлення соціальної справедливості. Окрім того, державний бюджет наповнюється коштами, що мали би надійти до нього, але оминули внаслідок застосування корупційних схем. В сучасних умовах важливим є і те, що конфісковані кошти спрямовуються на забезпечення обороноздатності та безпеки України.

Хочемо зацентувати увагу на тому, що критиці піддається не сам інститут конфіскації як такої, а лише та його частина, яка перейшла на праві правонаступництва у національне законодавство незалежної України із законодавства Радянського Союзу, норми якого у своїй більшості були репресивними та явно надавали органам забезпечення правопорядку можливість свавілля стосовно власних громадян. Мова тут йде про конфіскацію майна, що передбачена ст. 59 КК України.

Серед головних аргументів можна виділити такі: 1) невідповідність даної процедури міжнародним нормам про які згадувалось у основному тексті есе; 2) непропорційність даного виду покарання та складність передбачення розміру конфіскованого майна, що знову ж таки не відповідає міжнародним засадам призначення покарання; 3) ймовірність великої кількості оскаржень вироків і як наслідок затягування процесу настання покарання для злочинців.

Висновки. Отже, прослідковується позитивна тенденція розвитку вітчизняного законодавства. Запроваджені правові інститути, що відповідають вимогам міжнародних нормативно-правових актів. Суди, зокрема ВАКС, під час призначення покарання застосовують частіше дані новели кодексів та показують, що розуміють запит суспільства на справедливі вирок та власну зацікавленість у скеруванні коштів в дохід держави.

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Виконав:

Здобувач вищої освіти

групи КП-331

1 курсу, ФПФПКП

Білоус Данило Михайлович

Науковий керівник:

Викладач кафедри теорії

та історії держави і права
старший викладач кафедри.

Смірнова Ірина Олегівна

Міністерство внутрішніх справ України

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Кафедра: теорії та історії держави і права

Конституція України, ухвалена 28 червня 1996 року, є основним законом, який регулює основи державного устрою, прав та свобод громадян. Вона відіграє ключову роль у забезпеченні прав людини та основоположних свобод, встановлюючи демократичні принципи і механізми їх захисту. В цій роботі розглянуто основні положення Конституції України, які стосуються прав і свобод людини.

Преамбула Конституції України проголошує суверенність і незалежність держави, верховенство права та демократії. Вона підкреслює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1, с. 45].

Право на життя гарантується кожній людині. Держава зобов'язана захищати це право, а смертна кара заборонена. Право на повагу до гідності передбачає заборону катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Право на свободу та особисту недоторканність означає, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду. Право на недоторканність житла захищає від незаконного втручання в особисте і сімейне життя, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої

кореспонденції, за винятком випадків, передбачених законом. Свобода думки і слова гарантує кожному право на вільне вираження своїх поглядів і переконань, що включає свободу дотримуватися своїх поглядів та свободу одержувати і поширювати інформацію. Свобода пересування і вибір місця проживання дозволяють громадянам України вільно пересуватися, обирати місце проживання, залишати територію України та повертатися назад [2, с. 10].

Свобода совісті і релігії дає можливість кожному сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, проводити релігійні обряди і ритуали. Право на працю включає можливість заробляти на життя працею, яку людина вільно обирає або на яку вільно погоджується. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, а також на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Особливе значення має право на соціальний захист, що включає забезпечення в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від людини обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом. Право на освіту гарантує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої та професійно-технічної освіти, а вищу освіту – на конкурсній основі.

Окремо зазначається право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, що включає забезпечення державного фінансування відповідних програм. Право на безпечне довкілля передбачає можливість жити в навколишньому середовищі, безпечному для життя і здоров'я, та на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням цього права.

Важливим є право на свободу об'єднань, що дозволяє створювати громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод, а також право на мирні зібрання, мітинги, походи і демонстрації. Право на участь в управлінні державними справами включає можливість брати участь в управлінні державними справами, референдумах, вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та місцевого самоврядування [3, с. 31].

Забезпечення прав і свобод людини здійснюється шляхом діяльності

судів, органів прокуратури, уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та інших органів державної влади. Конституція України встановлює, що права і свободи людини і громадянина не є вичерпними і не можуть бути скасовані. Вони визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає за свою діяльність перед людиною [4, с. 54].

Отже конституція України закладає міцні основи для захисту прав і свобод людини, забезпечуючи демократичні цінності та верховенство права. Вона визначає широкий спектр прав, включаючи право на життя, повагу до гідності, особисту недоторканність, свободу думки, слова, релігії, а також соціальні права на освіту, працю, охорону здоров'я та соціальний захист. Встановлені механізми контролю та захисту прав людини, зокрема судова система, органи прокуратури та уповноважений з прав людини, забезпечують реальне виконання цих прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федоренко, В. Л.. Конституційні права і свободи людини та їх гарантування й захист в Україні. 2020. с. 45
2. Білоскурська, О. В., М. Д. Федорчук. Нормативно-правове регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. Правова держава №46. 2022. с. 7-18.
3. Наливайко, Л.. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану. Наукові інновації та передові технології №3. 2024. с. 31
4. Даніліна, М. І. Конституційні основи становлення соціальної держави. 2020. с. 54

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ

Бондар Віталій Васильович,

студент

Навчально-науковий Інститут права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction.

У зв'язку з прийняттям у 2015 році Закону України «Про державну службу» було змінено статус службовців патронатної служби, яка була виведена зі складу державної служби. Відповідно, втратила чинність низка підзаконних нормативно-правових актів, які регулювали безпосередній порядок проходження служби патронатними службовцями. Нині питання проходження патронатної служби вирішують окремі органи влади на відповідному рівні, керуючись загальними нормами статті 92 Закону України «Про державну службу».

Ціль роботи./Aim.

Аналіз та оцінка сучасного правового регулювання патронатної служби в Україні з метою розробки рекомендацій щодо уніфікації та вдосконалення нормативно-правових актів, що регулюють діяльність патронатних службовців.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Правове регулювання організації діяльності патронатної служби здійснюється на основі норм окремих спеціальних законів, а саме: за відсутності спеціального закону про патронатну службу титульним нормативно-правовим актом у сфері регулювання патронатної служби фактично залишається Закон України "Про державну службу" (у п. 18 ч. 3 ст. 3 названого Закону законодавець констатував непоширеність його дії на "працівників патронатних служб", однак існують достатні підстави стверджувати, що положення цього Закону мають фундаментальне значення для інституціоналізації патронатної служби та визначення специфіки правового

статусу патронатних службовців). Відповідно до ст. 92 цього Закону загальні засади патронатної служби виокремлено таким чином: до посад патронатної служби належать посади радників, помічників, уповноважених та прес-секретаря Президента України, працівників секретаріатів Голови Верховної Ради України, його Першого заступника та заступника, працівників секретаріатів депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України, працівників патронатних служб Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України, помічників-консультантів народних депутатів України, помічників і наукових консультантів суддів Конституційного Суду України, помічників суддів, а також "посади патронатних служб в інших державних органах"; працівник патронатної служби призначається на посаду на строк повноважень особи або на час діяльності депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України, працівником патронатної служби якої він призначений; трудові відносини з працівником патронатної служби припиняються в день припинення повноважень особи або припинення діяльності депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України, працівником патронатної служби якої він призначений. Акт про звільнення приймається керівником державної служби. Працівник патронатної служби може бути достроково звільнений з посади за ініціативою особи або голови депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України, працівником патронатної служби якої він призначений, або керівника патронатної служби; на працівників патронатної служби поширюється дія законодавства про працю, крім ст. 39-1, 41-43-1, 49-2 та ч. 3 ст. 184 Кодексу законів про працю України. Особливості патронатної служби в судах, органах та установах системи правосуддя визначаються законодавством про судоустрій і статус суддів; час роботи на посадах патронатної служби зараховується до стажу державної служби та враховується у разі присвоєння державному службовцю рангу в межах відповідної категорії посад, якщо до призначення на посаду патронатної служби він перебував на державній службі та після звільнення з посади

патронатної служби повернувся на державну службу; працівник патронатної служби, який виявив бажання вступити або повернутися на державну службу, реалізує таке право в порядку, визначеному цим Законом для осіб, які вперше вступають на державну службу, з обов'язковим проведенням конкурсу.

Закон України "Про Кабінет Міністрів України" містить низку таких положень про патронатну службу у складі Уряду України: для здійснення Прем'єр-міністром України своїх повноважень у складі Секретаріату Кабінету Міністрів України утворюється патронатна служба – апарат Прем'єр-міністра України, керівник якого призначається на посаду та звільняється з посади Прем'єр-міністром України (ч. 3 ст. 42); патронатна служба члена Кабінету Міністрів України (крім міністра, який очолює міністерство) утворюється у складі Секретаріату Кабінету Міністрів України (ч. 2 ст. 44); припинення повноважень Кабінету Міністрів України не є підставою для звільнення з посад державних службовців, інших працівників Секретаріату Кабінету Міністрів України, крім працівників апарату Прем'єр-міністра України, патронатних служб Першого віцепрем'єр-міністра України, віцепрем'єр-міністрів України та міністрів, які не очолюють міністерство (ч. 7 ст. 47); патронатні служби Першого віцепрем'єр-міністра України, віцепрем'єр-міністрів України та міністрів, які не очолюють міністерство, утворюються у складі Секретаріату Кабінету Міністрів України. Державні службовці, інші працівники таких служб призначаються на посаду та звільняються з посади Державним секретарем Кабінету Міністрів України за поданням відповідно Першого віцепрем'єр-міністра України, віцепрем'єр-міністрів України та міністра, який не очолює міністерство (ч. 8 ст. 47).

Законом України "Про центральні органи виконавчої влади" (ст. 12) передбачено, що: міністр має право на формування патронатної служби міністра в межах граничної чисельності державних службовців та працівників міністерства і витрат, передбачених на утримання міністерства. Чисельність патронатної служби міністра становить не більше ніж десять осіб; патронатна служба міністра здійснює консультування міністра, підготування необхідних

для виконання завдань міністерства матеріалів, забезпечує зв'язок із посадовими особами інших органів державної влади, організацію зустрічей та зв'язків із громадськістю, засобами масової інформації, а також "виконує інші доручення міністра"; міністр самостійно визначає персональний склад патронатної служби міністра. Працівники патронатної служби міністра призначаються на посаду та звільняються з посади державним секретарем міністерства за поданням міністра, а також у зв'язку зі звільненням міністра; працівники патронатної служби міністра не мають права давати доручення державним службовцям та працівникам міністерства; на працівників патронатної служби поширюється дія законодавства про працю з особливостями, встановленими законом.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Правове регулювання організації діяльності патронатної служби є неповним та невиправдано децентралізованим, що об'єктивно зумовлює необхідність спеціального закону про патронатну службу, де треба закріпити право конкретних органів публічної влади створювати патронатні служби, передбачити вичерпний перелік посад патронатної служби для кожного з цих органів, передбачити право рівного доступу громадян до патронатної служби, запровадити уніфікований механізм добору та призначення на посади працівників патронатної служби на основі професійних досягнень кандидатів та їхніх ділових і особистих якостей, диференціювати повноваження патронатних службовців залежно від специфіки публічно-владної діяльності органів публічної влади / посадових осіб, при яких створюються патронатні служби.

Комплексний аналіз положень законодавчих актів дає підстави стверджувати, що не існує системного правового регулювання патронатної служби. Законодавець передусім прагне артикулювати загальні вимоги до кандидатів на заміщення посад патронатної служби, закріпити дискрецію керівників окремих органів публічної влади щодо добору та призначення осіб на посади патронатної служби, визначити загальний порядок вступу,

проходження і припинення патронатної служби. Наразі немає розлогого легального визначення стрижневої категорії "патронатна служба", не виокремлено принципи патронатної служби, збережено широку сферу "суб'єктивного розсуду патрона" під час вирішення питань патронатної служби, не визначено засад управління патронатною службою, відсутні актуальні нормативно закріплені типові професійно-кваліфікаційні характеристики посад державних службовців, не розмежовано вичерпно компетенцію патронатних службовців і кар'єрних державних службовців або посадових осіб місцевого самоврядування, не розроблено науково обґрунтованих критеріїв оцінювання ефективності патронатної служби, деонтологічних стандартів професійної діяльності та поведінки патронатних службовців, не врегульовано питання дисциплінарної відповідальності патронатних службовців.

Висновки./Conclusions.

Підсумовуючи різні підходи до організації проходження патронатної служби в різних органах влади, потрібно констатувати, що доцільно було б прийняти загальний порядок організації роботи патронатних службовців, автором якого могло б виступити Національне агентство України з питань державної служби. Нині ж норми законодавства з питань патронатної служби є розгалуженими, що викликає низку незручностей, а іноді й непорозумінь.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19?find=1&text> .
2. Про державну службу : Закон України від 16 грудня 1993 р. № 3723-XII (втрата чинності) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3723-12?find=1&text> .
3. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

show/3166-17?find=1&text .

4. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ В ОКРЕМИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ УКРАЇНИ: стаття / Шеремет О.С., 2022/ - 3 с.

5. Службове право України : навч. посіб. / А. І. Берлач, О. С. Проневич, О. Р. Радишевська та ін. ; заг. ред. А. І. Берлача. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2023. – 479 с.

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЗОКРЕМА ЗА УМОВ ДІЇ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Буров Денис Олександрович

Курсант 1-го курсу Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Жеглінська Тетяна Олегівна

Старший викладач кафедри
Теорії та історії держави і права

Умови воєнного стану підкреслюють необхідність правового регулювання та захисту прав дітей, які є невід'ємною частиною цивільного населення за нормами міжнародного гуманітарного права. Оскільки діти відзначаються своєю вразливістю та особливими потребами, пов'язаними з їхнім розвитком, вони потребують особливого захисту.

Після Першої світової війни зростаючий інтерес до проблеми захисту дітей в більшості країн Європи та Північної Америки спричинив необхідність впровадження нормативно-правових актів, що регулюють їх права. Цю потребу підтримувало активне цивільне населення. У 1919 році Комітет дитячого благополуччя був створений Лігою Націй з метою розробки заходів щодо безпритульних дітей, боротьби з рабством, дитячою працею, торгівлею дітьми та дитячою проституцією. У 1924 році за пропозицією Міжнародного союзу порятунку дітей у Женеві була прийнята Декларація прав дитини Лігою Націй, що стала першим міжнародно-правовим документом у сфері захисту прав та інтересів дитини, регулюючи цілі та принципи їх захисту [1, с. 43].

Після Другої світової війни, система міжнародного захисту прав дитини почала формуватися в межах Організації Об'єднаних Націй як складова частина загальної системи захисту прав людини. Одним з ключових принципів ООН

стало визнання поваги до прав та свобод людини без будь-яких форм дискримінації. У 1959 році ООН прийняла Декларацію прав дитини, що складалася з десяти коротких декларативних статей [2]. Ці статті містять програмні положення, які закликали батьків, окремих осіб, державні органи, місцеву владу та уряд безпосередньо визнати викладені в ній права та свободи, а також обов'язково дотримуватися їх. Ця Декларація включала десять соціальних та правових принципів, що мали значний вплив на політику, діяльність уряду та свідомість громадян усього світу [3, с. 73].

Міжнародне законодавство в галузі захисту прав дитини є непрямим результатом і розвитком юридичних норм і положень, встановлених у важливих документах, які були ухвалені міжнародним співтовариством протягом значного періоду часу до нашого часу.

Хоча існують різноманітні міжнародно-правові норми, які регулюють поведінку у збройних конфліктах, права мільйонів дітей у всьому світі продовжують порушуватися. Тому національне законодавство визнається як ключова складова правової системи, спрямована на безпосередній захист дітей у зоні конфлікту [4, с. 144].

Важливість захисту прав дітей, особливо в періоди збройних конфліктів, визначається їхньою роллю в суспільстві та впливом на його майбутнє. Існуюча практика показує, що ряд міжнародних документів у галузі гуманітарного права, таких як Конвенція про права дитини та її Факультативний протокол, не завжди забезпечують ефективний захист прав дітей під час військових конфліктів [4, с. 144].

Щодо національного рівня нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей, варто відзначити Закон України «Про охорону дитинства». У цьому законі визначені терміни «дитина, що постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів», «дитина, яка опинилася у складних життєвих обставинах», а також передбачена система заходів з охорони права на життя та здоров'я, права на ім'я та громадянство, права на достатній рівень життя та інші. Окремий розділ V містить норми щодо захисту прав і інтересів дітей, які

потребують спеціального захисту держави [5, с. 97].

В. Іванюк вважає, що в умовах війни існують три основні види загроз для дітей, які знаходяться безпосередньо в зоні воєнного конфлікту. По-перше, це безпосередня участь дітей у воєнних діях, коли вони залучаються до вогневих боїв. По-друге, це ризик поранень від боєприпасів, який включає обстріли, снайперський вогонь, руйнування будівель та травмування через вибухонебезпечні пристрої. По-третє, це можливість залучення дітей до воєнних дій у ролі бійців, медичного персоналу чи обслуги. Він підкреслює, що потрібно зосередити увагу на захисті дітей, які опинилися безпосередньо в зоні активних бойових дій, і реалізації практичних заходів для їхньої безпеки [6, с. 76].

Отже, можемо дійти висновку, що процес становлення та розвиток суспільства вплинув і на формування національних та міжнародних правових стандартів у галузі захисту прав дитини. Цей шлях відзначається значними зусиллями, спрямованими на остаточне утвердження та ефективне функціонування механізмів захисту прав дітей у практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лінник Н. Історичні передумови захисту прав і свобод дитини на різних етапах розвитку суспільства. Університетські наукові записки. 2006. № 2. С. 41–45.
2. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Толкачова Г. Еволюція правового забезпечення гарантій захисту прав і свобод дитини. Часопис Київського університету права. 2014. № 1. С. 72-76
4. Черненко А. А. Щодо захисту прав дітей під час збройних конфліктів. Україна майбутнього : матеріали учасників наук.-освітн. круглого столу (м. Суми, 15-17 вер. 2017 р.). 2017. С. 144–145.
5. ПІВНЕНКО, Л. В. Конституційні права людини в умовах дії

правового режиму воєнного стану в Україні: Правові аспекти їх обмеження. 2023.

6. Іванюк В. Д. Правове регулювання прав дітей в умовах війни. Російськоукраїнська війна: право, безпека, світ : матеріали VI Міжнар. науково-практ. конф. (м. Тернопіль, 29-30 квіт. 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 66–68. URL : <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/888/874>.

**АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ
ЗАСОБІВ У ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ
РОЗКРИТТЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ**

Варава Володимир Вікторович,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції

Кисельов Богдан Валентинович,
курсант
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті розглядається важливість технічного забезпечення оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного конфлікту. Акцент робиться на необхідності передових систем технічного спостереження, засобів зв'язку та збору інформації для забезпечення безпеки та контролю над безпековою ситуацією в державі. Автори визначають кілька ключових видів оперативно-технічних засобів, таких як спостережні системи, супутникові системи знімання зображень, системи аудіозапису та технічні засоби документування слідів, які є ефективними для фіксації воєнних злочинів та збору доказів. Підсумовуючи, стаття підкреслює критичну важливість спеціальних засобів фіксації оперативно-розшукової діяльності для забезпечення об'єктивного та ефективного розслідування і переслідування військових злочинців, а також запобігання безкарності та встановлення правопорядку в умовах конфлікту та війни.

Ключові слова: технічне забезпечення, оперативно-розшукова діяльність, технічне спостереження, розвідка, судові процеси, обороноздатність.

Технічне забезпечення оперативно-розшукової діяльності набуває особливого значення в умовах війни через потребу в ефективних та надійних

інструментах забезпечення безпеки та контролю над безпековою ситуацією в державі. В таких умовах використання передових систем технічного спостереження, засобів зв'язку та збору інформації є вирішальним для виявлення та придушення ворожих дій, запобігання терористичним актам та забезпечення безпеки громадян. Сучасні технології дозволяють оперативним службам швидко реагувати на зміни у воєнній ситуації, відстежувати рух ворожих сил та забезпечувати ефективну взаємодію між військовими та правоохоронними органами. Спеціальне технічне забезпечення є важливою складовою стратегії безпеки в умовах війни і допомагає зберегти життя та майно громадян, зміцнити обороноздатність країни та забезпечити стабільність у суспільстві.

Вважаємо за необхідне зазначити, що одним з найперспективніших напрямків кримінально-процесуального відпрацювання воєнних злочинів є застосування оперативно-розшукових засобів, зокрема спеціальних технічних засобів. Їх використання носить винятковий характер, адже безпосередньо торкається конституційних прав громадян. Так само, як і вся оперативно-розшукова діяльність, здійснення оперативних заходів із застосуванням оперативно-технічних засобів має бути належним чином оформлене і у випадках, передбачених законом, погоджене з прокурором та дозволене рішенням суду [1].

Оперативно-технічні засоби, на думку О. М. Бандурки, – це сукупність технічних засобів та науково обґрунтованих прийомів їх правомірного і професійного використання у процесі оперативно-розшукової діяльності з метою ефективного впливу на об'єкти оперативно-розшукової діяльності [2]. До спеціальних оперативно-технічних засобів відносять: прилади зняття інформації з каналів зв'язку, транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних мереж; пристрої контролю за листуванням, телеграфною та іншою кореспонденцією.

Спеціальне технічне забезпечення оперативно-розшукової діяльності для фіксації воєнних злочинів охоплює різноманітні передові технології та

прилади, спеціально призначені для збирання доказів та здійснення розвідки. Доцільним вважаємо охарактеризувати деякі з них:

1) спостережні системи, котрі можуть включативідеокамери з високим розширенням, які встановлені на дрони, беспілотники або стаціонарні пункти спостереження. Вони дозволяють фіксувати дії на місцях конфлікту та збирати докази військових злочинів;

2) супутникові системи знімання зображень – вони надають змогу отримувати високоякісні зображення з великої висоти та дистанції, що дозволяє виявляти рухи військ та виявляти місця можливих злочинів;

3) системи аудіозапису, що дозволяють фіксуватидані на місцях конфлікту та збирати докази, щостосуються воєнних злочинів, наприклад, свідчення очевидців або комунікації між ворожими силами;

4) технічні засоби документування слідів, що можуть охоплювати спеціальні прилади для збору та фіксації слідів на місці подій, такі як фото- та відеокамери, спеціалізовані дослідницькі прилади, криміналістичні інструменти тощо.

Вважаємо доцільним застосування в оперативно-розшуковій діяльності для розслідування воєнних злочинів технічних засобів, котрі використовуються військовими. До прикладу, сканер радіочастот – це пристрій, який призначений для виявлення та перехоплення радіосигналів у певному діапазоні частот. Він може використовуватися для здійснення розвідки, виявлення та локалізації радіопередавачів, зокрема, комунікаційних засобівворожих військ чи терористичних груп. Даний прилад дозволяє зафіксувати переговори військових країни-агресора, які користуються радіозв'язком. Вказана інформація може бути використана в майбутньому як доказ при документуванні воєнних злочинів, причому як рядових військових країни-агресора так і їх командирів, котрі віддають злочинні накази. Також пристрій дозволяє зафіксувати позивні, геолокацію, озброєння, види боєприпасів, напрямок ведення вогню. Найсуттєвішою проблемою використання вказаної техніки, крім ведення бойових дій, є спеціальні засоби ворога, тобто станції

радіоелектронної боротьби.

Умови війни роблять сканери радіочастот особливо важливими для забезпечення безпеки та контролю над радіоелектронним простором. Вони дозволяють виявляти ворожі комунікаційні мережі, радіоелектронні засоби розвідки та зв'язку, а також перехоплювати радіосигнали для аналізу та розкриття можливих загроз. Отже, таке обладнання може бути ефективним для фіксування військових злочинів та збору доказової бази.

Таким чином, за допомогою передових технологій можна ефективно здійснювати спостереження, відстежування та фіксацію дій ворожих сил, а також збирати об'єктивні докази для подальшого розслідування та судового переслідування військових злочинців [3]. Крім того, застосування технічних засобів дозволяє забезпечити безпеку військових та цивільних осіб, тому є як ніколи актуальним в умовах війни.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за потрібне сказати, що застосування спеціальних засобів фіксації оперативно-розшукової діяльності воєнних злочинів є критично важливим для забезпечення об'єктивного та ефективного розслідування та переслідування військових злочинців. Використання таких приладів дозволяє збирати достовірні докази, які можуть бути використані в судових процесах для забезпечення справедливості та відповідальності за вчинені злочини. Крім того, це сприяє запобіганню безкарності та встановленню правопорядку в умовах конфлікту та війни. Таким чином, спеціальні засоби фіксації оперативно-розшукової діяльності воєнних злочинів відіграють ключову роль у забезпеченні принципів правосуддя та дотримання норм міжнародного гуманітарного права в умовах конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кобець М. В. Спеціальна техніка: основні поняття, терміни та визначення: навчальний посібник / М. В. Кобець, Б. В. Жуков, П. П. Артеменко, В. А. Кудінов. – К.: «Аванпост-Прим», 2013. – 192 с.
2. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I:

Підручник. Х., 2002.

3. Сапальов В. П. Отримання оперативно-розшукової інформації з використанням спеціальних технічних засобів підрозділами оперативної служби (теоретико-правові та організаційно-тактичні основи): Автореф. ... канд. юрид. наук, Х., 2002.

ГАРАНТІЯ ПРАВ ТА СВОБОД ОСІБ ЯК УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Підготував:

Ващишин Павло Валерійович

Здобувач вищої освіти

Навчальної групи СР-142

3 курсу ННПФППН

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Гаркуша Аліна Григорівна

Доцент кафедри

кримінального процесу та стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Основний зміст правового становища особистості у державі становлять її правничий та обов'язки. Однак держава не обмежується лише закріпленням прав і свобод громадян, а гарантує дотримання та реалізацію цих прав, що є однією з найважливіших ознак правової держави.

Є такі види гарантій: економічні, політичні, юридичні та ідеологічні. Зазначені види гарантій тісно пов'язані між собою та взаємно доповнюють один одного [1].

Вирізняють різні види кримінально-процесуальних гарантій.

За суб'єктом ініціативи процесуальні гарантії поділяються на:

1. Гарантії щодо порядку процесуальної діяльності слідчого, прокурора та суду у зв'язку із здійсненням певних наглядових та контрольних функцій у ході провадження у справі;

2. Процесуальні гарантії, які у вигляді засобів захисту прав зацікавлених осіб, їх захисників, представників і використовувані ними з власної ініціативи з дотриманням встановленого порядку.

Процесуальні гарантії можна також класифікувати на загальні (обов'язок слідчого обґрунтувати прийняте рішення, дотримуватись встановлених законом

вимог до форми тощо) та спеціальні, спрямовані на забезпечення прав окремих учасників процесу, прав та інтересів осіб при провадженні певних процесуальних дій.

Зміст кримінально-процесуальних гарантій становлять:

- обов'язки посадових осіб - дізнавача, слідчого, прокурора, суддів щодо забезпечення прав та законних інтересів осіб;

- сукупність прав, надана кожній особі, яка бере участь у кримінальному процесі.

Характеризуючи гарантії забезпечення прав учасників кримінального процесу, виникає питання про їхнє співвідношення з принципами кримінального процесу.

Наприклад, презумпцію невинності закріплено в КПК як принцип, але водночас є гарантією обвинуваченого від притягнення його до відповідальності до набрання законної сили вироком суду тощо. Тому необхідно розрізняти гарантії та принципи кримінального процесу.

Доцільно внести до чинного КПК зміни: дати поняття гарантіям забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального процесу та навести перелік цих гарантій. На підставі ст. 194 КПК України під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язані встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення [2].

Важливою гарантією забезпечення прав учасників кримінального процесу та, насамперед, підозрюваного та обвинуваченого є право на захист. Під правом на захист слід розуміти сукупність процесуальних прав, які забезпечують обвинуваченому реальну можливість захищати свої законні інтереси. Це складається з права на особистий захист і права на допомогу захисника.

Однією з найважливіших процесуальних гарантій прав обвинуваченого вважається презумпція невинності, яка свідчить, що особа, яка звинувачується

у скоєнні злочину, вважається невинною, поки її провина не буде доведена та встановлена вироком суду, що вступив у законну силу; обвинувачений ні доводити свою невинність; сумніви щодо обґрунтованості пред'явленого обвинувачення тлумачаться на користь обвинуваченого; вирок може бути заснований на припущеннях. Презумпція невинності діє на всіх стадіях кримінального процесу, що передують офіційному визнанню особи винною у скоєнні злочину шляхом винесення вироку суду.

У разі порушення цієї гарантії особа підлягає реабілітації, може вимагати відшкодування шкоди та відновлення своїх прав [3]. Незважаючи на деякі відмінності в повноваженнях слідчого та дізнавача, існують й подібні риси. До них ми можемо віднести те, що обидва учасники кримінального провадження є службовими особами встановлених КПК України органів та підрозділів, хоча перелік службових осіб, уповноважених на здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень та проступків, значно відрізняється [5].

Права підозрюваного:

1) знати, в чому він підозрюється, та отримати копію постанови про порушення проти неї кримінальної справи, або копію протоколу затримання, або копію постанови про застосування до неї запобіжного заходу;

2) давати пояснення та показання щодо наявного щодо його підозри або відмовитися від дачі пояснень та показань.

3) користуватися допомогою захисника з моменту та мати побачення з ним наодинці та конфіденційно до першого допиту підозрюваного.

Права потерпілого:

1) знати про пред'явлене обвинуваченому обвинуваченні;

2) давати свідчення;

3) відмовитися свідчити проти самого себе, свого чоловіка (своєї дружини) та інших близьких родичів,

4) подавати докази.

Як кримінально-процесуальних гарантій слід розглядати як обов'язки органів прокуратури та посадових осіб, здійснюють кримінально-процесуальну діяльність, а й їхні права. Так, право прокурора скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчого та органу дізнання, право суду повертати органу дізнання матеріали протокольного провадження тощо. Права, надані слідчому, прокурору, суду, служать виконанню покладених ними обов'язків із забезпечення правий і законних інтересів особи [4].

Прийняття нового КПК України стало черговим кроком на шляху становлення та забезпечення системи процесуальних гарантій прав та законних інтересів учасників кримінального провадження.

У ньому враховано загальновизнані міжнародні стандарти захисту прав людини і основоположних свобод, перевірені багатолітньою практикою процедури, які довели свою ефективність і спроможні забезпечити баланс публічних та приватних інтересів, адже кримінальне судочинство здійснюється в інтересах всього суспільства загалом і окремої людини зокрема, забезпечує реалізацію їх законних інтересів, а також досягнення мети та виконання завдань кримінального судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві під час кримінального провадження : монографія / В. В. Зуєв. – Х. : ТОВ «Оберіг», 2017. – 204 с

2. Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування: монографія / В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський та ін. ; Держ. наук.-досл. ін-т. ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 498 с

3. Толкачова І. А., Перва А. С. Забезпечення прав учасників кримінального процесу на стадії досудового розслідування: адміністративно-правовий аспект.//Сучасне право в епоху соціальних змін: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції 26 лютого 2021 р. Київ Т.1. –

Тернопіль: Вектор. С.212- 214.

4. Дояр Є. В. Затримання особи у кримінальному провадженні: дис....канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ: НАВС, 2020. 238 с.

5. Гаркуша, А. Г., Є. І. Петриченко. Регламентация повноважень щодо здійснення дізнання у кримінальному процесі. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. С. 265-271.

ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Виконав:

здобувач вищої освіти 3 курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Войнов Данило Сергійович

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідування

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Кандидат юридичних наук

Майор поліції

Гаркуша Аліна Григорівна

Одним із центральних питань у кримінально-процесуальному судочинстві є питання доказування. Саме докази є основою притягнення особи до відповідальності чи її звільнення. Вся суть доказування спрямована на збирання, перевірку та оцінку доказів, що у результаті служить встановленню істини про обставини, які мають значення для законного, обґрунтованого і справедливого вирішення кримінальної справи.

Доказування – це діяльність. Ця діяльність носить інтелектуальний, дослідницький характер. Здійснюється доказування уповноваженими посадовими особами, а саме слідчим, прокурором, судом. Кожна з цих осіб на певному етапі кримінального провадження здійснює свої функціональні обов'язки для встановлення істини про обставини, що мають значення для законного, обґрунтованого та справедливого вирішення кримінальної справи. Так, дізнавач на стадії дізнання у кримінальній справі, здійснюючи дізнання, збирає базис доказів, проводить власну перевірку та оцінку доказів. Ефективність доказування значною мірою залежить від якості зібраних доказів та правильності їх оцінки. Дізнавач, перевіривши здобуті докази, передає їх

наступному учаснику [1].

Доказування можна описати як послідовну діяльність відповідних посадових осіб для встановлення істини про обставини, що мають значення для законного, обґрунтованого та справедливого вирішення кримінальної справи. Доказ є стрижнем всього процесу судочинства. Предмет доказування є єдиним на усіх стадіях розслідування і судового розгляду кримінальної справи, але відбувається у різних процесуальних формах, у яких здійснюється доказування. Ці форми зумовлені специфікою завдань, які вирішуються у кожній із стадій процесу [2].

Особливу увагу слід приділити принципам доказування, які включають законність, об'єктивність, всебічність, достатність та прийнятність доказів. Законність передбачає збирання доказів виключно законними методами, без порушення прав і свобод людини. Об'єктивність вимагає неупередженого ставлення до доказів, незалежно від особистих переконань слідчого чи суду. Всебічність означає необхідність збору всіх доказів, які стосуються справи, а достатність — це наявність достатньої кількості доказів для висновку. Прийнятність визначає, що докази повинні бути отримані відповідно до встановлених процедур і бути релевантними до справи.

Доказування полягає в отриманні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, які мають значення для законного, ґрунтовного та справедливого дозволу звинувачення [3].

Також важливо враховувати, що процес доказування є динамічним і може змінюватися в залежності від отриманої інформації та розвитку справи. Слідчий, прокурор, і суд повинні бути готові до адаптації своїх стратегій відповідно до нових даних, що з'являються в ході розслідування.

Процесуальні докази (докази в процесуальному праві) являють собою певну інформацію, яка зафіксована матеріальним чином, тобто будь-які фактичні дані (показники, відомості), що отримані у процесуально передбаченому порядку, на підставі яких встановлюється наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для вирішення судової

справи.

Докази та доказування в кримінальному провадженні виконують ключову роль у забезпеченні справедливого судового рішення. Вони включають в себе такі аспекти, як збір, представлення, оцінка та захист доказів. Важливо відзначити, що інститути доказів мають свою теоретичну базу, яка визначає їхні принципи, допустимість, порядок їх отримання, джерела, тощо.

Процес доказування включає три елементи: збирання доказів, їх перевірка і оцінка.

1. Збирання доказів, відповідно до КПК України, здійснюється в ході кримінального провадження дізнавачем, слідчим, прокурором і судом шляхом провадження слідчих та інших процесуальних дій.

2. Будь-який доказ повинен бути перевірений особою, яка проводить розслідування, а також прокурором та судом. Доказ перевіряється з погляду його відносності, допустимості, достовірності.

3. Оцінка доказів є уявною закономірною діяльністю слідчого, прокурора та суду [4].

Отримання доказів у кримінальному провадженні являє собою складний та багатогранний процес, що передбачає цілу низку заходів, спрямованих на виявлення, реєстрацію, та зберігання матеріалів, що можуть мати значення для справи. Основною процедурою збору доказів є проведення слідчих та негласних слідчих дій, котрі включають допит, обшук, огляд місця події, освідчування осіб, ексгумацію, слідчий експеримент, впізнання, та проведення необхідних експертиз.

Також не можна ігнорувати технічні аспекти доказування, такі як використання сучасних технологій для збору та аналізу доказів, що може включати цифрові докази, відеонагляд, та інші форми електронних даних, які стають все більш актуальними в сучасному світі. Слід зазначити, що особливість доказової електронної інформації полягає в тому, що вона не може сприйматися безпосередньо, а має бути інтерпретована певним чином та проаналізована за допомогою спеціальних технічних засобів та програмного

забезпечення [5].

Таким чином, можна дійти до висновку, що збирання доказів є основним та першим елементом процесу доказування у кримінальній справі. У діяльність із збирання доказів входять такі етапи як виявлення, вилучення, фіксація та залучення до кримінальної справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваль О. М., О. С. Жукотанська. Докази і доказування в кримінальному процесі. Scientific progress: innovations, achievements and prospects. MDPC Publishing. 2023.

2. Коваленко А. В. Використання доказів у кримінальному провадженні як складова процесу доказування. Редакційна колегія. 2024. 576 с.

3. Сергеева Д. Б., О. С. Старенький. Слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх: до визначення поняття. Вісник кримінального судочинства 1. 2019. С. 81-89.

4. Вапнярчук В. Щодо особливостей окремих способів збирання доказів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 70. 2022. С. 405-410.

5. А. В. Захарко, А. Г. Гаркуша, В. В. Рогальська, І. В. Краснобрижий, О. В. Брягін. Використання електронних носіїв інформації з медіа-контентом у якості джерел доказів – Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. – 73 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ВИГЛЯДІ АРЕШТУ МАЙНА

Виконав:

здобувач вищої освіти 3 курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Войнов Данило Сергійович

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідування

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Кандидат юридичних наук

Майор поліції

Гаркуша Аліна Григорівна

Арешт майна в контексті кримінального провадження є важливим інструментом забезпечення правосуддя та ефективного розслідування злочинів. Він спрямований на збереження речових доказів, запобігання можливості використання майна для злочинних цілей, та забезпечення виконання судових рішень щодо відшкодування збитків потерпілим. В умовах сучасного розвитку кримінального процесу, арешт майна набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє ефективно запобігати приховуванню або знищенню доказів, що мають значення для кримінальної справи

Арешт майна є одним із заходів забезпечення кримінального провадження, регламентація якого викладена у главі 17 КПК у статтях 170-175 вказаного КПК [1]. На думку Г. М. Куцкір норми глави 17 КПК України закріплюють достатні гарантії забезпечення недоторканості права власності під час вирішення питання про арешт майна. В розрізі його наукової статті йдеться мова про забезпечення права власності учасників кримінального провадження у відношенні майна яких вирішується питання про накладення арешту

Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування,

пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження (ч. 1 ст. 170 КПК України) [1]. Тобто, завдання арешту майна, передбачене КПК України, корелюється із визначеною нами додатковою метою тимчасового доступу до речей та документів – попередження знищення або пошкодження речей та документів.

Метою арешту майна є забезпечення кримінального провадження, забезпечення цивільного позову у кримінальному провадженні, забезпечення конфіскації або спеціальної конфіскації [2].

Також, метою арешту є збереження речових доказів (п. 1 ч. 2 ст. 170 КПК України). Для ефективного збереження речових доказів у кримінальному процесі, закон передбачає можливість накладення арешту на майно фізичних або юридичних осіб. Цей захід застосовується за наявності достатніх підстав вважати, що майно може бути важливим для розслідування та відповідає критеріям, описаним у статті 98 КПК України. Згідно з частиною 3 статті 170 КПК України, цей захід може бути застосований лише за умови, що майно має потенціал стати речовим доказом у справі, тим самим забезпечуючи інтереси правосуддя і запобігаючи можливій втраті чи знищенню доказової бази [1].

Арешт майна також має тимчасовий характер, оскільки остаточно питання про те, що належить вчинити з арештованим майном буде вирішено судом при ухваленні вироку. Окрім цього, якщо слідчий, прокурор не звернуться у визначені законом строки до суду із клопотанням про арешт майна, або суд їм відмовить у задоволенні такого клопотання, то зазначене майно має бути негайно повернуто його власнику [3, с. 231]

Оскільки право приватної власності охороняється законом згідно з Конституцією України, а накладення арешту на майно обмежує дане право, то застосування цього примусового заходу можливе лише за судовим рішенням.

Таким чином, для того, щоб обмежити особу у праві володіння, користування та розпорядження належним майном у судовому рішенні мають бути викладені законні підстави [4].

Проблема забезпечення законності при прийнятті рішення про

застосування примусового заходу є актуальною, оскільки, з одного боку, застосування накладення арешту на майно дозволяє забезпечити відшкодування збитків, заподіяних злочинними діями, а також вилучити злочинні доходи. А з іншого боку – торкається конституційних прав осіб, залучених до кримінально-процесуальних відносин. Органи, які ведуть попереднє розслідування, внаслідок незаконних дій позбавляють громадянина можливості користуватися своїм майном, чим завдають реальної шкоди.

Таким чином, на сьогодні арешт майна є одним із найбільш поширених заходів обмеження майнових прав осіб у кримінальному процесі на етапі досудового дослідження.

Інститут накладення арешту на майно є одним із інструментів захисту конституційних прав осіб, залучених до кримінального судочинства, від наслідків скоєного злочину. З метою забезпечення законного та своєчасного прийняття рішення про накладення арешту на майно необхідно закріпити у кримінально-процесуальному законодавстві процедуру прийняття рішення про накладення арешту на майно з моменту порушення кримінальної справи до набрання законної сили судовим рішенням, тим самим усунути протиріччя та помилки у правозастосовчій діяльності органів, які ведуть розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384>
2. Гарасимів, О., О. Захарова, О. Ряшко. Арешт майна у кримінальному провадженні. Юридичний вісник 2. 2022. с. 118-123.
3. Жмудінський В. П. Особливості повернення майна, не визнаного речовим доказом. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 31 (70), № 4. С. 229–234.
4. Александрова В. А. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження. 2020.

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Журавель Олександр Анатолійович

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
старший викладач кафедри спеціальної-фізичної підготовки

Перетятко Олександр Віталійович

Хорольська Тетяна Віталіївна

Курсанти

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ

Міжнародне співробітництво є одним з найважливіших елементів в умовах збройної агресії, оскільки саме вона дає безліч важливих елементів, таких як гуманітарна допомога для цивільних, військові поставки для підтримки армії, або інші необхідні речі.

Міжнародне співробітництво в Україні триває досить давно, ще з часів проголошення незалежності та Україна є однією з учасниць багатьох співробітництв у всьому світі.

1. ОЦІНКА ПОТОЧНОГО СТАНУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ

Оцінка поточного стану міжнародних відносин України включає наступні аспекти:

1. Політичні відносини:

Україна підтримує активну зовнішньополітичну діяльність, спрямовану на зміцнення дружніх стосунків з країнами Європи, США, Канадою та іншими державами. Зокрема, після Російсько-українського конфлікту, Україна активно шукала підтримку і союзників у світі, особливо в НАТО та Європейському союзі.

2. Економічні відносини:

Україна прагне розширити свої економічні зв'язки з іншими країнами

шляхом підписання торговельних угод, сприяння інвестиціям та розвитку торговельних партнерств. Наприклад, підписання Угоди про асоціацію з Європейським союзом стало важливим кроком у зміцненні економічних відносин України з Європою.

3. Безпекові відносини:

Україна продовжує співпрацювати з міжнародними партнерами у сфері безпеки та оборони, зокрема, отримуючи підтримку від США, Європейського Союзу, Канади та інших країн у питаннях військової допомоги, навчань та забезпечення безпеки.

4. Дипломатичні ініціативи:

Україна активно веде дипломатичну діяльність на міжнародній арені, співпрацюючи з іншими державами та міжнародними організаціями для вирішення ключових питань безпеки, стабільності та міжнародного правопорядку.

У цілому, Україна продовжує зміцнювати свої міжнародні відносини, шукаючи підтримку та співпрацю з іншими країнами та міжнародними організаціями для забезпечення своєї безпеки, стабільності та розвитку, особливо в умовах збройної агресії.

2. СТРАТЕГІЧНІ ПАРТНЕРИ ТА СОЮЗНИКИ

Україна має багато стратегічних партнерів та союзників, які надають їй підтримку в умовах збройної агресії. Як приклад можна привести такі країни як:

Сполучені Штати Америки:

США є одним з найбільших партнерів України у сфері безпеки та оборони. Вони надають військову допомогу, забезпечують тренування українським військовим та надають фінансову підтримку для модернізації українських збройних сил.

Країни Європейського Союзу, оскільки Європейський Союз є важливим партнером України у політичній, економічній та безпековій сферах. Цей союз надає значну фінансову допомогу, підтримує реформи та сприяє інтеграції

України в європейські структури.

Країни-партнери та сусіди:

Україна також має підтримку від країн-партнерів та сусідів, зокрема Польщі, Литви, Латвії, Грузії та інших, які демонструють солідарність та підтримку українському народові в умовах збройної агресії.

Оскільки Україна є сусідом багатьох із цих країн, їй легше отримувати підтримку через країни союзників для продовження опору в умовах збройної агресії.

3. ДИПЛОМАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ

Україна досить часто почала використовувати дипломатичні ініціативи для покращення та стабілізації ситуації в умовах збройної агресії, такі дипломатичні ініціативи можуть включати:

1. Звернення до популярних союзів, таких як НАТО, Європейський Союз для підтримки своєї країни у нелегку годину, а також активну участь як представників України, так і офіційних осіб, таких як президент у конференціях, самітах, міжнародних зустрічах.

2. Дипломатичні звернення та заяви: Україна активно намагається вступити до Європейського Союзу, включаючи Північно-Атлантичний альянс НАТО, для забезпечення та покращення як своєї економіки так і армії, але в умовах збройної агресії схвалення таких заявок потребує як тривалого розгляду, так і обговорення, що знижує шанси прийняття до таких альянсів.

Україна використовує всі доступні дипломатичні засоби для забезпечення міжнародної підтримки та стабільності в умовах збройної агресії та активно працює на міжнародній арені для вирішення конфлікту та відновлення миру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ОЦІНКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_2_2018ua/30.pdf

2. СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО: <https://prismua.org/wp-content/uploads/>

2021/11/Strategic-Partners.pdf

3. Список дипломатичних відносин України: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8

4. Журавель Олександр Анатолійович : <https://scholar.google.com/citations?user=Vc-oVjQAAAAJ&hl=ru>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЇ

Ланьо Олександр
Київського Національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. В умовах розбудови сучасної правової держави в Україні дедалі частіше виникають питання щодо подальшого вдосконалення законодавства. У сфері конституційного права потребують дослідження численні питання, серед яких конституційно-правова відповідальність є однією з найменш вивчених, але надзвичайно важливих тем. На жаль, на законодавчому рівні конституційно-правова відповідальність як окремий вид юридичної відповідальності не визнана, що негативно позначається на її практичній реалізації. Через недостатню нормативно-правову базу та відсутність ефективного механізму реалізації конституційно-правової відповідальності багато порушень Конституції та законів України з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб, залишаються без належного реагування.

Ціль роботи./Aim. Ціль роботи передбачає дослідження проблем у розумінні конституційно-правової відповідальності в аспекті її ціннісного потенціалу та ефективності реалізації.

Матеріали та методи./Materials and methods. Наявні в Україні наукові дослідження загальних та інституціональних проблем конституційно-правової відповідальності представлені у працях Ю. Г. Барабаша, Салей М. І., В. В. Книша, Л. Т. Кривенко, Лабенської Л. Л., О. О. Майданник, О. В. Мельник, Л. Р. В. М. Шаповала та ін. Дослідження ґрунтується на різних методах, зокрема загальнонаукових (діалектичний, формально-логічний, логіко-семантичний, системно-структурний, аналіз, синтез і т.д.) та спеціальних методах дослідження (порівняльно-правовий, історично-правовий і т.д.).

Результати та обговорення./Results and discussion. З моменту вчинення конституційного правопорушення, яке є юридичним фактом конституційного права, між органом конституційно-правової відповідальності та правопорушником (деліквентом) виникають правовідносини конституційно-правової відповідальності. Ці правовідносини включають взаємно кореспондуючі права та обов'язки обох сторін. Правопорушник зобов'язаний зазнати заходів конституційно-правової відповідальності, передбачених санкцією порушеної норми, і понести несприятливі наслідки. Водночас орган, який виступає інстанцією конституційно-правової відповідальності, має повноваження притягнути правопорушника до відповідальності.

Проблема конституційно-правової відповідальності викликає особливий інтерес з погляду реалізації Конституції та конституційного законодавства, формування конституціоналізму і проведення конституційної реформи в Україні. У чинній Конституції України вже встановлені певні процедурно-процесуальні основи, які гарантують виконання конституційних положень щодо конституційно-правової відповідальності та їх відображення у законодавстві України. Однак на практиці виявляється необхідність покращення якості та розширення кількості процедур, які регулюють реалізацію конституційно-правового статусу суб'єктів конституційного права, включаючи органи, які застосовують заходи конституційно-правової відповідальності. При цьому слід враховувати світовий досвід їх функціонування та особливості вітчизняного конституційного механізму організації публічної влади [4].

На жаль, українська конституційно-правова наука досі не визначила чіткої позиції стосовно багатьох аспектів змісту та розвитку конституційно-правової відповідальності. Це охоплює не лише процедурно-процесуальне забезпечення як інструменту правового захисту Конституції, а також використання відповідних термінів і понять, що належним чином розкривають сутність та ціннісний вимір цього явища в контексті конституційного права.

Вивчення конституційно-правової відповідальності як гарантії конституційного ладу потребує детального аналізу взаємодії інститутів конституційно-правової відповідальності, конституційного контролю, конституційної безпеки та інших складових механізму захисту Конституції. Без цього публічна влада, яка несе конституційну відповідальність, не може бути ефективною. Конституційно-правова відповідальність, як і будь-який інший правовий інститут, має конкретне правове регулювання і не може бути нечітким поняттям. Для переходу від "фантомного стану" до реальної юридичної відповідальності необхідно змінити деякі усталені уявлення.

Важливість Конституції України та закріплених у ній цінностей полягає в тому, що вони є гарантією законної поведінки учасників конституційних правовідносин, необхідною складовою роботи державного механізму та способом вирішення завдань, що виникають перед суспільством у процесі конституційного розвитку. Це означає підтримку правової, демократичної та соціальної держави, забезпечення стабільності конституційного ладу та правопорядку, а також є передумовою втілення волі українського народу [3].

Важливим аспектом, що підкреслює особливий характер конституційно-правової відповідальності, є порядок і процес її реалізації. Основним механізмом втілення даного типу юридичної відповідальності, подібно до інших, є судове провадження. З усім тим, конституційно-правова відповідальність може також реалізовуватися через ухвалення відповідних рішень компетентними органами державної влади або місцевого самоврядування, а також шляхом застосування форм прямої демократії. Вона відрізняється від інших видів юридичної відповідальності наявністю специфічних санкцій. Серед них можна виділити наступні: а) реформування або розформування контрольованого органу протягом визначеного терміну; б) обмеження або позбавлення особливого статусу; в) тимчасова або повна заборона виконання певних функцій або діяльності; г) відставка або звільнення з посади та інші.

Конституційно-правова відповідальність є однією з ключових складових конституційного права України. Вона виступає як важливий механізм забезпечення конституційного порядку та дотримання основних принципів конституційного ладу. Проте, як зазначено, в чинному законодавстві відсутнє єдине загальновизнане визначення цієї категорії, що пов'язано з різноманітністю методологічних підходів та недосконалістю нормативної бази.

Конституційно-правова відповідальність, виступаючи інструментом охорони Конституції України та конституційного правопорядку, водночас має власну цінність, яка проявляється у її функціональному призначенні та ролі в забезпеченні стійкості конституційного ладу.

Конституційно-правова відповідальність спрямована на забезпечення стабільності конституційного ладу та збалансованості прав та обов'язків учасників конституційних правовідносин. Цей механізм передбачає можливість застосування примусових заходів у випадку вчинення конституційних порушень, сприяє дисциплінуванню суб'єктів конституційних відносин та підштовхує їх до належного виконання своїх обов'язків. Крім того, конституційний контроль та конституційно-правова відповідальність є важливими інструментами забезпечення конституційної законності та збереження правопорядку [3].

Характеристика конституційно-правової відповідальності

1. Інститут конституційного права. Конституційно-правова відповідальність є самостійним інститутом конституційного права, що визначає її значущість та специфіку в правовій системі України.

2. Гарантії конституційного права. Цей вид відповідальності є елементом системи гарантій конституційного права, що забезпечує захист прав і свобод громадян та дотримання конституційних норм.

Загальна мета конституційно-правової відповідальності полягає у забезпеченні стабільності конституційного ладу, нормального функціонування суспільства, гідного життя та вільного розвитку людини, формуванні громадянського суспільства і правової держави. Попри різні цілі окремих

інститутів конституційного права (конституційний лад, права людини, територіальний устрій, діяльність державної влади, місцеве самоврядування тощо), загальна мета єдина, оскільки до неї прагне конституційне право в цілому. Наприклад, М. В. Савчин відносить до основних конституційних цілей обмеження свавілля влади на основі поваги до приватної автономії та гарантії прав людини та основних свобод [2].

Виконання завдань конституційно-правової відповідальності є необхідним для досягнення мети конституційного права. Основними завданнями є охорона Конституції, захист конституційних цінностей, зміцнення конституційного правопорядку та формування громадянськості. Ця відповідальність є об'єктивно-суб'єктивною, формується під впливом об'єктивного світу та виконується у свідомості суб'єктів правотворчості [1].

Визначення та методологічні підходи

Через відсутність єдиного визначення, конституційно-правова відповідальність може бути інтерпретована через кілька підходів:

1. Формально-юридичний підхід – визначає конституційно-правову відповідальність як сукупність правових норм, які регулюють підстави та порядок притягнення до відповідальності за порушення конституційних норм.

2. Соціально-правовий підхід - наголошує на ролі конституційно-правової відповідальності як інструменту захисту суспільних інтересів та забезпечення стабільності конституційного ладу.

Конституційно-правова відповідальність може бути реалізована через різні форми, серед яких:

1. Імпічмент – процедура усунення Президента України з посади в разі вчинення державної зради або іншого злочину.

2. Конституційний контроль - діяльність Конституційного Суду України, спрямована на забезпечення відповідності законів та інших нормативно-правових актів Конституції України.

3. Політична відповідальність - відповідальність посадових осіб, уряду та інших органів державної влади перед народом через механізми виборів та

референдумів.

Виклики та перспективи

Головним викликом є відсутність чіткого законодавчого визначення конституційно-правової відповідальності, що ускладнює її практичне застосування та наукове дослідження. Для вдосконалення цього інституту необхідно:

1. Розробити та закріпити в законодавстві чіткі визначення та процедури конституційно-правової відповідальності.

2. Запровадити механізми контролю та оцінки ефективності реалізації конституційно-правової відповідальності.

Таким чином, конституційно-правова відповідальність є важливим інститутом, що потребує подальшого наукового дослідження та нормативного закріплення для ефективного забезпечення конституційного порядку в Україні.

Висновки. Загальні підходи в теорії конституційного права показують, що конституційно-правова відповідальність має юридичні ознаки, які визначають її сутність, призначення в суспільстві та державі, а також роль у системі захисту Конституції та конституційного ладу, у тому числі у поєднанні з іншими механізмами захисту основних конституційних цінностей.

Правильне розуміння сутнісних та функціонально-телеологічних аспектів конституційно-правової відповідальності як інструменту захисту конституційних цінностей визначає її ефективність і функціональність. Ця ефективність виявляється у відповідності між результатами її застосування в конституційно-правових відносинах та поставленими перед нею цілями. Застосування санкцій конституційно-правової відповідальності сприяє створенню політико-правових умов для формування системи відповідального управління.

Ця система спроможна мінімізувати порушення Конституції, забезпечити сталість та послідовність у публічній владі, а також забезпечити демократизм у конституційних процесах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Н. М БАТАНОВА. ФЕНОМЕН КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 83–88.
2. Савчин М. В. Порівняльне конституційне право : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 15 с.
3. Салей М. І. Конституційна аксіологія в сучасній Україні: науково-практична парадигма : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 243 с.
4. Самотуга А. В. КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ з дисципліни «КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» : конспект лекцій. Дніпро : ДНІПРОПЕТР. ДЕРЖ. УН-Т ВНУТР. СПРАВ, 2019. 244 с.

ПРОФСПІЛКОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ФРАНЦІЇ У XVIII – НА ПОЧ. XX СТ.

Магась-Демидас Юлія Іванівна,

к.і.н., доцент

доцент кафедри права та публічного управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Вступ. Ключовою ознакою громадянського суспільства є розвиток громадських об'єднань, зокрема професійних. Останні мають давню історію. В усі час їхній розвиток залежав від законодавчої бази, яка відображала ставлення влади до громадських організацій. Вивчення історичного досвіду, зокрема зарубіжного, сприяє вдосконаленню правового регулювання профспілок у сучасній державі.

Мета роботи: здійснити загальний огляд законодавства Франції XVIII-поч. XX ст. у сфері регулювання діяльності професійних об'єднань.

Методи. У процесі дослідження застосовувалися історичний, хронологічний, порівняльно-правовий методи, що дозволило проаналізувати нормативно-правову базу та наслідки її реалізації у сфері праці у вказаний період розвитку французької держави.

Результати та обговорення. Організації для захисту інтересів робітників почали виникати у Франції ще в часи середньовіччя. Це були об'єднання ремісників-підмайстрів, які одразу викликали вороже ставлення з боку влади. Вони суворо переслідувалися цілим рядом ордонансів іще з XIV ст. Останні забороняли будь-які зібрання, об'єднання робітників, які намагалися боротися за підвищення заробітної плати. Серед них були акти Франциска I (1539 р.), та королів Людовиків (1720, 1749 р.р.). Однак вони не зупинили розвитку ремісничих об'єднань.

До кінця XVIII ст. з'явився новий тип організацій – професійні робітничі спілки. Проти них також здійснювалася боротьба, але вже буржуазією. Генеральний контролер фінансів А.-Р. Тюрго хоч і реалізовував кроки щодо

лібералізації економіки, проте вороже поставився до робітничих об'єднань. Його едикт 1776 р. скасовував цехову організацію й забороняв, водночас, професійні робітничі спілки.

Політика революційної Франції щодо громадських об'єднань була непослідовною. Зокрема, у серпні 1789 р. було прийнято закон, який забороняв будь-які коаліції. Разом з тим, наступного року проголошено закон, у якому йшлося про право громадян мирно збиратися й створювати вільні товариства за умов дотримання чинного законодавства. Закон 2-17 березня 1791 р. вперше проголошував принцип свободи праці, але знову містив заборону створення об'єднань, а конституція 3 вересня 1791 р. дарувала громадянам право збиратися мирно і без зброї. У таких складаних умовах робітничі об'єднання намагалися продовжувати свою діяльність.

Особливо заважав розвитку професійних спілок закон Шапельє, прийнятий в червні 1791 р. В ньому проголошувалась ідейна боротьба проти будь-якого прагнення об'єднати «вільні індивідуальності». У вказаному акті громадянам хоч і дозволялося проводити зібрання, проте заборонялося збиратися за професійною ознакою з метою захисту спільних інтересів. «У державі нема тепер корпорацій, є лише особистий інтерес кожної людини й інтерес суспільства – нічого більше. Нікому не дозволено навіювати громадянам ще один проміжний інтерес і відволікати їх від спільної справи, пробуджуючи корпоративний дух», – йшлося в акті. Пункт 8 оголошував злочинним будь-яке зібрання робітників, підмайстрів чи ремісників. Законом 6 жовтня 1791 р. було заборонено спілки землеробських робітників. За їх створення передбачалися штраф або ув'язнення.

В період якобінської диктатури 25 червня 1793 р. було видано декрет, який під загрозою 10 років каторжних робіт забороняв поліції й адміністрації посягати на коаліції. Однак період свободи спілок і об'єднань тривав не довго, наступив період реакції й уже декретами 30 жовтня 1793 р., 25 листопада 1794 р. та конституцією 1795 р. послідовно обмежувалися права зібрань та спілок. Акти спрямовувалися, головним чином, проти якобінських клубів, проте

адміністрація діяла нерозбірливо й застосовувала їх однаково до всіх виді об'єднань.

Асоціації ремісників та робітників намагалися виживати в умовах переслідувань. Часом поліція закривала очі на їхню діяльність. Проте, коли відкрито піднімалися питання заробітної плати чи покращення умов праці, суди й вища адміністрація безжалісно їх переслідували. Звинувачення здійснювались на підставі промислового статуту й статей 414-416 кримінального кодексу 1810 р. За намагання домогтися підвищення зарплати та припинити роботу робітничі асоціації, відповідно до кримінального кодексу, каралися ув'язненням від 1 до 3 міс., а їхні лідери підлягали поліційному нагляду від 2 до 5 років. Об'єднання підприємців підлягали покаранню лише в тому випадку, якщо вони створювалися із метою зменшення заробітної плати, і покарання тут були значно м'якшими.

Після революції 1848 р. прийнята конституція надавала громадянам право об'єднуватися в спілки. Але двоїстість ставлення до робітничого питання зберігалася. Відповідно до редакції кримінального кодексу 1849 р., роботодавці підлягали кримінальній відповідальності за будь-яку домовленість щодо зниження заробітної плати, однак передбачалася також відповідальність робітників за їхню домовленість щодо проведення страйку, скорочення робочого дня, підвищення зарплати. Ст. 416 передбачала величезний штраф за заворушення й насильство як проти роботодавців, так і проти робітників. На практиці ці суворі міри застосовувалися переважно проти робітників, а не проти роботодавців. Декрет Наполеона III від 2 березня 1852 р. дозволяв тільки спілки, створені на підставі попереднього урядового дозволу.

Варто зазначити, що уряд, поряд із підозрілим ставленням, водночас усвідомлював економічну доцільність певних об'єднань у виробничій сфері. Так, з кінця XVIII ст. безперешкодно відкривалися організації підприємців та допускалися товариства взаємодопомоги, навіть якщо вони складалися з ремісників чи робітників. Вони надавали допомогу в разі хвороби, безробіття, бідності чи старості. У 1893 р. в державі нараховувалося до 160 товариств, із

яких було 132 професійних із 11 тис. членів. У Парижі були дозволені також професійні об'єднання булочників, м'ясників, а на поч. ХІХ – теслярів, каменярів та мостівників, оскільки в них була зацікавлена столична влада.

Новий етап у розвитку профспілкового руху почався за Третьої республіки, коли 21 березня 1884 р. було видано закон про створення професійних синдикатів. Акт скасовував закон Шапельє і ст. 416 кримінального кодексу. Він надавав право створювати без урядового дозволу синдикати чи професійні асоціації для досягнення загальних цілей (для захисту економічних, промислових, комерційних та сільськогосподарських інтересів). Для створення організації потрібно було не менше 20 осіб. Об'єднання створювалися явочним порядком: потрібно було подати заяву до місцевого відділу поліції, додавши при цьому один екземпляр статуту із зазначенням прізвищ членів правління. Останні повинні були бути французькими підданими і володіти всіма громадянськими правами. Синдикати отримали право об'єднуватися в федерації. Синдикати мали статус юридичних осіб, однак могли купувати нерухомість виключно для зібрань, шкіл та бібліотек. Могли створювати організаційні бюро й каси взаємодопомоги, брати участь у виробничих спорах та вносити пропозиції вдосконалення у своїй професійній галузі. Члени синдикату могли вийти з його складу в будь-який момент, зберігаючи при цьому членство в касі взаємодопомоги (за умови сплати членських внесків). Синдикат міг бути закритий рішенням суду. За порушення вказаного закону встановлювалася відповідальність у вигляді грошового штрафу.

Таким чином, вперше у французькому законодавстві було визнано право вільно організовувати спілки. Закон закріпив те, що вже було фактично завойовано робітниками: на той момент існувало вже до 500 синдикатів, які об'єднували 60 тис. робітників. Однак, і після прийняття цього закону траплялися випадки примусового закриття об'єднань: головним чином, через порушення формальностей закону, оголошення спілками бойкоту тощо.

У серпні того ж року міністр внутрішніх справ видав циркуляр, у якому рекомендував місцевим органам влади сприяти організації синдикатів,

роз'яснювати їм їхні нові права та обов'язки. Вказувалося, що кожен синдикат може поширюватися на всю територію Франції, що жінки також можуть бути членами об'єднань. Спочатку робітники поставилися до закону із недовірою. Профспілки продовжували створюватися, не спираючись на новий закон, та й завдання вони часом ставили ширше, ніж суто економічні, цікавлячись політикою. Це ставлення дещо змінилося в 1889 р., коли відання синдикатами було переведено із міністерства внутрішніх справ до міністерства торгівлі.

У другій половині XIX ст. були спроби змінити профспілкове законодавство. Зокрема, в одному із законопроектів пропонувалося звужити діяльність профспілок, відновивши ст. 416 кримінального кодексу, а в іншому – встановити відповідальність роботодавців за перешкоджання робітникам вступу до профспілок та обмеження розвитку останніх. Ці та інші проекти остаточно прийняті не були.

Циркуляр міністра торгівлі, виданий на початку 1900 р., посилював статус профспілок. У ньому фабричній інспекції пропонувалося мати справу безпосередньо з секретарями робітничих організацій. Згодом декретом було запроваджено «ради праці», до складу яких входили як представники синдикатів роботодавців, так і профспілок.

Висновки. Іще з часів середньовіччя у Франції виникали громадські об'єднання із метою захисту інтересів ремісників. Розвиток ринкової економіки спричинив появу робітничого класу, а отже й нового типу асоціацій – професійних спілок. Влада розуміла соціально-економічну доцільність існування таких об'єднань, але, разом з тим, побоювалася перетворення їх на вагому суспільно-політичну силу. Тому в різні періоди розвитку держави, як революційні, так і реакційні, спостерігалася двоїста політика: правові норми, з одного боку, допускали певні права й свободи громадян, однак з іншого, намагалися в різний спосіб обмежити свободу діяльності професійних синдикатів. Остаточне надання законного статусу професійним спілкам було закріплено законом 1884 р.

ПЕРЕГЛЯД СТРАТЕГІЧНОГО НАПРЯМКУ ЗМІНИ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Мельничук Денис Дмитрович

Студентка Навчально-наукового інституту права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Анотація: розглянеться питання сучасного стану лібералізації антикорупційного законодавства України й викликів сучасності для здійснення правових заходів зміни антикорупційного законодавства.

Ключові слова: протидія, корупція, пріоритет, запобігання, САП, антикорупційні інституції.

Мета роботи. Метою цієї роботи є здійснення аналізу сучасних заходів для покращення й лібералізації антикорупційного законодавства України.

Результати дослідження. Насамперед, посилення корупційних ризиків, зростання масштабів та інтенсифікація корупції в Україні обумовлені посиленням кризових явищ, що спостерігаються в економіці, політиці й суспільстві та спричинюють деформацію національної економіки й диспропорції суспільно-політичних процесів. За таких обставин обумовлюється необхідність пошуку ефективних механізмів протидії цьому деструктивному явищу, одним із яких може стати лібералізація законодавства у сфері запобігання та протидії корупції.

Лібералізація антикорупційного законодавства передбачає не лише зміну самого законодавства, а й перегляд стратегічного напрямку боротьби з корупцією, зосередження уваги на правах і свободах громадян, а також створення умов для більш прозорої та відкритої демократичної системи.

Основною причиною існування переважної більшості корупційних практик, що завдають найбільшої економічної, організаційної та іншої шкоди

державі та суспільству, є загальна низька якість нормативно-правових актів, які регламентують відповідну сферу суспільного життя, а також наявність у них ряду положень (корупціогенних факторів), які окремо чи у поєднанні з іншими положеннями можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Загальна низька якість нормативно-правових актів в Україні зумовлена передусім відсутністю закріплення на законодавчому рівні загальних засад та порядку здійснення нормотворчої діяльності в Україні, а також відсутністю законодавчо визначених правил подолання різних видів колізій та складних форм конкуренції правових норм. Значною мірою така ситуація обумовлена тим, що суб'єкти нормотворчої діяльності не застосовують на практиці вироблені у провідних демократичних державах світу підходи щодо циклу формування, координації, моніторингу та оцінки публічної політики, недостатньо вивчають загальну ситуацію у відповідній сфері, неналежно проводять аналіз проблем у кожній такій сфері, не використовують інструменти юридичного прогнозування, нехтують розробкою науково-обґрунтованих концепцій розвитку законодавства. Однією з основних причин низької якості саме законопроектів є тотальна перевантаженість Верховної Ради України та її апарату, обумовлена необхідністю постійного супроводу, змістовного опрацювання та розгляду кількох тисяч законопроектів, значна кількість яких потребує більш детального вивчення загальної ситуації у відповідній сфері чи ґрунтового аналізу проблем.

Варто зазначити, що основним нормативно-правовим актом з питань боротьби та протидії корупції є Закон України «Про запобігання корупції», який було прийнято 14.10.2014 року [1]. Прийняття цього законодавчого акту у 2014 році стало позитивним та дієвим кроком на шляху лібералізації антикорупційного законодавства та створення в Україні ефективних правових методів та механізмів протидії корупції. Цей Закон став своєрідним «флагманом» у чинному антикорупційному законодавчому пакеті, яким визначено низку важливих для протидії корупції юридичних термінів і

правових понять. Позитивними положеннями цього законодавчого акту слід вважати заходи із запобігання корупційним правопорушенням, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, здійснення фінансового контролю, захисту викривачів, запобігання корупційним правопорушенням у діяльності юридичних осіб, впровадження правил етичної поведінки тощо. Також слід відзначити новий порядок прийняття та обробки заяв про корупційні правопорушення, а також створення нових антикорупційних інституцій, таких як Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Враховуючи, що Закон України «Про запобігання корупції» був прийнятий майже десять років тому, залишається багато гострих питань, що стосуються процедур прозорості в контексті протидії корупції, контролю за економічною й публічною діяльністю, а також фінансового моніторингу. Діючі нормативно-правові та підзаконні акти щодо цих питань, хоч і існують, проте їхня ефективність обмежена. Тому на сьогоднішній день важливим завданням є детальне законодавче регулювання процедур фінансового моніторингу, прозорості економічної й суспільної сфер, а також розробка чітких інструкцій для уповноважених посадових осіб.

Крім цього, важливим пріоритетом у сфері протидії корупції в нашій державі стало прийняття 20 червня 2022 року Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки. [2] Метою цієї концепції визначено є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У цій Антикорупційній стратегії корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів.

Важливо відзначити Державну антикорупційну програму на 2023-2025 роки, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 року. [3] В аспекті лібералізації, у вищезазначеному

нормативно-правовому акті визначено завдання: оптимізації функцій держави та місцевого самоврядування, що передусім передбачає усунення дублювання повноважень різними органами та випадків реалізації одним і тим самим органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики; цифрової трансформації реалізації повноважень державними органами та органами місцевого самоврядування, прозорості діяльності та відкриття даних як основи для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності; створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб; забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин; формування в суспільстві нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права.

Останні соціологічні дослідження щодо ставлення населення до корупції в Україні засвідчують існування в українському суспільстві своєрідного соціально-психологічного феномену, який полягає в тому, що, з одного боку, абсолютна більшість громадян України вважають корупцію неприпустимим явищем, вони розуміють, що корупція призводить до ряду негативних наслідків (зокрема гальмує економічний і соціально-політичний розвиток України), а також засуджують людей, які вдаються до корупції; а з іншого боку, коли йдеться не про загальний опис корупції чи корупцію інших осіб (особливо політиків, чиновників, суддів, правоохоронців тощо), а про особисті проблеми громадянина, необхідність задоволення тих чи інших власних потреб (чи потреб близьких), ті самі громадяни переконані, що немає нічого поганого в тому, що вони усунуть ці проблеми у корупційний спосіб. [4]

Водночас зазначені дослідження засвідчують, що якщо людина точно знатиме, що вона гарантовано, швидко, комфортно та в законний спосіб отримає бажаний результат, вона ніколи не вдасться до корупції. На сьогодні держава не пропонує достатню кількість механізмів взаємодії з нею, які були б

зручними для фізичних та юридичних осіб (як альтернатива до вже сформованих корупційних практик), а про новостворені законні, зручні та ефективні механізми задоволення таких потреб суспільство не завжди належним чином інформується.

В Україні відсутня повна довіра до держави та її ключових установ з боку громадян. Ця негативна обставина, як засвідчують соціологічні дослідження, спричиняє виникнення ряду інших проблем, які значною мірою не дають можливості Україні зробити значний поступ на шляху до формування негативного ставлення суспільства до корупції.

Висновок. Враховуючи вищевикладене, корупція є системним, складним, антисоціальним явищем глобального суспільного масштабу. Причин виникнення та поширення корупції в Україні на сьогодні доволі багато, що спричинено політичними, економічними, правовими, організаційно-управлінськими, соціально-психологічними та інституційними факторами. Не останню роль у питанні масштабів корупції в нашій державі відіграла війна.

За таких обставин обумовлюється необхідність пошуку ефективних механізмів протидії цьому деструктивному явищу, одним із яких може стати лібералізація законодавства у сфері запобігання та протидії корупції. На мій погляд, шляхами лібералізації антикорупційного законодавства України є насамперед забезпечення принципу індивідуалізації покарань за корупційні правопорушення в системі правосуддя, забезпечення прозорості економічної й соціально-політичної діяльності та покращення здійснення заходів фінансового контролю, покращення цифрової трансформації, покращення нормативного закріплення кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення. Для здійснення цих заходів потрібно: здійснити подальше вдосконалення якості нормативно-правових актів антикорупційного законодавства; зайнятися створенням детальних роз'яснень, що стосуються фінансового контролю та прозорості; здійснити залучення громадськості до здійснення моніторингу корупційних проявів; зайнятися створенням кращої цифрової трансформації

суспільних сфер, в яких наявна корупційна проблема; активізувати роботу органів антикорупційної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII : станом на 04 квіт. 2024 р.
2. Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки прийнята Постановою КМУ від 20 червня 2022 року.
3. Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки, затверджена Постановою КМУ від 4 березня 2023 р. № 220.
4. Опитування, проведене соціологічною компанією Info Sapiens на замовлення Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК)

**СТРАТЕГІЇ «ПОМ'ЯГШЕННЯ»
АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

Мигаль Марта Тарасівна

Студентка Навчально-наукового інституту права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Анотація: розглянеться питання можливих стратегій лібералізації антикорупційного законодавства, і загалом потреби в лібералізації.

Ключові слова: протидія, корупція, пріоритет, запобігання, САП, антикорупційні інституції.

У сучасних умовах військової агресії, забезпечення політичної, економічної та соціальної стабільності в нашій державі стає невід'ємною умовою не лише для перемоги, а й для збереження державного суверенітету та відновлення територіальної цілісності. Одним із ключових факторів, що може впливати на досягнення цих цілей, є проблема корупції. Таким чином, протидія корупції має стати важливою складовою державної політики у всіх сферах суспільно-політичного життя та у системі оборони. Зменшення рівня корупції має стати головним пріоритетом для держави та здійснення державного управління. Проте, розв'язання цієї проблеми неможливе без наявності якісного антикорупційного законодавства та ефективних механізмів його впровадження. Тому вивчення сучасного стану проблеми законодавчого регулювання боротьби з корупцією, а також ідентифікація позитивних та негативних аспектів є актуальною задачею, яка потребує уваги та вирішення.

Основним законодавчим актом, що регулює питання протидії корупції, є Закон України «Про запобігання корупції», прийнятий 14 жовтня 2014 року. Цей закон став важливим кроком у створенні ефективних механізмів боротьби з корупцією в Україні. Серед позитивних положень цього закону можна виділити

заходи щодо запобігання корупційним правопорушенням, врегулювання конфлікту інтересів, фінансовий контроль, захист викривачів та впровадження етичних стандартів. Також слід відзначити новий порядок прийняття та обробки заяв про корупційні правопорушення, а також створення нових антикорупційних інституцій, таких як Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Досягненням у боротьбі з корупцією також стало прийняття Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, яка передбачає системний підхід до запобігання та протидії корупції на всіх рівнях влади. Корупція розглядається як ключова перешкода для стабільного економічного зростання та розвитку демократичних інститутів в Україні.

Незважаючи на те, що Закон України «Про запобігання корупції» був прийнятий вже майже десять років тому, залишається багато невирішених питань, які стосуються процедур реєстрації та розгляду повідомлень про корупцію, а також проведення службових перевірок. Діючі нормативно-правові та підзаконні акти щодо цих питань, хоч і існують, проте їхня ефективність обмежена. Тому на сьогоднішній день важливим завданням є детальне законодавче регулювання процедур отримання, реєстрації та розгляду повідомлень про корупцію, а також розробка чітких інструкцій для уповноважених посадових осіб.

Наступний аспект, який вимагає уваги, стосується законодавчого регулювання обмежень щодо отримання подарунків. Згідно зі статтею 24 Закону України «Про запобігання корупції», державні службовці повинні письмово повідомляти своїх керівників про надходження пропозицій щодо неправомірної вигоди чи подарунка, а також негайно повідомляти про отримання неправомірної вигоди або подарунка у службових приміщеннях. Однак, не встановлено конкретних механізмів застосування цих норм. Тому важливо підтримати пропозиції науковців про необхідність прийняття окремого законодавчого акта, який чітко визначав би процедуру реєстрації повідомлень

про одержання подарунків державними службовцями.

Ще одне питання, що потребує уваги, стосується необхідності відновлення процедур подання електронних декларацій особами, уповноваженими на виконання функцій держави, та відновлення фінансового контролю за їхньою діяльністю. Зміни у процедурі подання електронних декларацій були внесені з урахуванням введення в Україні воєнного стану. Однак, потреба у впровадженні ефективних заходів боротьби з корупцією та виконання вимог Європейської комісії стосовно набуття Україною статусу члена Європейського Союзу вимагають відновлення процедур подання електронних декларацій державними службовцями та працівниками органів місцевого самоврядування. З цією метою на початку 2024 року було *частково* відновлено обов'язок подачі електронних декларацій, однак з урахуванням певних обмежень, вимушено введених через функціонування правового режиму воєнного стану.

Останнім часом були внесені зміни до антикорупційного законодавства з метою упорядкування питань захисту викривачів шляхом створення Єдиного порталу повідомлень про корупцію. Проте поверхневий аналіз нових положень Закону про запобігання корупції вже показує наявність невирішених ситуацій, що потребують уваги з боку Національного агентства з питань запобігання корупції для уникнення правових складнощів.

У зв'язку з воєнним станом потрібне перегляд деяких положень антикорупційного законодавства, зокрема щодо обмежень, пов'язаних з мобілізацією, та роз'яснення оціночних понять, таких як «гостинність» чи «подарунки, які відповідають загальноновизнаним уявленням про гостинність». Крім того, потрібно вдосконалити правове регулювання відповідальності за незаконні дії щодо гуманітарної допомоги.

Важливо створити прозору систему отримання гуманітарної допомоги та контролю за її використанням. Це може бути досягнуто через цифровізацію та створення антикорупційних електронних платформ і систем. Такі заходи мають бути включені до Плану відновлення України, зокрема врахувати створення

єдиної системи збору, обробки та оприлюднення статистичної інформації про корупційні правопорушення та створення онлайн-системи для збору інформації про ці порушення.

Зокрема, у сучасних умовах важливим пріоритетом є розробка необхідних реформ для удосконалення системи державного управління з урахуванням корупційних викликів, пов'язаних з поствоєнною реконструкцією. Для досягнення цієї мети необхідно вжити ряд заходів, включаючи:

1. Завершення впровадження сучасних технологій електронного урядування, заснованих на міжнародному досвіді та фінансуванні з фондів Європейського Союзу.

2. Мінімізація розподільчих та дозвільних функцій держави.

3. Зменшення розміру державного апарату та встановлення обмежень щодо рівня заробітної плати.

4. Підвищення професіоналізму посадових осіб у державних установах.

5. Впровадження перевірки державних службовців на поліграф.

6. Розробка ефективних механізмів громадського контролю, високо оцінених громадянами.

7. Публікація прозорих звітів про розподіл фінансової допомоги для відбудови України за галузями та регіонами.

Саме тому, в умовах воєнного стану необхідно внести корективи до антикорупційного законодавства та вдосконалити державну антикорупційну політику в цілому. Це включає удосконалення процедур реєстрації повідомлень про корупцію, фактів їх перевірки, а також відображення фактів отримання подарунків і вчинення незаконних дій у сфері гуманітарної допомоги.

Взагалі впровадження громадського контролю за антикорупційною діяльністю та активна співпраці з громадськими організаціями є актуальним питанням щодо вдосконалення антикорупційної діяльності, оскільки наразі це питання знаходиться лише на стадії становлення, хоча на цьому аспекті неодноразово наголошували міжнародні експерти. Основними напрямками

взаємодії громадськості та інших суб'єктів антикорупційної діяльності можуть стати: формування та реалізація антикорупційної політики; контроль за додержанням антикорупційного законодавства; залучення членів таких організацій до перевірки доброчесності; посилення громадського впливу на приватні відносини у сфері запобігання корупції (наприклад, реалізація антикорупційної діяльності на підприємствах).

Необхідно зазначити, що громадський контроль - це ефективний інструмент у боротьбі з корупцією, хоча результати таких заходів мають лише рекомендаційний характер. Кроки у цьому напрямку наша держава робить. Прикладом може стати Рада громадського контролю при ДБР - це колегіальний дорадчо-консультативний орган, для забезпечення прозорості та цивільного контролю за ДБР, а Положення про Раду затверджено Постановою КМУ від 20.12.2017 р. № 1086 (нині втратила чинність та оновлена у зв'язку з прийняттям Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань").

Ще одним напрямком вдосконалення антикорупційної політики держави в рамках додержання європейських стандартів - продовження роботи щодо розшуку, повернення та управління активами, а також аналіз інформації щодо можливих випадків відмивання грошей та коштів, щодо яких є підозри в їхньому кримінальному походженні. Щодо останнього, то це відноситься до повноваження Держфінмоніторингу. Однак в Україні діє ще один унікальний орган, який за змістом, обсягом функцій та правовим статусом не має аналогів в системі органів виконавчої влади держави, а був створений за аналогом установ з повернення та управління активами, які діють в ЄС на підставі рішення Ради ЄС № 2007/845 /ЖНА від 06.12.2007 р. та в рамках реалізації Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України. Постановою КМУ від 11.07.2018 р. № 613 затверджено «Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку, управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (скорочено - АРМА).

Він є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, уповноваженим на формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані у кримінальному провадженні, а також управління активами, які арештовані у кримінальному провадженні. Основними напрямками дій АРМА є: «Виявлення активів, управління активами та формування державної політики у цій сфері».

У сфері виявлення та розшуку активів цей орган здійснює заходи: «щодо виявлення та розшуку активів за зверненням слідчого, детектива, органів досудового розслідування, прокуратури та суду з метою арешту та конфіскації таких активів; забезпечення міжнародного співробітництва у цій сфері з органами іноземних держав, міжнародними організаціями; участь у забезпеченні представництва прав та інтересів держави у закордонних юрисдикційних органах щодо даної сфери».

У сфері управління активами: «на підставі рішення суду в разі накладення арешту у кримінальному провадженні задля збереження чи збільшення вартості через передачу активів на підставі договору управління або розпорядження через розміщення готівки на рахунках у державних банках до закінчення провадження у кримінальній справі».

У сфері формування державної політики: «через підготовку пропозицій щодо проектів нормативно-правових актів, укладення міжнародних угод з відповідними іноземними та міжнародними організаціями, а також проведення методичної, консультативної роботи, надання допомоги слідчим, детективам, прокурорам, суддям з питань, які відносяться до їх компетенції».

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ

Міт'ясов Денис Олександрович

студент 1 курсу денної форми
здобуття освіти магістерського рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
освітньої програми «Законодавча діяльність
та нормопроекування в Україні»

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Бобровник Світлана Василівна

Науковий керівник – завідувач кафедри теорії держави і права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Вступ. Дослідження питання міжнародно-правової відповідальності держав має важливе значення у сучасний період, бо наразі міжнародне право, архітектура безпеки та світовий порядок зазнають випробування у вигляді загрози авторитарних країн зі сходу, що насамперед загрожує стабільності міжнародно-правової системи. Дослідження цієї теми допоможе зрозуміти недоліки проблеми притягнення до відповідальності держав за порушення міжнародного права, міжнародно-гуманітарного права, домовленостей. Також дослідження уніфікує та узагальнить інформацію, практичну сторону та нормативну базу стосовного цього питання.

Ціль роботи. Основною ціллю цієї роботи та ідеєю є історія та сучасний стан міжнародно-правової відповідальності держав, особливо у контексті збройних конфліктів, порушення державами міжнародно-гуманітарного права, роль міжнародних трибуналів у розслідуванні військових злочинів та притягнення держав до відповідальності, аналіз проблем у сучасності та викликів, з якими стикається система міжнародно-правової відповідальності є важливим для знаходження істини(проблеми), розуміння її та можливі шляхи розвитку подій у майбутньому. Також важливим є дослідження механізму прийняття економічних санкцій внаслідок порушення державами міжнародного права, договірних зобов'язань та дослідження таких випадків державами по

відношенню до інших держав, міжнародними організаціями (наприклад Європейським Союзом) по відношенню до інших держав, та наслідки таких економічних санкцій.

Матеріали та методи. Для досягнення мети дослідження використовується методи історизму, вивчення первинних джерел, аналогії. Під час роботи над темою також були використані такі методи дослідження як історико-порівняльний, проблемно-хронологічний, формально-юридичний, логіко-юридичний та загальнонаукові методи аналізу й синтезу. Для максимально повного і всебічного дослідження правової реальності необхідно комплексно використовувати якомога ширший спектр наукової методології на базі єдності і взаємодоповнюваності методів наукового пізнання, визначення правильного співвідношення між традиційними для юриспруденції методами і позаюридичними підходами. Тому використовуються в якості джерел також практичні приклади відповідальності держав та наукові джерела.

Результати та обговорення. Прикладом щодо функціонування міжнародно-правової відповідальності держав загалом, а конкретно у випадку військових злочинів, можна привести таку країну як Югославія. У травні 1999 року Гаазький трибунал для колишньої Югославії висунув звинувачення проти колишнього президента Югославії Слободана Мілошевича в скоєнні військових злочинів у Косово в 1999 році. Мілошевича та чотирьох вищих югославських керівників обвинувачено за п'ятьма пунктами, кваліфікованими як злочини проти людства - убивства, переслідування з політичних, расових і релігійних мотивів, депортації - і по одному пункту, кваліфікованому як порушення законів і звичаїв війни. В обвинувальному висновку мовилося, що, зважаючи на їхнє високе командне становище, вищеназвані особи особисто відповідальні за порушення міжнародного гуманітарного права. В обвинувальному висновку стверджувалося, що з 1 січня до кінця травня 1999 року збройні сили та поліцейські підрозділи СРЮ, поліція Сербії та сербські напіввійськові формування, які перебували під контролем обвинувачених, спільно проводили в Косово серію широкомасштабних систематичних нападів на населені

переважно албанцями міста й села. У зв'язку з цим, згідно з обвинувальним висновком, обвинувачені несуть відповідальність за вигнання з Косово близько 750 тис. етнічних албанців, що становить майже одну третину всього албанського населення краю. Крім того, тисячі албанців інтерновано в самому Косові, невідоме число вбитих. Мілошевича та інших керівників країни звинувачували у вбивстві конкретних 340 осіб, імена яких названо в додатку до звинувачення. 1 квітня 2001 року Мілошевича заарештовано відповідно до югославського законодавства за звинуваченням у скоєнні кримінальних злочинів (зловживання службовим становищем й об'єднання в групи для скоєння кримінальних злочинів). 28 червня 2001 року колишнього президента Югославії Слободана Мілошевича передано Гаазькому Міжнародному трибуналові щодо колишньої Югославії та переведено у в'язницю ООН у Гаазі. 3-го липня 2001 року відбулася його перша зустріч із суддями МТКЮ. Від послуг адвокатів экс-президент відмовився, заявивши, що Гаазький суд незаконний і він його не визнає. Судовий процес почався 12 лютого 2002 року. Злочини, у яких обвинувачено Слободана Мілошевича: -Боснія і Герцеговина, 29 злочинів із 1 серпня 1991 року до 31 грудня 1995 року. Геноцид: масові вбивства боснійських мусульман і хорватів (страата декількох тисяч мусульман у Сребрениці в липні 1995 року), створення концтаборів (близько 50 на території Боснії), насильницьке переселення більш як 250 тис. осіб; 10 злочинів проти людства: переслідування на політичному, національному й релігійному ґрунті, вбивства, тортури, антигуманні дії, незаконне ув'язнення; -8 порушень Женевських конвенцій 1949 року: убивства, спричинення страждань, невинуваті руйнування, псування майна; -9 порушень законів і звичаїв ведення війни: варварське руйнування населених пунктів (обстріл Сараєва), руйнування й завдання збитку історичним пам'яткам, привласнення майна, напад на мирних жителів. У зв'язку з погіршенням стану здоров'я процес над Слободаном Мілошевичем переривали 22 рази. Він клопотав про лікування в РФ, заявивши, що лікарські заходи, зроблені в місці утримання, результату не дали й носили суто поверхневий характер. Трибунал відмовив йому,

мотивуючи відмову тим, що посилення на хворобу є лише приводом для того, щоб сховатися від суду. 11 березня 2006 року Слободана Мілошевича знайдено мертвим у його камері в'язниці Гаазького трибуналу. Він помер від серцевого нападу. 14 березня 2006 року Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії заклав справу Слободана Мілошевича.

У результаті короткого вищезазначеного аналізу було визначено, що міжнародно-правова відповідальність держав включає обов'язок держав відшкодувати збитки, спричинені порушенням міжнародних норм. Цей обов'язок охоплює як матеріальні, так і нематеріальні збитки. Важливими аспектами є встановлення фактів порушення, причинно-наслідкового зв'язку та визначення розміру компенсації. Доповнюючи, дослідження показали, що міжнародно-правова відповідальність держав поділяється на Цивільно-правову відповідальність, тобто держава зобов'язана відшкодувати матеріальні збитки, завдані іншій державі або міжнародній організації. Також є кримінально-правова відповідальність, тобто як у випадку з Югославією, держава відповідає за міжнародні злочини, такі як агресія, воєнні злочини, геноцид та злочини проти людяності. Також виходячи з дослідженого випадку було виявлено, що міжнародні суди та трибунали, такі як Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд відіграють ключову роль у забезпеченні відповідальності держав. Однак, ефективність цих механізмів часто обмежується політичним тиском та юрисдикційними обмеженнями.

Висновок. Враховуючи сучасний досвід військових злочинів Російської Федерації на території України відносно цивільних, комбатантів, екології, дослідження цієї тематики з точки зору міжнародно-гуманітарного права є досить важливою як для України, так і для всього світу, тому дослідження цієї теми у цьому контексті є необхідним. Відповідальність у міжнародному праві відіграє важливу роль у забезпеченні стабільного функціонування міжнародної системи, тому дослідження правового механізму та реалізації притягнення держав до відповідальності є актуальною, враховуючи виклики сучасності та динамічність розвитку правової системи та геополітичної ситуації у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: Titles and texts of the draft articles II United Nations General Assembly. – A/CN.4/L.602/ Rev.1 26 July 2001
2. Національна Академія Внутрішніх Справ, Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни "МІЖНАРОДНЕ ПРАВО"
3. Касинюк І. В. Колізії правового регулювання міжнародної відповідальності держав за вчинення акту агресії / І.В. Касинюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015.
4. The National Book Review Journal of; Ideas. REVIEW: Making the Butchers of the Balkan Wars Pay for their Crimes | Huffington Post
5. М. М. Гнатовський. Відповідальність міжнародно-правова

ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Нетреба Кирило Андрійович
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
студент 2 курсу, Здобувач освіти
Науковий керівник:
Червяков Олександр Іванович,
к.ю.н.,
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

У загальних рисах, виконавча влада визначається як інститут державної влади, що забезпечує виконання законів по всій території держави, здійснює управління державною власністю, регулювання діяльності ринкових інститутів та забезпечує права і свободи людини та громадянина.

У сучасній державі, виконавча влада є незалежною гілкою державної влади, яка здійснює організаційну діяльність та має можливості використовувати засоби примусу для вирішення питань, що стоять перед нею, при цьому вона повинна бути легітимною та діяти в межах закону. Виконавча влада повинна керуватися законом у своїй діяльності. Важливою ознакою виконавчої влади є її предметний характер, який відрізняє її від законодавчої та судової влади. Виконавча влада ґрунтується на людських, матеріальних та фінансових ресурсах, що забезпечують функціонування держави, включаючи армію, органи безпеки, охорони правопорядку та інші державні органи, що забезпечують безпеку суспільства. Виконавча влада має універсальний характер у часі та просторі, що означає, що вона постійно діє на всій території держави. [1]

Система виконавчої влади включає взаємопов'язані та взаємозалежні державні органи, які створюють єдиний механізм для здійснення виконавчої влади на території України. Згідно з конституційно-правовою моделлю, існує три рівні органів виконавчої влади: вищі, центральні та місцеві. Як зазначає А. Васильєв: «Органи виконавчої влади мають ряд елементів зовнішньої

форми, включаючи офіційне найменування (наприклад, міністерство), компетенцію, яка визначає їхню роль у державному управлінні та територіальний масштаб діяльності, функції, цілі та завдання діяльності, форми та методи діяльності, становище в ієрархічній структурі виконавчої влади та порядок взаємодії з іншими органами, а також порядок утворення, реорганізації та управління». [2]

В Україні, Кабінет Міністрів України - є вищим органом виконавчої влади. Згідно з Конституцією України, Кабінет Міністрів є найвищим органом у системі виконавчої влади. Кабінет Міністрів України є відповідальним перед Президентом України та Верховною Радою України, і підзвітний Верховній Раді України в межах, передбачених Конституцією. Його діяльність керується Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до законів України. [3] Кабінет Міністрів України має повноваження приймати рішення, які мають значний вплив на адміністративно-правові відносини в країні. Він відповідає за формування та реалізацію державної політики, а також за координацію роботи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Таким чином, Кабінет Міністрів є суб'єктом адміністративного права, оскільки він має суб'єктивні права та обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами, і виступає учасником суспільних відносин, що регулюються цими нормами.

Основними задачами Кабінету Міністрів України є забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для розвитку особистості, збереження державного суверенітету та економічної самостійності, підтримку зовнішньоекономічної та митної справи, а також розвиток науково-технічного та інноваційного потенціалу держави. Кабінет Міністрів також забезпечує рівні умови для розвитку всіх форм власності та здійснення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, податкової та структурно-галузевої політик. Політика у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки й культури, охорони природи,

екологічної безпеки та природокористування також є важливими напрямками діяльності Кабінету Міністрів України. [4]

У складі системи центральних органів виконавчої влади України розміщуються міністерства, державні служби, державні агентства, державні інспекції та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. Головна місія цих органів полягає в забезпеченні захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також у наданні адміністративних послуг та захисті інтересів держави та суспільства в цілому. [5]

Згідно із Законом України "Про державну службу", державний секретар міністерства є вищою посадовою особою з числа державних службовців міністерства та підпорядковується міністру. Державний секретар призначається на посаду Кабінетом Міністрів України за рішенням Комісії з питань вищого корпусу державної служби на строк п'ять років з можливістю повторного призначення, а відбір кандидатів здійснюється через конкурс відповідно до законодавства про державну службу. Громадяни України, які мають вищу освіту, загальний стаж роботи не менше семи років, управлінський досвід не менше трьох років та відповідають іншим вимогам, визначеним законом, можуть бути кандидатами на посаду державного секретаря міністерства. Основними завданнями державного секретаря міністерства є забезпечення діяльності міністерства, стабільності та наступності у його роботі, організація поточної роботи, пов'язаної із здійсненням повноважень міністерства.

Місцеві органи виконавчої влади мають повноваження вирішувати питання на певній адміністративно-територіальній одиниці та виконувати функції центральних органів виконавчої влади на рівні району, області або міста. Це можуть бути місцеві державні адміністрації, місцеві органи міністерств та інші центральні органи виконавчої влади.

Місцеві державні адміністрації є виконавчими органами на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці та виконують повноваження, що були делеговані їм відповідною радою. Місцеві державні

адміністрації забезпечують виконання Конституції, законів та актів вищих органів виконавчої влади, збереження законності та правопорядку, додержання прав і свобод громадян, виконання регіональних та соціально-економічних програм, а також програм охорони довкілля та національно-культурного розвитку. Крім того, місцеві державні адміністрації підготовлюють та виконують відповідні бюджети, представляють звіти про їх виконання, взаємодіють з органами місцевого самоврядування та здійснюють інші повноваження, що надані державою чи делеговані відповідними радами.

Виконавча влада є окремою та автономною гілкою державної влади, що діє в рамках принципу поділу влади. Вона має всеосяжний та предметний характер, є структурованою системою органів, що забезпечують дотримання законів та підзаконних актів у встановлені форми, порядок і методи відповідно до своїх повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституційне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. заг. ред. Ю. С. Шемшученко; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К. : Юридична думка, 2006. Т. 2. 2008. – 800 с.;
2. Васильев А. С. Административное право Украины. А. С. Васильев. Х.: Одисей, 2001. 143 с.;
3. Конституція України від 28 червня 1996 р.. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141.;
4. Державне управління: теорія і практика. за заг. ред. В. Б. Авер'янова.К., 1998. 432 с.;
5. Ківалов С. В. Адміністративне право України : навчально-методичний посібник. С. В. Ківалов, Л. Р. Біла. Одеса : Юридична література, 2002. 312 с.;

ОБМЕЖЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ ПРОТЯГОМ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Розумний Ю. В.,
курсант Навчально-наукового
інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції ДДУВС
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:
Логінова М. В.,
викладач кафедри цивільного
права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Умови воєнного стану завжди ставлять під загрозу звичайну діяльність суспільства і вимагають невідкладних заходів з метою забезпечення безпеки та стабільності країни. В Україні, подібно до багатьох інших країн, введення воєнного стану відразу відчувається на різних сферах життя громадян, включаючи трудові відносини. Протягом цього періоду уряди можуть вводити обмеження та зміни до трудового законодавства з метою забезпечення національної безпеки та ефективного функціонування економіки. У цій статті розглянемо основні аспекти обмежень трудового законодавства в Україні під час дії воєнного стану та їх вплив на працівників та підприємства.

Важливо розглянути та з'ясувати основні аспекти правового режиму воєнного стану, а також правові засади функціонування державних та громадських організацій, у тому числі освітніх установ. Забезпечення гарантій прав та свобод працівників у сфері освіти та науки, які визначені Конституцією України, є невід'ємною складовою правового порядку під час воєнного стану. Окрім того, ці питання регулюються положеннями Закону України "Про правовий режим воєнного стану" [1] та Закону України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" [2].

Період воєнного стану призводить до значних змін у трудовому законодавстві, зокрема, щодо прав та обов'язків працівників і роботодавців. Законодавчі зміни надають право роботодавцям здійснювати ряд дій, які раніше були неможливими або обмеженими, в той час як працівникам надаються певні додаткові гарантії.

Під час воєнного стану стаття 32 КЗпП України [3], яка зобов'язує роботодавця повідомляти працівника про зміну істотних умов праці за 2 місяці до такої зміни, не діє. Роботодавець має право зробити таке повідомлення не пізніше, ніж до запровадження нових умов згідно зі ст. 3 Закону № 2136. [2]. Такі зміни спрощують процедуру введення нових умов праці в умовах воєнного стану і дають більшу гнучкість роботодавцям.

Згідно з новелою закону № 2136, працівник та роботодавець можуть призупинити дію трудового договору в рамках статті 13. Призупинення дії трудового договору не призводить до припинення трудових відносин, але звільняє роботодавця від обов'язку забезпечувати працівника роботою та працівника - від обов'язку виконувати роботу. Призупинення дії трудового договору може бути здійснене тільки у випадках, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України, що відображає значну зміну у трудовому законодавстві в умовах воєнного конфлікту.

Закон № 2136 також встановлює право працівника розірвати трудовий договір без попередження роботодавця у випадках тимчасової непрацездатності або відпустки внаслідок воєнного стану. Це положення надає працівникам більшу свободу в управлінні своєю трудовою діяльністю у важливі часи [2].

Закон № 2136 також дозволяє роботодавцям складати та приймати накази щодо розірвання трудового договору під час тимчасової непрацездатності працівника або відпустки. Датою звільнення буде перший робочий день після закінчення періоду непрацездатності або відпустки. Проте це положення не стосується випадків відпусток, пов'язаних з вагітністю, пологами або доглядом за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку.

Закон № 2136 також встановлює ряд обмежень щодо трудових прав

працівників на оплату праці та відпочинок, зокрема, підвищення норм робочого часу та скасування скороченого графіка роботи напередодні святкових днів. Ці зміни вимагають уваги та вивчення з боку працівників та роботодавців для забезпечення відповідності законодавству в умовах воєнного стану.

В контексті дії воєнного стану в Україні виникають значні зміни у трудовому законодавстві, які впливають на права та обов'язки як працівників, так і роботодавців.

Під час воєнного стану працівники мають право призупинити дію трудового договору, що надає їм додатковий рівень захисту у складних воєнних умовах.

Роботодавці повинні дотримуватися нових законодавчих вимог щодо змін умов праці та надавати працівникам всі необхідні гарантії.

В умовах воєнного стану особливо важливо, щоб як роботодавці, так і працівники, були уважні та дотримувалися всіх вимог законодавства, щоб забезпечити захист прав і інтересів усіх сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Дод. до № 50.

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ДОКТРИН СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО І ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНОГО ПРАВА

Чигрін Андрій Олегович,
приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу
м. Київ, Україна
Ведькал Валентина Андріївна,
Кандидат історичних наук, доцент
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ.

Одною із актуальних проблем теорії міжнародного права залишається проблема співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права.

Хоча її дослідженню присвячено немало робіт, її актуальність лише зростає, адже вона, як і раніше, викликає велику кількість питань міжнародного характеру.

Ціль роботи.

Ціль роботи — теоретичний комплексний аналіз проблеми співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права.

Матеріали і методи.

Методологічною основою дослідження є системний підхід і порівняльно-функціональний аналіз.

Результати та обговорення.

Гострі дискусії з питання співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права розпочалися в кінці ХІХ ст. Перша спеціальна робота «Міжнародне і внутрішньодержавне право» німецького дослідника Г. Трипеля була опублікована у 1899 р. Основу дослідження становило питання: яке з прав має пріоритет у вирішенні конфлікту на міжнародному рівні.

Наука міжнародного права виробила дві основні теорії співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права: дуалізм і монізм.

Відповідно до дуалістичної теорії національне та міжнародне право складають дві різні системи. Основоположник дуалізму німецький вчений Г. Трипель в роботі «Міжнародне і внутрішньодержавне право» писав: «Міжнародне та внутрішньодержавне право суть не лише різні галузі права, а й різні правопорядки. Це два кола, які тісно стикаються, але ніколи не перетинаються». (1). Вчений виділив дві основні відмінності між цими правопорядками:

1) суб'єктами внутрішньодержавного права є індивіди, тоді як суб'єктами міжнародного права є лише держави;

2) джерелом внутрішньодержавного права є сама воля держави, тоді як джерелом міжнародного права — загальна воля держав.

Щоб міжнародне право змогло виконати своє завдання, воно постійно має звертатися за допомогою до внутрішнього права. Без нього воно багато в чому є зовсім безсилим. Воно подібне до маршала, що дає накази тільки генералам і може досягти своїх цілей тільки в тому випадку, якщо останні згідно з його вказівками дають нові накази своїм підлеглим.

Подібної думки дотримується і відомий італійський юрист-міжнародник А. Кассезе. Він наголошував, що оскільки міжнародне право регулює поведінку не індивідів, а держав, воно є самодостатньою правовою системою. Держави не мають ні душ, ні здатності формувати та виражати самостійну волю; вони є «абстрактними» структурами, що діють через індивідів. Індивіди є суб'єктами національних правових систем, які самостійно визначають процедури обрання чи призначення державних чиновників та автономно встановлюють коло їхньої діяльності та повноважень. У цій сфері міжнародне право має підкорятися (must bow) внутрішній владі. Тому міжнародне право не може функціонувати без постійної допомоги, сприяння та підтримки з боку національних правових систем. (2).

Інший відомий представник дуалізму Д. Анцилотті наголошував, що «міжнародне і внутрішньодержавне право тим самим являють собою окремі правопорядки».

Недосконалість теорії дуалізму стала однією з причин виникнення різних напрямків: «радикального дуалізму», прихильники якого виходили з положення про повний поділ двох правопорядків на замкнуті системи, які стикаються, але ніколи не перетинаються і «поміркоvanого дуалізму», прихильники якого виходили із принципового поділу обох правопорядків, але не виключали можливість конфлікту між ними. Так, Ч. Хайда зазначав, що міжнародне і внутрішньодержавне право — це різні правові системи, але вони тісно пов'язані між собою: їх норми можуть регулювати одні і ті ж предмети, доповнювати одна одну і колідувати між собою.

Дуалізм не заперечує, що міжнародне право не залежить від волі якоїсь однієї держави, оскільки вона виражає загальну волю всіх держав. Кожна держава зобов'язана сумлінно виконувати свої міжнародно-правові зобов'язання, але для того щоб норма стала обов'язковою для органів державної влади, вона повинна трансформуватись в національне право шляхом різних механізмів національної імплементації.

Наряду з теорією дуалізму наприкінці XIX ст. виникла моністична теорія.

Основні принципи теорії монізму були сформульовані В. Кауфманом в роботі «Юридична сила міжнародного права і взаємозв'язок законодавчої влади і державних органів».

Концепція монізму полягає у визнанні обох правових систем. При цьому міжнародне право разом із національним правом входять у єдину систему права, будучи її невід'ємними частинами.

Моністи проголошують джерелом права загального правопорядку результат або національного, або міжнародного права. Єдиним питанням, щодо якого існували розбіжності між основоположниками цих концепцій, було питання про верховенство даних правових систем.

На початку XX ст. моністична теорія була представлена двома напрямками: поміrkований і радикальний монізм.

Основна ідея «поміркоvanого» монізму полягала в приматі внутрішньодержавного права над міжнародним правом. Прихильники теорії

примату внутрішньодержавного права знаходились під впливом Гегеля, який вважав, що зовнішнє державне право походить із взаємовідносин самостійних держав; тому те, що є в ньому в собі і для себе, отримує форму зобов'язання, тому що його дійсність залежить від різних суверенних воель. (3).

Один із представників цього напрямку А. Цорн писав, що міжнародне право є правом лише тоді, коли воно є державним правом.

Прихильники «радикального монізму» М. Зайдель, Г. Кельзен та Ж. Ссель відстоювали примат міжнародного права, обґрунтовуючи положення про те, що міжнародне право у взаємодії з національним усуває конфлікт за допомогою імплементації та кодифікації. На думку Г. Кельзена, все право розвивається в рамках так званої «основної норми», яка, за його словами, «визначає основний фактор правотворчості так, що її можна назвати конституцією у сенсі правової логіки, на відміну від конституції у сенсі позитивного права». Міжнародне право має пріоритетне значення стосовно решти норм права. Воно займає верхівку ієрархічної нормативної піраміди та визначає юридичну реальність інших правопорядків. Кельзен не розриває державу і право.

Для нього держава — не політичний інститут, який згодом пов'язує себе своїми нормами права. Держава для Кельзена — правове утворення. Воно може існувати лише у своїх юридичних актах. Кельзен наголошує: «Як тільки ми починаємо розуміти під державою правопорядок, відразу виявляється, що «дійсність» або «реальність» держави, яка протистоїть простим етико-політичним постулатам, є позитивністю права. «Дійсна» держава є позитивним правом на відміну від справедливості, тобто вимог політики. Держава, не підпорядкована праву, не мислима. Державний правопорядок може бути заснований тільки на міжнародному праві, яке становить юридичну основу всіх наступних актів держави. Кельзен розглядає державу як юридичну особу, корпорацію, тобто «групу індивідів, до яких право відноситься як до єдиного об'єкта, як до особи, яка має права та обов'язки, відмінні від прав та обов'язків індивідів, що становлять корпорацію». Співвідношення міжнародного та

внутрішнього права, на думку Кельзена, аналогічне співвідношенню національного правопорядку та внутрішніх норм корпорації. Приписування державі (а не певним людям) прав і обов'язків, як каже Кельзен, «є лише розумова операція...». (4)

Визнаючи пріоритет міжнародного права, Кельзен заперечував суверенітет держави.

Після Другої світової війни визнання рядом вчених верховенства міжнародного права над внутрішньодержавним пов'язане з висуненням ними ідеї повної відмови від державного суверенітету та створення світової держави та світового права. Так, американські вчені М. Макдугал та М. Райзман зауважують, що в результаті науково-технічного прогресу людство рухається до більш тісних та інтенсивних зв'язків. Держави все ще залишаються на світовій арені, але зростає роль та вплив урядових та неурядових організацій. При цьому головними дійовими особами на міжнародній арені стають фізичні особи. У цих умовах, на думку американських учених, необхідно створити світову державу, яка переслідуватиме двояку мету: утворення загального правопорядку для забезпечення прав людини та припинення спроб створення світової тоталітарної держави.

Моністичний підхід має не лише теоретичне, але і практичне значення.

Його дотримується більшість держав континентальної правової системи.

Сучасні фахівці в галузі міжнародного права пропонують різні підходи до розуміння співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права. Серед нових теорій співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права заслуговує на увагу теорія гармонізації, запропонована англійським професором Фіцморісом. Він спробував вирішити суперечку між монізмом та дуалізмом, вказавши на відсутність предмета суперечки. Фіцморіс назвав цю суперечку штучною та відірваною від реальності. Суперечка між моністами та дуалістами йдеться не про факти, а про теоретичні передумови. Він звернув увагу на те, що до певної міри схожим застосування міжнародного права в національній правовій системі є застосування іноземного законодавства

відповідно до колізійного права, коли іноземне законодавство застосовується тією мірою, якою воно не суперечить національному законодавству держави. З теорії Фіцморіса випливає, що національні судді не можуть застосовувати міжнародне право, не маючи на те санкцій, встановлених внутрішньодержавним правом. Так само і міжнародні арбітри та судді застосовують норми внутрішньодержавного права лише тією мірою, якою вони не суперечать міжнародному праву. Загалом і в цілому, вважає Фіцморіс, існує тенденція до гармонізації національних правових систем та міжнародного права. Національні юристи, наприклад, тлумачать та розробляють національно-правові акти, беручи до уваги міжнародні зобов'язання своєї держави, а юристи-міжнародники розробляють міжнародно-правові акти, беручи до уваги особливості національних законодавств.

Висновки.

Таким чином, в теорії міжнародного права склались дві основні концепції співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права: монізм і дуалізм. Обидві концепції мають свої переваги і недоліки. На сьогоднішній день не одна із концепцій не визнана пріоритетною.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Triepel H. Völkerrecht und Landesrecht.— Leipzig, 1899.— S. 111.
2. Cassese A., International law, Third edition. — Oxford University Press: 2005.
3. Kelsen H. General Theory of Law and State / H. Kelsen. — Harvard: Harvard University Press. — 2009. — 516 p.
4. Гегель Г. Філософія права — Харків, 2023 р.
5. Карвацька С. Б. Співвідношення міжнародного та національного правопорядків. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 6. Т.2. С. 275–281.

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПІДВОДНІ КАМЕНІ

Чорнобук Ольга Вікторівна,

студентка

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ./Introduction. В Україні молодята все частіше починають укладати шлюбні договори – угоди, які регулюють їх права та обов'язки як подружжя. Для того, щоб зрозуміти сутність такої домовленості, перш за все, слід дослідити розвиток договірної права у цій сфері та, наступним етапом, визначити теперішній стан законодавства і спрогнозувати його зміни.

Мета роботи./Aim. Метою даної роботи є аналіз, виявлення недоліків та перспектив подальшого розвитку інституту шлюбного договору у цивільному та сімейному праві. Крім того, ця стаття має на меті роз'яснити подружжям основні переваги укладення шлюбних договорів та відповісти на найпоширеніші запитання.

Матеріали та методи./Materials and methods. Під час написання роботи було використано методи системно-структурного аналізу, синтезу, а також порівняльно-правовий, формально-логічний, статистичний методи. Було проаналізовано чинне процесуальне законодавство України, наукові роботи та статті А. Кушнір, О. Калітенко, Р. Мазанкова, С. Фурса та інших.

Результати обговорення./Results and discussion. Найпершими в історії людства шлюбні договори укладалися ще більше двох тисяч років тому. Вони мали вигляд усних домовленостей між батьками нареченої та батьками нареченого, або батьками нареченої та нареченим особисто. У таких домовленостях визначали місце проживання майбутньої родини, розміри приданого чи викупу, тощо.

Що стосується України, то вперше поняття «шлюбний контракт» було введено в законодавство 23 червня 1992 року. Після прийняття у 2002 році Сімейного кодексу України поняття «шлюбного контракту» було замінено на

«шлюбний договір». У чинному на сьогоднішній день Сімейному кодексі України правовому регулюванню укладення шлюбних договорів присвячено розділ 10.

Незважаючи на те, що інститут шлюбно-договірних відносин існує достатньо давно, статистично лише близько 2% пар укладають такі договори. Однак, через європейський курс України, цей показник щороку збільшується, однак все ще є дуже далеким від Європи та США, де цей показник є вищим за 50%, а сам по собі факт укладення такого договору є базовою складовою підготовки до весілля.

На жаль, українське суспільство у більшості розглядає шлюбний договір в контексті підготовки до розлучення та вважає це проявом недовіри до свого партнера. Однак, така думка є вкрай невірною, оскільки метою шлюбного договору, в першу чергу, є урегулювання сімейних відносин та важливих аспектів подружнього життя.

Перед укладенням договору, перш за все, слід визначитися із його правовою природою, порядком та умовами укладення і розірвання.

Відповідно до статті 92 Сімейного кодексу України, укласти шлюбний договір може як подружжя, так і особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу до органів ДРАЦС.

Вже на цьому етапі можна побачити деяку прогалину законодавства. У наш час велика кількість пар обирають проживати разом як сім'я без укладення шлюбу. Такі пари, на жаль, позбавлені можливості укласти шлюбний договір через законодавчі обмеження щодо сторін договору.

Щодо змісту шлюбного договору, то цей договір направлений на урегулювання майнових відносин чоловіка і дружини як між собою, так і з дітьми. Саме тому цим договором неможливо встановити побутові чи особисті відносини, про що так само зазначає і частина третя статті 93 Сімейного кодексу України.

Шлюбний договір укладається виключно у письмовій формі та з обов'язковим нотаріальним посвідченням в трьох примірниках. Не дотримання

зазначеної процедури призводить до того, що договір є нікчемним.

Якщо розглядати переваги шлюбного договору, то він дає можливість врегулювати велику кількість питань наперед. До прикладу, пара може визначити власника будь-якого спільного майна; умови утримання одного з подружжя іншим; вирішити питання щодо заробітної плати кожного з них, яка може бути як спільним майном подружжя, так і приватною власністю. Також досить значущою є можливість обмежити дію статті 60 Сімейного кодексу України та визначити, що конкретне майно, набуте за час шлюбу не є спільною сумісною власністю, а вважається особистою приватною власністю того, на кого воно зареєстровано та на чие ім'я придбано.

Так само договір допомагає врегулювати питання щодо порядку та способу утримання дітей як у шлюбі, так і у випадку розлучення; визначити того з подружжя, з ким у випадку розірвання шлюбу будуть проживати діти. Зазначення таких пунктів звільняє осіб від тривалих судових розглядів та вирішення цих питань, а також уникнути окремого звернення до суду за стягненням аліментів на утримання дитини, оскільки всі ці питання вже врегульовані домовленістю між сторонами.

Однак, незважаючи на детальність та обдуманість договору, інколи виникає необхідність внести зміни до шлюбного договору. У цьому випадку слід зазначити, що зміни до шлюбного договору вносяться подружжям шляхом укладення відповідної нотаріально посвідченої угоди. Тобто, самостійно змінити договір не вийде. Другим варіантом внесення змін до договору є рішення суду, але цей варіант можливий лише у випадку, якщо такі зміни є необхідними для захисту інтересів дітей чи одного з подружжя.

Що ж стосується останнього важливого аспекту – розірвання та відмови від договору, то, знову ж таки, одностороння відмова є неможливою. Однак, від договору можна відмовитися спільно шляхом подачі нотаріусу відповідної заяви. А от розірвати договір одним з подружжя можливо за рішенням суду з підстав, що мають істотне значення, до яких можна віднести і неможливість виконання умов договору.

Висновки./Conclusions. Інститут шлюбного договору в Україні щороку стає більш популярним серед молодих пар. Завдяки цьому подружжя мають змогу врегулювати найважливіші питання щодо їх майнових прав та обов'язків стосовно одне одного та своїх дітей; вирішити усі питання, які можуть виникнути в майбутньому та значно спростити життя.

Однак, аналіз норм законодавства дає можливість зрозуміти, що Сімейний кодекс потребує змін задля більш оптимального та повного врегулювання шлюбних відносин.

Однак, незважаючи на незначні недоліки законодавця, можна зазначити, якщо зважено та відповідально підійти до визначення умов договору, можна захистити свої майнові права у різних життєвих ситуаціях, забезпечити безконфліктне вирішення більшості питань та убезпечити дітей від порушення їх прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // ВВР України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135
2. Дорошенко Л. М. Деякі аспекти укладення шлюбного договору / Л. М. Дорошенко, А. О. Бистра // Форум права. – 2013. – №4. – С. 93–97

МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

Шестопалов Антон Ігорович
Студент, 1 курс ОС «Магістр»
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Механізми правового впливу – це сукупність правових засобів, прийомів і методів, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин з метою забезпечення правопорядку і законності. Вони забезпечують виконання норм права, регулюють поведінку суб'єктів права і сприяють досягненню справедливості в суспільстві.

Визначення механізмів правового впливу.

Механізми правового впливу є комплексом заходів, спрямованих на забезпечення виконання правових норм, підтримання суспільного порядку і захист прав та свобод громадян. Вони включають як законодавчі, так і адміністративні, судові, а також інші інструменти правового регулювання.

Основні компоненти механізмів правового впливу:

Нормативна база: включає закони, підзаконні акти, міжнародні договори та інші нормативні документи, що встановлюють правила поведінки.

Інституційна структура: суди, правоохоронні органи, адміністративні органи та інші державні і громадські організації, які здійснюють правозастосування.

Процедури і процеси: адміністративні та судові процедури, механізми контролю та нагляду, що забезпечують реалізацію правових норм.

Роль держави у правовому впливі:

Держава відіграє ключову роль у механізмах правового впливу, оскільки саме вона формує нормативну базу, створює інституційні структури та забезпечує їх функціонування. Вона виступає гарантом прав і свобод громадян, а також забезпечує правопорядок і законність.

Класифікація механізмів правового впливу:

Прямий вплив: здійснюється через безпосередні правові акти, такі як закони, накази, розпорядження.

Непрямий вплив: досягається через створення умов, що стимулюють або обмежують певну поведінку, наприклад, через податкову політику або ліцензування.

Методи правового впливу:

Зобов'язальні методи: вимагають від суб'єктів дотримання певних норм (закони, постанови).

Дозвільні методи: надають право вибору поведінки у межах закону (ліцензії, дозволи).

Заборонні методи: встановлюють заборони на певні дії (санкції, обмеження).

Функції механізмів правового впливу:

Регулятивна функція: забезпечення належного функціонування суспільства через встановлення правил поведінки.

Охоронна функція: захист прав і свобод громадян від порушень.

Превентивна функція: запобігання правопорушенням шляхом створення системи заборон і санкцій.

Виховна функція: формування правової свідомості та культури в суспільстві.

Ефективність механізмів правового впливу:

Ефективність механізмів правового впливу оцінюється через такі критерії:

Відповідність правових норм реальним суспільним відносинам.

Ступінь виконання законів.

Рівень правопорядку і законності. Ефективні механізми правового впливу сприяють стабільності, передбачуваності і справедливості в суспільстві.

Проблеми реалізації механізмів правового впливу:

Недостатнє правове регулювання: відсутність або неповнота нормативної бази.

Корупція: вплив корупційних практик на правозастосування.

Низький рівень правосвідомості населення: відсутність знань і розуміння правових норм серед громадян.

Бюрократичні перешкоди: складні адміністративні процедури, що ускладнюють реалізацію прав.

Перспективи розвитку механізмів правового впливу:

Вдосконалення нормативної бази: оновлення законодавства відповідно до сучасних реалій.

Підвищення прозорості і підзвітності органів влади: запровадження механізмів громадського контролю.

Впровадження нових технологій: використання електронних сервісів для спрощення адміністративних процедур.

Значення міжнародного досвіду:

Вивчення та адаптація кращих практик інших країн може суттєво підвищити ефективність національних механізмів правового впливу. Міжнародний досвід допомагає впроваджувати інноваційні підходи до правозастосування та регулювання суспільних відносин.

Висновок

Механізми правового впливу є фундаментальним елементом правової системи, що забезпечує стабільність і справедливість в суспільстві. Їх ефективне функціонування залежить від багатьох факторів, включаючи якість нормативної бази, роботу інституцій та правову культуру населення. Постійне вдосконалення цих механізмів є необхідною умовою для досягнення високого рівня правопорядку і захисту прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Венгер, В. І. Теорія держави і права. Київ: Юрінком Інтер, 2020.
2. Шевчук, С. О. Проблеми правозастосування у сучасному світі. Харків: Право, 2019.
3. Кравчук, М. В. Правова культура і правосвідомість. Львів:

Львівський національний університет, 2021.

4. Марчук, О. П. Основи правового регулювання суспільних відносин.

Одеса: Одеський національний університет, 2018.

5. Задорожний, О. В. Міжнародне право і механізми його впливу.

Київ: Академія правових наук України, 2022.

6. Гриценко, І. І. Адміністративне право: сучасні виклики. Дніпро:

Дніпровський національний університет, 2020.

7. Пашков, А. М. Ефективність правозастосування в Україні. Харків:

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, 2021.

8. Сергієнко, Т. В. Правова система і її компоненти. Київ: Національна

академія правових наук України, 2019.